

**T.C.
POLİS AKADEMİSİ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI GÜVENLİK ANA BİLİM DALI**

**ULUSLARARASI SİYASAL ŞİDDETİN DİNAMİKLERİ
VE ZEMİN KAYMASI:
2100'e Doğru; Doğu'nun Savaşına Karşı Batı'nın Terörü Mü?**

**DOKTORA TEZİ
Kemal Aytekin AKSELİ**

**Danışman
Prof. Dr. İhsan BAL**

Ankara – 2015

T.C.
POLİS AKADEMİSİ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI GÜVENLİK ANA BİLİM DALI

ULUSLARARASI SİYASAL ŞİDDETİN DİNAMİKLERİ
VE ZEMİN KAYMASI:
2100'e Doğru; Doğu'nun Savaşına Karşı Batı'nın Terörü Mü?

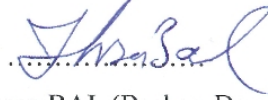
DOKTORA TEZİ
Kemal Aytekin AKSELİ

Danışman
Prof. Dr. İhsan BAL

Ankara – 2015

ONAY

Kemal Aytekin AKSELİ tarafından hazırlanan “Uluslararası Siyasal Şiddetin Dinamikleri ve Zemin Kayması ; 2100' e Doğru; Doğunun Savaşına Karşı Batı' nın Terörü mü?” başlıklı bu çalışma, 30.12./2014 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (oybirliği / oyçokluğu) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası Güvenlik Anabilim dalında Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

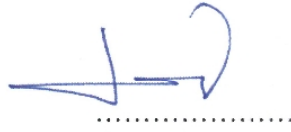
Prof. Dr. İhsan BAL (Başkan-Danışman)

Prof. Dr. Osman KÖSE

Doç. Dr. Recai AYDIN

Doç. Dr. Levent AKDENİZ

Yrd. Doç. Dr. Necati ANAZ

TELİF HAKLARI BEYANNAMESİ

GÜVENLİK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doktora tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlardan her seferinde yollama yaparak yararlandığımı belirtir; bunu şerefimle beyan ederim.

Enstitü veya başka herhangi bir mercii tarafından belli bir zamana bağlı kalmaksızın, tezimle ilgili bu beyana aykırı bir durumun tespit edilmesi durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

13/01/2015

Kemal Aytekin AKSELİ

ÖZET
T.C.
Polis Akademisi
Güvenlik Bilimleri Enstitüsü
Uluslararası Güvenlik Anabilim Dalı
Uluslararası Siyasal Şiddetin Dinamikleri Ve Zemin Kayması:
2100'e Doğru; Doğu'nun Savaşına Karşı Batı'nın Terörü Mü?
Kemal Aytekin AKSELİ
Doktora Tezi
Tez Danışmanı: Prof.Dr.İhsan BAL
2015, 337 Sayfa

İçinde bulunduğumuz zaman diliminde uluslararası hegemonik güç zemininde bir kayma yaşanmaktadır; hegemonik güç el değiştirmektedir. Güç Batı'dan Doğu'ya kaymaktadır. Bu değişim uluslararası siyasal şiddetin zemininde de bir değişime, diğer bir ifadeyle bir kaymaya neden olacak gibi görünmektedir. Batı kaynaklı savaş stratejilerinin yerini Doğu kaynaklı savaş stratejileri, Doğu kaynaklı terör stratejilerinin yerini de Batı kaynaklı terör stratejilerinin alması muhtemeldir. Şiddeti tetikleyen dinamikler uluslararası siyaseti harekete geçiren dinamiklerdir ve siyasal şiddetten önce birinci derecede dinamiklerin yönetim zemininde kayma yaşanmaktadır.

Bu bağlamda çalışmamızın konusu; uluslararası boyutu kapsamında şiddet ve şiddeti tetikleyen dinamiklerin siyasal ve asimetric düzlemde kayan zemini ile sınırlıdır. Batı'dan Doğu'ya doğru yaşanmakta olan hegemonik güç zeminindeki kayma istatistiklerle desteklenmekte ve güç zeminindeki kaymanın siyasal şiddet zemininde de bir kaymaya neden olacağı iddiası *realist* düşünce perspektifiyle ortaya konmaktadır. Bu minvalde çalışma kapsamında yapılan analiz ile 21. ve 22. Yüzyıl'da Batı istikametinde yaşanabilecek Doğulu savaş stratejilerine karşı 'Hedef Pekin Olur Mu?' sorusuyla Doğu istikametinde yaşanabilecek Batılı terör stratejilerini içerebilecek siyasal şiddet zeminine ışık tutulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Siyaset, Dinamikler, Siyasal Şiddet, Savaş, Terör, Asimetric, Zemin Kayması

ABSTRACT
Police Academy
Institute of Security Sciences
Department of International Security
The Dynamics of International Political Violence and The Ground Slide:
Will There Be Terror of The West Against War of The East Towards 2100?
Kemal Aytekin AKSELI
Ph. D. Dissertation
Supervisor: Prof.Dr.İhsan BAL
2015, 337 Pages

In the slice of the time that we have been in, a slide on the ground of international hegemonic power has being witnessed nowadays; hegemonic power has being passed into other hands. This change seems to cause another change or in other words a slide on the ground of international political violence. It is possible that war strategies of East will take the place of war strategies of West and terror strategies of West will take place of terror strategies of East. The dynamics that trigger violence are the dynamics that mobilize international politics. And nowadays, a slide on the ground of hegemony of dynamics has being witnessed which will possibly trigger political violence later.

In this framework, the study is limited with the sliding ground of violence and it's dynamics on international political and asymmetric platform. The sliding on the ground of hegemonic power from the West towards the East has been supported by the statistics and the thesis that the sliding on the ground of power will also cause to the sliding on the ground of political violence has been put forward with a perspective of *realist* thought. Within this direction and within the context of the analyzes in the study, it has been tried to flash on the ground of political violence that could consist Western terror strategies versus Eastern war strategies in 21th and 22th centuries, together with the question in mind 'Would the target be Beijing?'

Key Words: Politics, Dynamics, Political Violence, War, Terror, Asymmetric, Ground Slide.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
TEZ ONAY SAYFASI.....	II
TELİF HAKLARI BEYANNAMESİ.....	III
ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	V
İÇİNDEKİLER LİSTESİ.....	VI
TABLolar LİSTESİ.....	X
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI SİYASET, SİYASAL ŞİDDET VE DİNAMİKLERİ

1.1. ULUSLARARASI SİYASET KAVRAMI VE AKTÖRLERİ.....	15
1.1.1. Siyaset Kavramı.....	15
1.1.1.1. <i>Siyasetin Özü</i>	17
1.1.1.2. <i>Siyasetin Oluşumundaki Dinamikler</i>	22
1.1.1.3. <i>Siyasetin Stratejisi</i>	27
1.1.1.3.1 Siyasetin Uzlaşma Stratejisi.....	29
1.1.1.3.2 Siyasetin Yıldırma Stratejisi.....	31
1.1.1.3.3 Siyasetin Şiddet Stratejisi.....	33
1.1.2. Uluslararası Siyaset ve Aktörleri.....	35
1.1.2.1. <i>Uluslararası Siyaset</i>	35
1.1.2.2. <i>Uluslararası Siyasetin Aktörleri</i>	37
1.2. ULUSLARARASI SİYASETİN DİNAMİKLERİ.....	38
1.2.1. Ekonomi Dinamiği.....	40
1.2.2. İdeoloji Dinamiği.....	46
1.2.2.1. <i>İdeolojinin Sonu mu?</i>	54
1.2.3. Güvenlik Dinamiği.....	58
1.2.3.1. <i>Güç Dengesi</i>	62

1.3. AKTÖRLERİN SİYASETİNDE ŞİDDETE BAŞVURMA:	
SİYASETİN ŞİDDETİ VEYA SİYASAL ŞİDDET	66
1.3.1. Şiddet Kavramı.....	66
1.3.1.1. Şiddetin Psikanalitiği.....	67
1.3.1.2. Şiddet Biçimleri	68
1.3.2. Siyasetin Şiddeti Veya Siyasal Şiddet.....	70
1.3.2.1. Siyasal Şiddet Stratejileri	73
1.3.2.1.1. Kurallı Siyasal Şiddet: Savaş.....	73
1.3.2.1.2. Kuralsız Siyasal Şiddet: Terör.....	79
1.3.2.1.2.1. <i>Siyasal Şiddet Türü Olarak Terör</i>	
<i>Kavramı ve Tarihi.....</i>	79
1.3.2.1.2.2. <i>Terörün Kuralsızlığı ve Siyasal Şiddet</i>	
<i>Tercihinde Savaş Yerine Terör.....</i>	85
1.3.2.1.3. Asimetrik Savaş: Savaşa Karşı Terör,	
Teröre Karşı Savaş.....	88
1.3.3. Dinamikler ve Uluslararası Siyasal Şiddet.....	91
1.3.3.1. Ekonomi Dinamiği ve Siyasal Şiddet.....	93
1.3.3.2. İdeoloji Dinamiği ve Siyasal Şiddet.....	98
1.3.3.3. Güvenlik Dinamiği ve Siyasal Şiddet	104
1.4. SONUÇ	108

İKİNCİ BÖLÜM
DİNAMİKLERİN HAREKETE GEÇİRDİĞİ
DEĞİŞKEN YÜZLÜ SİYASAL ŞİDDET

2.1. 20. YÜZYILDAN 21. YÜZYILA DİNAMİKLERİN	
HAREKETE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞKEN YÜZLÜ	
SİYASAL ŞİDDET.....	112
2.2. KURALLI SİYASAL ŞİDDET: KÖRFEZ SAVAŞI.....	115
2.3. KURALSIZ SİYASAL ŞİDDET VE ASİMETRİK SAVAŞ.....	133
2.3.1. 11 Eylül Saldırısı.....	134
2.4. KURALLI VE KURALSIZ SİYASAL ŞİDDET KARŞI	
KARŞIYA: ASİMETRİK SAVAŞA DEVAM	147
2.4.1. Teröre Karşı Savaş: Afganistan Harekâtı.....	147

2.4.2. Savaşa Karşı Terör: İstanbul, Madrid ve Londra Bombalamaları.....	168
2.5. SONUÇ	173

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEĞİŞEN DÜNYADA DİNAMİKLERDE VE SİYASAL ŞİDDETE ZEMİN KAYMASI

3.1. DİNAMİKLERİN HEGEMONYASINDA ZEMİN KAYMASI...	177
3.1.1. Hegemonyanın coğrafyası değişiyor mu?.....	177
3.1.2. Ekonominin Hegemonyasında Zemin Kayması	181
3.1.2.1. Çöküş ve Yükseliş.....	181
3.1.2.2. <i>Ekonomide Doğu İttifakı</i>	195
3.1.3. Güvenlik Parametreleri ve Coğrafyasında Zemin Kayması.....	197
3.1.3.1. <i>Doğu'da Yeni Güç Denge Merkezleri: Doğu Güvenlik İttifakının Oluşumu ve İttifakta Güçlenme</i>	198
3.1.3.2. <i>Batı'dan Doğu'ya Silahlanma</i>	203
3.1.4. İdeolojinin Yükselen Coğrafyası.....	209
3.1.4.1. <i>Liberalizm</i>	209
3.1.4.2. <i>Sosyalizm</i>	212
3.1.4.3. <i>Milliyetçilik Ve Din Motifli İdeolojiler</i>	216
3.2. HEGEMONYANIN ZEMİNİNDEKİ KAYMA SİYASAL ŞİDDETE DE ZEMİN KAYMASINA NEDEN OLUR MU?	218
3.2.1. Siyasal Şiddette Batı'nın Durdurulması: Denge ve Çatışmasızlık	220
3.2.1.1. <i>Kuzey Kore</i>	221
3.2.1.2. <i>İran</i>	227
3.2.1.3. <i>Suriye</i>	238
3.2.1. <i>Ukrayna</i>	252
3.2.2. Doğu'dan Gelen Siyasal Şiddet: Dengesizlik ve Çatışma.....	260
3.2.3. Batı'dan Gelen Terör: Dengesizlik Ortamında Asimetrik Savaş	286
3.2.3.1. <i>Batılı Terör Örgütleri Batı İktidarına Karşı</i>	288
3.2.3.2. <i>Batılı Terör Örgütleri Doğu Hegemonyasına Karşı</i>	290

SONUÇ	305
KAYNAKÇA.....	318

TABLolar LİSTESİ

Sayfa

Tablo 2.1: Sanayileşmiş Ülkelerdeki Kişi Başına Düşen Gayri Safi Yurtiçi Hasıla.....	120
Tablo 2.2: Endüstriyel Üretim Yıllık Ortalama Artış Yüzdeleri.....	121
Tablo 3.1: 2013 İtibariyle Bazı Bölgeler ve Ülkelerin Nüfus Büyüklikleri.....	187
Tablo 3.2: 1980-2011 arasında Batı ve Doğu Zemininde İthalat ve İhracat Rakamları (Milyon\$).....	189
Tablo 3.3: 1948-2012 Arasında Bazı Bölgeler ve Ülkelerin Dünya Ticari Mal İhracat Oranları.....	190
Tablo 3.4: ABD'nin Avrupa ve Çin'e 2012 İhracat Rakamı (Milyon Dolar) ve 2005-2012 İtibariyle Bu Rakamın Dünya İhracatındaki Payı...191	191
Tablo 3.5: Çin'in Avrupa ve ABD'ye 2012 İhracat Rakamı (Milyon Dolar) ve 2005-2012 İtibariyle Bu Rakamın Dünya İhracatındaki Payı...191	191
Tablo 3.6: 1980-2018 arası ABD ve Çin Borçlanma Rakamları (Milyon\$)..191	191
Tablo 3.7: 1995-2018 Yılları Arasında Dünya, Bölge Ve Ülkeler İtibariyle GSYH'deki Büyüme Oranları.....	192
Tablo 3.8: Dünya GSYH Değerleri (1990 ABD\$-Milyon) ve Ülkelerin ve Bölgelerin Satınalma Gücü Paritesine Göre Dünya GSYH (%) Payları.....	193
Tablo 3.9: 1980-2018 arası Bölge ve Ülkeler İtibariyle Satınalma Gücü Paritesine Göre Dünya GSYH (%) Payları.....	193
Tablo 3.10: 2030 İtibariyle Satınalma Gücü Paritesine Göre Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler Dünya GSYH Payları.....	194
Tablo 3.11: 1970 – 2010 Dönemi İnsani Gelişmişlik İndeksi.....	195
Tablo 3.12: 1989-1999 arası Bazı Bölge ve Ülkeler İtibariyle Dünya Askeri Harcamaları, Harcama Payları (2011 Sabit Rakamlarına Göre Milyar Dolar) ve Değişim Oranı.....	204
Tablo 3.13: 2000-2010 arası Bazı Bölge ve Ülkeler İtibariyle Dünya Askeri Harcamaları, Harcama Payları (2011 yılı Sabit Rakamlarına Göre-Milyar Dolar) ve Değişim Oranı.....	205
Tablo 3.14: 2010-2012 arası Dünya Askeri Harcamaları, Harcama	

Payları (2010 yılı 2011, 2012 yılı ise 2012 Sabit Rakamlarına Göre-Milyar Dolar) ve Değişim Oranı.....	206
---	-----

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1: Uluslararası Siyasal Şiddet Diyagramı.....	111
--	-----

GİRİŞ

20. Yüzyılın sonuna doğru başını ABD'nin çektiği Batılı aktörler Körfez'de savaşa, diğer bir ifadeyle siyasal şiddete başvurdular. Bundan tam on yıl sonra 21. Yüzyılın başında 11 Eylül'de ABD kendi topraklarında Körfez savaşına karşı cevaben terör saldırısıyla, yine diğer bir ifadeyle asimetrik bir siyasal şiddetle karşılaştı. Bu şiddete verilen asimetrik cevap da gecikmedi ve ABD ve diğer Batılı aktörler tarafından Afganistan'da "teröre karşı savaş" icra edildi. Ancak bu da son değildi ve bu kez de terör örgütleri tarafından İstanbul, Madrid ve Londra'da *savaşa karşı terör* stratejisiyle Batılı hedeflere saldırı düzenlendi.

20. Yüzyılın sonunda savaş boyutuyla ortaya çıkan şiddet 21. Yüzyılın başında terör boyutuyla karşılık bulmuştu. Şiddeti müteakip yıllarda bu kez şiddete eğilimli siyasal krizler yaşandı. Yeni Yüzyılın başlarında Doğu coğrafyasında, Kuzey Kore, İran, Suriye ve Ukrayna zemininde Batılı aktörler ile Doğulu aktörler arasında siyasal kavga yaşanmıştı. Ancak söz konusu zeminlerde yaşanan bu siyasal kavgada Batılı aktörler bu kez şiddete başvuramamıştı.

20. Yüzyıl'ın sonundan başlayıp 21. Yüzyıl'ın başlarına kadar Batı ve Doğu arasında siyasal şiddet zemininde yaşanan bu süreç önemli bir soruya işaret etmekte, gündemimize getirmektedir: Küresel siyasal şiddet zemininde hegemonik güç kayması mı yaşanmaktadır? Yaptığımız araştırma ve analize göre bu sorunun cevabı 'evet' olarak görünmektedir. Siyasal şiddetle doğrudan etkileşim içinde bulunan hegemonik güç üzerindeki kontrolünü Batı kaybetmekte, buna karşılık gücü Doğu eline geçirmekte ya da diğer bir ifadeyle hegemonik güç zemini Batılı aktörlerin altından kaymakta, kayan zemine bu kez Doğulu aktörler yerleşmekte gibidir. Zira Körfez'de savaşıyan Batı'nın Kuzey Kore, İran, Suriye ve Ukrayna zemininde savaşıma gücü Doğulu aktörler tarafından durdurulmuştur.

Küresel siyasal şiddet zeminindeki hegemonik güç kaymasına ilişkin tespitimiz bu araştırma kapsamında yapılan literatür taraması ile birlikte *case* çalışmalarına ve buradan elde edilen analize dayanmakta olup istatistikî verilerle de desteklenmektedir.

Hegemonik güç zeminindeki kayma yukarıdaki sorunun peşi sıra başka önemli soruları da gündeme getirmektedir: Güç zeminindeki kayma 21. ve 22. Yüzyıllarda

siyasal şiddet zemininde ya da coğrafyasında da bir kaymaya neden olur mu ve öyleyse bundan sonra ve asimetrik zeminde siyasal şiddeti nereden beklemeliyiz? Zemindeki kayma siyasal şiddeti bu kez de hegemonik gücü ele geçiren ve yükselen yeni coğrafyanın siyasetine mi endeksler? Gücün istikametinin değişmesi şiddetin de istikametini değiştirir mi? Şayet değiştirirse, 20. Yüzyılda Batı'nın Doğu istikametinde icra ettiği gibi önümüzdeki süreci temsil eden 21. ve 22. yüzyıllarda gücü ele geçirmesi muhtemel görünen Doğu'nun bunu kaybetmemek için savaş stratejisiyle siyasal şiddete ilk başvuracağı coğrafya bu kez de Batı mı olacaktır? Batı, Doğu'nun savaş boyutundaki şiddetine mi maruz kalacaktır? Bu aynı zamanda 'Batı'nın asimetrik savaşı' anlamına da gelir mi? Doğu'nun savaşına karşı Batı'dan verilecek cevap da terör stratejisiyle mi olacak ve Batı'nın terörüne mi şahitlik edilecektir? Batı kaynaklı terörün hedeflerinden birisi de Pekin olabilir mi?

Uluslararası hegemonik güç zemininde bir kayma yaşanmaktadır; hegemonik güç el değiştirmektedir. Bu değişim, *case* çalışmalarımız neticesindeki analize dayalı olarak söyleyebiliriz ki, uluslararası siyasal şiddetin zemininde de bir değişime diğer bir ifadeyle bir kaymaya neden olacak gibi görünmektedir. Batı kaynaklı savaş stratejilerinin yerini Doğu kaynaklı savaş stratejileri, Doğu kaynaklı terör stratejilerinin yerini de Batı kaynaklı terör stratejilerinin alması muhtemeldir. Kayan zeminde aktörleri siyasal şiddete yönlendiren dürtü uluslararası siyasetin ekonomi, güvenlik ve ideoloji dinamikleri üzerinde yaşanan güç kaybı korkusu ya da kazanımı mücadelesidir. Bu bağlamda, siyasal şiddetin değişmesi muhtemel olan istikameti ya da kayan zemininden önce üzerinde güç kaybı korkusunun yaşandığı ya da kazanım mücadelesinin verildiği uluslararası siyaset dinamiklerinin zeminindeki kayma da bu çalışmada incelemeye tabi tutulmuştur.

20. Yüzyıl Batı Medeniyetinden Doğu'ya yoğun olarak savaş rüzgârlarının estiği, 21. Yüzyılın hemen başları da kayan medeniyet zeminine yerleşmekte olan Doğu'dan Batı'ya terör rüzgârlarının estiği bir sürece tanıklık etmiştir. Körfez Savaşı 20. Yüzyılda savaş boyutundaki siyasal şiddet rüzgârlarının son örneğini, 11 Eylül saldırısı da 21. Yüzyılda terör boyutundaki siyasal şiddet rüzgârlarının ilk örneğini teşkil etmiştir.

Bu örnekleri, asimetrik zeminde siyasal şiddet stratejilerinin karşı karşıya geldiği “teröre karşı savaş”ı temsil eden Afganistan harekâtı, *savaşa karşı terör*’ü temsil eden İstanbul, Madrid, Londra bombalamaları takip etmiştir. 21. Yüzyılın başları itibariyle savaşa karşı terör zincirinin ilk örneği 11 Eylül’dür.

Bahsettiğimiz süreçte yaşanan ‘savaş’, ‘terör’, “teröre karşı savaş” ve ‘*savaşa karşı terör*’ örneklerini medeniyet zemininin Batı’nın altından kaydığı ve bu zemine Doğu’nun yerleşmekte olduğu şeklinde okumak mümkündür.

Batı’nın siyasal şiddete başvurma gücünün durdurulmakta olduğu ve medeniyet zemininde yükselen küresel hegemonik gücün Doğu’nun eline geçmekte olduğunun işaretleri ise yine 21. Yüzyılın başlarında Kuzey Kore, İran ve Suriye krizlerinde görülmüştür. Ukrayna’da yaşanan kriz neticesinde Kırım’ın bağımsızlığını ilan ederek Rusya’ya ilhak olması ise, 21. Yüzyılda siyasal şiddet rüzgârlarının kayan zeminden kaynaklı olarak artık ‘Doğu’dan ‘Batı’ya doğru eseceğinin muhtemel işaretlerini taşımaktadır.

Başlangıcı insanlık tarihinin başlarına kadar gitmekle birlikte 20. Yüzyıldan 21. Yüzyıla da miras kalan siyasal şiddet hareketlerini ise zemininde güç kayması olan ve uluslararası siyasetin faaliyet dürtüsünü oluşturan dinamikler tetiklemiştir. Siyasal şiddeti tarihte ve günümüzde tetikleyen ve yine gelecekte de tetikleyecek olan dinamiklere insan ilişkilerini bir disiplin olarak yönlendiren ve şekillendiren *siyaset* olgusu hükmetmektedir.

İnsan ilişkilerinin değişmez bir olgusu olan siyaset ve yine siyasetin değişmez bir uzantısı olan şiddet, insanlık tarihinin başlangıcından günümüze kadar içerik itibariyle değişmeden gelmiş ve bundan sonra da aynı şekilde devam edecek gibi görünmektedir. Siyaseti şiddete götüren içerik değişmemiştir zira insanlığın bedeni ve ruhani ihtiyaçlarının giderilmesi isteği de aynı şekilde devam etmektedir.

Maslow, insanı harekete geçiren dürtüler olarak gördüğü temel ihtiyaç alanlarından ilk üçünü *fizyoloji*, *güvenlik* ve *sevme* kavramlarıyla açıklamaktadır.¹ Maslow’un, “Temel İhtiyaç Dinamikleri” tanımlamasıyla yaptığı bu sıralamayı,

---

¹ A. H. Maslow, “A Theory of Human Motivation”, 1943, <http://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm>, (Erişim: 28.01.2014).

uluslararası alanda siyasetin *ekonomi, ideoloji ve güvenlik dinamikleri* olarak sıralamamız mümkündür.

İnsanın, birey olarak hayatını devam ettirebilmek için gidermeye çalıştığı öncelikli ihtiyaçları uluslararası siyasal aktörler için de öncelikli çıkar ve siyaset alanlarıdır. Aktörlerin hayatiyet atfederek siyaset yürüttüğü bu alanlar ekonomi, ideoloji ve güvenlik dinamiklerinin zemin bulduğu alanlardır. Ancak aktörlerin siyasetinde öncelikli olan bu dinamiklerin yönetiminde ya da ihtiyaçların giderilmesinde zaman zaman ihtilaflar da yaşanmaktadır. Çıkar alanlarında ihtilafların yaşanması insanın ve dolayısıyla uluslararası aktörlerin tabiatı gereği kaçınılmazdır ve çözümü için icra edilen siyaset stratejisi de bazen şiddet olabilmektedir. Bu durumda aktörü şiddete yönlendiren unsur ihtiyaçların giderilmesi dürtüsü ya da diğer bir ifadeyle dinamiklerdir.

Konumuz bu minvalde sıradan bir şiddet türünü değil siyasal içerik taşıyan ve üzerinde güç kaybı korkusunun yaşandığı ya da kazanım mücadelesinin verildiği dinamiklerin harekete geçirdiği veya tetiklediği *uluslararası siyasal şiddet* kapsamaktadır. Ancak tarihi süreç içerisinde sürekli değişimler geçiren dünya siyasetinin hegemonik zemininde günümüz itibariyle de çok önemli bir değişim, diğer bir ifadeyle, kayma yaşanmaktadır. Ve bu *zemin kayması*nın uluslararası platformda siyasal şiddete de önemli etkileri söz konusudur. Araştırmamız bu manada, stratejileri çerçevesinde uluslararası siyasal şiddetin dinamiklerini, dinamiklerin yönetildiği hegemonik zeminin kaymasını, diğer bir ifadeyle hegemonik gücün el değiştirmesini ve kayan zeminle etkileşim içinde olan siyasal şiddeti kapsamaktadır.

İnsanlık tarihi dinamiklerin aktörleri siyasal şiddete yönlendirdiği örneklerle doludur. Bu manada 20. Yüzyıl da dinamiklerin hegemonik zemininde yaşanmış ve de *asimetrik* yapıda icra edilmiş *siyasal şiddet* örneklerine şahit olmuştur. Ancak Yüzyılın sonunda yaşanan bu örnekler zemin kayması ile de doğrudan bağlantılıdır. Evet, uluslararası siyasal şiddetin içeriği değişmemiştir ancak içeriğinin hayat bulduğu ve hatta hegemonya kurduğu zeminde bir kayma yaşanmaktadır. Dinamiklerin hegemonyası ile paralellik arz eden medeniyet zemini Batı'dan Doğu'ya kaymakta gibidir.

Çalışmamızda öncelikle, siyasal şiddete siyasallığını kazandıran siyaset kavramı, şiddete başvurma kabiliyetine sahip uluslararası aktörlerin yürüttükleri siyasetin dinamiklerle olan ilişkisi, dinamiklerin siyaset üzerinden aktörleri şiddete nasıl yönlendirdiği gibi hususlar teorik, kavramsal ve ilk kez bütüncül olarak derinlemesine incelenecektir. Araştırmamız kapsamında elde edilen veriler ışığında ayrıca “Siyaset”, “Uluslararası Siyaset”, “Siyasal Şiddet” ve “Uluslararası Siyasal Şiddet” kavramlarına ilişkin literatüre yeni tanımlamalar da kazandırılmaya çalışılacaktır.

Siyasal şiddetin dinamiklerine ilişkin bu inceleme doğrultusunda, geçtiğimiz ve içinde bulunduğumuz yüzyılın başlarında asimetrik zeminde yaşanan ve dinamiklerin tetiklediği siyasal şiddet örnekleri, gelecekte vuku bulabilecek siyasal şiddet örneklerinin dinamiklerini anlamak amacıyla analiz edilecektir.

Araştırmamızın bir sonraki aşamasıyla, dinamiklere ilişkin istatistikler, ittifaklar, söylemler ve eylemler ışığında dinamiklerin zemininde yaşanmakta olduğunu düşündüğümüz hegemonik kaymaya dair bulgular ele alınacaktır. Nihai olarak ise, bekalarına yönelik strateji geliştirme durumunda olan aktörler için, hegemonik güç zemininde yaşanmakta olan kaymanın içinde bulunduğumuz ve müteakibindeki yüzyılda hegemonyanın yeni aktörleri nezdinde siyasal şiddeti nasıl ve hangi coğrafya yönünde tetikleyebileceği, siyasal şiddetin stratejileri olan savaş ve terörün kaynak ve hedef coğrafyalarının nereler olabileceği sorularının cevaplarına ve insanlığın felaketi olabilen fiziksel çatışmayı asgariye indirebilecek önerilere de ışık tutulmaya çalışılacaktır.

Araştırmamızın konusunu oluşturan bu temel sorular doğrultusunda konuyu biraz daha açmak gerekirse öncelikle birinci bölümde siyasal şiddete ruhunu kazandıran siyaset kavramı, siyasetin dinamikleri ve bu dinamiklerin uluslararası siyasal şiddetle olan ilişkisi teoriler çerçevesinde kavramsal olarak irdelenecektir.

Zeminindeki kaymayı incelediğimiz dinamiklere paralel olarak yine zemini kaymakta olan şiddete siyasallık vasfını kazandıran siyaset kavramının hem “Batı” ve hem de “Doğu” medeniyetlerinde küçük farklarla birlikte genel anlamda aynı doğrultuda tanımlandığı ve hemen hemen bütün tanımlarda da siyaset kavramının

“güç”, “iktidar”, “yönetme” ve “şiddet” unsurlarını içinde barındırdığı gözlemlenmiştir.

En genel manasıyla bir mücadele olan siyaset, ihtiyaçların giderilmesinde yaşanan ihtilafları bertaraf etmeye, çözmeye yönelik bir mücadeleyi içermektedir. Üzerinde yaşanan ihtilafları, çatışmayı çözmek amacıyla uğruna mücadele verilen ihtiyaçlar, sınırları içerisinde siyaset faaliyetinin yürütüldüğü en küçük birimin ötesinde uluslararası siyasetin de dinamiklerini oluşturmaktadır. Siyaset bu dinamikler üzerinde güç elde etme, iktidar kurma ve yönetme mücadelesinin verildiği faaliyetlerdir. Üzerinde mücadelenin verildiği söz konusu dinamikler uluslararası siyaset alanında karşımıza ekonomi, ideoloji ve güvenlik olarak çıkmaktadır.

Siyaset, ihtilafları çözmek amacıyla bir mücadele olarak yürütülürken mücadelenin takip ettiği bir takım stratejiler de vardır. Bu stratejiler; uzlaşma, yıldırma yani dolaylı strateji ve şiddettir. Şiddet, dinamikler üzerindeki ihtilafların çözümüne yönelik yapılan siyaset faaliyetinde fiziksel gücün kullanıldığı, diğer bir ifadeyle ihtilafların çözümü için siyasetin zaman zaman başvurduğu bir strateji olarak karşımıza çıkmaktadır.

Freud şiddetin kaynağını ‘ölüm’ ve ‘yaşam’a dair insanın iç dürtülerinde² görmekte olup uluslararası siyasal şiddetin kaynağını da bu paralelde yani aktörlerin dinamikler üzerindeki yaşamsal siyasal dürtülerinde ve bunun uzantısı olan mücadelelerinde aramak mümkündür. Diğer bir ifadeyle, uluslararası alanda aktörleri yürüttükleri siyaset faaliyetleri doğrultusunda şiddete yönlendiren söz konusu ekonomi, ideoloji ve güvenlik dinamikleridir.

Realist yaklaşıma göre uluslararası alanda nihai bir otoritenin yokluğu ve dolayısıyla da bir toplumun istila, yağma ve fethedilmeme garantisinin yokluğu devletlerin ulusal çıkarlarına toplu bir tehdittir. Bu durum devletleri uluslararası ilişkilerinde öngörülü olmaya zorlar ve böylelikle devletler de, ulusal güvenlik adına, siyasetlerini öncelikle ekonomik büyüme ve zenginliği maksimize etme –güçlü bir ekonomi ve zenginliğin güçlü bir güvenlik zırhına sahip olmayı kolaylaştıracağı

---

² Erich Fromm, *The Anatomy of Human Destructiveness*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1976, s.23.

düşüncesi- üzerine çizerler. Bu nedenle uluslararası siyasetin uluslararası ekonomik ilişkiler üzerinde belirgin bir biçimlendirici etkisi söz konusudur.³

Mahnken'e göre de savaşın mantığı evrenseldir; aynı mantık her zaman, her yerde geçerlidir. Bunun nedeni, maddesel ilerleme sevdasında olan insan tabiatının değişmeden devam ede gelmesidir. Binlerce yıl önce yaşamış olanları savaşa motive eden aynı ihtiraslar bugün bizleri de motive etmeye devam etmektedir. Değişen sadece savaşın icra edildiği biçimidir.⁴

Ekonomi ve siyasal şiddet ilişkisi "ekonomik çıkarların güvenliği" olgusunun içerisinde yer almaktadır. Ekonomi dinamiğinin siyasal şiddeti harekete geçirmesi ekonomik çıkarların ve gücün korunmasını sağlamak amacıyla doğru orantılıdır. Bu manada ekonomi güvenliği kavramı "uluslararası ekonomik sistem içerisinde karşılaşılabilecek çeşitli tehdit ve riskler kapsamında siyasal ekonomik çıkarların, zenginliği üretme kabiliyetinin ve yapısal bütünlüğün korunması"⁵ olarak tanımlanabilir. Bu tanımın kodlarında doğal olarak ekonomik çıkarların ve gücün korunması için siyasal şiddete çağrı vardır.

Uluslararası siyasal şiddeti tetikleyen dinamiklerden bir diğeri olan güvenliğin siyasal şiddetteki rolüne ekonomi-ideoloji perspektifinden yaklaşan Marksist düşünceye göre güvenlik zemininde dünya siyasetini belirleyen askeri güçten ziyade ekonomik çıkarlardır ki dünya insanların kaderini belirleyen de budur ve bu daima da böyle olmuştur. 'Mücadele', küresel düzeyde aslında dünyanın zengin insanları ile fakir insanları arasındadır. Devletlerarasındaki mücadele bunun bir yan çıktısıdır ve daima bir kazanan vardır. Askeri strateji, ulusal güvenlik çıkarlarından ziyade küresel ekonomik çıkarlara hizmet eder. Bu nedenle savaşlar, yayılcı ekonomik sistemlerin devamını güvence altına almak için yapılır.⁶

Realist bakış açısına göre devletler üzerinde nihai bir güç ya da otoritenin yokluğu nedeniyle uluslararası siyaset daima anarşiktir. Uluslararası siyasette kural

---

³ Jonathan Kirshner, "Realist Political Economy", *Routledge Handbook of International Political Economy*, Mark Blyth (Ed.), Great Britain: Routledge, 2009, s.36.

⁴ Thomas G. Mahnken, "Strategic Theory", *Strategy in the Contemporary World*, Jhon Baylis v.d. (Ed.), New York: Oxford University Press Inc., 2007, s.67.

⁵ Christopher M. Dent, "Economic Security", *Contemporary Security Studies*, Alan Collins, (Ed.), New York: Oxford University Press, 2007, s.204.

⁶ Peter Hough, *Understanding Global Security*, London: Routledge, 2004, s.5.

çok azdır. Anarşi, kuralın az olduğu sistemden doğmaktadır ve uluslararası güvenlik - ya da güvensizlik- ilişkileri de sistemin ürünüdür. Güvenlik hedeflerini ve devletlerarası ilişkileri belirleyen ana faktörler, sistemin doğası, baskılar ve tehditlerdir. Devletler, yapıları itibariyle, diğer bir ifadeyle varlıkları bir diğerinin varlığına yönelik risk oluşturduğu için güvenlik duygusu vermezler. Her biri kendi güvenliğini temin etmek zorundadır. Bu da, muhtemel saldırılarla baş edebilmek için, hayati anlamı olan askeri gücün artırılmasına neden olur.⁷ Bu görüşe göre uluslararası güç yarışının ya da güç siyasetinin merkezini askeri güç oluşturur. Bir devletin daha güvende olması için silahlanması, askeri gücünü büyütmesi, doğal olarak diğerlerinin de korkularının büyümesine neden olur. Tehditten kaynaklanan korkuyu ve dolayısıyla da tehdidi bertaraf etmek için diğerleri de daha fazla silahlanmaya yönelirler.⁸

Uluslararası siyasette bir devletin ekonomi ve güvenlik kabiliyetlerine yön veren sisteminin düşünsel yapısını ise ideolojiler belirler. İdeolojiler sistemin toplumsal dayanağını, toplumun ekonomik yaşam tarzını yansıtır. Sistemin doğru kurgulanmasında, doğru çalışmasında ve kalıcı olmasında ideolojiler önemli role sahiptirler. Diğer bir ifadeyle de sistemin ruhunu oluştururlar.

İdeolojinin şiddetle ilişkisini ise Eagleton şu şekilde anlatmaktadır: “...fikirler, insanların uğruna yaşadıkları ve yerine göre uğruna öldükleri şeylerdir.”⁹

Eagleton ayrıca ideolojinin, çıkarlara yönelik siyasal faaliyetlerin meşrulaştırıcılığını, eyleme dönüklüğünü şu şekilde ifade etmektedir: “...ideoloji, çıkar çatışması durumlarında... toplumsal grupların çıkarlarının (ve hatta çıkarlara yönelik eylemlerin) meşrulaştırılması ve desteklenmesi anlamına gelmektedir... Bu tanım ideolojinin, ...özellikle “eyleme-dönük” bir söylem olduğu varsayımı içerebilir.”¹⁰

Uluslararası siyaset dinamikler üzerinden yürütülürken dinamiklerin tetiklediği veya aktörlerin dinamikler üzerindeki siyasal ihtilaflarının çözümü için başvurdukları siyaset stratejilerinden birisinin de şiddet olduğundan bahsetmiştik. Siyasette

---

⁷ Patrick Morgan, “Security in International Politics: Traditional Approaches”, *Contemporary Security Studies*, Collins (Ed.), s.17.

⁸ Morgan, agm., s.18, 19.

⁹ Terry Eagleton, *İdeoloji* (Çev. Muttalip Özcan), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1991, s.14.

¹⁰ Age., s.56.

başvurulan şiddet stratejisi ise şartlara göre değişiklik arz etmektedir: savaş ve terör. Uluslararası hukuk alanında biri meşru sayılırken diğeri meşruiyet dışıdır. Savaşın belirli kurallar çerçevesinde yürütülmesi kabul görmüşken terör kural dışıdır. Savaş devlet aktörlerinin başvurduğu şiddet stratejisi iken terör, örgütlerin icra ettiği stratejidir. Ancak zaman zaman devletlerin de kural dışına çıktığı olmaktadır ve ayrıca devlet ile terör örgütleri terör zemininde asimetrik olarak karşı karşıya da gelebilmektedir.

Birinci Bölümde inceleyeceğimiz “siyaset”, “siyasal şiddet” ve “siyasal şiddetin dinamikleri” gibi kavramlar doğrultusunda İkinci Bölümde *case* çalışması yapılarak 20. Yüzyılın sonları ve 21. Yüzyılın hemen başlarında yaşanmış uluslararası siyasal şiddet örnekleri, dinamiklerin şiddeti nasıl tetiklediği ve siyasal şiddetin değişken yüzüyle, diğeri bir ifadeyle asimetrik zeminde yaşanan savaş ve terör stratejileriyle birlikte şiddetin dinamiklerle çakıştığı coğrafya incelemeye tabi tutulacaktır.

Bu incelememizde ilk siyasal şiddet örneğimiz 20. Yüzyılın son çeyreğinde, 1991 yılında Irak ve Kuveyt’te küresel çapta yaşanan ve Körfez Savaşı olarak anılan savaştır. Bu savaş, dinamiklere ilişkin hegemonik güç zeminini kaybetmekte olan Batılı aktörlerin, gücün önemli bir ekonomik kaynağı konumunda gördükleri Doğu coğrafyasında savaş boyutunda başvurduğu kurallı siyasal şiddet örneğidir.

İkinci siyasal şiddet örneğimiz ise 21. Yüzyılın hemen başında Körfez Savaşı’na cevaben Batı’ya karşı gerçekleştirilen terör stratejisidir. “11 Eylül” saldırısı olarak anılan bu terör eylemi de hegemonya altındakilerin şiddeti hegemonya sahiplerinin coğrafyasına taşıdığı ve ‘savaşa karşı terör’ mahiyetinde gerçekleştirilmiş bir asimetrik savaştır.

‘Terör’ tanımlı bu asimetrik savaş yanılısama içerisinde Batı dünyasında isabetli olmayan bir algılamaya da neden olmuştur. “11 Eylül” terörü, dinamikler üzerinden hareket eden Batı tarafından icra edilen savaşa karşı yine dinamikler üzerinden hareket eden örgütsel aktörler tarafından tepkisel olarak icra edilen bir şiddet eylemi olduğu dikkate alınmadan, ‘Doğu’ kavramı özelinde dine atfedilerek Müslümanlarla özdeşleştirilmiştir. Halliday “11 Eylül” terörünün topyekûn olarak Müslümanlarla özdeşleştirilmesine ilişkin algılamadaki bu bozukluğu sorgularken

aynı zamanda söz konusu algıya ayna tutarak Batı coğrafyasının da teröre kaynak oluşturabilecek potansiyeline işaret etmektedir.¹¹ Sorun din değil, ideoloji sorunudur. Bu nedenle dinin terörle ilişkilendirilmesindeki yanlışlık araştırmamızda ideolojik perspektiften sorgulamaya tabi tutulacaktır.

Bu bölümde inceleyeceğimiz üçüncü ve dördüncü örneklerimiz ise Doğu'da Afganistan'da yani hegemonya altındakilerin coğrafyasında “teröre karşı savaş” ve yine buna cevaben de Batı'da yani hegemonya sahiplerinin coğrafyasında *savaşa karşı terör* olarak icra edilen, diğer bir ifadeyle her iki siyasal şiddet stratejilerinin karşı karşıya geldiği asimetrik savaş örnekleri olacaktır.

Üçüncü bölümde, dinamiklerin yönetildiği hegemonik zeminde kayma var mıdır ve varsa, bu zemin kayması 21. ve 22. Yüzyıllarda siyasal şiddet zemininde ya da coğrafyasında da bir kaymaya neden olur mu ve öyleyse bundan sonra ve asimetrik zeminde siyasal şiddeti nereden ve ne yönde beklemeliyiz, diğer bir ifadeyle zemin kayması siyasal şiddeti nasıl etkiler sorularına cevap aranmaya çalışılacaktır.

20. yüzyılın ortalarından buyana ve günümüz itibariyle dinamiklerin hegemonyası ile paralellik arz eden ya da dinamiklerin yönetiminin yerleşik bulunduğu medeniyet zemininde Batı'dan Doğu'ya doğru bir kayma yaşandığına dair gelişmeler mevcuttur. Bu kayma, medeniyetin Batı'da çöküşü ve Doğu'da yükselişi gibi bir görünüm arz etmektedir. Diğer bir ifadeyle de Batı dinamikler üzerindeki kontrolünü, yönetimini kaybetmekte ve bu yönetimi de Doğu kontrolü altına almakta gibidir.

Üçüncü Bölümde öncelikle dinamiklerin zemininin kaymasına ilişkin yapacağımız tespit, istatistiki veriler, bu verilere karşı küresel boyuttaki kurumsal ve kitlesel tepkiler, siyasal söylemler ve ittifaklar üzerindeki analize dayanmaktadır. Bu analiz bize dinamiklerin yönetim zemininde Batı'dan Doğu'ya doğru bir kaymanın yaşanmakta olduğunu göstermektedir. Evet, zemindeki güç Batı'dan Doğu'ya kaymakta, Batı medeniyetinde inişler, Doğu medeniyetinde ise yükselişler yaşanmaktadır. Çin, bu yükselişin parlayan yıldızları arasında başı çekmekte ve

---

¹¹ Fred Halliday, *Two Hours that Shook the World*, London: Saqi Books, 2002, s.210, 207.

geleceğin de birincil hegemonik gücü olacak gibidir. Çin'in hemen ardından ikinci sırayı da Rusya işgal etmektedir.

Ekonomi dinamiğinin zeminindeki kayma paralel olarak ideoloji ve güvenlik dinamiklerinin zemininde de yaşanmaktadır. Soğuk Savaş sonrasında Batı ideolojisi olan Liberalizm, Sosyalizm karşısında değişmez bir zafer kazanmış ve ideolojiler açısından bir “son” gibi algılanmışken 21. Yüzyılda tablo değişmiş ve Batı ideolojisine sahip ekonomi çöküş yaşarken Doğu ideolojisine sahip ekonomi yani “sosyalist piyasa ekonomisi” yükselişe geçmiştir.

Ekonomi dinamiğindeki zemin kaymasının güvenlik dinamiğinin zeminini de etkilediği görülmektedir. Batı medeniyetindeki çöküşler Batı'daki güvenlik ittifaklarını da zayıflatmış hatta şiddet zemininde oluşan yeni ittifaklar daha oluşum aşamasında dağılıp bozulmuştur. Buna karşılık Doğu coğrafyasında ise yeni güvenlik ittifakları kurulmuş ve bu ittifaklar Batı'ya karşı Doğulu aktörler nezdinde güç artışı da beraberinde getirmiştir. Diğer taraftan, güvenlik ittifaklarının bozulması ve yeniden oluşumunun yanı sıra Batılı aktörlerin silahlanma konjonktüründe düşüş yaşanırken Doğulu aktörler hızla silahlanmaya yönelmektedir.

Yaşanan bu zemin kaymasının günümüz itibariyle siyasal şiddete yansımaları olmuştur ve içinde bulunduğumuz ve müteakibindeki yüzyılda da daha farklı yansımaları olacak gibidir.

Günümüz itibariyle görülen yansıması; Batı'nın Doğu istikametinde ya da coğrafyasında şiddete başvurusunun durdurulmasıdır. Bu olgu da, ikinci bölümde olduğu gibi bu bölümde de örnekler çerçevesinde analiz edilmeye çalışılacaktır. 21. Yüzyılın başında yaşanan Kuzey Kore, İran ve Suriye Krizleri, Batı'nın savaş boyutunda siyasal şiddete başvurma stratejisinin Doğu tarafından durdurulmasının örneklerini oluşturmuştur. Bu durum uluslararası hegemonik zemin üzerinde siyasal şiddetteki denge ve çatışmasızlık denkleminde işaretidir. Diğer bir ifadeyle içinde bulunduğumuz dönem hegemonik zeminde denge ve kutuplar arasında savaş boyutunda bir çatışmasızlık dönemidir.

21. Yüzyılın yaşamakta olduğumuz ilk yarısı hegemonik güçler arasındaki denge ve çatışmasızlığı içinde barındırır da dengenin Doğu lehine değişmekte oluşu, bir sonraki dengesizlik döneminde siyasal şiddete başvurma kabiliyetinin de Doğu'nun

elinde olacağına dair emareleri görünür hale getirmeye başlamıştır. Batı ile Doğu arasında yaşanan zemin kavgasında Kırım Ukrayna'dan koparılmış ve Rusya'ya ilhak olmuştur. Uluslararası siyasetin dinamikleri üzerinden yaşanan bu zemin kavgasında dengenin az ya da çok halen devam ediyor olması nedeniyle kutuplar arasında hegemonik bir çatışma zuhur etmemekle birlikte Batı'nın göze alamadığı güç kullanma seçeneğini Rusya göze alabilmiştir. Bu durum, bir sonraki dönemin habercisi gibidir. Muhtemel hegemonik güce ulaşacak olması nedeniyle bir sonraki dönem için de dikkatler Çin'in üzerinde toplanmaktadır.

Uluslararası siyaset zeminindeki bütün bu değişim beraberinde bir başka değişimi daha getirecek gibi görünmektedir: siyasal şiddetin kaynağı, istikameti ve stratejilerin asimetrik zeminde karşılaşması. Bu değişimle birlikte bu kez de 21. ve 22. Yüzyılda savaş stratejisiyle siyasal şiddete başvurma önceliğinin Doğu'ya geçmesi ve Batı'nın da buna terörle cevap vermesi, yaşanmış şiddet örnekleri paralelinde ihtimal dâhilinde görünmektedir.

Önümüzdeki süreçte dinamikler üzerindeki hegemonik gücü ele geçirmesi muhtemel olan Doğulu aktörlerin bu gücü tescillemek, artırmak ve kaybetmemek yani ters istikametli yeni bir zemin kaymasına karşı korumak için Batı yönünde savaş boyutunda bir şiddete başvurarak tarihin tekerrürü fenomenini yaşatması mümkündür. Doğu'nun bu şekilde şiddete başvurması ise kendisine karşı koyacak bir gücün bulunmaması ya da güçler arasında bir dengenin olmaması veya başka bir ifadeyle dengesizlik ortamının yaşanması anlamını taşıyacaktır. Bu da önümüzdeki süreçte yine dengesizlik ve çatışma denkleminde işaretidir.

Dengesizlik ortamında ikinci asimetrik çatışma sürecinin ise aktör olarak Batılı terör örgütlerinin dâhil olduğu bir süreç olması muhtemeldir. Bu süreçte yaşanması muhtemel olan siyasal şiddet iki aşamada, iki ayrı istikamete yönelebilir. Birinci aşama Batı'nın hegemonik gücünü tamamen kaybettiği aşama olup, bu süreçte tepkisel olarak terör eylemleri Batılı iktidarlara yönelebilir. İkinci istikamet ise, Doğulu aktörlerin Batı üzerinde hegemonya kurması halinde Batılı terör örgütlerinin bu kez de Doğulu aktörlere karşı terör eylemlerine yönelme ihtimalini içinde barındıran aşama olması muhtemeldir.

Gerek aktör olarak devletlerarasında ve gerekse devletler ve terör örgütleri arasında olsun önümüzdeki süreçte Doğu'dan gelebilecek bir siyasal şiddetin, buna cevap olarak Batı'dan çıkabilecek siyasal şiddetin ideolojisine de yön vermesi doğal bir seyir olacaktır. Bu manada Doğu'nun yükselen sosyalizmine karşı Batı'da da liberal/kapitalist, milliyetçi ve din motifli ideolojilerin yükseliş göstermesi ve şiddet hareketlerini bu ideolojilerin beslemesi ihtimalini dikkate almak gerekecektir.

Bütün bu analiz doğrultusunda çalışmanın sonucunda; uluslararası aktörleri siyasal şiddete yönlendiren ekonomi, ideoloji ve güvenlik dinamiklerinin hegemonik zemininde Batı'dan Doğu'ya doğru kayma yaşanıp yaşanmadığına ve bu değişimin, siyasal şiddetin zemininde de asimetrik bir kaymaya neden olup olmayacağı ihtimaline bir kez daha dikkat çekilecek ve küresel önerilerde bulunulacaktır. Zira dinamiklerin zeminindeki kayma ile birlikte bu kez de Doğu'nun Batı'ya yönelik hegemonik gücüne ya da savaşına karşı Batı'nın olası terörünün de Doğu coğrafyasına taşınması mümkündür. 11 Eylül saldırıları çerçevesinde terör eylemlerinin ABD topraklarına, diğer bir ifadeyle asimetrik savaş zemininin hegemonya altındakilerin coğrafyasından hegemonya sahiplerinin coğrafyasına taşınması gibi 21. ve 22. Yüzyıllarda da Batı coğrafyasındaki savaşa karşı Batı kaynaklı terörün de Doğu coğrafyasına ve hatta bu kapsamda muhtemel Pekin'e taşınması ihtimali dikkate alınmalıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI SİYASET, SİYASAL ŞİDDET VE DİNAMİKLERİ

Uluslararası siyasal şiddet olgusu, uluslararası boyutta bir takım *dinamiklerin* tetiklediği ve sıradan bir şiddet türünden ayrılarak *siyasal* kimlik arz eden bir olgudur.

Dinamikleri ile birlikte uluslararası boyutta ele alacağımız bu şiddet türünün siyasal kimliği ise *siyaset* kavramına dayanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, bir takım dinamiklerin tetiklediği bu şiddet türüne kimliğini kazandıran kavram aslında siyasettir.

Siyaset faaliyeti insana özgü bir faaliyettir ve insanın ihtiyaçları doğrultusunda şekillenir ve icra edilir. Uluslararası arenada da aktörlerin siyaseti yine insana özgü bu ihtiyaçlar paralelinde şekillenir. Söz konusu ihtiyaçlar uluslararası aktörler için çıkar alanlarına dâhildir ve uluslararası siyaset de dolayısıyla bu alanlar üzerinde cereyan eder. Diğer bir ifadeyle bu çıkar alanları siyaseti harekete geçiren dinamiklerin zeminini oluştururlar ve uluslararası aktörler nezdinde siyaset bu zeminde ve bu dinamikler üzerinden yürütülür.

İnsanın tabiatı gereği ihtiyaçların giderilmesinde ihtilafların yaşanması kaçınılmazdır. Bu manada uluslararası aktörler arasında da çıkar alanları üzerinde yürütülen siyasetin ihtilaflı olması son derece doğaldır. Ancak bu aynı zamanda çatışma demektir. Çatışma ise aktörler arasında ya uzlaşarak, ya uzlaşma olmaksızın ancak şiddete de başvurmadan dolaylı yöntemlerle ya da şiddete başvurarak çözülür. Aktörlerin siyasette şiddet stratejisine başvurması, güçte dengesizliğin ve şiddete başvuran aktörün güç üstünlüğüne sahip olduğu bir ortamda, ihtilafların çözümünün ya da çıkarların korunmasının bu yolla sağlanabileceğini düşünmelerindedir. Şiddetin kaynağı gibi görünen ihtilaflar dinamikler üzerinde yaşanan ihtilaflardır ve dolayısıyla siyasette şiddeti tetikleyen de temelde bu dinamiklerdir.

Uluslararası siyasette şiddete başvuran aktörler ise devletler ve terör örgütleridir. Her iki aktörü de uluslararası alanda şiddete yönlendiren siyasetin aynı dinamikleridir ancak icra ettikleri şiddet birbirinden farklılıklar arz etmekte ve bu manada siyasal şiddetin iki ayrı stratejisini temsil etmektedirler. Biri meşru kabul

edilirken ve bu çerçevede kurallara tâbi iken diğeri meşruiyet dışıdır ve herhangi bir kurala da tâbi değildir.

Bu minvalde, çalışmamızın konusunu teşkil eden uluslararası siyasal şiddet olgusu, dinamikleri ve şiddet stratejilerini irdelemeden önce kendisine siyasallık kimliğini kazandıran siyaset kavramına ve aktörlerine değinmekte yarar bulunmaktadır. Zira bütün kodlar bu kavram içinde gizlidir.

1.1. ULUSLARARASI SİYASET KAVRAMI VE AKTÖRLERİ

1.1.1. Siyaset Kavramı

Tarihten günümüze medeniyetin, güneşin doğuşu ve batışı gibi iki dikkat çekici yönüne ve üzerinde yükseldiği coğrafyaya atıfla “Doğu” ve “Batı” medeniyetleri ekseninde tanımlanması ya da ayırımına gidilmiştir. Her iki yönün veya coğrafyanın cazibesi ve insanlara verdiği ilham birbirinden farklılık arz etmiş ve hâkimiyetlerini sırasıyla birbirlerine devretmişlerdir. Bu bakış açısıyla, “siyaset”e de her iki medeniyetin algılayış tarzıyla yaklaşmakta fayda olacaktır.

Öncelikle “Doğu” medeniyeti perspektifinden ele alacak olursak; etimolojik kökeni itibariyle siyaset Arapçada “at eğitimi”¹² olarak ifade edilmektedir. “At eğitimi” tanımlaması kapsamında siyaset olgusunu gücün şekle sokulması ve yönetimi olarak da algılamak mümkündür. Yine buna paralel olarak ve buradan etkileşimle ve aynı zamanda Orta Asya bozkırlarından Avrupa kıtasına kadar, diğeri bir ifadeyle “Doğu”dan “Batı”ya savaş meydanlarına ustalıkla sürdüğü atla gelerek devletler kuran Türk kültüründe de siyaset “seyislik, at idare etme”nin yanı sıra “memleket idare etme”¹³, “hâkim olmak, devletlerarası ilişkileri, devlet işlerini düzenleme ve yürütme sanatı, takip edilen yol, ...”¹⁴ ve ayrıca “ceza, ölüm cezası” ve bu kökten hareketle “siyaset etmek: cezalandırmak, öldürmek”¹⁵ anlamlarında kullanılmıştır. Bu tarz bir

---

¹² Mümtaz’er Türköne, “Siyaset Nedir?”, *Siyaset*, Mümtaz’er Türköne, (Ed.) İstanbul: Opus Yayınları, 2010, s.4.

¹³ Ferit Devellioğlu, (Hazr.) *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Doğu Ltd. Şti. Matbaası, 1970, s.1149.

¹⁴ İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: MAS Matbaacılık A.Ş., 2005, s.2814.

¹⁵ D. Mehmet Doğan, (Hazr.) *Büyük Türkçe Sözlük*, Ankara: Birlik Yayınları, 1982, s.898.

tasvir ve algılama zemininde siyasetin kodlarını; “gücü yönetme”, “devleti yönetme” ve “şiddet” olarak sıralamak mümkündür. Ancak buradaki şiddet olgusunu, “hak” temelinde meşru sınırlar dâhilinde düşünmek gerekir. İleride bu konuyu detaylı olarak irdeleyeceğiz.

Tarihten günümüze felsefesi ve devlet işlerini yürütme tarzıyla “Doğu” coğrafyasında farklı bir konuma sahip olan Çin medeniyetinde de siyasete “1. Ülke içindeki sınıf, etnik gruplar, siyasi partiler ve onların karşılıklı ilişkisi. 2. Ekonominin idare edilmesi, idari yapının ekonomik temeller üzerine inşa edilmesi. 3. Toplumdaki düşman sınıflar arasındaki mücadele. 4. Temel amacı; güç kullanarak iktidarı ele geçirmek olan faaliyet”^{16*} yaklaşımı hâkimdir. Tanımlama dikkate alındığında Çin medeniyetinin siyaset kavramına yönelik yaklaşımının sınıflar arası siyasal çatışma, ekonomi, güç ve iktidar unsurları üzerine kurulu olduğu görülmektedir.

“Batı” medeniyetinin perspektifinden bakarak siyaset kavramını ele alacak olursak; siyaset kelimesinin Batı kültüründeki karşılığı olan “Politics” kelimesi eski Yunancada şehir anlamına gelen “polis” kelimesinden türemiştir.¹⁷ Şehir anlamına gelen “polis” kelimesi Yunan kültüründe devlet yapılanmasını ifade etmekteydi ve aynı zamanda şehir, halkın güvenliği, refah durumuna yönelik kararların alındığı ve hayat felsefesinin tartışıldığı, bugünkü manada siyaset olarak adlandırdığımız faaliyetlerin yürütüldüğü yerdi. Aslında bu faaliyetler insanlığın başlangıcıyla birlikte var olan faaliyetlerdi ancak muhtemelen sistematik olarak ele alınıp günümüze aktarılmasının başlangıç yeri “Polis”. Batı kültüründeki kökenine dair bu genel bakışın yanı sıra yine Batılı düşünürlerin siyaset kavramını pek çok yönüyle yansıtan tanımlamaları ve bu tanımlamalar kapsamında siyasetin birtakım unsurları ve özelliklerini gruplandırarak devam edelim.

Weber de siyaset deyince bir siyasal topluluğu yani devleti anlamak gerektiğini vurgulayarak, siyaseti devletler ya da devlet içindeki gruplar arasında gücü paylaşmaya veya gücün dağılımını etkilemeye çalışmak olarak ifade etmektedir.¹⁸

---

¹⁶ Çin Sosyal Bilimler Akademisi Dil Bilim Enstitüsü, (2004), *Xinhua Zidian* (Yeni Çince Sözlük), The Commercial Press, s.690; *Çince sözlükten “siyaset” kavramını bu çalışmamız için çeviren: Hande Deneri.

¹⁷ Atilla Yayla, *Siyaset Teorisine Giriş*, Ankara: Liberte Yayınları, 2002, s.1.

¹⁸ Max Weber, *Sosyoloji Yazıları* (Çev. Taha Parla), İstanbul: İletişim Yayınları, 1998, s.132, 133.

Weber'in 'güç' ve bunu yöneten 'erk' odaklı bakışına paralel olarak siyaset kavramına Batı'da iki ana yönde yaklaşmıştır: "bilim" ve "sanat". Bilim temelinde Duverger, siyaset kavramına siyaset sosyolojisi çerçevesinde ve devlete atıfla "devlet bilimi", kamuya atıfla da "iktidar bilimi" açılarından yaklaşmakta ve devlet açısından siyaseti kelime manasıyla "devletlerin yönetimi bilimi", kamu anlayışı çerçevesindeki sosyolojik yaklaşımında da siyaseti "iktidar", "otorite", "hükümet etme" ve "emretme" kavramları ile "iktidar bilimi" olarak tanımlamakta ve bu kavramların doğal taraflarını da "yönetenler" ve "yönetilenler" olarak işaret etmektedir.¹⁹ Cabiri'ye göre de siyasetin iki tarafı vardır ve buna göre siyaset; "...birinin ötekine bir çeşit özel otoriteyi, yönetim otoritesini uyguladığı iki taraf arasındaki güçlü ilişkiyi anlatan sosyal bir eylemdir."²⁰

"Hükümet etme" yönüyle siyasetin esasında sanatsal bir faaliyet olduğu da vurgulanmaktadır. Fransızca kaynağa atıfla Duverger siyasetin bu yönünü de "devlete hükümet etme ve diğer devletlerle olan ilişkileri yönetme sanatı" olarak aktarmaktadır.²¹ Toplumun ihtiyaçlarına, beklentilerine cevap verebilmek adına kararların alınması ve bunların uygulanmasıyla birlikte toplum üzerinde kontrol tesis edilmesi²² olarak izah edilen ve "emretme"nin de dâhil olduğu "hükümet etme" kavramı ile siyaset, bilim izahatının ötesinde bir sanat olarak da görülmektedir.

1.1.1.1. Siyasetin Özü

Bilim ya da sanat, siyaset faaliyetini adlandırmanın yanı sıra siyasetin özünü oluşturan ve yine bu özün de dayandığı unsurlar mevcuttur.

Siyasetin özü olarak tanımlayabileceğimiz ve hemen hemen bütün düşünürlerin siyaseti tanımlarken değindiği ve siyasetin iç dünyasının asli unsurunu teşkil eden *iktidar* Heywood'a göre; bir şeyi "yapmaya muktedir" olmaya atıfla, "başkalarının davranışlarını, onların tercih etmedikleri yönde etkileme gücü" iken "arzular doğrultusunda hedefe ulaşma"ya atıfla da; "siyaset gerçekte iktidar demektir;

¹⁹ Maurice Duverger, *Sociologie Politique*, Paris: Presses Universitaires De France, 1968, s.14.

²⁰ Nadim Macit, *Din-Siyaset İlişkisinin Teolojik Yorumu*, Ankara: Seba yayınları, 2000, s.22.

²¹ Duverger, *Sociologie Politique*, s.14, 15.

²² Andrew Heywood, *Siyaset* (Çev. Bekir Berat Özipek), Ankara: Adres Yayınları, 2007, s.3; Türköne, "Siyaset Nedir?", *Siyaset*, Türköne, (Ed.), s.7.

hangi yolla olursa olsun, arzulanen bir neticeye ulaşabilme kapasitesidir.”²³ Diğer bir ifadeyle siyaset aslında gücün kendisidir; ancak bu güç, yalın olmaktan öte irade, istekler ve gerektiğinde ve çoğunlukla da haklılık ihtiyacı duyan bir güçtür. Bu manada siyasetin özü, ruhu, “iktidar” yani “güç”tür.

Gücün kendisi olarak ifade ettiğimiz iktidarın çerçevesini daha rahat çizebilmek için “güç” olgusunu irdelemek gerekir. Weber, üstünlük yönüyle ele alarak gücü, “sosyal bir ilişki çerçevesinde bir aktörün, mukavemet gösterilmesine rağmen kendi istediğini icra edebilme konumunda olma”²⁴ olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlama aynı zamanda doğrudan doğruya iktidarı işaret etmektedir. Carr da buna benzer bir tarzda gücü, boyun eğme ve eğdirme çizgisinde değerlendirmektedir. Ona göre, “yöneticiler güçlü oldukları için yönetmekte, yönetilenler de zayıf oldukları için tabi olmaktadır.” Gücü, devletlerarası münasebetler düzeyinde değerlendiren Aron ise, “bir diğer devlet üzerinde etki yapabilme, onların davranışlarını değişikliğe uğratabilme ve isteklerini onlara kabul ettirebilme yeteneği”²⁵ olarak görmektedir. Realizmin önde gelen temsilcilerinden Morgenthau’ya göre devletler bir güç mücadelesi içerisindedirler. Bütün siyaset, ya güç elde etmek ve onu korumak ya da elde edilmiş güç ve iktidarı arttırmak içindir.²⁶

Siyasetin özü ve bizzat gücün kendisi, ancak yalın olmayan bir güç olarak tanımladığımız iktidar gücünün de *maddi ve maddi olmayan unsurları* mevcuttur.

İktidar gücünün maddi unsurlarını; *insanlar ve kaynaklar* oluşturmaktadır. Siyaseti yapan *insanlardır* ancak tek başına bir insan için siyasetten bahsetmek de mümkün değildir. Siyaset karşılıklı insan ilişkileri zemininde yürütülen bir faaliyettir. Leftwich’in anlatımıyla “İnsan türünün bulunduğu her yerde grup halinde yaşam vardır ve bu grubun adı toplumdur... Bu noktada vurgulanması gereken husus, insan türünün sosyal karakteridir ve siyaset faaliyetinin de bununla çevrili olduğudur... Bu nedenle siyaset, nihai arzulara ulaşma doğrultusunda insanlar, kaynaklar ve gücün evrensel düzeyde karşılıklı olarak etkileşiminden oluşur.”²⁷ Weber de “siyaset

---

²³ Heywood, *Siyaset*, s.7, 12.

²⁴ Adrian Leftwich, *What Is Politics*, Cambridge: Polity Press, 2004, s.109.

²⁵ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2006, s.185, 171.

²⁶ “Morgenthau, *Uluslararası Politika: Güç ve Barış Mücadelesi*, s.47”den aktaran Ainur Nogayeva, *Orta Asya’da ABD, Rusya ve Çin: Stratejik Denge Arayışları*, Ankara: USAK Yayınları: 55, 2011, s.17.

²⁷ Leftwich, *What Is Politics*, s.107.

deyince, siyasal toplumun anlaşılması gerektiğini”²⁸ vurgulayarak topluma işaret etmektedir. Siyaset, toplumsal bir faaliyet olduğuna göre toplumlar arasında yürütülen siyasette toplumu oluşturan değerler itibariyle toplumun niceliği ve niteliğinin önemli bir yeri vardır. Genç, dinamik ve kalabalık bir nüfus yapısının önemli bir güç parametresi olduğunu belirten Davutoğlu’na göre örneğin Türkiye’nin nüfus yapısının, soğuk savaş süresince Rusların sıcak denizlere inmesinin önündeki en önemli askeri/demografik engel, soğuk savaş sonrasında da Avrupa-içi insan hareketliliklerini etkileyebilecek en önemli ekonomik/demografik unsur olarak görülmüştür.²⁹ Keza yine Çin’in nüfusu da bu minvalde dikkate alındığında, gücün diğer unsurları ile donatılması halinde dünya siyaseti içerisinde önemli bir güç unsuru olacağı açıktır. Siyaset faaliyetinde toplumun niceliği gibi niteliği de önemlidir. Yine Davutoğlu’na göre; “Ortak zaman-mekân (tarih-coğrafya) idrakinden kaynaklanan güçlü bir kimlik ve aidiyet hissine sahip olan ve bu his ile psikolojik, sosyolojik, siyasi ve ekonomik unsurları harekete geçirebilen kültürel yapısı oturmuş toplumlar sürekli yenilenebilen stratejik açılımlar gerçekleştirme imkânına sahiptir.”³⁰

İktidar gücünün diğer bir maddi unsuru olan *kaynakları* ise, Leftwich’in siyasetin kaynaklarına atfen yaptığı üzere *doğal* ve *doğal olmayan* kaynaklar olarak iki ana grupta değerlendirmek gerekir. Leftwich’e göre; doğal kaynaklar; toprak parçası ve buna bağlı yerüstü –dağlar, ovalar, ormanlar, nehirler, deniz, iklim- ve yer altı zenginlikleri, doğal olmayan kaynaklar da; bunlardan elde edilen ürünler, sermaye ve bilgi şeklinde sıralanabilir. Leftwich, esasında siyaseti üreten ve siyasetin aktörü olan insanı bunun dışında tutmamış ve yukarıda iktidar gücünün maddi unsuru olarak kabul ettiğimiz insanı, o siyasetin doğal kaynakları arasında görmüştür.³¹ Ürün, sermaye ve bilgi gibi siyasetin doğal olmayan kaynaklarının yanı sıra, tüm bu kaynakların bileşkesi üzerinde başta devlet olmak üzere ve devlet şemsiyesi altında oluşturulan kurumsal yapılanmalar da gücün artı değer kaynakları arasında değerlendirilmelidir. Zira örneğin, devlet oluşumunun teknoloji ve bilim üreten kurumları ile bu kurumların ürettikleri ve diğer doğal olan ve olmayan unsurlara

---

²⁸ Weber, *Sosyoloji Yazıları*, s.132.

²⁹ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, İstanbul: Küre Yayınları, 2009, s.23.

³⁰ Age., s.23.

³¹ Leftwich, *What Is Politics*, s.106.

dayanan ve güvenlik üreten bir yapılanma şeklinde karşımıza çıkan ordu da gücün önemli artı değer kaynaklarındandır.

Gücün insanlar ve kaynaklar gibi maddi unsurlarının dışında maddi olmayan unsurlarını ise; *irade, istekler ve haklılık* olarak sıralayabiliriz. *İradeyi*; karar ve emir verebilme, isteyebilme, ne istediğini bilebilme ve bunların arkasında durabilme, *istekleri*; ihtiraslar, *haklılığı* ise; genel olarak aitliğini teslim etme, kabul etme şeklinde ifade edebiliriz. Lasswell irade, istekler ve kabul görmeye atıfla gücü; "...önemli kararlar alma demektir ve kararların önemi de değerlerin dağıtımını üzerindeki etkisiyle ölçülür. Değerler ise, kazanç, güvenlik ve itaat (kabul görme) gibi istek türü şeylerdir. Bireylerin ve grupların gücü de önemli kararlar almaya yönelik katılımlarının derecesi ile ölçülür"³² şeklinde tanımlamaktadır.

Farabi iradeyi, düşünme ve istemenin bir araya gelmiş hali olarak görmektedir. İstek nefsin arzusudur ve bu arzuya düşünme yeteneği katıldığında arzu edebilme gücü yani irade ortaya çıkmaktadır.³³

İktidarın, yani gücün maddi olmayan unsurlarından üçüncüsü olan haklılık ise iktidarı aynı zamanda 'otorite'ye dönüştüren bir unsurdur. Heywood'a göre; "...otorite 'meşru iktidar' olarak tanımlanabilir. İktidar, başkalarının davranışlarını etkileme gücü iken, otorite bunu yapma hakkıdır. Dolayısıyla otorite herhangi bir şekilde zorlama veya manipülasyondan ziyade, kabul edilmiş bir itaat ödevine dayanır. Bu anlamda otorite meşruluk veya haklılıkla örtülü iktidardır."³⁴ Otorite başkalarının davranışlarını etkilemeye yönelik bir "hak" olarak tanımlanmakla birlikte bu hak gerektiğinde karşıt iradeye rağmen kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu hakkın arkasında da güç olgusunun varlığı açıktır. Ancak bu güç yönetenlere, yönetilenler tarafından önceden rızaya dayalı olarak verilmiş, gerektiğinde yönetenler tarafından kullanılması kabul edilmiş bir güçtür. Selçuk'a göre iktidarın arkasında rızaya dayalı bir çoğunluk vardır.³⁵ Coşkun'a göre de "iktidarın meşruiyeti" için yönetilenlerin rızasına sahip

---

³² Harold D. Lasswell, *The Analysis Of Political Behaviour*, London:Butler & Tanner Ltd., 1947, s.7

³³ "Farabi, *Siyaset*, ss.38"den aktaran Lokman Çilingir, *Farabi ve İbn Haldun'da Siyaset*, Ankara: Araştırma Yayınları, 2009, s.71.

³⁴ Heywood, *Siyaset*, s.5.

³⁵ "Sami Selçuk; 'Türkiye İçin Yeni ve Meşru Bir Anayasa Zorunludur', *Demokrasi Platformu*, Sayı 1, Kış 2005."den aktaran Vahap Coşkun, *Ulus-Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu*, Ankara: Liberte Yayınları, 2009, s.44.

olunması gerekir.³⁶ Rızaya dayalı, kullanımı hak olarak kabul edilmiş güç, meşruiyeti yani haklılığı doğurmaktadır. Böyle bir güce sahip olan iktidar, otoriteye sahip, “meşru iktidar”dır.

Toplumun muvafakati manasında meşruiyeti Weber, “bütün iktidarların kendilerini dayandırdıkları bir haklılaştırma alanı içerisinde toplumsal tasdik arayışı”, yine aynı doğrultuda Lipson da “siyasal iktidarın güç kullanma tekeline, halk tarafından temel bir anlaşmaya dayalı olarak muvafakat verilmesidir”³⁷ şeklinde tanımlar. Habermas’a göre ise meşruiyet, “bir siyasi düzenin tanınma ve kabul görme ehliyetidir.”³⁸ Ancak meşruiyet kavramına bu tür pozitif yaklaşımlara karşın negatif yaklaşımlara ve tanımlara rastlamak da mümkündür. Örneğin, “Marx meşruiyeti, siyasal iktidarın kurulu düzenine yalanlar arama çabası olarak ele alır. Meşruiyet, sınıf çatışmalarının ve sömürünün, toplumsal adaletsizliklerin normalmiş gibi gösterilmesine, maskelenmesine yaramaktadır.”³⁹ O’conner da aynı doğrultuda “devletin, üretme, bölüştürme ve dağıtma tekeline ve toplumu kontrol etmek için toplumsal düzeni ve uyumu sağlamak amacıyla kendini kurgulaması ve toplum üzerindeki müdahalelerine kabul edilebilir bir anlam ve zemin hazırlaması”⁴⁰ şeklinde tanımlar meşruiyeti. Coşkun’a göre de iktidarın meşruluğuna ilişkin sorgulamanın süreklilik taşıması gerekir: “Bir siyasal iktidarın yönetilenlerin rızasına sahip olup iş başına gelmesi, onu meşruluk sorgulamasından azade kılmaz. İktidara gelme biçiminin meşru olması kadar, iktidarı kullanma tarzının da meşru olması zorunludur.”⁴¹ Bütün bu izahatlar meşruiyetin iktidar için önemini vurgulayan izahatlardır. Evet, meşruiyet olgusu siyasal iktidar için önemli bir dayanaktır ancak olmazsa olmaz şartı da değildir. İktidar, meşru gibi gösterilebilecek pek çok nedene dayandırılarak, demokratik seçimle elde edilebilmenin dışında haklı ya da haksız olarak savaş ve ihtilal gibi yöntemlerle de elde edilebilir. Bu manada meşruiyeti olmayan siyasal iktidarlar da mevcuttur. Çünkü iktidar gücünü sadece meşruiyetten almaz. Doğrudur, meşruiyeti olmayan siyasal iktidarların ömrü de uzun olmaz ancak iktidar olabilmenin yolu

---

³⁶ Coşkun, *Ulus-Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu*, s.138, 139.

³⁷ Halis Çetin, “İktidar ve Meşruiyet”, *Siyaset*, Türköne, (Ed.), s.44.

³⁸ “Selçuk, ‘Türkiye İçin Yeni ve Meşru Bir Anayasa Zorunludur’, *Demokrasi Platformu*, Sayı 1, Kış 2005.”den aktaran Coşkun, *Ulus-Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu*, s.44.

³⁹ Çetin, “İktidar ve Meşruiyet”, *Siyaset*, Türköne, (Ed.), s.44.

⁴⁰ Agm., s.44.

⁴¹ Coşkun, *Ulus-Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu*, s.138.

sadece meşruiyetten geçmez. Meşruiyet iktidarlara haklılık ve sürdürülebilirlik açılarından güç katar.

Özetle, siyasetin özünü iktidar oluşturur. İktidar, hâkimiyet demektir: madde, düşünce, davranışlar üzerinde hâkimiyet. Diğer bir ifadeyle gücü ele geçirme ve güce hükmetmedir. Maddeye, düşünce ve davranışları etkileme gücüne sahip olma ve bunu sürdürme isteği siyasetin ruhudur. Bu ruh varsa siyaset de vardır. Ancak siyasetin özü ve ruhu olan iktidar da insanlar ve kaynaklar gibi maddi ve irade, istekler ve haklılık gibi maddi olmayan ve bekası için bunları çevreleyen güvenlik gibi unsurları ile kaimdir.

1.1.1.2. Siyasetin Oluşumundaki Dinamikler

Siyasetin oluşumunda *ihtiyaçların giderilmesinde yaşanan ihtilaflar* vardır. İnsan muhtaç ve ihtiyaç içerisinde olan bir varlıktır. Doğumundan ölümüne kadar insan ihtiyaçlarının karşılanmasını ister ve bunun için mücadele verir. Mücadele ise toplum içi ve toplumlar arasında siyasi faaliyet olarak yürütülür. Kapani'ye göre siyaset; "...toplumda yaşayan insanlar arasında bir çatışma, bir mücadele ve kavgadır."⁴² Aynı manada Heywood'a göre de; "siyaset, beşeri varoluşun akışı içinde kaynakların üretimi, dağıtımı ve kullanımıyla ilgilidir. Bu bağlamda siyaset, kıt kaynaklar üzerinde bir mücadeledir."⁴³ Bu mücadele zemininde yaşanan ihtilaflar, ihtiyaçların giderilmesi oranında ve yöntemindeki anlaşmazlıklar olarak ortaya çıkar. Diğer bir ifadeyle, oranda ve yöntemde, kısaca paylaşımında hakkaniyet, adalet dengesinin kurulamamasıdır. Değerlerin paylaşımından hareketle Lasswell siyaset faaliyetini öz bir şekilde formüleştirmiştir: "Kim Neyi, Ne Zaman, Nasıl Alır"⁴⁴. Ancak siyasetin bu öz tanımını, ihtiyaçların giderilmesinde yaşanan ihtilafları, mücadeleyi ve meşruiyeti yansıtacak şekilde 'neden', 'hangi oranda', 'hangi kurala göre' ve 'nerede' gibi sorularla genişletmek de gerekir. Zira paylaşımın nedeni, oranı, kuralı ve yeri de siyasetin oluşumu ve şekillenmesinde önemli paya sahiptir.

---

⁴² Münci Kapani, *Politika Bilimine Giriş*, y.y.y.: cantekin matbaacılık yayıncılık, 1975, s.17.

⁴³ Heywood, *Siyaset*, s.12, 13.

⁴⁴ Lasswell, *The Analysis Of Political Behaviour*, s.7; Heywood, *Siyaset*, s.12.

Siyaset kavramı çerçevesinde, üzerinde ihtilafların yaşandığı ihtiyaçlardan bahsetmiştik. İnsan için doğumundan ölümüne kadar üç ana ihtiyaç gurubu söz konusudur. Bunlardan birincisi; *bedensel* olanıdır ve bu grup içinde de yiyecek bulma ve beslenme ve bunlarla ilintili olarak bedensel varlığı sürdürme ihtiyacı başı çeker. İkincisi *ruhsal* olanıdır ve inanma, bağlanma, sosyal varlık olarak iletişim kurma, dayanışma ve düşünce olarak hemfikir olma arayışı gibi olgular bu grubun içerisindedir. Üçüncü ana ihtiyaç grubu ise *hem bedensel hem ruhsal varlığın korunmasını* içerir.

Maslow, yazdığı “*A Theory of Human Motivation*” adlı makalesinde insanın temel ihtiyaçlarını, “Temel İhtiyaç Dinamikleri” başlığı altında şu şekilde sıralamaktadır:⁴⁵ İnsanı harekete geçiren dürtüler ya da ihtiyaçlar temel ihtiyaçlardır. Bu ihtiyaçların birincisi *fizyolojik* olanıdır. Fizyolojik ihtiyaçlar; vücudun yaşamsal fonksiyonlarını, kan değerlerini (oksijen, ısı, tuz vb.) devam ettirme ve bununla bağlantılı olarak yiyecek seçimi yani insanın, vücudun ihtiyaç duyduğu maddenin içinde bulunduğu yiyeceğe yönelme ihtiyacıdır. İhtiyaçların bir hiyerarşiye tabi tutulması halinde ikinci temel ihtiyaç dinamiği *güvenlik*dir. Güvenlik ihtiyacı; öz benliğin (canın) ve aidiyetlerin (aile, mülkiyet gibi sahip olunan değerlerin) güvenliğini kapsar. İlk iki yani fizyolojik ve güvenlik ihtiyacının yeterli bir şekilde karşılanması halinde bir sonraki ihtiyaç *sevme* ihtiyacıdır. İnsanlarla ilişkiler, arkadaş edinme, aile kurma, bir gruba ait olma, grup içinde yer edinme gibi dürtüler bu ihtiyacı oluşturur. Dördüncüsü, saygı görme, itibar edilme, takdir edilme gibi dürtüleri içeren *saygınlık* ihtiyacıdır. Beşincisi ise, problem çözme, erdemli olma vb. *kendini gerçekleştirme* ihtiyacıdır.

Siyasetin oluşumunda ihtiyaçların giderilmesinde yaşanan ihtilaflar etkilidir. Üzerinde ihtilafların yaşandığı ihtiyaçların giderilmesi olgusu ya da dürtüsü siyasetin oluşumunu ve şekillenmesini tetikleyen dinamiklerdir. İhtilaflar bu dürtüler yani dinamikler ve dinamiklerin hareket yönü üzerinde yaşanır. Maslow’un sıralamasından ayrı olarak yukarıda belirttiğimiz üç ana ihtiyaç gurubu, Maslow’un “Temel İhtiyaç Dinamikleri” tanımlaması gibi, siyasetin üç ana dinamiğini oluşturur.

---

⁴⁵ Maslow, “A Theory of Human Motivation”, <http://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm>.

Beslenme ihtiyacı başta olmak üzere insanın bedensel varlığı için gerekli olan yani doğal ve doğal olmayan bütün değerlerin, bireysel ve toplumsal olarak ulaşılmak istenen ve milletlerin refah düzeylerini etkileyen ekonomik değerler olması itibarıyla bu ihtiyaç gurubunu ve dürtüsünü günümüz siyaset literatürü içerisinde *ekonomi dinamiği* olarak adlandırabiliriz.

Bedensel ihtiyaçların giderilmesi kaynaklar üzerinden sağlanır ve doğumdan yetişkinlik dönemine, bireyden topluma ve toplumun büyüklüğüne göre insan ihtiyaçları da sürekli artış gösterir. Bu artışa paralel olarak ihtiyaçların karşılanması için de daha fazla kaynağa ihtiyaç vardır ve bu durum kaynakların paylaşımı meselesini ve dolayısıyla ihtilafları doğurur. Siyaseti üreten insanın beslenme veya bedensel ihtiyaçlarının karşılanması dürtüsü yani ekonomi dinamiği ile siyasetin özü olan iktidar gücünün maddi unsurları birebir örtüşmektedir.

Ruhsal ihtiyaçların içini dolduran inanma, bağlanma ve iletişim kurma olguları hem yaratıcı ile insan hem de insanlar ve toplumlar arasında karşılığını bulması ve giderilmesi gerekli olan düşünsel ihtiyaçlardır. Sadece maddesel bir varlık olmayan insanın ruhsal ihtiyaçlarının olması da kaçınılmazdır. Sosyal bir varlık olarak bu ihtiyacı gidermek için iletişim kurması gereken insan düşünce dünyasında bir takım arayışlar içerisine girer. Bu arayışlar neticesinde karşılaştığı düşüncelerden benimsedikleri ile hemfikir olup tabiatı gereği insanlarla dayanışma içerisine girdiği bir topluluk kurar. Benimsemedikleri ile arasında ise ihtilaf doğar ve dayanışma yerine ayrılma ve kutuplaşma oluşur. İnsanın bu hareket tarzı Maslow'un *sevme* tanımı altında gruplandığı temel ihtiyaç dinamiği ve Heywood'un 'ideoloji' kavramına ilişkin anlatımında⁴⁶ yerini bulmaktadır. Düşünce ve inanç dünyasından doğan ruhsal ihtiyaçların giderilmesi dürtüsü ile siyasetin özünü teşkil eden ve iktidar gücünün maddi olmayan unsurları arasında yatan, iktidar gücüne haklılık, meşruiyet kazandıran söylemler de ayrılmaz şekilde birbirini tamamlamaktadır. Ruhsal ihtiyaçların giderilmesi dürtüsü ve bunun meşruiyetine ilişkin fikir ve söylemler siyasetin *ideoloji dinamiğini* temsil eden olgulardır.

---

⁴⁶ Agm.,; Andrew Heywood, *siyasi İdeolojiler*, (Çev. Ahmet Kemal Bayram), Ankara: Adres Yayınları, 2007, s.5.

Meşrulaştırma güce haklılık kazandırırken, meşrulaştırma olgusunun da kullandığı bir takım kavramlar ve araçlar vardır. İç siyasete benzer şekilde; insani yardım, demokrasi, adalet götürme, kalkındırma, kendisini, ırkdaşlarını ve dindaşlarını savunma gibi düşünce ve inanç dünyasında yerini bulan söylemler uluslararası siyasetin meşrulaştırma araçlarındandır. Bu tür söylemler Heywood'a göre siyasal fikirleri oluştururlar ve siyasal fikirler de eylemlere rehberlik ederler.⁴⁷ İdeolojiyi inanç sistemi olarak gören Dijk de kavramların yönlendirici olduğundan ve toplumların bilişsel inşasında birer araç olduğundan bahseder. Bütün bu araçların ortak bileşeni *ideoloji*'dir. Söz konusu araçlar siyasetin hem yumuşak hem de sert gücünü meşrulaştırırken belirli bir ideolojiye dayanırlar. Esasında meşrulaştırma araçları, bu tür söylemlere bürünmüş ideolojidir. İdeoloji olmaksızın, meşrulaştırılmaya çalışılan siyaset faaliyetinin haklılığını anlatmak ve kabul ettirmek zordur. İdeoloji, aynı düşünce dünyasına sahip tarafların buluştuğu ortak zemini sağlar. Tarafların aynı düşünce yapısına sahip olduğu böyle bir durumda ideoloji çekim kuvvetini göstererek siyasetin aktığı yön olur. Ancak, başkalarının davranışlarını onların tercih etmedikleri yönde değiştirme faaliyeti olarak ve aynı düşünce dünyasına sahip olmayan taraflar düşünüldüğünde, siyasetin kendisini meşru kabul ettirme zemini olarak ideolojiyi kullanması çok zordur. Çünkü düşünce dünyasını bir anda değiştirmek mümkün değildir ve farklı ideolojiye sahip taraf, karşıt ideolojiye sahip tarafın siyasetine direnç gösterir. Fakat siyasetin başarısı ve devamını sağlama niteliği dikkate alındığında, meşruiyetin sağlanması adına ideolojinin devreye sokulması ve benimsetilmesi şarttır. Şayet rızaya dayalı ve gönülden bir benimseme mevcut değilse zor kullanarak benimsetme durumu söz konusudur ve bu durumda ideoloji meşrulaştırma aracı olmaktan çıkarak fiziki güç kullanmanın yani şiddetin tetikleyicisi olma konumuna düşer. Her iki halde de ideoloji, gücün maddi olmayan unsurlarına meşruiyet kazandıran ve siyaseti harekete geçiren ikinci önemli bir dinamik olarak belirmektedir.

Doğumla birlikte dünya üzerinde varlık kazanan insan için üçüncü ana ihtiyaç gurubunu ise hem bedensel hem de ruhsal varlığını devam ettirebilme ihtiyacı oluşturur ve bunu da güvenlik olgusu karşılar. Maslow'un tanımlamasında güvenlik

---

⁴⁷ Heywood, *siyasi İdeolojiler*, s.1, 3; Teun A. Van Dijk, *Ideology, A Multidisciplinary Approach*, Great Britain: The Cromwell Press, 1998, s.313, 314.

öz benliği ve aidiyetleri kapsamı içine alır.⁴⁸ İnsan, gerek kendisi ve gerekse toplumu ve neslinin bedensel -doğal olarak kaynaklar da dâhil- ve ruhsal -düşünsel- varlığı ve bütünlüğünün bekası için bir takım koruma tedbirleri almak zorundadır. Zira bütün canlılar gibi insanın varlığı da tehditlere maruzdur ve bu doğrultuda aldığı tedbirlerin tamamı ise onun güvenlik ihtiyacını gidermeye yöneliktir. Ancak güvenlik olgusu, tehditlerden kaynaklandığı için, insanlar arasında bedensel ve ruhsal yaşamın devamlılığına yönelik bir ihtilafın varlığının da açık göstergesidir. Güvenlik ihtiyacının giderilmesi dürtüsü de keza yine diğerlerinde olduğu gibi maddi ve maddi olmayan unsurları ile birlikte iktidar gücünün elde tutulması, korunması ve bekası amacını güden *güvenlik dinamiğini* teşkil etmektedir.

Varlığın korunması anlamına gelen bu dinamik, aynı zamanda iktidar gücü için hayati fonksiyonu olan, siyasetteki üçüncü önemli dinamik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dinamik *güvenlik dinamiği*dir. Diğer bir ifadeyle, ekonomi dinamiği kaynakların çoğaltılması ve maddi değerlerin artırılması, ideoloji dinamiği de bu artıma yani iktidar gücüne meşruiyet kazandırma amacını güderken, güvenlik dinamiği ise bunların güvenlik altına alınması amacını gütmektedir. Bu dinamikleri daha sonra daha yakından ele alacağız.

Bedensel ve ruhsal ihtiyaçları ile bunların bekasının güvence altına alınma ihtiyacı, kaynakların görülebilir kısıtlılığı, düşünce dünyasının farklılıkları ve güvenlik dengesizlikleri ile çarpıştırıldığında ihtilafların ortaya çıkışı kaçınılmaz olur ve ihtilafların çözümü için de insan siyaset faaliyetine yönelir. İhtilafların, ihtiyaçların giderilmesi aşamasında doğduğu görüşümüzden ayrı olarak siyasetin oluşumunda insanların birbirinden farklı oluşunun yattığı ve ihtilafları bu farklılıkların doğurduğunu belirtmekle birlikte Yayla da bir kısım ihtilafların çözümünün siyaset alanına girdiğini ifadeyle siyaseti bu ihtilafların çözümündeki araçlardan birisi⁴⁹ olarak ifade eder.

Bu saiklerle hareket eden insanın ürettiği siyasetin hedefinde ise ihtiyaç alanları üzerinde hâkimiyet kurmak, iktidarı ele geçirmek vardır. Diğer bir ifadeyle bu alanlara hükmedebilecek güce ulaşmaktır. İhtiyaç alanları üzerinde güce ulaşmak ve

---

⁴⁸ Maslow, "A Theory of Human Motivation", <http://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm>.

⁴⁹ Yayla, *Siyaset Teorisine Giriş*, s.5.

hâkimiyet kurmak rakiplerle kaçınılmaz bir şekilde ihtilaf içinde olmayı gerektirir. Kapani'ye göre siyasetin temelini oluşturan çatışmadır ve çatışmanın hedefi de çıkarların gerçekleştirilmesi amacıyla siyasal iktidarın ele geçirilmesidir.⁵⁰ Weber de bir ihtilafın siyasallığından ve çözümüne yönelik siyasal bir kararın verilmesinden bahsedildiğinde "...şaşmaz biçimde kastedilen şey, sorunun çözülmesinde ve kararın verilmesinde son sözü, gücün dağılımı, korunması ya da el değiştirmesine ilişkin çıkarların söylediğidir"⁵¹ ifadesini kullanmakta ve siyasete giren insan için de "...iktidarı, ya başka amaçlara hizmet edecek bir araç olarak ya da 'iktidar için iktidar' diye ister"⁵² değerlendirmesinde bulunmaktadır. Bu manada iktidar, yalınlığın ötesinde ihtiyaçları karşılamaya yetecek oranda bir gücün de üstünde bir olgudur. Hedef, dinamikler üzerinde yönlendirme yapabilecek ve hatta daha üst, maksimum güç seviyesine ulaşmaktır. İnsanın tabiatı gereği ortadan kaybolmayacak olan bu dürtü, dinamikler üzerinden siyaset faaliyetini de sonu olmayan bir hedefe kilitlemiştir.

1.1.1.3. Siyasetin Stratejisi

Siyaset ihtiyaçların giderilmesinde yaşanan ihtilafların çözümüne yönelik bir faaliyet olduğuna göre, çözüm için siyasetin devreye girmesinden önceki hal çatışma halidir. Diğer bir ifadeyle, siyaset çatışma üzerinde yürütülen bir faaliyettir. İhtiyaçların giderilmesinde insanlar arasında ihtilaf yani çatışma yaşanmıyor olsaydı siyaset aracına da gerek duyulmazdı. Ancak ihtiyaçların giderilmesinin hayati önemi ve insanın tabiatı dikkate alındığında çatışmanın yaşanmaması mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla insan var oldukça, ihtiyaçların giderilmesinde tehdit unsuru ortadan kalkmadıkça ve insanın tabiatı kontrol altına alınmadıkça çatışma halinin ve bunu çözmeye yönelik siyaset faaliyetinin devamı da kaçınılmaz olacaktır. Bu noktada soru şu olmalıdır: çatışma halini siyaset nasıl çözecek? Çözüm aşamasında siyasetin tarzı, yöntemi ne olacak? İşte, çözüme ulaşmak için kullanacağı bu tarz,

---

⁵⁰ Kapani, *Politika Bilimine Giriş*, s.17.

⁵¹ Weber, *Sosyoloji Yazıları*, s.133.

⁵² Age., s.133.

siyasetin stratejisidir. Bu manada strateji; siyasetin hedeflerine ulaşmak amacıyla izlediği yol, yöntemdir.

Strateji kavramının kökenini “strategos” kelimesinin oluşturduğunu belirten Dedeoğlu kelimenin, “Eski Mısır ve Eski Yunan uygarlıklarında en yüksek askeri ve sivil yöneticileri ifade eden bir sözcük olarak kullanılmış” olduğunu aktarmakta ve stratejiyi “kendi varlığını sürdürme ve geliştirme ile karşı tarafın, yani varlığını sürdürme ve koruma olgularını tehdit edenin bertaraf edilmesine yönelik eylem ve uygulamalar” olarak tanımlamaktadır. Strateji kavramının güvenlik içeriğinin yanı sıra Dedeoğlu ayrıca, engellerin aşılma yolları olarak da stratejiyi “aktörün çevresi ile ilişkilerini düzenlemesi ve rakiplerine üstünlük sağlayabilmesi için kaynaklarını harekete geçirmesi”⁵³ olarak ifade etmektedir.

Siyasetin iktidar olma, iktidarını sürdürme tabiatı gereği stratejisi de öncelikle üç saik üzerine kuruludur. İktidarı, pek çok unsurla donatılmış güç olarak dikkate aldığımızda, siyasetin strateji kurmada Morgenthau'nun tanımlamasına uygun olarak birinci saiki gücü ele geçirmek, ikincisi eldekini korumak ve üçüncüsü de eldekini artırmak ve bunun devamını sağlamaktır. Burada, gücü ele geçirmedeki öncelikli maksat; gücü tek başına ele geçirmektir, paylaşmaksızın mutlak manada tekeline almaktır. Paylaşmak ancak bunun mümkün olmadığı anda kabul edilebilecek ikinci seçenektir. Siyasette stratejinin oluşumuna yön veren saikleri Morgenthau şu şekilde gruplandırmaktadır: Her siyaset, ya güç elde etmek ve bunu korumak, ya elde edilmiş bulunan güç ve iktidarı artırmak, ya da elde edilmiş bulunan güç ve iktidarı göstermek ve açığa vurmak ister. Morgenthau, gücü gösterme ve açığa vurma isteğini prestij siyaseti olarak da adlandırmaktadır.⁵⁴

İhtiyaçların giderilmesinde yaşanan ihtilafların çözümü için siyasetin devreye girmesinden önceki hali çatışma hali olarak tespit etmiştik. O halde söz konusu saikler altında, ihtilafların çözümü için yapılan siyasetin, ilişkilerin başlangıcında var olan bu çatışma halini ortadan kaldırmaya yönelik stratejisi de üç ana tarzda oluşur: uzlaşma, yıldırma ve şiddet kullanma. Çatışma hali ya uzlaşarak ya dolaylı yöntemlerle

---

⁵³ Beril Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, İstanbul: YeniYüzyıl Yayınları, 2008, s.66, 67, 107.

⁵⁴ H. J. Morgenthau, *Uluslararası Politika* (Çev. Baskın Oran ve Ünsal Oskay), Ankara: Sevinç Matbaası, 1970, s.47.

yıldırarak boyun eğdirmekle ya da şiddet kullanılarak nihayet bulur. Bu süreç pazarlığı da katarak Leftwich “Toplum içi ya da toplumlar arasında biyolojik ve sosyal hayatın gerekleri kapsamında insanlar, doğal ya da doğal olmayan kaynakların kullanımı, üretimi veya dağıtımını konusunda işbirliği, pazarlık ve çatışmaya yönelik faaliyetlerin tamamı”⁵⁵ olarak tanımlar siyaseti ve bu faaliyetlerin aynı zamanda gücün dağılımını etkilediğini de belirtir. Fakat pazarlığın uzlaşma zemininde yürütülen bir faaliyet olması nedeniyle stratejiden ziyade bir taktik olarak değerlendirilmesi daha doğru olur.

1.1.1.3.1 Siyasetin Uzlaşma Stratejisi

Siyasetin üç stratejisinden birincisi olan uzlaşma; fiziksel güç kullanamama yani şiddete başvurmayı göze alamama nedeniyle paylaşmaya razı olmaktır. Bu durum güç dengesine işarettir. Karşılıklı güçler ya eşit ya da bir birine yakındır, kısaca iyi ya da kötü bir güç dengesi vardır ve uzlaşma yoluyla ihtilafın çözümünde, her iki taraf için şiddete başvurusu halinde uzlaşmadan daha büyük kayıplara neden olacağı öngörüsü etkendir. Bu stratejinin gerekçesi askeri stratejist Carl Von Clausewitz’in ifadelerinde yerini bulmaktadır: “Elde etmek istediğimiz etki ne kadar büyük olursa, bunun kendi durumumuz üzerindeki tepkisi de o oranda fazla olur. Dolayısıyla, başarıya ulaşamadığımız takdirde, bunun bizi etkileyen sonucu da daha kötü olacaktır.”⁵⁶ Güç dengeleri gözetilerek varılan bu uzlaşma rızaya dayalıdır.

Şiddet kullanmadan ihtilafı ortadan kaldırıp alanın mutlak hâkimi olmak ancak karşı tarafın sizin üstün gücünüzü baştan kabul ederek şiddete maruz kalmadan alanı terk etmesi ve boyun eğmesi ile mümkündür. Bu da bir tür uzlaşma stratejisidir ancak güçler arasındaki mutlak dengesizlik neticesinde ortaya çıkan, paylaşma ve rızaya dayalı olmayan bir uzlaşmadır. Koşulsuz, zorunlu bir uzlaşmadır. Uzlaşmadır çünkü alanı terk etmenin karşılığında şiddete maruz kalmama lütfu elde edilmektedir. Bu durum güçler arasında tartışmasız bir dengesizliğin göstergesidir. Tartışmasız bir gücü elinde bulunduran tarafın, bu gücüne işaretle şiddet kullanması halinde alan

⁵⁵ Leftwich, *What Is Politics*, s.103.

⁵⁶ B. H. Liddell Hart, *Strateji, Dolaylı Tutum* (Çev. Selma Koçak), Ankara: Doruk Yayıncılık, 2003, s.474.

hâkimiyetini tartışmasız ele geçireceği neticesine ilişkin olarak karşı tarafı baştan ikna edip boyun eğdirmesidir.

Uzlaşma stratejisinde Heywood'a göre; "siyaset, çatışmayı çözümlenin belirli bir yolu olarak görülür: yani, zor veya çıplak güç kullanmadan, uzlaşma, uyuşma ve müzakere yoluyla çözümlenin. Bu, siyaseti 'mümkün olanın sanatı' olarak tasvir eden yaklaşımı ifade eder."⁵⁷ Bu manada Crick için "siyaset, farklılaşan çıkarların, ..., belirli bir kurallar bütünü içinde uzlaştırılması faaliyetidir."⁵⁸

Günümüzden 2300 yıl öncesinde "Strateji Sanatı" simli çalışmayı kaleme alan Çinli stratejist Sun Tzu'yu örnek alarak siyasette barışçıl stratejiyi savunan Wing, stratejiyi "ihtilaflar üzerinde uzlaşma zaferinin elde edildiği tek insancıl ve zekâsal metod"⁵⁹ olarak görmektedir. Wing'e ışık tutan Tzu stratejide uzlaşmayı şu şekilde ön plana çıkarmaktadır; "Yüz ihtilafta yüz zafer kazananlar üstün yeteneğe sahip değildirlir. Üstün yeteneğe sahip olanlar, baştan ihtilafa düşmeme stratejisini kullananlardır."⁶⁰ Ancak, ihtilafın yaşanmasına hiç izin vermemek insanlık tarihinde pek mümkün olamamıştır. Wing'e göre ihtilaflar hayatın gidişatında karşılaşılan engellerdir ve "Bir engelle karşılaştığımızda bir seçim yapmak zorunda kalırız: Ya seçeneklerimizi kısıtlayarak ihtilafı yaşamayı öğreniriz ve hedeflerimiz üzerinde anlaşırız, ya da ihtilafı odak nokta olmaktan çıkararak veya hayatımızdaki etkilerini nötralize ederek bertaraf ederiz."⁶¹

Wing ayrıca, iş hayatında, toplumda ve siyaset arenasında ihtilafların çıkabileceğini ancak sadece kabiliyetsiz liderlerin ihtilafların çözümünü mahkemede ya da savaş alanlarında arayacaklarını ifade etmektedir. Ona göre; zeki stratejistler nadiren mahkemeye ya da savaşa yönelirler, ihtilafı karşılaştıkları halde sorunu taktiksel konum değiştirmekle çözerler.⁶²

Tzu, stratejinin bu felsefesinde son noktayı en baştan koymaktadır: "Savaşmadan düşmanı boyunduruk altına almak, kabiliyetin zirve noktasıdır".⁶³

---

⁵⁷ Heywood, *Siyaset*, s.11.

⁵⁸ Age., s.11.

⁵⁹ R.L.Wing, *The Art Of Strategy*, Glasgow: Thorsons Publishings, 1997, s.14.

⁶⁰ Age., s.12.

⁶¹ Age., s.14.

⁶² Age., s.19.

⁶³ Mahnken, "Strategic Theory", *Strategy in the Contemporary World*, Jhon Baylis v.d. (Ed.), s.76.

Siyasetin, ihtilafların çözümünde başvurduğu uzlaşma stratejisi; ihtiyaçların giderilmesi oranında ve yönteminde bir denge kurulmasıdır. Ancak Kapani'ye göre uzlaşma tam bir denge kurulduğu anlamına gelmez. Bunda güç faktörünün etkisi vardır ve uzlaşmaya yönelik alınan siyasal karar, gücü daha fazla olanın lehine olacaktır.⁶⁴ İhtilafların temelinde yatan ihtiyaçların giderilmesinde yaşanan anlaşmazlıkların dayandığı oran dengesinin kurulamamasında adaletsizliğin varlığının görüldüğü gibi, bir dengenin kurulduğu uzlaşmada da mutlak adaletten bahsetmek mümkün değildir. Zira dengenin kurulmasında da yine güç faktörü etkindir ve tarafların güçlerinin tam eşitliği ise söz konusu değildir.

1.1.1.3.2 Siyasetin Yıldırma Stratejisi

Uzlaşmanın olmadığı ancak şiddet de kullanmadan karşı taraf üzerinde hâkimiyet kurularak çıkarların elde edildiği strateji türü ise, rakibi çeşitli açılardan kuşatıp, dolaylı yöntemlerle yıldırarak boyun eğdirme tarzını içeren stratejidir. Güç üstünlüğüne dayalı şiddet kullanma ya da karşılıklı uzlaşma yoktur bu stratejide. Bu stratejide güç üstünlüğü, rakibin ekonomik, ideolojik ve güvenlik gibi alanlarda kuşatılmasında, müttefiksiz bırakılmasında araç olarak kullanılır ve zamanla rakibin direncinin kırılarak istenilen noktaya gelmesi ya da alanı tamamen terk etmesine çalışılır. Bu stratejide rıza ve paylaşma olgusu yoktur. Ancak yıldırma stratejisini kullanan tarafın fiziksel güç kullanma gücü ve kabiliyeti diğer tarafı şiddet yoluyla bertaraf etmesini sağlayacak kadar çok üstün değildir. Bu seçenekte de şiddeti göze alamama durumu hâkimdir. Bu durum güç dengesine yakın bir duruma işaretler. Karşılıklı güçler eşit değil ancak üstün olan taraf şiddeti uygulayabilecek güçte de değildir. Yıldırma stratejisiyle ihtilafın çözümü tercihi de şiddete başvurma halinde daha büyük kayıplara uğranılacağı öngörüsü etkindir.

Şiddetin dışında bir stratejiye Clausewitz şu şekilde işaret etmektedir: “Muharebenin amacı, her zaman düşman kuvvetlerinin yok edilmesi değildir. Amaç, hiçbir çarpışmaya girişmeksizin de çok kez elde edilebilir pekâlâ.”⁶⁵ Stratejiyi savaş alanı üzerinden tanımlayan Clausewitz, amaca ulaşmak için kullanılan diğer yolları

⁶⁴ Kapani, *Politika Bilimine Giriş*, s.21.

⁶⁵ Hart, *Strateji, Dolaylı Tutum*, s.474.

dolaylı yollar olarak görmektedir. Ona göre doğrudan düşman kuvvetlerini imha etmeye yönelmeden dolambaçlı yollardan amaca ulaştırın yöntem dolaylıdır: “Eyaletlerin ele geçirilmesi, kentlerin, müstahkem mevkilerin, köprülerin, yolların, mühimmat depolarının işgali bir muharebenin yakın amaçlarını oluşturabilirse de hiçbir zaman nihai amacı teşkil edemezler. Bu gibi şeylere sadece daha büyük bir üstünlük kazanmanın araçları gözü ile bakılmalı, ...birer atlama tahtası, birer adım sayılmalıdır.”⁶⁶ Clausewitz, 1814’te Paris’in işgalini ve Napolyon’un yenilgisini böyle bir yöntemle dayandırarak bu tür bir stratejiye örnek vermektedir:

*Napolyon’un başkenti işgal edilmiş, savaşın amacı gerçekleşmişti. Kökleri Paris’te olan siyasi hizipler harekete geçmişler, muazzam bir gedik açılmış, İmparatorun iktidarı kendiliğinden yıkılıp gitmişti. Napolyon’un askeri kuvveti ve direnme olanakları bu yüzden birdenbire o kadar azalmış ve müttefiklerin üstünlüğü o derece artmıştı ki, her türlü direnme imkânsız hale gelmişti. Fransa ile barışı mümkün kılan bu imkânsızlık olmuştur.*⁶⁷

Siyasetin dolaylı yöntemlerle yıldırma stratejisinin örneğini daha eski tarihlerde de bulmak mümkündür. Roma döneminden örnek veren Dedeoğlu’na göre;

*Savaş stratejisinin çatışma (şiddet) dışı taktikleri içermesi yönünde atılan adımlar, düzenli biçimde Roma döneminde başlamış, Ortaçağ’da, özellikle Bizans ve Kutsal Roma uygulamalarında doruğa çıkmıştır. Savaş, karşı tarafın liderini etkileme, ordusunu savaşmadan zarara sokma, ekonomik kaynaklarını sınırlama, sularını zehirlenme, haberleşme kanallarını kesme, müttefikleri ile arasını açma gibi bir dizi yöntemin bir aradalığını ifade etmiştir.*⁶⁸

Yıldırma stratejinin bir tarzı da “paradoks taktiği”dir. Wing kabiliyetli liderlerin stratejinin başarıya ulaşması için paradoks taktiğini kullandıklarını belirtir. Yıldırma stratejinin temelinde yatan paradoks taktiği; planlarının ya da bulunduğu konumunun ters açılarını muhalife göstermektir. Tzu’ya göre zekice hazırlanmış stratejinin esası budur: “İmkân dâhilinde iken imkânsız göstermek, yakınken uzak göstermek ve rakibin en hazırlıksız olduğu, hiç beklemediği anda harekete geçmek. Stratejistin zafer tarzı bu olmalıdır.”⁶⁹

⁶⁶ Carl Von Clausewitz, *Savaş Üzerine* (Çev. Şiar Yalçın), İstanbul: Spartaküs Yayınları, 1997, s.190.

⁶⁷ Age., s.190, 191.

⁶⁸ Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, s.137.

⁶⁹ Wing, *The Art Of Strategy*, s.18.

1.1.1.3.3 Siyasetin Şiddet Stratejisi

Üçüncü strateji tarzı olan şiddet ise karşı tarafın razı olmaması yani uzlaşılmasını halinde başvurulmuş fiziksel güç kullanımınıdır. İhtilafın çözümü için şiddete başvurma gereğini Hart şu şekilde izah etmektedir: “Savaş, hiç şüphesiz mantığa karşı bir harekettir. Çünkü meselelere görüşme yoluyla ulaşılmış bir çözüm yolu bulunmayınca, savaşlar bu sorunları zorla karara bağlayan bir araç olmuştur.”⁷⁰ Şiddet yoluyla ihtilafın çözümünde, güç üstünlüğü dikkate alınarak mutlak iktidara sahip olma saiki etkindir. Bu durumda da güçler arasında denge yoktur ve bir taraf bariz üstündür.

Dönemine göre 37.000 kişilik büyük bir ordu kuran Makedon Kralı İskender yeni bölgeler ele geçirmek amacıyla Batı’dan Doğu’ya, Asya’ya yönelmiş ve bu siyasi hedefinde uzlaşma stratejisini reddederek⁷¹ savaşı yani şiddeti tercih etmiştir. İskender’in bu stratejiyi tercihinde, muhatapları karşısında uzlaşmasını gerektirmeyecek kadar üstün güce sahip olmasının etken olduğu açıktır.

Ele geçirme, boyunduruk altına alma ve hükmetme manasında üstün iktidar gücü için siyasetin tercih ettiği strateji şiddettir. Weber insanın insana egemenliği ilişkisinin şiddet araçlarıyla desteklenen bir ilişki olduğu görüşündedir.⁷²

Mücadelenin hoş olmayan bir tarzı olarak değerlendirdiği zor kullanma özelliğine değinen Leftwich, bu manada siyaset olgusunu “sivil ya da devrimci olsun savaş gibi durumlarda, güç ve konum için şiddet içeren bir mücadele ve çatışma”⁷³ olarak görmektedir. Gücü tek başına ele geçirme ve mutlak iktidar konumuna gelme hedefi ve güdüsü ile varsa kuvvet üstünlüğü dikkate alındığında şiddet, siyasetin tercihen yöneldiği strateji olmaktadır. Bu saiki doğrultusunda şiddet, elde edildiğinde gücün yani iktidarın kaybedilmemesi için de başvurulmuş bir stratejidir. Tüm siyaseti iktidar mücadelesi olarak gören Wills’e göre de; “iktidarın nihai biçimi şiddettir”.⁷⁴

Ancak sadece gücü tek başına ele geçirme ve mutlak iktidar olma saikiyle başvurulmuş şiddet stratejisi iktidarın uzun sürmesine tek başına yeterli olmayan bir

⁷⁰ Hart, *Strateji, Dolaylı Tutum*, s.494.

⁷¹ Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, s.76.

⁷² Weber, *Sosyoloji Yazıları*, s.133.

⁷³ Leftwich, *What Is Politics*, s.101.

⁷⁴ “Hannah Arendt, *Şiddet Üstüne* (Çev. Bülent Peker), İstanbul: İletişim Yayınları, 1997, s.41”den aktaran Vahap Coşkun, *Ulus-Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu*, s.37.

stratejidir. Bu nedenle, çatışma halinin şiddet yoluyla ortadan kaldırılmasının ardından alan üzerine kurulacak olan hâkimiyetin uzun sürmesi için şiddet kullanmanın meşru bir gerekçesinin mevcut olması icap eder. İnsani yardım, demokrasi, adalet götürme, kalkındırma, kendisini, ırkdaşlarını ve dindaşlarını savunma gibi söylemler şiddetin meşru zeminini oluşturabilir. Fakat bununla birlikte ileri sürülen meşruiyet gerekçelerinin icat edilmişliğe değil, gerçeğe ve samimiyete dayalı olması da şiddet kullanımında haklı ve akabinde kurulan iktidarda uzun ömürlü olmak için kaçınılmazdır.

Küresel siyaset arenasında strateji çoğunlukla şiddetle yani savaşla özdeşleştirilmiştir. Buna göre, “strateji savaşın nasıl kazanılacağına dairdir; siyasi hedeflerle askeri güç arasındaki bağıdır.”⁷⁵

Carl Von Clausewitz’e göre savaş, hem siyasetin bir aracı hem de siyasetin başka araçlarla devamından ibarettir.⁷⁶ Stratejiyi, siyasetin hedeflerine ulaşmak için izlediği yol, yöntem ve bir araç olarak tanımladığımızda, Clausewitz’in tezi doğrultusunda şiddet, siyasetin hem devamı hem de bizzat stratejisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Onun düşüncesinde strateji, şiddetin siyasetin amaçlarına hizmet edecek şekilde kullanılmasıdır.⁷⁷

Hangi türü seçilirse seçilsin, Wing’e göre Tzu, stratejinin başarısını iyi bir durum analizi ve hesap yapmakta görmektedir. İçinde bulunulan konumun güçlü ve zayıf yanları, karşılıklı ilişkiler, cesaret ve kararlılık, hedefler ve değip değmeyeceği gibi hususlar çok dikkatli ele alınmalıdır. Tzu bunun önemini şu şekilde izah etmektedir: “Sadece bu tabloya bakarak, zafer ya da yenilgiyi görebilirim.” Wing, bir rakibe meydan okuma kararı alınması halinde analiz, hesaplama, tahminde bulunma ve konum belirlemenin stratejide başarıyı etkilemesini Tzu’nun şu sözüyle formüle etmektedir: “Çok hesap zafer getirir. Az hesap yenilgi getirir. Peki ya hiç hesapsızlık!”⁷⁸

Siyaset kavramın buraya kadar aktarılan doğulu ve batılı anlamları, özü, maddi ve maddi olmayan unsurları ve stratejileri dikkate alınarak şu şekilde bir tanıma

---

⁷⁵ Mahnken, “Strategic Theory”, *Strategy in the Contemporary World*, Jhon Baylis v.d. (Ed.), s.71.

⁷⁶ Clausewitz, *Savaş Üzerine*, s.53, 310, 317.

⁷⁷ Age., s.183.

⁷⁸ Wing, *The Art Of Strategy*, s.19.

ulaşılabilir: *Siyaset*; ihtiyaçları gidermede yaşanan ihtilafları bertaraf etmeye yönelik, uzlaşma, yıldıрма veya şiddet stratejilerini içeren güç odaklı faaliyetlerdir.

1.1.2. Uluslararası Siyaset ve Aktörleri

1.1.2.1. Uluslararası Siyaset

Uluslararası siyaset, uluslararası ilişkiler zemininde yürütülen siyasal faaliyetlerdir. Uluslararası platformda her türlü insani temas uluslararası ilişkiler kavramı içinde yerini almakla birlikte Arı'ya göre bu ilişkilerin siyasal boyutu da uluslararası siyaseti oluşturmaktadır. Geleneksel devlet merkezli yaklaşımlara göre uluslararası siyaset egemen ulus devletlerarasındaki siyasal etkileşimdir. Diğer yaklaşımlara göre de uluslararası siyaset sadece egemen devletlerarasında değil, bireyler, gruplar, uluslararası örgütler ve uluslararası şirketlerin de dâhil olduğu bir siyasal etkileşim sürecidir.⁷⁹ Leftwich'in anlatımıyla uluslararası siyaset "...nihai arzulara ulaşma doğrultusunda insanlar, kaynaklar ve gücün evrensel düzeyde karşılıklı olarak etkileşiminden oluşur."⁸⁰

Bu etkileşim süreci, bir devletin diğer devletlere, bölgeye ve sisteme yönelik eğilimleri doğrultusunda geliştiğinde devletin dış politikasını oluşturmaktadır. Bu perspektiften bakıldığında uluslararası siyaset, "...devletin politika yapıcılarının uluslararası sistemdeki diğer devletler veya uluslararası aktörlere dönük olarak geliştirdiği stratejiler, planlı davranış kalıpları ve hedefe ulaşma çabalarının bütünü"⁸¹ olarak da tanımlanabilir.

Sınırlar ötesinde bireyler, gruplar, örgütler, şirketler ve devletlerarasındaki temaslar çok çeşitlidir ve bunların hepsi birden uluslararası siyaset kapsamına girmez. Bunun için aktörler arasında öncelikle çıkarlara dayalı ihtilafların varlığı olmalıdır. Daha sonra da bu ihtilafların çözümüne yönelik, belirli bir ideolojiye sahip, güç dengesi doğrultusunda stratejik, diğer bir ifadeyle siyasal faaliyetler gereklidir. Bu siyasal faaliyetlerin odağına çıkarları yerleştiren Weber'in yanı sıra Leftwich'in

---

⁷⁹ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, Bursa: Marmara Kitap Merkezi Yayın ve Dağıtım Ltd. şti., 2008, s.63, 64.

⁸⁰ Leftwich, (2004), *age.*, s.107.

⁸¹ Ramazan Gzen, "Dış Politika Nedir?", *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, İdris Bal (Ed.), (2006), Ankara: Ankara Global Araştırmalar Merkezi, s.3.

stratejiyi de kapsayacak şekilde şu tanımlamasında uluslararası siyaset yerini bulmaktadır: “Toplum içi ya da toplumlar arasında ...kaynakların kullanımı, üretimi veya dağıtımı konusunda işbirliği, pazarlık ve çatışmaya yönelik faaliyetlerin tamamı”.⁸²

Heywood’a göre siyasetin uluslararası boyutu Eski Yunan’ın şehir-devletleri arasındaki ihtilaf ve savaflara kadar gider. Modern uluslararası sistem ise merkezi devletlerin 16. ve 17. Yüzyıllarda ortaya çıkmasıyla varlığını gösterir. Diğer bir ifadeyle bu varlığın belirginleşmesi, Avrupa güçlerinin her devletin egemen bağımsızlığını resmi olarak tanıdığı ve Otuz Yıl Savaşları’nı sona erdiren Westphalia Antlaşması (1648) ile gerçekleşmiştir. Emperyalizm ve özellikle 19. Yüzyılın sonlarında Avrupalıların Afrika ve Asya’da ‘koloniler için kapışma’sı uluslararası sisteme tam manasıyla küresel boyut kazandırmıştır. Bu tarz siyaset yirminci yüzyılda da devam etmiş ve uluslararası siyaset aktörler arasında çatışma (şiddet) ve uzlaşma stratejileri üzerinden kendini göstermiştir. Bunun en belirgin örnekleri I. Dünya Savaşı (1914-1918), II. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş sırasında görülmüştür.⁸³ Heywood’un bu tespitine, 20. Yüzyıldan 21. Yüzyıla sarkan I. Irak (Körfez) Savaşı (1991), 11 Eylül Terör Saldırısı (2001), Afganistan Savaşı (2001) ve II. Irak Savaşı’nı (2003) da eklemek gerekir zira bunlar da şiddet stratejisinin icrasına aynı anda pek çok aktörün katıldığı büyük çaplı uluslararası siyaset örnekleridir.

Realist düşünceye göre devletlerin davranışları uluslararası sistem tarafından yönetilir. Bu sistem, anarşik olduğundan ve sistemde ortak bir hukuk bulunmadığından, devletler birbirlerinden üstün olmak için mücadele eder ve bu mücadele sonsuz bir güvenlik arayışına döner.⁸⁴

20. Yüzyılda şiddet stratejisinin yoğun olarak uygulandığı uluslararası siyasetin bu tarzı ne yazık ki 21. Yüzyıla da miras bırakılmış gibi görünmektedir.

---

⁸² Leftwich, *What Is Politics*, s.103.

⁸³ Heywood, *Siyaset*, s.182.

⁸⁴ “John J. Mearsheimer *Tragedy of Great Power Politics*, New York: Norton and Co Yayınları, 2001, ss.xii”den aktaran Nogayeva, *Orta Asya’da ABD, Rusya ve Çin: Stratejik Denge Arayışları*, s.17.

1.1.2.2. Uluslararası Siyasetin Aktörleri

Uluslararası siyaset, ihtiyaçların giderilmesi doğrultusunda uluslararası platformda yürütülen siyasal faaliyetler olup, bu faaliyetler içerisinde karşılıklı olarak birbirini etkileyen ve etkilenen kişiler ya da organizasyonlara da aktör denir. Uluslararası siyaset bu aktörler arasında cereyan eder.⁸⁵

Evans ve Newnham'e göre "uluslararası ilişkilerde tanımlanabilir bir rol oynayan herhangi bir birim (tek ve bağımsız varlık) aktör olarak adlandırılabilir."⁸⁶ Bu tanımlama, uluslararası siyaseti de içine alan ve daha kapsamlı olan uluslararası ilişkiler düzeyinde yapılmış bir tanımlamadır. Dolayısıyla siyasal faaliyetlerin dışındaki faaliyetlerin ve ilişkilerin aktörlerini de kapsamaktadır.

James Dougherty'e göre uluslararası aktör "uluslararası arenada az veya çok bağımsız eylemler geliştirme yeteneğine sahip organize bir varlıktır".⁸⁷ Bir başka tanımlamada da uluslararası aktör "diğer otonom aktörlerin davranışları üzerinde etki uygulayan, nispi olarak otonom bir birim"⁸⁸ olarak görülmektedir.

Realist düşüncede uluslararası siyasetin bilinen en köklü ve temel aktörü devlettir ve Palmerston'un ifadesiyle devletlerin daimi dostları ya da daimi düşmanları yoktur, daimi çıkarları vardır.⁸⁹ Ancak uluslararası siyaset;

...sadece devletlerin denetiminde ve sadece onların arasındaki siyasal etkileşimle şekillenen bir süreç olmayıp çok aktörlü bir yapıdır ve bu yapıda karar vericiler olarak bireyler, (devlet sınırları içinde hükümetleri etkileyen) çıkar grupları, uluslararası çıkar grupları ve bu bağlamda çok uluslu şirketler, hükümete ya da hükümete olmayan uluslararası örgütlenmeler de bu sürecin bir parçasıdır.⁹⁰

Dolayısıyla uluslararası siyasette aktör sadece devlet değildir ve siyasal faaliyetler de sadece devletlerarasında yürütülmemektedir.

---

⁸⁵ İdris Bal, Güliz Sütçü, Murat Silinir, "Uluslararası Siyaset'in Aktörleri", *Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler*, Bal (Ed.), Ankara: Lalezar Kitabevi, 2008, s.22, 23.

⁸⁶ Agm., s.23.

⁸⁷ "James E Dougherty, "The Study of the Global System", James N. Rosenau et. Al. Ed., *World Politics, An Introduction*, New York:The Free Press, 1976, s.600"den aktaran Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, s.67.

⁸⁸ "Raymond F. Hopkins ve Richard W. Mansbach, *Structure and Process in International Politics*, New York:Harper and Row, 1973, s:4"den aktaran Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, s.67.

⁸⁹ Joseph S. Nye, Jr. Ve David A. Welch, *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*, (Çev. Renan Akman), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011, s.83.

⁹⁰ Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, s.69.

Devletin dışındaki aktör kavramını dar ve geniş anlamda ele alan yaklaşıma göre; “Dar anlamda ele alındığında, devlet dışı aktörler uluslararası kuruluşlar, çok uluslu şirketler ve hükümet dışı kuruluşlar olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır. Geniş anlamda ele alındığında, devletlerin kontrolü dışında hareket eden vatansızlar, özel ordular (silahlı gruplar) ve ulus ötesi suç örgütleri de devlet dışı aktör kavramının içerisine girmektedir”.⁹¹

Bu tanımlamalar çerçevesinde uluslararası siyasetin aktörlerinin ön plana çıkan ortak özelliklerini şu şekilde sıralamak mümkündür: 1) uluslararası alanda siyasi faaliyetler yapmaya yönlendiren çıkarları bulunan, 2) faaliyetleri siyasi olarak tanımlanabilen, 3) az ya da çok bağımsız olan, 4) siyasi olarak etkileyen ve/veya etkilenen.

Uluslararası siyasi aktör elbette tek olmamakla birlikte bu çalışmada, siyasi faaliyetleri şiddet olgusunu içeren, diğer bir ifadeyle siyasi şiddete başvurabilen aktörler konu edilecektir. Bu manada, uluslararası siyasetin, siyasi şiddete başvurabilen aktörleri olarak “devlet” ve “terör örgütleri”nin şiddet faaliyetleri, uluslararası siyasetin dinamikleri ve zemini çerçevesinde irdelenecektir.

1.2. ULUSLARARASI SİYASETİN DİNAMİKLERİ

Siyasetin kaynağında *ihtiyaçların giderilmesinde yaşanan ihtilaflar*'ın varlığından, insanın muhtaç ve ihtiyaç içerisinde olan bir varlık olduğundan ve insan için doğumundan ölümüne kadar üç ana ihtiyaç gurubunun söz konusu olduğundan bahsetmiştik. Bunlardan birincisi *bedensel* olanıydı ve yiyecek bulma, beslenme ve bu manada bedensel varlığı sürdürme ihtiyacını içermekteydi. İkincisi *ruhsal* olanıydı ve insanın inanma, bağlanma, sosyal varlık olarak iletişim kurma, dayanışma, düşünce olarak hemfikir olma ve eylemleri için meşruiyet arayışı gibi olguları bünyesinde barındırmaktaydı. Üçüncü ana ihtiyaç grubu ise *hem bedensel hem ruhsal varlığın korunmasını* kapsamaktaydı. İnsanın, söz konusu bu ihtiyaçlarını gidermede yaşadığı ihtilafları bertaraf etmek için yürüttüğü faaliyetler de siyaseti oluşturmaktaydı. İşte siyasetin kaynağını teşkil eden olgu bu ihtiyaçların karşılanması ve bu alanlara yönelik

---

⁹¹ Kemal Başlar, *Uluslararası Hukukta Hükümet Dışı Kuruluşlar*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2005, s.173.

iktidar gücünü elde etme dürtüsüdür. Genel manada olduğu gibi uluslararası siyaset de bu dürtüler yani dinamikler üzerinden yürütülmekte ya da bu dinamikler insanları bireyler veya toplumlar arasında siyaset yapmaya yönlendirmektedir.

Siyasetin maddi unsurlarından olan ve *bedensel* ifadesiyle tanımladığımız dinamiklerden birincisi, birey ya da toplumun yalın manada yiyecek bulması ve beslenmesinden öte artık günümüzde toplumların güç simgesi olarak da gördüğü ve kalkınmışlık, gelişmişlik, zenginlik ve medeniyeti belirleyen, karmaşık yapısıyla bilim düzeyinde incelenen ve tanımlanan *ekonomi* dinamiğidir.

Siyasetin maddi olmayan unsurlarından olan ikinci dinamiği, sosyal ve siyasal temas, iletişim kapsamında kendisini gösteren ve temelinde meşruiyet duygusunu da barındıran inanç, düşünce ve söylemlerin içinde şekil aldığı *ideoloji* dinamiğidir.

Üçüncü dinamik ise, insanın ilk iki ihtiyaç grubunu yani diğer iki dinamiğin varlığını ve gelişimini koruma altına almaya yönelik olan *güvenlik* dinamiğidir.

Bu üç dinamik birbirinden farklı görünmekle birlikte birbirini tamamlayan ve birbirinden ayrılmaz olgulardır. Her biri saç ayağının birer parçasını oluşturur ve siyaset aynı anda üçüne de dayanarak hareket eder. Zira bu üç dinamiğin bileşkesi devletlerin siyasetine “güç” olarak yansır. Biri olmadan siyaset faaliyetinin hedefine ulaşması ve onu elde tutması zordur. Febvre bu konuda şu tespitte bulunmaktadır: “...tarihin her döneminde, bu dönemin siyasal biçimlerini belirleyen, ...hatta düşüncelerin genel yönelişine hükmeden toplumun ekonomik yapısı olmaktadır” ancak, “insan düşüncesinin evrimini bir tek ekonomik biçimlerin evrimiyle açıklamak, tüm kilitleri tek bir anahtarla açmaya çalışmak hoş bir rüyadır. Dünyanın kısımları, birbirleriyle öylesine bir ilişki ve bağlantı içindedir ki, birini diğeri olmadan ve bütün olmadan tanımanın olanaksız olduğuna inanıyorum”.⁹²

Aynı doğrultuda Bulut da şu tespitlerini aktarmaktadır:

Ekonomik iktidar bir kere doğduktan sonra, kendini salt ekonomik işlevle sınırlı görmez. Ekonomik iktidarı ele geçirenler, ister istemez, siyasal iktidarla da ilgilenirler. Çünkü iktidarın nasıl kullanılacağına karar verilmesi, aynı zamanda üretim süreci ürünlerinin nasıl dağıtılacağına da karar verilmesidir. Dolayısıyla ekonomik iktidarı elinde bulunduranların

---

⁹² “Lucien Febvre, *Uygarlık, Kapitalizm ve Kapitalistler* (Orijinal Adı: *Combats Pour L’Histoire*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1995, s.106, 107” den aktaran Nihat Bulut, *Ekonomik İktidar Siyasal İktidar İlişkisi*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2003, s.65.

*buna duyarsız kalmaları düşünülemez. Bu yüzden ekonomik iktidar kendi düşünce sistemini egemen kılmak ister. Feodal düzenin ekonomik iktidarını oluşturan soylu sınıf, dinsel ideolojiyi ve geleneği ön plana çıkarmış ve kurduğu düzeni bu şekilde meşrulaştırmıştı.*⁹³

17. Yüzyılda ekonomik değer olarak madenleri esas alan bir akım olan Merkantilizm de hem ekonomik değerler üzerinde ideolojik olarak şekillenmiş hem de ideolojinin şekillendirdiği bir ekonomik sistemi temsil etmiş ve aynı zamanda bu birliktelik güvenlik olgusuna da yansımıştır. Bu duruma ilişkin tespitini Dedeoğlu şu şekilde yapmaktadır:

*...merkantilizm, dış politika açısından saldırgan ve savaşçı politikalar izlemiş, iç politika açısından da mutlakıyetçi yönetimleri zorunlu kılmıştır. Güvenlik, altın ve gümüş gibi değerli madenlerin ele geçirilmesi ve hazinenin doldurulması ile anlam bulmuştur. Değerli madenlerin ele geçirilmesi, korunması, yitirilmemesi için de güçlü askeri kapasiteye gerek duyulmuştur. 18. Yüzyılda ise, liberalizme geçişle birlikte ekonomik ve siyasal dönüşüm ivme kazanmıştır. Bu dönemde Avrupa'da zenginliği geliştiren ticaret, özgürlüğü geliştiren ticaret, ticareti kolaylaştıran özgürlük ve devletin gücünü artıran ticaret söz konusu olmuştur.*⁹⁴

Birbirinden ayrılamaz ve birlikte devlet siyasetinde bir bütün ve anlam ifade eden dinamikler aslında siyasetin genlerini oluşturmaktadır. Siyaset bu genlerin işlevleri yani dürtüleri doğrultusunda hareket eder. Diğer bir ifadeyle bu dürtüler uluslararası siyasetin genlerinin “güc”e odaklı davranış şeklidir.

Bu manada *uluslararası siyaseti* de genel siyaset tanımımızdan hareketle; uluslararası aktörler arasında, güç dengesi bağlamında, ekonomik, güvenlik ve ideolojik ihtiyaçları gidermede yaşanan ihtilafları bertaraf etmeye yönelik, uzlaşma, yıldırma veya şiddet stratejilerini içeren güç odaklı faaliyetler olarak tanımlamamız yanlış olmayacaktır.

1.2.1. Ekonomi Dinamiği

İnsanları, devletleri siyaset yapmaya yönlendiren dürtülerin, diğer bir ifadeyle dinamiklerin başında *ekonomi* olgusu yer alır. Siyaset, ihtiyaçların giderilmesinde yaşanan ihtilaflar zemininde ortaya çıkar ve ihtilafların birincil kaynağını da ekonomik

⁹³ “Herold Laski, (1966), *Devlet* (Çev. Ersin Örucü), İstanbul: Köprü Yayınları, s.19”dan aktaran Bulut, age., s.69.

⁹⁴ Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, s.35.

ihtiyaçlar oluşturur. Ekonomi alanındaki ihtiyaçların giderilmesi dürtüsü, siyasetin ekonomi dinamiğidir.

“İlm-i İktisad” adlı eserinde Mehmed Cavid Bey ‘ihtiyaç’ olgusunu, ‘servet’ olarak dile getirdiği ekonomiyi ve ihtiyaç-ekonomi ilişkisini şu şekilde açıklamaktadır:

Bir şeye sahip olma arzusu veya zarureti mevcut olduğu halde o şeyin yokluğuna “ihtiyaç” denir. O şeye kavuşabilip de arzu veya sahip olmanın zarureti ortadan kaldırmaya da “ihtiyacın alınması” denilir. İhtiyaç, insanları faaliyete geçiren birinci sebeptir. İnsanlar, birçok ihtiyaca sahip olduklarından dolaydır ki çalışırlar ve bu yüzden servet üretirler.⁹⁵

Engels’e göre de gıdasız insan ve insansız tarih düşünülemez. Dolayısıyla, ilk tarihsel yasa “ihtiyaçları tatmin edecek araçların üretimi”dir.⁹⁶

Siyasetin ekonomi dinamiğini bir organizasyon içerisinde insanın temel beslenme ihtiyacına atıfla ortaya koyan ve bu ihtiyaç üzerinde çıkabilecek ihtilafların çözümünde de düşünsel yani ideolojik boyutu önemseyen Marks’ın bakış açısını Telatar şu şekilde yansıtmaktadır:

Marks’a göre, her toplum ekonomik bir temel üzerine inşa edilmektedir ki bu temel, insanoğlunun giyinme, beslenme ve barınma aktivitelerinin organize edilmesi gerektiği gerçeğidir. Organizasyon tipi toplumdaki topluma, çağdan çağa değişebilir. Ancak, insanların temel ekonomik problemlerini çözme biçimleri ne olursa olsun, toplum ...bir ‘üst yapı’nın varlığını gerektirmektedir: yasalar tarafından sınırlanmalı, devlet tarafından idare edilmeli, din ve felsefeden esinlenmelidir.⁹⁷

Uluslararası siyasetin ana dinamiğini oluşturan ve siyasete şekil ve yön veren ekonominin görüntüsel özünü oluşturan servet olgusuna yaklaşım tarzı ideolojilere göre farklılık arz etmektedir. Servet, para ile birlikte, ‘değer’ ifade eden her türlü metayı kapsar ve ‘artırma’, ‘çoğaltma’ dürtülerini de bünyesinde barındırır. Servet, ‘sahip olma’ duygusunu beraberinde getirir. Sahiplik yani mülkiyet varsa servet de anlam ifade eder. Heywood’un anlatımında; Liberallere göre servet, çalışma ve yetenekli olma ile elde edilir. Dolayısıyla mülkiyet ‘kazanılan’ bir şeydir. Servet biriktirmeyi önemli bir ekonomik dürtü olarak gören Muhafazakârlar için de mülkiyetin psikolojik ve sosyal faydaları vardır; mülkiyet, güvenlik sağlar. Belirsizliklerle dolu ve tahmin edilemez bir dünyada mülkiyet insanlara güven ve

⁹⁵ Mehmed Cavid Bey, *İktisat İlm-i* (Özgün Adı: İlm-i İktisad), (Osmanlıca’dan Çev. Sema Alpın Çakmak), Ankara: Liberte Yayınları, 1329 (1923), s.13.

⁹⁶ Funda Telatar, *Politik İktisat Politikası*, Ankara: İmaj Kitabevi, 2004, s.30.

⁹⁷ Age., s.31.

rahatlama duygusu verir. Ancak rekabetin köklerini özel mülkiyet kurumunda arayan sosyalistlere göre ise mülkiyet adaletsizdir. Mülkiyet insanları açgözlülüğe sevk ettiğinden, ahlaki yönden yozlaştırıcıdır. Bu düşüncelerle beraber sosyalizmde de mülkiyet tamamen inkâr edilmez. Mülkiyet olmalıdır ancak bireysel olmamalıdır. Çünkü mülkiyet toplu olarak elde edilir ve toplu olarak sahiplenilir.⁹⁸ Kısacası sosyalizm de serveti elde etmeye ve çoğaltmaya karşı değildir.

İhtiyaç ve servet üretimiyle birlikte ekonomi kavramına başka unsurları ekleyen bir tanımlama da şu şekildedir: Ekonomi “Bir ülke, toplum ve kuruluşdaki mal ve hizmetlerin, üretim, tüketim ve dağıtımına ait hususların bütünü”dür.⁹⁹ Bu tanımlamada ekonomi olgusu “üretim”in yanı sıra “tüketim” ve “dağıtım” unsurları ile birlikte algılanmaktadır.

Batı kültüründe ekonomi; “1. Para, güç veya herhangi bir ‘değer’in israfından kaçınma, 2. Bir aile veya bir topluma ait para, meta ve kaynakların kontrolü ve yönetimi, 3. Kaynakların kullanım ve yönetimine ilişkin sistem”¹⁰⁰ olarak tanımlanmaktadır. Bu yaklaşımda, ekonomi dinamiğinin içi ‘değer’, ‘güç’, ‘kaynakların kontrolü’ ve ‘yönetimi’ kavramları ile doldurulmaktadır.

Bütün bu izahatlar çerçevesinde; ekonomi dinamiğine siyaseti ivmelendirme özelliği veren birinci unsuru ihtiyaç olarak belirleyebiliriz. Bunu, ihtiyaçların karşılanacağı kaynaklar takip eder. Daha sonra ise, dağıtımı da kapsamak üzere kaynaklar üzerinde kontrol tesis etme gelir ki bu da güç ve iktidar olarak kendisini gösterir. Çözümü için siyasetin devreye girdiği ihtilaflar, ihtiyaçların karşılanması için kaynakların kıtlığı ya da dağıtımı aşamasında yaşanır. Lawson ve Duverger kaynakların kıt olduğundan bahseder ve bunların bir sistem içinde dağıtılması gerekmektedir. Bu nokta, ekonomik değerleri siyasette öncelikli yere oturtan ve siyasetle ekonomi arasındaki bağlantının temelini oluşturan noktadır.¹⁰¹ Lenin’e göre de “siyaset, iktisadın en kesif şeklidir”.¹⁰²

⁹⁸ Heywood, *siyasi İdeolojiler*, s.101, 143, 144.

⁹⁹ Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, s.330.

¹⁰⁰ A. S. Hornby, *Oxford Advanced Dictionary English*, Great Britain: Oxford University Press, 1987, s.276.

¹⁰¹ “Kay Lawson, *The Human Polity An Introduction To Political Science*, Boston: Houghton Mifflin Compony, s.127; Maurice Duverger, *Politikaya Giriş* (Çev. Samih Tiryakioğlu), İstanbul: Varyıl Y., 1984, s:56”dan aktaran Bulut, *Ekonomik İktidar Siyasal İktidar İlişkisi*, 2003, s.61.

¹⁰² Heywood, *siyaset*, s.14.

Kıt kaynakların paylaşımı üzerinde yürütülen mücadele ekonomi güdümlü bir siyasal savaştır. Paylaşım oranına göre bu savaşın genel iki sonucu vardır: zenginlik ve fakirlik.¹⁰³ Paylaşım ya da el koyma neticesinde büyük pay, buna sahip olan devletin toplumu için bolluk demek olan zenginlik, küçük pay ise, buna sahip olan devletin toplumu için kıtlık, hatta açlık demek olan fakirlik anlamına gelir. Zenginlik aynı zamanda güvenlik duygusunu da beraberinde getirirken fakirlik ise korkuya dayalı duyguyu beraberinde taşır. Zira fakir olan toplumun açlık veya güçlü olanın istilasını neticesinde yok olması kaçınılmaz olabilir. Zenginliği ve gücü elinde bulunduran devlet de bu nedenle bu gücünü kaybetmek istemez. Dolayısıyla, kaynaklar üzerinde kontrol tesis etme ve kaynaklardan büyük pay alarak ihtiyaçları karşılama, hatta ihtiyaçtan fazlasını elde ederek geleceği garanti altına alma duygusu, diğer bir ifadeyle ekonomi dinamiği, uluslararası siyasetin veya siyasal savaşın en önemli, birincil dürtüsüdür.

Uluslararası siyaset platformunda en etkili aktör olan devletin siyasal hedeflere yönelik davranışlarını belirleyen en etkin unsurlar güç ve refah olgularıdır. Güç ve refah ise bir devletin ulusal üretim kabiliyeti, üretim kabiliyeti de ulusal ve uluslararası ekonomik büyüklüğüne bağlıdır.¹⁰⁴

Ekonomi ve siyaset, ekonomik iktidar ve siyasal iktidar iç içedir ve Bulut'a göre "siyasal iktidarla ekonomik iktidar arasındaki ilişkinin özünü, zenginliğin baskı yapmaya meyilli niteliğinin oluşturduğu söylenebilir. İktidarın kaynaklarından birisi olan zenginlik, ekonomik iktidarı siyasal iktidar üzerinde etkili kılmaya zorlar. Bu etki, sistemi kendi çıkarlarına uygun bir yönde biçimlendirme gayretiyle başlar ve daha sonra bunu somut, kısa vadeli baskı şekilleri izler".¹⁰⁵

Walter ve Sen'e göre ekonomi ve siyaset iç içedir ve bazen ekonomi siyaset için ve bazen de siyaset ekonomik hedefler için bir araçtır:

Ekonomik çıktılar siyasal (ideolojik) söylemlere sahiptir çünkü düşünceleri ve gücü etkilerler. Örneğin, bireylerin ve grupların içinde buldukları zenginlik hiyerarşisi onların siyasi tercihlerine etki eder. Benzer şekilde, ekonomi siyasetine yönelik kararlar tartışmasız bir şekilde siyasaldır zira farklı

¹⁰³ Thomas Oatley, *International Political Economy*, United States: Pearson Education, Inc., 2005, s.5, 6.

¹⁰⁴ Jonathan Kirshner, "Realist Political Economy", *Routledge Handbook of International Political Economy*, Mark Blyth (Ed.), Great Britain: Routledge, 2009, s.38.

¹⁰⁵ Bulut, *Ekonomik İktidar Siyasal İktidar İlişkisi*, s.61.

*seçeneklerin, zenginliğin paylaşımı üzerine farklı yansımaları vardır. Siyasi güç, bu nedenle, bireylerin ve grupların üretim ve zenginliğin dağıtımını değiştirebilmesinde ve zenginlik de siyasi hedeflere ulaşmada bir araçtır. Zenginliğe ulaşma insan davranışında önemli olmakla birlikte tek dürtü unsuru değildir ancak diğer hedeflere ulaşmada sıklıkla karşılaşılan bir araçtır.*¹⁰⁶

Araç düzeyinde görülmekle birlikte bir ihtiyaç alanı olarak aslında ekonomi siyasetin, siyaset de ekonominin bizzat kendisidir. Zira siyaset ekonomik ihtiyaçların giderilmesi için üretilen düşünceye ve söyleme dayalı stratejik faaliyetlerdir.

Ekonomik ihtiyaçları gidermek amacıyla üretilen siyasetin doğal olarak bir takım söylemleri vardır. Siyaseti yönlendiren ekonomi dinamiği üzerine üretilen düşünceler ve söylemler, toplumsal şartlara dayalı olarak ortaya çıkar ve siyasal çözümlere odaklı olarak da ekonominin ideolojilerini oluşturur. Ekonomi, ideolojilerin oluşumuna kaynaklık eder, ideolojiler de ekonomik sistemlerin ruhunu oluşturur. Günümüzden geriye son iki yüz yıl içinde bunun en belirgin ve dünya siyasetine hâkim örneklerini, birbirinin karşıtı ideolojiler olan liberalizm ve sosyalizm’de görmek mümkündür.

Günümüzde de bir ekonomi ideolojisini, yani düşünceye, söyleme ve eyleme dayalı bir ekonomik sistemi ifade eden liberalizm, “özgür-serbest” anlamına gelen Latince “*liber*” kelimesinden türetilmiştir. Bu kök anlamı itibariyle bir ekonomik model olarak Liberalizm, devletin merkezîyetçiliğine ve mutlakîyete karşı bir eğilim ya da siyasal sistemi anlatmaktadır. Bu akımın temel kaygısı, devletin müdahalesine karşı bireylere sivil (ekonomik) özgürlüklerini kazandırmaktır. Liberalizmin tarihsel olarak sosyolojik tabanında Avrupa’daki din savaşları (dinlerin birbirleriyle mücadeleleri ile özellikle kiliseye karşı dinde bireysel özgürlük) ve kapitalizm (sermaye piyasasında serbestîye) odaklı olarak feodalizme karşı durma vardır.¹⁰⁷

Mal ithalatını kısıp ihracatı teşvik ederek iktisadi yaşama devletin müdahalesini öngören, 17. Yüzyılın hâkim iktisadi görüşü merkantilizme karşı serbest piyasa uygulamalarını savunan siyasal iktisatçı Adam Smith, 18. Yüzyılın sonlarına doğru kaleme aldığı *The Wealth of Nations (Ulusların Zenginliği-1776)* adlı eseriyle,

---

¹⁰⁶ Andrew Walter and Gautam Sen, *Analyzing the Global Political Economy*, Princeton: Princeton University Press, 2009, s.2.

¹⁰⁷ Fatmagül Berktaş, “Liberalizm”, *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, H.Birsen Örs (Ed.), İstanbul: Bilgi İletişim Grubu Yayıncılık, 2008, s.49, 50, 54.

merkantilizm yerine ekonominin devlet tarafından kendi başına bırakıldığında daha iyi işleyeceği iddiasını ileri sürmüştür. Smith'e göre piyasa, özgür bireylerin kararları ve istekleri doğrultusunda işliyordu.¹⁰⁸

Heywood'un tespitiyle "Serbest piyasa düşüncesi zirve noktasına, "bırakın yapsınlar" anlamına gelen *laissez-faire* öğretisi ile ulaşmıştır. Bu, devletin iktisadi bir rolünün olmaması, iktisadi hayatı kendi haline bırakması ve iş adamlarının diledikleri gibi hareket etmelerini mümkün kılması gerektiğini belirten görüştür."¹⁰⁹ Bu görüş, sosyal ve ekonomik şartlara bağlı olarak Batı Avrupa'da ortaya çıkmış ve daha sonra Kuzey Amerika'da gelişim göstermiştir.

19. Yüzyıl itibariyle liberal piyasa sistemine eleştiri olarak ortaya çıkan ve endüstriyel kapitalizme bir alternatif olarak tanımlanan sosyalizm, Latince birleşmek ve paylaşmak anlamına gelen "*sociare*" kelimesinden türemiştir. Liberalizmin dayandığı sosyolojik ve ekonomik şartlar sosyalizm için de geçerlidir.¹¹⁰ Bu dönemdeki endüstrileşmenin getirdiği sosyal ve ekonomik bozukluk; endüstrinin sahibi ve faydalanıcısı üst sınıfın zenginleşmesi, buna karşılık endüstrinin getirdiği zenginlikten faydalanamayan ve endüstrinin motor dinamiği işçi sınıfının fakirleşmesi, liberalizme tepkiyi ve bunun sonucu olarak da sosyalizmi doğurmuştur. Sosyalizmin temelinde hakça paylaşım olgusu yatmaktadır.

Von Mises'e göre "Sosyalist ekonomi modelinde bütün üretim araçları komüne (genele, topluma) aittir. Üretilen mallar piyasada alınıp satılamaz, ticari değeri ve gerçek anlamda piyasa fiyatı yoktur."¹¹¹ Bireysel özgürlükle beraber açgözlülüğün ön plana çıktığı kapitalizmdeki eşitsizlik ve istikrarsızlığa dikkat çeken felsefeci ve iktisatçı Marx, sosyal gelişmenin kaçınılmaz bir şekilde komünizmin tesisiyle sona ereceğini ileri sürmüştür.¹¹²

Siyasetle ekonomiyi ilişkili gören Marx'a göre, bir üst yapı unsuru olan siyaset, alt yapı tarafından, ekonomik örgütlenme biçimi ve ilişkileri tarafından belirlenmektedir. Üretim güçleri ile üretim ilişkilerinin bileşiminin oluşturduğu üretim

---

¹⁰⁸ Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, s.63, 64.

¹⁰⁹ Age, s.65.

¹¹⁰ Age., s.131.

¹¹¹ "Ludwig Von Mises, *Economic Calculations in the Socialist Common Wealth*, 1920,"den aktaran Ahmet Kılıçbay, *Politika ve Ekonomi*, 1994, Ankara: Minpa Mat. Tic. Ltd. Şt., s.7.

¹¹² Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, s.157.

tarzı, üst yapı kurumlarını, yani siyasal ve düşünsel (ideoloji) alanı biçimlendirir. Diğer bir ifadeyle, üst yapıyı belirleyen güç ekonomik faktörlerdir. Ekonomik alt yapı değişince, düşünce biçimleri de dâhil, üst yapıyı oluşturan kurumlar buna göre değişirler. Dolayısıyla siyaset, ekonomik ilişkilerin bir yansımasıdır.¹¹³

Ekonomiye dair ideolojik bir model ortaya koyan sosyalizm 20. Yüzyılda, endüstriyel kapitalizm deneyimi az olan ya da hiç olmayan Afrika, Asya ve Latin Amerika ülkelerinde sınıf mücadelesinden ziyade anti-sömürgeci mücadeleden dolayı gelişmiş, 1917 Rus Devriminin ardından Doğu Avrupa'ya 1945'te, Çin'e 1949'ta ve daha sonra da Kuzey Kore, Vietnam, Kamboçya ve Laos'a ithal olmuştur.¹¹⁴

1.2.2. İdeoloji Dinamiği

İnsanları, devletleri siyaset yapmaya yönlendiren dürtülerin ikincisi manevi yani *ruhsal* olanıdır ve inanma, bağlanma, sosyal varlık olarak iletişim kurma, dayanışma, düşünce olarak hemfikir olma ve eylemleri için meşruiyet arayışı gibi olgular bu grubun içerisinde. Ruhsal alandaki ihtiyaçların giderilmesi dürtüsü, siyasetin ideoloji dinamiğidir.

İdeoloji kelimesi Fransız kökenlidir. Bu kavram doğrudan Fransız Aydınlanması'nın bir ürünü olsa da McLellan'a göre kökleri, Ortaçağ dünyasının yıkılmasıyla Batı Avrupalı entelektüellerin karşısına dikilen, anlam ve yön konularını ele alan genel felsefi sorulara dek uzanır. Terimin ilk kullanılışı da Fransız devriminin hemen ertesine rastlar. 1797 yılında kelimeyi ilk kullanan Antoine Destutt de Tracy'dir ve 1801 – 1815 arasında yazdığı *Eléments d'Idéologie* adlı eserinde Tracy, bütün diğer bilimlere zemin teşkil edecek yeni bir düşünceler bilimi, bir “idea-logy” (düşünce-bilimi) önermiştir. Bu bilim aracılığıyla, bireysel düşüncelerin araştırılması sonucunda, bunların tümünün kökenindeki evrensel insan ihtiyaçları ve arzuları ortaya çıkacaktı ve arzuların ahenkli biçimde tatminini sağlayabilecekti.¹¹⁵ Terim ilk olarak

---

¹¹³ Örs (Ed.), *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, s.15, 16; Bulut, *Ekonomik İktidar Siyasal İktidar İlişkisi*, s.63.

¹¹⁴ Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, s.132, 133.

¹¹⁵ David McLellan, *İdeoloji* (Çev. Barış Yıldırım), Buckingham: Open University Press, 1995, s.4-6.

“düşünce bilimi” anlamında kullanılmış olmakla birlikte daha sonra “düşünce” kelimesi onun yerini almış ve ideoloji “düşünce”nin karşılığı olmuştur.

İdeolojiye maddesel perspektiften bakan Hegel’e göre, tarihi yönlendiren unsur insanın düşünsel gerçekliği, yani zihni (spirit) (ruh) ve fikirleridir. Materyal dünya, gördüğümüz ve dokunduğumuz maddeler ve toplumdaki kurumlar, fikirlerin çizdiği patikadan giderler.¹¹⁶

Türk de Hegel’in ‘ideoloji’ kavramına yaklaşımını şu şekilde yorumlamaktadır:

Ona göre bu kavram, insanların içinde buldukları şartlara uymak veya onları değiştirmek için hayatlarına yön veren “perspektif”tir; düşünsel içerik, iddia ve ona göre konumlanma, ona göre hareket etmektir. Ve yine bu kavram; insanı, toplumu, siyaseti ve evreni yorumlayan katı ve kapalı toplumsal mobilizasyon ve manipülasyon aracı (kitlelere rehberlik eden düşünceler) olarak, toplumu topyekun, tek bir meşruiyet alanı içerisinde, sistemle bütünleşmiş bir şekilde, bu meşruiyete uygun olarak şekillendirmektedir.¹¹⁷

Mannheim da ideolojiyi; tekil bireylerin ya da toplumsal tabakaların düşüncelerinin bütünü, yani dünyayla ilgili tasarıları olarak görür ve aynı zamanda “mevcut düzen”in bir biçimde devam ettirilmesine yönelik bir fikirsel kurgu olarak tanımlar.¹¹⁸

Sadece maddesel bir varlık olmayan insanın ruhsal ihtiyaçlarının olması da kaçınılmazdır. Ruhsal ihtiyaçların içini dolduran inanma, bağlanma ve iletişim kurma olguları insanlar ve toplumlar arasında karşılığını bulması ve giderilmesi gerekli olan düşünsel ihtiyaçlardır. Sosyal bir varlık olarak bu ihtiyacı gidermek için iletişim kurması gereken insan düşünce dünyasında bir takım arayışlar içerisine girer. Bu arayışlar neticesinde karşılaştığı düşüncelerden benimsedikleri ile hemfikir olup tabiatı gereği insanlarla dayanışma içerisine girdiği bir topluluk kurar. “Siyasal fikirler ve ideolojiler, sosyal bir çimento işlevi yüklenebilirler. Bu işlev, sosyal gruplara, daha doğrusu tüm toplumlara, onları bir arada tutacak birleştirici inanç ve değerler kümesi temin eder.”¹¹⁹ Benimsemediği düşünce ve fikirler ile ise arasında ihtilaf doğar ve dayanışma yerine ayrılma ve kutuplaşma oluşur. Düşünce ve inanç dünyasından doğan

¹¹⁶ Telatar, *Politik İktisat Politikası*, s.30.

¹¹⁷ H. Bahadır Türk, “İdeoloji”, *Siyaset*, Türköne (Ed.), s.106.

¹¹⁸ Agm., s.119.

¹¹⁹ Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, s.5.

ruhsal ihtiyaçların giderilmesi ve iktidar gücüne haklılık, meşruiyet kazandırmak için söylemlerde bulunma dürtüsü siyasetin ideoloji dinamiğini oluşturur.

Heywood'a göre bütün insanlar düşünce, söylem ve eylem boyutuyla siyaset faaliyetinin içindedirler:

Tüm insanlar siyasal düşündürdür. Anlamını bilsinler ya da bilmesinler insanlar, düşüncelerinden, fikirlerinden her bahsettiklerinde, siyasal görüşlere ve kavramlara başvururlar. 'Özgürlük', 'hakkaniyet', 'eşitlik', 'adalet' ve 'haklar' gibi terimler günlük dilin her yanına saçılmıştır... Siyasal fikirler, ...siyasal eylemi harekete geçirip, bu eyleme rehberlik edebilir, dolayısıyla da, maddi (ve tabii ki manevi) yaşamı şekillendirebilirler. Bununla beraber siyasal fikirler bir boşlukta ortaya çıkmazlar: ...Tüm siyasal fikirler, hizmet ettikleri siyasal arzular tarafından ve ortaya çıktıkları sosyal ve tarihsel koşullar tarafından şekillendirilirler. ...siyasal teori ve siyasal uygulama birbirinden ayrılmaz biçimde bağlantılıdır. ...Bilinçli ya da bilinçsiz olarak herkes, davranışlarına yol gösteren ve tutumlarını etkileyen bir siyasal inanç ve değer kümesini benimser. Sonuçta siyasal fikir ve ideolojiler, siyasal faaliyeti harekete geçirecek amaçları tespit eder.¹²⁰

Ve hatta ihtiyaçları karşılamak üzere amaçları tespitle birlikte siyasal faaliyeti de harekete geçiren ideolojilerdir. Dijk'e göre de ideoloji hem zihinsel hem de sosyal bir olgudur. Bu kapsamda ideolojiler, özellikle siyasal psikoloji içerisinde *inanç sistemleri* olarak tanımlanırlar ve belirli bir takım sosyal kavramlar tarafından beslenir ve yönlendirilirler. Bunlar; "aidiyet", "konum", "değerler", "hedefler", "kaynaklar" ve "eylemler" gibi kavramlardır ve bu kavramlar sosyal grupların, özellikle "sosyal kimlik" ve "çıkarlar" yönünden bilişsel inşasını sağlarlar.¹²¹

İdeolojinin yakın tarihteki seyrine atıfla Heywood, Keynes'in dünyanın iktisatçılar ile siyaset filozoflarının görüşleri çerçevesinde yönetildiğini ileri sürdüğünden bahseder. Keynes'e göre inançlar ve teoriler insan eylemine tükenmez bir kaynak sağlar. Bu dünya nihai olarak, "akademik yazar-çizer" tarafından yönetilmektedir. Örneğin modern kapitalizm Adam Smith ve David Ricardo'nun klasik iktisat anlayışları çerçevesinde gelişmiş; Sovyet komünizmi büyük oranda Karl Marx ve Lenin'in yazılarıyla ve Nazi Almanyası da, Hitler'in *Mein Kampf (Kavgam)* adlı eserinde geliştirdiği öğretilerle şekillenmiştir.¹²²

¹²⁰ Age, s.1, 3.

¹²¹ Dijk, , *Ideology, A Multidisciplinary Approach*, s.313, 314.

¹²² Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, s.2, 3.

Siyasal fikirlerle sistemlerin ilişkisini biraz daha açan Heywood'a göre;

Siyasal fikirler aynı zamanda siyasal sistemlerin doğasının şekillenmesine katkıda bulunur... Örneğin, mutlak monarşiler, ...derinlere kök salmış dinsel bir takım fikirlere dayanır. Çağdaş batı ülkelerinin çoğundaki siyasal sistemler ise, bir takım liberal-demokratik ilkeler üzerine inşa edilmiştir... Benzer şekilde, geleneksel komünist siyasal sistemler, Marksizm-Leninizm'in ilkeleriyle uyumludur... Hatta dünyanın ulus-devletler şeklinde bölünmesi ve yönetsel iktidarın genellikle ulusal düzeyde yer alması gerçeği, milliyetçilik, daha da özelde, ulusal ölçekte kendi kaderini tayin etme ilkesi etrafında oluşan siyasal fikirlerin derin etkisinin yansımasıdır.¹²³

Siyasal fikirlerin yani ideolojinin yansıdığı bu kavramları, iktidar, devlet, toplum ve toplumun dini ve dünyevi yönetimi olarak özetlemek mümkündür.

Gramsci ideolojiyi toplum içi hareketlerde bir mücadele aracı olarak görür ve ideolojik mücadele vasıtasıyla başka sosyal grupların çıkarlarını kendisinininkine eklemeyebilen sınıfı da "Hegemonik Sınıf" olarak tanımlar. Ona göre hegemonya ideolojiyi de kapsayan bir üst kavramdır. Zira hegemonya; rıza ya da zora dayalı olarak iktidarın, tâbi olanlar üzerinde kurduğu egemenliğidir. İdeoloji ise toplum üzerinde bir dayatmadan ibarettir. Toplum üzerinde hegemonya kurmak isteyen sınıfın, bu mücadelesinde yararlandığı bazı aygıtlar vardır. Gramsci'nin tanımlamasında bu aygıtlar "hegemonik aygıtlar" olup, ideolojinin topluma yayılmasına aracılık eden maddi ve kurumsal yapılardır. Örneğin, okullar, kilise ve medya bu aygıtlara dâhildir. Hegemonik sınıf söz konusu aygıtları kullanarak halkın rızasını kazanmak için "ideoloji" üretmektedir. "Hegemonik Sınıf" kavramının yerine "devlet"i koyan Althusser için de bu aygıtlar "devletin ideolojik aygıtları"dır ve bunlardan birisi de (kilise sistemini işaretleyerek) dindir.¹²⁴

Marx ve Engels'e göre ilk ideologlar din adamlarıdır.¹²⁵ Eagleton'a göre ise ideolojiler, yarı dinsel inançların beslediği, aşırı tutku ve belagat yüklü şeylerdir¹²⁶ Dine stratejik önem veren "Lane'in denekleri için din, ideolojilerin diğer parçaları gibi, ...dünyada psikolojik bir denge kurmanın yollarından biridir. Din, bir dünyayı anlama ve kendini o dünyada belirli bir yere yerleştirme modeli olarak fonksiyon görmektedir."¹²⁷ "Dinin, insanların siyasal inançları içinde böyle merkezi bir yeri

¹²³ Age., s.4, 5.

¹²⁴ Türk, "İdeoloji", *Siyaset*, Türköne (Ed.), s.112, 113.

¹²⁵ Agm., s.111.

¹²⁶ Eagleton, *İdeoloji*, s.22.

¹²⁷ Şerif Mardin, *Din ve İdeoloji*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, s.30.

vardır”.¹²⁸ Ancak Marx, Engels ve Eagleton’un dine atıfla idolojii tanımlamaları, dine ve ideoloji kavramına olumsuz yaklaşımlarındandır. Evet, ilk ideologlar din adamları olabilirler ve ideolojiler dinsel inançlardan beslenebilirler. Fakat bu düşünürlerin din üzerinden ideoloji kavramını olumsuz kılmaları isabetli bir değerlendirme değildir. Zira ideolojinin kötülüğü, ideolojinin kurgulanması ve kullanımı ile ilişkilidir, dinle ilgili değildir. Çünkü dinler, çıkışları ve inanç sistemleri olmaları itibariyle kötülüğü emretmezler. Dinden bağımsız olarak kurulan ideolojiler de mutlak kötü değillerdir. Belirttiğimiz üzere bu, kurgulanması ve kullanımı ile ilgilidir. Bununla birlikte, ideolojilerin, din gibi bir düşünce ve inanç sistemi olması münasebetiyle dinden etkilenmemesi de mümkün değildir. Zira dinler de birer düşünce ve inanç sistemleridir. Ancak, düşünce ve inanç sistemi olmakla ve ideolojileri etkilemekle birlikte dinleri ideoloji olarak da görmemek lazımdır ve değildir de. Zira dinlerin kaynağı İlahî’dir. İdeolojiler ise insan ürünü ve insana özgüdürler. Ayrıca ideolojiler mükemmeliyetten uzaktırlar, kusurludurlar. Dinin ideolojiye dönüşmesi, beşeri yanılısamayla dinden çıkarılan anlam ve yorumlarla mümkündür. Diğer taraftan, insanın manevi ve dünyevi yaşantısına ve toplumla olan ilişkisine pozitif düzenlemeler getirmesi münasebetiyle, siyasetin ve siyasetin ruhunu oluşturan ideolojilerin dinle etkileşim içine girmesi de kaçınılmazdır.

İnsan ve toplum düzenine pozitif yansımaları çerçevesinde ele alan “sosyal bilimlerde dini, ‘endişe azaltıcı’ ve ‘kişiliği billurlaştırıcı’ olarak kavramlaştırmış ve bu anlamda dini ‘yumuşak’ bir ideoloji”¹²⁹ olarak inceleme konusu edinmiştir.

Macit din ve siyaset ilişkisini ya da ayrımını varlık ve toplumsal yaşam dairesi içinde davranışı etkileyen bilgi, söylem ve eylem düzleminde şu şekilde ortaya koymaktadır:

...din, insanlara bir eylem biçimi sunan ve onları bir dünya görüşü etrafında toplayan bir kurumdur. Vahyin ördüğü kavramsal düzen ve bunların yüklendiği anlam, insanı belli bir eylem biçimine yönlendirir. İnsan ve varlığa karşı belli bir tutumu öngören dinin, siyasal eylemin, teorik yönüyle değil de, bilgisel ve ahlaki yönüyle doğrudan bağlantısı vardır... Din; medenileşmek, arınmak, özellikle toplumsal ve kültürel arınmanın yolu ve tarzı, yasa, düzen, hüküm, otorite ve sosyo-

¹²⁸ “Alexis des Tocqueville *De La Democratie en Amerique*, Paris:Gallimard, Cilt I, 1931, s.301; Jean Delvolvé, ‘Auguste Comte et la Religion’, *Revue d’Histoire de la Philosophie et d’Histoire Générale de la Civilisation*, V., 1937, s.343-368”den aktaran Şerif Mardin, *Din ve İdeoloji*, s.30.

¹²⁹ “‘Religions’, *The Sociology of Religion*, I. E. S. S., 13, s. 409”dan aktaran Mardin, *Din ve İdeoloji*, s.37.

*kültürel arınma gibi türevleriyle, uyumlu bir tavrın ya da davranışın sistematize edilmesini ve yaşanulmasını anlatır. Din kavramı; insanın toplum oluşturma, yasaya uyma, adil bir yönetim arzulama ve onu paylaşmak gibi doğal eğilimlerinin hâkimi olan iktidar söylemini de belirgin bir şekilde vurgulamaktadır... Dini yorumun, iç tutarlılık ve dış dünyadaki sorunlara cevap verme gibi iki esası, bize, dinin siyasetle olan ilişkisini ortaya koyarken bir başlangıç noktası sunar.*¹³⁰

Din bu manada siyasetle ilişkili olmakla birlikte, farklı anlama ve yorumlamayla ortaya çıkacak siyasi yapıları dinle bağdaştırmak da doğru değildir. Zira “...farklı ekoller biçiminde tezahür eden anlayışlar ve bu anlayışlar temelinde oluşturulan yapılar beşeridir ve yapaydır. Bunların kutsallığından ve dokunulmazlığından söz edilemeyeceği gibi, bir anlayışın siyasi gücünü temsil eden iktidarın da kutsallığından ve ayrıcalığından hiçbir şekilde söz edilemez. ...Din aracılığıyla iktidar aramak ruhbanlığın bizzat kendisidir.”¹³¹

İdeoloji hem teoride, hem uygulamada ve hem de ikisi arasındaki bağda varlığını gösteren bir olgudur. Fikirlerin, inançların ve teorilerin siyaset üzerindeki rolünü belirlerken, yaşam içerisinde siyasi tutumu, davranışı kısacası uygulamayı da etkiler.¹³² Bu manada ideolojinin iki yönelimi vardır: söylem ve eylem. İdeoloji fikrin yani düşüncenin ardından öncelikle söylem olarak ortaya çıkar. Eagleton için ideoloji yani söylem;

...bir ifadenin içerdiği dilsel özelliklerden çok kimin kime hangi amaçlarla ne söylediğiyle ilgili bir meseledir... Sözcükleri ideolojik yapan şey, hizmet ettikleri iktidar çıkarları ve yarattıkları siyasal etkilerdir... Tamamen aynı dil birimi, bir bağlamda ideolojik sayılabilirken bir başka bağlamda ideolojik sayılmayabilir; ideoloji, bir sözün, kullanıldığı toplumsal bağlamla olan ilişkisinin bir işlevidir.”¹³³ Bu noktada ideoloji bireysel çıkarlardan ayrılmakta, toplumsal çıkarlar düzeyinde ortaya çıkmaktadır. “İnsanların, bedensel doğalarından kaynaklanan bazı “derin” çıkarları vardır: yemek yemek, öteki insanlarla haberleşmek, anlamak, kendi çevresini kontrol altında tutmak ve benzeri şeyler.”¹³⁴

Ancak söz konusu çıkarlar toplum düzeyinde gerçekleştiği takdirde ideoloji görünümü kazanmaktadır. Bu bağlamda söylem boyutunda ideoloji için Eagleton son noktayı şu şekilde koymaktadır: “İdeoloji, birtakım özgül toplumsal çıkarlara bağlantılı her tür söylem”¹³⁵ olarak tanımlanabilir.

¹³⁰ Macit, *Din-Siyaset İlişkisinin Teolojik Yorumu*, s.18, 19.

¹³¹ Age., s.20.

¹³² Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, s.7.

¹³³ Eagleton, *İdeoloji*, s.28, 29.

¹³⁴ Age., s. 29, 30.

¹³⁵ Age., s.29.

İdeolojinin, söylem olarak ortaya çıktıktan sonraki ikinci yönelimi eylem boyutudur. Toplumsal çıkarlar siyasal söylemlidir. Ancak bu çıkarların elde edilebilmesi için söylemlerin eyleme dönüşmesi gereklidir. Siyaset bu manada söylem boyutundan çıkıp eylem boyutuna geçmelidir. Söylemden eyleme geçişi, ikisi arasındaki ilişkiyi Eagleton şu şekilde açıklamaktadır:

...siyasetin, toplumsal düzenleri ayakta tutmak veya yıkmak için başvurulan güç yöntemlerine karşılık geldiğini, buna karşılık, ideolojinin, bu yöntemlerin anlamlandırma alanında ifade edilme biçimlerini işaret ettiğini öne sürmekten geçer. Fakat bu yeterli olmayacaktır. İdeolojinin, anlamlandırmadan çok anlamlandırma alanı içindeki çatışmalarla ilişkili olduğunu öne sürebiliriz. Söylenilen söz söylemsel mücadele (eylem) alanına girmiş bulunmaktadır... İdeoloji, temelinde bir korku duyma ve suçlama, yüceltme ve aşağılama meselesidir; bütün bu duygular da zaman zaman bir söylem içerisinde kodlanırlar. Yani ideoloji, felsefeci J.L. Austin'in terimiyle "saptayıcı" dilden çok "edimsel" dildir: betimleme söylemine değil de, bir şey yapmayı anlatan konuşma edimleri sınıfına dâhildir.¹³⁶

Düşünce (söylem) ve uygulama (eylem) zemininde çok karmaşık duygu ve ilişkileri bir araya getirdiği için ideoloji kavramının, bütüncül, tek bir parça halinde tanımı da zordur. Bununla birlikte, sosyal zeminde ve tarihi seyri içerisinde kavram üzerinde yapılan gözlemler çerçevesinde ön plana çıkan yorumlar ya da tanımlamalar şu şekildedir:¹³⁷

A) Siyasi bir inanç sistemi, b) Söylemin yanı sıra eylem yönelimli siyasi fikirler kümesi (siyasal söylem diliyle beraber, toplumun nasıl işlediğine ve nasıl işlemesi gerektiğine ilişkin varsayımlar sağladığı için hem düşünceyi hem de eylemin niteliğini yapılandırır), c) Belli bir sosyal sınıf veya sosyal grubun dünya görüşü, ç) Özdeşlik düşüncesi (benzer, hemfikir olma), d) Toplumsal yaşamdaki anlam, değerlerin üretim süreci, e) Sınıfsal veya sosyal çıkarları dışı vuran siyasi fikirler (veya toplumsal çıkarlar tarafından güdülenen düşünme biçimleri), f) Toplumun inşa etmek isteyen kavramsal sistemler, g) Müşterek aidiyet hissi yaratan fikirler, ğ) Bir siyasi sistemi veya rejimi meşrulaştırmak üzere, resmi olarak ayrıcalık verilmiş fikirler kümesi, h) Dilsel ve olgusal gerçekliğin karıştırılması (yanılsama), ı) Siyasi öğretisi, i) Siyasi idealler kümesi, j) Aktörlerin kendi dünyalarına anlam verdikleri ortam.

¹³⁶ Age, s.31, 32, 42.

¹³⁷ Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, s.7, 20; Eagleton, *İdeoloji*, s.18, 22.

Bir sürece, bir zaman dilimine yayılması ve bu süre içerisinde tekrarlanan bir takım değerlere dayanması gibi özelliklerinden dolayı ideolojiyi; “sistemik düşünce” olarak da tanımlamamız mümkündür.

Minogue bütün ideolojilerin siyasi anlamda muhalif olduğu hükmüne varırken ortaya koyduğu kendi ideolojisi de bunun açık bir örneğini sergilemektedir: “İdeolojiler, kesin bir biçimde, siyasette liberalizme, ekonomide piyasaya ve ahlaki yaşamda bireyciliğe karşı, yani, modernliğe karşı besledikleri ortak düşman bakımından ayırt edilebilirler.”¹³⁸ Minogue’nin ideolojisinin de diğer ideolojilere muhalif kaldığı ve tek taraflı olduğunu belirten Eagleton da şu eleştiriyi getirmektedir: “Bu görüşe göre, sosyalizm taraftarı olan ideolojiktir, kapitalizm taraftarı olanlar ise ideolojik değildir. Bir kimsenin kendi siyasi görüşlerine ilişkin olarak ideoloji terimini kullanmaya ne derecede hazır hale geldiği, bu kimsenin siyasi ideolojisinin doğasına dair güvenilir bir göstergedir.”¹³⁹

Shils’a göre; “İdeolojiler, kesin, kapalı, yeniliğe direnen, büyük ölçüde insanların duygularına hitap ederek yayılan ve kendisini savunanlardan mutlak bağlılık isteyen şeylerdir.”¹⁴⁰ Eagleton’a göre de; “...ideolojiler hem çok duygusal hem de çok duygusuzdur ve bu nedenle, aynı anda hem parlak birer hayal hem de insana deli gömleği giydiren birer dogma olmakla suçlanabilirler.”¹⁴¹

Toplumsal hayatın bütün bu karakteristik hal ve özellikleri arasından doğan ideolojilerin tarihteki en belirgin örnekleri Fransız Devrimi akabinde, son iki yüz yıl içinde yaşanmış ve günümüze kadar tartışıla gelmiştir. Siyasetin ana dinamiğini oluşturan ekonomi olgusunu ve buna dayalı sistemlerin yönünü belirleyen ve meşruiyetine esas teşkil eden söz konusu örnekleri Wallerstein şu şekilde özetlemektedir: “1789’da Fransa’da Fransız Devrimi adını verdiğimiz siyasi bir ayaklanma yaşandı. Siyasi bir olay olarak, ...sloganı ‘Eşitlik, özgürlük, kardeşlik’ idi.”¹⁴² İktidarı bırakanlar ve iktidarı devralanlar çerçevesinde siyasi arenada bir değişim yaşanmaktaydı ve bu noktada sorun, özellikle iktidarı bırakanlar ve taraftarları

---

¹³⁸ Eagleton, *İdeoloji*, s.24.

¹³⁹ Age., s.24.

¹⁴⁰ “Edward Shils, (1968), “The Concept and Function of Ideology”, *International Encyclopaedia of the Social Sciences*, Cilt 7”den aktaran Eagleton, *İdeoloji*, s.21.

¹⁴¹ Age., s.22.

¹⁴² Immanuel Wallerstein, *Liberalizmden Sonra* (Çev.Erol Öz), İstanbul:Metis Yayınları, 1995, s.220.

açısından, siyasi arenada yaşanan söz konusu değişimin karşısında nasıl davranılacağı konusundaki farklı görüşlerdi. Bu görüşler kapsamında;

...sahneye çıkan ilk ideoloji 'muhafazakârlık', yani değişimin mümkün olduğunca ertelenmesi ve kapsamının mümkün olduğunca sınırlı tutulması gerektiği görüşüydü... Muhafazakârlığa tepki, Ancien Régime (Eski Rejim) 'den ayrılmayı kesin bir siyasi kopuş ve 'gayri meşru' ayrıcalık çağıının sonu olarak gören 'liberalizm'di. Liberal ideoloji tarafından cisimleştirilen siyasi program, modern dünyanın kurumlarının daha fazla 'reform' suretiyle mükemmelleştirilmesiydi. Boy gösterecek ideolojilerin sonuncusu, liberal ideolojinin bireyci faraziyelerini reddeden ve toplumsal uyumun sadece bireyleri geleneğin bütün sınırlamalarından kurtarmakla gerçekleşmeyeceğinde ısrar eden 'sosyalizm'di. Aksine toplumsal uyum toplumsal olarak inşa edilmeliydi ve bazı sosyalistlere göre bu ancak daha ileri bir tarihsel gelişmeden ve büyük bir toplumsal savaştan, bir 'devrim'den sonra inşa edilebilirdi. Her üç ideoloji, 1848'de yerli yerine oturmuştu ve o zamandan beri, on dokuzuncu ve yirminci yüzyıl boyunca birbirleriyle gürültülü savaşlar yapmışlardır.¹⁴³

1.2.2.1. İdeolojinin Sonu mu?

İdeoloji, belirgin olarak kendisini gösterdiği 1789'la değil, insanlık tarihinin başlangıcıyla, yani insanın var olmasıyla birlikte var olan ve o andan itibaren tarihi seyrine başlayan bir olgudur. Peki, binlerce yıllık insanlık tarihi neticesinde, bu gün itibariyle ideoloji gelişimini ve fonksiyonunu tamamlamış ve bu gelişim bitmiş midir? Fukuyama'nın teziyle; ideolojinin ve hatta tarihin sonu mu yaşanmaktadır? "The End of History" (Tarihin Sonu mu?) adlı makalesiyle Fukuyama ideolojinin ve ideoloji tarihinin sonuna gelindiğini savunmaktadır. Zira ona göre ideoloji gelişimini tamamlamıştır. İdeoloji için gelişmiş bu son halinin ötesi yoktur.

MacLellan, Fukuyama'nın, ideolojinin gelişiminin sonuna gelindiğine ilişkin tezini ve bu tez üzerine görüşlerini şu şekilde açıklamaktadır:

Makalesinde Fukuyama, bütün rakipleri karşısında 'ekonomik ve siyasal liberalizmin kazandığı bariz zafer', 'sadece Soğuk Savaş'ın sonu ya da tarihin belirli bir döneminin kapanması anlamına değil, bildiğimiz anlamda tarihin sonu anlamına gelir: Yani, insanın ideolojik evriminin son noktası ve insanlığın geliştirdiği yönetim tarzlarının nihai biçimi olarak Batı demokrasisinin evrenselleşmesi.¹⁴⁴ Fukuyama'nın iddiası, artık daha fazla olay yaşanmayacağı değil, bu olayların geçeceği nihai kavramsal ve siyasal çerçeveye şimdiden ulaşılmış olduğuydu. Geçmişte savaş büyük bir değişim

¹⁴³ Age., s. 221.

¹⁴⁴ "F.Fukuyama, 'The End of History?', *The National Interest*, 1989, s.16"dan aktaran McLellan, *İdeoloji*, s.92.

katalizörü işlevi görüyordu. Oysa şu ana kadar liberal demokratik devletlerin birbirleriyle savaşa girdiği görülmemiştir, çünkü ideolojinin gerilemesiyle birlikte, şu güne dek silahlı çatışmayla elde edilmeye çalışılan özgül çıkarlar artık liberal kapitalizm çerçevesindeki rekabet tarafından soğruluyordu. Batı toplumlarında yoksulluğun devam etmesi, Fukuyama'ya göre tezine gölge düşürmüyordu. Yoksulluk piyasa güçlerinden değil, kültürel dezavantajlardan kaynaklanıyordu ve modern kapitalizmin yarattığı tüketim bolluğu sayesinde er ya da geç ortadan kalkacaktı. Zengin ve yoksul ülkeler arasında genişleyen uçuruma rağmen, Fukuyama liberal demokrasinin istikrarından ve çekiciliğinden gayet emindi. Fukuyama tarihin sonunun mükemmel bir toplum getireceğini iddia etmedi, sadece görünürde liberal kapitalizmden daha iyi bir alternatif olmadığını savundu. Dünyanın tarihsel açıdan en gelişmiş toplumlarının dışında milliyetçilik güçlenebilirdi, ama büyük ekonomik güçler gelecekteki rekabetlerini yalnızca ticaret savaşlarıyla sürdürecekti. Köktendincilik de yalnızca belirli bir bölgede canlanıyordu. Sadece İslam dünyasında ciddi bir öneme sahipti ve dünyanın görece küçük bir alanıyla sınırlıydı. Sosyalizme gelince, komünizmin çökmesinden sonra geriye kalan yegâne olası biçimi sosyal demokrasiydi; o da piyasa ilişkilerinin önemini tamamen kabul ettiği için Fukuyama'nın tezi için bir tehdit değildi. Fukuyama'nın tezine göre, tarihin altında yatan bir evrim yönü vardı ve bu evrimin bulunduğu nihai durumda, insanın doğasındaki bireysel olarak kabul görme mücadelesi sonunda doyuma ulaşacaktı; bu doyumun çerçevesi de liberal demokratik ve kapitalist bir toplumda hazırdu.¹⁴⁵

Fukuyama'nın tezine aslında temel teşkil eden; ideolojiyi ve tarihi değerlendiren Kojève'e göre, "Fransız Devrimi'nin ilkelerinin yayılmasıyla birlikte, evrensel eşitliğe ulaşılmıştı. Herkes, 'tüm siyasal haklara sahip birer Yurttaş ve medeni hukukta birer tüzel kişilik olarak evrensel çapta kabul görmüştü ve arzusunun bu şekilde doyuma ulaşılmasıyla birlikte, mücadele ve emek sona erer: Tarih biter, yapacak bir şey kalmaz'"¹⁴⁶ Biten tarihin sonunu ise Fukuyama şu şekilde tasvir eder:

Tarihin sonu hüzünlü bir dönem olacak. Kabul görme mücadelesinin, tamamen soyut bir hedef uğruna kişinin yaşamını tehlikeye atmasının, gözü peklik, cesaret, hayal gücü ve idealizm gerektiren dünya çapındaki ideolojik mücadelenin yerini ekonomik hesaplama, durmak bilmeksizin teknik sorunların çözülmesi, çevresel kaygıların giderilmesi ve giderek incelen tüketici taleplerinin doyurulması alacak. Tarih sonrası dönemde ne sanat ne felsefe olacak, sadece insan ruhunun müzesi sürekli olarak bakımdan geçirilecek.¹⁴⁷

Fukuyama'nın tezinin odak noktasını; 'liberalizmin, insanın ideolojik evriminin son noktası ve insanlığın geliştirdiği yönetim tarzlarının nihai biçimi' oluşu, 'liberal kapitalizmden daha iyi bir alternatif olmadığı' ve 'Batı demokrasisinin

¹⁴⁵ Age., s.92, 93, 96.

¹⁴⁶ "A. Kojève, (1969), *Introduction to the Reading of Hegel*, New York:Basic Books" dan aktaran McLellan, *İdeoloji*, s.94.

¹⁴⁷ "F.Fukuyama, (1989), 'The End of History?', s.18"den aktaran McLellan, age., s.94.

evrenselleştiği'ne dair görüşü oluşturmaktadır. Açıkçası bu büyük bir iddia ve büyük bir yanılmadır. Zira ideolojinin tarihi insanın var oluşuyla başladığı, insanlık tarihinin henüz son bulmadığı ve insanlık var oldukça ideolojinin de var olacağı düşüncesinden hareket edersek, insanın ürettiği ideolojinin evrimini tamamlaması ve son noktasına gelmiş olması da söz konusu değildir. İnsanın değişen ve gelişen felsefesi ile birlikte ideoloji de değişmeye ve gelişmeye devam edecektir. İdeolojiler, ihtiyaçlar ve ihtiyaçların o anki giderilme şartları ile doğru orantılı olduğu için, belki maddesel manada gelişmiş Batı toplumunun, ihtiyaçlarını giderme temelinde liberalizm nihai bir çözüm şekli gibi görünebilir. Ancak bu ideolojik sistemin de Batı toplumu için mutlak anlamda her ihtiyacı karşıladığını söylemek mümkün değildir. Çünkü insan üretimi olan bir ideolojik sistem hiçbir zaman mükemmellik arz edemez. Bu gerçek, hem maddesel hem de manevi açıdan zaten orta yerde durmaktadır. Zira bütün Batı toplumu için geçerli olmak üzere ne demokrasi mükemmel işlemektedir ne de ekonomi. Diğer taraftan, bu günkü Batı liberalizmini maddesel temelde besleyen ekonomi dinamiğinin Doğu'ya kayması ve herhangi bir Doğu ideolojisiyle uyum sağlayarak bu ideolojiyi yükseltmesi olasılığı, insanlık tarihinin bundan sonraki seyri için son derece tabiidir ve bunun kuvvetli delilleri de ortaya çıkmış durumdadır.

“Tarihin Sonu” meselesine Batı demokrasisinin eksikleri noktasından yaklaşan Karaosmanoğlu'na göre de;

...siyasal rejim olarak demokrasiden vazgeçmeme noktasına gelme bakımından tarihin sonuna gelinmiştir. Ancak, insan haklarının demokrasiye nasıl katkı yapacağı noktasındaki arayışlarımız bakımından tarihin başlangıcındayız. ...Batılı liberal demokrasilerde siyasal haklar ile ekonomik haklar tamamen asimetrik yapıda görülmektedir. Siyasal haklar bakımından, herkes daha 'özel' nitelikli negatif yükümlülüğe sahip iken, ekonomik haklar bakımından, herkes daha 'genel' nitelikli pozitif yükümlülüğe sahip görünmektedir. ...Bu nedenle, insanı fizik ve metafizik boyutlarda koruyacak ve geliştirecek mekanizmalara sahip demokrasi ve demokratik sistem bakımından, diyalektik bir süreç olarak tarihin başlangıcındayız.¹⁴⁸

McLellan'ın anlatımıyla, Fukuyama'nın tezine göre “...şu ana kadar liberal demokratik devletlerin birbirleriyle savaşa girdiği görülmemiştir, çünkü ideolojinin gerilemesiyle birlikte, şu güne dek silahlı çatışmayla elde edilmeye çalışılan özgül çıkarlar artık liberal kapitalizm çerçevesindeki rekabet tarafından söğrulüyordu... Büyük ekonomik güçler gelecekteki rekabetlerini yalnızca ticaret savaşlarıyla

¹⁴⁸ Fatih Karaosmanoğlu, *Tarihin Başlangıcı*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2008, s.66, 70.

sürdürecekti. Köktendincilik de yalnızca belirli bir bölgede canlanıyordu. Sadece İslam dünyasında ciddi bir öneme sahipti ve dünyanın görece küçük bir alanıyla sınırlıydı.”¹⁴⁹

Fukuyama'nın tezindeki ikinci yanlış noktası; şiddeti sadece ideolojiyle bağlantılı kabul etmesi, ekonomi ve ideolojiyi birbirinden bağımsız görmesi, liberal demokratik devletlerin birbiriyle savaşmayacağı ve bu çerçevede ideolojik mücadelenin gerilemesiyle ekonominin tek başına rekabet unsuru olacağı noktasıdır. Hâlbuki her iki dinamik de birbiriyle iç içedir ve birbirinden beslenmektedir. Ekonomik gücünü kaybetmeyi göze alamayacak bir liberal devletin, bu durumdan sorumlu olarak görebileceği rakip liberal devletle savaşmayacağını düşünmek fazla iyimserliktir. Bununla birlikte ideolojik mücadelenin gerilemesi de söz konusu değildir. Zira ne ideoloji bitmektedir ne de etkisi azalmaktadır. Kılık değiştirmektedir ama yok olmamaktadır. Gerek ekonomi, gerek güvenlik ve gerekse din motifli olsun, ideoloji varlığını sürdürme ve baskın olma dürtüsü ile yoluna devam etmektedir. Sisteme yönelik bir düşünce tarzı olması münasebetiyle, ekonomi olgusunun ideolojisiz olması ve sağlıklı ya da kanserli bir takım ideolojilerin dünyanın belirli bir bölgesiyle sınırlı kalması mümkün değildir. Dolayısıyla, ideolojiden bağımsız olarak ekonomik rekabetin ideolojik mücadelenin yerini aldığı, ideolojik mücadelenin gerilediği ve sınırlı bir alanda hapsediği görüşü isabetli değildir. Sadece İslam'la sınırlı gördüğü ve Batı'nın ideolojik perspektifiyle icat edilen “köktendincilik” kavramının -kaldı ki bu kavram tanımsal olarak yanlış kullanılmaktadır- gelecekte bir zaman diliminde, dinamiklerin yönetimi zemin değiştirdiğinde, yani Doğu'ya kaydığında günümüz Batı dinleri için de geçerli olmayacağı söylenebilir mi?

Fukuyama'nın bir başka yanlış noktasını da; “...ideolojik mücadelenin yerini ekonomik hesaplama, durmak bilmeksizin teknik sorunların çözülmesi, çevresel kaygıların giderilmesi ve giderek incelen tüketici taleplerinin doyurulması alacak.”¹⁵⁰ sözleri oluşturmaktadır. Bu bakış açısının içini tamamen materyalist bir yaklaşım doldurmaktadır. Siyasal faaliyetlerin kaynağında yer alan insan sadece maddeden ibaret değildir, dünya yaşantısı içerisinde aynı zamanda manevi bir varlıktır. Diğer

---

¹⁴⁹ “F.Fukuyama, (1989), ‘The End of History?’, s.16”dan aktaran McLellan, *İdeoloji*, s.92, 93, 96.

¹⁵⁰ “F.Fukuyama, (1989), ‘The End of History?’, s.18”den aktaran McLellan, age.,s.94.

tarafından, insanın siyasal faaliyetlerine de ruh kazandıran ideolojidir ve insanı da her halükârda ideolojiden soyutlamak mümkün değildir.

Eagleton da ideolojilerin son bulmadığı hatta Soğuk Savaş sonrası yeniden canlanma gösterdiği tespitinde bulunmaktadır:

...bu ideolojinin-sonu tezi, bir bütün olarak alındığında, hiç de akla uygun bir tez izlenimi bırakmaz. Eğer bu tez doğru olmuş olsaydı, insanların neden hâlâ akın akın kiliselere (Eagleton Batı'daki dini söylemleri doğrudan ideoloji olarak görmektedir) gittiklerini, ...ateşli siyasi tartışmalara girdiklerini anlamak oldukça güç olurdu. Şu paradoksu ele alalım: Yaşamış olduğumuz son on yılda, tüm dünyada ideolojik hareketlerin gözle görülür bir biçimde yeniden canlanışına tanıklık edildi. ...Üçüncü Dünya olarak adlandırılan ülkelerde ve Britanya Adalarının bir kısmında devrimci milliyetçilik, emperyalist iktidara karşı verdiği mücadeleyi sürdürmekte. Doğu bloğunun post-kapitalist devletlerinin bazılarında, hâlâ direnen neo-Stalinizm, bir dizi muhalif güçle olan savaşımına aynen devam ediyor. Tarihteki en güçlü kapitalist devlet, muhafazakâr Protestanlığın özellikle tehlikeli bir kolu tarafından silinip süpürülmüş durumda. Bu dönem boyunca İngiltere, geleneksel olarak, hâkim değerlerinin belirsiz ve bulanık kalmasını tercih eden bir toplum olduğu halde, siyasi bellekte ideolojik olarak en saldırgan ve en açık rejimi olarak yer edecek bir rejimle karşı karşıya kaldı. Ve bütün bunlar olup biterken sol tarafta bir yerlerde ise ideoloji kavramının artık modasının geçmiş olduğu ilan ediliyor.¹⁵¹

1.2.3. Güvenlik Dinamiği

Siyasetin kaynağını oluşturan ihtiyaç grubunun üçüncüsü ise, ilk iki ihtiyaç grubunun, korunması, bekası için güvence altına alınmasıdır; yani *hem bedensel hem ruhsal varlığın korunmasıdır*. 'Güvenlik' olarak tanımlanan bu ihtiyaç grubu siyaseti harekete geçiren üçüncü dinamiktir. Walker, güvenlik olgusunun en temel siyaset unsurlarıyla birlikte dikkate alınması ve bunun yanı sıra güvenlik meselesinin siyaseti hafife alanlara da bırakılmaması gerektiğini düşünmektedir.¹⁵²

Doğumla birlikte dünya üzerinde varlık kazanan insan hem bedensel hem ruhsal varlığını devam ettirebilme ihtiyacı duyar ve bunu da güvenlik olgusu ile karşılar. İnsan, gerek kendisi ve gerekse toplumu ve neslinin bedensel -doğal olarak kaynaklar da dâhil- ve ruhsal -düşünsel- varlığı ve bütünlüğünün bekası için bir takım koruma tedbirleri almak zorundadır. Zira bütün canlılar gibi insanın bedensel ve ruhsal

¹⁵¹ Eagleton, *İdeoloji*, s.11, 12, 71.

¹⁵² R. B. J. Walker, "The Subject of Security", *Critical Security Studies*, Keith Krause ve Michael C. Williams (Ed.), Minneapolis: University of Minnesota Press, 1997, s.61.

varlığı da tehditlere maruzdur ve bu doğrultuda aldığı tedbirlerin tamamı ise onun güvenlik ihtiyacını gidermeye yöneliktir. Ancak güvenlik olgusu tehditlerden kaynaklandığı için bu, insanlar arasında bedensel ve ruhsal yaşamın devamlılığına yönelik bir ihtilafın varlığının da açık göstergesidir. Güvenlik ihtiyacının giderilmesi dürtüsü de keza yine diğer dinamiklerde olduğu gibi maddi ve maddi olmayan unsurları dairesinde iktidar gücünün elde tutulması, korunması ve bekası amacını güden siyaset faaliyetleri için motor gücü işlevi görür. Bu dinamik *güvenlik dinamiği*dir. Diğer bir ifadeyle eldekini tutma ve bekasını sağlama yani koruma ihtiyacının giderilmesi dürtüsü, siyasetin güvenlik dinamiği

Dedeoğlu güvenlik kavramını korku temeline oturtarak ‘endişe’ ve ‘korunma’ denklemini içinde açıklamaktadır:

Bir birey için güvenlik, çeşitli kademelerdeki endişe bütününi ifade etmektedir. Yakınlarının ve kendisinin canının güvende olması, mallarının güvende olması, bu güvenli durumun sürdürülmesi temel kaygı durumundadır. Bireyler, söz konusu endişeler çerçevesinde bir dizi önlem geliştirirler ve yaşamlarını da büyük ölçüde bu önlemler paketine göre şekillendirirler. Örneğin, insanoğlunun barınak sağlama, barınağı doğal afetlerden ya da “öteki”lerden koruma, barınak içindeki yaşamı sürdürmeye hizmet edecek donanımı ve malzemeyi sürekli kılma ve geliştirme türünden endişeleri, onun evriminin fitilini oluşturmuş mudur?¹⁵³

“Varlığını koruma ve sürdürme” amacı taşıyan her davranış biçimi güvenlik kavramı içinde yer alır.¹⁵⁴ “Varlığını koruyamama ve sürdürememe” endişesi ise korkulara neden olur. Realist yaklaşıma göre korku -dünya tehlikelerine karşı duyarlılık- insan davranışını motive eden birincil unsurdur ve bu nedenle güvenlik de birincil ve acil ihtiyaçtır. Fiziksel güvenlik ihtiyacı sağlandıktan sonra insanların diğer ihtiyaç ve arzularına ilişkin beklentileri gündeme gelir: bu arzular -maddesel konfor ve lüks-zenginliği maksimize etme dürtüsüyle değil, birinci derecede güvenlik ve bunu müteakiben de saygınlık, öncelik ve hâkimiyet gibi dürtülerle harekete geçer.¹⁵⁵

Güvenlik kavramı, “...güvensizlik ihtimallerinin ortadan kaldırılması durumunu ifade eder. Bu ifade, güvensizlik durumlarının tehdit olarak görülmesi anlamına gelir.”¹⁵⁶ İster devlet görevlisi, isterse özel şahıs olsun şayet insanlar bir meseleyi herhangi bir

¹⁵³ Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, s.21.

¹⁵⁴ Age., s.21.

¹⁵⁵ Kirshner, “Realist Political Economy”, *Routledge Handbook of International Political Economy*, Mark Blyth (Ed.), s.37.

¹⁵⁶ Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, s.22.

şekilde kendi hayatlarına karşı tehdit olarak görüyor ya da algılıyor ve de buna siyasi mahiyette bir cevap veriyorsa o zaman bu mesele güvenlik meselesidir.¹⁵⁷ “Tehdit, bir yanıyla gerçek olgu ve olaylara dayanır, bir yanıyla da algı ve tahminlere.”¹⁵⁸ Algı ve tahminlerin gerçek olgu ve olaylara yakınlığı, uluslararası siyasette stratejilerin doğru belirlenmesi açısından önemlidir. Gerçeklikten uzak algılar ise, gerçeklikten uzaklaşma oranı kadar stratejinin yanlış çizilmesinde etkin rol oynar. Ancak her iki halde de; gerek gerçekliğe yakın algılarda ve gerekse gerçekliğe uzak algılarda olsun, tehdidin büyüklüğü korkunun büyüklüğüne, korkunun büyüklüğü de alınan güvenlik tedbirlerine etki eder. Bu etki belirli bir seviyeye ulaştığında aktörleri uluslararası siyasette şiddet stratejisine de yönlendirebilir.

Tehdit ve korku denklemi çerçevesinde yapılmış bir tanıma göre; “Güvenlik, somut manada, alınan tedbirler sonucu eldeki değerlere yönelik tehditlerin yokluğu, soyut manada ise, söz konusu değerlerin saldırıya uğrayacağına dair korkunun yokluğu durumudur.”¹⁵⁹ Bir başka ifadeyle de güvenlik, “tehditler, kaygılar ve tehlikeden uzak olma hissi”¹⁶⁰ anlamına gelmektedir: “Güvenlik böylece, bir bireyin, ...diğerlerinin vereceği zarardan uzak olduğunu hissettiği bir ruh halidir.”¹⁶¹ Bir devletin kendini güvende hissetmesi “ya diğerlerini kendine saldırmaktan caydırabilmesi, ya da kendine saldırılması durumunda kendini başarıyla savunabilmesi”¹⁶² anlamına gelmektedir.

Buzan, güvenlik olgusunu “güvenlikleştirme” ve “güvenlik dışılaştırma” kavramlarıyla açıklamaktadır. Ona göre güvenlikleştirme, bir şeyin, değerli olduğu kabul edilen bir öznenin varlığına yönelik bir tehdit olarak kurgulanması ve kurgulamanın, buna mukabil alınan istisnai tedbirleri desteklemek için

---

¹⁵⁷ Peter Hough, *Understanding Global Security*, London: Routledge, 2004, s.9.

¹⁵⁸ Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, s.22.

¹⁵⁹ “Arnold Wolfers, *Discord and Collaboration*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1962, s.150”den aktaran Alan Collins, “Introduction: What is Security Studies?”, *Contemporary Security Studies*, Alan Collins, (Ed.), New York: Oxford University Press, 2007, s.3.

¹⁶⁰ “Robert Art, “Security”, *The Oxford Companion to Politics of the World*, Joel Krieger (Ed.), New York, Oxford, Oxford University Press, 1993, s.820-822”den aktaran Hans Günter Brauch, “Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü”, *Uluslararası İlişkiler*, Mustafa Aydın, (Ed.), Ankara: Uluslararası İlişkiler Konseyi, Cilt.5, Sayı.18, 2008, s.5.

¹⁶¹ Agm., s.5.

¹⁶² Agm., s.5.

kullanılmasıdır. Güvenlik dışılaştırma ise, daha önce tehdit olarak kabul edilen bir şeyin artık tehdit olarak inşa edilmemesidir.¹⁶³

“Güvenlik, paylaşılabilir ancak emanet edilemez bir olgudur.”¹⁶⁴ Paylaşma, dayanışma ve güvenliği artırmaya yöneliktir. Bu amaç ve strateji, aktörlerin güvenlik kalkanı gibi oluşturdukları ittifaklarla kendini gösterir. Ancak ittifaklar güvenliğin bir başka aktöre emanet edildiği anlamını taşımaz. Sadece dayanışmadır ve dayanışmanın temelini de güvenliğe dayalı çıkar ilişkisi, yani varlığın korunması ve sürdürülmesine ilişkin güvenlik ihtiyacının giderilmesi dürtüsü oluşturur.

Realist düşünce zemininin oluşmasına önemli katkıda bulunan Machiavelli güç ve güvenlik arasında doğrudan bir ilişki kurmuş ve güvenliği gücün bileşkesinin meydana getirdiği etkiyle doğru orantılı görmüştür:

*Machiavelli'ye göre devletin varlığını koruması (yani güvenliğini sağlaması) ve sürdürmesi ile “güç” olgusu arasında doğrudan ve simetrik bir ilişki söz konusudur... Gücü oluşturan özelliklerin bileşkesi, o aktörün varlığının amacını belirleyebildiği gibi, güvenlik araçlarını da belirlemektedir. Güç, bir devletin ya da farklı bir oyuncunun başka oyuncular karşısındaki avantaj ve dezavantajlarının toplamı değil, bileşkesidir. Söz konusu bileşkenin nominal büyüklüğünden çok, yarattığı etki bir değişken olur.*¹⁶⁵

Yine realist düşünceye göre, devletlerarası “...düzen anarşiktir ve bu düzen kendi varlığını sürdürmek isteyen birimlerle doludur. Bu anarşik durumda nihai hedef güvenliktir. Ancak güvenlik garanti edildiği takdirde devletler huzuru, çıkarı ve gücü düşünür. Yani devletlerin birincil endişesi, gücü maksimize etmek değil, sistemdeki durumunu muhafaza etmektir.”¹⁶⁶

Güvenlik olgusu siyasetin diğer iki dinamiği ile mutlak manada bağlantılıdır. Varlığını koruma ve sürdürmenin gerekçelerinin her dönemin sosyo-ekonomik şartlarına bağlı olduğunu ifade eden Dedeoğlu'na göre;

Ortaçağ'daki ekonomik gerçeklikler, birçok tarih evresinde olduğu gibi ideolojik olarak din olgusuna bağlanarak formüle edilmiştir. Hıristiyanların din adına bir araya gelmesini öngören güvenlik sistemi benzer değerleri paylaşan -ki bu değerler ekonomik, toplumsal ve ideolojik değerlerdir-

¹⁶³ Barry Buzan, “Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi”, *Uluslararası İlişkiler*, Aydın, (Ed.), s.108.

¹⁶⁴ Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, s.65.

¹⁶⁵ Age., s.41,62.

¹⁶⁶ “Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, New York: McGraw-Hill, 1979, s.126” dan aktaran Nogayeva, *Orta Asya'da ABD, Rusya ve Çin: Stratejik Denge Arayışları*, 2011, s.24.

*toplumların, buna alternatif olanı ortadan kaldırmasını olanaklı kılacak bir sistemdir.*¹⁶⁷

Walker da sadece fiziksel olarak varlığını sürdürmenin güvenlik açısından yeterli olmayacağını ve gücün yine sadece silahın namlusundan gelmediğini ifade etmektedir. Ona göre güvenlik, sosyal, kültürel ve ekonomik gibi olgularla ilintilidir.¹⁶⁸

Buzan, ideolojinin evrensel güvenlikleştirmelerde temel bir değişken olduğunu belirtir. Ona göre ideoloji, Fransız İhtilalından sonra, daha geniş güvenlikleştirmeler inşa etmek için kullanılabilecek bir yol haline geldi. Bu, on dokuzuncu yüzyılda bazı ittifakların kurulmasına kesinlikle yardımcı olmuştur. Örneğin ideoloji, özellikle faşizm korkusu, 1930'ların güvenlikleştirmelerinin şekillendirilmesinde büyük bir rol oynamıştır.¹⁶⁹

Keza yine II. Dünya Savaşının hemen ardından 1989'a kadar süren Soğuk Savaş döneminde yaşanan güvenlikleştirme siyasetinin zemininde de ideoloji önemli bir dinamik olarak rol oynamıştır. İdeoloji, bu dönemin güvenlikleştirme siyasetinde devletleri iki kutup olarak karşı karşıya getirmiştir. Devletler ideolojik zeminde saflara ayrılarak güvenlik tedbirlerine yönelmiştir. Buzan, bu dönemin güvenlikleştirme siyasetinde ideolojinin rolünü şu şekilde tanımlamaktadır:

*...gücün iki kutuplu dağılımını tamamlayacak şekilde, faşizm karşısında galip gelen ve insanlığın geleceğine yönelik farklı senaryolar çizen iki küresel vizyon etrafında ideolojik kutuplaşma ortaya çıktı: liberal demokrasi ve komünizm. İki galip süper gücün birbirine bu kadar karşıt ideolojileri temsil etmesi, askeri ilişkilerinin güvenlikleştirilmesini oldukça kolay hale getirmiştir.*¹⁷⁰

1.2.3.1. Güç Dengesi

Güç dengesi olgusu, devletlerarasındaki yarış kapsamında¹⁷¹ ortaya çıkan ve üstün gücü ele geçirme veya üstün güç karşısında varlığını koruma ve sürdürme çabası doğrultusunda bir konum almanın neticesidir. Zira büyük devletler daima diğerine

¹⁶⁷ Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, s.32, 33.

¹⁶⁸ Walker, "The Subject of Security", *Critical Security Studies*, Krause ve Williams (Ed.), s.65.

¹⁶⁹ Buzan, "Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi", *Uluslararası İlişkiler*, Aydın, (Ed.), s.112.

¹⁷⁰ Agm., s.113.

¹⁷¹ Patrick Morgan, "Security in International Politics: Traditional Approaches", *Contemporary Security Studies*, Collins (Ed.), s.20.

karşı zemin kazanmaya çalışırlar. Örneğin, güç dengesi siyaseti kapsamında ABD 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisinde, ABD'nin diğerleri üzerindeki askeri üstünlüğünü koruma niyetini yeniden teyid etmiştir: "...Askeri gücümüz, olası düşmanları Birleşik Devletlerin gücünü aşmak veya dengelemek umuduyla silahlanma artışına girişmekten alıkoymaya yetecek kadar büyük olacaktır."¹⁷² Bu zemin kazanma ya da kazanılan zemini elde tutma siyaseti doğal olarak karşı hareketi ortaya çıkarır. Karşı taraf da zemini kaptırmama veya rakibi geri püskürtme çabası içine girer. Karşılıklı çabalar gücün karşılıklı paylaşılması, zaman zaman ve çoğunlukla da bir dengenin kurulması demektir.

Bu denge her zaman sadece iki güçlü devlet arasında kurulmaz. Küçük ya da zayıf devletler de doğal olarak bu dengenin taraflarında yerlerini alırlar. Devletler güç dağılımının ağırlıklı olarak kendi taraflarında olmasını isterler ancak güçlerin birbirine eşit olması ya da karşı tarafa göre zayıf olunması durumunda genellikle anlaşmaya giderler.¹⁷³ Çok kutuplu bir sistem olarak güç dengesi, ittifaklar kavramıyla yakından ilişkilidir. İttifaklar egemen devletlerin karşılıklı olarak güvenliklerini sağlamak için birbirleriyle yaptıkları anlaşmalardır.¹⁷⁴

Güç dengesini, uluslararası siyasetin güvenlik dinamiği üzerinden ittifaklar olarak algılayan realist düşünür Smith'e göre;

Devletler hukukunu yorumlayacak ve uluslararası ilişkileri denetleyecek genel ve tarafsız bir kuruluş bulunmadığı için, devletler sadece kendi otoritelerini arttırmak endişesiyle hareket etmekle de kalmayıp, elverdiğinde, rakip devletlerin otoritesindeki (hegemonyasındaki) artışları da önlemek endişe ve çabası ile hareket etmektedirler. Kendini koruma içgüdüsi, bağımsız uluslardan meydana gelmiş bir dünyada, her ulusu dışsal bir saldırı tehlikesine karşı kendi güvenliğini sağlamak için güç elde etmeye itmektedir. Hiçbir ulusun, kendisine karşı tesis olunacak bir birleşme karşısında tek başına kendisini güvenli bulacak gücü olmaması yüzünden her devletin, kendi güvenliği tehlikeye düşünce ihtiyaç duyacağı desteği bulabilmek için yönelebileceği ittifaklar ve karşı-ittifaklar ortaya çıkmaktadır. Bu durum, özellikle güç dengesinin sürdürülmesinde ve korunmasında söz konusudur... Koruma duygusuyla da kazanılmış olsa, güç, bu gücü kazanan diğer muhtemel düşmanlardan daha güçlü duruma geçer geçmez uluslararası barış için bir tehlike olmaya başlamaktadır... Fakat bu güç dengesi fikri saldırı korkusuna

¹⁷² "George W. Bush, *The National Security Strategy of the United States of America*, Washington DC, Beyaz Saray, 17 Eylül 2002, <http://www.whitehouse.gov/nsc/nssall.html>, s.5"den aktaran Buzan, "Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi", *Uluslararası İlişkiler*, Aydın, (Ed.), s.119.

¹⁷³ Patrick Morgan, "Security in International Politics: Traditional Approaches", *Contemporary Security Studies*, Collins (Ed.), s.20.

¹⁷⁴ Nye ve Welch, *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*, s.117.

*dayandığı ve her ulusun savaş için hazırlanması gerektiğine inandığı için, gerçek halde, uluslararası barış için bir garanti sayılması mümkün değildir.*¹⁷⁵

Tarafları ya da ittifakları belirleyen etkenler ise uluslararası siyasetin ekonomi, ideoloji ve güvenlik dinamikleridir. Devletler, ekonomik, ideolojik ve güvenlik çıkarlarının örtüştüğü devletlerle ittifakı oluştururlar.

Nye ve Welch, dinamiklerin ittifak kurmadaki rolünü şu şekilde izah etmektedir:

*İttifaklar askeri kaygılarla yapılabilir; Orta büyüklükte iki devlet bir ittifak oluşturmaları halinde, büyük bir devletin tehditleri karşısında daha güvenli olmalarına karar verebilirler... Devletler askeri olmayan nedenlerle de ittifaklar kurabilirler. Örneğin ideoloji, çatışmalara neden olmakla birlikte, sık sık devletleri bir araya getirir. Bunun dışında, modern dünyanın salt askeri kaygıların gerilemekte olduğu kesimlerinde, ekonomik kaygılar da bir ittifak kurma nedeni olabilir.*¹⁷⁶

Gibbon'a göre, bir güç dengesi, ortak güvenliğin ve ortak güvenlik sağlamanın hayati bir aracıdır ve gücün dağılımı ve bir dengenin oluşumu güvenliğin yanı sıra ideolojik etkenleri de bünyesinde barındırır.¹⁷⁷ Ortak güvenlik temelinde ideolojinin birleştirici ve ayrıştırıcılığını Nye ve Welch de şu şekilde izah etmektedir:

*Devletler ittifakları genelde birbirlerini güvenlikleri için tehdit olarak ya da gereksiz görmeye başladıklarında bozarlar. Bu, devletlerden birinde rejim değiştiği için olabilir. Daha önce iki devlet ortak bir ideolojiyi paylaşıyor olabilir; artık karşı kamplardadırlar. Örneğin, 1949'dan önce Çin'de Milliyetçiler iktidardayken Çin ve ABD müttefikler, 1949'da komünistlerin iktidara gelmesinden sonra ise düşman oldular.*¹⁷⁸

Klasik realistlerden Waltz'a göre devletlerin barış içinde yaşamaları ancak güç dengesi sayesinde mümkündür. Neorealist Mearsheimer'a göre ise, denge oluşumunda çıkar ve tehdit gibi farklı unsurlar etkilidir ve hayatta kalmak güç dengesi ile bağlantılı değildir. Ona göre;

...anarşik düzende hayatta kalmanın tek garantisi, güç dengesi kurmak değil, diğer güçler üzerinde üstünlük sağlamaktır. Devletleri üstünlük sağlamaya iten faktör, rakiplerinin kısa ve orta vadede nasıl davranacağını

¹⁷⁵ "J. Allen Smith, *The Growth and Decadence of Constitutional Government*, New York: Henry Holt and Company, 1930, s.241, 242"den aktaran H. J. Morgenthau, *Uluslararası Politika* (Çev. Baskın Oran ve Ünsal Oskay), Ankara: Sevinç Matbaası, 1970, s.221.

¹⁷⁶ Nye ve Welch, *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*, s.117.

¹⁷⁷ Jeremy Black, *Savaş ve Dünya: Askeri Güç ve Kıtaların Kaderi 1450-2000*, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2009, s.21.

¹⁷⁸ Nye ve Welch, *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*, s.117.

*kestirememeleri nedeniyle ortaya çıkan belirsizlik ve kuşku'dur. Devletlerin nihai hedefi de, tüm sistem üzerinde hegemonya kurmaktır.*¹⁷⁹

Tarihten günümüze güç mücadelesi zemininde, devletler siyasetlerinde güç dengesi stratejisine yönelmiş, bu denge zaman zaman bir tarafın lehine, diğer tarafın aleyhine doğru bozulmuş ve denge tablosu çok kutup, iki kutup, tek kutup ve yeniden tek kutuptan iki ve çok kutba doğru olacak şekilde görünüm arz etmiştir.

Morgenthau, güç dengesinin değişen bu tablosuna, tarihten günümüze doğru şu örneklerini dile getirmektedir:

*Onbeşinci yüzyılın kapanışında modern devlet sisteminin başlaması ile 1815'de Napolyon Savaşları'nın bitimine kadar, Avrupa devletleri güç dengesinin aktif üyeleri olmuştur. Osmanlı Devleti belirtilmesi gereken bir istisna idi. Denge tesisi veya dengenin tekrar kurulması için bu dönemde pek çok ittifaklar ve karşı-ittifaklar yapılmıştır (çok kutuplu güç dengesi). 1815'den I. Dünya Savaşına kadarki yüzyıl ise, Avrupa (çok kutuplu Avrupa) güç dengesi yerine tercihi bir şekilde dünya çapında bir sisteme geçildiğine tanıklık etmiştir. Bu değişikliğin, 1823 yılında Başkan Monroe'nün, daha sonra Monroe doktrini adını alan ünlü Kongre mesajıyla başladığı söylenebilir. Avrupa ile Batı yarıküresinin karşılıklı bağımsızlıklarını kabul ve ilan ederek dünyayı ikiye bölen bu doktrinle, dünya iki politik sisteme ayrılmış oluyordu (iki kutuplu güç dengesi).*¹⁸⁰

I. Dünya Savaşı ile bozulan iki kutuplu güç dengesi II. Dünya Savaşının ardından çok belirgin bir şekilde, kutuplardan biri yani Sovyetler Birliği'nin dağıldığı 1989 yılına kadar yeniden dünya siyasetinin akıp gittiği stratejik güzergâh olmuştur. Tansiyonu yüksek bir güvenlik siyaseti takip edildiği için 'Soğuk Savaş' adını alan bu dönemin ardından güç dengesi tek devlet lehine bozulmuş ve ABD tek kutup olarak güç dengesinin yönetimini eline almıştır. Ancak kısa süren bu dönemde, ileride detaylı olarak göreceğimiz üzere, güç dengesi siyasetinde dengenin bozulması ve tek kutuplu siyasetin dinamikler üzerinden siyasal şiddete başvurmasından sonra, güç zemininde meydana gelen kaymalar -2008 küresel ekonomik kriz- neticesinde tek kutuplu denge tekrar ikili ve çoklu kutba doğru değişim göstermiştir.

---

¹⁷⁹ "John J. Mearsheimer & Zbigniew Brzezinski, "Clash of the Titans", *Foreign Policy*, Cilt: 145, Ocak/Şubat 2005, s. 46-50"den aktaran Nogayeva, *Orta Asya'da ABD, Rusya ve Çin: Stratejik Denge Arayışları*, s.17.

¹⁸⁰ Morgenthau, *Uluslararası Politika*, s. 247, 248.

1.3. AKTÖRLERİN SİYASETİNDE ŞİDDETE BAŞVURMA: SİYASETİN ŞİDDETİ VEYA SİYASAL ŞİDDET

1.3.1. Şiddet Kavramı

Kavramı öncelikle anlam ve köken itibariyle irdelersek, Türkçe’ de şiddet; a) Tabii halinden daha fazla olma, aşırılık, fazlalık; b) Meseleleri uzlaşma yoluyla değil kaba kuvvet kullanarak halletmeye kalkışma ve bunun için kullanılan kaba kuvvet,¹⁸¹

Michaud’nun *Şiddet* adlı eserindeki irdelemesine göre de Latince *violentia* kelimesi; sert ya da acımasız kişilik, güç, *violentia* kelimesinin irtibatlı olduğu *vis* kökü; güç, erk, yetke, şiddet, bedensel güç kullanımı, yine bu kökle irtibatlı *violare* fiili ise; şiddet kullanarak davranmak, kurallara karşı gelmek;

Latince’deki *vis* kelimesinin irtibatlı olduğu eski Yunanca’daki *is* kelimesi; kas veya bedensel güç;

Fransızca’daki *violenter* fiili ise; a) Bir kişiye, güç veya baskı uygulayarak isteği dışında bir şey yapmak veya yaptırmak, b) Bir eylemin hoyrat yapısı¹⁸² anlamlarına gelmektedir.

Bütün bu tanımlamalar çerçevesinde, şiddet kavramının anlam itibariyle odak noktasını “uyuşmazlık” ya da “anlaşmazlık” ve “kaba güç” olgularının işgal ettiği görülmektedir.

Dar anlamda Graham ve Gurr’a göre şiddet; insanı yaralamaya, mala zarar vermeye yönelik bir davranıştır.¹⁸³

Michaud’a göre ise şiddet; “Bir karşılıklı ilişkiler ortamında taraflardan biri veya birkaçının doğrudan veya dolaylı, toplu veya dağınık olarak diğerlerinin bir veya birkaçının bedensel bütünlüğüne veya törel (ahlaki/moral/manevi) bütünlüğüne veya

¹⁸¹ Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, s.1170.

¹⁸² Yves Michaud, *Şiddet* (Çev. Cem Muhtaroglu), Paris: Presses Universitaires de France, 1988, s.7, 8.

¹⁸³ “H. D. Graham ve T. R. Gurr, *The History of Violence in America*, New York: Bantam Books, 1969, s.Sunuş xxx.” den aktaran Michaud, *Şiddet*, s.11.

mallarına veya simgesel ve sembolik ve kültürel değerlerine, oranı ne olursa olsun zarar verecek şekilde davranırsa, orada şiddet vardır.”¹⁸⁴

1.3.1.1. Şiddetin Psikanalitiği

Şiddetin kökünü ve oluş nedenlerini insan psikolojisinin analizi çerçevesinde açıklayan çalışmalar; savaş ya da yine şiddet içeren diğer her türlü yıkıcı, tahrip edici ve sadistçe davranışların nedenini, açığa çıkma ihtiyacı duyan ve bunun için uygun bir zemin bekleyen iç dürtülere dayandırmaktadır.¹⁸⁵

Freud, şiddetin kaynağını, ihtiras olarak da değerlendirdiği iç dürtülere bağlamaktadır. İnsanın merkezi iç ihtirasları da, kendini koruma dürtüsü tarafından yönlendirilmektedir. Ona göre insanın merkezi iç ihtirasları yani iç dürtüleri ikiye ayrılmaktadır: “ölüm iç dürtüsü” (tahrip etme ihtirası) ve “yaşama iç dürtüsü” (sevgi ihtirası). Freud, her iki iç dürtüyü de dengeleme anlamında birbirlerinin karşıtı olarak görmektedir; yaşama iç dürtüsü varsa bunun karşılığında ölüm iç dürtüsü de vardır. Ona göre ölüm iç dürtüsü; bütünleşik olguları tekrar çözüme, onları inorganik, ilkel hallerine döndürme arayışıdır. Saldırganlığı ortaya çıkaran bu dürtünün kökleri insan organizmasının yapısına dayanmaktadır.¹⁸⁶

Freud gibi Lorenz de insan saldırganlığını iç dürtüye dayandırmaktadır. Ona göre bu dürtü ‘daim akan bir enerji çeşmesi’nden beslenmektedir. Dürtüsel bir harekete yönelik bu enerji devamlı olarak sinir merkezlerinde birikmekte ve yeteri doluluğa ulaştığında patlama yaşanmaktadır. İnsanlar ve hayvanlar genellikle dürtünün açığa çıkardığı ve açığa çıkan bu enerjinin de yönlendirdiği dürtüleri yaşarlar. Dürtüyü tehlikeli yapan da onun ani gelişen hareketidir.¹⁸⁷

Lorenz’e göre saldırganlığın diğer bir nedeni yaşamın hizmetinde oluşudur. Saldırganlık, insanların ve hayvanlarda türlerin yaşamını devam ettirmelerine hizmet eder. Türler arası saldırganlık türün devamına yönelik bir işlev görür. Ancak bu işlev

---

¹⁸⁴ “Yves Michaud, (1978), *Violence et Politique*, “Les Essais”, Paris: Gallimard, ss.20”den aktaran Michaud, *Şiddet*, s.11.

¹⁸⁵ Fromm, *The Anatomy of Human Destructiveness*, s.23.

¹⁸⁶ Age., s.22, 36.

¹⁸⁷ Age., s.38, 39.

insanda vahşet sınırlarını aşar ve bu anlamda saldırganlık yaşamın devamına hizmet etmekten ziyade tehdide dönüşür.¹⁸⁸

1.3.1.2. Şiddet Biçimleri

Fromm, şiddet dürtüsündeki bir takım motiflere göre şiddeti sınıflandırma ihtiyacı duymuştur. Ona göre, kişinin kendisinin veya başkalarının yaşamını, özgürlüğünü, onurunu, mülkiyetini korumak için başvurduğu şiddet *tepkisel şiddettir*. Bunun temeli korkuya dayanmaktadır; korku gerçek veya hayali (algılamaya dayalı), bilinçli veya bilinçsiz olabilir. Yoğun biçimde tehdit altında olma duygusu sonuçta tepkisel olarak şiddete yol açabilir. Algılamaya dayalı tehdit inancının ruhsal sonuçları ile gerçek tehdidin sonuçları aynıdır. Her ikisinde de yaşam tehlike altındadır ve insanlar kendilerini savunmak için öldürmeye ve yok etmeye gönüllü olurlar. Bu şiddet türü ölümün değil, yaşamın hizmetindedir; amacı yok etmek değil korumaktır.¹⁸⁹

Fromm'a göre tepkisel şiddetin bir başka motifi de *engellenme* olgusudur: "Bir arzu veya ihtiyaç engellendiği zaman hayvanlarda, çocuklarda ve yetişkinlerde saldırgan davranışlar baş gösterir. Bu saldırganca davranış engellenen amaca şiddet yoluyla ulaşmaya yönelik bir çabadan oluşur."¹⁹⁰ Irak'ın Kuveyt'i işgaliyle, başta ABD olmak üzere Batı'lı güçlerin bölgeden enerji ihtiyaçlarını karşılamasının engellenmesi şiddet sonucunu doğurmuş ve Körfez Savaşı yaşanmıştır. Fromm'un yaklaşımıyla, motifi *engellenme* olarak gördüğümüz bu şiddetin tetikleyicisi ya da diğer bir ifadeyle harekete geçiren unsuru esasında, ileride detaylı olarak irdeleneceğimiz üzere ekonomi ve ekonominin güvenliği dinamikleridir. Engellenme, siyaseti şiddete yönlendiren dinamiklerin kontrolünün engellenmesidir.

Fromm, tepkisel şiddetin ileri aşamadaki hastalıklı (patolojik) olan türünü *kinci şiddet* olarak tanımlamaktadır. Tepkisel şiddette amaç, zarar görme tehlikesini bertaraf etmektir, bu nedenle yaşama dürtüsüne hizmet eder. Kinci şiddette ise savunma işlevi yoktur. Bunun amacı intikam almaktır. Kinci şiddet ilkel ve uygar toplumlarda olduğu

---

¹⁸⁸ Age., s.39.

¹⁸⁹ Erich Fromm, *Sevgi ve Şiddetin Kaynağı* (Çev. Selçuk Budak), Ankara: Öteki Yayınevi, 2000, s.20, 21.

¹⁹⁰ "J. Dollard, L. W. Doob, N. E. Miller v.d, *Frustration and Aggression*, New Haven:Yale University Press, 1939,"den aktaran Fromm, *Sevgi ve Şiddetin Kaynağı*, s.21.

kadar bireylerde de görülür. İntikam dürtüsü üretkenlik ve güç ile ters orantılıdır. Küçük düşürülmüş olması halinde güçsüzlerin öz saygıyı onarmalarının tek bir yolu vardır: “dişe diş, göze göz” yarasına göre intikam almak. İntikam duygusu (örneğin geçmişteki ulusal bir yenilgiden ötürü) en güçlü haliyle en geri gruplarda (ekonomik veya kültürel ve coşkusal açılardan) görülmektedir.¹⁹¹ İleride irdeleneceğimiz üzere El-Kaide'nin ABD'ye yönelik terör saldırısı, Fromm'un tasniflemesine göre *tepkisel şiddetin ikinci türüne* uygun düşmektedir. El-Kaide'nin ikinci tepkisel saldırısının motivasyonlarını ise ekonomi, ideoloji ve güvenlik dinamikleri oluşturmaktadır.

Fromm için bir diğer şiddet türü de *dengeleyici şiddet* türüdür. Ona göre bu da patolojiktir ve güçsüz bir insanda üretken etkinliğin yerine konan bir şiddettir:

Zayıflık, kaygı, iktidarsızlık v.b. nedenlerle insan edimde bulunamadığı zaman güçsüzdür, acı çeker; güçsüzlükten kaynaklanan bu acının kökleri, insan dengesinin bozulmuş olması, insanın, kendi edimde bulunma kapasitesini kazanmaya çalışmaksızın tam güçsüzlük durumuna katlanamayacağı gerçeğinde yatmaktadır. Bu nedenle, bu kapasiteyi kazanmanın bir yolu, güçlü bir kişi ve gruba boyun eğip onunla özdeşleşmektir. Kişi, bir başka insanın yaşamına bu sembolik katılımla, edimde bulunma yanılması kapılır. Oysa gerçekte edimde bulunanlara boyun eğip ve onların bir parçası olur... Yaşamı yok etmek bir nitelik (güç kullanma) gerektirir. Güçsüz insan, elinde bir tabancası, bir bıçağı ya da güçlü bir kolu varsa başkalarındaki veya kendindeki yaşamı yok ederek yaşamı aşabilir. Böylece kendini ona olumsuzlayan yaşamdan intikam alır. Dengeleyici şiddet, kökleri güçsüzlükte yatan ve güçsüzlüğe karşı dengeleyici olan bir şiddettir.¹⁹²

Uluslararası siyasette de güç dengesini sağlamak amacıyla kurulan ittifakların ve kutupların yöneldiği şiddet, Fromm'un tanımladığı dengeleyici şiddettir.

Fromm, türleri bakımından irdemesinin yanı sıra, arzulara ulaşma ve ihtiyaçları karşılama amacına yönelik olması münasebetiyle şiddetin *araçsallık* özelliğinden de bahseder. Ona göre, gerekli olanı ve arzulananı elde etmeye yönelik gösterilen saldırganlık araçsaldır. Amaç, mutlak olarak tahrip etmeye yönelik değildir. Saldırganlık bu noktada gerçek amacı elde etmede bir araç olarak kullanılır. Fakat gerçek amaçlar gerekli olanı içerdiği gibi arzuları da içermektedir. Gerekli olan; tartışmasız bir şekilde fizyolojik ihtiyaçlardır, örneğin açlığın giderilmesi gibi. Arzulanan ise; yerine göre gerekli olan olabildiği gibi, sadece arzulanan da olabilir. Amaç sadece arzulanan olması halinde araçsal saldırganlığın başka bir boyutu ortaya

¹⁹¹ Fromm, *Sevgi ve Şiddetin Kaynağı*, s.22, 23.

¹⁹² *Age.*, s.26, 27.

çıkılmaktadır. Bu boyutta amaç hayatı idame ettirme, daha iyi bir yaşam için gerekli olan maddeleri temin etme değildir. Bu amaçtan yoksun saldırganlığın özü; daha fazla yiyecek, daha fazla güç ve şöhret olan açgözlülüktür. Açgözlülük; insanı hedeflerine zalimce yönlendiren enerji dolu bir ihtirastır ve patolojiktir. Bu tür araçsal saldırganlık yıkıcıdır.¹⁹³

1.3.2. Siyasetin Şiddeti Veya Siyasal Şiddet

Genel anlamda şiddet, siyasal amaç taşımayan, buna karşılık yok etmeye kadar varan bütün zarar verici saldırıları kapsar.¹⁹⁴ Günlük hayatta pek çok nedenden kaynaklı olarak meydana gelen adi şiddetten siyasal yönüyle ayrılan siyasal şiddet türü ise; siyasetin hedeflerine ulaşmak için nihai aşamada başvurduğu bir şiddettir. Siyasal şiddet: bünyesinde siyasi motifler içeren şiddettir. Diğer bir ifadeyle de; siyasal alandaki ‘güç’ (iktidar) mücadelesinin fiziksel zor kullanmaya dönüşmüş halidir.

Adi şiddet çoğunlukla münferiden işlendiği halde siyasal şiddet, özellikle uluslararası siyasal şiddet çoğunlukla kolektif olarak işlenir. Bu manada yapılan bir tanımlamaya göre; “Kendilerini bir grubun üyeleri olarak tanıtan insanların siyasal hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla şiddeti araçsal olarak bir başka gruba karşı kullanmasıdır.”¹⁹⁵

Gurr da siyasal şiddeti; “siyasal bir çerçevede rejime, rejimin aktörlerine ve politikalarına karşı yöneltilen her türlü toplu saldırı”¹⁹⁶ olarak tanımlar. Bir başka tanıma göre de siyasal şiddet; “amacı, yöneldiği hedefler, seçtiği kurbanlar, çevreleyen şartlar, yerine getiriliş biçimleri ve sonuçları itibariyle siyasal önemi haiz olan ve karışıklık yaratan, hasara uğratan ve zarar veren eylemler”dir.¹⁹⁷

---

¹⁹³ Age., s.234-236.

¹⁹⁴ “Doğu Ergil, *Türkiye’de Terör ve Şiddet*, Ankara: Turhan Kitabevi, 1980, s.3”den aktaran Hayati Hazır, *Siyasal Şiddet ve Terörizm*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2001, s.19.

¹⁹⁵ Etienne G. Krug, Linda L. Dahlberg, James A. Mercy v.d. *World report on violence and health*, Geneva: World Health Organisation, 2002, s.215.

¹⁹⁶ “Robert Ted Gurr, *Why Men Rebel*, Princeton: Princeton University Press, 1971, s.3-4”den aktaran Hazır, *Siyasal Şiddet ve Terörizm*, s.25.

¹⁹⁷ “H. L. Nieburg, *Political Violence: The Behavioral Process*, New York: St. Martin’s Press, 1969, s.13’den aktaran M. Şükrü Alparslan, *Kriminoloji ve Hukuk Açısından Tedhişçilik*, İstanbul: Teknik Yayınlar, 1983, s.44”den aktaran Hazır, age., s.25, 26.

Saldırganlığı enerji birikimini açığa çıkaran ve açığa çıkan bu enerjinin de yönlendirdiği dürtülere bağlayan Lorenz, şiddete aracılık eden siyasal oluşumları da enerji-dürtü zemininde açıklamaktadır. Bu manada insan, hapsedilmiş enerjiyi açığa çıkaracak dürtüye ihtiyaç duyar ve siyasal partileri de bu dürtüyü yakalamak için kurar.¹⁹⁸

Leftwich, “sivil ya da devrimci olsun savaş gibi durumlarda, güç ve konum için şiddet içeren bir mücadele ve çatışma”¹⁹⁹ olarak tanımladığı siyaset olgusunu şiddet yönüne atıfla tanımlamaktadır. Bu tanımlama, siyasetin şiddetle ilişkisinden öteye giderek siyaseti bizzat şiddetin kendisi olarak görmektedir.

Bir takım çıkarlar üzerindeki mücadele olarak değerlendirildiğinde şiddeti yarı gizlenmiş olarak Heywood’un siyaset tanımında da bulabiliriz; “siyaset, beşeri varoluşun akışı içinde kaynakların üretimi, dağıtımı ve kullanımıyla ilgilidir... Bu bağlamda siyaset, kıt kaynaklar üzerinde bir mücadeledir.”²⁰⁰ Bu mücadele zemininde yaşanan ihtilaflar, ihtiyaçların giderilmesi oranında ve yöntemindeki anlaşmazlıklardır. Diğer bir ifadeyle, oranda ve yöntemde, kısaca paylaşımında hakkaniyet, adalet dengesinin kurulamamasıdır. Bu ise, siyasal ihtilafın şiddetle çözülmesi stratejisinin benimsenmesini kolaylaştırıcı bir olgudur.

Değerlerin paylaşımından hareketle yürütülen siyasetin odak noktasına şiddeti yerleştirerek siyaseti tanımlayan Lasswell bunu öz bir şekilde formüleştirmiştir: “Kim Neyi, Ne Zaman, Nasıl Alır”.²⁰¹ Siyasetin ‘Neyi’ ‘Nasıl’ alacağını tanımlamasında şiddet kaçınılmaz bir araç olarak kendisini göstermektedir. Ancak siyasetin bu öz tanımını, ihtiyaçların giderilmesinde yaşanan dürtüleri, ihtilafları ve mücadeleyi yansıtmak şeklinde genişletmek de gerekir: Kim neyi, neden, hangi oranda, hangi kurala göre, nerede, ne zaman ve nasıl alır?

Siyasal ihtilafın çözümü için şiddete başvurmanın gerekçesini Hart şu şekilde izah etmekteydi: “Savaş, hiç şüphesiz mantığa karşı bir harekettir. Çünkü meselelere görüşme yoluyla ulaşılmış bir çözüm yolu bulunmayınca, savaşlar bu sorunları zorla

---

¹⁹⁸ Fromm, *The Anatomy of Human Destructiveness*, s.38.

¹⁹⁹ Leftwich, *What Is Politics*, s.101.

²⁰⁰ Heywood, *Siyaset*, s.12, 13.

²⁰¹ Lasswell, *The Analysis Of Political Behaviour*, s.7; Heywood, *Siyaset*, s.12.

karara bağlayan bir araç olmuştur.”²⁰² Arendt’in aktarımıyla, tüm siyaseti iktidar mücadelesi olarak gören Mills’e göre; “iktidarın nihai biçimi şiddettir”.²⁰³ Şiddeti, siyasetin nihai hedefi olan “iktidar”la bir nevi özdeş gören Voltaire de, “İktidar, başkalarını benim tercih ettiğim biçimde eylemeye mecbur etmekten ibarettir” der.²⁰⁴ Arendt’e göre de “Şiddete dayalı olmayan iktidar yoktur gerçekte... İç işlerinde olduğu kadar dış ilişkilerde de şiddet, tek tek meydan okuyuculara karşı iktidar yapısını ayakta tutmak için son çare olarak ortaya çıkar.”²⁰⁵

Uluslararası siyasette tek bir aktör olarak devleti kabul eden realist teoriye göre devletler anarşi gölgesi altında varlıklarını devam ettirmeye çalışırlar ve bu şartlar altında güvenlikleri tehlike altında olduğundan dolayı da güç ve güvenlik için diğer devletlerle rekabet ederler.²⁰⁶ Bu teori doğrultusunda düşünüldüğünde, anarşik olan ortamda uluslararası aktör olarak siyasal faaliyette bulunan devletlerin güvenliklerini sağlamak için gerek başlatan ve gerekse savunma maksatlı olarak şiddeti düşünmemesi mümkün değildir. Rekabet doğal olarak şiddeti de bünyesinde taşır.

Siyaseti; ihtiyaçları gidermede yaşanan ihtilafları bertaraf etmeye yönelik, uzlaşma, yıldırma veya şiddet stratejilerini içeren güç odaklı faaliyet olarak tanımlamıştık. Siyasal şiddeti de bu tanım paralelinde şu şekilde ifade edebiliriz: İhtiyaçları gidermede yaşanan ihtilafları bertaraf etmeye yönelik, şiddet stratejilerini içeren güç odaklı faaliyet.

Morgan’a göre, uluslararası siyasetin askeri, ekonomik ve psikolojik zemininde devletler halen merkezi konumdadırlar. Devlet güvenliğinin iki yönü vardır: Bunlardan birisi iç güvenlik, diğeri ise dış güvenlidir. Devletin her iki yönde sergilediği güvenlik davranışı da yine iki tarzda kendisini gösterir: Birisi savunmaya odaklı, diğeri ise saldırıya odaklıdır.²⁰⁷

---

²⁰² Hart, *Strateji, Dolaylı Tutum*, s.494.

²⁰³ “Georges Sorel, *Reflections on Violence*, İlk Baskıya Önsöz (1906), New York, 1961, s.60” dan aktaran Arendt, *Şiddet Üstüne*, s.47.

²⁰⁴ Arendt, *Şiddet Üstüne*, s.48.

²⁰⁵ Age., s.60, 70.

²⁰⁶ “Michael Doyle ve John Ikneberry (Ed.), Joseph Grieco, “Realist International Theory and the Study of World Politics”, *New Thinking in International Relations Theory Boulder*, Col.:Westview Press 1997,”den aktaran Bal, Sütçü, Silinir, “Uluslararası Siyaset’in Aktörleri”, *Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler*, Bal (Ed.), s.24.

²⁰⁷ Morgan “Security in International Politics: Traditional Approaches”, *Contemporary Security Studies*, Collins (Ed.), s.14.

Weber, siyaset deyince bir siyasal topluluğu yani devleti anlamak gerektiğini vurgulayarak, siyaseti devletler ya da devlet içindeki gruplar arasında gücü paylaşmaya veya gücün dağılımını etkilemeye çalışmak olarak ifade etmektedir.²⁰⁸

Ancak, uluslararası arenada bugün, devleti siyasal şiddete başvuran tek aktör olarak görmek mümkün değildir. Devletlere karşı siyasal motiflerle mücadele eden ve bu mücadelesinde şiddete başvuran diğer etkili aktör ise terör örgütüdür. Her iki aktörü de şiddete yönelten siyasi amaçlardır. Fakat terör örgütleri ile devletler organizasyonel büyüklükleri, uluslararası siyasette temsil, tanınma ve egemenlik kabiliyetleri açısından farklıdır. Her iki siyasi aktörün başvurduğu şiddet de bu durumda iki ayrı tarza sahiptir. Diğer bir ifadeyle, siyasal şiddet, iki farklı aktör tarafından iki ayrı strateji üzerinden icra edilir: kurallı ve kuralsız; yani savaş ve terör.

1.3.2.1. Siyasal Şiddet Stratejileri

1.3.2.1.1. Kurallı Siyasal Şiddet: Savaş

Clausewitz şiddeti; büyük çaplı bir düello ve en yakın amacını, hasmını alt etmek, yıkmak, böylece tüm direnişini yok etmek olarak tanımladığı savaşın fizik gücü olarak değerlendirmektedir. Bu manada ona göre “savaş, hasmı irademizi yerine getirmeye zorlayan bir şiddet hareketidir.”²⁰⁹

Fiziksel bir güç hareketi olarak savaş, varlığın devamını etkileyebilecek ihtilafların nihai çözümü için siyasi aktörlerin başvurduğu ve belirli kurallara tâbiliğin söz konusu olabildiği büyük çaplı bir şiddet stratejisidir. Savaşta belirli kurallara tâbilik söz konusudur zira aktörleri uluslararası siyasette hukuki manada kabul görmüştür. Aktörler uluslararası hukukta kabul görmüş ise, kullandıkları şiddet stratejisinin de belirli kurallara tâbi olması gerektiği beklentisi de normaldir. Savaşın belirli kurallara tâbiliği, aktörlerin uluslararası siyaset ve hukukun meşru süjesi olmalarındandır. Bu ise bir takım antlaşmalarla sağlanan bir statüdür ve statünün verdiği haklarla birlikte aktörlere siyasi ve hukuki bir takım sorumluluklar ve görevler

---

²⁰⁸ Weber, *Sosyoloji Yazıları*, s.132, 133.

²⁰⁹ Clausewitz, *Savaş Üzerine*, s.35.

de yüklemektedir. Tanınmışlığın verdiği hak, sorumluluk ve görevlerin belirli kurallarla çevrili oluşu, aktörlere gerektiğinde başvurabileceği bir hak olarak sunulmuş savaşın da belirli kurallara tâbi olmasını gerektirir. Bu nedenle savaş için *kurallı siyasal şiddet stratejisi* tanımlamasını kullanabiliriz. Ancak bununla birlikte bu kuralların ve tâbiyetin siyaset zemininde mutlak olması da mümkün değildir. Çünkü şiddete başvuran siyasal aktörler, siyaset zemininde bağlayıcı kesin kurallara değil, çıkarlara tâbidir ve bu nedenle siyasal şiddet faaliyetlerinde de bağlayıcılık yerine esnekliğe meyillidirler.

Esasında uluslararası hukukun aktörlerin önüne koyduğu birinci kural şiddete başvurmama kuralıdır. Birleşmiş Milletler (BM) Andlaşması'nın 2/4. maddesi ile uluslararası siyaset içerisinde kuvvet kullanılmasını ve kuvvet kullanma tehdidinde bulunulmasını açıkça yasaklamıştır: “Teşkilatın üyeleri, milletlerarası münasebetlerinde gerek herhangi bir başka Devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı, gerekse Birleşmiş Milletlerin amaçları ile telif edilmeyecek herhangi bir surette, tehdide veya kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar.”²¹⁰

Birinci kural siyasal şiddete başvurmama olmakla birlikte bu, kuralın tanımında da dikkati çeken tavsiye niteliğindeki disipline etme yaklaşımından öteye pek fazla gitmemektedir. Savaşı önleme amacına matuf tavsiye niteliğindeki bu tür bir kuralın yanı sıra yine aynı Andlaşma'nın 2/6. Maddesinde yer alan bir hükümle savaşa, yani siyasal şiddete, şarta bağlı olarak meşruiyet de verilmiştir: “Teşkilat, Birleşmiş Milletler üyesi olmayan devletlerin, milletlerarası barış ve güvenliğinin muhafazasının icap ettirdiği ölçüde, iş bu esaslara uygun olarak hareket etmesini sağlar” hükmüyle BM'nin, BM üyesi olmayan devletlerin kuvvet tehdidi ya da kullanması durumlarında da onlara karşı önlemler alabileceği kabul edilmektedir.”²¹¹

Savaşın düzenlenmesi ve savaşa başvurmak için meşrulaştırma ihtiyacı, yüksek derecede medenileşmiş kadim toplumlara kadar götürülebilir. Nitekim hem Antik Yunan hem de Antik Roma'da “haklı savaş/bellum Just” ve “haksız savaş/bellum injustum” arasındaki ayrım çok önemli sorun olmuştur.²¹² Roma İmparatorluğu'nun

²¹⁰ Hüseyin Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk*, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 2009, s.509.

²¹¹ Age., s.510.

²¹² “Yoram Dinstein, *War, Aggression And Self-Defence*, Cambridge: Grotius Publications, 1998, s.61”den aktaran Fatma Taşdemir, *Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi*, Ankara: USAK Yayınları: 10, 2006, s. 96.

yıkılmasından sonra “haklı savaş” doktrini, Hıristiyan kilisesi tarafından kabul edilmiştir.²¹³ Orta Çağ’ın kapanması ve ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla eş zamanlı olarak, modern Uluslararası Hukuk ortaya çıkmıştır.²¹⁴ Haklı savaş doktrininde, meşru müdafaa kavramı “doğal” bir hak olarak tanınmış ancak meşru müdafaa tedbirlerinin yöneltildiği devletin işlemiş olduğu kusura vurgu yapılarak sınırsız bir meşru müdafaa hakkı kabul edilmemiştir.²¹⁵

Uluslararası hukuk süjesi siyasi aktörlerin başvurabileceği ve meşru sayılabilecek şiddetin kurallarını iki gruba ayırmak mümkündür: Birincisi başvurma şartları/kuralları, İkincisi de icra etme kurallarıdır.

Aktörler için şiddete başvurabilmenin de iki ana şartı vardır. Bunlar; a) uluslararası barış ve güvenliğin muhafazası (BM Andlaşması m.2/6 ve VII. Bölüm; BM organlarının kararları uyarınca kuvvet kullanılması), ve b) meşru müdafaa (BM Andlaşması m.51) olarak sıralanmaktadır.²¹⁶

Şiddete başvurmanın meşru şartlarının oluşmasının akabinde icrası da bir takım kurallara tâbidir. Bunlar da şu şekilde sıralanabilir;²¹⁷ a) savaş ilanı zorunluluğu (1907 La Haye III sayılı ‘Çatışmaların Başlamasına İlişkin Sözleşme’ savaşın başlaması için Sözleşme taraflarının ya gerekçeli savaş ilanında ya da bir takım koşulları içeren ve ultimatöme adı verilen koşullu savaş ilanında bulunmaları yükümlülüğünü getirmektedir.), b) savaşçı ve savaşçı olmayanlar açısından hak ve yükümlülükler (savaşanlar açısından güven suistimali nitelikli bir davranış olan sadakatsizlik, casusluk ve savaşçı olmayanlar açısından ise; sivillere, sivil hedeflere –kültürel, dinsel- ve savaş dışı kalmış kişilere –hastalar, yaralılar, savaş tutsaklarına- saldırılması ilke olarak yasaktır), c) çatışma araçları ve yöntemleri (1907 IV sayılı La Haye Kara Savaşları Kuralları Sözleşmesine ek Yönetmeliğin 22. maddesine göre; “çatışanlar düşmana zarar verme araçlarının seçiminde sınırsız bir hakka sahip değildir”. 1977 tarihli I. Protokolün 35/1. maddesine göre de; “Herhangi bir silahlı çatışmada tarafların savaş yöntemlerini ve araçlarını seçme hakkı sınırsız değildir.”), d) savaş alanı

²¹³ “Stanimir A. Alexandrov, *Self-Defense Against the Use of Force in International Law*, La Haye: Kluwer Law International, 1996, s. 1-3”den aktaran Taşdemir, age., s.96.

²¹⁴ “Alexandrov, age., s. 1-3”den aktaran Taşdemir, age., s.96.

²¹⁵ Taşdemir, age., s.96.

²¹⁶ Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk*, s.510-517.

²¹⁷ Age., s.572-605, 632-636.

(uluslararası hukukta uluslararası silahlı çatışmaların hukuka uygun olarak geçtiği alan), e) silahlı çatışmanın sona ermesi (ateş-kes ilanı: çatışmaya geçici bir süre ara verilmesi ve çatışan tarafların çatışma alanındaki yaralılarını toplaması ve ölülerini toplayarak gömmesini sağlamak üzere açık ya da üstü kapalı bir biçimde gerçekleştirilen anlaşmayı ifade etmektedir.), f) silah bırakışımı (mütareke) (1907 IV sayılı La Haye Kara Savaşları Kuralları Sözleşmesine ek Yönetmeliğin 36. maddesine göre; çatışan taraflar arasında karşılıklı anlaşma ile savaş eylemlerinin askıya alınması), g) silahlı çatışmaların sona ermesi (çatışan devletlerden birinin ortadan kalkması ya da her iki tarafın zorunlu veya gönüllü iradeleri ile barış andlaşmasının yapılmasıyla çatışmanın son bulması).

Clausewitz'e göre, savaş bir şiddet hareketi olmakla birlikte, az veya çok duygular savaşları etkiler ve bunun derecesi medeniyet düzeyine göre değil, karşılıklı çıkarların önemine ve süresine bağlıdır. Bu manada savaşların zemininin oluşmasında ve şekillenmesinde etken olan unsur, karşılıklı çıkarları düzenleyen devletlerin sosyal durumlarıdır. Savaşlar, bu sosyal durum ve çıkar ilişkilerinden doğar ve biçimlenişi ve şiddet derecesi de yine bu unsurlara bağlıdır.²¹⁸ Clausewitz'in, savaşın doğuşu ve biçimlenişini irtibatlandığı sosyal durumlar, bize göre bu çalışmanın da konusunu oluşturan siyasal şiddetin ekonomi, ideoloji ve güvenlik dinamikleridir. Hegel'e göre de savaş, uluslararası sistemden fayda görmeyenler ile mevcut sistemin devamından yana olanlar arasında meydana gelen bir olgudur.²¹⁹ Hegel'in atıfta bulunduğu sistem de keza yine söz konusu dinamikler üzerine kuruludur.

Uluslararası siyasetin faaliyet alanını devletlerin dinamikler doğrultusundaki sosyal durumları ve bunlar üzerindeki karşılıklı çıkar ilişkileri oluşturur. Bu alanda çıkar ilişkileri siyaseti, siyaset de ilişkilerin yürütülmesine ilişkin kuralları, stratejiyi belirler ve uygular. Diğer bir ifadeyle, karşılıklı ilişkilerde devletlerin sosyal durumları ve çıkarları siyasidir ve bu nedenle de siyasetin yönetimi altındadır. Clausewitz'e göre savaş da mutlaka bir siyasi durumdan doğar ve bunun içindir ki savaş siyasi bir şiddet eylemidir. Şiddet eylemi olarak savaş Clausewitz'e göre aynı zamanda siyasetin, ilişkilerin yönetiminde kullandığı bir araçtır. Fakat savaş eylemi sadece araç olmakla

---

²¹⁸ Clausewitz, *Savaş Üzerine*, s.36, 37.

²¹⁹ "Williams, *Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Derleme*, ss.179-199"den aktaran Haldun Yalçınkaya, *Savaş*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2008, s.28.

kalmaz, araç olmaktan da öteye uzanan siyasi bir durumu ifade eder. Bu manada savaş hem siyasetin bir aracı hem de siyasetin başka araçlarla devamından ibarettir: “Siyaset eline kalem yerine kılıcı almıştır.”²²⁰ May’e göre de savaş, hükümetlerin ürünüdür. İnsanın kendi menfaati için icat ettiği siyaset makinelerinin bir çıktısıdır.²²¹ Yani savaş dinamikler üzerinden yürüyen siyasetin ta kendisidir veya diğer bir ifadeyle siyasetin şiddet stratejisinden ibarettir.

Foucault, Clausewitz’in bu tezini tersine çevirerek; siyaseti savaşın başka araçlarla sürdürülmesi olarak tanımlar. Ona göre iktidar savaştır; başka araçlarla sürdürülen savaştır. İktidar, savaş içerisinde ve savaş yoluyla sürdürülen bir güç ilişkisidir. Güç ilişkilerinin değişimleri -bir taraftaki yoğunlaşmalar, tersyüz oluşlar vb.- bir siyasal sistem içinde yalnızca savaşın uzantıları olarak yorumlanmalıdır. Nihai karar ancak savaştan çıkabilir, yani, sonuçta silahların yargıç olmak durumunda kalacağı bir güç sınavından. Bu durumda, iktidar ilişkisinin temelini güçlerin savaşçı çatışması oluşturur.²²²

Clausewitz, siyasetin devamı olarak savaşı incelediği tezinde savaş siyasetin başka araçlarla devamından ibarettir derken aslında siyaseti ön plana çıkararak siyaseti tanımlamakta ve anlatmaktadır. Devletlerin karşılıklı çıkar ilişkilerinde devamlı olarak yaşanan hal siyaset halidir. Foucault ise, siyaset savaşın başka araçlarla devamıdır derken, savaşı ön plana çıkarmaktadır. Ona göre de, devletlerin karşılıklı çıkar ilişkilerinde devamlı olarak yaşanan hal, siyaset değil savaş halidir.

Glossop, savaşı “devletlerin silahlı grupları arasında meydana gelen büyük boyutlu organize olmuş şiddet durumu”²²³ olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlamayla savaşın organize yönüne ve çapına işaret edilmekte ve siyasal şiddetin bu türündeki stratejisinin aktörü olarak devlet gösterilmektedir. Savaşın büyük çaplı organize bir şiddet olduğu doğrudur ancak günümüzün teknolojik gelişmeleri doğrultusunda artık sadece devletler tarafından icra edilmediği de bir başka gerçektir. Uluslararası siyasal şiddetin, devletlerin yanı sıra, bugün diğer bir icracısı, aktörü de terör örgütleridir.

²²⁰ Clausewitz, *Savaş Üzerine*, s.52, 53, 310, 317.

²²¹ Mark A. May, *A Social Psychology of War And Peace*, New Haven: Yale University Press, 1948, s.14, 15.

²²² Michel Foucault, *Toplumun Savunmak Gerekir* (Çev. Şehsuvar Aktaş), İstanbul: YKY, 2002, s.31, 32.

²²³ “Ronald J. Glossop, *Confronting War*, North Carolina: McFarland, 1987, s.8-10”dan aktaran Yalçinkaya, *Savaş*, s.28.

Ancak terör örgütlerinin başvurduğu savaş boyutundaki siyasal şiddetin uluslararası hukuk normları kapsamında tanımlanmış, kabul görmüş bir meşruiyeti yoktur. Terör örgütlerinin savaş boyutundaki siyasal şiddeti, devletlerin siyasal şiddetinden bu yönüyle ayrılmaktadır ve bu nedenle, yani kabul görmüş norm dışı olması nedeniyle terör örgütlerinin başvurduğu savaş boyutunda sayılabilecek siyasal şiddet ‘savaş’ yerine ‘terör’ kavramı ile tanımlanmaktadır.

Mahnken siyasi amaçlarına göre savaşları iki kategoriye ayırmaktadır: sınırlı ve sınırsız. Sınırlı amaçlı savaşlarda, askerler ve devlet adamları düşmana karşı savaş alanında elde edilen başarıyı siyasi platforma taşımalıdır. Bu nedenle, askeri gücün nereye kadar kullanılacağı ve siyasi mahiyette ne talep edileceği sürekli olarak değerlendirmeye tabi tutulmalıdır. Bu tür savaşlar taraflar arasında genellikle resmi müzakerelerle biter. Sınırsız amaçlı savaşlar ise düşman devletin rejimini ortadan kaldırmaya ya da mutlak, şartsız teslim almaya yöneliktir. Bu tür savaşlar müzakereden ziyade dayatılan bir savaş anlaşmasıyla biter.²²⁴

Savaşın siyasetle ilişkisinin yani siyasallığının yanı sıra sosyal gelişim için gerekliliğinden bahseden yaklaşımlar da vardır. Aslında sosyal gelişim için gerekli olan da yine doğrudan siyasetin ilgi alanı içerisinde ve be çerçevede ‘gereklilik’ siyaseti şiddete yönlendiren ihtiyaç dürtüsünden kaynaklanmaktadır. May bu yaklaşımı “sosyal vitamin teorisi” olarak adlandırmaktadır:

Bu, sosyal büyüme, sosyal enerji ve sosyal hayatiyet için savaşın, fiziksel sıhhatte vitaminlerin rolü kadar elzem olduğu düşüncesidir. Bu çerçevede siyasi bir grup (aşiret, millet, devlet), sürekli değişen, büyüyen veya tükenen fakat asla aynı kalmayan canlı bir organizma gibi görülmektedir. Pek çok biyolojik organizmanın büyümesinde vitaminler, hormonlar, mineraller ve diğer kimyasal maddeler elzemdir. Bu hayati ihtiyaçlar bazen, aşırı dozu zehirleyici olan ilaçlarla sağlanır. Savaş da, sosyal gelişim için gerekli olan bir zehirdir. Bir millet üzerinde sadece vitamin değil aynı zamanda tonik tesiri yapar. Başarılı olursa, bir devleti güçlü, dayanıklı, enerjik ve gelişimini koruyan özelliğe sahip kılar. Savaş olmazsa, vitamin eksikliğinden kaynaklanan hastalıklar gibi sosyal hastalıklar baş gösterir.

Savaş fikrini savunanlar onu daima yüksek vatanperverlik, memleket aşkı, değerlere bağlılık ve büyük ideallerin gücü zeminine oturtmaktadır.

Tarih göstermiştir ki, aşiretlerin, milletlerin ve medeniyetlerin yükselişi ve çöküşü daima, güçlü ordular ile yayılmacı ve fethedici politikalarla irtibatlıdır. Çöküşler ve yok olmalar, pasiflik, statünün korunması, askeri zayıflık ve sefahat içinde yaşamadan kaynaklanmıştır.

²²⁴ Mahnken, “Strategic Theory”, *Strategy in the Contemporary World*, Jhon Baylis v.d. (Ed.),s.74.

Savaş, barış kavramındaki eksik olan bir şeyi tamamlamaktadır ve eksik olan bu şey ise milletlerin gücü, dayanıklılığı ve gelişimini koruyabilme özelliğidir.

Savaşa sosyal vitamin teorisinden farklı ancak aynı paralelde yaklaşanlara göre de, insan, üstesinden gelebileceği doğal güçlerle, hayat standardını ve mutluluk kriterlerini yükseltebilmek için savaşıır.²²⁵

“Sosyal Vitamin Teorisi”yle savaşın bir vitamin gibi toplumlar için faydasından ve gerekliliğinden bahsederken, savaş için de bir başka ‘gerekliliği’ unutmamak gerekir ki o da meşruiyettir. İhtiyaç yokken vitamin almak, fayda yerine zarar verebilir. İhtiyacı gidermede haklı gerekçe, meşruiyet yoksa savaş da yarar yerine zarar verebilir.

Biyolojik temelli bir başka yaklaşımla May savaşın sosyal dengeleme özelliğinden de şu şekilde bahsetmektedir:

Sağlıklı bir bünye, bütün organların bir denge içerisinde çalıştığı bir bünyedir. Örneğin vücudun salgı bezleri, dokuların ve çeşitli organların denge durumunu korumaya yardım eden kimyasalların devamını ve beraber faaliyet göstermelerini sağlar.

Bu düşünce, dünya milletlerinin psikolojik dengesine de uyarlanabilir. Bu durumda aklımıza savaşın, milletlerin ekonomik ve sosyal dengelerindeki eksiklikten kaynaklandığı gelir. Bu, “güç dengesi” teorisinin temelidir. Milletler arasındaki ilişkiler ve dengeler daima değişmektedir ve bu nedenle de çabuk bozulabilmektedir. Bu dengeyi korumanın geleneksel yollarından birisi diplomasiidir. Fakat diplomasi sık sık başarısızlığa uğramaktadır ve savaşa, uluslararası dengeyi yeniden kurmanın en iyi metodu olarak başvurulmaktadır.²²⁶

1.3.2.1.2. Kuralsız Siyasal Şiddet: Terör

Bir siyasal şiddet stratejisi olarak terörün kuralsızlığı ve aktörlerin strateji tercihlerinde bu şiddet türüne yönelmelerini irdelemen önce kavramsal içeriğine ve tarihine bakmakta yarar vardır.

1.3.2.1.2.1. Siyasal Şiddet Türü Olarak Terör Kavramı ve Tarihi

Terör; karşılıklı ve çaprazlama olarak devletler ile terör örgütleri arasında başvurulabilen bir şiddettir ve Glossop’un savaşı tanımlamada kullandığı çap büyüklüğü ve organize durumu bu şiddet stratejisi için de geçerlidir. Genel oran ve

²²⁵ May, *A Social Psychology of War And Peace*, s.7-11.

²²⁶ Age., s.12.

şiddetin icra süresi dikkate alındığında terör elbette savaş gibi yaygın olarak büyük boyuta sahip değildir ancak uzun vade ve yerine göre sonuçları dikkate alındığında terörün de savaş kadar büyük etkileri olabilmektedir. Terör stratejisinin buna yönelik en çarpıcı örneğini 11 Eylül saldırısında ve hemen bunun akabindeki gelişmelerde görmek mümkündür. Bu saldırıda başvurulan şiddet stratejisinin gerek icra tarzı ve gerekse neticeleri savaş boyutunda etkiler doğurmuş, hatta diğer bir şiddet stratejisi olan savaşı -ABD'nin Afganistan'da başlattığı savaşı- da tetiklemiştir. Diğer taraftan böyle bir stratejinin icrasının savaşlarda olduğu gibi organize bir plan çerçevesinde gerçekleştirilmiş olduğu da tartışmasız açık bir durumdur. Ancak terör örgütlerinin başvurduğu savaş boyutundaki siyasal şiddetin uluslararası hukuk normları kapsamında tanımlanmış, kabul görmüş bir meşruiyeti bulunmadığından, bu strateji 'savaş' yerine 'terör' kavramı ile tanımlanmaktadır.

Terör, bir şiddet türü olmakla birlikte günlük yaşamda yaygın olarak karşılaşılan sıradan, adi bir şiddet türü de değildir. İçerisinde taşıdığı birtakım unsurlar ve aktörünün birtakım vasıfları nedeniyle adi şiddetten ayrılmaktadır. Günümüzde kabul gören manasıyla terörü adi şiddetten ayıran en belirgin unsur fiilin ve failinin taşıdığı 'siyasallık' unsurudur. Bu yönüyle, siyasetin başvurduğu bir strateji olarak siyasal bir şiddet türüdür. Diğer bir ifadeyle terör; savaşın yanı sıra siyasi aktörlerin yöneldiği bir diğer siyasal şiddet stratejisidir. Savaş gibi, siyaset ve şiddetin kesiştiği noktada ortaya çıkan terörün siyasi boyutunu öne çıkaran Brzezinski'ye göre; "Terörizm, siyasi savaştır."²²⁷

Terörün siyasallık unsuru taşıyan eyleminin yanı sıra yine siyasallık unsuru taşıyan fikri boyutu karşımıza 'terörizm' kavramını çıkarmıştır. Terörizm, terör eyleminin fikri diğer bir ifadeyle ideolojik savunusu, ruhu, sistematığıdır. Bal'a göre;

Terörizm daha çok sanayileşme insanının keşfettiği mücadele tarzının fikri kısmıdır... Terör, kısaca silahlı eylemler marifetiyle kendini ve davasını duyurma; terörizm ise, bu eylemleri savunan, stratejilerini anlatan, aktaran, geliştiren bir düşünce disiplini veya akımıdır denebilir. ...birincinin stratejik eylem, ikinci kavramın ise stratejik söylem olduğunu belirtmek gerekir.²²⁸

²²⁷ Zbigniew Brzezinski, "Çok Yönlü Misilleme Lazım", *Küreselleşme ve Terör*, Mehmet Ali Civelek (Der.), Ankara: Ütopya Yayınevi, 2001, s. 212.

²²⁸ İhsan Bal, "Terör nedir? Neden Terörist Olunur?", *Terörizm*, İhsan Bal, (Der.), Ankara: USAK Yayınları:12, 2006, s.7, 8.

Terör eylemini niteliksel (ya da icra ediliş tarzıyla) tanımlamada (strateji olarak teşhisini koymada) bir sorun bulunmadığını belirtmekle birlikte Bal, eylemin siyasallığı ve devletler ve gruplar tarafından uluslararası ilişkilerde bir araç olarak kullanılması nedeniyle söylem boyutunun ortak tanımının oldukça zor olduğunu vurgulamaktadır.²²⁹ Zordur ve hatta belki gelecekte de mümkün olmayacaktır, zira bu şiddet stratejisinin uluslararası hukukta ortak kabul görmüş bir meşruiyeti, ideolojisi bulunmamaktadır. Bu noktada terör eyleminin bir ideolojisinin olmadığından bahsedilmemektedir, uluslararası hukukta belirli şartlar dâhilinde meşruiyet verilen savaş için kabul görmüş ortak fikriyatın terör eylemi için geçerli olmamasından bahsedilmektedir. Uluslararası hukuk zemininde bu böyle olmakla birlikte siyasal zeminde böyle değildir. Çünkü siyasal zeminde ideolojinin sübjektif ya da görecelik vasfı ön plana çıkmaktadır ve ‘birisi için terör olan eylem diğeri için kahramanlık’, ‘birisi için terörist olan diğeri için özgürlük savaşçısı’²³⁰ olabilmektedir.

Terör kavramı ve ortamı ilk defa Fransa’da, Fransız ihtilalı sonrası ortaya çıkmıştır. Sefalet içindeki halkın 14 Temmuz 1789’da Bastille hapishanesini yakıp yıkmasının ardından yönetim tarafından yeni bir baskıcı dönem başlamış ve özellikle 1793 yılı Mart ayından 1794 yılı Temmuz ayına kadar geçen dönem “terör dönemi”, “terör rejimi” olarak adlandırılmıştır.²³¹

İhtilal sonrası Hükümetin baskıcı yönetim anlayışına ve bunun doğurduğu şiddet içeren eylemlere adını veren ve etimolojik kökeni itibariyle Latince “terrere” sözcüğünden türeyen terör Wilkonson’ın aktarımına göre; korkutmak, korku salmak, dehşete düşürmek, yıldırım anlamına gelmektedir.²³²

Terör kelimesi Fransızca sözlükte; 1. Düzeni bozan, alt üst eden, felç eden aşırı korku, 2. Bir toplumun direncini kırmak için oluşturulan ve üzerine hükümdarlık kurulan toplu korku; şiddet ve zorla kabul ettirilen keyfî uygulamalar üzerine kurulmuş

²²⁹ Bal, agm., Bal, (Der.), age., s.9.

²³⁰ Ertan Beşe, *Terörizm, Avrupa Birliği ve İnsan Hakları*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2002, s.29, 30.

²³¹ “Walter Laqueur, *Terrorism*, Boston, 1977, s. 6”dan ve “Sulhi Dönmezer, *Milletlerarası Tedhişçilik*, İHFM. Yayın No.1978, C.XLIV, s.1-4”den aktaran Mesut Hakkı Çaşın, “Uluslararası Hukuk Açısından Terör ve Organize Suçlar”, *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Bal, (Ed.), s.906; Enver Bozkurt ve Selim Kanat, *Uluslararası Toplum Paradoksu: Terörizm, İnsan Hakları, Güvenlik ve 11 Eylül Sonrası Meydana Gelen Değişiklikler*, Ankara, Asil Yayın, 2007, s.44, 45.

²³² “Paul Wilkonson. (1974), *Political Terrorism*, London, s.9.”dan aktaran Sertaç Başeren, “Uluslararası Hukuk Açısından Terörizm”, *Dünyada ve Türkiye’de Terör Konferansı*, Ali Tarhan, (Ed.) Ankara, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, 2002, s.183,

siyasal davranış, rejim; yine bu kökten hareketle terörizm kelimesi de; siyasal bir amaca ulaşmak için şiddetin sistematik kullanımı²³³ olarak tanımlanmaktadır.

Uluslararası Ceza Hukukçusu Bassiouni'ye göre de;

*Terörizm, belirli bir toplum içerisinde, iktidar olmaya yönelik bir sonuç elde etmek ya da faillerin kendileri ya da bir devlet adına hareket edip etmediklerine bakılmaksızın, belirli bir davanın veya problemin propagandasını yapmak için terör (dehşet, korku) yaratmak üzere tasarlanmış, uluslararası düzeyde yasaklanmış şiddetin, ideolojik olarak motive olmuş stratejisidir.*²³⁴

Bir şiddet türü olarak terörün izini tarihi süreç içerisinde çok gerilerde bulmak mümkündür. Tarihteki belki ilk siyasal içerikli terör olayı Roma İmparatoru Jul Sezar'ın öldürülmesi olabilir. Sezar'ın Roma'da siyasal iktidar süresini ömür boyu olarak ilan edip diktatörlüğünü ortaya koyması terör eylemine hedef olmasına neden olmuştur. Sezar'ın bu siyasal tutumundan hoşnut olmayan ve aralarında oğlu Brutüs'ün de bulunduğu bir grubun kurduğu gizli örgüt M.Ö. 44 yılında Sezar'ı Senato'da hançerleyerek öldürmüştür.²³⁵

Roma İmparatorluğu bünyesinde yaşanan ancak kitlesel olmayan bu terör saldırısından sonra yine Roma yönetimine karşı fakat bu kez kitlesel bir hareket Filistin'de Milattan hemen sonra 6. yılda Zealotlar (Scariiler) tarafından isyan tarzında başlatılmıştır.²³⁶ Zealot (Scarii) bu dönemdeki Yahudi din adamlarına verilen isimdir ve Zealot kelimesi; 'gayret, coşku'yu ifade eden 'zeal' kökünden gelmekte ve 'bir din için büyük gayret gösteren kimse, fanatik' anlamlarını taşımaktadır.²³⁷ Sicarii kelimesi ise; bir çeşit 'küçük kılıç, hançer'i ifade eden 'sica' kökünden gelen 'hançerli adam' anlamı taşımaktadır. Zealotlara aynı zamanda Scarii denmesi, bu fanatik din adamlarının eylemlerini kalabalık içerisinde, elbiselerinin altında gizledikleri hançerlerle gerçekleştirmelerindedir. Dini bir tarikat olarak teşkilatlanan Zealotlar

²³³ Alain Rey, *Le Micro-Robert Poche*, Montréal: Dicorobert Inc, 1989, s.1265, 1266.

²³⁴ "M. Cherif Bassiouni, "A Policy-Oriented Inquiry into the Different Forms and Manifestations of International Terrorism", *Legal Responses to International Terrorism: U. S. Procedural Aspects*, M. Cherif Bassiouni, (Ed.), Boston: Martinus Nijhoff Publishers, p. Xxxiii, 1988,"den aktaran Beşe, *Terörizm, Avrupa Birliği ve İnsan Hakları*, s.25.

²³⁵ "Nurdoğan Taçalan ve Turgut Etingü, (1973), *Suikastler ve Ayaklanmalar Tarihi*, İstanbul: Milliyet Yayınları, s.17-25"den aktaran Mesut Hakkı Çaşın, *Uluslararası Terörizm*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2008, s.225.

²³⁶ Gérard Chaliand ve Arnaud Blin, "Zealots and Assassins", *The History of Terrorism*, Gérard Chaliand ve Arnaud Blin (Ed.), Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 2007,s.55.

²³⁷ Hornby, *Oxford Advanced Dictionary English*, s.1002.

eylemlerini, hem din yolundan ayrıldıklarını düşündükleri kendi dindaşlarına hem de baskısı altında yaşadıkları Roma yönetimine karşı ve özgürlük adına düzenlemişlerdir.²³⁸

Erken dönem örgütsel terör hareketlerinden bir sonraki ise XI. Yüzyılda İran'da ortaya çıkmış ve daha sonra İran, Mısır ve Suriye coğrafyasında faaliyet göstermiş Haşhaşi hareketidir. Bu hareket de, liderliğini Hasan Sabbah isimli kişinin yaptığı dini bir tarikat bünyesinde ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Haşhaşi hareketi, adını ya da sıfatını, tarikat üyelerinin ideolojik şekillenmesini kolaylaştırmak ve de genelde eylemden önce psikolojik hazırlık amacıyla kullanılan haşhaş bitkisinin adından almaktadır. Batılı kaynaklarda örgütün adı veya üyeleri için *assassini*, *assissini*, *heysisini* kelimeleri, Arapça haşış kelimesinden türeyen *haşîşî*, *haşşaş* (çoğul halleri *haşîşîyyûn* ve *haşşaşîn*) kelimelerinin karşılıkları olarak kullanılmıştır. Ancak *assassini* bugün Batı dillerinde suikastçı ya da suikastçılar anlamında da kullanılmaktadır zira Zealotlar gibi hançerle suikast, isimlerine ya da sıfatlarına atıfla Haşhaşi örgütünün de eylem tarzı olmuştur. İran'ın Kazvin kenti dolaylarındaki Alamut kalesinde üs kuran örgüt, gerçek İslam'ı tahrip ettikleri gerekçesiyle Müslüman devlet yöneticileri ve liderlerinin yanı sıra işgal ve saldırı faaliyetlerinde suçlu buldukları Haçlı Orduları ve yöneticilerine karşı eylemler düzenlemişlerdir. Hasan Sabbah'ın, mevcut düzene karşı dinle motiflendirdiği ideolojisinin besin kaynaklarından birisi de çocukluğunun kötü ekonomik koşulları ile Mısır'da bulunduğu dönemdeki ekonomik ilişkilerin devlet yönetimini amacından saptırdığına dair tepkisel düşünceleri olmuştur.²³⁹

Kitlesel ve bölgesel erken dönem terör hareketlerinden yine kitlesel ancak bu kez küreselliğe doğru son dönem terör hareketlerinin yer aldığı tarihi içerisinde, adını aldığı dönemden günümüze kadar belirli dönemler itibarıyla terörü üç dalgaya ayıran Bal'a göre birinci dalgayı 19'uncu yüzyıl işçi hareketleri, ikinci dalgayı 20'inci

---

²³⁸ Chaliand ve Blin, "Zealots and Assassins", *The History of Terrorism*, Gérard Chaliand ve Arnaud Blin (Ed.), s.55-58; "Sean Kendall Anderson ve Stephen Sloan, *Assasins to Zealots Terrorism*, Oxford: Scarecrow Press. Inc, 2003, s.XIX ve Yılmaz Altuğ, *Terörün Anatomisi*, İstanbul, 1995, s.26" dan aktaran Çaşın, *Uluslararası Terörizm*, s.229.

²³⁹ Bernard Lewis, *Haşşiler* (Çev. Kemal Sarısözen), İstanbul: Kapı Yayınları, 2001, s.16; Yaşar Şahin Anıl, *Alamut Terörünün Kaynakları ve Hasan Sabbah*, İstanbul: Gendaş A.Ş., 2003, s.202, 211; "Yılmaz Altuğ, *Terörün Anatomisi*, 1995, s.27, 28" den aktaran Çaşın, *Uluslararası Terörizm*, s.232, 233; Chaliand ve Blin, "Zealots and Assassins", *The History of Terrorism*, Chaliand ve Blin (Ed.), s.59-61.

yüzyılda bağımsızlık mücadelelerinde terörün bir araç olarak kullanılması ile soğuk savaş dönemi terör eylemleri ve üçüncü dalgayı da günümüzde etkin olan küresel terör oluşturmaktadır.²⁴⁰

Terörün üç dalgası Bal'ın ifadelerinde şu şekilde yerini bulmaktadır:

19'uncu yüzyıldaki terörün oluşum ve kaynağı daha çok bu dönemde sanayileşme ve kentleşmesini devam ettiren Batı ülkelerindeki işçi kitlelerinin şikâyetlerinden ortaya çıkmıştır. Bunun sonucu olarak bu dönem terör olayları işçi hareketleriyle etkilenmiş ve çoğunluk tarafından işçi direnişi işçi hareketleri 'terör' olarak isimlendirilmiştir.

20'inci yüzyılda ise durum biraz farklılık göstermiştir. Her ne kadar bu yüzyılda yaşanan bağımsızlık hareketleri genel olarak ayrılıkçı terör olaylarını ön plana çıkarsa da bu gelişmelere daha baskın çıkan ve belirleyici siyasal söylem olan Soğuk Savaş dönemi terörü olmuştur. Soğuk Savaş dönemi terörünün belirgin özelliği, terörün bu dönemde devletler tarafından sıklıkla kullanılmasıdır. Bu dönemde daha çok Doğu ve Batı Blok'unda yer alan devletlerin karşılıklı savaşları göze alamamaları sonucunda, hasım ilan ettikleri taraflara karşı mücadele eden terör örgütlerinin yoğun bir şekilde desteklenmeleri söz konusudur. Adeta her terör örgütünün bir hamisi veya adına eylem yaptığı bir ülkesi vardır... Soğuk Savaş döneminin belirleyici aktörleri (SSCB ve ABD) arasındaki mücadele tarzı, bu dönemde yaşanan terör olaylarının adlandırılması ve savaşın niteliğini belirlemesi bakımından 'Soğuk Savaş dönemi terörü' olarak literatürdeki yerini almıştır.

Terörün üçüncü dalgası ise; Soğuk Savaş döneminden sonra yaşanan gelişmeler sonucu ortaya çıkmıştır. 1991'de SSCB'nin yıkılmasıyla sonuçlanan Doğu-Batı cepheleşmesi ABD'nin önderliğini yaptığı Batı Blok'unun galibiyeti ile sonuçlanmıştır... Bu süreçte en sık kullanıma sunulan kavramlar ise; başta küreselleşme ve hemen ardından liberalleşme, insan hakları ve özgürlükleri oldu... Teknolojinin sunduğu avantajları kendi kazanımlarına çeviren örgütler, yeni düzenin söylemlerini mağduriyet merkezli ajite ederek, özellikle 1990'lı yılların ikinci yarısından sonra hareketliliklerini artırmak suretiyle liderliğini Usame bin Ladin'in yaptığı El Kaide çatısı altında birleşmeye başlamışlardır.²⁴¹

Bu dönemde terör örgütleri karargâh ve lojistik açısından üslendikleri ana bölgeyle sınırlı kalmamış, karargâhlarından çok uzaklarda, küresel ölçekte rahatlıkla eylem yapabilmişlerdir.

²⁴⁰ Bal, "Terör nedir? Neden Terörist Olunur?", *Terörizm*, Bal, (Der.), s.7.

²⁴¹ "Walter Laquer, *Terörizm*, London: Weidenfeld and Nicolson, 1978; Çaşın, *Uluslararası Terörizm*, s.228; Türkkaya Ataöv, *11 Eylül: Terörle Savaş mı Bahane mi*, İstanbul: Alkım Yayınları, 2003; A Rashid, *Taliban: The Story of the Afgan Warlords*, London: Pan Books, 2000,"dan aktaran Bal, "Terör nedir? Neden Terörist Olunur?", *Terörizm*, Bal, (Der.), s.9, 10.

1.3.2.1.2.2. Terörün Kuralısızlığı ve Siyasal Şiddet Tercihinde Savaş Yerine Terör

Savaşın yanı sıra siyasal şiddetin bir diğerk türü ise *kuralısız* olanıdır; yani terör. Terörün kuralısızlığı, birinci derecede bu siyasal şiddet stratejisinin icrası bakımından kabul görmeyişinden kaynaklanmaktadır. Hemen bununla özdeş de diyebileceğimiz bir sonraki nedeni ise; tanımımızdan da anlaşılacağı üzere herhangi bir kurala uymamasından, aktörler arasında ortak kabul görmüş kurallarla çevrili olmayışındandır. Zira bu siyasal şiddet türünün ne aktörü ne de aktörünün icra ettiği şiddet stratejisinin uluslararası hukukta meşru olarak kabul görmüşlüğü söz konusudur. Meşru olmayan bir olgunun meşru olan kuralından bahsetmek de mümkün değildir.

Savaş gibi fiziksel bir güç hareketi olan terör de yine ihtilafların çözümü için siyasi aktörlerin başvurduğu ancak kurallara tâbiliğın söz konusu olmadığı ve yerine göre hem icra tarzı hem de sonuçları itibariyle büyük çaplı olabilen bir şiddet stratejisidir. Terörde belirli kurallara tâbilitik söz konusu değildir zira aktörleri (burada aktörlerden kasıt birinci derecede terör örgütleridir çünkü devletlerin –realitede mutlak böyle değildir- terör stratejisine başvurması uluslararası hukuk açısından yasaktır²⁴² veya başvurmayacakları varsayılır) uluslararası ilişkilerde hukuki manada kabul görmüş değildirler. Kabul görmeyiş hukuki çerçevede varlığa dairdir. Bu, siyaseten de kabul görmeyiş anlamına gelmez. Diğerk bir ifadeyle, terör örgütleri uluslararası hukukun meşru süjesi değildirler. Hukuktaki süjelik sadece cezai yaptırım çerçevesindeki süjeliktir. Zira eylemden önce yalın olarak varlığı dahi cezai hükümlere tâbidir. Bu, hukuk nezdinde birinci derecede varlığın gayri-meşruluğunu ifade eden bir durumdur. Bu durumdaki bir aktörün başvurduğu şiddet stratejisinin de kurallara tâbi olmayacağı açıktır. Andlaşmalara ve dolayısıyla meşruiyete dayalı olarak devletlerin uluslararası siyasette ve hukukta kazandığı statüye terör örgütleri sahip değildir. Bu nedenle, statünün devletlere kazandırdığı haklar ile yüklediği sorumluluklar statü sahibi olmayan terör örgütleri için geçerli değildir. Uluslararası platformda hak ve sorumlulukları bulunmayan aktörlerin başvuracağı şiddet

---

²⁴² BM Genel Kurulunun 2625 sayılı Dostça İlişkiler Bildirisi düzen-dışı kuvvetlerce bir başka devlet ülkesinde kuvvet kullanılmasını (devletlerin teröre başvurmasını) BM Andlaşması'nın 2/4. Maddesindeki yasak kapsamında saymaktadır. Bkz. Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, s.511.

stratejisinin kurallarla çevrili olmayışı da bunun, yani kabul görmüş statü yokluğundandır.

Clausewitz savaşı, hasmı irademizi yerine getirmeye zorlayan bir şiddet hareketi olarak tanımlamıştı. Terör de bundan farklı değildir. Meşru görülmemekle ve kuralı bulunmamakla birlikte terör de hasmı, icra edenin iradesini yerine getirmeye zorlayan bir şiddet hareketidir.

Siyasi aktörlerin başvurdukları ancak uluslararası hukukun meşru süjesi olmayan bu şiddet türünün kurallara tâbi olmayışı nedeniyle savaş stratejisine benzer, yazılı olarak kayda geçirilmiş başvurma ve icra etme şartları ve kurallarından bahsetmek de mümkün değildir.

Bu doğrultuda terör stratejisinin kurlsızlığını, savaş stratejisinin kurallarına atfen şu şekilde tanımlamak da mümkündür: a) terör stratejisine başvurmanın amacıyla uluslararası barış ve güvenliğin muhafazası sözkonusu değildir, b) meşru müdafaadan bahsedilemez, c) ilan etme zorunluluğu yoktur, d) hedef gözetme sorumluluğu yoktur, e) şiddetin icrasına ilişkin kabul görmüş araç ve yöntemlerden bahsetmek mümkün değildir, f) belirlenmiş bir icra alanı yoktur, g) şiddeti durdurma ve sona erdirmenin bağlı olduğu önceden belirlenmiş yazılı kuralları yoktur.

Siyasal şiddetin bir stratejisi olarak savaş ve siyasetle ilgili önermesini daha önce aktardığımız Clausewitz'e göre savaş mutlaka bir siyasi durumdan doğar ve bunun içindir ki savaş siyasi bir şiddet eylemidir. Şiddet eylemi olarak savaş aynı zamanda siyasetin, ilişkilerin yönetiminde kullandığı bir araçtır. Hatta savaş hem siyasetin bir aracı hem de siyasetin başka araçlarla devamından ibarettir. Siyaset eline kalem yerine kılıcı almıştır.²⁴³ Clausewitz'in bu önermesini, siyasal şiddetin bir diğer stratejisi olan teröre de uyarlamamız mümkündür. Buna göre; terör mutlaka bir siyasi durumdan doğar ve bunun içindir ki terör siyasi bir şiddet eylemidir. Şiddet eylemi olarak terör aynı zamanda siyasetin, ilişkilerin yönetiminde kullandığı bir araçtır. Hatta terör hem siyasetin bir aracı hem de siyasetin başka araçlarla devamından ibarettir. Siyaset eline kalem yerine silahı almıştır.

---

²⁴³ Clausewitz, *Savaş Üzerine*, s.52, 53, 310, 317.

Terör eylemi genelde terör örgütlerinin uyguladığı bir stratejidir. Zira ne terör örgütleri devletler kadar büyüktür ne de terör eylemleri savaşlar kadar büyük bir organizasyonu ve maliyeti gerektirir. Bu nedenle terör eylemi örgütlerin tercih ettiği bir stratejidir. Ancak bu strateji bazen devletler tarafından da tercih edilebilmektedir. Çünkü terör devletler için ‘ucuz, kolay ve sınırlı sonuçları olan’²⁴⁴ bir eylemdir. Terör eyleminin, şiddete başvurmada, ona meşruiyet kazandıran bir takım kurallarla çevrili olmayışı yani kuralsızlığı ve hareket alanı genişliği de bu stratejiye başvurmada devletleri cezp edebilecek başka bir özelliktir. Bu nedenlerle ve yukarıdaki önerme doğrultusunda terör, uluslararası siyasette birinci aktör olan devletlerin de zaman zaman tercih edebildiği bir strateji olabilmektedir.

Devletlerin terörle ilişkisi iki tarzda cereyan eder: Birinci tarz ilişki terörün desteklenmesi, ikincisi ise devletlerin eylemi bizzat gerçekleştirmesidir. Her iki tarz için de geçerli olabilecek gerekçeler şu şekilde ileri sürülmektedir: 20’nci yüzyılda iktidarlar terörizmi sıklıkla dış politika aracı olarak kullanmaya başlamışlardır. Devlet destekli terörizm, mantıksal olarak bir alternatif haline gelmiştir çünkü artık devletler stratejik hedeflerine ulaşabilmek için sürekli konvansiyonel kuvvet gönderememektedirler. Pratikte ve genellikle, pek çok iktidar için düşmanlarına lojistik, siyasal veya askeri anlamda doğrudan karşılık vermesi uygulanabilir değildir. Stratejik hedeflere erişmede konvansiyonel kuvvetler yetersiz kalabilmektedir. Ayrıca modern savaşların yüksek maliyetleri ve yenilgi tehlikesi ve saldırgan görülme isteksizliği terörü hızlı ve kullanışlı bir silaha dönüştürmektedir.²⁴⁵

Clausewitz’e atfen savaşı anlatırken, Clausewitz’in savaşların devletlerin karşılıklı çıkar ilişkilerini düzenleyen sosyal durumlarından doğduğu, biçimlendiği ve şiddet derecesinin de yine bu unsurlara bağlı olduğunu söylediğinden bahsetmiş ve bize göre de bu sosyal durumların siyasal şiddetin ekonomi, ideoloji ve güvenlik dinamiklerinden müteşekkil olduğunu ifade etmiştik. Siyasal şiddetin sözkonusu

---

²⁴⁴ “Thomas J. Baley, *Defining International Terrorism: A Pragmatic Approach, From Terrorism and Political violence*, 1998, s.5 ve Igor Primoratz, *State Terrorism and counterterrorism*, Frankfurt: Ontos Verlag, 2005, s.21”den aktaran Çaşın, *Uluslararası Terörizm*, s.572.

²⁴⁵ “British International Studies Association (BISA) Annual conference, (2006), Richard Jackson, ‘The State and Terrorist Sanctuaries: A critical Analysis’, İrlanda: University of cork, s.10 ve The International Policy Institute for counter-Terrorism, The Interdisciplinary center, (1997), Boaz Ganor, ‘Countering State-Sponsored Terrorism’, Herzlia: ICT Papers, s.7”den aktaran Çaşın, *Uluslararası Terörizm*, s.571.

dinamikleri savaş stratejisi için olduğu gibi terör stratejisi için de aktörleri harekete geçiren unsurlardır. Terörün çıkış kaynağında da ekonomi, ideoloji ve güvenlik dinamiklerinin hayat bulmaya çalıştığı sosyal zemin vardır. Aktörlerin hegemonya kurmaya çalıştığı bu zemin ya da dinamiklerin zarar görmeye başlaması veya kaybedilme korkusunun yaşanması savaş gibi terör stratejisine başvurulmasında da etkindir. Dinamikler ve siyasal şiddet ilişkisi bu minvalde ileride detaylı olarak anlatılacaktır.

1.3.2.1.3. Asimetrik Savaş: Savaşa Karşı Terör, Teröre Karşı Savaş

Her iki siyasal şiddet stratejisinin saikleri açısından benzerliklerinin karşılığında yine yapılanmaları ve tarzları açısından farklılıkları ya da orantısızlıkları veya diğer bir ifadeyle asimetrisi de mevcuttur.

Savaş ve terör; her ikisi de birer siyasal şiddet türüdür. Her ikisini de tetikleyen, harekete geçiren saikler yani dinamikler –ekonomi, ideoloji, güvenlik- aynıdır ve bu doğrultuda yine her ikisinin de hedefi siyasaldır ve siyasal amaçlara ulaşmak için başvurulan stratejilerdir. Bunlar kısaca her iki siyasal şiddet stratejisinin dinamikleri açısından benzerlikleridir.

Benzerliklerinin karşılığında her iki şiddet stratejisinin farklılıkları ya da asimetrisi de mevcuttur ancak asimetriyi de yine iki şiddet türünü harekete geçiren dinamiklerin arasında aramak gereklidir. Diğer bir ifadeyle, stratejilerin ekonomik gücü, ideolojisi ve güvenlik parametreleri arasında asimetrik bir yapı mevcuttur. Stratejilerdeki asimetrik yapıyı söz konusu üç dinamiği biraz daha detaylandırarak inceleyen Stepanova'ya göre asimetri; taraflar arasında başta askeri ve ekonomik güç olmak üzere mevcut potansiyel durum ve kaynaklar anlamında geniş alana yayılmış orantısızlıktır.²⁴⁶ Ancak asimetrinin yanı sıra, uluslararası siyaset arenasında başvurulan her iki stratejinin icra alanında karşımıza çıkan en çarpıcı görüntüsü ise, aktörleri dinamikler üzerinden bu asimetriler ile karşı karşıya gelmesidir. Diğer bir

---

²⁴⁶ Ekaterina Stepanova, *Terrorism in Asymmetrical Conflict*, New York: Oxford University Press, 2008, s.14.

ifadeyle, iki siyasal şiddet stratejisinin dinamikler üzerinden çarpışması ya da dinamikler üzerinden savaşa karşı terör, teröre karşı savaş konumudur.

Uluslararası siyaset arenasında karşı karşıya gelebilen her iki stratejinin aktörleri ve icrası dâhilinde asimetrik yapısının kodlarını Stepanova'nın detaylı analizi doğrultusunda; teşkilatlanma, statü, insan gücü, silah gücü, mali gücü, ideoloji, eylem tarzı ve sonuçları şeklinde de sıralamak mümkündür.²⁴⁷

Barash ve Webel'e göre asimetri; büyük, zengin, ağır silahlara ve karmaşık teknolojilere sahip ülkeler ve orduların kendilerini, küçük, fakir, hafif silahlara ve düşük teknolojilere sahip ve davaları uğruna ölmeyi arzulayan muhaliflerin karşısında bulmalarınıdır.²⁴⁸

Asimetrinin birinci unsuru aktörlerin statüsündedir. Biri meşru sayılırken diğersinin meşruiyeti yoktur ve bu nedenle birinin mevcudiyeti görünür iken diğeri görünmezdir, diğere bir ifadeyle, örgütlerin yapılanmaları yeraltındadır.

Savaş için teşkilatlanma, ordu düzeyinde bir kuvveti yönetmek üzere devletlerin oluşturdukları idari ve aktörün büyüklüğü ile orantılı olan yapılanmalardır. Buna karşılık terör örgütlerinin örgütsel yapılanmaları, ordu teşkilatlanmasına oranla oldukça küçüktür. Zira Lutz'a göre terör zayıfların silahıdır.²⁴⁹ Bu kapsamda asimetrinin ikinci unsuru olarak aktörlerin şiddete yönelik yapılanmalarını dikkate almak doğru olacaktır.

Üçüncü asimetrik kriteri insan unsurunda görmek mümkündür. Savaş stratejisini uygulamak için ihtiyaç duyulan insan sayısı terör eylemi için ihtiyaç duyulan insan sayısı ile karşılaştırılamayacak kadar fazladır.

Benzer bir asimetri de silah ve mali güç için geçerlidir. Devletlerin elindeki silah ve mali güç terör örgütlerinde yoktur. Bu nedenle şiddet stratejilerinin tahrip güçleri arasında uçurumlar vardır. Diğere taraftan devletler silah gücünü kendisi üretebilirken örgütlerin böyle bir üretim gücü yok gibidir. Örgütler silah gücü için aslında devletlere muhtaçtır. Silahlanma gücünü de etkileyen mali gücün temininde

---

²⁴⁷ Age., s.14-27.

²⁴⁸ David P. Barash ve Charles P. Webel, *Peace and Conflict Studies*, Los Angeles: SAGE Publications, Inc., 2009, s.59, 60.

²⁴⁹ Brenda Lutz ve James Lutz, "Terrorism", *Contemporary Security Studies*, Collins (Ed.), s.290.

ise devletler genelde meşru yoldan giderken örgütler meşru olmayan yoldan giderler. Ancak bu gücün zeminine sahip olmak için meşruiyet dışı farklı yollarla birlikte yine meşruiyet dışı şiddete başvurma seçeneği de uluslararası siyasetin değişmez bir olgusu olarak devletlerin daima masasının üzerindedir.

İki strateji arasında bir diğer önemli asimetrik unsur ideolojidir. Aktörleri ya da stratejileri karşı karşıya getiren unsurlardan biridir. Aktörleri karşı karşıya getiren ideolojiler ters istikametlidir. İstikametleri ve yapıları aynı olan ideolojilere sahip aktörlerin karşı karşıya gelmesi düşük ihtimaldir. Ancak birbirinin tam tersi yapıda ve istikametteki yani birbirini hedef almış ideolojilere sahip aktörlerin çatışması ise kaçınılmaz gibidir. Zira her ikisi de birbirinin varlığına ve hegemonya alanlarına birer tehdittir.

Devletlerin savaş stratejisi dâhilindeki eylemleri uluslararası hukuk normları ile çevrilidir. Savaşın ilan edilmesinden şiddetin içeriği, hedefleri ve şiddetin sonlandırılmasına kadar olan bütün süreç esasında kurallara bağlıdır. Bu süreçte terör örgütleri için ise kural yoktur. Örneğin,²⁵⁰ terör örgütlerinin gücü devletlerin konvansiyonel gücüne oranla oldukça zayıf kaldığından, bu açığı kapatmak için, eylem tarzının sonuçları itibariyle etkisini katlayacak tarzda olmasına ihtiyaç duymaktadırlar ki bu da örgütleri taktik hedef olarak muharip olmayan unsurlara, sivillere yönelmektedir. Ayrıca terör örgütlerinin eylem tarzı, az bir kuvvetle vurup kaçmaya dayalıdır.

Her iki stratejinin de siyasal hedefleri hemen hemen aynı genetik kodları taşımakla birlikte şiddetin icrasına ilişkin sonuçları farklılıklar arz eder. Savaş stratejisinin sonucunda tam kazanım ya da tam kayıp söz konusu olabilirken terör stratejisinde savaş benzeri tam kazanım ya da tam kayıptan bahsetmek mümkün değildir.

Stratejilerin asimetrik yapısını yukarıdaki gibi detaylı ele almak mümkün olmakla birlikte konunun başlangıcında ifade ettiğimiz gibi siyasetin üç dinamiği altında dikkate almak doğru olacaktır örneğin terör örgütünün yer altı statüsü ve vur kaç tarzındaki eylem taktiği hem örgütün hem de örgüt üyelerinin güvenliği gereğidir.

---

²⁵⁰ Stepanova, *Terrorism in Asymmetrical Conflict*, s.18; Caşın, *Uluslararası Terörizm*, s.565.

1.3.3. Dinamikler ve Uluslararası Siyasal Şiddet

Siyasetin oluşumunda ihtiyaçların giderilmesinde yaşanan ihtilafların varlığından bahsetmiştik. İhtilaflar ihtiyaç alanları yani dinamikler üzerinde yaşanmaktadır. Günümüzde ihtiyaçların giderilmesinde şiddet unsurunu dikkate alan Mehmed Cavid Bey'e göre;

Bir vahşi insanın ihtiyaçları gayet basit olduğu halde medeni bir şahsın ihtiyaçları gayet çeşitli ve düzenlidir. Medeniyet, yeni ihtiyaçlar ortaya çıkardığı gibi, ihtiyaçların çeşitlenmesi ve çoğalması da medeniyetin ilerlemesine hizmet eder... Medeni insanlarda aynı ihtiyaçlar daha fazla bir şiddet ve keşfe mahsus olmakta, alınmaları daha fazla çalışma ve zahmete bağlı bulunmaktadır.²⁵¹

Siyasetin başvurduğu siyasal şiddet olgusu ihtiyaç alanları yani dinamiklerden bağımsız değildir. Siyaseti siyasal şiddete yönlendiren unsurlar, siyasetin genlerini oluşturan ve siyaseti harekete geçiren dinamiklerdir. Diğer bir ifadeyle, siyaseti harekete geçiren ekonomi, ideoloji ve güvenlik dinamikleri siyasal şiddetin de genlerini ve dinamiklerini oluştururlar.

Freud şiddetin kaynağını ölüm ve yaşama dair insanın iç dürtülerinde görmüştü. Uluslararası siyasal şiddetin kaynağını da bu paralelde yani aktörlerin dinamikler üzerindeki yaşamsal siyasal dürtülerinde veya mücadelelerinde görmemiz mümkündür.

Savaşı ihtilaflar zemininde değerlendiren May'e göre, tabiat itibariyle insan bencildir ve kişisel varlığının korunmasına yönelik ihtiyaçlarının karşılanması arayışı içindedir ve bu arayış içerisinde karşılaştığı ihtilafları nihai olarak savaşa çözer:

Çatışmaların çok azı uluslararası hukuka, diplomasiye müracaat edilerek ya da barış uğruna bir milletin geri adım atmasıyla çözülebilmektedir. Önünde ya da sonunda bir zaman gelir ki, iki veya daha fazla milletin ihtilaflı meseleleri kördüğüm olur, bütün barış süreci başarısızlığa uğrar. Müracaat edilecek son bir mahkeme kalmıştır; o da savaş. İnsanlar birbirlerine karşı savaşa yönelirler çünkü savaşın arzu edilen sonucu elde etmede, bilinen diğer bütün yollara nazaran en etkili ve en kesin yol olduğuna inanırlar.²⁵²

İhtilafların yaşandığı ve çözümü için üzerinde savaşa başvuru ihtiyacı alanları bu manada, ekonomi, ideoloji ve güvenlik alanlarıdır.

²⁵¹ Cavid Bey, *İktisat İlmi*, s.14.

²⁵² May, *A Social Psychology of War And Peace*, s.5, 16, 17.

Aristo savaşın meşruiyetinden bahsederken dolaylı ya da doğrudan bu dinamiklere atıfta bulunmaktadır: “Barış içinde yaşayabilmek için savaşırız... Kimse savaş aşkı için savaşa yönelmez.”²⁵³ Aristo’nun, uğruna savaşıldığını söylediği barış; güvenlik demektir. Diğer bir ifadeyle, insanlar güvenlik ihtiyaçlarını gidermek, barış ortamını yaşamak ve toplumlarını güvenlik altına almak için savaşır.

Savaşın meşru gerekçelerini anlatmayı Aristo şu cümlelerle sürdürür:

*...şiddetin mağdurları olmuş isek, bize bu yönde haksızlık yapanlardan intikam almalıyız, böyle bir durumda haklı gerekçe ortaya çıkmış demektir; gerçekten haksızlığa uğradığımızda kendimiz, çocuklarımız veya başka medet umanlarımız ya da haksızlığa uğradıklarında müttefiklerimiz için savaşmalıyız; bundan başka ayrıca, şehir (devlet, ülke) adına, ganimet, kaynaklar, güç ya da benzeri şeyler anlamında bazı avantajlar kazanmak için de savaşmalıyız.*²⁵⁴

Aristo’nun, savaş için meşru olarak sıraladığı bu gerekçeleri arasında da siyasal şiddetin her üç dinamiğini görmek mümkündür: ikisi kendisinden medet umanları, taraftarları için, yani ideolojik ve güvenlik açısından savaş ve diğeri ise, devletin refahı yani ekonomik açıdan savaş.

Bull da devletlerin savaşa üç nedenden dolayı yöneldiklerini ileri sürmektedir: Bunlardan birincisi; hammaddeye ulaşma, pazarlara girme, yatırım imkânları veya ticari tekeller oluşturma gibi ekonomik nedenler, ikincisi; tehditleri bertaraf etme, devletin bağımsızlığını ve bütünlüğünü koruma gibi nedenlerden dolayı güvenlik, üçüncüsü ise düşünsel zeminde olmak üzere ideolojik nedenlerdir.²⁵⁵

Üç dinamik ve siyasal şiddet ilişkisini aynı kap içine koyan Ikenberry ve Kupchan’a göre de;²⁵⁶ hegemon olan devletin sadece askeri ve ekonomik gücü elinde bulundurarak diğer devletler üzerinde güç tesis etmesi olanaksızdır. Bunların yanında uluslararası ilişkilerdeki değer yargılarını da değiştirmek bir hegemon için ön koşuldur.

---

²⁵³ Mohammad Taghi Karoubi, *Just or Unjust War?*, Burlington: Ashgate Publishing Company, 2005, s.59.

²⁵⁴ Age., s.59.

²⁵⁵ Hedley Bull, *The Anarchical Society*, London: The Macmillan Press Ltd., 1994, s.195.

²⁵⁶ “G. John Ikenberry ve Charles A. Kupchan, ‘Socilization and Hegemonic Power’, *International Organization*, Cilt 44, Sayı 3, Yaz 1990, s. 283-314”den aktaran Rasim Özgür Dönmez, ‘Siyasal Şiddet, Batı Kollektif Kimliğinin Yeniden Oluşumu ve İslam’, *Avrasya Dosyası*, Cilt 12, Sayı 3, 2006, s.278, 279.

Uluslararası siyaseti; uluslararası aktörler arasında, güç dengesi bağlamında, ekonomik, güvenlik ve ideolojik ihtiyaçları gidermede yaşanan ihtilafları bertaraf etmeye yönelik, uzlaşma, yıldırma veya şiddet stratejilerini içeren güç odaklı faaliyetler olarak tanımlamıştık. Bu tanıma paralel olarak *uluslararası siyasal şiddeti* de; uluslararası siyasal aktörler arasında, güç dengesi bağlamında, ekonomik, güvenlik ve ideolojik ihtiyaçları gidermede yaşanan ihtilafları bertaraf etmeye yönelik, şiddet stratejilerini içeren güç odaklı faaliyetler şeklinde ifade edebiliriz.

1.3.3.1. Ekonomi Dinamiği ve Siyasal Şiddet

Tilly, tarihinde savaşın eksik olmadığı Avrupa devletlerinin oluşumuyla ilgili temel çalışmasında şu tespitte bulunmaktadır: “Merkezi trajik olgu basittir: Şiddet işe yarar; hem cinslerine karşı esaslı bir kuvvet uygulayanlar itaat elde ederler ve bu itaat sayesinde para, mal, kendilerine riayet edilmesi ve daha az güçlü olanların mahrum bırakıldığı zevklere erişme imkânı gibi çeşitli avantajlar sağlarlar.”²⁵⁷

İhtilafları bertaraf etmek üzere uluslararası siyaset platformunda ihtiyaçları gidermenin ve çıkarları takip etmenin uygun zeminini arayan aktör devlettir. Realist yaklaşıma göre uluslararası platformda siyasal ekonomi üç unsura dayanır: devlet, ulusal çıkarlar ve anarşik ortam. Bir toplumun ulusal çıkarları vardır ve bunun takipçisi ve koruyucusu da devlettir. Ancak ulusal çıkarların takip edildiği uluslararası ortam ise anarşıktır. Anarşik ortam, yani uluslararası alanda nihai bir otoritenin yokluğu ve dolayısıyla da bir toplumun istila, yağma ve fethedilmeme garantisinin yokluğu devletlerin ulusal çıkarlarının da birbirlerinden farklılaşmasına neden olur. Çıkarların korunması ise güvenlik olgusu ile mümkündür ve bundan da sorumlu olan yine devlettir. Realist yaklaşıma göre devletler daima, savaşın çıkma ihtimaline karşı alarmda ve muhtemel yenilginin de faciasal sonuçlarına karşı duyarlı olmalıdırlar. Bu durum devletleri uluslararası ekonomi ilişkilerinde öngörülü olmaya zorlar ve böylelikle devletler de, ulusal güvenlik adına, siyasetlerini ekonomik büyüme ve zenginliği maksimize etme üzerine çizerler. Bu nedenle uluslararası siyasetin

---

²⁵⁷ Noam Chomsky, *11 Eylül ve Sonrası: Dünya Nereye Gidiyor?* (Çev. Taylan Doğan, Nuri Ersoy, Mehmet Kara, Ali Kerem), İstanbul: Aram Yayıncılık, 2002, s. 122.

uluslararası ekonomik ilişkiler üzerinde belirgin bir biçimlendirici etkisi söz konusudur.²⁵⁸

Engels şiddeti “iktisadi gelişmenin hızlandırıcısı” olarak görürken,²⁵⁹ Coulomb da “Ulusal üretim güçlerinin gelişimini garanti altına almak için devletin ticaret siyasetine müdahalesi kaçınılmazdır” der. Ona göre, aynı şekilde uluslararası alanda da ekonomik gücün garanti altına alınması gereklidir ve bu aynı zamanda ulusal güvenliğin de sağlanması anlamına gelir.²⁶⁰ Askeri güç ekonomi güvenliğini, ekonomi güvenliği de askeri gücü takviye eder. Bu hem barış hem de savaş zamanı için geçerlidir. Savaş zamanında savaşın sürdürülebilmesi için de ekonomik gücün varlığı ve korunması önemlidir. Uluslararası ekonomik ilişkiler bünyesinde rekabeti barındırdığı için, aktör olarak devletler arasında ekonomi ve güvenlik hattında siyasal ihtilaflar da kaçınılmazdır.

Clausewitz’e göre savaş;

*...sosyal varlığın bir parçasıdır. Büyük çapta çıkarların kanla halledilen bir çatışmasıdır ve sadece bu yönü ile diğer çatışmalardan ayrılır. Savaşı sanatlardan birine benzetmektense, ticarete benzetmek belki daha yerinde olur: Çünkü ticaret veya ticarete rekabet, insan çıkar ve faaliyetlerinin bir çatışmasıdır. Fakat savaş asıl siyasete benzetebiliriz, çünkü siyaset de, hiç değilse kısmen, büyük çapta bir ticari rekabetten başka bir şey değildir.*²⁶¹

Mahnken’e göre de savaşın mantığı evrenseldir; aynı mantık her zaman, her yerde geçerlidir. Bunun nedeni, maddesel ilerleme sevdasında olan insan tabiatının değişmeden devam ede gelmesidir. Binlerce yıl önce yaşamış olanları savaşa motive eden aynı ihtiraslar bugün bizleri de motive etmeye devam etmektedir. Değişen sadece savaşın icra ediliş biçimidir.²⁶²

List’e göre savunma siyasal hayatın önemli bir unsurudur ve devlet müdahalesini meşru kılar. Bir devletin ekonomik gücü iki açıdan ele alınmalıdır: ulusal güç (zenginlik) ve bağımsızlık. Ulusal güç ve bağımsızlık endüstriyel gelişmeyle doğru orantılı olarak ekonomi ve bunun yanı sıra maneviyat ve siyaset ile güç kazanır. Ulusal beka, ulusal güce endeksli siyasete dayanır. Bu nedenle savunma ekonomik

---

²⁵⁸ Kirshner, “Realist Political Economy”, *Routledge Handbook of International Political Economy*, Mark Blyth (Ed.), s.36.

²⁵⁹ Arendt, *Şiddet Üstüne*, s.15.

²⁶⁰ Fanny Coulomb, *Economic Theories of Peace and War*, New York: Routledge, 2004, s:25.

²⁶¹ Clausewitz, *Savaş Üzerine*, s.141.

²⁶² Mahnken, “Strategic Theory”, *Strategy in the Contemporary World*, Jhon Baylis v.d. (Ed.), s.67.

çıklarlar doğrultusunda değerlendirmeye tabi tutulmalıdır. Uluslar, devletin müdahil olduğu ekonomik faaliyetlerle mevcut ve gelecekteki varlıklarını savunmaya devam etmelidirler. Bir ulusun savunma potansiyeli de onun küresel endüstriyel gelişimiyle belirlenir.²⁶³ Bütün bunlar ulusal gücün güvenliğini ve dolayısıyla da devletin uluslararası alanda ekonomik ve askeri savunma siyasetini etkiler. List'e göre uluslararası siyasette daim olan savaş halidir. Barış, ihtilafların geçici olarak askıya alınması halidir. Bu nedenle barış zamanında savunmaya ilişkin endüstriyel adımlar atmaya ve tedbirler almaya devam edilmelidir.²⁶⁴

Uluslararası siyaset arenasında ulusal ekonomik çıkarları takip eden ve bunları koruma görevini üstlenmiş olan baş aktör devlettir. Meşruiyet sınırları içerisinde olduğu varsayılan siyasal şiddeti uygulama tekeline sahip olan da devletse ve çıkarlar da ulusal bekaya yönelikse -ki ekonomik çıkarlar bu mahiyettedir- devletin de söz konusu çıkarlarını takip etmek ve korumak için siyasal şiddete başvurmayı meşru göreceği düşünülebilir. Diğer bir ifadeyle, devletlerin siyasal şiddete başvurmasındaki önemli bir dürtü olarak karşımıza çıkmaktadır ekonomi dinamiği.

Ekonomi ve siyasal şiddet ilişkisi “ekonomi güvenliği” olgusunun içerisinde yer almaktadır. Ekonomi dinamiğinin siyasal şiddeti harekete geçirmesi ekonomik çıkarların ve gücün korunması amacıyla doğru orantılıdır. Bu manada ekonomi güvenliği kavramı “uluslararası ekonomik sistem içerisinde karşılaşılabilecek çeşitli tehdit ve riskler kapsamında siyasal ekonomik çıkarların, zenginliği üretme kabiliyetinin ve yapısal bütünlüğün korunması”²⁶⁵ olarak tanımlanabilir. Bu tanımın kodlarında doğal olarak ekonomik çıkarların ve gücün korunması için siyasal şiddete çağrı vardır.

Cable'a göre ekonomi güvenliği doğrudan bir ülkenin kendisini savunabilme kabiliyeti olan ticari faaliyetlerini ifade eder. Zayıf ekonomik performans, gücün izdüşümü olan askeri kabiliyetin altının oyulmasıdır. Bu çerçevede ekonomi güvenliği olgusu siyasetin şiddet unsurunu bünyesinde barındırır. Thakur da ekonomi

---

²⁶³ Coulomb, *Economic Theories of Peace and War*, s.27, 28.

²⁶⁴ Age, s.28.

²⁶⁵ Dent, “Economic Security”, *Contemporary Security Studies*, Collins (Ed.), s.204.

güvenliğini “devletin kaynaklara, sermayeye ve pazarlara girme gücünün ve zenginlik seviyesinin korunması ve devam ettirilmesi” olarak anlamaktadır.²⁶⁶

Ekonomi ve siyasal şiddet ilişkisine dair kabul edilmiş klasik doktrinlerin yanı sıra istatistiksel teknikleri içeren yaklaşımlara göre “savaş döngüleri” “ekonomik döngüler”le bağlantılıdır. Bu bağlantıda; tekrarlayan savaşlar ekonomik krizleri, tekrarlayan ekonomik krizler de savaşları tetiklemektedir. Ekonomi perspektifinden bakıldığında güçlü devletlerin siyasal şiddete başvurmasında iki belirgin durumla karşılaşılmaktadır: Biri ekonomik çöküntü, diğeri de güçlü devletlerin artan sermayelerini aktarabilecekleri pazar bulma ihtiyaçlarıdır. Bu doktrine göre güçlü devletler ekonomik çöküntüye girme durumu ile karşılaştığında çöküntüden kurtulmak için yeni kaynak bulma ihtiyacını hissetmekte ve bunu bulabileceği alanlarda siyasal şiddete yönelebilmektedir. Keza yine sermaye fazlasına ulaşan güçlü devletler de, iç piyasada kâr marjı daraldığı ve sermayeyi aktarabileceği bir alan bulamadığı için, sermayeyi aktarabileceği ve kâr marjını yükseltebileceği bir dış pazar bulmak ve sermayesine alan açmak için siyasal şiddete yönelmektedirler. Savaş perspektifinden bakıldığında ise, savaşlar ekonomik çöküntülere neden olmakta, devletler savaş sonrası ekonomilerini düzeltebilmek için üretime ağırlık vermekte ve belirli bir periyot sonrasında üretim fazlası da sermayede kâr marjını daraltmakta ve yine marjı yükseltebilmek için sermaye fazlasını aktarabileceği alan bulma ihtiyacı duymaktadır.

Robins’e göre uluslararası tansiyonun artmasının nedeni güçlü devletlerin sermayelerini ihraç etme çabalarıdır ve “dış yatırımların korunması” söylemi de liderlerin emperyalist siyasi ihtiraslarının bir örtüsüdür. Güçlü devletler sermaye aktarım siyasetinde, ulusal ekonomik güvenlik nedeniyle rakip devletin ticari kısıtlama siyasetiyle karşılaştığında savaşın gerekçesi doğmaktadır. Bu nedenle modern zamanlarda uluslararası siyasal şiddeti tetikleyen, uluslararası akıma giren sermayenin karşılaştığı ticari engellerdir.²⁶⁷

Marksist düşünceye göre kapitalist ekonomiler kırk ila altmış yıllık bir döngü içerisinde yönetilmektedir. Bu döngüler kapitalist ekonominin krizini ifade eder. Kondratief bu döngülerin, yani krizlerin kapitalizmin tabiatında var olduğunu söyler.

---

²⁶⁶ Dent, agm., s.209.

²⁶⁷ Coulomb, *Economic Theories of Peace and War*, s:176, 177.

Ona göre döneminin ileri aşamasında bulunan kapitalist ülkelerin büyüyen ekonomileri daha büyük bir hammadde ihtiyacı duyar ve devletleri yeni pazar arayışlarına yöneltir. Bu ise uluslararası tansiyonu yükseltir. Bu dönemde, siyasi huzursuzluğa neden olan iç piyasadaki ekonomik tezatlar da giderek daha kötüleşir. Dolayısıyla bu istikamette gelişen savaşlar, devrimler ve ülke fetihleri, ekonomik kriz döngülerinin bir sonucudur.²⁶⁸ Bu kriz döngülerini, döngü olarak birbirini tekrar etmesi nedeniyle *dinamik kapana* olarak tanımlamak da mümkündür. Bu şekildeki bir kriz döngüsüyle ekonomi dinamiği aktörleri kapana almaktadır.

Uluslararası siyasal krizlere siyasal şiddet perspektifinden bakan teoriye göre ise, elli yıllık bir döngü içerisinde meydana gelen büyük savaşlar ekonomik büyümenin doruk noktasında (ve genel olarak fiyatların yükseldiği bir dönemde) ortaya çıkmakla birlikte ekonomiyi daha da kötüleştirici ve uzun vadeli bir sonraki ekonomik krizi tetikleyici bir işlev görmektedir. Ekonomik krizler, bir önceki savaştan kaynaklanan savaş ekonomisinin sonuçlarıdır. Çünkü büyük savaşlar kaynak talebini artırmakta ve savaş sonrası refahı tekrar yakalamak için üretim kapasiteleri artırılarak ileri aşamada üretim ve sermaye fazlasına neden olmakta ve akabinde de sermayenin aktarılacağı alan açma ihtiyacı duyulmaktadır. Bu da uluslararası siyasal tansiyonun yükselmesine neden olmaktadır. Bu teoride; savaş ve ekonomik döngüler karşılıklı olarak birbirlerini tetiklemektedir.²⁶⁹

Uluslararası siyasette ekonomi güvenliği kavramı, kaynaklar, hammadde, sermaye ve pazarın yanı sıra bir devletin ekonomi kabiliyetlerine yön veren sisteminin düşünsel yapısının korunmasını da kapsar. Devletlerin ekonomi sistemlerinin düşünsel yapısını ise ideolojiler belirler. İdeolojiler sistemin toplumsal dayanağını, toplumun ekonomik yaşam tarzını yansıtır. Sistemin doğru kurgulanmasında, doğru çalışmasında ve kalıcı olmasında ideolojiler önemli role sahiptirler. Diğer bir ifadeyle de sistemin ruhunu oluştururlar. Dent'in ifadesiyle, örneğin Doğu Asya devletçi, Avrupa sosyal, Anglo-Sakson liberal ve Orta doğu sosyo-dini ekonomi sistemlerine sahiptirler. İdeolojik sistemler daima yeni uluslararası normların kendi sistemlerine adapte edilmesine karşı direnç gösterirler.²⁷⁰ Yeni normlar toplumun yaşam tarzına,

---

²⁶⁸ Age, s:179.

²⁶⁹ Age., s.179, 180.

²⁷⁰ Dent, "Economic Security", *Contemporary Security Studies*, Collins (Ed.), s.214.

sistemin işleyişine, ülkenin ekonomi kabiliyetine ve dolayısıyla ülke güvenliğine etki eder. Bu nedenle ekonomi güvenliği, sistemin ideolojisinin korunmasını da kapsar ve gerektiğinde şiddet kullanmayı da beraberinde getirir.

1.3.3.2. İdeoloji Dinamiği ve Siyasal Şiddet

İdeolojinin şiddetle ilişkisini Eagleton şu şekilde anlatmaktadır: “İnsanların geçerli maddi nedenlerden dolayı birbirleriyle mücadele etmeleri veya birbirlerini öldürmeleri rahatlıkla anlaşılabilir bir durum; anlaşılması asıl güç olan şey, fikir gibi soyutluğu apaçık olan bir şey adına da bütün bunların yapılabiliyor olmasıdır. Ama yine de fikirler, insanların uğruna yaşadıkları ve yerine göre uğruna öldükleri şeylerdir.”²⁷¹ Soyut olmakla birlikte fikirlerin uğruna ölünmesi, fikirlerin kutsallığından ya da kutsiyet atfedilmesindedir. Buradaki kutsallık da yine fikirlerin üzerine inşa edildiği maddi ve manevi değerlerin bekası ve bunun da doğrudan yaşamla ilişkili olmasındandır. Şiddete yönelten bu saikleri, ideoloji için yapılan tanımlar arasında da bulmak mümkündür. Hatırlanacağı üzere ideolojinin; bir inanç sistemi ve söylemle birlikte eyleme dönük olduğu tanımlamaları da yukarıda aktarılmıştı.

Gouldner, ideolojinin şiddete yönelten karakterini şu şekilde tanımlamaktadır: “[ideoloji] dogmatik, yıkıcı, insanı insanlıktan çıkaran, yanlış, irrasyonel ve kuşkusuz ‘aşırı’ bilincin hükümranlığıdır.”²⁷²

“Tarihsel macerasının çoğunda ideoloji terimi, rakip fikir ya da inanç sistemlerine saldırı silahı veya aracı olarak kullanılmıştır.”²⁷³ Bu tasvirdeki saldırı olgusu rakip fikir ya da inanç sistemini etkisiz hale getirmeyi veya yok etmeyi betimlemektedir: Fiziksel şiddeti içermeyen, düşünce zemininde yapılan bir saldırdır. Ancak, düşünsel zemindeki böyle bir saldırının aracı olabilen ideolojiyi fiziksel şiddet zemininde de görmek mümkündür. Siyaset alanında vuku bulabilecek fiziksel şiddete bir meşruiyet aranacak ise bunu sağlayacak olan ideolojidir. Meşruiyet aracı olmanın ötesinde ideoloji ayrıca, siyasette çıkarların takibi ve korunması için gerektiğinde, eyleme dönük olma özelliği nedeniyle, şiddet eylemine yönlendiren bir dürtü olarak

---

²⁷¹ Eagleton, *İdeoloji*, s.14.

²⁷² “Alvin Gouldner, *The Dialectic of Ideology and Technology*, Londra, 1976, s.4”den aktaran Eagleton, *age.*, s.22.

²⁷³ Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, s.7.

da karşımıza çıkmaktadır. Mannheim, ideolojileri, belli bir sosyal düzeni savunmaya hizmet eden düşünce sistemleri olarak tanımlamaktadır.²⁷⁴ Doğrudur fakat savunmanın sadece düşünce zemininde kalacağı da düşünülemez: Düzeni korumak amacıyla savunma aynı zamanda şiddet zemininde de cereyan edecektir. Heywood'a göre de ideoloji, mevcut iktidar sistemini muhafazaya, biraz değiştirmeye veya ortadan kaldırmaya yönelmiş örgütlü siyasal eylem için zemin oluşturan fikir kümeleridir.²⁷⁵ Ve bu zemin, şiddeti de içeren bir zemindir.

Şiddet içermeyen siyasal eylemler için olduğu gibi şiddet içeren siyasal eylemler için de ideoloji meşrulaştırma işlevi görür. Bu manada Arendt, şiddetin daima haklılaştırmaya muhtaç olduğunu söyler ve bunu temin için de ideolojiye işaret eder.²⁷⁶ Meşrulaştırma güce haklılık kazandırırken, meşrulaştırma olgusunun da kullandığı bir takım kavramlar ve araçlar vardır. İç siyasete benzer şekilde; insani yardım, demokrasi, adalet götürme, kalkındırma, kendisini, ırkdaşlarını ve dindaşlarını savunma gibi düşünce ve inanç dünyasıyla ilgili söylemler uluslararası siyasetin meşrulaştırma araçlarındandır. Söz konusu araçlar siyasetin hem yumuşak hem de sert gücünü meşrulaştırırken belirli bir ideolojiye dayanırlar. Esasında meşrulaştırma araçları, bu tür söylemlere bürünmüş ideolojidir. İdeoloji olmaksızın, meşrulaştırılmaya çalışılan siyaset faaliyetinin haklılığını anlatmak ve kabul ettirmek zordur. İdeoloji, aynı düşünce dünyasına sahip tarafların bulunduğu ortak zemini sağlar. Ancak, başkalarının davranışlarını onların tercih etmedikleri yönde değiştirme faaliyeti olarak ve aynı düşünce dünyasına sahip olmayan taraflar düşünüldüğünde, siyasetin kendisini meşru kabul ettirme zemini olarak ideolojiyi kullanması çok zordur. Çünkü düşünce dünyasını bir anda değiştirmek mümkün değildir ve farklı ideolojiye sahip taraf, karşıt ideolojiye sahip tarafın siyasetine direnç gösterir. Şayet rızaya dayalı ve gönülden bir benimseme mevcut değilse zor kullanarak benimsetme durumu söz konusudur ve bu durumda ideoloji, fiziki güç kullanmanın yani şiddetin meşrulaştırma aracı, tetikleyicisi olma konumuna düşer.

Eagleton, ideolojinin, çıkarlara yönelik siyasal faaliyetlerin meşrulaştırıcılığını, eyleme dönüklüğünü şu şekilde ifade etmektedir:

---

²⁷⁴ Age., s.11.

²⁷⁵ Age., s.15.

²⁷⁶ Arendt, *Şiddet Üstüne*, s.93.

İdeolojiyi bir tür kolektif, simgesel kendini ifade etme biçimi olarak görmek, onun ilişkisel veya çatışmaya dayanan yönünü henüz fark etmemiş olmak demektir; bu nedenle ideoloji, çıkar çatışması durumlarında bu tür toplumsal grupların çıkarlarının (ve hatta çıkarlara yönelik eylemlerin) meşrulaştırılması ve desteklenmesi anlamına gelmektedir. Bu anlamıyla ideoloji, kendi çıkarlarını gözeten toplumsal güçlerin, bir bütün olarak toplumsal iktidarın yeniden üretilmesinde merkezi önem taşıyan meseleler üzerinde çatıştığı ve çarpıştığı söylemsel alan olarak görülebilir. Bu tanım, ideolojinin, düşünmeye dayalı bilme yetisinin genellikle 'rasyonalite dışı' çıkar ve isteklerin gözetilmesine tabi olduğu, özellikle 'eyleme-dönük' bir söylem olduğu varsayımı içerebilir.²⁷⁷

Toplumları bölmek ve kutuplaştırmak, ideolojinin, şiddete yönelik eylem zeminini oluşturma yöntemlerinden birisidir. Dünyayı hemen hemen ikiye bölen liberalizm ve sosyalizm kutuplaşmaları kapsamında Wallerstein bunu şu şekilde ifade etmektedir:

Yüzeyde, ABD ve SSCB sadece 1945'ten beri değil, 1917'den beri bir soğuk savaşa kilitlenmiş ideolojik düşmanlardı. Bunlar toplumun iyiliği konusunda, tarihsel gerçekliğin oldukça farklı yorumlarına dayanan alternatif vizyonları temsil etmekteydiler... Dahası, her ikisi de bu ideolojik ihtilafın derinliğini oldukça yüksek sesle telaffuz etmekte ve tüm ulusları ve grupları bir tarafı ya da diğerini seçmeye çağırırmaktaydılar... Wilson, ABD'nin 'dünyayı demokrasi açısından güvenli kılmak için' Birinci Dünya Savaşı'na girmesini istemişti... Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda, aşağı yukarı Sovyet ve ABD birliklerinin karşılaşmış oldukları yerler boyunca bir hat çizilmişti. Bu hattın doğusu Sovyet siyasi hâkimiyetine ayrılmış bir bölgeydi.²⁷⁸

Bu doğrultuda Kore ve Vietnam savaşları da ideolojik kutuplaşmaların siyasal şiddete dönüşümün en bariz örneklerini oluşturmuştur.

Dinle etkileşim içerisinde bulunan ve dini söylemleri bünyesine katan ideolojilerin ya da beşeri yanılısamayla dinden çıkarılan anlam ve yorumlamalarla ideolojiye dönüştürülen din kalıbı da şiddetin kaynağı olabilmektedir. Bu noktada uluslararası alanda şiddeti harekete geçiren hâkim unsur yine din değil, ideolojidir. Laçiner de "Din ve mezhep savaşı olarak görünen birçok çatışma ise aslında dünyevi çıkarların dini bir söylem ile gizlenmesinden başka bir şey değildir"²⁷⁹ der.

Batı'dan Doğu'ya yönelik din motifli siyasal şiddetin sembolik örneklerini Haçlı Seferlerinde görmek mümkündür. Bu seferlerde insanlar din saikiyle toplanıyor

²⁷⁷ Eagleton, *İdeoloji*, s.56.

²⁷⁸ Wallerstein, *Liberalizmden Sonra*, s.21, 224.

²⁷⁹ Sedat Laçiner, *Irak Küresel Meydan Savaşı ve Türkiye*, Ankara: Roma Yayınları, 2004, s.276.

görünmekle birlikte onları bir araya getiren sadece din değildi. Din algısının yanı sıra, üst şemsiye olarak siyasetin yönlendirdiği ekonomi ve güvenlik dinamikleri de insanları şiddete yönlendiren diğer etkenlerdi. Toynbee'ye göre Haçlı Seferleri, geçici bir fetih ve ticaret hareketiydi. Pirenne'e göre ise, lordlar tarafından finanse edilmiş bir büyük feodal savaşı.²⁸⁰

Bu savaşların da meşrulaştırma aracı doğal olarak ideolojidir ancak buradaki ideoloji kutsiyete bürünmüş bir ideolojidir. Kendi aralarında iktidar için savaşan Batı'lı siyasal yapılar, İslâm'ın Batı'ya yönelmesiyle aralarındaki mücadeleyi bırakıp, dine karşı din sloganıyla bu kez de birleşiyorlardı. Ancak yukarıda belirttiğimiz gibi, toplulukları birleşmeye sevk eden ve savaşmaya yönlendiren sadece din unsuru değildi. Runciman bu savaşların saikini şu şekilde anlatmaktadır:

11. Yüzyılın sona ermesiyle, kutsal savaş düşüncesi akıllara yerleşmiş bulunuyordu. Hristiyan şövalye ve askerlerinden, kilise tarafından aralarındaki mücadeleleri bırakarak, bunun yerine Müslümanlara karşı savaşmak üzere Hristiyanlığın sınır bölgelerine sefer etmeleri talep ediliyordu. Hizmetlerine karşılık, ele geçirecekleri araziye sahip olacaklar ve ayrıca bazı dini mükâfatlara da kavuşacaklardı. ...Büyük hükümdarların kendilerini bu işten uzak tutmak eğilimlerine rağmen, batı şövalyeleri kutsal savaş çağrısına uymaktaydılar. Bunları harekete geçiren şeyler kısmen dini mahiyetteydi. Bunlar birbirleriyle savaşmış olduklarından utanıyorlardı; haç için savaşmak istiyorlardı. Fakat araziye karşı duyulan açlık da, özellikle ilk doğan çocukların hakkının iyice yerleşmiş olduğu Fransa'da bu tür savaşlara büyük bir çekicilik kazandırmaktaydı. ...Hristiyanlık görevini arazi kazanmak imkânı ile birleştirmek çok cazip bir şeydi.²⁸¹

Pirenne'e göre "insanları özendirmek için şunlar vaat ediliyordu: Tanrı uğruna savaşmanın onuru, ölüm halinde cennete gitme; kutsal kabri kâfirlerden kurtarmak, karşılığında günahların affedilmesi; lordların yokluğunda malların gözetilmesi, herkesin borçlarının ertelenmesi, azizlerden kalan vücut ve kemik kalıntılarının ele geçirilmesi ve Doğu'daki zengin yaşam ve kadınların güzelliği!"²⁸²

I. Haçlı Seferi Papa II. Urbanus tarafından ilan edildi ve Kudüs'ü alarak orada feodal bir Krallık kurdular. Yeni krallıklarda Doğu'nun zenginlikleriyle, ipeğiyle, baharatlı mutfağıyla tanıştılar ve zamanla bunları Batı'ya taşıdılar. II. Haçlı Seferi

²⁸⁰ "Toynbee ve Pirenne"den aktaran Fatma Mansur Coşar, *Din Savaşları*, İstanbul: Evrim Yayınevi, 2008, s.50.

²⁸¹ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, İstanbul: Nokta Kitap, 2005, s.93.

²⁸² "Henri Pirenne, *Ortaçağ Avrupa'sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi* (Çev. Uygur Kocabaşoğlu), İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2007, s.194"den aktaran Coşar, *Din Savaşları*, s.51.

sırasında Yunanistan'daki Bizans toprakları ele geçirildi ve zengin ipek sanayine ve mallarına el kondu. III. Sefer, Kudüs'ü geri almak için hazırlandı. Bu seferde, aralarındaki bitmek bilmeyen güç çekişmelerine rağmen, Avrupa'nın büyük kralları da yer aldı. Bunlar: Fransız II. Philippe Auguste, İngiliz *Aslanyürekli* Richard, Alman Kralı Frederic Barbarossa idiler. Siyasi ögeler artık açıkça ortaya çıkmaya başlamıştı.²⁸³

Dinin beşeri yanılısamayla yapılan yorumu neticesinde ortaya çıkan, dini motifli ideolojinin İslâm tarihinde de grupları şiddet hareketine yönlendirmesine ilişkin ilk örnekleri Haricilerde görülmektedir. Akyol'a göre Hariciler İslam'daki ilk dini-siyasi radikal harekettir, ilk terörist harekettir.²⁸⁴ Hz. Ali ve Muaviye taraftarları arasında çıkan ihtilafın çözümü için, daha sonra Hariciler olarak adlandırılacak olan bir grup, karşı tarafın savaşmak yerine insanlar arasından hakem tayin edilmesi fikrini Hz. Ali'nin muhalefetine rağmen taraftarlara kabul ettirmişler ancak hakem kararından sonra da, Kur'an'daki "lâ hükme illâ lillah" (Allah'tan başka hüküm verici yoktur) ayetine atıfla Allah'ın hükmünü uygulamak yerine hakem olarak insanlara başvurmanın kâfirlik olduğunu ilan etmişlerdir.²⁸⁵ Hariciler bu hatalarından tövbe ederek döndüklerini de ilan ederek Hz. Ali'yi de tövbe etmeye davet etmişlerdir: "Biz insanları değil, Kur'an'ı hakem tayin ettik, Kur'an ise insanlar vasıtasıyla dile gelir..."²⁸⁶ Haricilere cevap olan Hz. Ali'nin bu sözleri, hakemlik yapacak olanların Kur'an hükmüne göre beyanda bulunmalarının beklenmiş olduğunu kastediyordu, ihtilafın çözümünde esas alınacak olan hüküm insanların değil, Kur'an'daki ayetlerin yani Allah'ın hükmü olacak idi. Hakemler buna göre karar beyan edeceklerdi. Ancak Hariciler bunu anlamamış ve Hz. Ali'nin Kur'an'daki Allah hükmüne karşı geldiğini ve dolayısıyla da kâfir olduğunu düşünmüşlerdir.

Akyol bu olaya yönelik ideoloji tespitlerini ve akabinde ki eyleme dönük gelişmeleri şu şekilde aktarmaktadır:

...hakem olayı sebebiyle Hz. Ali'yi kâfir sayarak ona huruç eden (başkaldıran) Hariciler ise Hz. Ali'den ayrıldılar. Harici deyimi de 'huruç eden', 'başkaldıran' anlamına gelir. Hariciler, kendilerinin dışındaki herkesi kâfir

²⁸³ Coşar, age., s.51.

²⁸⁴ Taha Akyol, *Hariciler ve Hizbullah, İslam Topluluklarında Terörizmin Sosyal Kökleri*, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2000, s.7.

²⁸⁵ Age., s. 51, 52, 53.

²⁸⁶ Age., s. 53.

sayıyorlardı. Böyle olunca da hem Muaviye'nin hem Hz. Ali'nin denetimindeki topraklar Haricilerin nazarında 'darü'l-harp'ti, yani düşman ülkesi! Yalnız Haricilerin elinde bulunan yerler "darü'l-İslam" olurdu!

Böylece sosyolojik bir içe kapanış olarak ortaya çıkan "kabile ruhu" kendi 'kurtarılmış bölgesi'nin 'teori'sini de bulmuştu! Eylem yaparak "kurtarılmış bölge"lerini genişletmek isteyeceklerdi. Bunun için en kestirme yol adam öldürmektir!

Hz. Ali'den ayrılan Hariciler, 'lâ hükme illâ lillah' (Allahtan başka hüküm sahibi yoktur) şeklindeki ayeti anlamadan sadece slogan haline getirerek... Harura bölgesine çekildiler.

Bedevi kan dökücülüğünü sözümlerine meşrulaştıran bu 'teori'nin heyecanıyla 'eylem'e geçtiler, binlerce Müslüman'ı öldürdüler ve sonunda kendileri de 'fraksiyon'lara bölündüler...²⁸⁷

Söylemin, akıl, düşünce ve eyleme hâkim olması bakımından Haricilerin örneği Zehra'ya göre Fransız devriminde şiddet uygulayan Jakobenlerin örneğine benzemektedir: "Jakobenlerin de aklını 'hürriyet, kardeşlik ve eşitlik' kelimeleri çelmişti. Bu kelimeler adına nice mazlum insanları öldürüp, nice kanlar akıttılar. Haricileri de 'İman', 'Hüküm ancak Allah'ındır' ve 'Zalimlerden beri (arınmış) olma' kelimeleri şartlandırmıştı. Bu kelimeler namına Müslümanların kanını helâl saydılar, toprağı Müslümanların kanlarıyla sulayıp her tarafa saldırdılar."²⁸⁸

İnsani değerlere ait çeşitli kavramları içeren ve ideolojiye dönüşen söylemlerin insanları şiddete nasıl yönlendirdiğinin analizini başka bir çalışmada Akyol şu şekilde yapmaktadır:

Bu iki renkli dünyada sadece iki tane renk vardır, kavramlar vardır, insanlar yoktur. Gerçi insan üzerine nutuk çoktur ama 'şu insan' yani müşahhas insan, etten, kemikten insan, yaşayan insan yoktur. İnsan kılığına girmiş 'iyi' ve kötü' kavramları vardır. İnsan diye nutuk atan fanatik, hem cinslerini yani insanoğlunu değil, kafasındaki kavramları kastetmektedir. Mesela, 'proleterya' dediği zaman, işçileri bile değil, Komünist Partisi'nin militanlarını kastetmektedir. 'Faziletli Vatandaşlar' dediği zaman, sadece Jakobenleri kastetmektedir. Öyleyse insanları öldürmek, artık 'suç' değildir, kötülüklerin kökünü kazımaktır!.. En acısı da, en büyük vahşetlerin en iyi özelemler uğruna yapıldığını zannederek 'mazur' görülmesi, 'haklı' sayılması, hatta heyecanla, şevkle inançla icra edilmesi, Fransız İhtilali'ndeki, Rus ve Nazi ihtilallerindeki heyecanlı, şevkli 'haklı' (!) vahşetlerin temelinde aynı şey vardır: İnsansız kavramlar veya insanın kavramlara kurban edilmesi...²⁸⁹

²⁸⁷ Age., s. 53, 54.

²⁸⁸ "Muhammed Ebu Zehra, *İslamda Siyasi ve İktisadi ve İtikadi Mezhepler Tarihi*, ss.73"den aktaran Akyol, age., s.55, 56.

²⁸⁹ "Taha Akyol, (2005), *Politikada Şiddet*, İstanbul: Truva Yayınları, ss.38-39"dan aktaran Akyol, (2000), age., s.58.

1.3.3.3. Güvenlik Dinamiği ve Siyasal Şiddet

Konumuz uluslararası siyasal şiddeti kapsadığından, bu başlık altında uluslararası şiddeti ve şiddet zeminini güvenlik bağlamında açıklayan teorilere yer vereceğiz.

Bu teorilerin başında Realizm gelir. Realist düşüncede, insan unsurunun uluslararası siyasete önemli yansımaları vardır:

Realistler insanın kötü, günahkâr, çıkarıcı, saldırgan ve ilişkilerinde gücü odak haline getiren olumsuz bir tabiata sahip olduğunu düşünmektedirler. Bu nedenle uluslararası siyaseti de insan tabiatıyla açıklarlar... İnsan doğuştan kötü, açgözlü ve hırslıdır. İnsanın bu özellikleri uluslararası siyasete de yansır. Bireylerin ilişkilerinde gücü esas alması ve güç ile çıkara dayalı bir ilişkiyi benimsemesi gibi devletler de uluslararası siyasette güç ve çıkar peşindedirler. Sürekli kapasitesini artırma güdüsüyle hareket eden devletler diğerlerini egemenliği altına almaya çalışırlar. Dolayısıyla böyle bir yapıda çatışma ve savaş olağandır.²⁹⁰

Realist yaklaşıma göre dünya, siyasal anlamda, bir devletler sisteminden ibarettir. Sistem içerisinde devletlerarasındaki ilişki “güç siyaseti” ile karakterize edilebilir. İnsan tabiatının karamsar bakış açısında anlamını bulan realizme göre dünya sahnesi üzerinde devletler birbirlerine güvenmemelidirler ve bu nedenle kendilerini güvende hissetmeleri için güçlerini artırma arayışı içindedirler. Devletlerin kendilerine yönelik bu arayışları ise “ulusal çıkar” tanımında yerini alır. Realistler için ulusal çıkar tanımının bütünlüğü içinde “yüksek” ve “düşük” siyasetler vardır. Sağlık, refah gibi kişisel çıkarlar iç siyasetin malzemeleridir ve düşük siyaset kategorisindedirler. Devlet güvenliği ise yüksek siyasete dâhildir. Ancak bu ayrımla beraber, iç siyaset ile dış siyaset birbirleriyle ilintilidir. Bir savaşın kaybedilmesi, düşük siyasetin unsurlarının altının oyulması demektir. Bu nedenle kişisel çıkarlar ulusal çıkarlara sıkı sıkıya bağlıdır.²⁹¹

Realist bakış açısına göre, devletler üzerinde nihai bir güç ya da otoritenin yokluğu nedeniyle uluslararası siyaset daima anarşiktir. Uluslararası siyasette kural çok azdır. Anarşi, kuralın az olduğu sistemden doğmaktadır ve uluslararası güvenlik -

²⁹⁰ Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, s.164.

²⁹¹ “Ulusal Çıkar: Başka devletlerin ve vatandaşlarının çıkarları ile çatışsa da, devletlerin kendi vatandaşlarının çıkarlarına uygun siyasetini ifade eder. Bu nedenle söz konusu tanımlama, siyasetçilerin gayri ahlaki siyasetlerini meşrulaştırmada kullanılmaya son derece müsaittir. Dolayısıyla, kendi başlarına buyruk hareket edebilen devletlerin dünyasında bu tanımlama en iyi, devletin gücünü artırmaya ve devam ettirmeye yönelik arayışlara ilişkin siyaset tarafından kullanılmaktadır.”: Hough, *Understanding Global Security*, s.3, 4.

ya da güvensizlik- ilişkileri de sistemin ürünüdür. Güvenlik hedeflerini ve devletlerarası ilişkileri belirleyen ana faktörler, sistemin doğası, baskılar ve tehditlerdir. Devletler, yapıları itibarıyla, diğer bir ifadeyle varlıkları risk oluşturduğu için güvenlik duygusu vermezler. Her biri kendi güvenliğini temin etmek zorundadır. Bu da, muhtemel saldırılarla baş edebilmek için, hayati anlamı olan askeri gücün artırılmasına neden olur.²⁹²

Bir devletin güvenliği, gücü maksimize etmekle sağlanır ancak aynı anda bütün devletler bunu başaramazlar. Bazen bir devletin güvenliğinin artması, diğerinin güvenlik harcamalarının artışıyla da orantılıdır ki bu durum *güvenlik çıkmazı* olarak da tanımlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, bu süreç bir güvenlik yarışıdır. Realist görüşe göre uluslararası güç yarışının ya da güç siyasetinin merkezini askeri güç oluşturur. Bir devletin daha güvende olması için silahlanması, askeri gücünü büyütmesi, doğal olarak diğerlerinin de korkularının büyümesine neden olur. Tehditten kaynaklanan korkuyu ve dolayısıyla da tehdidi bertaraf etmek için diğerleri de daha fazla silahlanmaya yönelirler.²⁹³ Silahlanmaya neden olan korkunun kaynağı olan rakip devletteki silahlanmanın dürtüsü farklı da olabilir. Bu dürtü, ekonomik nedenlere bağlı olarak yeni kaynaklara ulaşma ihtirası ve ideolojik saikler nedeniyle yeni alanların fethedilmesi gerektiği duygusu ile bağlantılıdır. Söz konusu saik ve korkuların yine en belirgin örnekleri her iki Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş yıllarında yaşanmıştır.²⁹⁴ Bu süreç aslında güvenliği sağlamaz, aksine daha da kötüleşmesine neden olabilir. Karşılıklı olarak yaşanan etki-tepki dinamiği şüpheleri besler, korkuları ve düşmanlıkları artırır, yanlış anlamalara neden olur ve nihayetinde devletlerarasında yarış ve hatta savaşı provoke eder. Realistler için güvenlik çıkmazı aynı zamanda *güç dengesi* olgusunun içinde yer alır.²⁹⁵

Korkuya neden olan tehditlerin kaynağı olan gücün karşısına, dengi bir güçle çıkmak ve gücü dengelemek, daha önce izah edildiği gibi, uluslararası siyaset arenasında devletlerin bazen tek başlarına bazen de gruplar halinde karşı karşıya

---

²⁹² Morgan, "Security in International Politics: Traditional Approaches", *Contemporary Security Studies*, Collins (Ed.), s.17.

²⁹³ Morgan, *agm.*, s.18, 19.

²⁹⁴ Coulomb, *Economic Theories of Peace and War*, s:190, 191.

²⁹⁵ Hough, *Understanding Global Security*, s.4; Morgan, "Security in International Politics: Traditional Approaches", *Contemporary Security Studies*, Collins (Ed.), s.18, 19.

gelmelerine neden olur. Tekil ya da grup halinde karşı karşıya gelen tarafların oluşturduğu güç dengesi, yine bu oluşuma paralel olarak aynı zamanda dengenin birer kutbu konumundadırlar. Kutup bir ya da iki olabileceği gibi çoklu da olabilmektedir. Bu durumda gücün denge içinde dağılımı da çoklu yöndedir ve gücün dağılım oranları kabaca birbirine yakındır. Morgan, çoklu düzende, güç merkezinin bir devlet ya da grubun eline geçmesine, gerektiğinde savaşı da göze alarak karşı taraf müsaade etmeyeceği için dengenin sağlanacağını ifade etmektedir. Çoklu kutupta denge sağlanmakla birlikte ortaya çıkan sonuç aktörler için yine de yüksek seviyede bir güvenlik içermeyecektir. Güvenlik seviyesi düşük olacaktır ancak aktörler bunu korumak için de gereken çabayı gösterecektir.²⁹⁶

İki kutuplu güç dağılımında güvenlik seviyesi, çoklu kutupta elde edilenden daha düşüktür ve her iki taraf arasında kesif bir mücadele vardır. Soğuk Savaş döneminin kutupları arasında yaşanan güç mücadelesi bunun en iyi örneğidir.²⁹⁷ İki kutuplu güvenlik siyasetinde aktörler şiddet sınırına oldukça yakındır.

Kutupların teke düşmesi dengenin bozulması demektir. Dengenin bozulması gücün, diğer bir ifadeyle güç odaklı siyasetin dinamiklerinin tek başına bir devletin ya da bir grubun eline geçmesi demektir. Bu konumdaki devlet ya da gruba hegemon denir. Böyle bir durum, güç mücadelesinde zayıf düşen ya da dinamiklerin kontrolünü kaybeden diğer aktörler için güvensizlik anlamına gelir. Somut bir şekilde elle tutulur bir güvenlik seviyesinden bahsetmek pek olası değildir. Zemin, rakiplerin hegemon tarafından tamamen bertaraf edilmesi ya da hegemonu hizmet edilmesi için zorlamaya müsait hale gelmiş demektir.²⁹⁸ Hegemon için bunu sağlamanın yolu ise şiddete başvurmaktan geçer. Şiddet bu konumda, bir hegemon için dinamiklerin kontrolünü mutlak manada ele geçirmek, dinamiklerin yönetimini devam ettirmek ve sonrasında da kaybetmemek, elde tutmak için yürüttüğü siyasetin bir aracı işlevini görür.

Tek kutupluluk döneminde şiddet siyaseti için uygun olan zemin, hegemonun gücünü kaybetmeye başladığı, tek kutuptan iki veya çoklu kutba geçilmeye başladığı zamanda da uygunluğunu devam ettirir. Zira zemin, tarihten günümüze kadar gelen, gücün dinamiklerini yönetme zemini. Bu süreçte zeminin özellikleri ve şiddet

---

²⁹⁶ Morgan, agm., s.21.

²⁹⁷ Agm., s.21.

²⁹⁸ Agm., s.21.

aracını kullanma siyaseti değişmez ancak yeri ve hegemonu değişir. Morgan, hegemon gücün uluslararası siyaseti güvensiz ve şiddete meyilli hale getirdiği gibi, hegemon bir kez zayıflamaya başladığında da rakipler arasında gücü paylaşma mücadelesinin artacağını, işbirliğinin düşeceğini, güvensizlik seviyesinin tekrar yükseleceğini ve hatta sürecin, ele geçirilecek gücün nasıl dağılacakını veya yeni hegemonun kim olacağını belirlemek için sonunda büyük çaplı savaşın yaşanmasıyla bitebileceği değerlendirmesinde bulunmaktadır.²⁹⁹ Arendt de iktidar kaybı ile şiddet arasındaki ilişkiyi şu şekilde görmektedir:

İktidarsızlığın şiddeti beslediği sıkça söylenir. Psikolojik açıdan bu oldukça doğrudur. Siyasal açıdan ise mesele şudur: İktidar kaybı, iktidarın yerine şiddeti ikame etme yönünde bir hırs haline gelebilir ve iktidar, iktidarsızlıkla sonuçlanabilir. ...şiddetle eşitlenen geleneksel iktidar kavramında erk, doğası gereği yayılmacıdır. Erk, 'içsel olarak büyüme dürtüsüne sahiptir'. Nasıl organik hayat alanında her şey ya büyür ya da çöküşe geçer ve ölürse, insan ilişkileri alanında da erkin kendini ancak yayılarak ayakta tutabildiği farz edilir; aksi takdirde daralır ve ölür.³⁰⁰

Bu süreç -şiddete başvurma- yeni hegemonik dönemde de kendisini tekrar ettirir. Güce odaklı siyasetin dinamikleri ve siyasal şiddet ilişkisi, uluslararası siyasetin değişmesi mümkün görünmeyen bir olgudur. Uluslararası siyasetin ve şiddetin genleri günümüze kadar aynı şekilde süregelmiştir. Zira insanın doğumundan ölümüne kadar olan temel üç ihtiyacı değişmemiştir. Siyasal şiddeti harekete geçiren, siyasetin, dolayısıyla da şiddetin dinamikleridir. Dinamiklerin şiddetle buluştuğu zemin ise; güç dengesinin bulunmadığı, diğer bir ifadeyle, tek kutuplu, hegemonun kontrolünde olan zemindir.

1960 ve 1970'li yıllarda devletlerarası ekonomik ilişkilerin öneminin artması, uluslararası ilişkilerin odak noktasını askeri güç siyasetinden ekonomik güç siyasetine kaydırmıştır. Bu durum, realist düşüncenin 'Neo-realizm'e dönüşmesine de neden olmuştur. Bu yeni yaklaşıma göre, güvenlik olgusu yine devlet ve güç zemininde gerçekleşmekteydi ancak güç artık sadece askeri güçten ibaret değildi. Devletler ekonomiye ve ekonomik kaynaklara yoğunlaşarak gücü yakalayabiliyorlardı.³⁰¹

Güvenliğin siyasal şiddetteki rolüne daha ideolojik yaklaşan Marksist düşünceye göre ise güvenlik zemininde dünya siyasetini belirleyen askeri güçten

²⁹⁹ Agm., s.21.

³⁰⁰ Arendt, *Şiddet Üstüne.*, s.67, 90.

³⁰¹ Hough, *Understanding Global Security*, s.4.

ziyade ekonomik çıkarlardır ki dünya insanların kaderini belirleyen de budur ve bu daima da böyle olmuştur. ‘Mücadele’, küresel düzeyde aslında dünyanın zengin insanları ile fakir insanları arasındadır. Devletlerarasındaki mücadele bunun bir yan çıktısıdır ve daima bir kazanan vardır. Askeri strateji, ulusal güvenlik çıkarlarından ziyade küresel ekonomik çıkarlara hizmet eder. Bu nedenle savaşlar, yayılcı ekonomik sistemlerin devamını güvence altına almak için yapılır.³⁰² Bu aynı zamanda Lenin’in emperyalizm teorisidir. Buna göre, kapitalist sistemin sürdürülebilirliğinin güvence altına alınması için denizaşırı ülkelerdeki pazarlara ve kaynaklara ihtiyaç vardır.³⁰³ Uluslararası siyasal şiddeti açıklayan bu teoride güvenlik algılaması siyasetin ekonomi dinamiği üzerine kuruludur.

Yukarıda aktardığımız ve çatışma zeminini açıklamaya çalışan hem klasik Realizm hem de Marksizm, çatışmanın zemininde genel olarak çıkarları ve bu çıkarları da ekonomi boyutunda görmekte ve çıkarların güvencesini ve gücün göstergesini de askeri açıdan ele almaktadır. Çatışma ve şiddeti bu çerçeve içinde açıklamaya çalışan söz konusu teorilerin açıklamalarında bir boyut eksiktir. Çıkarlar arasında maddi olmayanı, üçüncü önemli unsur olan ideolojiyi dikkate almamaktadırlar. İdeoloji de ayrı bir çıkar ve güç unsurudur. Her iki dinamiğin sistematik söylem boyutunun, ruhunun da bu manada ayrı bir güç unsuru olduğu hatıra getirilmemektedir. Hâlbuki ideoloji hem bu dinamiklerin içindedir yani onların ruhsal boyutudur hem de şiddetin başlı başına ayrı bir dinamiğidir. Diğer taraftan güvenlik kavramı da, kendisinin dışındaki öteki iki dinamiği kapsamına almaktadır. Güvenlik olgusu içinde, fiziksel varlığın devamı ve devletin doğrudan refahı ile ilgili olan ekonominin ve ideolojik değerlerin de korunması olgusu vardır.

1.4. SONUÇ

Çalışmamızın birinci bölümü itibariyle, uluslararası alanda cereyan eden siyasal şiddet olgusunu, şiddet stratejilerini, aktörlerini, şiddeti tetikleyen siyaset dinamiklerini ve bu dinamiklerin şiddeti tetiklemedeki rollerini derinlemesine analiz etmeye çalıştık.

---

³⁰² Age., s.5.

³⁰³ Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, s.278.

Bu analizimize ise, çalışma konumuza temel teşkil eden olgulara anlam ve rengini veren *siyaset* kavramından başladık. Siyaset, insana özgü bir faaliyet olup, uluslararası siyasal ilişkilerde de insanı temsil eden aktörler arasında cereyan eden bir faaliyettir. Siyaset, insan ihtiyaçlarının giderilmesi ve bu ihtiyaçların giderilmesi esnasında yaşanan ihtilafları bertaraf etmek üzere icra edilmektedir. İnsana özgü bir faaliyet olan siyasetteki bu saik uluslararası aktörler nezdinde de geçerlidir ve uluslararası aktörler için ihtiyaçlar çıkar alanlarını ve siyasetin *dinamiklerini*, ihtilaflar da bu çıkar alanları ya da diğer bir ifadeyle dinamikler üzerindeki çatışmaları ifade eder. Uluslararası siyasetin dinamikleri ise, insanın doğumundan ölümüne kadar eksikliğini gidermeye çalıştığı bedeni, ruhani ihtiyaçlarına paralel olarak *ekonomi*, *ideoloji* ve bunlarla birlikte fiziki mevcudiyetin devamını sağlama amacına matuf olarak 'koruma' anlamını taşıyan *güvenlik* dinamikleridir.

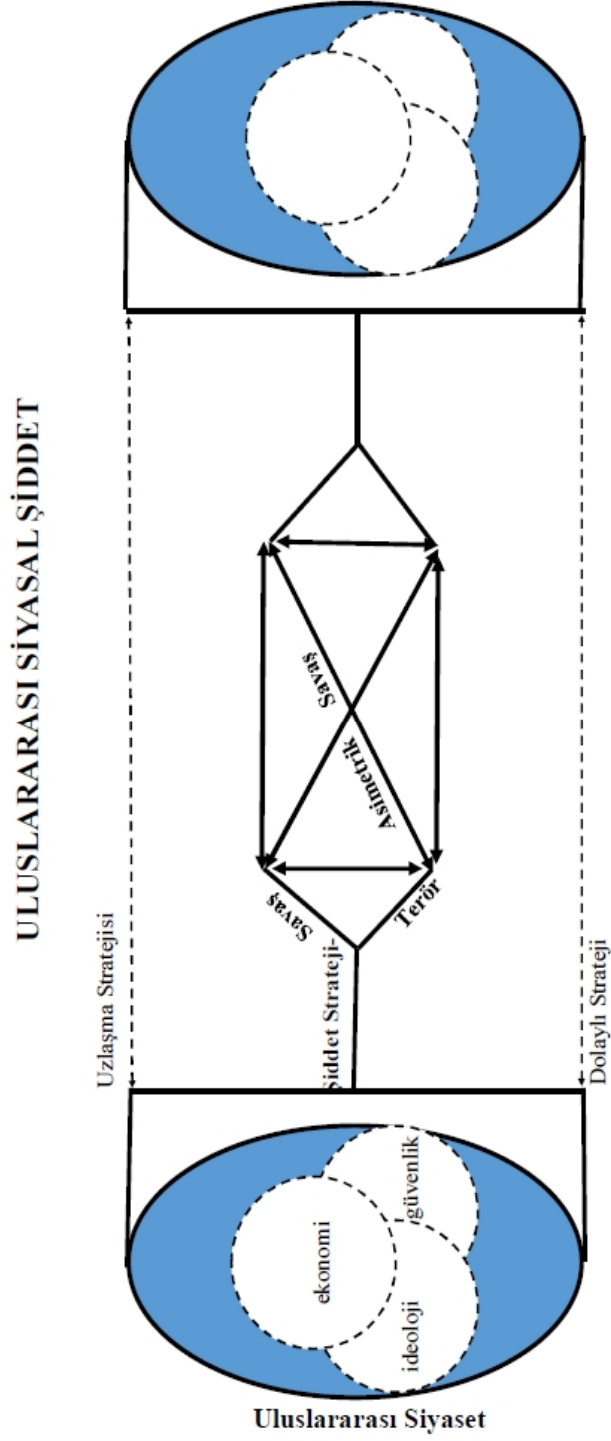
Aktörlerin siyasetinde çatışmayı tetikleyen de söz konusu bu dinamiklerdir ve çatışmanın çözümü de yine bu dinamikler üzerinde vuku bulmaktadır. Siyaset faaliyetinde çatışmanın çözümü için ise aktörlerin izlediği üç stratejiden birisini oluşturan olgu da şiddettir. Siyasetle olan bağı nedeniyle adı şiddetten ayrılan ve *siyasal şiddet* olarak tanımlanan bu strateji, dinamikler üzerindeki ihtilafı çözmek için başvurulan fiziksel güç kullanımınıdır. Ancak bu stratejinin kullanımı da güçler arasında bir dengesizliğin bulunduğu, şiddete başvuran aktörün rakibine karşı güç bağlamında kendisini üstün gördüğü ve ihtilafın nihai olarak çözümünde başka bir alternatifin olmadığını düşündüğü konjonktür ile bağlantılıdır.

Uluslararası siyaset faaliyetinde dinamiklerin tetiklediği şiddet stratejisi ise çalışmamızda iki tarz üzerinden analize tâbi tutulmuştur: *Savaş* ve *terör*. Her ikisi de aktörlerin ihtilaflarını çözüme başvurduğu siyasal şiddet stratejisidir. Ancak savaş, aktör olarak devletlerin başvurduğu, terör ise terör örgütlerinin başvurduğu stratejidir. Bunun birinci derecedeki nedeni, devlet aktörünün teşkilatlanma boyutunun terör örgütlerine nazaran daha büyük olmasıdır zira savaşın icra boyutu da terör eylemine nazaran daha büyüktür. İkinci önemli neden, devlet aktörünün uluslararası siyasette ve hukukta meşru kabul edilmesi ve meşru aktörün şiddet eyleminin de meşruiyete ve dolayısıyla birtakım kurallara tâbi olması gerekliliğidir. Terör örgütlerinin ise, uluslararası siyasette her zaman böyle olmamakla birlikte, uluslararası hukukta

meşruiyeti söz konusu değildir ve bu nedenle şiddet eyleminin de meşruiyeti bulunmamaktadır ve dolayısıyla kurallara da tâbi değildir.

Aktörlerin siyasal faaliyetlerinde başvurdukları kurallı ve kuralsız şiddet stratejileri zaman zaman aktörler nezdinde yer de değiştirmektedir. Bu genelde devlet aktörü için geçerli olan bir durumdur. Her ne kadar devletler meşru bir aktör olarak şiddet eylemlerinde kurallara tâbi de olsalar şartlar doğrultusunda kural dışına çıktıkları yani terör stratejisine başvurdukları ya da eylemlerinin uluslararası siyaset ve hukuk nezdinde terör addedilebildiği veya en azından terör örgütlerine destek verdikleri de vaki olmaktadır. Diğer taraftan terör örgütlerinin şiddet stratejisinin eylem tarzı ve kullandığı araçlar itibariyle savaş stratejisinin boyutlarına yaklaşması ya da sonuçları itibariyle savaş kadar etkili olması da söz konusu olabilmektedir. Bununla birlikte, her iki siyasal şiddet stratejisi zaman zaman karşı karşıya da gelmektedir. Başka bir ifadeyle aktörler arasında *asimetrik* (Uluslararası Siyasal Şiddet Diyagramı için Bkz. Şekil 1) bir mücadele de yaşanabilmektedir.

Şekil 1.1

Kaynak: Kemal Aytekin Akseli, Uluslararası Siyasal Şiddetin Dinamikleri Ve Zemin Kayması: 2100'e Doğru; Doğu'nun Savaşına Karşı Batı'nın Terörü Mü?, Ankara, 2015

İKİNCİ BÖLÜM

DİNAMİKLERİN HAREKETE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞKEN YÜZLÜ SİYASAL ŞİDDET

2.1. 20. YÜZYILDAN 21. YÜZYILA DİNAMİKLERİN HAREKETE GEÇİRDİĞİ DEĞİŞKEN YÜZLÜ SİYASAL ŞİDDET

I.Bölümde, aktörlerin uluslararası alanda başvurduğu siyasal şiddet olgusunun siyasetin dinamiklerinden bağımsız olmadığını incelemiştik. Siyaseti siyasal şiddete yönlendiren unsurlar, siyasetin genlerini oluşturan ve siyaseti harekete geçiren dinamiklerdi. Diğer bir ifadeyle, siyaseti harekete geçiren ekonomi, ideoloji ve güvenlik dinamikleri siyasal şiddeti de harekete geçiren genleri ve dinamikleri oluşturuyorlardı. Bu dinamikler bir başka deyişle de aktörleri şiddete yönlendiren iç dürtülerini ifade ediyor ve dürtülerin hedefine ulaşmaya çalıştığı çıkar zemini ile de paralellik arz ediyordu.

Dinamiklerinin harekete geçirdiği siyaset siyasal şiddette iki strateji izliyordu: savaş ve terör; biri kurallı, diğeri kuralsız, biri meşru kabul edilirken diğeri meşruiyet dışı, biri lojistik ve teknolojik gücü ile sonuca ulaşmaya çalışırken diğerin ise sonuca ulaşmak için ince taktiklere başvurduğu stratejiler. Bunu, siyasal şiddetin değişen yüzü olarak da tanımlayabiliriz. İnsanlık tarihiyle başlamakla birlikte bu bölümde 20. Yüzyıldan 21. Yüzyıla dinamiklerin kayan yönetim zemininde incelediğimiz siyasal şiddet örnekleri ya da stratejilerinin, zaman zaman birbirlerini taklit ettiklerini yani kurallının kuralsıza karıştığı, aktörlerin kuralları bırakarak kuralsız stratejiye yöneldiğini de görmekteyiz. Kısaca siyasal şiddet şartlara göre yüz de değiştirmiş, farklı yüzlerle karşımıza çıkmıştır. Diğer taraftan, inceleyeceğimiz söz konusu örnekler; aynı dinamiklerin harekete geçirdiği her iki siyasal şiddetin karşı karşıya geldiği ve şiddetin icrasında da asimetrinin yaşandığı örneklerdir.

Uluslararası siyasetin dinamikleri ve siyasal şiddet ilişkisi zemininde 20. Yüzyılın en yıkıcı şiddetine atıfla Wallerstein, II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'nın ABD ve Sovyet birlikleri arasında ikiye bölünmesinin akabinde ortaya çıkan tabloyu üç açıdan değerlendirmektedir. Ona göre, savaş sonrası varılan "...anlaşmanın daha

seyrek tartişılan üç ek hükümü vardı. İlk ek hüküm dünya ekonomisinin işleyişine ilişkin... ABD'nin önünde Batı Avrupa ve Japonya'ya yardım (ve simetrik olarak da) Batı Avrupa ve Japonya'nın (ekonomik açıdan) sunabilecekleri" konusu vardı. "Yalta, ABD açısından kısa vadede net bir ekonomik kazanımı temsil etmekteydi... İkinci ek hüküm ideolojik arenaydı. Her iki tarafın da karşılıklı suçlamasının şiddetinin artırılmasına izin verilmiş, hatta bu teşvik edilmişti... Komünist ve özgür denem dünyalar arasında mücadele başlamıştı. Üçüncü ek hüküm de barışın güvence altına alınmasıydı."³⁰⁴ Wallerstein'in savaşın sonuçları olarak gördüğü üç unsur, siyasal şiddetin üç unsurudur; diğeri bir ifadeyle siyasal şiddetin üç dinamiğı. Ancak Wallerstein'in, siyasal şiddetin sonuçları olarak değerlendirdiğı bu üç dinamik, sadece şiddet sonrası ortaya çıkan neticeler değil, aynı zamanda da şiddeti tetikleyen, şiddeti başlatan dinamiklerdir. Şiddet bu dinamikler üzerinden başlıyorsa doğal olarak sonuçları da bunlar doğrutusunda olacaktır.

Evet, siyasal şiddeti başlatan, ihtiyaçları gidermek için insanı harekete geçiren bedensel ve ruhani iç dürtülerin siyasete yansıması olan uzantıları yani ekonomi, ideoloji ve güvenlik dinamikleridir. Daha önce ve II. Dünya Savaşı'nda yaşanan siyasal şiddet örneklerinde kendini gösteren dinamikler bundan yaklaşık yirmi yıl önce yaşanan ancak önemli bir değışim sürecinin de başlangıcı olduğunu düşündüğümüz Körfez Savaşı ve buna tepkiyle ve değışen yüzüyle devam eden siyasal şiddet örneklerinde de kendini açık bir şekilde göstermiştir. Önemli bir değışim sürecinin başlangıcıdır, zira bu savaş, II. Dünya Savaşı'ndan sonra dinamiklerin yönetim zeminin kaymaya, diğeri bir ifadeyle hegemonik düşüşün başlamasıyla ortaya çıkan, zemini kayan dinamiklerin tetiklediğı bir siyasal şiddet örneğidir.

Körfez savaşı, dinamiklerdeki zemin kaymasının şiddeti ortaya çıkardığı bir savaştı. Zira bu savaş, dinamikler üzerindeki hegemonyayı elinde bulunduran ABD'nin, hegemonyasını dayandırdığı zeminin altından kaymaya başladığı dönemde icra edilmişti. Bu savaş, ABD'nin dinamiklerin yönetimini kaybetmeye başladığı ve elde tutmak için şiddete başvurduğu bir savaştı. Savaş meydanı da doğal olarak dinamiklerin beslendiğı zemindi. Bu zemin de, yüzyılın başı itibariyle hegemonya altına alınmışların coğrafyasıydı. Bir ara bu coğrafyanın kısmi kontrolü elden

---

³⁰⁴ Wallerstein, *Liberalizmden Sonra*, s. 174.

kaçırılmıştı ancak hegemonyanın kısmi kontrolü de coğrafyanın kalan önemli kısmında ve küresel zeminde devam ediyordu. Bu görüntüye rağmen aslında ABD için hegemonik zemin kayması bir müddet önce başlamıştı. Coğrafyanın tamamen elden çıkması hegemonyanın da tamamen elden çıkması demektir. Ve 1990 yılında böyle bir tehdit kendini göstermişti. Irak Kuveyt'i işgal etmiş ve dinamiklerin kontrolünü ele geçirmeye çalışmıştı.

Körfez Savaşı'nın akabinde ve bu değişim sürecinde Körfez Savaşı'nı tetikleyen dinamikleri, buna tepkiyle ve değişen yüzüyle ortaya çıkan 11 Eylül saldırısı, Afganistan Savaşı ve Londra, Madrid ve İstanbul Bombalamaları'nda da görmek mümkündür. Yüzü değişen ya da diğer bir ifadeyle kurallıdan kuralsıza, kuralsızdan kurallıya doğru stratejisi değişen ve hatta her iki stratejinin karşı karşıya geldiği ya da yine diğer bir ifadeyle savaşa karşı terörün, teröre karşı savaşın karşı karşıya meydan okuduğu söz konusu siyasal şiddet örneklerindeki dinamikler, Körfez Savaşı'nda ortaya çıkan dinamiklerle aynıdır.

Dinamiklerin kontrolü için yaşanan Körfez Savaşı'na, diğer bir ifadeyle hegemonya kavgasına tepki olarak ortaya çıkan 11 Eylül saldırısı da aslında dinamiklerin zemininin kaymasının ve küresel güç dengelerindeki değişimin bir ürünüdür. Bal ve Özeren'e göre terörizm özellikle 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra artık küresel bir tehdit olarak nitelendirilmeye başlanmıştır. Bunda, hedef ülkenin ABD (yani Batı) olması, eylemin yapılaş şekli ve can kaybının yüksek olması gibi faktörlerin etkili olmasının yanı sıra soğuk savaş sonrası, dünyada güç dengeleri ve strateji arayışları da etkilidir.³⁰⁵

Savaş stratejisine başvuran aktörlerin seçtiği meydan, dinamiklerin beslendiği hegemonya altındakilerin coğrafyası olurken, aynı dinamikler üzerinden buna tepki veren aktörlerin başvurduğu terör stratejisi için seçtiği meydan ise hegemonya sahiplerinin coğrafyası ve bu coğrafyanın ötesinde küresel olarak hegemon güçlerin hedef unsurlarının bulunduğu coğrafya olmuştur. 11 Eylül'den önce, 1998'de Nairobi ve Dar-es Selam'daki ABD elçiliklerine yapılan saldırılardan da sorumlu tutulan El Kaide örgütü uzun bir süre itibarıyla (ABD topraklarının ötesinde), yerel destekçi ve

---

³⁰⁵ İhsan Bal ve Süleyman Özeren, *Uzakdoğudan Yeni Kıtaya Terörle Mücadele*, Ankara: USAK Yayınları: 25, 2009, s. 131.

militanlarıyla beraber, Arap ülkeleri, Ortadoğu, Doğu Afrika ve Asya gibi dünyanın çeşitli bölgelerinde işin özü itibariyle ABD'nin menfaatlerine yönelik eylemler gerçekleştirmiştir.³⁰⁶ Ancak 11 Eylül saldırıları çerçevesinde terör eylemlerinin ABD topraklarına taşınması, savaşa karşı terörün diğer bir ifadeyle asimetrik savaş zemininin hegemonya altındakilerin coğrafyasından hegemonya sahiplerinin coğrafyasına taşınması anlamına gelmekteydi.

Şimdi, 20. Yüzyıldan 21. Yüzyıla miras kalan kavgaya; kayan zeminde dinamikler ve siyasal şiddet ilişkisini iyi yansıtan bu örneklerle daha yakından bakalım.

2.2. KURALLI SİYASAL ŞİDDET: KÖRFEZ SAVAŞI

1 Ağustos 1990, 28 Ağustos 1990 ve 17 Ocak 1991, sırasıyla; Irak'ın Kuveyt'i işgali, Irak'ın Kuveyt'i 19 uncu vilayeti olarak kendi topraklarına ilhak ettiğini ilan etmesi ve Suudi Arabistan'dan kalkan yüzlerce Amerikan ve İngiliz uçağının Irak'taki askeri hedefleri bombalamaya başlaması. Söz konusu tarihler, Sovyetler Birliği'nin 1989'un sonunda dağılmaya başlamasıyla son bulan Soğuk Savaş'ın ardından başlayan sıcak savaşı tarih sayfalarına sabitleyen ancak bununla birlikte yeni bir dönemin başlangıcına da işaret eden önemli tarihlerdir.

Armaoğlu Körfez Savaşını küresel güç denge merkezlerinde ve siyaset unsurlarında önemli değişimlerin yaşandığı bir gelişme olarak görür:

...denebilir ki, dünyamızın yeni yapılanmasında ilk merhaleyi teşkil eder. Çünkü bu savaş ve sonuçları ile Ortadoğu'nun tüm yapısı değişmeye başlarken, bu savaşın sona ermesinden yaklaşık altı ay sonra Sovyetler Birliği'nin dağılması ile dünya tümüyle yeni bir yapılanma dönemine girmiştir. Yani, milletlerarası politikanın, hem kuvvet merkezlerinde ve hem de unsurlarında bir değişme süreci başlamıştır.³⁰⁷

Armaoğlu'nun bu dönem için vurguladığı kuvvet merkezindeki değişim görüntüsel olarak doğrudur zira iki kutup arasında kurulan güç dengesi, bir kutbun dağılması nedeniyle tek kutup halinde ortada kalan ABD'nin eline geçmiştir. Ancak güç merkezindeki bu geçiş görüntüsü yanıltıcı olmuştur çünkü gücün zemini bu tarihten önce ABD'nin de altından kaymaya başlamıştı. Bu nedenle bu değişim

³⁰⁶ Michael Chandler ve Rohan Gunaratna, *Countering Terrorism*, London: Reaktion Books Ltd, 2007, s. 86, 87.

³⁰⁷ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, İstanbul: Alkım Yayınevi, Cilt 1-2: 1914 1995, (t.y.) s.877.

başlangıcı, ABD'nin gücü ele geçirdiği değil gücü kaybetmeye başladığı dönemin başlangıcıdır. Bu başlangıç hegemonyanın zemininin kaymaya, diğer bir ifadeyle dinamiklerin hegemonyasının el değiştirmeye başladığı bir sürecin başlangıcıdır. Bir araştırmaya göre;³⁰⁸ 1970'lerde, aktifler açısından dünyanın en büyük yirmi bankasından altısı Amerikalılara ait iken, 1990'da ise yalnızca iki Amerikan bankası en büyük elli bankanın arasına girmiştir. Bu nedenle bu tarihler, hegemonik güçlerin, dinamiklerin hegemonyasına sahip oldukları zemini iç dürtüsel olarak kaybetmemek için siyasal şiddete başvurduğu tarihlerdir. Dünyadaki yeni yapılanmada dinamiklerin hegemonyasının Batı'nın eline geçtiği değil, Doğu'nun eline geçmeye başladığı tarihlerdir. Bu tarihler minvalinde ve zemini kayan dinamikler ve siyasal şiddet ilişkisi çerçevesinde Körfez'de savaş boyutundaki siyasal şiddet, diğer bir ifadeyle kurallı siyasal şiddet stratejisinin uygulandığı zeminle birlikte aktörleri siyasal şiddete yönlendiren dinamiklerin zeminini irdelemekte yarar olacaktır.

Kuveyt'i işgal ve ilhak ederek Körfez'de savaş ateşini ilk yakan Irak'ı ve Irak'ın ateşe verdiği şiddet arenasına tereddütsüz koşuşturan Batı'lı aktörleri buna yönelten siyasal dürtüler neydi ve aktörleri şiddete yönlendiren bu siyaset dinamikleri, şiddete teşvikte nasıl etkindiler?

I. Dünya Savaşı sonrası, dağılan Osmanlı İmparatorluğu'nun akabinde İngiltere'nin desteği ile Irak 1921'de Krallık olarak kurulmuştur. Ancak 1958'de Batı karşıtı General Kasım'ın darbesiyle monarşi rejimi yıkılmış ve yönetim ideolojisi, kurucusu olan Batı'nın elinden tamamen kaymıştır. Zira Batı'nın da içinde bulunduğu savaşın hemen ardından Batı ideolojisinin kurduğu rejim yıkılmış, ideoloji zemin değiştirmiş, boşalan zemine başka bir ideoloji ya da diğer bir ifadeyle Doğu yerleşmiştir. Bu durum haliyle Batı'yı endişelendirirken Doğu'yu, Sovyetler Birliği'ni sevindirmiştir. Batı'nın Ortadoğu'dan tamamen tasfiyesine yol açabilecek olan bu gelişmeye cevap vermeyi düşünen ABD, darbenin ertesi günü olan 15 Temmuz'dan itibaren Lübnan'a asker çıkarmaya başlamıştır. Yanı başındaki gelişmelere kayıtsız kalmak istemeyen Türkiye de Irak'a müdahale etmeyi düşünmüş ve ABD'den kendisini desteklemesini istemiştir. Bölgedeki ideolojik zemini ele geçiren Sovyetler Birliği ise Irak'a desteğini vererek bölgede silahlı bir çatışmayı başlatmanın getireceği

---

³⁰⁸ Mustafa Tekin Taşkun, *Kamufle*, İstanbul: İlgü Kültür Sanat Yayıncılık, 2007, s.203.

ağır sorumluluklar konusunda Türkiye'ye ve Türkiye nezdinde Batı'ya uyarılarda bulunmuştur. ABD ise bölgede Kafkaslar'dan Hayber geçidine kadar 3000 millik bir sınır hattını savunmaya niyetlense de iki taraf da gerginliği daha fazla ileri götürmemiştir.³⁰⁹

Ancak Batı ile Doğu'nun bölgeye ilgi duyması ve bölgede karşı karşıya gelmesi sadece ideolojiden kaynaklanan bir mesele miydi? Elbette değildi. Bölge üzerinde şekillendirilen siyaset elbette sadece ideoloji dinamiği üzerinden hareket etmiyordu. Bölge siyasetini şekillendiren ve hatta siyasetin eline şiddet aracını almasını sağlayan ve yine ideolojiden de bağımsız olmayan başka dinamikler de vardı: ekonomi ve güvenlik. 20. Yüzyılın sonlarında başlayıp 21. Yüzyıla sarkan siyasal şiddeti tetikleyen bölgenin ekonomi ve güvenlik zeminine ve her iki dinamiğin ideolojiyle birlikte yüzyılın başından bu yana siyaset aktörlerini şiddete nasıl yönlendirdiğine bakmakta yarar vardır.

Körfez Savaşı'ndaki Batı siyasetinin baş aktörü olan ve kendi topraklarındakinin yanı sıra uzaklardaki petrolün de uluslararası güç denklemindeki yerinin önemini daha yüzyılın başındayken iyi kavrayan ABD 1908 yılında Osmanlı Devleti sınırları içinde, Kerkük ve Musul'dan geçerek Körfez'e kadar uzanan bir demiryolu yapımı ve bu yol boyunca petrol arama izni imtiyazını istemiştir.³¹⁰ ABD'nin Osmanlı Devleti nezdindeki bu girişimleri, Alman ve İngiliz hükümetlerini korkutmuş, bu iki ülkeyi ortak hareket etmeye itmiştir. Almanya ve İngiltere'nin ortak hareket çabaları sonucunda 31 Ocak 1911'de "The Turkish Petroleum Company" adı altında bir şirket kurulmuştur.³¹¹

1928 yılında ABD de bu şirkete ortak olarak kabul edilmiştir. Artık şirketin hisseleri İngiliz, Amerikan, Fransa ve Hollanda petrol şirketleri arasında paylaşılıyordu. 1929'da The Turkish Petroleum şirketinin adı Şeriket En-Naft El-İrakiye El-mahduda olarak değiştirilmiştir. Yeni kurulan şirket 1934 yılından itibaren

---

³⁰⁹ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.512, 513; Doğu Ergil, *Körfez Bunalımı*, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1990, s.11, 19; Tayyar Arı, *Irak, İran ve ABD, Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya*, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd.Şti., 2004, s.294.

³¹⁰ "Ahmet Hasan Bekir, Neft El-Irak min El-İmtiyazat İle Tamim, Bağdat: Matbaat El Cemahir, 1972, s.37"den aktaran Soran Şükür, "Uluslararası İlişkiler Bağlamında Irak ve Ortadoğu Petrolünün Jeostratejik Önemi", *Irak Krizi (2002-2003)*, Ümit Özdağ, Sedat Laçiner, Serhat Erkmen, (Ed.), Ankara: ASAM Yayınları, 2003, s.380.

³¹¹ Şükür, agm., s.380.

uzun süre petrol üretmeye devam etmiş, üretilen petrolü Akdeniz limanları üzerinden ihraç etmiştir.³¹²

Ancak bölgede petrol üretilen ülke sadece Irak değildi. Irak'ın hemen yanı başındaki Kuveyt de zengin petrol yataklarına sahipti ve bölge itibariyle bu petrol yatakları üzerinde sadece Batı siyasal stratejiler üretmiyordu. İdeoloji değişikliği yaşayan komşusu ve bölge devleti olan Irak'ın ve hatta arkasındaki ideolojik hamisi Sovyetler Birliği'nin de ekonomi dürtüleri doğrultusunda bu yataklar üzerinde siyasal emelleri vardı. Kuveyt'te 1946'dan itibaren petrol üretilmeye başlanmıştı. Kuveyt, 1961 Kasım'ında bağımsızlığını aldığı zaman, 1958'deki askeri darbeyle o dönemdeki rejim değişikliğini sağlayan Irak lideri General Kasım bu bağımsızlığı tanımamış ve Kuveyt topraklarının Osmanlı Devleti zamanında Basra Vilayeti'ne dâhil olduğunu, dolayısıyla Kuveyt'in Irak topraklarının bir parçasını teşkil ettiğini ileri sürmüştü.³¹³

General Kasım sonrası yine Sovyetler Birliği yanlısı Baas Partisi'nin 1968'de iktidarı tamamen ele geçirmesi ile birlikte, Irak Kuveyt üzerindeki çıkarlarını ve iddialarını daha yüksek sesle tekrarlamaya başlamıştır.³¹⁴

Bu iddialar Körfez'de Batı ile savaşın başlamasına neden olan nihai harekete kadar 1970 ve 80'li yıllarda da devam etmiştir. Irak'ın bölgede ve hemen sonrasında da dünyada ekonomik güç olması için ihtiyaç duyduğu alansal büyümeyi sağlayacak gerekçelerin dayanağı olan iddialarını sürdürmesi gerekiyordu ve zaten Irak'ı buna yönelten iştah kabartıcı gelişmeler de oluyordu. Hemen yanı başında petrol üretimi artmaya başlamıştı. Kuveyt petrol üretimini 1970'lerin başlarında artırmıştı. Kuveyt'e ait olan Bubiyan adasının derin suları petrol terminali kurmak için oldukça elverişliydi. Bubiyan ve Varba adalarına sahip olarak bu adaların kara suları ve kıta sahanlığı alanlarındaki petrol yataklarına ulaşmak, bölge ve dünyada ekonomi dinamiğini yönlendirmek için gerekli olan zemini Irak'a sağlayabilirdi. Bunun dışında, Irak hem bu adaları birleştirerek Körfez'de daha fazla kıyıya sahip olmak, hem de bu adalar Umm Kasr limanının ağzında bulunduğundan, petrolün güvenliği başta olmak üzere

---

³¹² "El Mecma, El-Irak El-İlmi El-Irak-i, El Irak Fi Et-Tarih, (Dar El-Hürriye Lil-Tibaa, Bağdat 1983), s.673, 674."den aktaran Şükür, agm., s.382, 383.

³¹³ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.878.

³¹⁴ Arı, *Irak, İran ve ABD, Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya*, s.418.

bölgenin büyük ölçekli güvenlik stratejilerini oluşturmak adına limana giriş ve çıkışın kendi denetiminde olmasını istemekteydi.³¹⁵

1970’li yılların başında keskinleşen bölge içi ve bölgenin küresel jeopolitiğine ilişkin siyasal stratejilerin çizimi konusunda Irak, ideolojik, ekonomik ve güvenlik zemininde kutupsal destek almayı da başarmıştı. Bu doğrultuda 1972 Nisanında Sovyet-İrak Dostluk ve İşbirliği Antlaşması imzalandı. Bu Antlaşmayla Moskova’ya da geçici fakat önemli avantajlar sağlanıyordu. Sovyetler Birliği, Irak’a silah ve sanayi teçhizatı satan en önemli ülke durumuna gelmiş, petrolün işletilmesinde önemli katkıları olmuş, Irak Komünist Partisi’nin Baas hükümetinde önemli rol oynamasını sağlamıştı.³¹⁶

Sovyetler Birliği’nden aldığı bu destekle Irak kendi içine dönmüş ve karşıt ideolojilerin aktörlerinin altından ekonomi zeminini kaydırma hareketine girişmiştir. Kendi topraklarındaki Batı çıkarlarına son vermek üzere alınan Irak Devrim Komuta Konseyi’nin 1 Haziran 1972 tarihli ve 69 sayılı kararı gereğince Batılı aktörlerin kurdukları ve işlettikleri petrol şirketi Şeriket En-Naft El-mahduda’nın millileştirilmesine karar vermiştir. Böylece bu şirkete bağlı tüm petrol sahaları, depoları, taşıma boruları ve üretimi Irak hükümetinin kontrolüne geçmiştir. Irak petrolünün millileştirilmesinden sonra bu konuda hiç taviz vermeyen Irak, Körfez Savaşı’ndan sonra bile BM tarafından kurulan ambargoyu kırmak için ideolojik yakınlık duyduğu Rusya ve Çin gibi ülkelerin petrol şirketleri ile bir takım ortaklık anlaşmalarına imza atmıştır.³¹⁷

Bu gelişmeler, 1970’li yıllar itibarıyla Batı’nın bölgedeki çıkarlarının elinden alınması anlamına geliyordu. ABD başta olmak üzere Batı’lı aktörler bölgeden çıkarılıyordu. Bu, bölge dinamikleri üzerindeki Batı ya da ABD hegemonyasının sona

---

³¹⁵ “Will D. Swearingen, “Sources of conflict Over Oil”, *The middle East Journal*, vol. 35, No.3, (Summer 1981), s.323”den aktaran Arı, *Irak, İran ve ABD, Öncü Savaş, Petrol ve Hegemonya*, s.418, 419.

³¹⁶ Age., s.295.

³¹⁷ “Canan Fuzi, Tamim En-Naft El-İraki, <http://www.uruklink.net/iraqinfo/days98.html>” ve “Mecellet El-Vasat, Avdat Şerikat En-Naft El-Acnabiya İle Manikat Eş-Şark El-Avsat Bişiklin Ağar, 10.04.1999, s.377, s.390”dan aktaran Şükür, “Uluslararası İlişkiler Bağlamında Irak ve Ortadoğu Petrolünün Jeostratejik Önemi”, *Irak Krizi (2002-2003)*, *Irak Krizi (2002-2003)*, Ümit Özdağ, Sedat Laçiner, Serhat Erkmen, (Ed.), s.389.

ermesi anlamına geliyordu ve buna meydan verilmeli miydi? Bölge ve bölgenin etkilediği küresel dinamiklerin yönetimi nasıl geri alınabilirdi?

“Bu politik hedefi gerçekleştirmek için izlenen strateji Soğuk Savaşı izleyen ilk on yılda ağırlıklı olarak ekonomik içerikli bir strateji olmuştur. Washington, SSCB’nin çökmesinden sonra, kapitalist ülkeler ve dünyanın geri kalanı üzerinde ABD hegemonyasının kendisini yeniden üretebilmesinin ancak ekonomik bir yenilenme ile gerçekleştirilebileceğini düşünmüştür.”³¹⁸ Bu ekonomik yenilenme için belki de yüzyılın başında sahip olunan ancak bu dönemler itibarıyla kaybedilmekte olan zeminin geri alınması ya da diğer bir ifadeyle Ortadoğu üzerinden dinamiklerin kontrolünün tekrar ele alınması gerekiyordu.

Bu stratejiyi destekleyen veriler de yok değildi. Sanayileşmiş ülkelerdeki kişi başına düşen GSYH oranlarında 1973’ten sonra önemli düşüşler başlamıştı. II. Dünya Savaşı sonrası ile Soğuk Savaş sonrası arasındaki dönemde Batı dünyasında ilerleme ve gerilemeye ilişkin şöyle bir tablo vardı:

Tablo 2.1: Sanayileşmiş Ülkelerdeki Kişi Başına Düşen Gayri Safi Yurtiçi Hasıla³¹⁹

<u>Yıl</u>	<u>Dolar</u>	Yıllık Ortalama Değişim (1980 fiyatlarıyla)	
1950	3298	-----	
1973	7396	1950 – 1973	% 3.6
1989	10104	1973 – 1989	% 2.0

Tablodan anlaşılacağı üzere II. Dünya Savaşı’ndan sonra 1973 yılına kadar olan GSYH oranlarındaki artış eğilimi bu tarihten sonra düşüşe geçmişti.

³¹⁸ Ümit Özdağ, “Yeniden Yapılanan Ortadoğu”, *Irak Krizi (2002-2003)*, Özdağ, Laçiner, Erkmen, (Ed.), s.77.

³¹⁹ “Dünya Bankası, *Dünya Kalkınma Raporu 2001*, New York: Oxford University Press, 1991, s.14”den aktaran Harry Magdoff, *Küreselleşme ve Yaklaşan Sosyalizm*, (Çev. Barış Baysal), İstanbul: Kalkedon Yayıncılık, 2008, s.13.

Tablo 2.2: Endüstriyel Üretim Yıllık Ortalama Artış Yüzdeleri ise şu şekildeydi:³²⁰

	<u>1960-1970</u>	<u>1970-1980</u>	<u>1980-1990*</u>
ABD	% 4.9	% 3.3	% 2.6
Batı Almanya	% 5.2	% 2.3	% 1.8
Fransa	% 6.0	%3.0	% 1.0
İtalya	% 7.3	% 3.3	% 1.8
İngiltere	% 2.9	% 1.1	% 1.8

*ABD dışında 1990 üretim rakamları o yılın ilk yarısı içindir.

Endüstriyel üretim de 1970'ten sonra gerilemeye başlamıştı. Bu gerilemenin belki de güvenlik alanında izlenen stratejilerden kaynaklanan nedenleri vardı. Paul Kennedy bunu şu şekilde izah etmektedir:

1960'lı yıllar ilerledikçe hem Kennedy hem Johnson yönetimi denizasıırı yerlerdeki askeri harcamaları arttırma isteğindeydiler ve bu yalnız Vietnam için değildi; oysa Vietnam'daki çatışma ülke dışına olan dolar akışını bir sele döndürmüştü. Hem Kennedy hem Johnson ülke içi harcamalarda da artış yapmaya kararlıydılar; bu, daha 1960 öncesinde seçilebilen bir eğilimdi. Sonuç, her yıl görülen federal hükümet açıkları, tırmanan fiyat artışları ve Amerika'nın giderek sanayi rekabeti yönünden zayıflaması oldu. Bu ise, daha büyük ödemeler dengesi açıklarına, Birleşik Devletler firmalarının dış yatırımlarının dizginlenmesine, sonra da Johnson'ın yeni bir araç olan Eurodolar'a yönelmesine yol açtı. Aynı dönemde Birleşik Devletlerin dünya altın rezervi içindeki payı hiç durmadan düşerek, yüzde 63'ten (1950), ola ola yüzde 27'e (1973) indi... Verimlilik artışlarında da düşme oldu; verimlilik, özel sektörde yüzde 2.4'ten (1965-1972) yüzde 1.6'ya (1972-1977) ve yüzde 0.2'ye (1977-1982) indi; federal açıklar arttı.³²¹

Kennedy'nin çizdiği tablo Batı medeniyetinin gerilemekte olduğunu gösteren bir tabloydu.

Batı'daki bu düşüş karşılığında 1990'lı yılların başı itibariyle petrolün dünyadaki coğrafi dağılımı çerçevesinde yapılan analizlere göre petrol rezervlerinin %10'u Hazar Denizi ülkelerinde, % 65'i Arap-Basra Körfezi ülkelerinde olmak üzere

³²⁰ "ABD Başkanlığı Ekonomik Raporları (1986, 1991)"den aktaran Magdoff, *Küreselleşme ve Yaklaşan Sosyalizm*, s.15.

³²¹ Paul Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, (Çev. Birtane Karanakçı), Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1998, s.510, 511.

Hazar Denizi ve Orta Doğu bölgesinde toplam rezerv miktarı % 75 idi ve buna karşılık Kuzey Amerika Kıtası'nda ise rezerv % 4'de kalıyordu.³²² Bu, Batı'nın endüstriyel üretimindeki düşüşün yanı sıra küresel hegemonya stratejisini de alt üst eden, karşıt medeniyete üstünlük sağlayabilecek çarpık bir tabloydu ve rakamlara ilişkin daha başka tahminler de yapılıyordu.

Yine 1990'lı yılların başı itibariyle ülkelerin petrol rezervlerinin ömrüne yönelik yapılan tahminlere göre ABD'nin petrol rezervlerinin ömrü on yıl, Çin'in 21 yıl iken Irak da dâhil Ortadoğu ülkelerinin petrol rezervlerinin ömrü yüz yıl olarak öngörülüyordu.³²³ Bu durumda önümüzdeki yüz yıl Batı için değil, Ortadoğu için parlak görünüyordu ve dinamikler üzerinden zemin kaybı Batı için çok şey demek olabilirdi. II. Dünya Savaşı'nın ardından üretimde ve ekonomide iyileşmeler olmuştu. Bu iyileşmeler diğer taraftan, yaşanan siyasal şiddetin getirileri gibi görünüyordu. Ancak 1970'ten sonra zemin kaymaya ve bu kazanımlar kaybedilmeye başlanmıştı. Kayıpların yaşandığı dönem olan Soğuk Savaş ise 1989 sonu itibariyle bitmişti. Batı'yı dengeleyen ve durduran bir güç kalmamıştı. Bu durumda düşüşü tersine çevirecek strateji de görünür hale gelmişti.

Bu tablo içerisinde komşusuyla beraber Irak'ın yeri stratejik bir konum arz ediyordu. Irak dünya petrol rezervinin % 10,9'una, Kuveyt % 10'una sahipti.³²⁴ Küresel petrol rezervi içerisinde ikisi beraber % 20'lik bir potansiyele ulaşıyordu ve yüzyıllık bir ömür de dikkate alındığında bu konum Irak için dünya petrol piyasasına yön verme gücüne ulaşmak demektir.

1980'li yılların sonu, 90'lı yılların başı itibariyle karşı karşıya kalınan bu tablonun içinden çıkarlar doğrultusunda bir strateji çizilmesi ve çizilecek olan stratejinin de uygulamaya konması için bir takım gerekçelerin bulunması gerekiyordu. İşte tam bu sıralarda sorunun çözüm yeri olan bölge de sanki kendi içinde doğal olarak bu gerekçeleri üretmeye başlamıştı.

---

³²²“Merkez Et-Tahtit El-Filistini, En-Naft ve El-jeo Setratejiya El-Muasira, [htt://www.oppc.pna.net/slf10.htm.s.9](http://www.oppc.pna.net/slf10.htm.s.9)”den aktaran Şükür, *Irak Krizi (2002-2003)*, Özdağ, Laçiner, Erkmen, (Ed.), s.385.

³²³ “The Economist, 02.08.1992”den aktaran Şükür, agm., s.383.

³²⁴ Agm., s.386.

İran'la sekiz yıl boyunca savaşıran Irak doğal olarak bu süreci maddi destekle sürdürmek zorunda kalmıştı. Elbette böyle uzun bir süreci içeren savaşı tek başına kendi kaynaklarından finanse etmesi mümkün değildi ve bu nedenle de çeşitli kaynaklara borçlanmıştı. Ancak savaş sonrasında bu fatura çok ağırdı. Toplamda 80 milyar dolara varan bir borcun ödenmesi gerekiyordu ve bu borcun ödenmesi ne kadar mümkündü. Borcun 15 milyar doları ise hemen yanı başındaki komşusu Kuveyt'e aitti. Komşuya olan borç verilmese olur muydu? Evet, olurdu zira Kuveyt, Irak'a ait fakat Kuveyt sınırlarında bulunan Rumeyla bölgesinden 1980'den beri petrol çıkarmaktaydı ve bu suretle de Irak'ı 2,4, hatta bunun da üstünde 4 milyar dolar zarara sokmuştu. Ayrıca savaş sırasında verilen para borç değil yardımdı. Saddam'a göre bu paralar "yardım" olarak verildiği halde sonradan borç haline getirilmişti. Diğer yandan Kuveyt başta olmak üzere Körfez ülkeleri OPEC tarafından kendilerine tanınan kotadan daha fazla ham petrol çıkarıyorlar ve dünya piyasalarına sürüyorlardı. Petrol bolluğu ise fiyatları düşürüyor ve bu nedenle Irak hem piyasa günceli içinde zarar ediyor hem de borçlarını ödeyemiyor ve ayrıca devam eden askeri harcamalardan da dolayı halkın refah düzeyini yükseltiyordu. Düşen petrol fiyatları yüzünden de zaten bu borcun ödenmesi mümkün değildi. Bu nedenle savaş boyunca Irak'a 15 milyar dolar borç veren Kuveyt bu parayı geri almamalıydı. Bu sıkıntılar içerisinde Saddam Kuveyt'ten savaş zamanı borcunu silmesini istedi. Ancak Kuveytliler buna yanaşmadılar.³²⁵

Meselenin ekonominin ötesinde ideolojik boyutu da vardı. Irak, İran'la niçin savaşmıştı? Arap çıkarlarını ve Sünni yönetimlerini saldırgan ve devrimci Şii mollalardan korumak için değil mi? O halde bu savaşın yükünü tüm Araplar omuzlamalıydı.³²⁶

Aktörleri bölgede siyasal şiddete doğru götüren bir başka dinamik daha etkendi: güvenlik. Irak;

...silahlanma yönündeki faaliyetlerini sürdürüyordu. Gerek İran'la savaşı sırasında gerekse savaştan sonra silahlanma harcamaları bakımından bölgede birinci sıraya gelmişti... Bağdat, yaptığı askeri harcamalar ile bölgede savaş kapasitesini arttırmaya devam ederken, uluslararası tepkiler de yoğunlaşmaya başlamıştı... 1990 yılı başından itibaren Irak'ın bölgede süper güç olmak istediğine ve bu doğrultuda 200 km menzilli olduğu tahmin edilen

³²⁵ Ergil, *Körfez Bunalımı*, s.34; "Elaine Scialina, *The Outlaw State – Saddam Hussein's Quest for Power and Gulf Crisis*, New York, John Wiley and Sons. Inc., 1991, p. 273"den aktaran Armaoğlu, 20. *Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.879.

³²⁶ Ergil, *Körfez Bunalımı*, s.34.

füze geliştirdiğine dikkat çekilmekteydi. Ayrıca kimyasal silahlar üretmekte olan Irak'ın nükleer silah üretimi için 1981'de İsrail tarafından bombalanan Osirak nükleer reaktörünü yeniden inşa ederek faaliyetlerini hızlandırdığı öne sürülmekteydi. 1990 Mart'ında nükleer silah ateşleyicisi olarak kullanılan birtakım parçalar İngiltere'nin Heathrow havaalanında Irak'a götürülmek üzereyken yakalanmıştı. Irak bu olaydan bir süre sonra nükleer silah ateşleyicisinin yapımında kullanılan crytronları kendisinin yapmaya başladığını açıklamıştır.³²⁷

Gerilim askeri açıdan da tırmanıyordu. Irak konvansiyonel, kimyasal ve nükleer silahları ve askeri açıdan bölgedeki birinci konumuyla hem petrol hem de ABD'nin önemli müttefiki İsrail ile birlikte tüm bölge ülkelerinin genel güvenlikleri için tehlikeli bir güç haline gelmişti.³²⁸

Irak bölgede güttüğü siyasetin başka bir boyutuna geçmek üzereydi. Dinamikler Irak'ı siyasetin şiddet stratejisine götürüyordu. Buna başvuracaktı ancak kuralına da uydurması gerekiyordu. Zor değildi zira gerekçeleri de zaten oluşmuştu. İş, gerekçeleri resmiyete dökmeye kalmıştı. 16 Temmuz 1990'da Arap Birliği Genel Sekreterliği'ne bir mektup gönderilmişti. Mektupta; Kuveyt'in bir taraftan Irak'a ait el-Rumeyla bölgesinde 1980'den bu yana petrol kuyuları açtığı, diğer taraftan petrol üretimini artırarak fiyatların düşmesine yol açtığı ve bu nedenlerle Irak'ı ekonomik kayba uğrattığı belirtilmekteydi. 17 Temmuz itibariyle işin içine Birleşik Arap Emirlikleri de katılmıştı. Onlar da aşırı petrol üretimiyle Irak'ı zarara sokuyorlardı.³²⁹

Zarardan, borçlardan kurtulmanın ve üstüne de bölge ve dünya siyasetinin belirleyicilerinden olmanın yolu belliydi. Kuveyt'i kendi topraklarına kattığı takdirde Irak, hem borçlardan kurtulacak hem de Suudi Arabistan'dan sonra dünyanın ikinci büyük petrol rezervine sahip ülke konumuna gelmiş olacaktı. Böylece Irak'ın eriştiği bu potansiyel gücün önünde duracak bölgede bir başka güç kalmıyordu. Kaçınılmaz olarak şiddet stratejisine başvurulacaktı ve Temmuz ortasından itibaren Kuveyt sınırına asker yığılmaya başlanmıştı bile.³³⁰

Başvurulacak şiddete son bir kez meşruiyet kazandırma çabasıyla Irak ve Kuveyt temsilcileri 31 Temmuz'da Cidde'de bir araya geldiler. Cidde toplantısında

³²⁷ Arı, Arı, *Irak, İran ve ABD, Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya*, (2004), s.412, 413, 429.

³²⁸ Age., s.429.

³²⁹ “ ‘Historical Background’ , *Congressional Digest*, vol.70, No. 3 (march 1991), s.72”den aktaran Arı, *Irak, İran ve ABD, Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya*, s.420.

³³⁰ Arı, age., s.420.

Irak, Rumeyla petrol bölgesi ile Varbah ve Bubiyan adalarının kendisine terk edilmesini ve Irak'ın Kuveyt'e olan 15 milyar dolarlık borcunun silinmesini istemiş fakat Kuveyt bu istekleri reddetmişti. Bunun üzerine, Temmuz'un son haftası içinde Kuveyt sınırı içine yığılmış olan ve uçaklar ve zırhlı tümenlerle desteklenen Irak kuvvetleri, 1 Ağustos 1990 sabahından itibaren Kuveyt topraklarını işgale başladı. Irak, 28 Ağustos'ta Kuveyt'i kendi topraklarına 19 uncu vilayet olarak ilhak ettiğini bildiriyordu.³³¹

Irak işgal ve ilhak ettiği Kuveyt'in kapasitesi ile dünya petrol rezervlerinin % 20'sini ele geçirmiş bulunuyordu. Dünya piyasalarındaki satış payı da buna yakın olacaktı ve artık Irak dünya çapında üretim ayarlamalarıyla petrol fiyatlarıyla istediği gibi oynayabilirdi. Elde ettiği erişilmez zenginlikle askeri potansiyelini geliştirip, sadece Ortadoğu'da değil, tüm dünyada bir süper güç haline gelebilirdi. Ancak bu durum petrolün Batı'lı ülkelere uygun fiyatlarla akmasına da engeldi.³³²

Bölgede yaşanan bu gelişmeler acaba Batı'ya nasıl yansyacaktı. Batı'da petrole yaklaşım nasıldı ve böyle bir durum yani yüksek petrol fiyatları Batılı aktörler için ne anlama geliyordu. Stiglitz Batı, özellikle de ABD için bu durumun yansımalarını şu şekilde izah ediyor:

Yüksek petrol fiyatları, dolaylı etkileri nedeniyle ekonominin her yönünü etkilemektedir. Birleşik Devletler gibi petrol ithal eden ülkelerde, yüksek petrol fiyatları, daha fazla ticaret açığına ve enflasyon baskılarına yol açar. Merkez bankaları çoğu zaman bu tür baskılara, faiz oranlarını artırarak tepki verir. Bu durumda devletlerin petrol ithal etmek için ve ödenmemiş borçların faizleri için daha fazla para harcaması gerektiğinden, bütçelerini dengelemeleri zorlaşır. Yüksek faiz oranları ayrıca, yatırımların ve tüketici harcamalarının azalmasına, hisse senedi fiyatlarında düşüşlere ve ekonominin yavaşlamasına yol açar.³³³

ABD'nin bölgeye yönelik politikası 1920'lerde bölgede petrolün varlığının fark edilmesiyle ve buna paralel olarak Amerikan petrol şirketlerinin bölgedeki petrol ayrıcalıklarından pay kapma yarışına dâhil olmalarıyla beraber başlamıştı. Ancak bu sadece petrolden pay kapma yarışı değildi ya da böyle görülmemesi gerekiyordu ve böyle görülmemesi için başka bir takım söylemlere de ihtiyaç vardı. Rutledge'a göre

³³¹ Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, s.880, 881.

³³² Ergil, Körfez Bunalımı, s.37.

³³³ Joseph E. Stiglitz ve Linda J. Bilmes, Üç Trilyon Dolarlık Savaş (Çev. Dilek Cenkçiler), Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim A.Ş., 2008, s.110.

yirmi birinci yüzyılın yeni muhafazakârları gibi 1920 ve 1930'ların Amerikan petrolcülere de, ideolojik bir prizmadan bakarak, yardım götürme ve medenileştirme misyonunun bir parçası olarak kendi varlıklarını Ortadoğu'da görüyorlardı. ABD'nin bölge petrollerine ulaşımını sağlayan müzakerelerin pek çoğunda yer alan, 'Körfez Petrol Şirketi'nden Charles W. Hamilton gibi insanlar kendilerini Amerikan misyonlarının bir uzantısı olarak görüyorlardı. Diğer taraftan ABD'nin bölgeyle ilgisi yüzyılın başlangıcıyla beraber kendisini göstermesine rağmen askeri angajmanı esas olarak II. Dünya Savaşı sonrası yıllara, yani Soğuk Savaş yıllarına rastlamaktadır. Başkan Eisenhower 1951'de Batı Asya'nın dünyanın en önemli stratejik bölgesi olduğunu ifade etmekteydi. Batı Asya'nın önemi, ucuz ve kesintisiz bir şekilde petrolün dünya pazarına ulaştırılmasını sağlayarak, ABD'nin ve müttefiklerinin bundan olumsuz etkilenmesinin önlenmesiyle ilgiliydi.³³⁴

1950 ve 1960'larda Orta Doğu'dan petrol temininin güvende olduğuna dair genel bir düşünceye rağmen Birleşik Devletler savunma uzmanları bölgenin siyasi istikrarını (bu dönemlerde, özellikle Irak'taki 1958 devriminden sonra) sorgulamaya başlamışlardır. ABD Hava Kuvvetleri tarafından yürütülen bir çalışmanın parçası olarak, Ortadoğu'dan petrol temininin güvenliğine dair Rand Corporation tarafından 1963'de yayınlanan ilk detaylı çalışmada şu tespite yer veriliyordu; 'Ortadoğu petrolünün Sovyet dışı ülkelere akışında son on yıl içerisinde iki kez büyük kesinti yaşanmıştır ve yine Ortadoğu'daki milliyetçi duyguların artması nedeniyle de önümüzdeki yıllarda daha fazla kesintilerin olması beklenmektedir.'³³⁵

1970'lerin başından itibaren ABD, bütün petrol ihtiyacını iç kaynaklardan temin etme kabiliyetini kaybetmeye başlamıştır. 1950'de bile Amerika ürettiğinden daha fazlasını tüketiyordu ve sonraki yirmi yıl içerisinde üretim ile tüketim arasındaki bu fark daha da büyüdü. 1980'lerin ikinci yarısında Amerika'nın bu petrol dengesi bir kez daha kötüleşmeye başlamıştı. Bu kez sadece tüketim eğrisi hızlı bir şekilde yükselmeyordu, üretimdeki düşüş de sabit hızla devam ediyordu. 1980'lerin başında net petrol ithalatı artmaya başlamıştı. 1998 itibarıyla tarihinde ilk kez Amerika'nın petrol ihtiyacının % 50'den fazlası diğer petrol üreticisi ülkelere karşılanıyordu.

---

³³⁴ Ian Rutledge, *Addicted To Oil*, London: I.B.Tauris&Co Ltd, 2005, s.27; Arı, *Irak, İran ve ABD, Öncü Savaş, Petrol ve Hegemonya*, s.182.

³³⁵ Ian Rutledge, *Addicted To Oil*, s.42.

ve 2001’de bu rakam yeni bir rekor olarak % 54,3’e yükselmişti. Bundan daha da rahatsızlık verici olanı ise ABD’nin iç ve dış toplam petrol tedarikinin tarihindeki yine en yüksek oran olan % 14,1’lik kısmını Körfez ülkelerinden sağlamasıydı. Körfez Savaşı’ndan on yıl sonra ABD’nin petrol tüketimi % 10 daha artış göstermiştir.³³⁶

Kuzey Amerika’da geniş imkânlar bulma konusunda hayal kırıklığı başlayınca büyük Amerikan petrol şirketleri faaliyetlerini yurtdışına kaydırmaya başlamışlardır. Enerji Bakanlığı’nın yapmış olduğu bir çalışmada şu ifade kullanılmıştır: “1985’in sonları ve 1986’nın başları itibariyle düşen petrol fiyatları nedeniyle ABD’nin petrol ve gaz endüstrisi de dramatik olarak değişmiştir. Büyük şirketler araştırma ve üretim faaliyetlerinin çoğunluğunu ABD dışına taşıdılar.” Bu süreç 1990’lar boyunca devam etti. 1991’de ABD iç piyasasının kontrolünü elinde tutan 20 büyük şirketin petrol üretim oranı toplam içerisinde % 55,7’ydi. Fakat 2000 itibariyle bu rakam % 45,2’ye düşmüştür.³³⁷

ABD’nin Körfez’e yönelik siyasetini bu doğrultudaki çıkarları belirlemiştir. Bu çıkarlar; “...petrolün makul fiyatlardan ve düzenli bir şekilde sevkinin sürekliliğini sağlamak, bölgenin ve bölgedeki petrol kaynaklarının içeriden ve dışarıdan bir başka gücün kontrolüne girmesini önlemek... Körfez’deki Amerikan müttefiki olan geleneksel rejimleri iç ve dış tehditlere karşı koruyarak mevcut istikrarı sürdürmek ve tüm bu amaçları gerçekleştirmek için gerekirse askeri güç kullanmaktır.”³³⁸

Irak’ın 2 Ağustos 1990’daki istilası üzerine Birleşik Devletler Güvenlik Konseyi toplandığında gündemin başında petrol yer alıyordu. George Bush’un strateji danışmanlarıyla yaptığı ilk toplantıda, uluslararası hukukun önemi kadar meselenin Birleşik Devletlerin hayati çıkarları meselesi olduğu hususu teyit edildi. Yapılan hesaplamalar şunu gösteriyordu: Kuveyt’i kontrol etmesiyle birlikte Irak, ispatlanan dünya petrol rezervlerinin % 20’sine sahip olmuştu ve Suudi Arabistan’ın askeri kuvvetini de bertaraf etmesi halinde bu hesap ikiye katlanacaktı. Ertesi gün Milli Güvenlik Konseyi ikinci kez toplandı: Kuveyt’in rezervlerine ulaşım ile birlikte

---

³³⁶ Age., s.8, 9.

³³⁷ Age., s.4, 5.

³³⁸ “James A. Russel, “Searching for a Post-Saddam Regional Security Architecture”, *Middle East Review of International Affairs*, vol.7, No.1, March 2003”den aktaran Arı, *Irak, İran ve ABD, Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya*, s.185.

Saddam'ın dünya petrol piyasasına tahmin edilemeyen etkileri olabilirdi. Kontrolündeki % 20, belki de dünya petrol rezervlerinin % 40'ı ile Saddam Hüseyin petrol fiyatlarını tahmin edilemeyecek seviyelere çıkarabilirdi.³³⁹

CIA başkanı William Webster'ın Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesinin ardından U.S. News and World Report'a verdiği mülakatta: "Durdurulmayan bir Irak'ın, Körfez'de başka bir ulusu ilhak etmesinin sonuçları gerçekten çok kapsamlıdır. ...Irak, dünyanın dördüncü büyük ordusuna ve Petrol rezervlerinin yüzde yirmisine sahip olduğu için bu ülkeleri işbirliğine zorlayarak Körfez'i denetimi altına alabilecektir"³⁴⁰ diyordu.

Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesiyle ilgili olarak Beyaz Saray basın sözcülerinin ABD'nin Irak'la karşı karşıya gelmesi durumunu açıklamaya çalışırken Milli Güvenlik Danışmanı'nın şu sözleri söylediği belirtilmektedir; "Söyleyin onlara, Irak'ı bu şekilde başıboş bırakamayız, planlanmakta olan yeni bir dünya düzeni söz konusu."³⁴¹ Konuşmasında siyasete ve detayında da siyasetin dinamiklerine atıf yapan Dışişleri Bakanı Baker da Brüksel'de yapılan bir NATO toplantısında Irak'ın işgal olayını şu şekilde tanımlıyordu: "Irak'ın Kuveyt'i işgali ve işgalin devamının, Soğuk Savaş sonrası dünya düzeninin nasıl seyredeceğine ilişkin siyasi bir test, toplu güvenlik kurumlarının bir testidir."³⁴²

Siyaseti, güç dengesi bağlamında, insanlar arasında ihtiyaçları gidermede yaşanan ihtilafları bertaraf etmeye yönelik, uzlaşma, yıldırma veya şiddet stratejilerini içeren ideolojik faaliyet olarak tanımlamıştık. Bölgeye yönelik siyasetin damarlarında da tıkanıklık oluşmuştu. Bölgeden karşılanması gereken ihtiyaçlar söz konusuydu ve bunun için tıkanıklığın yani ihtilafların bertaraf edilmesi gerekiyordu. Bunu sağlamak için de uygun olan strateji uygulanacaktı. 2 Ağustos'ta yaptığı konuşmada ABD Başkanı da bu duruma vurgu yapıyordu: "Enerji ihtiyaçlarımız için % 50'ye yakın

---

³³⁹ Rutledge, *Addicted To Oil*, s.51.

³⁴⁰ Ergil, *Körfez Bunalımı*, s.15.

³⁴¹ Tareq Y. Ismael ve Jacqueline S. Ismael, *The Gulf War and the New World Order*, Florida: The University Press of Florida, 1994, s.184.

³⁴² Age., s.185.

oranda Ortadoğu'ya bağımlıyız... Körfez'deki hayati çıkarlarımızı uzun süreli korumak için gerekli her tür adımı atmaya kararlıyız.”³⁴³

3 Ağustos'ta ise Kongre'ye hitaben yapılan 'Irak'la İlgili Milli Acil Durum Bildirisi'nde de ABD Başkanı, ihtilafı çözmek için siyasetin şiddet stratejisini tercih edecek olan Batı'yı Irak'a karşı siyasal şiddete götürecektir. Bu durum Birleşik Devletler'in milli ekonomisine, dış politikasına (yani ideolojik dış siyasetine) ve güvenliğine olağanüstü ve alışılmadık bir tehdit oluşturmaktadır.”³⁴⁴ Bunu müteakip günlerde de yine çıkarların yani dinamiklerin ABD'nin bekası için hayatiyet arz ettiğine dair konuşmalar, hatta itiraflar şiddet gününe kadar devam etti: “Son derece hayati kaynakların kural tanımaz birinin kontrolüne geçmesine müsaade edemeyiz... Kuveyt'i yutmasına müsaade edilmesi, Irak'ın ekonomik ve askeri gücü ele geçirmesi demek olacaktır.”³⁴⁵ Bundan on yıl önce Başkan Carter da aynı doktrini dile getirmiştir: “İran Körfezi bölgesinin kontrolünü ele geçirmek üzere yabancı kuvvetlerin teşebbüste bulunması Birleşik Devletler'in hayati çıkarlarına yapılmış bir saldırı olarak kabul edilecektir.”³⁴⁶ Harekât öncesi Suudi Arabistan'a asker yerleştirildikten sonra da; “Birleşik Devletler'in hayati çıkarlarına baktığımız zaman; Suudi Arabistan'la ilişkiler ve onun bağımsızlığı son derece büyük önem arz etmektedir... Suudi Arabistan'ın bağımsızlığı bizim için hayati derecede önemlidir.”³⁴⁷ Irak'ın Kuveyt'i ele geçirmesi “...bütün dünya için son derece önemli olan enerji kaynaklarına hâkimiyet”³⁴⁸ demektir. Suudi Arabistan'a yerleşen askerlere hitaben Başkan Bush tarafından sarf edilen şu sözler de son derece açıktır: “Enerji güvenliği milli güvenliktir.”³⁴⁹ Petrolün Irak'a müdahalede önemli bir faktör olduğunu ima ederek; “İnkâr etmiyorum ve Batı dünyasının bunda çıkarı bulunduğu gerçeğine sırtımı dönmüyorum.”³⁵⁰

---

³⁴³ Andrew Davison, *Conquering Hearts And Minds*, İstanbul:Bilgi İletişim Grubu Yayıncılık Müzik Yapım ve Haber Ajansı Ltd. Şti., 2005, s.39.

³⁴⁴ Age., s.40.

³⁴⁵ Ismael ve Ismael, *The Gulf War and the New World Order*, s.186.

³⁴⁶ Age., s.191.

³⁴⁷ Davison, *Conquering Hearts And Minds*, s.39.

³⁴⁸ Age., s.41.

³⁴⁹ Age., s.39.

³⁵⁰ Age., s.40.

Amerikan Savunma Bakanlığı Pentagon da Ortadoğu'nun önemi ve bu öneme binaen bölgede askeri kuvvet bulundurulmasının gerekliliğini şu sözlerle değerlendiriyordu; "Bizim bütün hedefimiz bölgede üstün dış kuvvet olarak kalmak ve Birleşik Devletler ve Batı'nın bölge petrolüne ulaşımını koruma altına almaktır. Bölgenin bir hegemon ya da yabancı kuvvetler tarafından kontrol edilmesini önlemek esas meseledir. Bu, Arap yarımadası için özellikle gereklidir. Bu nedenle gelişmiş ve caydırıcı bir güvenlik unsuruyla güçlü bir rol oynamaya devam etmeliyiz."³⁵¹

Irak, ABD'nin güç kullanmasına Sovyetler Birliği'nin izin vermeyeceğini düşünmüştü. Zira Saddam iktidara geldiği günden beri Moskova ile yakın münasebetler kurmuştu. Nitekim Sovyetler Birliği Devlet Başkanı Mihail Gorbaçov 29 Ekim'de yaptığı açıklamada Körfez krizinde askeri çözümün kabul edilemez olduğunu belirtmişti. Savaş hazırlıklarında Sovyetler'in tutumundan çok fazla etkilenmemiş görünüyorsa da, Başkan Bush da Sovyetler'e rağmen harekete geçmekte tereddüt göstermiş ve diplomatik yolla Sovyetler'i iknaya çalışmıştı. Sovyetler kriz boyunca iki nokta üzerinde ısrar etmiştir; Birincisi, Irak'ın işgal edilmemesi ve Saddam rejiminin devrilmemesi, ikincisi de, Amerikan kuvvetlerinin Körfez'den geri çekileceğine dair garanti idi. Fakat ABD Sovyetler Birliği'ni ikna etmiştir zira bu sırada Sovyet Rusya'nın iç durumu hiç parlak değildi ve 1991 yılı da Sovyetler Birliği'nin bir devlet olarak son yılı olmuştu.³⁵² Sovyetler Birliği'nin ikna edilmesiyle uluslararası siyasetteki güç dengesi de değişiyor, çift kutuptan tek kutuba dönüşüyordu. Ancak kutupsal denge kısa süreliğine böyle görünecekti.

Bu durumda Batı'nın uygulayacağı strateji de artık belliydi: şiddet. Ancak bu şiddet de kuralına uydurulmalıydı. Ve 29 Kasım 1990 tarihinde BM Güvenlik Konseyinden 678 sayılı bir karar çıkartıldı. Kararla; 15 Ocağa kadar koşulsuz bir şekilde Kuveyt'ten çekilmediği takdirde Irak'a karşı güç kullanılmasına izin veriliyordu. Konsey'de Sovyetler Birliği de olumlu oy kullanmıştı.

ABD Başkanı 16 Ocak 1991'de Temsilciler Meclisi Başkanı'na ve Senato Başkanı'na birer mektup gönderdi. Mektup'ta, ABD'nin krize yönelik temel hedeflerini şu şekilde özetlenmekteydi: 1) Irak'ın derhal ve koşulsuz olarak

---

³⁵¹ Ismael ve Ismael, *The Gulf War and the New World Order*, s.202.

³⁵² Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.883, 884; Arı, *Irak, İran ve ABD, Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya*, s.428.

Kuveyt'ten çekilmesi; 2) Meşru Kuveyt Hükümeti'nin yeniden işbaşına gelmesi; 3) Diğer ülkelerdeki Amerikan vatandaşlarının korunması; 4) Amerikan ulusal çıkarları için hayati öneme sahip olan bölgede istikrarın sağlanması.³⁵³

17 Ocak 1991 sabahı Bağdat saati ile 02.30'dan itibaren Suudi Arabistan'dan kalkan yüzlerce Amerikan ve İngiliz uçağı Irak'taki askeri hedefleri bombalamaya başladılar. Hava saldırıları 24 Şubat'ta kara harekâtına dönüştü. Irak 27 Şubat'ta Kuveyt'ten çekilmeye başladı ve 28 Şubat sabahı Başkan Bush Kuveyt'in tamamen kurtarılmış olduğunu ve savaşın durduğunu açıkladı. Açıklama ile Körfez Krizi'nin askeri boyutu sona ermişti.³⁵⁴ Şiddet stratejisi kuralına uygun olarak tamamlanmış, ihtilaf bertaraf edilmiş ve ihtiyacı gidermenin yolu açılmıştı.

Müdahaleden hemen sonra ekonomi ve güvenlik dinamikleri kontrol altına alınıyor ve zemine yerleşilmeye çalışılıyordu. "Irak'ın zorunlu alımlarını karşılamak için yapacağı petrol dış satımlarına BM karar verecek ve bunların bir kısmı Irak'ta görev yapan BM görevlilerinin, bir kısmı ise Irak'ın ödemesi gereken savaş tazminatının karşılanması için harcanacaktı. Müdahale sonunda Irak'ın neredeyse bütün nükleer ve kimyasal tesisleri yok edilmiş, askeri gücü bir anlamda sıfırlanmış ve ekonomik gücü ise önemli bir darbe yemişti. Savaş öncesinde dünyada dördüncü savaş makinesi olarak tanımlanan Irak silahlı kuvvetlerinin böylece tamamına yakını ortadan kaldırılmıştı. 4200 tankın 4000'i, 2700 personel taşıyıcının 2000'i ve 3100 ağır silahın üçte ikisi, bunların dışında 2000 topu, 4000 savaş aracı, en az 100 Scud füzesi tahrip edilmiş ve savaş öncesinde 800 dolayında olan uçağından elinde 200 adet kalmıştı."³⁵⁵

Armaoğlu'na göre Sovyetler Birliği dağılmamış olsaydı, Amerika Basra Körfez'inde bu üstünlüğü ele geçiremeyebilirdi.³⁵⁶ Bu doğru bir tespittir zira öyle bir durumda Sovyetler Birliği dengeyi sağlayan ikinci kutup olarak ideoloji ortağına müdahale edilmesine müsaade etmezdi.

³⁵³ "The President's Letter to congressional Leaders', *Congressional Digest*, vol. 70, No. 3 (March 1991), s.73"den aktaran Arı, age., s.435.

³⁵⁴ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.886; Arı, *Irak, İran ve ABD, Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya*, s.426.

³⁵⁵ "How the Allies Defeated Iraq', MacLean's (March 11, 1991), s.22"den aktaran Arı, age., s.439.

³⁵⁶ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.888.

Başkan Bush'un, 6 Mart 1991 günü Amerikan Kongresi'nin ortak toplantısında yaptığı konuşmada; 1) Amerika'nın hayati çıkarlarının müstakar ve güvenli bir Körfez'e bağlı olması dolayısıyla, Orta Doğu'da bir güvenlik sistemi kurulmalıdır, 2) Orta Doğu'nun doğal kaynakları zengindir. Bu zenginlik bütün bölge ülkelerinin refahı için kullanılmalıdır³⁵⁷ diyordu. Ancak bölgenin refahı söylemi ABD'nin çıkarlarının kamufleji için kullanılmıştır zira ABD Başkanı böyle söylerken Savunma Bakanı Dick Cheney ise 1991 Nisan'ında yaptığı bir konuşmada, Orta Doğu'nun petrol kaynaklarının Amerika'nın çıkarlarına ters düşen herhangi bir devletin kontrolü altında olmasına Amerika'nın izin vermeyeceğini söylüyordu.³⁵⁸

Körfez Krizi'nin temelindeki sorunu ekonomi olarak gören Pelletière'e göre Savaş uluslararası petrol sisteminin çökmesinden kaynaklanmıştır. Bu çöküş ona göre Amerikan ekonomisini doğrudan ilgilendiriyordu. Zira Amerikalılar petrole ucuzundan sahip olmaya alışmışlardı ve sorun bu noktadan hareketle düşük petrol fiyatını stratejileri haline getirmiş iş adamlarından kaynaklanıyordu. Bütün endüstri düşük petrol fiyatları üzerinden büyümüşü ve yine varlıklarının devamı da buna bağlıydı.³⁵⁹ Bu kapsamda sistem çökmesinin temelinde petrol maddesinin hem kendisi hem de fiyatının düşüklüğü rol oynamıştır. Çünkü Batı endüstrisinin hammaddesinin ağırlığını petrol oluşturmaktaydı ve Irak'ın Kuveyt'i işgali ile petrolün Batı'ya akışındaki azlık, ihtiyaçları karşılamayabilir veya akış tamamen kesilebilirdi. Bununla birlikte fiyatlardaki artış da, ucuz petrole bağımlı endüstri sahibi iş adamlarının iflası demek olabilirdi.

ABD'yi bölgede siyasal şiddete yönlendiren olgu, dinamiklerin zemininde başlayan kaymadır. Dinamiklerin yönetimini, diğer bir ifadeyle hegemonik gücü kaybetme korkusu ve elde tutma dürtüsüdür. Dinamikler üzerinden sağlanan hegemonik güç 20. Yüzyılın sonları itibariyle ABD'nin elinden kayma işaretleri vermiştir. Bu nedenle savaş üzerinden ABD'nin bölgeye yerleşme gerekçesinin odak noktasına Laçiner de 1980'lerden itibaren hızlı bir düşüş içinde olan Amerikan küresel gücünü yerleştirmektedir. Buna göre; "Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte hazırlanan neredeyse tüm stratejik raporlarda Amerikan gücünün geleceği Ortadoğu ve Pasifik'e

---

³⁵⁷ Age., s.888.

³⁵⁸ Age., s.888.

³⁵⁹ Stephen Pelletière, *Iraq and the International Oil System*, Washington, D.C.: Maisonneuve Press, 2004, s.215, 217.

bağlanmıştır. Bu raporlara göre eğer ABD Pasifik'te Çin'i kontrol edebilir ve diğer ülkeleri kendi safında tutabilirse, Ortadoğu'da ise petrole hâkim olabilir, bölgeden liderliğine gelebilecek direnişi zayıf tutabilirse 21. Yüzyıl da ABD yüzyılı olacaktır.³⁶⁰ Bu saikle, 20. Yüzyılın son büyük savaşı da yapılmış oluyordu.

2.3. KURALSIZ SİYASAL ŞİDDET VE ASİMETRİK SAVAŞ

Savaş ve terör; her iki siyasal şiddet stratejisinin saikleri açısından benzerliklerinin karşılığında yine yapılanmaları ve tarzları açısından farklılıkları ya da orantısızlıkları veya diğer bir ifadeyle asimetrisinin de mevcut olduğunu I. Bölüm'de izah etmiştik. Kuralsız siyasal şiddetin hafızalarda en fazla yer eden örneği olan 11 Eylül saldırıları ve hemen akabinde buna cevap niteliğinde yaşanan Afganistan Harekâtı ve yine buna cevap olan Londra, Madrid, İstanbul Bombalamalarını analiz etmeden önce “asimetrik savaş” kavramını kısaca hatırlamakta fayda olacaktır.

Her iki şiddet stratejisinin farklılıkları ya da asimetrisini yine iki şiddet türünü harekete geçiren dinamiklerin arasında aramıştık. Diğer bir ifadeyle, stratejilerin ekonomik gücü, ideolojisi ve güvenlik parametreleri arasında asimetrik bir yapı mevcuttur. Stratejilerdeki asimetrik yapıyı söz konusu üç dinamiği biraz daha detaylandırarak inceleyen Stepanova'ya göre asimetri; taraflar arasında başta askeri ve ekonomik güç olmak üzere mevcut potansiyel durum ve kaynaklar anlamında geniş alana yayılmış orantısızlıktır.³⁶¹

Asimetrik olgunun kodlarını Stepanova detaylı analizinde;³⁶² teşkilatlanma, statü, insan gücü, silah gücü, mali gücü, ideoloji, eylem tarzı ve sonuçları çerçevesinde irdelemektedir. Lutz'a göre de terör zayıfların silahıdır.³⁶³ Ve bu nedenle terör örgütleri eylemlerinde vur-kaç taktiğini izlerler. Barash ve Webel'e göre herhangi bir terörizme karşı savaş olayı yani asimetrik savaş, gittikçe artan bir şekilde 21. Yüzyılın bilinen özelliği haline gelmiştir. Onlara göre de asimetri; büyük, zengin, ağır silahlara ve karmaşık teknolojilere sahip ülkeler ve orduların kendilerini, küçük, fakir, hafif

³⁶⁰ Laçiner, *Irak Küresel Meydan Savaşı ve Türkiye*, s.14, 17.

³⁶¹ Stepanova, *Terrorism in Asymmetrical Conflict*, s.14.

³⁶² Age., s.14-27.

³⁶³ Lutz ve Lutz, “Terrorism”, *Contemporary Security Studies*, Collins (Ed.), s.290.

silahlara ve düşük teknolojilere sahip ve davaları uğruna ölmeyi arzulayan muhaliflerin karşısında bulmalarınıdır.³⁶⁴

Asimetrinin diğer bir önemli özelliği aktörlerin statüsündedir. Biri meşru sayılırken diğerinin meşruiyeti yoktur.

Devletlerin savaş stratejisi dâhilindeki eylemleri uluslararası hukuk normları ile çevrilidir. Savaşın ilan edilmesinden şiddetin içeriği, hedefleri ve şiddetin sonlandırılmasına kadar olan bütün süreç esasında kurallara bağlıdır. Bu süreçte terör örgütleri için ise kural yoktur.

Ancak asimetrinin yanı sıra, uluslararası siyaset arenasında başvuru her iki stratejinin icra alanında karşımıza çıkan en çarpıcı görüntüsü ise, aktörlerin dinamikler üzerinden bu asimetriler ile karşı karşıya gelmesidir. Diğer bir ifadeyle, iki siyasal şiddet stratejisinin dinamikler üzerinden çarpışması ya da dinamikler üzerinden savaşa karşı terör, teröre karşı savaş konumu çerçevesinde birbirlerine meydan okuması ya da üstünlük yarışıdır. Ancak Barash ve Webel'e göre şiddetin "istenmeyen sonuçlar kuralı" hesaba katıldığında, masumların ölmesiyle birlikte bu savaşların 'sonsuz şiddet döngüsü'ne girmesi potansiyeli de vardır.³⁶⁵

2.3.1. 11 Eylül Saldırısı

11 Eylül 2001, sabah saat: 8:45, Boston'dan kalkıp Los Angeles'a giden 11 sefer sayılı Amerikan Havayollarına ait uçak New York'taki Dünya Ticaret Merkezi'nin Kuzey Kulesine çarptı. Saat: 9:05, aynı istikametteki 175 sefer sayılı Birleşik Havayollarına ait uçak Dünya Ticaret Merkezi'nin Güney Kulesine çarptı. Saat:9:39, Los Angeles'a gitmek üzere olan 77 sefer sayılı Amerikan Havayollarına ait uçak Pentagon'a çarptı. Saat: 10, Newark'tan San Francisco'ya gitmek üzere olan ancak hedefi Beyaz Saray olan, Birleşik Havayollarına ait 93 sefer sayılı uçak Pensilvanya'nın Somerset kasabası üzerinde muhtemel ABD savaş uçakları tarafından yere indirildi.³⁶⁶ Evet, ABD 21. Yüzyılın başında büyük bir saldırıya maruz kalmıştı ancak bu saldırı nedendi ve nereden geliyordu?

³⁶⁴ Barash ve Webel, *Peace and Conflict Studies*, s.59, 60.

³⁶⁵ Age., s.60.

³⁶⁶ Philippe Migaux, "Al Qaeda", *The History of Terrorism*, Chaliand ve Blin, (Ed.),s.328, 329.

Foster'a göre terörizm karşı terörizmi doğurur ve Birleşik Devletler de uzun süre, mağdurdan ziyade fail olarak bu ölümcül oyunun bir parçası olmuştur. 1940'lardan buyana Birleşik Devletler, dünyanın ileri askeri, ekonomik ve siyasal gücüne ilişkin konumunu korumak, hatta ilerletmek için sürekli bir mücadelenin içinde olmuştur. 1945'ten sonra çeşitli ülkelerde yetmişden fazla kez askeri gücünü kullanmıştı ve Ortadoğu ve Afrika'da olmak üzere sadece İslâm ülkelerinde uyguladığı askeri operasyonlarından bazıları şu şekildeydi:³⁶⁷

- 1981'de Libya'ya ait jetlerin düşürülmesi,
- 1982'de çok uluslu gücün bir parçası olarak Sena Yarımadasına askeri personel ve teçhizat gönderilmesi,
- 1982'de Lübnan'a askeri deniz unsurları gönderilmesi,
- 1984'de İran Körfez'inde İran jetlerinin düşürülmesi,
- 1986'da Libya'nın füzelerle bombalanması,
- 1991'de Irak'a karşı Körfez Savaşı,
- 1992'de Kuveyt'te, Irak'ı hedef alan askeri tatbikatlar,
- 1992'de Somali'ye askeri unsurların yerleştirilmesi,
- 1992'de Sudan'da bazı ilaç ünitelerine karşı füze saldırısı,
- 1998'de Afganistan'da Bin Ladin'e karşı altmış füze saldırısı.

Evet, 11 Eylül'de ABD'ye yapılan, bir terör saldırısıydı ve Foster bu saldırının karşı terör hareketlerinden doğduğunu düşünüyordu yani ona göre ABD'nin yukarıdaki son yirmi yıllık icraatı terördü ve şimdi maruz kaldığı terör saldırısı da bunlara tepkiydi.

Geçen yüzyılda, sıcak II. Dünya Savaşı'nın ardından uzun süren bir soğuk savaş yaşanmıştı:

Soğuk Savaş'ın bitişi ise diğer bölgelerde olduğu gibi küresel çapta ülkelerin daha serbest hareket etmelerine yol açmıştı. ABD-SSCB rekabetinin daralttığı hareket alanı genişlemiş ve ülkeler daha fazla kendi başlarına hareket edebilir, yani daha az kontrol edilebilir bir hale gelmişlerdi. Bundan

---

³⁶⁷ John Bellamy Foster, *Naked Imperialism, The U.S. Pursuit of Global Dominance*, New York: Monthly Review Press, 2006, s.21, 22.

*Ortadoğu ülkeleri de etkilenmiştir. Bu ise, petrol gücü ile Amerikan karşıtlığının birleşmesi anlamına gelmekteydi. Bu sürecin sonucunda petrolün ABD dışındaki bir gücün eline geçmesi veya petro-dolarların silahlı Amerikan karşıtı örgütlerin eline geçmesi ihtimali her zamankinden daha üst bir seviyeye çıkmıştır. Bu süreçte zaten bilinen Amerikan karşıtlığı merkezlerine hızla Körfez ülkeleri de eklenmeye başlanmış, Körfez'deki para kaynakları ile Amerikan karşıtı gruplar süratle yakınlaşmıştır... Ortadoğu bölgesinde Amerikan karşıtlığı yeni bir olgu olmamakla birlikte Soğuk Savaşın sona ermesiyle beraber derecesi artmıştır.*³⁶⁸

ABD hegemon bir güçtü, yüksek teknolojik imkânlarla sahip bir ordusu vardı ve karşı konulabilmesi için kural dışı stratejiler gerekiyordu. Hegemon güce karşı Afganistanı kurlsız siyasal şiddet aktörleri için üs haline getiren elbette ki bu strateji seçimi değildi. Onları burada tutan unsur, şiddete başvurma konusunda hegemon gücü de harekete geçiren dinamiklerdi. Strateji seçimi bu dinamiklerden sonra geliyordu. Hegemon güce karşı koyacak aktörleri Afganistan'da bir arada tutan dinamiklerin içinde ön plana çıkanı ise ideolojidir. Bu dinamik elbette 11 Eylül saldırısındaki tek etken dinamik değildir. Ekonomi ve güvenlik dinamikleri de bu siyasal şiddetin tetikleyicisidirler. Ancak bununla birlikte ideoloji, bu örnekte dinamikler içerisinde bir nevi yapıştırıcı ve çatı rolü oynamıştır. Zira El Kaide örgütünün, ekonomi ve güvenlik parametreleri farklılık arz eden dünyanın farklı bölgelerinden gelen elemanlarını ideoloji olmaksızın bir arada tutması ve aynı hedefe yönelik birlikte hareket ettirmesi mümkün olmazdı. Fakat Afganistan'da bir araya gelen aktörlerin burada ilk üslenme nedenleri hegemon güç olan ABD değildi. İdeolojisini, ordusunu ve ekonomik sistemini bu ülkeye de yerleştirmek isteyen bir başka hegemon güçtü: güç dengesinin diğer kutbunda yer alan Sovyetler Birliği idi. Sovyetler Birliği'ne karşı savaş bu dinamikler üzerinden yapılacaktı.

Sovyetler Birliği'nin 1978 yılında Afganistan'ı işgali üzerine Suudi Arabistan, Mısır, Sudan, Fas, Tunus, Cezayir, Irak, Pakistan, Türkiye ve Avrupa ülkelerinden gönüllü insanlar cihad etmek amacıyla Afganistan'a akın etmişlerdi. Bu gönüllülerden birisi de aynı yıl Suudi Arabistan'dan ayrılarak Afganistan'a gelen Usame Bin Ladin'di. Ladin, 1980 yılı ortalarında Pakistan/Peşaver'deki Afgan direnişinde yer alan savaşçılara mali ve silah yardımında bulunabilmek amacıyla, Filistin Müslüman

---

³⁶⁸ Laçiner, *Irak Küresel Meydan Savaşı ve Türkiye*, 2004, s.15, 16.

Kardeşler Örgütü lideri Abdullah Azzam ile birlikte Mekteb-ül Hidamat (Hizmet Bürosu) isimli oluşumu kurmuştu.³⁶⁹

Afganistan'daki Sovyet işgaline karşı başlatılan uluslararası cihad hareketinin teorisini Filistinli ideolog Dr. Abdullah Azzam'dır. El Kaide örgütünün dayandığı fikriyat Azzam tarafından 1988'in başlarında ortaya atılmış, resmen örgüt olarak da Bin Ladin tarafından Pakistan'ın Peşaver kentinde 10 Eylül 1988'de kurulmuştur. Azzam hem El Kaide'nin hem de Filistinli Hamas'ın ideolojik kaynağıdır. Afganistan Üssünde bu kaynaktan beslenen cihad hareketi, 1996-2001 yılları arasında Taliban döneminde daha keskin bir hal almıştır.³⁷⁰ Ancak Azzam'ın Afganistan zemininde kurduğu cihad hareketi üzerine, gerek Taliban döneminde daha keskin hal alan ve gerekse de El Kaide'nin 11 Eylül saldırısı için şekil verdiği cihad hareketini İslâm'daki cihad anlayışı ve hareketinden ayrı tutmak gerekir. İslâm'daki cihad anlayışı ve hareketi kuralsız değildir. Birtakım şartlara bağlıdır ve meşru kuralları vardır. Bu kuralların içerisinde, özellikle masumiyet temelinde 'varlığın güvenliği' birinci derecede yer alır. Dolayısıyla İslâm'daki cihad anlayışı, masumiyet karinesini dikkate almadan varlığın güvenliğini hiçe sayan terör eyleminin dayandığı cihad ideolojisi ile özdeş görülemez ve değerlendirilemez. Terör örgütünün beslendiği cihad, din dairesinin dışına çıkartılarak ideolojiye dönüştürülmüş olan cihaddır.

Sovyetler'e karşı mücadelede Afganistan'daki aktörler yalnız değildi. Yanı başlarında, Afganistan'daki siyasal zemini Sovyetler'e kaptırmak istemeyen ve güç dengesinde kutbun diğer ucundaki hegemon güç ABD vardı. Afganistan'da Sovyetler'e karşı savaşan mücahidlere para, lojistik ve barınma destekleri veriyordu. Bir gün kendisine dönecek olan silahı bilmeden dolduruyordu. Örneğin,³⁷¹ 1986'da CIA'in finanse ettiği, Pakistan sınırına yakın dağların çok altından geçen Kost Tüneli kompleksi projesini ana yüklenici olarak inşa etme işi Bin Ladin'e verilmişti. Kost kompleksi, mücahidler için büyük bir silah deposu, bir eğitim tesisi ve tıbbi bir merkezi barındırıyordu. Pakistan, Afganistan'daki Sovyet işgaline son veren ve bu

---

³⁶⁹ Hüseyin Cinoğlu, Süleyman Özeren, "ABD'nin Yeni Terörle Mücadele Konsepti: Savaş Yerine Uyumlu İşbirliği mi?", *Uzakdoğudan Yeni Kıtaya Terörle Mücadele*, Bal ve Özeren, (Ed.), s.287.

³⁷⁰ Chandler ve Gunaratna, *Countering Terrorism*, s. 118, 119.

³⁷¹ Mahmood Mamdani, *İyi Müslüman Kötü Müslüman: Amerika, Soğuk Savaş ve Terörün Kökenleri* (Çev. Sevinç Altınçekiç), İstanbul: Global Yayın Dağıtım San. Tic. Ltd. Şti., 2005, s.142; Chandler ve Gunaratna, *Countering Terrorism*, s. 120.

savaşta çarpışan mücahitlere ABD, diğer Batı'lı ülkeler ve Suudi Arabistan'dan gelen para ve silahın ana güzergâhıydı. Pakistan, iktidara geldiğinde istihbarat servisi aracılığıyla Taliban'a silah ve cephane temin ediyor ve siyasi destek veriyordu. Bu siyaset, Afganistan'ın güney ve doğusunda faaliyet gösteren El Kaide'nin kullandığı eğitim üslerinin de güvenliğini sağlıyordu.

Bin Ladin Sovyet işgali sırasında Afganistan'da savaşırken neye karşı savaştığını, lojistik desteğini nasıl temin ettiğini ve bundan sonraki hedefinin ne olması gerektiğine yönelik kararını şu sözleriyle ortaya koyuyordu:

Pakistan'ın Afgan sınırına yakın bir yere yerleştim. Orada Suudi Krallığı'ndan ve dünyadaki bütün Arap ve Müslüman ülkelerden gelen gönüllüleri karşıladım. Bu gönüllülerin Pakistanlı ve Amerikalı personel tarafından eğitildiği yerde ilk kampımı kurdum. Silahlar Amerikalılardan, para da Suudilerden geliyordu. O zaman Afganistan'da savaşmanın yeterli olmadığını, komünist ya da Batılı zalimlere karşı bütün cephelerde savaşmamız gerektiğinin farkına vardım.³⁷²

Evet, siyasal şiddetin ibresi diğer kutba da dönmüştü. 11 Eylül saldırısının temeli işte bu noktada atılıyordu.

Usame bin Ladin, seksenli yılların ortasındaki cihadın ilk Afganlı-Arap muhafızı Şeyh Abdullah Azzam'ın bir öğrencisi olmasına rağmen, Azzam'la bin Ladin, Afgan cihadının sonuna doğru ayrıldı. Yollarının ayrılması, cihadın geleceği hakkındaki bir anlaşmazlığın yani Bin Ladin'in, "bütün cephelerde savaşması gerektiğinin farkına varması"nın sonucuydu: Bin Ladin, "sonunda Suudi Arabistan ve Mısır'da cihad yapmak için kullanılabilir tümüyle Arap olan bir lejyon kurmayı düşünürken Azzam, diğer Müslümanlara karşı savaşmaya şiddetle karşı çıkıyordu. Bundan kısa bir süre sonra Azzam ve iki oğlu, Peşaver'deki bir camiye giderken arabalarına konulan bir bombayla öldürüldüler."³⁷³ Azzam'ın ölmesi üzerine Hizmet Bürosu'nun bütün elemanları ve varlığı da El Kaide örgütüne geçti.³⁷⁴ "1989 yılının sonunda, cihadın geleceği hakkında karar vermek için Kost şehrinde bir toplantı

³⁷² Emin Demirel, *Taliban, El Kaide, Ladin ve Paylaşılamayan Ülke Afganistan*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2002, s.83.

³⁷³ Mamdani, *İyi Müslüman Kötu Müslüman: Amerika, Soğuk Savaş ve Terörün Kökenleri*, s.143.

³⁷⁴ "M. Faraç, *İkiz Kulelerden Galata'ya: El Kaide Turka*, İstanbul: Günizi Yayıncılık, 2004, s.78, 79"dan aktaran Cinoğlu, Özeren, "ABD'nin Yeni Terörle Mücadele Konsepti: Savaş Yerine Uyumlu İşbirliği mi?", *Uzakdoğudan Yeni Kitaya Terörle Mücadele*, Bal ve Özeren, (Ed.), s. 288.

yapıldı. Bu toplantıda Afganistan sınırlarının ötesinde cihad yürütmek için yeni bir örgütün kurulduğu kararı açıklanıyordu. Bu örgüt, ‘Üs’ anlamında ‘El Kaide’ydi.”³⁷⁵

Sovyetlerin Afganistan’dan çekilmesinin ardından Bin Ladin Suudi Arabistan’a geri dönüş yaptı. 1991’de Kuveyt Irak ordusunca işgal edildiğinde Suudi rejimi de tehditle karşılaşmıştı. Afganistan’da Kızıl Orduyu yenilgiye uğrattıkları düşüncesi ve güvenciyle Bin Ladin, Irak’ın zırhlı birliklerine karşı Suudi makamlarına Arap mücahidlerin yardım etmesi teklifinde bulundu. Diğer taraftan Bin Ladin Hristiyan askerlerin kutsal Suudi topraklarında bulunmasına da karşıydı. Ayrıca, Amerikan askerlerinin Suudi Arabistan’da bulunması ona göre Amerika’nın Suudi Arabistan’ı koruması bahanesiyle ülke zenginliklerini talan etme taktiği idi.³⁷⁶ Bin Ladin’in Irak ordusuna karşı Suudi Arabistan yönetimine yardım etme teklifinin reddedilmesi, bunun yerine ABD ile işbirliğine gidilmesi ve Körfez Savaşından sonra da bölgede Amerikan varlığının devamı Bin Ladin’in Suudi Arabistan’daki iktidara karşı cephe almasına neden oldu. Ancak bu durum da Suudi Arabistan iktidarının Bin Ladin’e karşı harekete geçmesine ve hakkında tutuklama kararı çıkartmasına ve netice itibariyle Bin Ladin’in de Sudan’a kaçmasına ve orada El Kaide karargâhlarını kurmasına ve 1991’den 1996’ya kadar faaliyet göstermesine neden oldu.³⁷⁷

Irak’ın Kuveyt’i işgal etmesini müteakip ABD askeri gücünün bölgeye yerleşmesi Bin Ladin’i hareketlendirmişti. Ancak bu hareketlenmenin zemininde aslında dinamikler vardı. Kuveyt’in belki de hiç olmayan ya da sanal güvenlik duvarı Irak ordusunun tanklarınca yıkılmıştı. Tehdit bir sonraki güvenlik duvarına dayanmıştı. Siyasal şiddeti yönlendiren dinamiklerden biri çoktan harekete geçmiş, aktörler nezdinde görevini icra ediyordu. Bunun yanı sıra hâkimiyet alanında varlığı istenmeyen ideolojiler vardı. Bu doğaldı ancak ideolojilerin karşı karşıya gelmesi aynı zamanda kıvılcım demektir. Öte yandan, koruma bahanesiyle bölge zenginlikleri talan ediliyordu. Zira okyanus ötesinden aktörleri bölgeye yönlendiren önemli unsurlardan birisi de ekonomik çıkar elde etme dürtüsüydü ve bu zaten aktörlerin söylemlerinde açıkça ifşa edilmişti.

---

³⁷⁵ Mamdani, *İyi Müslüman Kötü Müslüman: Amerika, Soğuk Savaş ve Terörün Kökenleri*, s.143.

³⁷⁶ Migaux, “Al Qaeda”, *The History of Terrorism*, Chaliand ve Blin, (Ed.), s.317, 318.

³⁷⁷ Chandler ve Gunaratna, *Countering Terrorism*, s.153, 154.

Bin Ladin Suudi Arabistan'dan çıkarıldıktan sonra Sudan'a yerleşti ve örgütsel öğretilere burada devam etti.³⁷⁸

*Bin Ladin mücadelede örgütlenme tipinin düzenli bir ordudan hatta gerilla birliklerinden farklı olması gerektiği kanaatindeydi. Özellikle de günümüz asimetrik mücadeleleri göz önüne alındığında, yeni örgütün daha çok hücre tipi bir yapılanması olan ve klasik terör örgütlerinden farklı olarak daha az hiyerarşi ve dolayısıyla daha fazla esnekliğe sahip bir yapılanma içerisinde olması gerektiğini savunuyordu.*³⁷⁹

1995 yılında Mısır Devlet Başkanı Mübarek'e karşı Etiyopya'da başarısızlıkla sonuçlanan bir suikast girişiminin ardından ABD yaptırım tehdidini kullanarak Bin Ladin'i sınır dışı etmesi için Sudan'a baskı yapmaya başladı. Bin Ladin'in Sudan'da bir takım yatırımları vardı ve uluslararası yaptırımlar Bin Ladin'in para kaybetmesine ve netice itibariyle zenginliği buharlaşan Bin Ladin'in Batıya ve ABD'ye yakın Arap rejimlerine kızgınlık beslemesine neden oldu. Sonuçta Sudan uluslararası baskılara boyun eğdi ve 1996'da El Kaide'nin Sudan'ı terk etmesini istemek zorunda kaldı.³⁸⁰ Bin Ladin'in zenginliğine, diğer bir ifadeyle ekonomik refahına indirilen darbe, onun da ekonomi üzerinden şiddet aracılığıyla Batı'ya darbe indirmesinin zeminini hazırlıyordu.

1996'da El Kaide'nin Sudan'dan çıkarak Afganistan'a yeniden yerleşmesi Bin Ladin'in uluslararası terörist olma sürecini hızlandırmıştır. Zira Sudan'dan çıkışla birlikte, daha önce Bin Ladin'in faaliyetlerini izleyebilen Batılı istihbarat servisleri, fiziki yapısı nedeniyle de Afganistan'da El Kaide'nin izini tamamen kaybetmişlerdir. Afganistan'a yerleşir yerleşmez yaptığı parasal ve lojistik yardımlarla Bin Ladin hızla Taliban iktidarıyla bağlantılar tesis ediyordu. Taliban'a yardım etmek için El Kaide içerisinde ayrıca bir gerilla birimi de kuruldu. El Kaide ayrı bir örgüt olmakla birlikte bünyesinde kurulan bu gerilla birimi, Kuzey İttifakı ile savaşan Taliban'la beraber hareket etmeyi de sağladı. Taliban da El Kaide'nin yardımlarını karşılıksız bırakmadı ve ona sığınmak, silah ve eğitim imkânlarını sundu.³⁸¹ Aynı yıl içerisinde Bin Ladin "İki

³⁷⁸ Cinoğlu, Özeren, "ABD'nin Yeni Terörle Mücadele Konsepti: Savaş Yerine Uyumlu İşbirliği mi?", *Uzakdoğudan Yeni Kutaya Terörle Mücadele*, Bal ve Özeren, (Ed.), s.290.

³⁷⁹ Agm., s.290.

³⁸⁰ Chandler ve Gunaratna, *Countering Terrorism*, s. 155; Cinoğlu, Özeren, "ABD'nin Yeni Terörle Mücadele Konsepti: Savaş Yerine Uyumlu İşbirliği mi?", *Uzakdoğudan Yeni Kutaya Terörle Mücadele*, Bal ve Özeren, (Ed.), s.290.

³⁸¹ Chandler ve Gunaratna, *Countering Terrorism*, s.155, 156.

Kutsal Yere Sahip Ülkeyi İşgal Eden Amerikalılara Karşı Savaş İlanı”ını açıkladı³⁸² ve “Kâfirleri Arap Yarımadasından atın” ifadelerini içeren bir bildiri yayınladı. Bildirinin hedefi, Suudi Arabistan Hameyn’deki ABD askeri varlığını sona erdirmektir.³⁸³

1996’nın Ağustos ayında verdiği fetvada Bin Ladin şunları söylüyordu:

*Müslümanlar, Siyonist-Haçlı ittifakından ve işbirlikçilerinden gelen adaletsizlik, eşitsizlik ve şiddetten, zenginliklerinin yağmalanması ve kanları pahasına çekmişlerdir. Filistin’de, Irak’ta kanları döküldü. Lübnan’daki korkunç katliam hafızalarımızda hala tazeliğini koruyor. Tacikistan’da, Burma’da, Keşmir’de, Filipinler’de, Somali’de, Eritre’de, Çeçenistan’da ve Bosna-Hersek’de katliamlar yapıldı. Bunlar olurken bütün dünya seyretti ve de sadece seyretmekle ve sessiz durmakla da kalmadı, bu acılara maruz kalan insanların kendilerini savunmak için silahlanmaları da engellendi.*³⁸⁴

Batı’nın şiddetine karşı verilen şiddet cevabının zemininde yatan ideoloji, ekonomi ve güvenlik dinamikleri Bin Ladin’in yukarıdaki söyleminde son derece açıktır. Adaletsizlik ve eşitsizlikten dem vuran din motifli ideolojik, yağmalanan zenginliklerden dem vuran ekonomik ve şiddete maruz kalan ve silahtan yoksun insanların kendilerini savunamamalarından dem vurduğu güvenlik atıfları şiddetin arkasındaki dinamiklerdir. Batı’dan gelen şiddetin içerisinde Bin Ladin bu dinamikleri görmekte ve Batı’ya karşı kendisini de yine bu dinamikler üzerinden hazırlamaktaydı.

1996’nın 27 Eylül’ünde Kabil’deki iktidar Taliban lehine el değiştiriyor ve devrik lider Hikmetyar İran’a sığınmak zorunda kalıyordu. Bu esnada Bin Ladin de Taliban’la bağlarını kuvvetlendiriyor ve ortak düşmanları “Amerikan Emperyalizmi”ne karşı İran’la yakınlaşmayı teklif ediyordu. Taliban, Sovyet işgalinin sona ermesinin akabinde, 1997’nin başlarında Afganistan’daki gönüllü kamplarının yeniden faaliyete geçmesini sağladı.³⁸⁵

Sovyet işgali sırasında, “O zaman Afganistan’da savaşmanın yeterli olmadığını, komünist ya da Batılı zalimlere karşı bütün cephelerde savaşmamız gerektiğinin farkına vardım”³⁸⁶ diyen Bin Ladin Sovyet işgalinin sona ermesinden sonra da Afganistan’da faaliyetlerine devam ederek El Kaide’nin bundan sonraki

³⁸² Gregory A. Raymond, “The Evolving Strategies Of Political Terrorism”, *The New Global Terrorism*, Charles W. Kegley, Jr., (Ed.), New Jersey: Pearson Education Inc., 2003, s.81.

³⁸³ Emin Demirel, *Türkiye’de El-Kaide Unsurları*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005, s.28, 29.

³⁸⁴ Migaux, “Al Qaeda”, *The History of Terrorism*, Chaliand ve Blin, (Ed.), s.319; Barash ve Webel, *Peace and Conflict Studies*, s.48.

³⁸⁵ Migaux, “Al Qaeda”, *The History of Terrorism*, Chaliand ve Blin, (Ed.), s.321.

³⁸⁶ Demirel, *Taliban, El Kaide, Ladin ve Paylaşılamayan Ülke Afganistan*, s.83.

faaliyet amacını; mücahid Müslümanların bir araya getirilerek Müslüman olmayan unsurlarla mücadele etmelerini sağlamak şeklinde belirlemişti. Bu amaçla 1998 yılı Şubatında Bin Ladin, “Amerikalı askerlerin ve sivillerin öldürülmesi ve paralarının yağmalanması” yönünde bir emir çıkarttı ve bu emir daha sonra “Hristiyan ve Yahudilere Karşı Cihad Uluslararası Müslüman Cephesi” adında bir oluşuma öncülük etti.³⁸⁷

1991’deki Körfez Savaşı’ndan sonra bölgede Batılı güçlerin halen devam eden mevcudiyetleri ve bölge halkının açlık içerisinde yaşadığı sefalet Bin Ladin ve diğer grupların liderleriyle birlikte dünyaya hitaben (1998 yılında) bir fetva yayınlamalarına neden oldu. Fetva, yaklaşan büyük şiddetin habercisi gibiydi ve bölgenin zenginliklerinin talan edilmesi, Yarımada’ya askeri üslerin kurulması ve din motifli misyondan bahsedilmesiyle şiddetin gerekçeleri de sıralanıyordu. Özetle, Dünyaya durum şu şekilde ilan ediliyordu:

Arap yarımadası... hiç bir zaman çekirgeler gibi zenginliklerini yiyip bitiren haçlı güçlerinin hücumuna uğramamıştır. Bütün bunlar halk bir tabak yiyecek için kavga ederken oluyor. Bu ağır koşullarda ve destek yokluğunda biz ve siz olan biteni düşünmek zorundayız ve nasıl çözeceğimiz konusunda bir fikir birliği sağlamalıyız. Herkesin bildiği üç şey hiç tartışılmıyor. Biz herkesin yeniden hatırlaması için bunları sayacağız. Birincisi, yedi yıldan beri ABD en kutsal İslam topraklarını, Arap Yarımadasını işgal ediyor, zenginliklerini talan ediyor, kurallarını dayatıyor, halkını aşağılıyor, komşularına korku salıyor ve başka Müslüman ülkelere karşı koçbaşı olarak kullanmak üzere Yarımada’ya üsler kuruyor... İkincisi, Haçlı-Siyonist ittifakının Irak halkını soktuğu büyük sefalet ve bir milyonun üzerinde insanın ölümüne neden olmasına... bütün bunlara rağmen, sanki bu katliamlar, sefalet ve açlık yetmiyormuş gibi Amerikalılar bir kere daha katliamlarını tekrarlama peşindedir... Üçüncüsü, bu savaşların arkasındaki Amerikan hedefleri dini ve ekonomikse, hedef aynı zamanda Yahudilerin küçük devletine yardımcı olmak ve dikkatleri Kudüs’ün... işgalinden başka yöne çekmektir.³⁸⁸

Ağustos 1998’de Kenya ve Tanzanya’da 220 kişinin ölümüyle sonuçlanan ABD Büyükelçiliklerinin bombalanmasından tam on üç gün sonra, ABD saldırılardan Bin Ladin’i sorumlu tutarak Host ve Celalabad yakınlarındaki Bin Ladin kamplarına 70 Cruise füzesi attı. Taliban’ın Arap-Afganlara ve Pakistanlı radikal gruplara vermiş olduğu birçok kamp vuruldu.³⁸⁹ 11 Eylül, teröre karşı savaşın yani asimetrik savaşın

³⁸⁷ Agm., s.322; “J. Bisard ve G. Dasquie, *Yasaklanmış Gerçek Bin Ladin*, İstanbul: Anka Yayıncılık, 2002,”den aktaran Cinoğlu, Özeren, “ABD’nin Yeni Terörle Mücadele Konsepti: Savaş Yerine Uyumlu İşbirliği mi?”, *Uzakdoğudan Yeni Kıtaya Terörle Mücadele*, Bal ve Özeren, (Ed.), s.290.

³⁸⁸ Demirel, *Taliban, El Kaide, Ladin ve Paylaşılmayan Ülke Afganistan*, s.97, 98.

³⁸⁹ Age., s. 85.

miladı olarak görülmele birlikte Kenya ve Tanzanya'daki eylemler ve buna verilen cevap aslında asimetrik savaşı çoktan başlatmıştı.

Bin Ladin'in Afganistan'da barınması ve faaliyetlerine Taliban'ın şemsiyesi altında devam etmesi uluslararası siyasetin meşruiyet zemininde de dikkatle izlenmekteydi. Kurala tabi olmayan faaliyetler kurallı siyasetle çevrelenmeye çalışılıyordu. Uluslararası siyaset zemininde aktörler harekete geçti: 8 Aralık 1998'de BM Güvenlik Konseyi 1214 Sayılı Kararıyla Taliban'dan uluslararası teröristleri eğitmekten vazgeçmesini talep etti. Ancak bununla da yetinilemezdi. Konsey'in 15 Ekim 1999 tarih ve 1267 Sayılı Kararıyla da; Taliban'ın Usame Bin Ladin için güvenli bölge hazırladığı, terörist eğitim kampları kurmasına ve Afganistan'ı uluslararası terör eylemlerinin kaynağı olarak kullanmasına izin verdiği cihetiyle Taliban kınanıyor ve Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın VII. Bölümü'nde yer alan yaptırımların uygulanmasına karar veriliyor, Taliban'dan da Usame Bin Ladin'in teslim edilmesi isteniliyordu.³⁹⁰ Ancak uluslararası siyasetin meşru gördüğü aktörlerin talebi yerine getirilmeyecekti. Zira oyun onların kuralına göre oynanmıyordu.

Dinamiklerin kaybedilmemesi ve hegemonyanın devamı için yapılan Körfez Savaşı'yla Doğu toprakları Batı'nın şiddetine maruz kalmıştı. Sovyetler'in Afganistan'ı işgalinden bu yana yirmi yıllık bir savaş tecrübesi ve Körfez Savaşı'ndan bu yana da on yıldır alanda bir stres birikimi vardı. Doğu toprakları, siyasetin dinamikleri üzerinden son olarak Batı'dan şiddet görmüştü ve bu unutulmamıştı.

Şiddete karşı şiddetle cevap verilecekti ancak bu şiddetin kurallara uyması gerekmiyordu. Kurallı şiddete karşı kuralsız hareket edilecekti. Kural tanımak yoktu zira kuralların geçerli sayıldığı meşruiyet zemininde aktör olarak bir tanınmışlık, bir kabul görmüşlük yoktu. Ancak hem kabul görmede hem de güçte asimetrik bir durum da söz konusuydu. Bu, *savaşa karşı terör* demektir. Savaş boyutundaki şiddete terör boyutundaki şiddetle karşılık vermektir. Ancak verilecek karşılık bire bir savaş boyutunda olmasa da ona yakın bir etki doğurmalıydı. Terör stratejisinde bu az kuvvet ya da unsurla çok zayıf bir sonuç elde etme taktiğiydi. Diğer taraftan aktörleri savaş boyutunda şiddete yönlendiren unsurlar neler ise, verilecek cevapta da bu unsurlar

---

³⁹⁰ Caşın, *Uluslararası Terörizm*, s.809.

hedef alınacaktı. Bu unsurlar aynı zamanda karşı cevap mahiyetindeki şiddeti de harekete geçiren unsurlardı: yani uluslararası siyasal şiddetin dinamikleri.

Ve tarih 11 Eylül 2001. Saat: 7.45 ile 8.10 arasında, American Airlines'ın 11 sefer sayılı, 92 yolcu taşıyan Boeing 767 uçağı Boston Logan Uluslararası Havaalanı'ndan Los Angeles'a doğru yola çıktı.

Aynı dakikalarda United Airlines'ın 175 sefer sayılı, 65 yolcu taşıyan yine bir Boeing 767 olan uçağı da Logan'dan Los Angeles'a doğru yola çıktı.

8.15 civarında ikisi de devre dışı bırakıldı. Hava trafiğı kontrolörleri durumu izliyordu.

77 sefer sayılı, 64 yolculu bir Boeing 757 olan başka bir American Airlines uçağı da Washington'daki Dulles Uluslararası Havaalanı'ndan Los Angeles'e doğru yola çıkarken, 45 yolculu Bir Boeing 757 olan 93 sefer sayılı United Airlines uçağı da Newark Havaalanı'ndan San Francisco'ya doğru yola çıktı.

Saat 8.43'e geldiğinde, Kuzey Amerika Hava Sahası Savunma Komutası'nın (NORAD) Kuzeydoğı Hava Savunma Bölümü (NEADS), Federal Havacılık Yönetimi tarafından 11 ve 175 sefer sayılı uçakların kaçırıldığından haberdar edildi ve yapılan bir NORAD açıklamasına göre iki F-15 jet uçağı Falmouth, Massachusetts'teki Otis Ulusal Hava Koruma Üssü'nden havalandı.

8.46 sularında Otis jetlerinin havalandığı sıralarda 11 numaralı uçak Dünya Ticaret Merkezi'nin 110 katlı kuzey kulesinin 96. katına çarptı.

8.47'de, 77 numaralı American Airlines uçağı West Virginia üzerinde ters dönüp doğu yakasına doğru yöneldi.

9.03'te, Dünya Ticaret Merkezi Kuleleri korku ve karmaşa içinde tahliye edilirken, 175 sefer sayılı United Airlines uçağı güney Kulenin güneydoğı köşesinin 80. katına çarptı.

9.06'da Başkan Bush Sarasota'da Booker İlkokulu'nun ikinci sınıfında bir merasimdeydi. Genel Kurmay Başkanı Andrew Card odaya girdi ve kulağına fısıldadı: "İkinci bir uçak da diğerkuleye çarptı. Amerika saldırı altında."

9.31'de 77 sefer sayılı American Airlines uçağı 7000 feet'e alçalırken 270 derecelik bir dönüş yapmaya başladı ve 9.40'ta Pentagon'un batı tarafına çarptı.

9.48'de Beyaz Saray'ın ve başkent in kilit mevkideki memurları ofislerini boşalttı.

Saat 10.05'de Dünya Ticaret Merkezi'nin güney kulesi çökerek tüm Manhattan'ı tonlarca kül, toz, duman ve enkazla kapladı. Aynı dakikada radarı kapatılmış olan 93 numaralı United Airlines uçağı ise, yolcular cep telefonuyla teröristleri alt ettiklerini bildirdikten sonra Batı Pensilvania'da Pittsburgh'un yaklaşık seksen mil güneydoğusuna, Shanksville yakınlarına düştü (Muhtemel hedef Washington'daki Beyaz Saray'dı, zira Adalet Bakanı John Ascrof hedefler arasında Beyaz Saray ve Başkan Bush'un uçağı Air Force I'ın da bulunduğunu açıklamıştı³⁹¹). Bu olayı, 23 dakika sonra Dünya Ticaret Merkezi'nin üst katları yaklaşık bir buçuk saatten beri yanan kuzey kulesinin çöküşü izledi.

13.04'te Louisiana'daki Barksdale Hava Kuvvetleri Üssü'nden konuşan Başkan Bush "Yanılığa kapılmayın! Birleşik Devletler bu korkak saldırıların sorumlularını bulacak ve cezalandıracaktır" dedi.³⁹²

Saldırıların yöneltildiğı hedefler rastgele seçilmiş değildi. Savaşta olduğu gibi bu terör saldırılarında da şiddeti tetikleyen uluslararası siyasal şiddetin ekonomi, ideoloji ve güvenlik dinamikleriydi. Dinamiklerin şiddete yönlendirdiğı aktör, yeryüzünde bu dinamikler üzerinden mağduriyet yaşıyordu ve yine bu dinamikler üzerinden hegemon gücün şiddetine maruz kalmıştı. Bu nedenle, bu terör saldırılarında da dinamiklerin tetiklediğı şiddet karşı tarafın dinamiklerini ve sembollerini hedef almıştı. Hedeflerden Dünya Ticaret merkezi hegemon güç nezdinde Batı'nın ekonomik değerlerini, ikinci hedef olan Pentagon yani Savunma Bakanlığı yine aynı

---

³⁹¹ Demirel, *Taliban, El Kaide, Ladin ve Paylaşılmayan Ülke Afganistan*, s.142.

³⁹² Jim Marrs, *Sırlar Operasyonu, Terör mü? Politika mı?* (Çev. Pınar Bulut), İstanbul: Truva Yayınları, 2004, s.29-31; Jim Marrs, *CIA ve Pentagon'un Gizli Dosyaları* (Çev. Bülent Ucpunar), İstanbul: KESİT Yayınları, 2006, s.22-25; Kemal Akmaral, *Ben Bush, Evangelist Bush*, İstanbul: Şimdi Kitap Kültür Sanat Yayınları, 2005, s.63, 64; Migaux, "Al Qaeda", *The History of Terrorism*, Chaliand ve Blin, (Ed.), s.328, 329.

şekilde Batı'nın güvenliğini,³⁹³ üçüncü hedef Beyaz Saray ise Batı'nın ideolojisini sembolize ediyordu.

Saldırıları sonucunda Amerikalılar kadar 79 ülkenin vatandaşı da dâhil 3000 civarında insan öldü ve yaklaşık 7 milyar dolar da maddi hasar meydana geldi.³⁹⁴

Uluslararası siyasetin meşru görülen aktörlerinin küresel ve bölgesel şiddet başvuruları arasında mihenk taşı olan Körfez Savaşı'na tepkiyle yapılan 11 Eylül saldırısı asimetrik bir saldırıydı. Çünkü aktörlerin hem uluslararası siyasal meşruiyet zeminindeki konumları yani aktör olarak kabul görme veya reddedilme ve kurallara bağlılığı veya sorumsuzluğu ve hem de güç unsurları arasında bir denge yoktu.

Stephens ve Baker 11 Eylül saldırısındaki asimetriyi şu şekilde tanımlamaktadır:

*İnsanoğlunun tarihinde en güçlü kara ordusu, deniz kuvvetleri, hava kuvvetleri, deniz piyadeleri ve uzay gücüne sahip olmasına rağmen yaklaşık yirmi kişinin gündüz gözüyle devletin başkenti ile en simgesel şehrine hiçbir engelle karşılaşmadan saldırı yapmasını ne caydırmaya ne de anında karşılık vermeye Birleşik Devletler'in gücü yetmedi... Analistler ve yetkililer, Birleşik Devletler'in geleneksel ordusunun ezici sayı ve kuvvet üstünlüğünün, diğerlerini asimetrik savaşa zorlayacağını düşünmüşlerdi, ancak, onlar balistik füze teknolojisi ile nükleer, biyolojik ve kimyasal maddelerin yayılması ve askeri ve sivil komuta, kontrol ve iletişim sistemlerine siber saldırı olasılıklarına aşırı şekilde odaklanmışlardı.*³⁹⁵

Ancak yaşanan bu asimetrik saldırı, beklentilerin dışında ve hemen hemen konvansiyonel türde ve kolay akla gelmeyecek tarzda yapılmıştı. Terör örgütlerinin saldırı yapabileceği beklenen hedefler açısından da asimetrik bir durum söz konusuydu. Ayrıca eldeki kuvvet unsurları dikkate alındığında, karşı aktörün ordusuyla karşılaşmadan ve bir nevi vur kaç taktiğiyle, fiziksel, mali ve psikolojik etkileri itibariyle neredeyse savaş boyutunda sonuçlar doğurmuştu.

Baştan sona kurgulanmış bu siyasal şiddetin savaş olgusunun karşısındaki asimetrik yapısı ve ekonomi, ideoloji ve güvenlik dinamikleri üzerine inşa edilmiş bir doktrini de elbette vardı. Örgütü şiddet yönünde harekete geçiren bu dinamiklerdi ve bununla birlikte Örgüt de doktrinini bu dinamikler üzerine kurgulamıştı. Örgütün

³⁹³ Migaux, agm., s.332; Dent, "Economic Security", *Contemporary Security Studies*, Collins, (Ed.), s.206.

³⁹⁴ Migaux, agm., s.329.

³⁹⁵ Alan Stephens ve Nicola Baker, *Savaşı Anlamak* (Çev. Süleyman Yazır), Ankara: Phoenix Yayınevi, 2009, s.348.

internet üzerinde yayınladığı dergide Usame Bin Ladin'in sağ kolu olarak bilinen Ebu Ubeyd El Kuraşi'nin imzası ve "Savaşların Dördüncü Kuşağı" başlığıyla çıkan bir yazıda El Kaide'nin bu saldırıya ilişkin "savaş doktrini" (*Savaşa Karşı Terör*) belgeleniyordu: "1989 yılında, bazı Amerikalı askeri uzmanlar, "geleceğin savaşında" çok önemli değişimler yaşanacağını öngördüler. Söyledikleri, 21. Yüzyılın savaşının "savaşların dördüncü kuşağı" olarak adlandırılabilir yeni bir yapı taşıyacağı yönündeydi. Diğerleri ise buna "asimetrik savaş" adını verdiler:

Askeri tarihçiler, sanayi devrimi sonrasında yapılan savaşları esas olarak üç ana başlıkta incelerler. Birincisi, askerlerin cepheye yığılarak ellerindeki basit tüfeklerle gerçekleştirdikleri savaştır. İkincisi, Amerikan İç Savaşı ile Birinci Dünya Savaşı arasında geçen süredeki savaştır ki bu da düşmanın ekonomik hedeflerinin yok edilmesi ve yeni üretilen makineli tüfeklerle mümkün olduğunca fazla düşman askerinin yok edilmesine dayanmaktadır. Üçüncü kuşak savaş doktrini, İkinci Dünya Savaşı'nda Alman ordusunun düşmanı tanklar ve savaş uçaklarıyla kıpırdayamaz hale getirmesiyle yaşama geçti. Bu gelişme, Birinci Dünya Savaşı'nın "cephe savaşlarından" çok farklı bir yapı gösteriyordu. "Dördüncü Kuşak Savaş" teorisyenlerine göre ise, geleceğin savaşları sadece düşmanın ekonomik ve askeri hedeflerini yok etmekten çok, sosyal yapıyı çökertmeyi hedefleyecektir. Bu teorisyenlere göre, TV yayınları yeri geldiğinde bir zırhlı tugaydan çok daha büyük önem taşıyacak, hatta düşman cephesinin, arkada, sosyal ayaklanmalarla çökmesine neden olacaktı. ...TV'ler başta tüm haberleşme güçleri kullanılarak düşman savaş plancılarının beyinlerinin karıştırılmasına, bu insanların üzerinde psikolojik baskı kurulmasına dayanacaktı... 11 Eylül saldırısıyla El Kaide, ...tüm erken uyarı sistemini delmiştir... Bu, özellikle, İç Savaştan buyana hiçbir savaştan etkilenmemiş Amerikan toplumu açısından ödenmesi gereken çok yüksek bir ekonomik ve ruhsal bedeldir.³⁹⁶

2.4. KURALLI VE KURALSIZ SİYASAL ŞİDDET KARŞI KARŞIYA: ASİMETRİK SAVAŞA DEVAM

2.4.1. Teröre Karşı Savaş: Afganistan Harekâtı

ABD saldırıyla birlikte büyük bir şok yaşıyordu. Terör örgütü, hegemon güce karşı asimetrik bir saldırı düzenlemişti. Uluslararası siyasetin dinamikleri üzerinden Doğu'nun maruz kaldığı siyasal şiddete yine dinamikler üzerinden şiddetle cevap vererek hegemon güce bedel ödetiyordu. Ancak bunun karşılığı verilecekti.

³⁹⁶ "M5 Avrasya Savunma ve Strateji Dergisi, Sayı: 106, Mart 2003, s. 41-42"den aktaran Demirel, *Türkiye'de El-Kaide Unsurları*, s. 22.

Peki, saldırıyı gerçekleştiren örgütün üssü olan Afganistan'da nasıl bir zemin vardı. Örgüt bu zeminde diğer bir ifadeyle zemin kavgasının tam ortasında nasıl bir gelişim göstermişti. Buna şimdi biraz daha yakından bakalım.

Afganistan'da Komünist hareketler 1960'ların ortasında başlamıştı ve komşusu Sovyetler Birliği de bu hareketi destekliyordu. 1970'lerin ortalarına gelindiğinde sol düşünceli Afganistan Halkın Demokrasi Partisi önemli bir siyasi zemin kazanmıştı. Başbakan Muhammed Davut bu gelişmelerden endişe duyarak ve Moskova'nın manüplasyonunu engellemek için bir dizi tedbire başvurdu. Ancak başarılı olamadı ve 17 Nisan 1978'de Afganistan'da 'Saur Devrimi' adı altında ideolojik askeri bir darbe yapıldı. Bu darbeye Sovyet yanlısı ideoloji iktidara hâkim oldu. Yeni rejim derhal Moskova ile pek çok anlaşmaya imza atarak ekonomi ve askeri alanda Sovyetlerin kontrolüne girdi.³⁹⁷

Ancak bir yıl sonra İran'da devrim olmuştu. Afganistan'a ve Sovyetler Birliği'ne komşu olan ülkedeki bu durum Sovyetlerin gözünü korkutmuştu. Sovyetler aynı durumun yani zemin kaybının Afganistan'da da olmasına göz yumamazlardı. Afganistan'a askeri müdahale kaçınılmazdı ve öyle de oldu. Müdahale Afganistan'ı İran'la Orta Asya arasında tampon durumuna getirmişti.³⁹⁸

Bu durum ABD'yi son derece rahatsız etti, zira bölge çıkarları risk altına girmişti. Sovyetler'in Afganistan'dan çıkarılması gerekiyordu. Bunun için silahlı mücadele gerekiyordu. Aslında Kabil'deki Sovyet yanlısı rejimin düşmanlarına gizli Amerikan yardımı, Sovyet ordusu Afganistan'ı işgal etmeden önce başlamıştı. CIA ve Dışişleri Bakanlığı belgeleri, Amerika Birleşik Devletleri'nin, Sovyet müdahalesinden sekiz ay önce, Nisan 1979'da sessizce Afganlı isyancıların temsilcileriyle Pakistan'da toplanmaya başladığını ortaya çıkarıyordu. Yapılan bir mülakatta Brzezinski'ye bu durum soruldu:

CIA'in eski şefi Robert Gates, anularında [From the Shadows] Amerikan istihbarat servislerinin, Sovyet müdahalesinden altı ay önce Mücahitlere yardım etmeye başladığını belirtmiştir. Bu dönemde, siz, Başkan Cater'in ulusal güvenlik danışmanıydınız. Bu nedenle bu olayda siz bir rol oynuyordunuz. Doğru mu? Brzezinski: Evet, tarihin resmi versiyonuna göre CIA'in Mücahitlere yardımı 1980'de, yani Sovyet ordusu Afganistan'ı 24

³⁹⁷ Mamdani, *İyi Müslüman Kötü Müslüman: Amerika, Soğuk Savaş ve Terörün Kökenleri*, s.135; Amalendu Misra, *Afghanistan, The Labyrinth of Violence*, Cambridge: Polity Press, 2004, s.25.

³⁹⁸ Misra, *age.*, s.26.

*Aralık 1979'da işgal ettikten sonra başlamıştı. Ama gerçekte, bugüne kadar gizli biçimde korunmuş olarak, durum tamamen farklıdır: Gerçekte, 3 Temmuz 1979'da Başkan Carter, Kabil'deki Sovyet yanlısı rejimin düşmanlarına gizli yardım için ilk emri imzaladı. İşte tam o gün, başkana bence bu yardımın Sovyetlerin askeri müdahalesine neden olacağını açıkladığım bir not yazdım.*³⁹⁹

Afganistan'da zemin Sovyetler Birliği'nin eline geçmişti ve ABD'ye göre Sovyetler'in Afganistan'ı işgali ABD'nin Orta Asya ve İran Körfezi bölgesindeki petrol çıkarları için tehdit oluşturuyordu. Buna müsaade edilemezdi ve Sovyetler Afganistan'dan çıkarılmalıydı. Bunun için silahlı mücadele gerekiyordu ancak bu tek başına yeterli değildi. Başka bir dinamiği de devreye sokmak gerekiyordu: ideoloji. Aslında Afganistan'daki bu gelişmeyle Afganistan üzerinden Orta Asya'ya kadar milliyetçilik ideolojisini enjekte etmenin zemini de oluşmuştu. İşgalin ardından hemen işe koyulundu ve Afgan radikaller özgürlük savaşçıları olarak şekillendirilmeye başlandı.⁴⁰⁰

Sovyet işgaline karşı mücadele vermek üzere faaliyet gösteren Azzam ve Bin Ladin Afganistan'da 1984'te "Hizmet Okulu"nu kurdular. Okul'un amacı Sovyetlere karşı savaşacakları eğitmektir. Sovyet komünizmine karşı cihad edilecekti, yani ideoloji ideolojiye karşıydı. Azzam ve Bin Ladin Okul'u birlikte yönettiler. Bin Ladin kaynak temini ve operasyonlardan sorumlu iken Azzam ideolojik eğitimlere odaklanmıştı. Okul'un yanı sıra, konuk evleri ve eğitim kampları gibi alt birimler de oluşturuldu.⁴⁰¹

Reagan'ın başkanlığı sırasında CIA ve Pakistan'ın İstihbarat Teşkilatı (ISI) arasında süren bir işbirliği vardı ve iki hedefi paylaşıyordu:⁴⁰²

Askeri (güvenlik) olarak Mücahitlere azami ateş gücü sağlamak ve siyasi (ideolojik) olarak en radikal anti-Komünist grupları Sovyet güçlerine karşı işe koşturmak. Bunun sonucunda bölge yalnızca her tür silahla değil, aynı zamanda en radikal askerlerle de dolmuştu. Bu askerler, Pakistan'da ISI'nın çalıştırdığı eğitim kamplarında toplandılar ve burada ideolojik olarak "kutsal savaş" ateşiyle doldurulup gerilla taktikleri, sabotaj ve bombalama eğitimi aldılar. "Cihadın Muhafızı" olarak adlandırılan Şeyh Abdullah Azzam Cidde'deki Kral Abdül Aziz Üniversitesi'nde ders veriyordu ve buradaki

³⁹⁹ Mamdani, *İyi Müslüman Kötü Müslüman: Amerika, Soğuk Savaş ve Terörün Kökenleri*, s.133, 134.

⁴⁰⁰ Misra, *Afghanistan, The Labyrinth of Violence*, s.27, 28.

⁴⁰¹ Chandler ve Gunaratna, *Countering Terrorism*, s.127, 151.

⁴⁰² Mamdani, *İyi Müslüman Kötü Müslüman: Amerika, Soğuk Savaş ve Terörün Kökenleri*, s.136.

*öğrencilerinden biri de Usame bin Ladin'di. Azzam Suudi televizyonunda ve ABD'de toplantılarda boy gösteriyor, Afganistan'daki savaşa çağırıyordu.*⁴⁰³

Afganistan'da yürütülecek savaşa kaynak olarak içeriden ve dışarıdan yedi mücahit grubu vardı. Ancak gruplar arasında bölgesel (kuzeye karşı güney), dilsel (Farsça'ya karşı Peştun) ve etnik (Peştun'a karşı Peştun olmayan) ayrımların yanı sıra doktrinsel zeminde 'Geleneksel Milliyetçiler' ile 'İslamcı İdeologlar' ayrımı da mevcuttu.⁴⁰⁴

ABD ve Müttefikleri çok sayıda grubu destekliyordu. Farklı grupların desteklenmesi, rakip grupların birbirleriyle yaptıkları savaşlara da dönüşmüştü. İşgal ve savaş tam on yıl sürdü ve Sovyet Lideri Mikhail Gorbaçov'un, Afganistan'dan Sovyet askerlerinin çekilmesine ilişkin hükümet kararını açıklamasının ardından 1989'da işgal sona erdirildi.⁴⁰⁵

Sovyet ordusu Afganistan'dan çekilip zafer yakın görünürken CIA destekli cihat bir iç savaşa dönüşmüştü. Pakistan ordusu, 1980'den beri eğittiği öğrencilerden oluşan bir grup olan Taliban'ı destekliyordu.⁴⁰⁶

Sovyetler Birliği Afganistan'dan çıkarılmış ve Soğuk Savaş da sona ermişti. Zemin güvenliği sağlanınca ABD'nin ilgi odağı değişmişti. Sıra ekonomik çıkarları elde etmeye gelmişti:

*Amerikan petrol çıkarları için -özellikle de İran'a alternatif olarak Orta Asya'dan Hint Okyanusu'na Afganistan üzerinden bir boru hattı inşa etmeyi uman dev petrol şirketi Unocal için- Afganistan'da güvenlik sağlayabilecek her hangi bir grup işini görecekti... 3 Şubat 1997 tarihinde ziyaretçi bir Taliban delegasyonu ile yapılan Dışişleri Bakanlığı toplantısından sonra kıdemli bir ABD'li diplomat hükümetinin görüşünü açıkladı: "Taliban, büyük olasılıkla Suudi Arabistan gibi gelişecektir. Aramco (Suudi-ABD petrol şirketi), boru hatları, bir emir olacak, parlamento olmayacak ve bir sürü şeriat kanunu olacak. Bu bizim için sorun değil."*⁴⁰⁷

Ancak hesaplar yapıldığı gibi yürümedi. ABD'nin Afganistan'da desteklediği ve ideolojik olarak keskinleştirdiği grupların ise başka bir hesabı vardı. Bir hegemon gücün ayağını Afganistan zemininden kaydırmışlardı. Şimdi sıra diğer hegemon ve bölgesel diğer zeminlere gelmişti. Meşruiyet dışı görülen aktörler de zemin kavgasının

⁴⁰³ Age., s.136, 137.

⁴⁰⁴ Age., s.163

⁴⁰⁵ Age., s.168, 169; Misra, *Afghanistan, The Labyrinth of Violence*, s.27, 28.

⁴⁰⁶ Mamdani, age., s.169.

⁴⁰⁷ Age., s.169, 170.

dinamiklerinin ne anlama geldiğini biliyordu. Diğer hegemonun da ekonomik sömürüsüne, ideolojisine ve güvenlik gücüne ne Afganistan’da ne de diğer bölgelerde zemini bırakamazlardı. 11 Eylül günü bu sert bir şekilde ifade edildi. Ancak hali hazırda hegemon güce karşı bu ilk ve tek saldırı değildi fakat bu kez hegemon kendi evinde vurulmuştu.

El Kaide ilk saldırısını 1992 yılında Yemen’in Aden şehrinde Amerikan askerleri hedef alınarak düzenledikleri bombalı eylemle gerçekleştirmişti. Saldırı sonucunda iki sivil ölmüştü.⁴⁰⁸ 1992 yılında Yemen’in Aden şehrinde düzenledikleri ve iki sivilin ölümüyle sonuçlanan bombalı eylem El Kaide üzerinde önemli bir etki bırakmıştır. Çünkü sivil ölümler bu saldırıdan sonra kabul edilebilir, ancak istenmeyen sonuçlar olarak görülmeye başlanmıştır.⁴⁰⁹ Zira bu tür sivil ölümler mücadelenin kutsallığına zarar veriyordu ve bu kutsiyeti sorgulatmamak için bir fetva çıkarıldı ve “İslami kurallara göre *dar-ül harpte* (harp ülkesinde) sürdürülen cihatlarda sivillerin ve savaşçı olmayanların da öldürülebileceği ilan edildi. Bu fetvaya göre, ölen masum siviller cennete giderek mükâfat görürken, masum olmayanlar ise hak ettikleri cezayı bulmuş olacaktı.”⁴¹⁰

26 Ocak 1993 yılında Remzi Yusuf’un önderliğinde El Kaide üyeleri New York’ta bulunan Dünya Ticaret Merkezi binalarına bombalı bir eylem düzenlediler. Bu saldırı binalara ciddi zarar veremedi ancak 6 kişi saldırı neticesinde hayatını kaybederken 1.042 kişi de yaralandı.⁴¹¹

Ekim 1993’te Somali Mogadişu’da yapılan bir operasyon sırasında Amerikan Özel Kuvvetler mensubu 18 kişi öldürülmüştü.⁴¹²

13 Kasım 1995’te Riyad’da Suudi Ulusal Güvenlik Muhafızlarının Amerikan askerleri tarafından eğitildikleri bir kışlaya küçük bir minibüse konulmuş bombaların patlatılmasıyla bir saldırı düzenlendi. Bu saldırıda 7 kişi hayatını kaybetti ve eylemle

---

⁴⁰⁸ Cinoğlu, Özeren, “ABD’nin Yeni Terörle Mücadele Konsepti: Savaş Yerine Uyumlu İşbirliği mi?”, *Uzakdoğudan Yeni Kutaya Terörle Mücadele*, Bal ve Özeren, (Ed.) s.292.

⁴⁰⁹ “Abdel B. Atwan, (2006), *The Secret History of Al-Qa’ida*, London:Abacus”den aktaran Cinoğlu, Özeren, agm., Bal ve Özeren, (Ed.), s.292.

⁴¹⁰ Agm., s.292.

⁴¹¹ “The 9/11 Commission Report: *Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States*, (2004), Official government edition, U.S. Government Printing Office”den aktaran, Cinoğlu, Özeren, agm., s.292.; Migaux, “Al Qaeda”, *The History of Terrorism*, Chaliand ve Blin, (Ed.), s.322.

⁴¹² Agm., s.322.

ilgili olarak Afganistan'da El Kaide kamplarında eğitim aldıkları tespit edilen dört militan yakalandı. Yapılan sorgulamalarında eylemlerini Bin Ladin'in söylemlerinden etkilenerek yaptıklarını itiraf ettiler.⁴¹³

25 Ocak 1996'da Dahran yakınlarında konuşlu Amerikan birliğine karşı bomba yüklü bir kamyonetle düzenlenen saldırıda 19 Amerikan askeri hayatını kaybetti. 13 Mayıs 1997'de CNN'le yapılan bir mülakatta Bin Ladin olayla ilgili olarak "O eylemi yapanlara karşı büyük bir saygı duyuyorum. Sahiplenemeyeceğim kadar büyük bir şeref." diyordu.⁴¹⁴

Bomba yüklü dev bir kamyon, 25 Haziran 1996'da Dahran'da, Hava Üssü'nde patladığında sekiz katlı bir bina havaya uçtu. Olayda on dokuz ABD'li havacı öldü, 250'si de yaralandı. Dahran bombalamasını inceleyen ABD Senatosu'nun Silahlı Kuvvetler Komitesi duruşmalarına katılan Merkezi Komutanlık yetkilisi terördeki artışla birlikte beslendiği kaynağı ve hedeflerine ilişkin şu tespitte bulunuyordu: "Son zamanlarda fanatik İslamcı aşırı uçlardan oluşan 'uluslar ötesi' gruplarda artışlar gözledik; bunların çoğu Afganistan'da savaşmış ve şimdi de geleneksel hükümetlerin istikrarını bozarak ve ABD'li ve Batılı hedeflere saldırarak Batı karşıtı fundamentalist rejimler kurma amacıyla diğer ülkelere gidiyorlar."⁴¹⁵ 13 Kasım 1996'da da Suudi Arabistan'ın başkenti Riyad'da bir binanın önünde patlayıcılarla dolu bir pikap kamyonu patlatıldı. Olayda beş Amerikan vatandaşı hayatını kaybetti. Saldırıyla ilgili olarak tutuklanan üç militan Afganistan'da silah ve patlayıcı eğitimi aldıklarını ve orada savaşa katıldıklarını itiraf ettiler.⁴¹⁶

Örgüte karşı yapılan bazı operasyonların akabinde 7 Ağustos 1998'de Bin Ladin'in yardımcısı Ayman El Zawahiri bir bildiriye şunları ifade ediyordu: "Amerikalıların mesajını aldım. Onların anlayacağı dilden cevap vereceğim: şiddet."⁴¹⁷ Ve 8 Ağustos 1998'de Tanzanya'nın Darüsselam ve Kenya'nın Nairobi

---

⁴¹³ Jonathan R. White, (2002), *Terrorism: An Introduction* (3rd ed), Wadsworth Grousyf:CA" dan aktaran Cinoğlu, Özeren, "ABD'nin Yeni Terörle Mücadele Konsepti: Savaş Yerine Uyumlu İşbirliği mi?", *Uzakdoğudan Yeni Kıtaya Terörle Mücadele*, Bal ve Özeren, (Ed.) s.292.; Chaliand ve Blin, (Ed.), (2007), Migaux, "Al Qaeda", *The History of Terrorism*, Chaliand ve Blin, (Ed.), s.323.

⁴¹⁴ Agm., s 323.

⁴¹⁵ Mamdani, *İyi Müslüman Kötü Müslüman: Amerika, Soğuk Savaş ve Terörün Kökenleri*, s.149, 150.

⁴¹⁶ Age., s.149.

⁴¹⁷ Migaux, "Al Qaeda", *The History of Terrorism*, Chaliand ve Blin, (Ed.), s.323.

kentinde bulunan Amerika Büyükelçiliklerine eş zamanlı olarak iki saldırı düzenlendi. İki saldırıda 7 Amerikalı ile birlikte 301 insan hayatını kaybetti, 5000'e yakın kişi de yaralandı. Olay, "Kutsal Yerlerin Kurtuluşu İçin İslam Ordusu" adlı bir örgüt tarafından üstlenildi.⁴¹⁸

Ekim 2000'de de Yemen'de Amerikan savaş gemisine El Kaide militanları tarafından bomba yüklü bir botla saldırı düzenlendi: 17 Amerikalı hayatını kaybetti, 39 kişi yaralandı.⁴¹⁹

Terörün küresel boyutunun artış göstermesi nedeniyle aslında uluslararası meşru zeminde bir takım adımlar atılmaya da başlanmıştı. Bu adımlar doğal olarak Batı'dan geliyordu zira terör küresel çapta Batı değerlerine odaklanmıştı. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1994, 1995, 1996 ve 1998 yıllarında aldığı kararlar uluslararası terörü (diğer bir ifadeyle Batı'ya yönelik terörü) bertaraf etmek amacıyla devletleri tedbir almaya yönlendiren kararlardı. Küresel terörle mücadelenin de bir odak noktası vardı; daha ziyade üssü: Afganistan. Bu nedenle 1998 yılında Güvenlik Konseyi Taliban rejimini hedefleyen üç ayrı karar çıkarttı. Taliban odaklı bu kararların da kendi içinde iki dayanağı vardı: Birincisi Taliban rejiminin sosyal yapı üzerindeki vahşi uygulamaları ya da başka bir ifadeyle sivil toplum üzerinde uyguladığı, meşruiyet zemininden uzak, başıboş, kuralsız şiddeti, diğeri ise 1998 Ağustos'unda Doğu Afrika'daki ABD elçiliklerinin bombalanmasıyla bağlantılı olarak aranan Usame Bin Ladin'in Taliban tarafından himaye edilmesiydi. Ancak Taliban'a hitaben yapılan bütün çağrılar karşılıksız kalıyordu.⁴²⁰

Foster'ın dediği gibi terörizm karşı terörizmi doğuruyordu ve Birleşik Devletler de uzun süre, mağdurdan ziyade fail olarak bu ölümcül oyunun bir parçası olmuştu. Ve 11 Eylül terörü de ABD'nin faili olduğu bölgesel ve küresel şiddet eylemlerine bir tepki olarak ortaya çıkmıştı. Ancak sıra ABD'ye gelmişti. Bu kez de ABD'nin siyasal şiddeti terör örgütünün eylemlerine tepki olarak ortaya çıkacaktı. Bu

---

⁴¹⁸ "Jonathan R. White, *Terrorism: An Introduction* (3rd ed), Wadsworth Grousyf: CA, 2002,"den aktaran Cinoğlu, Özeren, "ABD'nin Yeni Terörle Mücadele Konsepti: Savaş Yerine Uyumlu İşbirliği mi?", *Uzakdoğudan Yeni Kıtaya Terörle Mücadele*, Bal ve Özeren, (Ed.), s.293.

⁴¹⁹ "White, *Terrorism: An Introduction* ,"dan aktaran Cinoğlu, Özeren, agm., s.293.

⁴²⁰ Chandler ve Gunaratna, *Countering Terrorism*, s.119, 120.

belki kurallı bir siyasal şiddetti fakat kural dışına çıkılması halinde 11 Eylül saldırısı karşısında “terörizm karşı terörizmi doğurur” fenomeni yine tekrarlanmış olacaktı.

11 Eylül saldırısı gerçekleşmiş ve saldırıya Amerika hazırlıksız yakalanmıştı. Saldırının hemen akabinde Bush’un “Yanılığa kapılmayın! Birleşik Devletler bu korkak saldırıların sorumlularını bulacak ve cezalandıracaktır” sözünden bir gün sonra 12 Eylül’de Dışişleri Bakanı Colin Powell da verecekleri cevabın tek kişiye karşı bir tek saldırı olmayacağını belirterek, “Bu sadece ABD’ye değil, tüm medeniyete karşı açılmış bir savaştır. Bu saldırıya, savaşta nasıl karşılık verilirse öyle davranacağız”⁴²¹ diyordu.

Şoku atlatan Washington cevap için derhal bir operasyon listesi hazırladı. Hedef El Kaide örgütüne ve eğitim kamplarına yataklık yapan Taliban Rejiminin iktidarını sürdürdüğü Afganistan’dı. Oval Ofis’te toplandı ve şahinler hedeflerinin bazılarını ilan ettiler: Ordunun harekâtı için savunma bütçesini artırmak; yeni durum karşısında Amerika’nın küresel stratejisini belirlemek. Ve strateji belirlenmişti: “Teröre Karşı Savaş”. Bu, anlaşılabilirliği ve kabul edilebilirliği kolay, tüm manevi ve ahlaki yargılamalara karşı dokunulmaz ve Amerika’nın siyasi kültürü ile de uyumlu bir stratejiydi. 20 Eylül’de ulusa sesleniş konuşmasında Bush Washington’ın hegemonik duygularını açıklıyor ve teröre karşı savaşta tarafları ilan ediyordu: “Altmış’tan fazla ülkede bu teröristlerden binlercesi var... Her bölgedeki her millet şimdi bir karar vermek zorunda. Ya bizimlesiniz, ya teröristlerle. Bugünden itibaren, terörizme barınaklık yapmaya devam eden her millet Birleşik Devletler’in düşmanı sayılacaktır.”⁴²² Bush’un konuşmaları sınırsız bir coğrafyada yürütülecek bir dizi askeri müdahalenin zeminini hazırlıyordu ve aslında bu, bakanlık seviyesinde bir iç güvenlik biriminin kurulması da dâhil, iç güvenliğin korunması ve sürdürülmesine yönelik bir planı ifade ediyordu.⁴²³ Bush’un “terörizme barınaklık yapan rejim” ifadesiyle, rejimle şiddet yani ideoloji ile şiddet özdeşleştirilmekte ve şiddet üzerinden ideoloji de hedef alınmaktaydı.

---

⁴²¹ Demirel, *Taliban, El Kaide, Ladin ve Paylaşılmayan Ülke Afganistan*, s. 141.

⁴²² “Text at www.whitehouse.gov/news/releases/2003/05/20030501-15.html (accessed April 15, 2006)” dan aktaran Migaux, “Al Qaeda”, *The History of Terrorism*, Chaliand ve Blin, (Ed.), s.414, 415.

⁴²³ Foster, *Naked Imperialism, The U.S. Pursuit of Global Dominance*, s.24.

Migaux'nun, ABD'nin küresel "teröre karşı savaş" stratejisini, anlaşılabilirliği kolay ve tüm manevi ve ahlaki yargılamalara karşı dokunulmaz olarak tanımlaması aslında önemli bir noktayı üstü kapalı olarak işaret etmektedir. Bu tanımlamanın işaret ettiği nokta; kurallı siyasal şiddet stratejisinin kural dışına çıkması durumudur. Zira karşısındaki strateji kural dışıdır. Bu durumda kural dışı olana karşı kuralların bir tarafa bırakılmasının yadırganmayacağı düşünülmektedir. Öyleyse savaş karşıdakinin kuralsızlığına göre yürütülecekti. Kuralsıza karşı kurallar bırakılacaktı. Öyle de oldu. Savaş sırasında sorgusuz, sualsiz ve mesnetsiz olarak dünyanın dört bir yanından terörist damgasıyla yüzlerce kişi yakalanarak Guantanamo'daki deniz üssüne götürüldü.⁴²⁴ Ancak bu oyun uluslararası siyaset arenasının meşruiyet zemininde tartışmaya açık olduğu için elbette ki oyun hem kuralına uydurulmalıydı hem de uluslararası kurallara uyulacağı ilan edilmeliydi.

Hemen bir "Patriot Act" (Vatanperverlik Kanunu) çıkartıldı. Bununla hükümete, terör eylemlerine karıştığı ispatlanmamış insanların bile kişisel bilgilerinin toplanması ve buna paralel olarak pek çok insanlık dışı uygulamaların da dâhil olduğu yetkiler verildi.⁴²⁵ Diğer taraftan Uluslararası Silahlı Çatışma Hukuku kurallarına bağlı kalınacağı da bildirildi.⁴²⁶

Evet, kural tanımayan bir siyasal şiddetten; terörden büyük bir darbe alınmıştı ve bu terörle savaşılacaktı. Ancak bu savaş nasıl bir savaş olacaktı? Hegemonik gücün Başkanına göre; "Haçlı Savaşı". Saldırılarından dört gün sonra Beyaz Saray'da saldırıları tanımlarken yaptığı konuşmada Başkan bunu şu şekilde ortaya koymuştu:

---

⁴²⁴ "Uluslararası Silahlı Çatışmalar Hukuku'na göre, saldırıların sadece askeri hedeflere yöneltilmesi; siviller ve sivil nesnelere askeri hedefler arasında ayırım yapılması bir yükümlülüktür. Bununla birlikte, ABD'nin Uluslararası Silahlı Çatışmalar Hukukunun uygulanması konusunda Afganistan'da karşılaştığı başlıca sorun, sivillerin korunmasıyla ilgili normlar olmamış fakat savaş tutsakları hakkında tatbik edilecek muameleye ilişkin normlar olmuştur.", Taşdemir, *Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi*, s.90; "ABD Afganistan'da yürüttüğü terörizme karşı savaşı, bir "uluslararası silahlı çatışma" olarak nitelendirmesine karşın, ele geçirilen Taliban mensuplarına III. Cenevre Sözleşmesi çerçevesinde savaş tutsağı statüsü vermemiş; bunları "yasadışı savaşçılar/non-privileged combatants" ya da "saldırgan siviller/offensive civilians" olarak nitelendirmiştir. Yasadışı savaşçı kategorisi devlet uygulamalarında ve doktrinde yer alan bir kavram olmasına karşın Cenevre Sözleşmelerinde düzenlenmemiştir.", "Richard Goldstone, 'International Law and Justice of America's War on Terrorism', *Social Research*, Cilt 69, Sayı 4, 2002, s.1051" den aktaran Taşdemir, *Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi*, s. 91.

⁴²⁵ "Harold Hongju Koh, 'Rights to Remember', *Economist*, Nowember I, 2003, s. 24-26"dan aktaran Migaux, "Al Qaeda", *The History of Terrorism*, Chaliand ve Blin, (Ed.), s.418.

⁴²⁶ "Letter Dated 7 October 2001 From the Permanent Representative of the United States of America to the United Nations Addressed to the President of the Security Council, <http://www.un.int>, (7 Mart 2002)"den aktaran Taşdemir, *Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi*, s.90.

“...yeni bir şeytan türü... Bu Haçlı seferi, terörizme karşı bu savaş bir müddet devam edecek.”⁴²⁷ Başkan bu savaşı ayrıca “21. Yüzyılın yeni savaşları” ve aynı zamanda sadece Amerika’nın değil, “Bu, Dünyanın savaşlarıdır. Bu medeniyetin savaşlarıdır.”⁴²⁸ şeklinde tanımlıyordu. Bu açıklamayla, başvurulacak siyasal şiddetin ideolojisi de belli olmuştu. Ya da aktörü savaşa götüren ideoloji kendisini göstermişti. Bu, din motifli bir ideolojydi. Ancak cevap verilecek terör eylemlerinin ideolojisi de din motifliydi. Karşı karşıya gelen her iki şiddet stratejisinin ideolojisi de aynı motiflere sahipti fakat benzeşmede dikkat çekici bir zıtlık da vardı. Stratejilerde olduğu gibi ideolojik iz düşümlerde de asimetri söz konusuydu. Bununla birlikte burada önemli olan başka bir nokta ise din ve ideolojinin karıştırılması melesidir. Zira daha önce açıkladığımız gibi dinler ideoloji değillerdir. Aktörlerin din motifli söylemleri ideolojileri din yapmaz. Bu nedenle her iki siyasal şiddetin de hakiki dinin kurallarına bağlılığı ya da saikleri ve taktikleri itibariyle meşruiyetleri sorgulamaya son derece açıktır.

Bir şiddet ile karşılaşmıştı. Bunu yapanlar nasıl insanlardı ya da aktörünün meşruiyeti neydi, ne tür bir saldırıydı bu ve de taktikleri neydi? 16 Eylül’de Beyaz Saray’da yaptığı konuşmada Başkan bu soruların cevabını veriyordu: “...bunlar, masum insanlarla dolu binalara uçaklarla dalacak kadar barbarlar... Kural yok. Barbarca bir davranış... Vurmayı ve saklanmayı seviyorlar.”⁴²⁹

Saldırı tanımlandıktan sonra verilecek cevabın yani kuralsıza karşı yapılacak savaşın niteliği de tanımlanmalıydı. 17 Eylül’deki basın toplantısında bunun tarifi de yapıldı:

*Yeni bir düşünce tarzına yönelmek gerekiyor. Savaşa ilişkin yerleşik düşüncenin değişmesi gerekiyor. Yapılacak savaş, çatışma terimlerini liderlerin ve dünya insanların anlayacağı şekilde değiştirmeli. Geçmiş zaman savaşlarında bir sabırsızlık vardı. İnsanlar savaş için belirli bir meydanı düşünüyorlardı. Fakat bu ilk olacak; bu yeni bir mücadele tarzı. Bu, gerçekten 21. Yüzyıl savaşlarının ilk serisini oluşturacak... Ve ben ordumuzun bunu anladığını, bunun yeni bir savaş olduğunu ve bu savaşı kazanmak için uzun bir zaman gerekeceğini bildirmekten gurur duyuyorum.*⁴³⁰

⁴²⁷ Davison, *Conquering Hearts And Minds*, s.133.

⁴²⁸ Akmaral, *Ben Bush, Evangelist Bush*, s.71.

⁴²⁹ Davison, *Conquering Hearts And Minds*, s.169.

⁴³⁰ Age., s.173.

Saldırıya cevap verilecekti ve teröre karşı savaşılacaktı ancak karşı saldırı kurlsız da olsa başvurulacak şiddetin uluslararası meşruiyeti için kuralına göre de hareket etmek gerekiyordu. Öncelikle sorumlusu ortaya konmalıydı. 19 Eylül'de Kongre'de yaptığı konuşmada Başkan sorumluyu şu sözlerle ilan ediyordu: "Bize kim saldırdı?.. Deliller... bütün unsurlar El Kaide olarak bilinen terörist grupla bağlantılı... Usame Bin Ladin isimli bir şahıs tarafından yönetilen ve Kenya ve Tanzanya'daki Amerikan Elçiliklerini bombalamakla suçlanan katillerle aynı kişiler."⁴³¹

Sorumlular açıklandıktan sonra Başkan'ın sözlerinde yapılacak savaşın meydanı da belli olmuştu: örgütün mensupları "ülkelerinden temin edildikten sonra Afganistan gibi yerlerdeki, terör taktikleriyle eğitildikleri kamplara getiriliyorlar"dı. Peki, kime ve neden saldırmışlardı? Başkan'a göre; Birleşik Devletler'e saldırmışlardı çünkü "Amerika onların bütün insanlara aşılamaaya çalıştıkları radikal inançlarının önünde bir engeldi."⁴³² Diğer bir ifadeyle ABD onların ideolojilerine karşıydı yani ideoloji uyuşmazlığı ya da çatışması mevcuttu. Ancak Başkanın saldırıdan sorumlu tuttuğu Bin Ladin ise sorumluluğu kabul etmiyordu: "Birleşik Devletler'deki 11 Eylül saldırılarıyla bir ilgimin olmadığını daha önce söyledim... Ne bu saldırılar hakkında bir bilğim vardı ne de masum kadınları, çocukları ve diğer insanları öldürmeyi takdir edilecek bir eylem olarak görüyorum... Kadınlara, çocuklara ve sıradan insanlara her türlü fenalığı reva gören Birleşik Devletler'dir."⁴³³ Bin Ladin'in bu sözleri fayda etmeyecekti. Karar verilmişti ve savaşılacaktı. Savaşın Saiklerini açıklamakta da bir sakınca yoktu. Müteakip günlerde Singapur'da yaptığı konuşmasında Başkan başvurulacak siyasal şiddetin dinamiklerine bir bütün olarak atıfta bulunuyordu: "Bütün milletler için bu savaşın kazanımları yüksektir; hayatlarımız, yaşantı tarzımız ve ekonomik geleceğimiz."⁴³⁴ Evet, savaş bu kazanımlar için yapılacaktı yani aktörü savaşa, elde edeceği bu kazanımlar diğer bir ifadeyle bu dinamikler sürüklüyordu; hayatları ile güvenlik, yaşantı tarzları ile ideoloji ve ekonomi kastediliyordu. Aktör, asimetrik şiddetin de bu dinamikleri hedef aldığını görüyordu: "İki büyük ekonomi

---

⁴³¹ Age., s.163.

⁴³² Age., s.163.

⁴³³ Marrs, *CIA ve Pentagon'un Gizli Dosyaları* s.267.

⁴³⁴ Davison, *Conquering Hearts And Minds*, s.166.

sembolüne saldırarak teröristler ekonomi sistemimize olan güveni sarsmayı denediler.”⁴³⁵

2001’in 11 Eylül’ünün sabahında New York’taki Dünya Ticaret Merkezi’ni, Washington’daki Pentagon’u ve Beyaz Sarayı hedef almakla birlikte Pennsylvania’yı vuran saldırıların ardından verilen sözlü cevap hızlı ve netti. Şiddete karşı şiddetle cevap verilecekti ancak bu şiddet kuralına uygun olmalıydı. Devlet aktörüne karşı terör saldırısı asimetrik bir durum arz ediyordu ancak yine asimetrik de olsa bu kez kuralsız şiddet kurallı şiddetle defedilecekti. Bu, teröre karşı savaş demekti. Terör boyutundaki şiddete savaş boyutundaki şiddetle karşılık vermektir. Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı (NATO) da hemen ertesi günü Washington Anlaşması’nın 5. Maddesindeki sorumluluğunu teyit etti. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi de aynı gün çıkardığı bir kararla hem saldırının sorumlularını acilen adalet önüne çıkartmak için bütün devletleri işbirliği yapmaya hem de ilgili terörle mücadele sözleşmelerini ve Güvenlik Konseyi kararlarını harfiyen uygulamaya davet ediyordu.⁴³⁶

Güvenlik Konseyi saldırılardan hemen bir gün sonra 12 Eylül 2001’de aldığı 1368 Sayılı Kararla New York, Washington ve Pensilvanya saldırılarını oybirliği ile ve lanetleyerek kınıyor ve saldırıları diğer bütün uluslararası terör eylemlerinde olduğu gibi dünya barışı ve uluslararası güvenlik için tehdit olarak gördüğünü ifade ediyordu. Konsey ayrıca bu kararında, saldırılara cevap verilmesi, terörizmin her çeşidiyle mücadele edilmesi konusunda hazır olduğunu da vurguluyordu.⁴³⁷

Güvenlik Konseyi’nin 14 Eylül 2001’de aldığı 1378 Sayılı Kararla; Kabil’deki siyasi durumun ve güvenlik sorununun aciliyetine işaret ediyor ve El Kaide örgütü ve Usame Bin Ladin’in terörist kimlikleri kabul ediliyordu.⁴³⁸

21 Eylül’deki toplantısında Avrupa Konseyi de ‘Terörizmle Mücadele Eylem Planı’nı hazırladı. Bu planla ‘Avrupa Tutuklama Müzekkeresi’ne dayanarak devletlerarasında suçluların iadesi imkânları da dâhil olmak üzere adli sistemlerde yeknesaklığın sağlanması öngörülüyor ve Europol içerisinde Terörizmle Mücadele Görev Gücü Kuruluyordu. New York’taki Birleşmiş Milletler Karargâhında da

---

⁴³⁵ Age., s.166.

⁴³⁶ Chandler ve Gunaratna, *Countering Terrorism*, s.126.

⁴³⁷ Çaşın, *Uluslararası Terörizm*, s.811.

⁴³⁸ Age., s.814.

söylemden hemen eyleme geçildi. 28 Eylül’de Güvenlik Konseyi 1373 Sayılı Karar’ı çıkarttı. Bu kararla Birleşmiş Milletlerin Terörizmle Mücadele Komitesi kuruluyordu ve terör eylemlerinin uluslararası barış ve güvenliğe karşı yaptığı tehdit ile her türlü vasıtayı kullanarak mücadele etmek ihtiyacı teyit edilerek bütün devletler, terör eylemlerini bastırarak ve önleyecek hukuki düzenlemeleri yapmaya ve idari tedbirleri almaya davet ediliyordu. Kararda ayrıca, örgütlere silah ve eleman temininden kaçınmak da dâhil teröristlere ve terörist gruplara her türlü desteği kesme ve adli soruşturmalarda delil toplama açısından devletlerarasında yardımlaşma gibi hususlar da yer alıyordu.⁴³⁹

Kural tanımayan şiddete kuralına göre cevap verilecekti ancak öncelikle olayın meşru cevaba esas olmak üzere uluslararası hukuk zemininde analizine ihtiyaç vardı. Güvenliğe yönelik bir saldırı gerçekleştirilmişti ve bu saldırı tanımlanmalı ve yükümlülükler de belirlenmeliydi. Uluslararası siyaset ve hukuk zemininde bunun cevabı vardı. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 14 Aralık 1974 tarih ve 3314 (XXIX) sayılı kararında “Saldırının Tanımı”na ilişkin şu hükümler yer almaktaydı:

m.1; Saldırı, bir başka devletin egemenliğine, toprak bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına karşı, ya da Birleşmiş Milletlerin amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde silahlı kuvvet kullanımudur..., m.3; Aşağıdaki eylemlerden herhangi biri, savaş ilanı olsun veya olmasın, ...bir saldırı fiilinin koşullarını yerine getirir... f) Devletin, ülkesinin bir başka devlet tarafından bir üçüncü devlete karşı bir saldırı eyleminin yapılması için kullanılmasına izin vermesi g) Devletin, kendi adına, yukarıda sayılan eylemlerin derecesine varacak vahamette silahlı eylemleri bir başka Devlet aleyhine gerçekleştirilen çeteyi silahlı grup, düzensiz kuvvetler ya da paralı askerleri göndermesi, böyle bir eyleme esaslı katılması.⁴⁴⁰

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, “Birleşmiş Milletler Şartı Uyarınca Devletlerarasında Dostane İlişkiler ve İşbirliğine Dair Uluslararası Hukuk İlkelerine İlişkin Bildirgesi”ni içeren 24 Ekim 1970’de aldığı kararla güvenlik alanında devletlerin yükümlülüğünü şu şekilde ifade ediyordu:

Her Devlet, bir başka devletin ülkesine akınlar düzenlemek amacıyla düzensiz silahlı güçler ya da çeteler örgütlemekten veya bunların örgütlenmesini teşvik etmekten kaçınmakla yükümlüdür. Her Devlet, başka bir devletin ülkesinde iç savaş eylemleri ya da terörizm eylemleri örgütlemekten veya teşvik etmekten, bunlara yardım etmek veya katılmaktan ya da işbu paragrafta sayılan eylemlere kuvvet kullanımını veya tehdidini beraberinde getirdiğinde, kendi

⁴³⁹ Chandler ve Gunaratna, *Countering Terrorism*, s.127, 128; Çaşın, *Uluslararası Terörizm*, s.812.

⁴⁴⁰ Çaşın, age., s.818.

*ülkesinde bu eylemleri gerçekleştirecek örgütlü faaliyetleri hoş görmekten kaçınmakla yükümlüdür.*⁴⁴¹

Bildirge saldırıyla ilgili yükümlülükten bahsederken teröre de atıfta bulunuyordu. Terör eyleminin tanımı ise 1937 tarihli Terörizmin Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme’de yapılmıştı. Sözleşmenin md. 1/2’de terör eylemi şu şekilde tanımlanıyordu: “Bireylerin ya da bireyler grubunun ya da umumi halkın zihninde bir terör hali yaratmak için tasarlanmış ya da planlanmış, bir devlete karşı yöneltilen kriminal eylemler”. Aynı Sözleşme md. 1/1’de devletlere bir başka devlete karşı yöneltilen terörist faaliyetleri teşvik etmekten kaçınma ve bu tür faaliyetleri önleme yükümlülüğünü de veriyordu.⁴⁴²

Örgütün saldırısı ve örgütü barındıran Afganistan’daki iktidarın yükümlülüğü ve yükümlülük ihlali belli olmuştu. Şimdi sıra kuvvet kullanmaya gelmişti. BM Andlaşması’nın 2/4. Maddesine göre devletler kuvvet kullanımından ve tehdidinde bulunmaktan kaçınmakla yükümlüdürler. Bunun tek istisnası Andlaşma’nın bireysel ve kolektif savunma hakkını düzenleyen 51. Maddesi ile Andlaşma’nın VII. Bölümü kapsamında alınabilen kolektif güvenlik önlemleriydi. Saldırıların dışarıdan gelmesi durumunda NATO Paktı’nın 5. Maddesi uygulanabilmekteydi. 5. Madde; NATO üyesi ülkelerden birine yönelik bir saldırı durumunda üyelerin BM Andlaşması’nın 51. Maddesiyle verilen güç kullanma hakkını kolektif olarak kullanabileceklerini düzenlemekteydi. Kuralsıza karşı verilecek cevabın meşru zemini hazırды. İngiltere “Omuz Omuza” işbirliği çağrısı ile ABD’ye “Açık Çek” uzatırken Fransa “Topyekûn Destek”, Almanya “Sınırsız Dayanışma” sözü verdi. Avrupa Birliği Dönem Başkanlığı ise “AB’nin tümüyle bu taarruzun mağduru” olduğunu ilan ediyordu. Saldırının hemen ertesi günü toplanan ve 5. Maddeyi harekete geçirme kararı alan NATO Konseyi 4 Ekim’deki toplantıda harekât kararını tekrarlamış ve buna yönelik bir bildiri de yayınlamıştı.⁴⁴³

İşte bu zeminden hareketle 7 Ekim 2001’de ABD öncülüğündeki İngiltere ve Avustralya’nın içinde bulunduğu koalisyon kuvvetleri, kuzeydeki Afgan

---

⁴⁴¹ Age., s.818.

⁴⁴² Taşdemir, *Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi*, s. 22.

⁴⁴³ Çaşın, *Uluslararası Terörizm*, s.810, 898, 899; “Philip Gordon, ‘September 11 And American Foreign Policy’, *Aspenia*, 9 Kasım 2001, Brookings Institute, www.brookings.edu/views/”den aktaran Çaşın, s.881.

müttefikleriyle birlikte “Kalıcı Özgürlük Operasyonu (Operation Enduring Freedom)” adı altında Afganistan’daki Taliban’a ve onun himayesindeki El Kaide örgütüne karşı hava saldırılarıyla harekete geçti ve Afganistan’ı işgal etti. Bu hareket doğrudan 11 Eylül saldırısına karşılık cevabi bir hareketti ve hedef Usame Bin Ladin ve El Kaide kampları ile birlikte Ladin’i teslim etmeyen ve kampları kapatmayan Taliban rejiminin iktidarına son vermektir. Umman Denizi’nde bulunan ABD savaş gemilerinden fırlatılan Tomahawk füzeleri Afgan topraklarında patlamaya başlamıştı. Füzelerin yanı sıra uçak gemilerinden havalanan savaş uçakları da harekâta katılmıştı. 13 Kasım 2001’de Afganistan’ın başkenti ele geçirildi ve Taliban rejimi çöktü.⁴⁴⁴

Kuralsız siyasal şiddete karşı kurallar çerçevesinde cevap veriliyordu. Hem kurallar zemininde hem de güçte asimetrik bir savaş yaşıyordu. ABD Savunma Bakanı da güçteki asimetriye işaret etmişti: terörist örgütlerin ve teröristlerin tek başlarına muharebeye katılabilecek kara, deniz ve hava kuvvetleri yoktu ve askeri hedefleri de bu nedenle çok büyük bir değer taşıyordu.⁴⁴⁵ Kuvvetler dengesi açısından yüksek teknolojiye sahip olan ile bu teknolojiye sahip olmayan aktörler arasındaki bir çatışmaydı bu.

Afganistan’da Taliban yönetimini ve Bin Ladin’i hedef alan Amerika saldırısına Ladin sert tepki gösterdi. Taliban cihada hazır olduklarını ve Ladin’i teslim etmeyeceklerini açıklarken, El Cezire Televizyonu’na bir demeç veren Bin Ladin savaşa karşı cevap verileceğini ima ediyordu:

Amerikalılar bu savaşı terörizm adı altında İslam’a karşı açtılar... Irak’ta, Filistin’de, Lübnan’da birçok masum insana acı çektirdiler. Irak’ta her gün masum çocuklar ölüyor. Amerika İsrail’in yanında yer alıyor. Biz hiç kimsenin bu suçlara karşı çıktığını duymadık. Ama şimdi bütün dünya bu suçlara karşı yapılan saldırılara ağlıyor. Amerika halkı biz topraklarımızda güvenlik içinde olduğumuzu hissedinceye kadar, Amerikan topraklarında kendini güvenlik içinde hissedemeyecek.⁴⁴⁶

---

⁴⁴⁴ Chandler ve Gunaratna, *Countering Terrorism*, s.132; Demirel, *Taliban, El Kaide, Ladin ve Paylaşılamayan Ülke Afganistan*, s. 179; Cinoğlu, Özeren, “ABD’nin Yeni Terörle Mücadele Konsepti: Savaş Yerine Uyumlu İşbirliği mi?”, *Uzakdoğudan Yeni Kitaya Terörle Mücadele*, Bal ve Özeren, (Ed.) s. 303; Caşın, *Uluslararası Terörizm*, s.810, 898, 899; “Philip Gordon, ‘September 11 And American Foreign Policy’, *Aspenia*, 9 Kasım 2001, Brookings Institute, www.brookings.edu/views/”den aktaran Caşın, (2008), age., s.881.

⁴⁴⁵ Age., s.882, 886.

⁴⁴⁶ Demirel, *Taliban, El Kaide, Ladin ve Paylaşılamayan Ülke Afganistan*, s.180.

İşgalin ve karşıt aktörlerin sindirilmesinin ardından Afganistan'daki "terörle savaş" dinamikler üzerinden yine devam ediyordu. Güvenlik Konseyi, 20 Aralık 2001'de 1386 Sayılı oturumla İngiltere'nin liderliğinde 6 ay süreli bir Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti oluşturulmasına karar verdi. Kuvvet'in amacı; Kabil ve çevresinin güvenliğinin sağlanmasına yardımcı olmak ve Afgan güvenlik güçlerinin ve silahlı kuvvetlerinin yeniden kurularak geçici hükümetin, istikrarı yeniden tesisine yönelik çalışmalarına (yani yeni rejime/ideolojiye) katkıda bulunmak olarak belirlendi.⁴⁴⁷

Saldırı ABD'nin tarihinde gördüğü en şiddetli ve en travmatik terörist saldırıydı. Ülkenin geçilmez olduğu sanılan güvenlik duvarında büyük bir delik açılmış ve güvenlik duvarının geçilebilir olduğu imajı oluşmuştu. Belki de bu nedenle Singh'e göre 11 Eylül saldırıları ABD'nin tarihinde görülmüş en dramatik ve şiddetli (ve de şiddet içeren) dış politika değişikliklerine de sebebiyet vermiştir.⁴⁴⁸

11 Eylül olayı doğrudan sadece ABD'nin kendisine karşı olmayıp (genel olarak Batı Dünyası ve) aynı zamanda yine onun nezdinde ekonomi, güvenlik ve uluslararası barışa yönelikti.⁴⁴⁹ Somut görünürdeki neden ve hedef 11 Eylül aktörlerini zeminden silmek olmakla birlikte koalisyon kuvvetlerini şiddete yönlendiren unsur uluslararası siyasetin ekonomi, güvenlik ve ideoloji dinamikleridir. Karşılıklı her iki siyasal şiddeti de harekete geçiren bu dinamiklerdir. 11 Eylül aktörleri ABD nezdinde Batı'nın ekonomi, güvenlik ve ideoloji dinamiklerine, Batı da yine cevaben Doğu'nun aynı ancak karşıt dinamiklerine yönelmiştir. Zira birisinin ekonomik yükselişi diğerinin inişi, birisinin güvenliği diğeri için tehdit ve birisinin ideolojik yayılımı diğerinin ideolojik yok oluşu anlamlarına gelebilmektedir. Ancak bu şiddet sarmalı hareketini önce kim başlatmıştır hususu da dikkate alınmalıdır. Doğu'dan Batı'ya yönelik terör boyutlu şiddet birincil hareket ve Batı'nın da buna cevaben savaş boyutundaki hareketi ikincil mi yoksa Batı'dan Doğu'ya yönelik savaş boyutlu şiddeti birincil hareket ve Doğu'nun da buna cevaben terör boyutundaki hareketi ikincil mi?

---

⁴⁴⁷ Çaşın, *Uluslararası Terörizm*, s.815, 816.

⁴⁴⁸ "R. Singh, (2003), 'Superpower Response: the United States of America', In M. Buckley & R. Fawn, *Global Response to Terrorism: 9/11, Afghanistan and Beyond*, (Ed), NY: Routledge Taylor&Francis Grousyf'den aktaran Cinoğlu, Özeren, "ABD'nin Yeni Terörle Mücadele Konsepti: Savaş Yerine Uyumlu İşbirliği mi?", *Uzakdoğudan Yeni Kıtaya Terörle Mücadele*, Bal ve Özeren, (Ed.), s.295.

⁴⁴⁹ Chandler ve Gunaratna, *Countering Terrorism*, s. 126.

Bu soruların ötesinde, Afganistan harekâtını uluslararası siyasetin dinamikleri üzerinden zemin kazanma olarak değerlendiren bir görüşe göre;

*ABD'nin Afganistan'ın çevre kuşağına yerleşmesi, Amerikan askeri-politik (güvenlik) gücüne Avrasya ekseninde yeni açılım alanları sağlamıştır. Bir Avrasya gücü haline gelen ABD, Batı Türkistan'ın başta enerji kaynakları olmak üzere zengin yer altı kaynakları (ekonomi) üzerinde hâkimiyet tesis etmenin ötesinde Çin, Rusya, Hindistan, Pakistan ve İran'a karşı hemen sınır ötesinden güç projeksiyonu gerçekleştirme şansı elde etmiştir... Amerikan askeri müdahalesi mevcut jeopolitik yapıyı değiştirmeyi, ulus devletlerin sınırlarını yeniden çizmeyi hedeflemektedir. Amaç, bu coğrafyadaki mevcut ülkeleri, Moskova ve Pekin'in etki alanı dışına çıkararak, Avrasya'nın enerji yataklarının bulunduğu Hazar havzasının doğusunda ve batısında bir Amerikan denetim bölgesi oluşturmak, bu bölgenin enerji kaynaklarının açık denizlere Amerikan denetiminde inmesini sağlamaktır.*⁴⁵⁰

ABD Afganistan'a, kendisine saldıran “teröre karşı savaş” sloganı ile girmişti. Ancak bu savaşın görünen yüzü olan şiddetin altında dinamikler vardı. Her iki şiddeti tetikleyen ve karşı karşıya getiren de aslında bu dinamiklerdi. Uluslararası siyasal şiddetin varlık nedeni olan ekonomi, ideoloji ve güvenlik dürtüleri, dinamiklerin zeminindeki kayma ve zemindeki kaymanın yol açabileceği şiddet ihtimali Afganistan harekâtının ardından 17 Eylül 2002'de açıklanan Amerika Birleşik Devletleri Milli Güvenlik Stratejisi'nde çok net şekilde kendisini gösteriyordu:

Liberal ve totaliter düzen arasındaki yirminci yüzyılın büyük mücadelesi, özgürlük güçlerinin, tek sürdürülebilir milli başarı modeli olan; özgürlük, demokrasi ve serbest girişimciliğin kesin zaferleri ile son bulmuştur. Yirmi birinci yüzyılda ise sadece temel insan haklarını koruyan, siyasal ve ekonomik özgürlüklerini garanti altına alan yükümlülükleri paylaşan ulusları, kendi insanların potansiyelini açığa çıkarabilecek ve gelecekteki refahlarını garanti edebileceklerdir... Bugün, Birleşik Devletler benzeri bulunmayan asimetrik askeri güce, büyük ekonomik ve siyasi nüfuza sahip olan bir konumdadır... Teröristler ve Tiranlar ile savaşarak barışı koruyacağız...

Ulusumuzu düşmanlarımıza karşı savunmak Federal Hükümetimizin ilk ve belli başlı yükümlülüğüdür. Fakat bugün, bu vazife dramatik bir şekilde değişmiştir. Geçmişte düşmanlar Amerika'ya zarar verebilmek için büyük ordular ve muazzam sanayi kapasitelere ihtiyaç duyarlardı. Günümüzde ise tek bir tankın satın alma masrafından daha az bir maliyete, ...büyük kaos ve ıstırapları bizim sahillerimize kadar çekebilmektedirler. Teröristler açık toplumlara nüfuz etmek ve modern teknolojinin gücünü bize karşı kullanmak için organize olmuşlardır...

Küresel terörizme karşı savaş belirsiz bir sürenin küresel girişimidir...

İçine girdiğimiz bu yeni dünya düzeninde barış ve güvenliğe giden tek yol inisiyatif almaktan geçmektedir...

⁴⁵⁰ Özdağ, “Yeniden Yapılanan Ortadoğu”, *Irak Krizi (2002-2003)*, Özdağ, Laçiner, Erkmen, (Ed.), s.79, 80.

Rusya terörizm ile savaşta önemli bir ortak olma yolunda ve demokratik bir geleceğe uzanan, umutlu bir değişimin ortasında. Çinli liderler ekonomik özgürlüğün milli refahın tek kaynağı olduğunu keşfetmekte ve zaman içerisinde sosyal ve siyasal özgürlüklerinde milli gelişmişliklerinin de tek kaynağı olduğunu farkına varacaklardır... Bunun yanında, bizler, barışçıl yollarla kendi refah, ticaret ve kültürel gelişmelerini memnuniyet ile karşıladığımız büyük devletlerin, bu gelişmeleri şiddet ile sağlama seçeneğinin karşısında güçlü bir şekilde yer alacağız.

Sonuç olarak, Birleşik Devletler özgürlüğün getirilerini bütün dünyaya yayma konusunda, ele geçen fırsatı sonuna kadar kullanacaktır. Bizler demokrasinin umudunu, gelişmeyi, serbest pazarları ve serbest ticareti bütün dünyaya yaymada aktif olarak birlikte çalışacağız. 11 Eylül 2001 olayları, biz büyük devletler, Afganistan gibi zayıf devletlerin ulusal çıkarlarımıza büyük tehlikeler verebileceğini öğretti. Fakirlik, fakir insanları terörist ve katiller yapmaz, ancak fakirlik, zayıf kurumlar ve yolsuzluk zayıf devletleri terörist şebeke ve uyuşturucu kartellerinin saldırılarına kendi sınırları içerisinde açık hale getirebilir. ...bunun içindir ki Birleşik Devletler, diğer devlet, bölge ve bütün küresel ticaret toplumlari ile özgürlük içinde ticaret yapan ve refaha yükselen bir dünya kuracaktır... Tarih boyunca özgürlük, savaş ve terör ile tehdit edilmiş, güçlü devletlerin niyetleri ve tiranların şeytanca planları ile meydan okunmuş ve yaygın hastalık ve fakirlik ile test edilmiştir... ve Birleşik Devletler bu büyük görevdeki liderlik sorumluluğunu kabul eder.⁴⁵¹

ABD Milli Güvenlik Stratejisini analiz ettiğimizde uluslararası platformda siyasal şiddeti tetikleyen dinamikler açıkça görülmektedir. “Liberal ve totaliter düzen arasındaki yirminci yüzyılın büyük mücadelesi” ve “...ekonomik özgürlüklerini garanti altına alan uluslar, ...gelecekteki refahlarını garanti edebileceklerdir...” ve “Ulusumuzu düşmanlarımıza karşı savunmak...” ifadeleri; uluslararası siyasetin ve siyasal şiddetin ideoloji, ekonomi ve güvenlik dinamiklerinin Güvenlik Stratejisine sözel olarak yansımış halleridir.

Diğer taraftan, Güvenlik Stratejisindeki “Rusya, ...demokratik bir geleceğe uzanan...” ve “Çinli liderler ekonomik özgürlüğün milli refahın tek kaynağı olduğunu keşfetmekte...” sözleri de dinamiklerin zeminindeki kaymanın resmi olarak milli düzeyde açıkça ifşası ve kabulüdür.

Bunun yanında, “...bizler, ...büyük devletlerin, bu gelişmeleri şiddet ile sağlama seçeneğinin karşısında güçlü bir şekilde yer alacağız.” sözleri, zemin üzerindeki hegemonyanın ele geçirilmesi için zemine yerleşme gayretinde ve büyümekte olan devletlerce şiddete başvurma ihtimaline işaret etmektedir. Şiddet unsurunun, hegemonyanın ele geçirilmesinde kullanıldığı gibi elde tutma ve kaybetme

---

⁴⁵¹ Yaşar Onay, *Neden Irak?*, Ankara: Babil Yayıncılık, 2003, s.16-20.

aşamalarında da başvurulan bir strateji oluşu dünya savaş tarihinin değişmez bir olgusudur. Milli Güvenlik Stratejisinde; “Bugün, Birleşik Devletler benzeri bulunmayan asimetrik askeri güce, büyük ekonomik ve siyasi nüfuza sahip olan bir konumdadır...” sözleri ile Birleşik Devletlerin güç dengesindeki tek kutupluluk ve hegemonik konumu, “...büyük devletlerin, bu gelişmeleri şiddet ile sağlama seçeneğinin karşısında güçlü bir şekilde yer alacağız.” sözleri ile de güç dengesindeki değişimde ve zemin hegemonyasını ele geçirme kavgasında şiddet stratejilerinin konuşacağı hatırlatılmaktadır.

Başkan Bush tarafından Milli Güvenlik Stratejisi hakkında yapılan başka bir konuşmada da stratejiye bağlı olarak, ekonomi, ideoloji, güvenlik bağlamında terörle savaş ve hegemonya işaret edilerek hedefler yine tekrarlanıyordu:

Birleşik Devletler Güvenlik Stratejisi bizim değerlerimizi ve milli çıkarlarımızı yansıtan belirgin Amerikan egemenliği üzerine inşa edilecektir. Bu stratejinin amacı dünyayı sadece güvenli değil aynı zamanda daha iyi bir yer haline getirmektir...

Bu hedeflere ulaşmak için Amerika şunları yapacaktır:

- *Küresel terörizmi yok etmek ve bizleri ve dostlarımızı korumak için çalışmak üzere ittifakları güçlendirmek,*
- *Serbest ticaret ve pazarlar yolu ile yeni bir ekonomik gelişme dönemini başlatmak,*
- *Kapalı toplumların açılarak ve demokratik kurumlar kurarak gelişme çemberini büyütmek...⁴⁵²*

Küresel çapta büyük bir petrol şirketinin üst düzey eski yöneticilerinden olan Fadel Gheit’in 2002’de yaptığı bir yorum, ekonomi ve refah olgusunun hammaddesi ile şiddet arasındaki ilişkiyi ya da uluslararası siyasal şiddetin nedenini anlatması açısından önemlidir: “...her şey petrol için ve Teröre karşı yürütülen küresel savaş aslında bu gerçeği saklamak amacıyla hazırlanmış kamuflajdan başka bir şey değil. Bizim alıştığımız yaşam tarzımızın devamı için günde 20 milyon varil petrolün tüketilmesi gerekmektedir ve bunun yarısından fazlası ithal edilmektedir. Bizler petrol diyalizine bağlanmış hastalar gibiyiz. Yani bu konu aslında bir yaşam ve ölüm sorunu.”⁴⁵³

---

⁴⁵² Age., s.21.

⁴⁵³ “The Guardian, 23 January 2003”den aktaran Onay, age., s. 114.

11 Eylül saldırısı ve Afganistan Savaşı; din motifli olmakla birlikte her ikisi de hakiki dinden uzak ya da dinle bağlantısı olmayan, ideolojik, siyasal şiddetlerdir. Her iki siyasal şiddetin de hakiki dinin kurallarına bağlılığı ya da saikleri ve taktikleri itibariyle meşruiyeti sorgulamaya son derece açıktır. Her ikisi de aynı meşruiyetsizlik zeminini birlikte defalarca paylaşmışlardır. Terör saldırısının zemini tamamen meşruiyetten uzak iken karşıt şiddet de gerek saiki, ideolojisi ve gerekse taktiği itibariyle meşruiyet zemininden defalarca çıkmıştır. Binlerce masum insanı öldürmekle terör nasıl meşruiyetten uzak ise, buna cevap teşkil eden Afganistan Savaşı'nda da şiddete karşı tarafsızlığı dikkate alınmadan sivil pek çok insanın ve yine taraf gözüyle bakılanların da pek çoğunun masumiyeti sorgulanmadan şiddete maruz kalması aynı şekilde meşruiyetten uzaklaşmak demektir. Meşruiyet dışı, ideolojik kavram ve uygulamaları Allah katından inme kutsal kitaplara atfetmek mümkün değildir. Bu manada Barash ve Webel'e göre, sorun ne Kur'an'da ne de İncil'dedir, sorun, "Tanrı'nın kendi taraflarında olduğu"na inanmakla birlikte yaptıkları terör eylemlerini İlahi, siyasi ve ahlaki açıdan müspet gören ve kendisini Müslüman, Hristiyan ve Yahudi olarak tanımlayan bazı insanların şiddet içerikli davranışlarıdır.⁴⁵⁴

Din motifli ideolojinin şiddetteki rolüne, dinin siyasal şiddetle özdeş tutulmaması ve ideolojik şiddetle mücadelenin de dinle mücadele olarak algılanmaması gerektiğine dair Brzezinski de şu tespitte bulunmaktadır: "Başlı başına din değil, ama fanatik dini inançlarla harekete geçirilen siyasi husumet terörü besler. Nasıl ki IRA'yla mücadele 'Hristiyan terörizmi'ne karşı değilse şu andaki mücadele de 'İslami terörizm'e karşı değil."⁴⁵⁵

11 Eylül saldırılarında pek çok insan hayatını kaybetmiştir. Terörün masum ve suçsuz insanları hedef alması dikkate alındığında; masum insanların öldürülmesinin, yani terörün, İslâm'da hiçbir yeri yoktur. Zira Kur'an-ı Kerim'de böyle bir fiil haksız sayılmıştır: Nitekim Mâide Suresi 32. Ayette bir cana veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya karşılık olmaksızın (haksız yere) bir cana kıymanın bütün insanları

⁴⁵⁴ Barash ve Webel, *Peace and Conflict Studies*, s.59.

⁴⁵⁵ Brzezinski, "Çok Yönlü Misilleme Lazım", *Küreselleşme ve Terör*, Civelek (Der.), s. 212.

öldürmek gibi olduğu, buna karşılık bir canı kurtarmanın da bütün insanları kurtarmak gibi olduğu bildirilmektedir.

Özel, diğer çatışma ve saldırılardan önemli bir farkı olarak, terörün masum ve suçsuzların bilerek ve planlanarak hedef seçilmesi olduğunu ve ayrıca terörün kelime manasıyla “korkutma” özelliği ele alındığında korkutmanın yani terörün bütün şekilleriyle fert ve örgütler eliyle icrasının İslâm’a göre haram olduğunu, amacı ne olursa olsun yanlış yorumlamalarla güven içindeki insanları korkutmanın caiz olmadığı, can, mal ve ırzlara yönelik tecavüzün büyük günah sayıldığından bahsetmektedir.⁴⁵⁶

Bu minvalde, insanın haksız yere öldürülmesine yönelik Kur’an hükümleri ve terörün kelime anlamları itibariyle; El Kaide örgütünün eylemlerinin terör kapsamı dışında görülmesi ve yine İslâm’daki manası ve meşruiyet zeminindeki şartlarını kavramaksızın eylemlerin hem örgüt hem de diğer aktörler tarafından cihadla⁴⁵⁷ ve dolayısıyla İslam’la özdeşleştirilmesinin kabul edilmesi mümkün değildir. Halliday de bu ayrıma işaretler, özellikle “11 Eylül” sonrası Batı perspektifinden terörün Müslümanlara atfedilmesini şu şekilde sorgulamaktadır: “...bütün Müslümanlar ya da Müslümanların çoğunluğu veya özellikle Müslümanlar için yapılan genellemenin doğru olup olmadığını sorgulamalıyız. Terörizm ile ilgili şu tespit kabul edilmelidir: pek çok Müslüman terörist değildir ve teröristlerin tamamı da Müslümanlardan oluşmamaktadır”.⁴⁵⁸ Terör ile Müslümanlığın özdeşleştirilmesinin yanlışlığına işaretler sorgulama yaparken Halliday de tespitine ilişkin söyleminde yanılğıya düşerek terörü ve İslam’ı kısmi de olsa yan yana getirmektedir. Hâlbuki dinlerin, diğer bir ifadeyle İlahî mefhumların terörle birlikte anılması hiçbir ölçekte söz konusu olamaz. Terör eylemini gerçekleştirenlerin kendisini dini kimlikle tanıtmaları bu durumu değiştirmez. Bu manada, din ile dini motiflerle bezenmiş ideolojiler zemininde üretilen terör eylemlerini birbirinden ayırt etmeden indirgemeci bir yaklaşımla terörü İslam’a ve Müslümanlığa atfetmek isabetli bir çıkarım değildir. Diğer taraftan, Batı’nın terörü Müslümanlar üzerinden algılamasını doğru bulmayan Halliday, terör sorununun

---

⁴⁵⁶ Ahmet Özel, *İslâm ve Terör*, İstanbul: Küre Yayınları, 2007, s.16,

⁴⁵⁷ “Cihad” kavramı için bkz. Özel, age., s.57-69.

⁴⁵⁸ Halliday, *Two Hours that Shook the World*, s.210.

kaynağı için Batı'nın asıl kendi coğrafyasına bakması gerektiğine de dikkat çekmektedir.⁴⁵⁹ Bu hususa ileride tekrar değineceğiz.

11 Eylül'de örgüt aktörü tarafından gerçekleştirilen terör eylemine kutsiyet atfetmenin yanlışlığı Afganistan'da devlet aktörü tarafından icra edilen "Teröre Karşı Savaş" harekâtında da tekrarlanmıştır. Dini motiflere büründürülerek yapılan terör eylemi meşruiyet zemininden uzak ise, teröre karşı açılan savaşa da aynı doğrultuda kutsiyet atfetmekle savaş eylemine meşruiyet kazandırılmaz. Din olgusunun dışında evrensel hukuk ya da etik normlardan uzak, diğer bir ifadeyle kuralsız icra edilen savaş boyutundaki hiçbir şiddet hareketi de meşru kabul edilemez. Bu manada, sadece terör örgütlerinin şiddet hareketlerini değil, devletlerin savaş yöntemlerini de teröre dâhil eden Barash ve Webel'e göre; bireysel hareketlerin ötesinde, siyasal amaçlarına da ulaşmadan, devletlerin savaşta bombalamalarla milyonlarca sivil zayıata neden olması da "devlet terörü"dür. "Toplu savaş"ların ve "stratejik bombalama"ların diplomasi ve askeri stratejilerin birer parçası haline geldiği Küresel Terörizm Çağı olan 20. Yüzyıl, başlarından itibaren, askeri alandaki eskiden var olan ahlaki değerleri yok etmiştir. Buradaki en dikkat çekici olan husus ise, "teröristler" ve "devletler" arasında var olan farkta olduğu gibi hedefler açısından "meşruluk" ve "meşruiyetsizlik" arasındaki farkın da kademeli olarak çökmesidir. Netice olarak bu yüzyıl da "terörizm" ve "savaş" arasındaki çizgiyi yok etmektedir. II. Dünya Savaşı'ndan bu yana savaş terörizmden ayırt edilemez hale gelmiştir. Terörizm ya da psikolojik savaş, ister "yukarıdan" isterse "aşağıdan" olsun, siyasetçilerin ve savaş planlayıcılarının uyguladıkları bir araç haline gelmiştir.⁴⁶⁰

Davison da 11 Eylül ve Afganistan Savaşı'na işaretle din motifli ideolojiler üzerinden savaş ve terörün birbirine karıştığını şu şekilde açıklamaktadır:

Yönetimin savaş dilinin dışa yansımaları, şeytana karşı haçlı seferi düşüncesini kesinlikle açığa çıkaran din motifli yansımalarıdır. Netice itibarıyla bu tanımlamalar, bir tarafta militan cihat ile diğer tarafta militan haçlı seferi olmak üzere teröre karşı savaş ile kutsal savaş arasındaki farkı ortaya koymak yerine tam aksine genel tek bir kategori içerisinde değerlendirilebilecek türden aralarındaki bağıntıyı sağlayan tanımlamalardır.⁴⁶¹

⁴⁵⁹ Age., s.207.

⁴⁶⁰ Barash ve Webel, *Peace and Conflict Studies*, s.59.

⁴⁶¹ "Andrew Davison, 'Is the War On Terrorism A Crusade?' The New York Times ve Washington Post, 11 Kasım 2002"den aktaran Davison, *Conquering Hearts And Minds*, s.280.

2.4.2. Savaşa Karşı Terör: İstanbul, Madrid ve Londra Bombalamaları

11 Eylül'e yani kurlsız şiddete karşı Afganistan'da kuralına uydurularak verilen cevabın ardından sıra yine Kurlulsız'a gelmişti. Savaşa karşı yine terörle cevap verilecekti ve bunun ideolojisi de zaten hazırđı: "Haçlı Saldırısı"na maruz kalınmıştı. Hedef, Batı merkezli olmak üzere saldırıyı gerçekleştirenler ile birlikte tüm müttefikleriydi. Savaşın kuralları gibi resmi zemini olmasa da El Kaide de bu saldırı için ilanını yapmıştı:

Düşmanlarımız olan Amerika ve işbirlikçileri bilmelidirler ki işledikleri suçlar cezasız kalmayacak. Amerika'nın destekçilerine bir takım mesajlar gönderilmiştir; umulur ki, kendilerini bu Haçlı saldırılarına ortak olmaktan sakınırlar. Eğer, iletilen mesajın dozu yeterli gelmezse, mesajımızı daha farklı dozda enjekte etmeye de muktadiriz. ...bu savaş, Amerika'nın çöküşü ile sonuçlanana dek sürecek.⁴⁶²

11 Eylül saldırılarına cevap olarak verilen Afganistan Savaşı'nın başlamasından altı ay bile geçmeden bu kez de bu savaşa verilecek cevabın planları hazırlanmaya başlamıştı. İngiliz askerlerinin Afganistan harekâtına yoğun katılımları, İngiltere'yi Avrupa'da El Kaide'nin bir numaralı hedefi haline getirmişti. Özellikle tarihi nedenlerden dolayı da Kuzey Afrikalı mücahitlerin birincil hedefi olarak kalmıştı. İngiltere'deki küçük İslami grupların faaliyetlerine karşı İngiltere'nin katı tutumunu bilen El Kaide yönetimi İngiliz Parlamentosuna vurucu bir eylem planlamıştı. Plan şu şekildeydi: İngiliz Havayollarına ait bir uçak kaçırılacak ve Parlamento binasına çarpacaktı. Fakat Pakistanlıların icra etmesi ve Dünya Ticaret Merkezi saldırılarıyla aynı anda gerçekleştirilmesi düşünülen eylem muhtemelen daha sonra iptal edildi.⁴⁶³

Biri iptal edildiyse de planlamaya devam edildi. Örgütün Türkiye Emiri Habib Akdaş ve arkadaşı batılı hedeflere yönelik bir eylem yapılması gerektiğine inanmışlar ve Türkiye'de eylem yapma düşüncelerini Afganistan'da Ladin'in yardımcısı olan Ebu Hafs'a iletmışler, Ebu Hafs da konuyu Usame Bin Ladin'e iletmış ve Ladin'den onay almıştı. Hedefler; İstanbul'da bulunan ABD Konsolosluğu, Neva Şalom Sinagogu,

⁴⁶² Demirel, *Türkiye'de El-Kaide Unsurları*, s.22.

⁴⁶³ Migaux, "Al Qaeda", *The History of Terrorism*, Chaliand ve Blin, (Ed.), s.337.

Beth İsrail Sinagogu, HSBC Bank'ın Genel Müdürlük Binası, İsrail Konsolosluğu ve o dönemde Antalya'nın Alanya limanına gelen İsrail yolcu gemisiydi.⁴⁶⁴

Londra'daki mücahitlerin varlığını istememekten dolayı suçlu bulunan İngiltere'ye karşı eylem kararı nihayet 12 Kasım 2001'de Bin Ladin'den geldiği söylenen bir mesajla ilan edildi. Afganistan ve Pakistan'daki El Kaide yöneticilerinin de onayı alındıktan sonra intihar eylemlerinin diğerleri için, hazırlanacak bomba yüklü kamyonetlerle gerçekleştirilmesine karar veriliyordu. Karşı eylemi asıl tetikleyen daha sonraki tarihte İngiltere'nin İkinci Körfez Savaşı'na katılması oldu. 2003 yılının başlarında, biyolojik toksik maddeler içeren el yapımı bir roketle Heathrow Havalimanına başarısızlıkla sonuçlanan saldırı girişimiyle tehdit belirginleşmeye başlamıştı. Ancak kendi topraklarında İngiltere'ye karşı bir eylem imkânı bulamayan El Kaide bu kez Türkiye'deki İngiliz hedeflerine yöneldi. Eylemin 2003 yazında yapılması planlandı ve buna yönelik hazırlıklara da başlandı. Eylem için patlayıcı hammaddesi, dinamit ve patlamayı kuvvetlendirecek gübre temini çalışmaları da eylem planı içinde yer alan militanlar tarafından elde ediliyordu.⁴⁶⁵

Planlama biraz gecikmişti ancak 15 Kasım'da bomba yüklü iki kamyonet İstanbul'da Neva Şalom Sinagogu ile Beth İsrail Sinagogu önünde aynı dakikalarda patladı. Saldırılarda 26 kişi yaşamını yitirmiş, 300'ün üzerinde de insan yaralanmıştı.⁴⁶⁶

Sinagoglara düzenlenen bombalı saldırılarla ilgili olarak yakalanan örgüt militanlarından Harun İlhan ifadesinde; dünyada ABD ve İsrail'in hukuk (kural) tanımazlığı sürdüğü müddetçe El Kaide ABD, İsrail ve İngiliz hedeflerine yönelik dünyanın değişik bölgelerinde saldırılar yapacaktır açıklamasında bulunuyordu.⁴⁶⁷

Sinagog saldırılarından beş gün sonra, 20 Kasım 2003 tarihinde yine İstanbul'da bu kez iki ayrı İngiliz hedefine; Taksim'deki İngiltere Başkonsolosluğuna ve Levent'teki HSBC Bankası binasına aynı anda intihar saldırısı düzenlenmişti.

---

⁴⁶⁴ Demirel, *Türkiye'de El-Kaide Unsurları*, s.102, 103.

⁴⁶⁵ Migaux, "Al Qaeda", *The History of Terrorism*, Chaliand ve Blin, (Ed.), s.337, 338; "Hürriyet, Milliyet, Radikal, Cumhuriyet, Zaman, 17/18.11.2003"den aktaran Necati Alkan, "Türkiye'nin Terörizmle Mücadele Deneyimi" Bal ve Özeren, *Uzakdoğudan Yeni Kıtaya Terörle Mücadele*, s.131; Demirel, *Türkiye'de El-Kaide Unsurları*, s.103, 104.

⁴⁶⁶ Demirel, age, s.120, 121.

⁴⁶⁷ Age., s.101.

Saldırılar yine ölüm arabaları ile eş zamanlı olarak gerçekleştirilmişti. Bu saldırılarda da 32 kişi yaşamını yitirmiş, 400'ün üzerinde insan yaralanmış, 70'in üzerinde de araç kullanılamaz hale gelmişti.⁴⁶⁸

ABD 11 Eylül saldırısı sonrasında Afganistan'ı müteakip Irak'ı da işgal etmişti ve terörle savaş da devam etmekteydi. El Kaide mensupları Afganistan'da olduğu gibi Irak'ta da faaliyet göstermekteydiler. Ancak Irak'ta sadece El Kaide mensupları mevcut değildi. İdeolojik olarak El Kaide'ye paralel yapıda pek çok örgüt işgale karşı faaliyette bulunmaktaydı. Bunlardan birisi de Molla Krekar tarafından kurulan Ensar El-Sünnet örgütüydü. Molla Krekar bir söyleşisinde⁴⁶⁹ “Amerika'nın Irak'ı işgal etmesi ile Sovyetler'in 1979'da Afganistan'ı işgal etmesi arasında hiçbir farkın olmadığı”ni ifade etmiş ve “El Kaide mensuplarının Irak'taki cihat örgütlerine katıldıklarına dair hiçbir şüphesinin bulunmadığı”ni belirtmişti. Afganistan'ın işgalinden sonra Irak'ın işgali, Afganistan üssündeki örgüt elemanlarının bir kısmının Irak'a da konuşlanmasına ve buralardaki örgütlerle, Batı'ya karşı birleşmeye ve bu üslerden eylem için Batı'ya yönelmeye neden olmuştu. Batı'nın Doğu'da açtığı cephele aynı zamanda Batı karşıtı örgütlere zemin hazırlıyor ve cephele örgütlerin üssü haline getiriyordu. Batı cephelelerden çekilmedikçe örgütler de üsleri savunmaya ve Batı'ya yönelik eylemlerine devam edeceklerdi.

Böyle de oldu ve İstanbul bombalamalarından kısa bir süre sonra, 11 Mart 2004'te Madrid'de 4 tren istasyonu havaya uçuruldu. Atocha tren istasyonu sabah saat 07.37'de yerle bir edilmişti. İstasyonda ve vagonlarda 199 kişi hayatını kaybetti, 500'den fazlası da yaralandı. Bu patlamaları, Santa Eugenia ve El Pozo istasyonlarındaki trenlerdeki diğer patlamalar takip etti. Toplamda 200 kiloluk 10 bomba patlamıştı. Londra merkezli Arap gazetesi El Kudüs El Arabi'ye gönderilen elektronik postadaki imza, İstanbul'daki saldırıları üstlenen imza ile aynıydı: Ebu Hafs El Mısıri Tugay. “Tugay”, yayınladıkları bir bildiriyle saldırıları üstlenmişti. Gelen bildiri: “Haçlı Avrupa'nın kalbine sızmayı ve Haçlı ittifakının merkezlerinden birine

---

⁴⁶⁸ Age., s. 121; “*Hürriyet, Milliyet, Radikal, Cumhuriyet, Zaman*, 21.11.2003”den aktaran Alkan, “Türkiye'nin Terörizmle Mücadele Deneyimi”, *Uzakdoğudan Yeni Kitaya Terörle Mücadele*, Bal ve Özeren, s.131.

⁴⁶⁹ “LBC Sat Television Transcript, 10 Ağustos 2003”den aktaran Jean-Charles Brisard, *Zarkavi-El Kaide'nin Yeni Yüzü* (Çev. Çetin Öngün), Ankara: Elips Kitap, 2007, s.121.

acı verici bir darbe vurmayı başardık⁴⁷⁰ deniliyordu. Yapılan operasyonlarda örgüt elemanlarının kaldığı bir dairede bulunan tehdit içerikli bir videokaset bulundu ve bu, El Kaide ve El Mısri örgütlerinin birleştiği ya da birlikte eylem yaptığının delili olarak görüldü.⁴⁷¹ Bombalar Avrupa’da patlamıştı ancak Avrupa ötesi de yine hedef olmaktan çıkarılmamıştı. Örgüt 2004’te yayımladığı başka bir bildiriye düşman olarak ilan ettiği ABD’ye karşı ellerindeki konvansiyonel, kimyasal, nükleer veya bakteriyolojik tüm silahları kullanmakla tehdit ediyor ve şu uyarıda bulunuyordu: “Kendinizi, 11 Eylül 2001’den daha karanlık günler yaşamaya hazırlayın.”⁴⁷²

Terör saldırılarının, İspanya Hükümeti’nin ABD’ye verdiği destekten kaynaklandığına inanan İspanyollar, seçimde oylarını savaş karşıtı Zapatero’ya verdi. Hükümet’in ilk icraatlarından biri de, Irak’taki askerlerini geri çekmek oldu. Zapatero 18 Nisanda şu açıklamayı yapıyordu: “Askerlerimizin, mümkün olan en kısa zamanda eve dönmesi için gerekenlerin yapılması konusunda Savunma Bakanlığı’na talimat verdim.”⁴⁷³ Terör stratejisinin aktörü, Batı nezdinde savaş stratejisinin aktörüne karşı asimetrik savaşta zafer kazanmış gibi görünüyordu.

Ve asimetrik savaş henüz sonlanmamıştı. Londra, 7 Temmuz 2005 sabahı tarihinin en büyük terör saldırıları ile uyandı. 142 yıllık dünyanın en eski metrosuna üç ayrı noktada bombalı saldırı yapılırken, aynı anda, iki katlı bir otobüs de havaya uçuruldu. Patlama saat 08.51’de Liverpool Street istasyonuna girmek üzere olan metroda oldu. İkinci patlama saat 08.56’da Russell Square ve King’s Cross istasyonları arasındaki metroda meydana geldi. Saat 09.17’de Edgware Road metrosunda üçüncü patlama oldu. Saat 09.47’de Tavistock meydanındaki otobüste meydana gelen dördüncü patlama ile panik havası başlamıştı. Dört ayrı intihar eylemcisi sırt çantalarında getirdikleri patlayıcılarla havaya uçmuştu. 50 dakikalık bir zaman dilimi içerisinde dört ayrı noktada gerçekleşen saldırılarda, resmi açıklamalara göre 54 kişi hayatını kaybetti ve 22’si ağır 700 kişi de yaralandı. İngiliz istihbaratı saldırıların üçü Pakistan, biri Jamaika asıllı dört İngiliz vatandaşı tarafından gerçekleştirildiğini ortaya çıkardı. Dördü de intihar saldırıları sırasında hayatını kaybetmişti. Londra saldırılarını

⁴⁷⁰ Şaban Arslan ve Devrim Tosunoğlu, *Dehşet Senaryosu*, İstanbul: Güncel Yayıncılık, 2004, s.234

⁴⁷¹ Brisard, *Zarkavi-El Kaide’nin Yeni Yüzü*, s.122; Demirel, *Türkiye’de El-Kaide Unsurları*, s.157; Arslan ve Tosunoğlu, *Dehşet Senaryosu*, s.232-234.

⁴⁷² Jean-Charles Brisard, *Zarkavi-El Kaide’nin Yeni Yüzü*, age., s.124.

⁴⁷³ Demirel, *Türkiye’de El-Kaide Unsurları*, s.157, 158; Arslan ve Tosunoğlu, *Dehşet Senaryosu*, s.234.

El Kaide ile bağlantılı iki örgüt üstlendi. Bunlardan biri olan Ebu Hafs El Mısri Tugayı, İstanbul ve Madrid saldırılarını da üstlenen örgüttü. İstanbul'daki saldırılar da Londra'daki gibi dört ayrı noktaya 'uyuyan yerel hücreler' tarafından gerçekleştirilmiş ve toplamda 58 kişi hayatını kaybetmişti. Saldırıların ikincisinde İngiliz Konsoloslugu ve İngiliz sermayeli banka seçilmişti.⁴⁷⁴

Saldırılardan tam iki hafta sonra 21 Temmuz'da Londra bir eylem dizisine daha sahne oldu. Üç metro istasyonu; Warren Street, Shepherd's Bush ve Oval istasyonlarında ve bir otobüste aynı anda küçük patlamalar oldu. Bu kez saldırılar ölen olmadan atlatıldı. Saldırıları yine El Kaide'ye bağlı Ebu Hafs El Mısri Tugayı üstlendi. Londra'ya düzenlenen ikinci bombalı saldırıya katılan ve İtalya'da yakalanan Hüseyin Osman sorgusunda eylemin ayrıntılarını anlattı: "İşgalci Amerikan ve İngiliz askerleri Irak'ta halkı öldürüyordu. Kadın ve çocukların katledildiği görüntüleri saatlerce izledik. Sonunda aramızda 'Büyük şeyler yapmalıyız. Bu katliamın intikamını almalıyız' diye konuştuk."⁴⁷⁵

2.5. SONUÇ

Evet, II. Bölüm itibariyle Körfez Savaşı, 11 Eylül Saldırısı, Afganistan Harekâtı ve İstanbul, Madrid, Londra Bombalamaları çerçevesinde uluslararası siyasetin dinamikleri ve siyasal şiddet olgusunu inceledik. Bu örneklerde aynı zamanda şiddetin değişen yüzünü ya da siyasal şiddet stratejilerini ve stratejilerin karşı karşıya gelişini, asimetrik savaşı da irdeledik.

Siyaseti siyasal şiddete yönlendiren unsurlar siyaseti harekete geçiren dinamiklerdir. İster aktör olarak devlet olsun, isterse terör örgütleri olsun siyasal şiddete başvurma nedenleri dinamiklerin yönetimini veya hegemonyasını ele geçirme ve elde tutma arzusu veya kaybetme korkusudur. Zira dinamiklerin yönetiminin ele geçirilmesi ekonomik refah, ideolojik özdeşlik ve varlığın devamına yönelik güvenlik unsurlarının koruma altına alınması, dinamiklerin yönetiminin kaybedilmesi ise fakirlik, ideolojik yalnızlaşma ve hatta yerküre üzerindeki varlığın yok olması anlamlarına gelmektedir.

---

⁴⁷⁴ Demirel, *Türkiye'de El-Kaide Unsurları*, s.28, 29, 159.

⁴⁷⁵ Age., s.160, 161.

İrdelediğimiz savaş ve terör örneklerinin zemininde de bu arzular ve kaygılar yatmaktaydı. Aktörleri siyasal şiddete bu dinamikler yönlendirmiştir.

Diğer taraftan, bu mücadelede aktörler güçlerine göre ya savaş boyutunda ya da terör boyutunda siyasal şiddet stratejilerine yönelmiştir: Biri kurallı, diğeri kuralsız, biri meşru kabul edilirken diğeri meşruiyet dışı, biri yüksek lojistik ve teknolojik gücü ile sonuca ulaşmaya çalışırken diğerinin ise sonuca ulaşmak için ince taktiklere başvurduğu stratejiler. Bu bölümde 20. Yüzyıldan 21. Yüzyıla dinamiklerin kayan zemininde incelediğimiz siyasal şiddet örnekleri ya da stratejilerinin, zaman zaman birbirinin yerine geçtiğini yani kurallının kuralsıza karıştığı, aktörlerin kuralları bırakarak kuralsız stratejiye yöneldiğini de görmekteyiz. Diğer taraftan, incelediğimiz örnekler; aynı dinamiklerin harekete geçirdiği her iki siyasal şiddetin karşı karşıya geldiği ve şiddetin icrasında da asimetrinin yaşandığı örneklerdir.

Siyasal şiddeti başlatan, ihtiyaçları gidermek için insanı harekete geçiren bedensel ve ruhani iç dürtülerin siyasete yansımış olan uzantıları yani ekonomi, ideoloji ve güvenlik dinamiklerinin zemininde 20. Yüzyılın son çeyreğinde kayma yaşanmaya başlamıştır. Bu zemin kaymasının tetiklediği ilk savaş Körfez Savaşı olmuş ve daha sonra buna tepkiyle ve değişen yüzüyle siyasal şiddet örnekleri 21. Yüzyıla sarkarak devam etmiştir.

Körfez savaşı, dinamiklerdeki zemin kaymasının şiddeti ortaya çıkardığı bir savaştı. Zira bu savaş, dinamikler üzerindeki hegemonyayı elinde bulunduran ABD'nin, hegemonyasını dayandırdığı zeminin altından kaymaya başladığı dönemde icra edilmişti. Bu savaş, ABD'nin dinamiklerin yönetimini kaybetmeye başladığı ve elde tutmak için şiddete başvurduğu bir savaştı. Savaş meydanı da doğal olarak dinamiklerin beslendiği zemindi. Bu zemin ise, yüzyılın başı itibarıyla hegemonya altına alınmışların coğrafyasıydı. Yani savaş, dize getirilmek istenenlerin coğrafyasında icra edilmiştir. Bir ara bu coğrafyanın kısmi kontrolü elden kaçırılmıştı ancak hegemonyanın kısmi kontrolü ise coğrafyanın kalan önemli kısmında ve küresel zeminde devam ediyordu. Aslında ABD için hegemonik zemin kayması bir müddet önce başlamıştı. Coğrafyanın tamamen elden çıkması hegemonyanın da tamamen elden çıkması demektir. Ve 1990 yılında böyle bir tehdit kendini göstermişti. Irak Kuveyt'i işgal etmiş ve dinamiklerin kontrolünü ele geçirmeye çalışmıştı.

Dinamiklerin kontrolü için yaşanan Körfez Savaşı'na, diğer bir ifadeyle hegemonya kavgasına tepki olarak ortaya çıkan 11 Eylül saldırısı da aslında dinamiklerin zemininin kaymasının ve küresel güç dengelerindeki değişimin bir ürünüdür. Refiğ'e göre 11 Eylül dünya tarihinin çok önemli bir dönüm noktasıdır. Bu, sıradan bir terör hareketi, sıradan bir dehşet hareketi değildir. Tarihi bir dönüm noktası olarak 11 Eylül "bir çağın sonu"nu sembolize etmektedir.⁴⁷⁶ Bundan sonra da Afganistan Harekâtıyla ve Avrupa'nın başkentlerinde yaşanan terör saldırılarıyla bir çağın sonu, teröre karşı savaş, savaşa karşı terör ile siyasal şiddet stratejilerinin karşı karşıya geldiği, asimetrik savaşların yaşandığı bir sürece tanık olmuştur.

Savaş stratejisine başvuran aktörlerin seçtiği meydan, dinamiklerin beslendiği hegemonya altındakilerin coğrafyası olurken, aynı dinamikler üzerinden buna tepki veren aktörlerin başvurduğu terör stratejisi için seçtiği meydan ise hegemonya sahiplerinin coğrafyası ve bu coğrafyanın ötesinde küresel olarak hegemon güçlerin hedef unsurlarının bulunduğu coğrafya olmuştur. 11 Eylül'den önce, 1998'de Nairobi ve Dar-es Selam'daki ABD elçiliklerine yapılan saldırılardan da sorumlu tutulan El Kaide örgütü uzun bir süre itibariyle (ABD ve Avrupa topraklarının ötesinde), yerel destekçi ve militanlarıyla beraber, Arap ülkeleri, Ortadoğu, Doğu Afrika ve Asya gibi dünyanın çeşitli bölgelerinde işin özü itibariyle Batı'nın menfaatlerine karşı eylemler gerçekleştirmiştir. Ancak 11 Eylül saldırıları ve İstanbul, Madrid ve Londra bombalamaları ile terör eylemlerinin Batı topraklarına taşınması, savaşa karşı terörün diğer bir ifadeyle asimetrik savaş zemininin hegemonya altındakilerin coğrafyasından hegemonya sahiplerinin coğrafyasına taşınmasına örnek teşkil etmiştir.

---

⁴⁷⁶ "Halit Refiğ"den aktaran Ahmet Davutoğlu, *Küresel Bunalım: 11 Eylül Konuşmaları*, İstanbul: Küre Yayınları, 2002, s.2.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEĞİŞEN DÜNYADA DİNAMİKLERDE VE SİYASAL ŞİDDETTE ZEMİN KAYMASI

II. Bölümde, uluslararası siyaset dinamiklerinin siyasal şiddeti nasıl tetiklediğini, siyasal şiddetin ne tür stratejilerle ya da değişen yüzüyle karşımıza çıktığını, aktörlerin hangi stratejilere başvurduğunu, meşru kabul edilen aktörlerin zaman zaman kuralları bırakarak meşruiyet dışına çıkışını ve her iki siyasal şiddet stratejisinin de zaman zaman asimetrik zeminde karşılaşmasının örneklerini incelemiştik.

Şiddetin tetiklenmesine etken faktör olarak, dinamiklerin yanı sıra aslında dinamiklerin yerleşik bulunduğu zeminin kaymasını da birlikte değerlendirmek gerekir. Zira yaşanan siyasal şiddet olayları dinamiklerin zemininin kayması ile de bağlantılıdır. Aktörleri şiddete yönlendiren bu zemini ve zeminle beraber dinamiklerin yönetimini kaybetme korkularıdır. Evet, 20. Yüzyılda zemin kaymıştır ve 21. Yüzyılda da bu kayma devam etmektedir. Dinamiklerin zemininde hegemonik güce sahip olanların altından, zeminle beraber dinamikler üzerinden sahip oldukları bu güç de kaymaktadır.

Bu durumda akla şu sorular gelmektedir: Kayan zeminin yeni coğrafyası neresidir? Kayan zemine kim yerleşmektedir? Kayan Zeminle birlikte siyasal şiddetin de zemininde kayma yaşanır mı ya da kayan zemin siyasal şiddeti ne yönde ve küresel çapta hangi coğrafyada nasıl etkiler?

Evet, araştırmamıza göre hegemonik güç Batı'dan Doğu'ya doğru kaymaktadır. Hegemonya'nın yeni sahipleri 21. ve 22. Yüzyıllarda Doğu coğrafyasından çıkacak gibidir. Uluslararası siyaset dinamiklerinin yönetim gücü Doğu zemininde yükselmektedir. Bu durum yani yukarıdaki sorularda ifade etmeye çalıştığımız zemin kayması siyasal şiddeti ve coğrafyasını nasıl etkileyecektir? Bu kez de savaşı Doğu'dan, terörü de bu savaşa karşı Batı'dan mı beklemeliyiz? Önümüzdeki süreç, yaşadığımız geçmiş sürece benzer şekilde yine asimetrik olarak teröre karşı savaş, savaşa karşı terör süreci mi olacaktır?

Çalışmamızın bu üçüncü bölümünde de bu soruların cevaplarını aramaya çalışacağız.

3.1. DİNAMİKLERİN HEGEMONYASINDA ZEMİN KAYMASI

3.1.1. Hegemonyanın coğrafyası değişiyor mu?

Tarihte hegemonik güce ulaşmış devletler genellikle aynı zamanda medeniyetin de temsilcisi olmuşlardır. Güç medeniyetle, medeniyet de güçle birlikte gelmiş ve birisinin kaybı diğerinin de kaybını getirmiştir. Medeniyetin kaybı kaçınılmaz olarak hegemonik gücün de elden çıkmasına neden olmuştur. Ve tarihte medeniyet, insanoğlunun ayrımıyla, önce Doğu coğrafyasında sonra Batı coğrafyasında yükselmiş, Doğu gücü kaybederken, Batı gücü ele geçirmiştir. Son olarak 20. Yüzyıldan başlayarak günümüzde, yani 21. Yüzyılda yeniden medeniyet ve güç Batı'nın altından Doğu'ya doğru kayıyor gibidir.

Tarihte Batı ile Doğu arasındaki bu zemin kayması Aydoğan'ın şu ifadelerinde yerini bulmaktadır:

Yazılı tarih, Batı'yla Doğu toplumları arasında birbirini ters orantılı etkileyen ilişkilerin ve çatışmalarla dolu süreçlerin tarihi gibidir. Doğu geliştikçe Batı, Batı geliştikçe Doğu gerilemiştir. Köleciliğin çözülüş dönemlerinde ve Orta Çağ'da, Avrupa ilkel bir gerilik içindeyken, Doğu'da Türk, Çin, Hint ya da Arap toplumlarında ileri düzeyde medeniyetler oluşuyor ve gelişkin sosyal ilişkiler ortaya çıkıyordu. Sonraki dönemde, dört yüzyıllık sömürgecilik döneminden geçerek sanayileşen ve bu yolla ekonomik üstünlüğü ele geçiren Batı, bu kez Doğu'nun yoksullaşmasına ve geri kalmasına neden oldu.⁴⁷⁷

Doğu gerilemişti ancak Batı'nın yükselişi de Doğu'dan bağımsız değildi.

Hobson'a göre;

500 ila 1800 tarihleri arasında Batı'dan daha gelişmiş olan Doğu, modern Batı medeniyetinin yükselişini mümkün kılan önemli bir rol oynamıştır. Önce Doğulular küresel bir ekonomi ve iletişim ağı kurdular ve M.S. 500 tarihinden sonra, Doğu'nun daha ileri "kaynak değerleri" (Doğu'ya ait düşünceler, kurumlar ve teknolojiler gibi) sonradan asimile olmaları Batı'ya yayıldı. 1492'den sonraki Batı Emperyalizmi Batı'nın yükselmesi için Doğulu ekonomik kaynakların tümünü kendine mal etmesi yolunda Avrupalılara önyak oldu. Kısacası, Batı kendi gelişiminde Doğu'nun yardımı olmaksızın

⁴⁷⁷ Metin Aydoğan, *Batı ve Doğu Uygarlıkları*, İstanbul: Umay Yayınları, 2006, s.13.

*özerk olarak öncü değildi. Doğu'nun katkıları olmaksızın bu yükseliş olası değildi.*⁴⁷⁸

Ancak tarihteki bu zemin kaymaları tekerrür ediyor gibidir. “Günümüzde, 21. Yüzyılda, Doğu-Batı ilişkilerinde yeniden bir denge oluşmaktadır. Geriden gelerek Batı’yı yakalayan ve Japonya, Çin, Rusya gibi ülkelerin başını çektiği Doğu, gerileme dönemine giren Batı’yı yakalama ve yeniden geçme sürecine girmiş bulunmaktadır.”⁴⁷⁹

Refiğ, Batı medeniyetinden Toynbee ve Doğu medeniyetinden İbn Haldun’a atıf yaparak tarihteki medeniyetleri ve günümüzdeki Batı medeniyetinin durumunu şu şekilde değerlendirmektedir:

*Toynbee'nin medeniyetler anlayışı, İbn Haldun'un medeniyetler anlayışı ile çok ilginç paralellik gösterir. Toynbee, tıpkı İbn Haldun'un tanımladığı gibi medeniyetlerin canlı organizmalar olduğunu, doğduklarını, geliştiklerini, büyüdüklarını ve bir çöküntü dönemine girdiklerini ve sonunda ortadan kalktıklarını, nitekim bu yüzdendir ki dünya tarihinde 20 küsur medeniyetin tarih sahnesinden silindiğini ifade ediyor. Yine Toynbee, gayet ilginç bir şekilde 'Batı medeniyeti bir çöküntü içindedir' diyor.*⁴⁸⁰

20. Yüzyıl itibariyle medeniyeti ve hegemonik gücü Batı’da ABD temsil etmekteydi. ABD’nin bu konumu tarihteki medeniyet seyrinin aksine devam edebilir miydi? Kennedy de bu konuda bir soru sormakta ve cevabını da vermektedir: “Birleşik Devletler mevcut konumunu koruyabilir mi sorusuna verilecek tek cevap ‘hayır’dır. Bu da sırf, sürekli başkalarının önünde bulunmanın hiçbir toplumun kaderi olmayışındandır.”⁴⁸¹

Hegemonik güç olarak ABD’nin tek başına dinamikleri yönetme döneminin sona ermekte olduğunun ve dinamiklerin yönetimi zemininin kaymaya başladığının işaretleri bir süreden beri görülmektedir. Wallerstein’e göre de hegemonik güç ABD’nin elinden çıkmaktadır. Ona göre, “Dünya sisteminde ABD hegemonyası döneminden (1945-1990) çıktık ve hegemonya sonrası bir döneme girdik... Bu, sonucun daima belirsiz olduğu bir Araf çağı olacaktır.”⁴⁸²

---

⁴⁷⁸ John M. Hobson, *Batı Medeniyetinin Doğulu Kökenleri*, (Çev. Esra Ermert), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008, s.18.

⁴⁷⁹ Aydoğan, *Batı ve Doğu Uygarlıkları*, s.13.

⁴⁸⁰ “Halit Refiğ”den aktaran Davutoğlu, *Küresel Bunalım: 11 Eylül Konuşmaları*, s.30.

⁴⁸¹ Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, s.629.

⁴⁸² Wallerstein, *Liberalizmden Sonra*, s.19.

Evet, Batı'nın altındaki zemin kaymaktadır. Tarihte hiçbir zaman medeniyet kayması barış ve sükûnet içinde olmamıştır. Bu geçişler sancılı ve bunalımlıdır. Davutoğlu'na göre de "Çok büyük bir medeniyet bunalımıyla karşı karşıyayız... 11 Eylül şunu gösterdi: Dünyada söz konusu olan medeniyet bunalımı, aslında Amerika'nın kalbinde de söz konusu."⁴⁸³

Medeniyet ve hegemonik gücün kaynağı olan dinamiklerin yönetimi ABD'nin elinden çıkmaktadır ancak istikameti neresidir ve gücün yeni sahibi kim olacaktır? Brzezinski'ye göre 1990'lı yıllarda tek küresel güç olarak görünen ABD'nin bu sıfatına ve niteliğine meydan okuyabilecek potansiyel meydan okuyucuların hepsi Avrupa-Asya kıta bloğuna konumlanmışlardır.⁴⁸⁴

Kayan zeminde gücün yeni sahibine yönelik olarak Khanna, ABD tarihinde bulunmuş bir öngörünün ötesinde daha net bir öngöründe bulunmaktadır: "Yüzyıl kadar önce Theodore Roosevelt cesurca, 'Atlantik Çağ şimdi gelişiminin doruklarında ama çok yakında sahip olduğu bütün kaynakları tüketecek. En görkemli çağ olması beklenen Pasifik Çağ ise daha yeni uyanıyor' demişti. Atlantik Çağ'a önce Avrupa sonra Amerika önderlik etti. Pasifik Çağ'a ise sadece Çin önderlik edecek."⁴⁸⁵

Hegemonyanın Doğu'ya kayan coğrafyası ve gücün yeni sahibi olması muhtemel olan Çin acaba bu güce sahip olma ve medeniyeti temsil etme kabiliyetine sahip mi? Tarihte bu kavramlara hiç yakın oldu mu? Harman, insanların şehirlerde yaşamaya başlaması manasında medeniyeti 5000 yıl kadar geriye götürmektedir. Ona göre Avrupalı tarihçiler dünya tarihini Ortadoğu'dan başlatırlar ve daha sonra Yunanistan ve Roma'dan Batı Avrupa'ya geçiş yaparlar. Ancak medeniyet kuzey Çin'de başlamıştır ve insanlığın önemli teknik icatları bakımından Avrupa'daki örneklerinden daha üstün bir imparatorluk kurulmuştur. Romalılar döneminde İmparatorluğun sahip olduğu yollar 5984 km. iken bu Çin'de 6800 km.'ye ulaşmıştır.⁴⁸⁶

---

⁴⁸³ Davutoğlu, *Küresel Bunalım: 11 Eylül Konuşmaları*, s.10, 12.

⁴⁸⁴ Özdağ, Özdağ, "Yeniden Yapılan Ortadoğu", *Irak Krizi (2002-2003)*, Özdağ, Laçiner, Erkmen, (Ed.), s.77.

⁴⁸⁵ Parag Khanna, *Yeni Dünya Düzeni*, (Çev. Elif Nihan Akbaş), İstanbul: Pegasus Yayınları, 2008, s.349.

⁴⁸⁶ Chris Harman, *A People's History of the World*, New York: Bookmarks Publications Ltd., 2008, s.17, 54.

M.Ö. 2000’de Kuzey Çin, dünyanın dört eski medeniyetinden birinin doğumuna şahitlik ediyordu. Çin medeniyeti, Mısır, Mezopotamya ve Hint medeniyetlerinden sonra gelişme göstermekle birlikte pek çok formuyla ve kesintisiz olarak 4000, hatta daha da eskilere kadar varlık izleri bırakmıştır.⁴⁸⁷

Çin siyasal bir aktör olarak kimliğini ortaya koyduğundan itibaren ve Batı’nın gücü ele geçirmeye başlamasına kadar geçen yaklaşık 3500 yıllık bir dönemde ekonomi, bilim ve teknoloji alanında ipleri elinde tutmayı başarmıştır. Tarih sahnesinde M.Ö. 2000’de Xia Hanedanlığı ile siyasal bir varlık olarak kendisini gösteren ve daha sonra hanedanlıklar üzerinden siyasi birliğini ilk defa M.Ö. 221 yılında Qin Hanedanlığı zamanında gerçekleştiren Çin, Han Hanedanlığı’ndan (M.Ö. 206 – M.S. 220) 16. Yüzyıla kadar dünyanın teknoloji lideri konumundaydı ve bu bin yıldan fazla bir süre içinde, Çin ekonomisinin kişi başına GSYH ile ölçülen performansı Batı Avrupa’nın ekonomik performansının üzerindeydi.⁴⁸⁸

Hobson, Avrupa’da M.S. 600 yıllarında yaşanan tarım devrimini gerçekleştiren temel teknolojilerin pek çoğunun Doğu’dan geldiğini düşünmektedir:

1000 yılından sonra Batı’daki Rönesans ve bilimsel devrim gibi çeşitli ticari, üretimsel, finansal, askeri ve denizcilik devrimini harekete geçiren temel teknolojiler ve kurumlar ilk önce Doğu’da geliştirilmiş, ardından Avrupalılar tarafından içselleştirilmiştir. 1700 sonrasında İngiliz tarım ve sanayi devrimine ivme sağlayan teknolojilerin ve teknolojik fikirlerin çoğu da Çin’den gelmiştir. Dahası, Çin’e ait fikirler Avrupa Aydınlanmasının harekete geçmesine de yardım etmiştir.⁴⁸⁹

20. Yüzyılda hegemonyayı hem ele geçirirken hem de kaybederken Batı’nın Doğu’da başvurduğu siyasal şiddetin tetikleyicisi olan petrol, doğalgaz ve bunların dışında daha pek çok önemli maddenin ya da icadın yeri Milattan öncesine uzanan tarihiyle birlikte Çin’di:

M.Ö. 6. Yüzyılda evlerde yakıt ve aydınlatma amaçlı olarak Çinliler tarafından kullanılıyordu. M.Ö. 513 tarihinde ilk dökme demir nesne, yine M.Ö. 2. Yüzyılda da ilk çelik üretimi Çin’de yapıldı. Dokuzuncu yüzyılda kredi amacıyla ilk kâğıt para yine Çin’de icat edildi. Dünyanın önemli icatları

⁴⁸⁷ Witold Rodzinski, *A History of China*, Londra: Prgamon Press, V: I, 1979, s.1.

⁴⁸⁸ Rasim Yılmaz ve Cüneyt Koyuncu, *Çin: Dragon Ekonomisinin Önlenemeyen Yükselişi*, Bursa: Ekin Kitabevi, 2005, s.2, 7.

⁴⁸⁹ Hobson, *Batı Medeniyetinin Doğulu Kökenleri*, s.35.

*olarak kabul edilen matbaa, barut ve pusula da Çin'den dünyaya yayılan buluşlardı.*⁴⁹⁰

Batı'nın bilim ve teknoloji alanında hamle yapmasını sağlayan medeniyet Doğu'daydı. Ancak Doğu sadece Çin'le sınırlı değildi. Örneğin, “Osmanlı İmparatorluğu birçoğu Batı Avrupa'ya yayılan çeşitli askeri teknolojik buluşların merkezi idi. Türk tüfekleri özellikle Doğu'da Orta Asya'dan Hindistan'a, Batı'da ise Avrupa'ya kadar çok hızlı yayıldı... Avrupa askeri devriminin bütün önemli teknolojik özelliklerinin kökenleri Doğu'da idi ve 19. Yüzyıla kadar Doğu Batı'nın önündeydi.”⁴⁹¹ Doğu'dan Batı'ya uzanan medeniyetin unsurları sadece askeri bilim ve teknolojiden de ibaret değildi. Doğu'dan Batı'ya tıp, felsefe ve diğer toplumsal yaşam alanlarındaki medeniyet örnekleri de aktarılmıştı. Kısacası zeminin kaymakta olduğu Doğu, medeniyetle çok öncesinden ve köklü olarak tanıştı.

Zeminin, dinamiklerle birlikte kaydığından bahsetmiştik. Dinamiklerle birlikte medeniyet ya da medeniyetle birlikte dinamiklerin yönetimi, hâkimiyeti el değiştirmektedir. Uluslararası siyaseti belirleyen ekonomi, güvenlik ve ideoloji üzerindeki hâkimiyet Doğu'nun eline geçmektedir. Ekonomi dinamiğindeki zemin kayması diğer dinamiklerin zeminini etkilediği gibi güvenlik, ekonomi ve ideolojiyi, ideoloji de güvenlik ve ekonomi dinamiklerinin zeminini etkilemektedir. Şimdi yükselen yeni hegemon adayıyla birlikte dinamiklerin de Doğu'da yükselişini irdeleyelim.

3.1.2. Ekonominin Hegemonyasında Zemin Kayması

Paul Kennedy “*Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*”ni incelemişti. Çalışmamızın bu kısmı ise Kennedy'nin işaret ettiği son duraktan yani çöküşten hareketle yeni yükselişleri ve daha sonra da yinelenen bir döngü gibi yükselişten sonra tekrar muhtemel bir düşüşün siyasal stratejilere yansımaları içerecektir.

---

⁴⁹⁰ “Tsun Ko, ‘The Development of Metal Technology in Ancient China’, Cheng-Yih Chen (ed.), *Science and Technology in Chinese Civilisation*, Sigapur: World Scientific, 1987, s.229-238; Peter J. Golas, *Science and Civilisation in China*, V (13), Cambridge: Cambridge University Press, 1999, s.190-197; Robert Temple, *The Genius of China*, Londra: Prion Books, 1999, s.119-120”den aktaran Hobson, *age.*, s.64-70.

⁴⁹¹ *Age.*, s.194.

3.1.2.1. Çöküş ve Yükseliş

Batılı bir düşünür olarak Kennedy, 20. Yüzyılda gücü ele geçiren ve aynı dönemde yine kaybetmekte olan ABD'yi işaret ederek, sürekli başkalarının önünde ya da hegemonik güç olarak sürekli zirvede bulunmanın hiçbir toplumun kaderinde olmadığından bahsediyordu. Yükselişin bir gün mutlaka çöküşle neticeleneceğini ifade ediyordu. Yine Batılı bir düşünür olan Marx'a göre de ekonomi zemininde sınıfsal olarak güçler çöküş ve yükseliş döngüsü içerisinde:

Marx'ın düşüncesinde tarih, üretim araçlarının sürekli el değiştirmesi, dolayısıyla sınıfsal yapının sürekli değişiminden ibarettir. Ona göre, her üretim tarzında egemen sınıflar, yükselen sınıflar ve çöken sınıflar vardır. Çöken sınıflar bir önceki dönemin hâkim sınıflarıdır. Üretim tarzının değişimi ile birlikte gücü azalan bu sınıflar, zamanla önemlerini yitirirler ve yok olurlar. Yeni üretim tarzının hâkim sınıfı, üretim güçlerini elinde bulunduran ve ilişkileri belirleyendir. Yükselen sınıflar ise, sömürülen ve bu nedenle mevcut üretim tarzına muhalif olan sınıflardır. Bu durumda, her üretim tarzı kendi muhalifini, dolayısıyla da geleceğin yükselen sınıfını içinde taşımaktadır.⁴⁹²

Küresel güçler arasındaki yükseliş ve çöküş döngüsü bugün bir kez daha yaşanmakta gibidir. 20. Yüzyılın ilk yarısı itibarıyla hegemonik gücün zirvesinde bulunan ABD'nin de kendisinden önceki güçlerin akıbetine uğrayacağına ilişkin Polito şu değerlendirmede bulunmaktadır:

Amerikan yüzyılı her şeyden önce Birleşik Devletler ekonomisinin o muazzam egemenliğine, dinamizmine ve büyüklüğüne dayanmaktadır. Daha 1920'li yıllarda dünyanın toplam endüstriyel kapasitesinin % 40'ına Birleşik Devletlerin sahip olduğunu unutmayalım. Bu durumun sona ereceğini düşünüyorum. Amerika demografik olarak küçülecek; zaten epeydir dünyanın üretim kapasitesinin küçük bir parçasını temsil ediyor. Amerika'nın dünyanın endüstri motoru olmaya devam edebileceği konusunda, en azından 20. Yüzyılın büyük bölümünde görüldüğü biçimiyle, büyük kuşkuvarım var. Büyük Britanya da tarihin belli bir noktasında, en büyük kapitalist güç olmaktan çıktı. Dünyanın geniş alanlarının genel olarak endüstrileşmesiyle birlikte bir üretici sistem olarak Amerika'nın sahip olduğu göreceli güç de azalacaktır.⁴⁹³

Bu perspektiften bakarak, Wallerstein'e göre de ABD hegemonyası çökmüştür. O, bu çöküşü dile getirirken çöküş üzerindeki değerlendirmesini de şu şekilde yapmaktadır:

Çöken ilk hegemonik güç biz değiliz. Büyük Britanya çöktü. Birleşik Eyaletler çöktü. Ve en azından Akdeniz dünya ekonomisi bağlamında, Venedik çöktü...

⁴⁹² Örs, 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler, s.16.

⁴⁹³ Eric Hobsbawm, Söyleşi: Antonio Polito, Yeni Yüzyılın Eşiğinde (Çev. İbrahim Yıldız), New York: The New Press, 2000, s.58.

*Düşüş o kadar berbat mı? Belki de rahmetlerin en büyüğü odur... Dünyanın efendisiydik... Efendiler olarak sevildik ama nefret de edildik. Kendimizi sevdik ama kendimizden nefret de ettik. Artık daha dengeli bir vizyona ulaşabilir miyiz? Belki, ama korkarım henüz değil. Sanırım, tarihsel yörüngemizin üçüncü kısmına, muhtemelen hepsinin en engebeli, en canlandırıcı, en dehşet verici olanına yaklaşıyoruz.*⁴⁹⁴

Wallerstein, Araf çağı olarak gördüğü bu belirsizlik döneminin geriliminin, Kondratief (A: yükselme/birikim ve B: çöküş/kriz) modeliyle açıklama getirmeye çalıştığı ekonomik açıdan Kuzey-Güney istikametinde olacağını düşünmektedir. Ona göre;

*Şu anda, 1967-73'ten beri süre giden Kondratief B safhasının en uç noktasındayız. Son ve muhtemelen en dramatik batışın eşiğindeyiz. Bu, 1873'ten 1896'ya kadar süren Kondratief B safhasındaki 1893-96 batışına benzemektedir. Etkisi Kuzey'in farklı kesimlerinde çeşitlilik gösterecek, fakat Güney'in çoğu kesiminde muhtemelen çok büyük olacaktır. bir diğer büyük A safhasına gireceğiz... Şimdi yeni bir dönemde, kapitalist dünya Bununla birlikte dünya ekonomisi tepeden tırnağa sarsıldıktan sonra bu safhadan çıkacak ve ekonomisinin parçalanma dönemi olarak tanımlamayı tercih ettiğim bir dönemdeyiz.*⁴⁹⁵

21. yüzyılda zemin kaymasına, diğer bir ifadeyle ABD'nin çöküşüne ilişkin başka bir değerlendirmeye göre ABD için;

*'2020 sonrasında mali görünüm düpedüz kıyamettir... Amerika Birleşik Devletleri hızla tarihsel bir dönüm noktasına yaklaşmaktadır: Ya mali durumunu düzene sokmak için harekete geçecek ve böylece dünya düzeninde üstünlük sahibi olmanın önkoşullarını yeniden sağlayacak ya da bunu başaramayacak ve bunun ulusal ve uluslararası sonuçlarına katlanacaktır.*⁴⁹⁶ *Gecikmesi halinde ABD, büyük olasılıkla antik Roma veya 20. Yüzyıl İngiltere'si gibi diğer büyük güçlerin kaderini paylaşarak mali dar boğaza girecektir... Amerika'nın önemli bir dünya rolü oynama kapasitesinde, önce sabit ve hatta sonunda nihai bir düşüşle sonuçlanacaktır. Hem yurtiçinde hem de yurtdışında süregiden uzun süreli sıkıntılar, Amerika'nın canlılığını yok ederek Amerikan toplumunu daha fazla demoralize edecek, ...bir zamanlar kibirle kendini ilan ettiği 21. Yüzyılın sahibi unvanının sonunu getirecektir.*⁴⁹⁷

Brookings Enstitüsü'nün 2011 tarihli raporuna göre ABD'de fakirlik son on yılda yaklaşık % 33 oranında arttı. Fakir bölgelerdeki halkın yüzde 40'ı ise açlık sınırının altında yaşıyor.⁴⁹⁸ Öğütçü'ye göre de ekonomik veriler, 2032'ye kadar ABD'nin sanayi sonrası yeni bir Üçüncü Dünya ülkesi olacağına işaret ediyor.

⁴⁹⁴ Wallerstein, *Liberalizmden Sonra*, s.189.

⁴⁹⁵ Age., s.27, 231.

⁴⁹⁶ "R.C. Altman ve R.N. Haass"dan aktaran Zbigniew Brzezinski, *Stratejik Vizyon: Amerika ve Küresel Güç Buhramı*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2012, s.62.

⁴⁹⁷ Age., s.62, 91.

⁴⁹⁸ *Taraf*, 'Dış Haberler', 4 Kasım 2011, s.18.

Yoksulluğun ve gelir düşüşünün devam etmesi halinde hane halkı gelir dağılımında ABD'nin 2032'ye kadar Çin ve Meksika'dan farkı olmayacak.⁴⁹⁹ Zenginlikten fakirliğe doğru Avrupa kıtası da ABD ile aynı istikamette yol almaktadır. Yoksullukla mücadele için çözümler arayan Oxfam organizasyonunun bir araştırmasına göre 2025 yılında Avrupa'da nüfusun üçte biri yoksul duruma düşebilecek. Kıtadaki yoksul sayısının 2025 yılına kadar 25 milyon kişi artarak 146 milyona ulaşabileceği öngörülmektedir.⁵⁰⁰

ABD ile birlikte Batı Yarımkürede yer alan ve refah düzeyi yüksek olan Avrupa Birliği'nde de büyük sarsıntılar yaşanmaktadır. 2008 dünya ekonomik krizinden sonra ABD ve Avrupa Birliği ekonomilerinin büyüme oranları eksilere düşmüş ve hatta bazı Avrupa ülkeleri ekonomik açıdan batma noktasına gelmiş, Birlik tarafından çeşitli kurtarma paketleri hazırlanmıştır. Medyada yer alan ve ABD ve Avrupa ülkelerinin 2010 yılındaki ekonomik bilançosunu yansıtan bazı satırbaşları şu şekilde olmuştur: “ ‘ABD’de dört eyalette beş banka daha kapandı. Böylece ABD’de bu yıl kapanan banka sayısı 108’e çıktı’... ‘Avro Bölgesi ekonomi ve maliye bakanları, 110 milyar avroya ulaşan Yunanistan’ı kurtarma paketine onay verdi’... ‘Fransa’da Bakanlar Kurulu, emeklilik yaşının 60’dan 62’ye yükseltilmesini de içeren emeklilik reformu taslağını onayladı’... ‘İtalya, 2012 yılına kadar bütçe açığını azaltmak için hazırlanan 25 milyar avroluk tasarruf planını kabul etti’... ‘AB maliye bakanları, İrlanda’yı kurtarmak için hazırlanan 85 milyar avroluk kredi paketini onayladı’... İngiltere’de temmuz ayında dış ticaret açığı 8.7 milyar dolarla rekor kırdı’... ‘İngiltere harcama kesintisi programını açıkladı. Ülkede yarım milyona yakın insan gelecek 4 yılda işten çıkarılacak’... (Fransa Başbakanı) ‘Önümüzde çaba göstermemiz gereken birkaç yıl daha var. Borç krizi ışığında, artık iflas, soyut bir kelime olmaktan çıktı.’... ‘Avrupa Merkez Bankası Başkanı, Avrupa ekonomisinin I. Dünya Savaşı’ndan buyana en derin ekonomik krizi yaşadığını söyledi’... Uluslararası Para Fonu (IMF) Başkanı ‘Ufukta kara bulutlar dolaşiyor. Özellikle Avrupa Birliği ve ABD gibi gelişmiş ülkelerde kara bulutlar dolaşiyor. Finansal istikrarsızlık ve küresel talebin muhtemel çöküş riskine koştuğu fikrindeyiz’... ‘2011’de, Yunanistan ve

⁴⁹⁹ Mehmet Ögütçü, “Yeni Küreselleşme Düzeni”, *Milliyet*, 5 Ocak 2013, s.13.

⁵⁰⁰ *Taraf*, ‘Ekonomi’, 13 Eylül 2013, s.6.

İrlanda'dan sonra Portekiz de Avrupa Birliği'nden acil yardım talebinde bulunmak zorunda kaldı'.”⁵⁰¹

2013'ün Şubat ayında toplanan Avrupa Birliği devlet ve hükümet başkanları AB'nin 2014-2020 bütçesini tarihinde ilk kez kesinti yaparak karara bağladı. AB Komisyonu'nun gelecek 7 yıl için 1 trilyon 33 milyar avro düzeyinde olmasını önerdiği bütçe, kriz nedeniyle 908 milyar avroya indirildi.⁵⁰² Bu kararla, Komisyon'un önerdiği rakamdan yaklaşık % 12'lik bir kesinti yapılmış oluyordu.

Rusya Devlet Başkanı'nın ekonomi danışmanı, Avrupa'nın içinde bulunduğu borç kriziyle mücadele etmesi için IMF aracılığıyla finansal yardımda bulunmaya hazır olduklarını belirtiyordu. Avrupa için diğer bir kurtarıcı da Çin'di. Çin yardıma hazır olduğunu belirtmekle birlikte Avrupa Finansal İstikrar Fonu Başkanı, Çin'in Fon'a yatırım yapması halinde yuan cinsinden tahvil ihraç edebileceğini ifade ediyordu.⁵⁰³

Wallerstein, hegemon ABD yönetiminde bulunan dünya ekonomisinin yükselişten sonra şu anda çöküşü yaşadığı ve ekonomi dinamiğinin yönetimin ABD hegemonyasından koptuğu tespitini yaparken meydana gelen gerilimin istikametini de Kuzey-Güney doğrultusunda görmektedir. Bize göre ise istikamet Kuzey-Güney doğrultusunda değil, Batı-Doğu istikametindedir. Dinamiğin yönetim istikameti Batı olarak addedilen Kuzey Amerika ve Avrupa'dan, Doğu olarak addedilen Asya'ya kaymaktadır. Hegemonyanın yeni zemini 21. ve 22. Yüzyıl boyunca Asya olacak gibi görünmektedir.

Bergesen ve Lizardo'ya göre de, Avrupa'da İspanyol Habsburg Hanedanlığının 16. Yüzyılın başlarında yakaladığı hegemonya zirveye ulaştıktan sonra uzun bir düşüş dönemi yaşamıştır. Bunu 18. Yüzyıl sonları ve 19. Yüzyıl ortaları arasında hüküm süren İngiliz hegemonyası takip etmiş, bu gücün düşüşünün ardından ise 20. Yüzyıl ortalarına kadar ABD hegemonyası hüküm sürmüştür. Günümüzün ekonomik eğilimleri de bir sonraki hegemonik merkez olarak Asya'yı işaret etmektedir.⁵⁰⁴

---

⁵⁰¹ Agk., 1 Ocak 2011, s.6, 8-10 Kasım 2011, s.3, 6, 8 Nisan 2011, s.6.

⁵⁰² Agk., 9 Şubat 2013, s.7.

⁵⁰³ Agk., 'Ekonomi', 30 Ekim 2011 ve 1 Kasım 2011, s.6.

⁵⁰⁴ Albert J. Bergesen ve Omar A. Lizardo, "Terrorism and Hegemonic Decline", *Hegemonic Decline: Present and Past*, Jonathan Friedman and Christopher Chase-Dunn, (Ed.), Boulder: Paradigm Publishers, 2005, s.231.

Güç zeminindeki kaymanın yeni adresi olarak Brzezinski de aynı coğrafyayı işaret etmektedir. Ona göre Avrasya dünyanın demografik ve jeopolitik eksenidir:

*Avrasya yerkürenin en büyük kıtası ve jeopolitik olarak ekseni konumundadır. Avrasya'yı domine eden bir güç, dünyanın en gelişmiş ve ekonomik anlamda en verimli üç bölgesinden ikisini (Asya ve Afrika) kontrol edecektir. Dünya nüfusunun yaklaşık % 75'i Avrasya'da yaşamaktadır ve dünyanın fiziksel varlığının büyük bir kısmı da, hem girişim olarak hem de yeraltı zenginlikleri olarak, burada bulunmaktadır. Dünyanın en halkçı iki bölgesel hegemonya ve global nüfuz sahibi olmaya aday ülkesi de Avrasya'dadır.*⁵⁰⁵

Mackinder 20. Yüzyılın başında yaptığı “Tarihin Coğrafik Ekseni” adlı çalışmasında dünya hâkimiyeti için Avrasya'yı işaret eden bir deyişi hatırlatmaktadır: “Doğu Avrupa'ya hükmeden Anakara'ya, Anakara'ya hükmeden Dünya Adası'na, Dünya Adası'na hükmeden de Dünya'ya hâkim olur.”⁵⁰⁶ Mackinder'e göre “dünya adası” Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarını, Anakara (Heartland) ise Avrasya'yı ifade etmekteydi. Bu teori ya da deyişe göre dünya hâkimiyeti; bu hâkimiyet için merkez olan Avrasya'dan geçmektedir.⁵⁰⁷

Mackinder'in dünyaya hâkim olmak için hükmedilmesi gereken yer olarak işaret ettiği ‘Anakara’da Çin bulunmaktadır. Çin yaklaşık 4000 yıldır bu bölgeye hükmetmektedir ve “Amerika'nın muhtemel halefi olarak adı geçen Çin, etkileyici bir imparatorluk soyuna ve binlerce yıllık başarılı tarihinde büyük pay sahibi olan dikkatle ayarlanmış, sabırlı bir stratejik geleneğe sahiptir. Çin, uluslararası saygınlık için kendine yer açmaya çalışmakta ve geleceğe dair özgüveni giderek artmaktadır.”⁵⁰⁸

Khanna'ya göre de, büyük nüfusu, endüstriyel üretimi ve finansal zenginliğinin birleşimi, Çin'i alternatifsiz bir potansiyelle bir süper güç haline getirecektir.⁵⁰⁹

İnsan, uluslararası siyasetteki bir aktör için gücün unsurlarındandır. Güç için, özellikle de hegemonik güç için nüfus büyüklüğü vazgeçilmez bir öneme sahiptir. ABD 300 milyon civarında ve dünya nüfusunun yaklaşık % 4,5'i kadar bir nüfus

⁵⁰⁵ Zbigniew Brzezinski, *Büyük Satranç Tahtası*, (Çev. Ertuğrul Dikbaş ve Ergun Kocabıyık), İstanbul: Sabah Kitapçılık San. Ve Tic. A.Ş., 1998, s.31.

⁵⁰⁶ <http://cambridgeforecast.wordpress.com/2006/11/03/geopolitics/>; http://dspace.wbpublibnet.gov.in:-8080/jspui/bitstream/10689/10913/6/Chapter%203_191%20-%20271p.pdf; <http://geography.about.com/library/misc/blmackinder.htm> (Erişim: 13.12.2013).

⁵⁰⁷ <http://www.turkishnews.com/tr/content/2010/12/08/kalpgah-ve-kenar-kusak-teorileri-2/>, (Erişim: 13.12.2013).

⁵⁰⁸ Brzezinski, *Stratejik Vizyon: Amerika ve Küresel Güç Buhranı*, s.99.

⁵⁰⁹ Khanna, *Yeni Dünya Düzeni*, s.15.

büyüklüğü ile 20. Yüzyılda hegemonya kurabilmiştir. Yeni hegemon adayı Çin ise 21. Yüzyılda ABD nüfusunun dört katından fazla ve dünya nüfusunun yaklaşık % 20'si kadar nüfus büyüklüğüne sahiptir. (Bkz. Tablo 3.1)

Tablo 3.1: 2013 İtibariyle Bazı Bölgeler ve Ülkelerin Nüfus Büyüklükleri⁵¹⁰

Dünya	6.974.200.000
Euro Bölgesi	332.900.000
Doğu Asya & Pasifik	1.974.200.000
Çin	1.344.100.000
Rusya	143.000.000
ABD	311.600.000

Böyle bir nüfus büyüklüğü ile dinamiklerin yönetimini ele alması halinde Çin'in 21. Yüzyılda hegemonik bir güç olması kaçınılmazdır. Aslında Çin bu güce yabancı değildir:

Çin'in tarihte böyle bir rol oynadığı söylenebilir. Asya, Batılı güçlerin gelişi ve Japonya'nın II. Dünya Savaşı sırasında kendi hegemonyasını kurma çabasından çok önce yüzyıllarca süregelen ve merkezde Çin'in bulunduğu bir hegemonik sistem içerisinde olmuştur. Bu sisteme 'Ming/Qing Fidyeye Ticaret Sistemi' adı verilmektedir. Bu, Çin'in Asya'daki diğer krallıklara, onları fidye karşılığı tanıma ve ticari imtiyazlar vermek şeklindeki metotlarla nominal üstünlüğünü kabul ettirdiği bir sistemdir.⁵¹¹

Günümüzde de Çin bunu tekrar başarmak üzeredir. 20. Yüzyılın son çeyreğinde ekonomi stratejilerinde yaptığı değişikliklerle 21. Yüzyılda hegemonyaya giden ivmeyi yakalamış görünmektedir:

21. Yüzyılın ilk on yılında, Çin ani bir hamleyle önde gelen dünya güçleri arasına yükselmiştir. Çin'in ekonomik ve sosyal modernleşmesindeki benzeri görülmemiş sıçrama, 1978'de Deng Xiaoping'in piyasanın serbestleştirilmesi yönündeki cesur kararları ile Çin'i dış dünyaya "açan" benzersiz ulusal

⁵¹⁰ World Bank, (2013), *The Little Data Book 2013*, Washington, DC: World Bank. doi: 10.1596/978-0-8213-9812-8., s.2, 16, 51, 58, 175, 221.

⁵¹¹ "Hamashita Takeshi, *Kindai Chuugoku-no Kokusai-teki Keiki: Chouko Boueki Shisutemu to Kindai Ajia*, Toukyou Daigaku Shuppankai: Tokyo, 1990,"dan aktaran Bahadır Pehlivan Türk, "Uluslararası Politikada Çin: Çin Hegemonik Bir Güç Olabilir mi?", *Dünya Düzeninde Çin*, Selçuk Çolakoglu (Der.), Ankara USAK Yayınları: 58, 2012, s.49, 50.

*büyümesiyle başlamıştır. Çin'in yükselişi Batı'nın tekil üstünlüğünün sonunun geldiğine ve küresel ağırlık merkezinin Doğu'ya doğru eş zamanlı kayışına işaret etmektedir.*⁵¹²

Büyük nüfusuna, kaynaklarına ve tarihteki medeniyet tecrübesine dayanarak geleceğin hegemonik gücü olma yolunda ilerleyebilmek için Çin yönetimi bir yol haritası çizmiş ve 'Gelişme Stratejisi' adıyla, kaydedilmesi öngörülen aşamalar bir belgeye sabitlenmiştir:

*1978 yılının Ekim ayında Çin Komünist Partisi, 13. Genel Kongresi'nde çizdiği Gelişme Stratejisi'nde, Çin'in 21. Yüzyıla kadar olan yirmi yıllık döneminin planlamasını yaptı. Çin Komünist Partisi aynı şekilde 1997 yılının Eylül ayında gerçekleştirdiği 15. Ulusal Kongresi'nde yaptığı planlamayla Çin için üç aşamalı bir gelişim stratejisi çizdi. Buna göre, '21. Yüzyılın ilk on yılına kadar Çin'in Gayri Safi Yütiçi Hasılası'sı 2000 yılına göre iki kat artacak, halkın yaşam standartları yükselecek, nispeten mükemmel sosyalist piyasa ekonomisi sistemi oluşacaktı. İkinci on yılda milli ekonomi daha da geliştirilecek, çeşitli sistemler daha da iyileştirilecekti. Üçüncü aşamada yani 2050 yılına kadar Çin'in, modernizasyon temelinde gerçekleştirilecek atılımlarla, zengin, kuvvetli, demokratik ve çağdaş bir sosyalist ülke olacağı' beklenmekteydi.*⁵¹³

Çin'in ekonomik yükseliş planlamasının zemininde ideolojik değişim vardır. Kütleli büyüklük itibariyle Doğu'da hegemon olan sosyalizmle Batı'da hegemon olan liberalizmi harmanlayarak, diğer bir ifadeyle piyasada yani ekonomik sistemde Batı ideolojisine yaklaşarak yükseliş ivmesini yakalamıştır. Bu melez ve Doğu için yeni bir ideolojidir. Ancak bu ideolojinin benzeri, kök itibariyle Batı'da yerleşiktir. Devlet aygıtının piyasaya müdahalesini içeren bir sistemdir ki bu Batı'da Keynesyen politika olarak da bilinir. Çin Komünist Partisi 1978'te temelini attığı bu sisteme yani 'sosyalist piyasa ekonomisi'ne geçme kararını 20. Yüzyılın sonlarında resmileştirmiştir.

Batı ve Doğu ideolojilerinin karışımı melez ekonomik sistemle 21. Yüzyılın başı itibariyle Çin, dünya ekonomisinin ağırlık merkezini Asya'ya kaydırmayı başarmıştır:

2002 ve 2006 yılları arasında dünya ekonomisindeki büyümenin % 70'i Çin ve Hindistan'dan kaynaklanmıştır. Çin dünyanın yeni yükselen sanayi üretim merkezi haline gelmiştir. 25 yıldır yüksek ticaret hadleri ile ayrıca döviz birikimi gerçekleştiren Çin, finans piyasalarında da etkinliğini

⁵¹² Brzezinski, *Stratejik Vizyon: Amerika ve Küresel Güç Buhranı*, s.27.

⁵¹³ “ 'China ABC, Geliştirme Stratejisi', *China Radio International*, <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter3/chapter30401.htm>”den aktaran Nogayeva, *Orta Asya'da ABD, Rusya ve Çin: Stratejik Denge Arayışları*, s.70.

*hissettirmektedir. Bugün ABD'ye başlıca borç veren ülke konumundadır ve dünyadaki döviz rezervi en yüksek olan ülkedir... Asya'nın ekonomik ve diplomatik alandaki yükseliş algısı, özellikle 2009 yılında Batı Yarımküreyi alt üst eden ekonomik kriz ile birlikte kuvvetlenmiş, ABD hegemonyasındaki zayıflama algılaması ile birleşerek dünyanın son 200 yıllık süregelen düzeninde Asya lehine bir değişim sürecinin başladığı fikrini ortaya çıkarmıştır... ABD'nin sahip olduğu Yumuşak Güç'te (Soft Power) özellikle 2000-2008 yönetim döneminde yaşanan zayıflama, dünyada Batı'dan Asya-Pasifik'e doğru bir güç kayması yaşandığı görüşünü kuvvetlendirmektedir.*⁵¹⁴

Ancak bu güç kayması sadece 'Yumuşak Güç (Soft Power)'da değil aynı zamanda 'Sert Güç (Hard Power)'da yani güvenlik mekanizmaları ve silahlanmada da görülmektedir. Bu konuya ileride tekrar değineceğiz.

20. Yüzyılın son çeyreğinde Doğu'nun yükselişe geçmesiyle birlikte üretim artmış ve buna bağlı olarak da Batı ile Doğu arasındaki ihracat makası daralmıştır. Batı'daki gelişmiş ülkelerin 1980'den sonraki 31 yıllık dönemde ihracatı yaklaşık 6 kat artış gösterirken Asya ülkeleri olarak Doğu'nun ihracatı ise yaklaşık 16 kat artış göstermiştir. (Bkz. Tablo 3.2)

Tablo 3.2: 1980-2011 arasında Batı ve Doğu Zemininde İthalat ve İhracat Rakamları⁵¹⁵ (Milyon \$)

	1980	1990	2000	2010	2011
Batı (Gelişmiş Ülkeler)					
İthalat	1.497.645	2.651.139	4.638.396	8.908.119	10.417.537
İhracat	1.350.359	2.519.070	4.238.022	8.230.692	9.597.894
Doğu (Asya)					
İthalat	272.880	570.904	1.388.271	4.636.227	5.636.885
İhracat	364.287	589.244	1.531.395	5.002.915	6.081.187

ABD II. Dünya Savaşı ile birlikte artık zirvedeydi. ABD'nin zirveye yerleşmesi sanki yaşanan siyasal şiddetle birlikte tescillenmişti. Ancak ironiktir ki bu

⁵¹⁴ Pehlivan Türk, "Uluslararası Politikada Çin: Çin Hegemonik Bir Güç Olabilir mi?", *Dünya Düzeninde Çin*, Çolakoğlu (Der.), s.42, 43.

⁵¹⁵ UNCTAD, (2012), *UNCTAD Handbook of Statistics 2012*, New York: United Nations Publication, ss.2, 4.

savaş aynı zamanda ABD'nin zirveden inişinin de başlangıcıydı. Zira II. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD'nin hegemonik gücü düşüşe geçmişti. Fakat bu düşüşün belirginleşmesi bir yarım yüzyıl alacaktı. II. Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar gerçekleşen küresel ihracat rakamları bu düşüşü ve boşalan zirveye 21. Yüzyılda tırmanan yeni hegemon adayını da göstermektedir.

Toplam ithalat ve ihracat rakamları itibariyle Çin 2012 yılında ABD'yi geçmiş bulunuyordu. ABD Ticaret Bakanlığı'ndan yapılan açıklamaya göre ABD'nin 2012 yılında toplam ithalat ve ihracatı 3.82 trilyon dolar olarak gerçekleşirken, Çin Hükümeti'nden yapılan açıklamaya göre de Çin'in aynı yıl içerisindeki toplam ithalat ve ihracatı 3.87 trilyon dolar olarak gerçekleşmişti. Bu, ABD'nin 1945'te oturduğu tahtan 2012'de kalkması demektir.⁵¹⁶ (Ayrıca World Trade Organisation verileri için bakınız Tablo 3.3)

Tablo 3.3: 1948-2012 Arasında Bazı Bölgeler ve Ülkelerin Dünya Ticari Mal İhracat Oranları⁵¹⁷

	<u>1948</u>	<u>1953</u>	<u>1963</u>	<u>1973</u>	<u>1983</u>	<u>1993</u>	<u>2003</u>	<u>2012</u>
Dünya (Milyar \$)	59	84	157	579	1838	3677	7380	17930
Dünya Payı (%)	<u>100.0</u>	<u>100.0</u>	<u>100.0</u>	<u>100.0</u>	<u>100.0</u>	<u>100.0</u>	<u>100.0</u>	<u>100.0</u>
K. Amerika	28.1	24.8	19.9	17.3	16.8	18.0	15.8	13.2
Avrupa	35.1	39.4	47.8	50.9	43.5	45.3	45.9	35.6
Asya	14.0	13.4	12.5	14.9	19.1	26.1	26.1	31.5
ABD	21.7	18.8	14.9	12.3	11.2	12.6	9.8	8.6
Çin	0.9	1.2	1.3	1.0	1.2	2.5	5.9	11.4

2005-2012 yılları arasında ABD'nin Avrupa'ya olan ihracatının dünya payı içerisindeki yeri küçülürken aynı minvalde Çin'in payı artmıştır. Diğer taraftan 2012 itibariyle ABD'nin bir milyar üçyüzkırkdört milyon nüfuslu Çin pazarına olan ihracatı 110 milyar 590 milyon dolar iken Çin'in üçyüzonbir milyon nüfuslu ABD pazarına

⁵¹⁶ *Taraf*, 'Ekonomi', 11 Şubat 2013, s.7.

⁵¹⁷ World Trade Organisation, http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2013_e/its13_world_trade_dev_e.pdf, (Erişim: 28.01.2014).

olan ihracatı 444 Milyar 407 milyon dolar olarak gerçekleştirmiştir. (Bkz. Tablo 3.4 ve Tablo 3.5)

Tablo 3.4: ABD'nin Avrupa ve Çin'e 2012 İhracat Rakamı (Milyon Dolar) ve 2005-2012 İtibariyle Bu Rakamın Dünya İhracatındaki Payı⁵¹⁸

	<u>İhracat</u>	<u>Dünya Payı</u>	
	<u>2012</u>	<u>2005</u>	<u>2012</u>
Avrupa'ya	313.803	22.6	20.3
Çin'e	110.590	4.6	7.2

Tablo 3.5: Çin'in Avrupa ve ABD'ye 2012 İhracat Rakamı (Milyon Dolar) ve 2005-2012 İtibariyle Bu Rakamın Dünya İhracatındaki Payı⁵¹⁹

	<u>İhracat</u>	<u>Dünya Payı</u>	
	<u>2012</u>	<u>2005</u>	<u>2012</u>
Avrupa'ya	372.505	4.7	6.3
ABD'ye	444.407	15.0	19.0

20. Yüzyıl sonu, 21. Yüzyıl başı itibariyle ABD'nin borç yükünün sürekli arttığı ve bu artışın önümüzdeki yıllarda da devam edeceği, buna mukabil son yıllarda Çin'in borç yükünün azalacağı ve 2018 itibariyle ABD'nin borç yükünün yarısı kadar olacağı tahminleri yapılmaktadır. (Bkz. Tablo 3.6)

Tablo 3.6: 1980-2018 arası ABD ve Çin Borçlanma Rakamları⁵²⁰ (Milyon \$)

<u>1980</u>	<u>1990</u>	<u>2000</u>	<u>2010</u>	<u>2018</u>
-------------	-------------	-------------	-------------	-------------

⁵¹⁸ World Trade Organisation, http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2013_e/its13_world_trade_dev_e.pdf, (Erişim: 28.01.2014).

⁵¹⁹ Agk., (Erişim: 28.01.2014).

⁵²⁰ International Monetary Fund, *World Economic Outlook Database*, April 2013, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2013/01/weodata/download.aspx>, (Erişim: 29.05.2013).

ABD	1.178.733	3.410.385	5.631.381	14.236.917	22.521.460
Çin	-	129.700	1.631.574	13.465.762	11.564.589

20. Yüzyılın son çeyreğinde yükselişe geçen Doğu ve Doğu zeminindeki Çin, Batı zeminindeki ortalamaların çok üzerinde bir kalkınma oranı yakalamış durumdadır. Batı'da zaman zaman eksilere düşen büyüme oranlarına karşın Çin ortalama olarak % 10 oranında bir büyümeyle hızla kalkınmaktadır ve bu büyümesini, bugünün tahminlerine göre 21. Yüzyılın ilk çeyreği ve hatta ilk yarısı boyunca da sürdüreceği gibi görünmektedir. (Bkz. Tablo 3.7)

Tablo 3.7: 1995-2018 Yılları Arasında Dünya, Bölge Ve Ülkeler İtibariyle GSYH'deki Büyüme Oranları⁵²¹

	<u>1995-2004</u>	<u>.05</u>	<u>.06</u>	<u>.07</u>	<u>.08</u>	<u>.09</u>	<u>2010</u>	<u>.11</u>	<u>.12</u>	<u>.13</u>	<u>.14</u>	<u>.18</u>
Dünya	3.6	4.6	5.3	5.4	2.8	-0.6	5.2	4.0	3.2	3.3	4.0	4.5
Gelişmiş Ülk.	2.8	2.6	3.0	2.8	0.1	-3.5	3.0	1.6	1.2	1.2	2.2	2.5
Gelişmekte Ol. Ülk.	4.9	7.3	8.3	8.8	6.1	2.7	7.6	6.4	5.1	5.3	5.7	6.2
Avrupa Birliği	2.6	2.3	3.6	3.4	0.5	-4.2	2.0	1.6	-0.2	0.0	1.3	2.0
ABD	3.3	3.1	2.7	1.9	-0.3	-3.1	2.4	1.8	2.2	1.9	3.0	2.9
Çin	9.2	11.3	12.7	14.2	9.6	9.2	10.4	9.3	7.8	8.0	8.2	8.5

Hegemonik güç zemininde yükseliş, zirveye yerleşme ve zirveden inişle birlikte yeni hegemon adayının boşalan zirveye doğru yükselişi 19, 20 ve 21. Yüzyıl dünya GSYH paylarında açıkça görülebilmektedir. Bir başka bakış açısıyla bu paylar ayrıca, hegemonik zeminin Batı'dan Doğu'ya kayışının rakamsal resmini ortaya koymaktadır. 19. Yüzyılın başlarından itibaren tırmanmaya başlayan ABD 20. Yüzyılın ortasında zirveye yerleşmiş ancak yine bu dönemden sonra tekrar inişe geçmiştir. ABD'nin zirveye yerleşmesinin II. Dünya Savaşı'nın hemen akabinde

⁵²¹ International Monetary Fund, *World Economic Outlook*, Washington, DC: IMF Publication Services, April 2013, ss.149, 153.

gerçekleşmiş olması, siyasal şiddet ve hegemonya birlikteliği açısından, dikkat çekicidir. Diğer taraftan, 19. Yüzyıldan 20. Yüzyılın son çeyreğine kadar refah seviyesi düşen Çin'in ise bu dönemden sonra çok hızlı bir yükselişe geçmesi ve ABD'den boşalan zirveye doğru tırmanması da Batı'dan Doğu'ya doğru olan zemin kaymasının resmini tamamlamaktadır. (Bkz. Tablo 3.8 ve Tablo 3.9)

Tablo 3.8: Dünya GSYH Değerleri (1990 ABD\$-Milyon) ve Ülkelerin ve Bölgelerin Satınalma Gücü Paritesine Göre Dünya GSYH (%) Payları⁵²²

	<u>1820</u>	<u>1870</u>	<u>1913</u>	<u>1950</u>
Dünya	694.598	1.110.951	2.733.365	5.331.689
ABD	1.8	8.8	19	27
Çin	32.9	17	8.8	4.6

Tablo 3.9: 1980-2018 arası Bölge ve Ülkeler İtibariyle Satınalma Gücü Paritesine Göre Dünya GSYH (%) Payları⁵²³

	<u>1980</u>	<u>1990</u>	<u>2000</u>	<u>2010</u>	<u>2018</u>
ABD	24.677	25.007	23.943	19.363	17.681
Çin	2.192	3.873	7.117	13.526	18.971

21. Yüzyıl'da devam eden zemin kaymasına ilişkin OECD rakamları üzerinden yapılan bir başka değerlendirmeye göre de güç zeminindeki kayma devam edecek ve bu zemine Doğu yerleşecektir:

2030 yılına gelindiğinde gelişmekte olan ülkelerin üretim gücü gelişmiş ülkelerin üretim gücünü aşacaktır. Böylece yaşamakta olduğumuz üçüncü milenyumun ilk yüzyılı olan 21. Yüzyıl boyunca mevcut ekonomik coğrafya değişerek yeni bir ekonomik coğrafya şekillenecektir. Ağırılık merkezi Türkiye, Çin, Hindistan, Brezilya ve Rusya olmak üzere gelişmiş ülkelerden gelişmekte

⁵²² “Angus Maddison, (2007), *Contours of the World Economy, 1-2030 AD*, Paris: OECD”den aktaran Çolakoğlu (Der.), (2012), Ramazan Taş, ‘Çin Ekonomisinin 10 Temel Dinamiği’, age., s.58.

⁵²³ International Monetary Fund, *World Economic Outlook Database*, April 2013, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2013/01/weodata/download.aspx>, (Erişim: 29.05.2013).

olan ülkelere, Batı'dan Doğu'ya doğru kalıcı bir zenginlik, servet, güç kayması olacaktır.⁵²⁴ (Bahsedilen güç kaymasına ilişkin Bkz. Tablo 3.10)

Tablo 3.10: 2030 İtibariyle Satınalma Gücü Paritesine Göre Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler Dünya GSYH Payları⁵²⁵

	<u>2000</u>	<u>2010</u>	<u>2030</u>
29 OECD Üyesi Gelişmiş Ülkenin Payı	% 60	% 51	% 43
129 OECD Üyesi Olmayan Gelişmekte Olan Ülkenin Payı	% 40	% 49	% 57

Price Waterhouse Coopers tarafından yapılan araştırma da 2030'un ötesine geçmektedir. Bu araştırmaya göre de yine G7 ülkelerinin büyüme oranları bu süreçte yavaşlama, buna mukabil E7 ülkelerinin büyüme oranları ise artış gösteren bir seyir içerisindedir. Bu doğrultuda gitmesi halinde, hâlihazırda piyasa mübadele rakamlarına göre E7 ülkelerinin GSYH'si G7 ülkelerinin GSYH'sinin % 36'sı, satın alım gücü paritesine göre ise % 72'sine tekabül etmekte iken 2050 itibariyle, piyasa mübadele rakamlarına göre E7 ülkeleri G7 ülkelerinden % 64, satın alım gücü paritesine göre de iki kat daha büyük olması beklenmektedir. Anılan araştırmaya göre ayrıca Çin'in piyasa mübadele rakamlarına göre GSYH açısından 2032'de liderliği ABD'den alarak dünyanın en büyük ekonomisi olması beklenmektedir. 2050 itibariyle ise piyasa mübadele rakamları açısından Çin'in ABD'den % 35, satın alım gücü paritesine göre de % 57 daha büyük olacağı tahmin edilmektedir.⁵²⁶

Çin 1949'dan buyana para birimi olarak Renminbi (RMB) (Halk 'Yuan' tabirini) kullanmaktadır ve son on yılda RMB Dolar ve Sterlin'e karşı % 35, Euro'ya karşı da % 10 değer kazanmıştır. Kısmi olarak çevrilgen olmaya başladığı 2009 yılından itibaren RMB'nin küresel kullanımı da artmaya başlamıştır. Çin de ithalat ve ihracat ödemelerinde ticari ortaklarını RMB kullanmaya teşvik etmektedir. 2012'de

⁵²⁴ Ramazan Taş, "Çin Ekonomisinin 10 Temel Dinamiği", *Dünya Düzeninde Çin*, Çolakoğlu (Der.), s.59.

⁵²⁵ "OECD, (2010), *Perspectives on Global Development 2010: Shifting Wealth*"den aktaran Çolakoğlu (Der.), (2012), Taş, agm., s.60.

⁵²⁶ World Bank, PwC Model Estimates for 2050, *The World in 2050*, Ocak 2011, http://www.pwc.com/en_GX/gx/psrc/pdf/World_in_2050_jan2011.pdf, (Erişim: 28.05.2013).

Çin'in toplam ticaretinin % 12'si RMB üzerinden gerçekleştirilmiş olup, bir önceki yıla göre bu rakam % 3 artmıştır. 2015 itibariyle de toplam ticaretinin % 30'unun RMB üzerinden gerçekleştirileceği ve bunu müteakip bir beş yıl içinde de RMB'nin tam çevrilgen olacağı tahmin edilmektedir. RMB için bir sonraki aşama ise dolar ve euro gibi rezerv para birimi olmasıdır. Ülkelerin merkez bankaları halen beyan edilmiş döviz rezervlerinin % 62'sini dolar olarak tutmaktadır. Bu rakam 1999'da % 71 dolaylarındaydı. Son yıllarda ise Rusya, Suudi Arabistan, Nijerya, Tayland, Venezuela, Japonya ve Güney Kore başta olmak üzere bazı merkez bankaları RMB rezervlerini artırmaya başlamışlardır.⁵²⁷

Çin, dünya dengelerini sarsabilecek altın rezervlerine de sahiptir. “2008 sonu itibariyle Çin, Japonya'yı geçerek 1,95 trilyon dolar ile dünyanın en büyük altın rezervine sahip olmuştur. Rusya ise 455 milyar dolar ile üçüncü sıradadır, ABD hazinesinin rezervleri ise 75 milyar dolardır.”⁵²⁸

Ekonomi ile birlikte refah düzeyinin yükselmesi Çin'in de içinde bulunduğu Doğu'da insani gelişmişlik düzeyini de yukarılara çekmiştir. 20. Yüzyıldan 21. Yüzyıla son 40 yıllık dönemde gelişmiş ülkelerin bu alandaki indeksi yukarıya doğru % 18 oranında bir değişim gösterirken Asya-Pasifik bölgesinde ise bu değişim oranı % 96 seviyelerini yakalamıştır. Her ne kadar bu konuda henüz gelişmiş ülkelerin seviyesi yakalanamamışsa da, bu hızla, makas giderek daralmaktadır.(Bkz.Tablo 3.11)

Tablo 3.11: 1970 – 2010 Dönemi İnsani Gelişmişlik İndeksi⁵²⁹

	<u>1970</u>	<u>2010</u>	<u>1970-2010</u>
Dünya Ortalaması	0.48	0.68	% 41
Gelişmiş Ülkeler	0.75	0.89	% 18
Doğu Asya & Pasifik	0.36	0.71	% 96

⁵²⁷ HSBC, <http://www.hsbc.com/news-and-insight/2013/fast-facts-the-rmb>, (Erişim: 28.05.2013).

⁵²⁸ “ ‘Hangi Ülkenin Ne Kadar Döviz Rezervi Var?’, *Ekonews*, http://www.ekonews.com/index.php?option=com_content&view=article&id=2718&Itemid” den aktaran Nogayeva, *Orta Asya'da ABD, Rusya ve Çin: Stratejik Denge Arayışları*, s.71.

⁵²⁹ UNDP, (2010), *Human Development Report 2010*, New York: Palgrave MacMillan, s.28.

3.1.2.2. Ekonomide Doğu İttifakı

Ekonomide rakamsal olarak kalkınmakta ve Batı'nın kaybetmekte olduğu zemine yerleşmekte olan Asya ya da diğer tabirle yükselen Doğu, bu yükselişini, doğal kaynaklarını daha etkin kullanma, piyasa ekonomisini dikkate alma ve küresel ticarete açılma tarzındaki siyasetinin yanı sıra kurduğu ekonomi ittifaklarıyla da gerçekleştirmektedir. Örneğin;

Rusya'nın bölgedeki ekonomi politikalarından birisi de ekonomik entegrasyon araçlarıdır. Bunların başında Avrasya Ekonomik Ortaklığı (AEO), diğer adıyla EurAsEC gelmektedir. Rusya, bu örgüte verdiği önceliği, Ulusal Güvenlik Strateji belgesinde 'Rusya öncelikle bölgesel önem taşıyan kapsamlı su-enerji, altyapı, sanayi ve diğer ortak projelerin uygulamadaki destek aracı ve ekonomik entegrasyon çekirdeği niteliğindeki AEO'nun güçlenmesi için çaba harcayacaktır' ifadesiyle belirtmiştir. AEO'nun kurucu anlaşması 10 Ekim 2000 tarihinde Astana'da imzalanmıştır. Kurucu ülkelerin (Rusya, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan) yanı sıra örgüte 2002 yılının Mayıs ayında Moldova ve Ukrayna, 2003 yılında ise Ermenistan gözlemci ülke olarak katılmıştır. 2006 yılında ise Özbekistan oluşuma üye olmuştur. AEO çerçevesinde Rusya, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan daha önce dile getirilen ortak gümrük birliği fikrini pratikte uygulamaya koyarak 2009 yılının sonuna kadar mal, hizmet ve işgücününün serbest dolaşımını öngören bir ortak gümrük birliği kurulmasını planlamıştır.⁵³⁰

Projenin ilk adımı anlamına gelen ve bölgenin "Tek Ekonomik Bölge" haline gelmesini sağlayacak olan anlaşma 1 Ocak 2012'de yürürlüğe girmiştir.⁵³¹ AEO, kuruluşu, yapılanması ve hedefleri açısından AB'nin kuruluş felsefesini ve vizyonunu taşımaktadır ki bu girişim daha sonra Avrasya Birliği Projesi olarak adlandırılmıştır.

İçerisinde Çin'in de yer aldığı Asya'daki bir başka ekonomik oluşum da Güneydoğu Asya Milletleri Birliği (ASEAN)'dir. ASEAN 1967'de Tayland'da, Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur ve Tayland'ın bir araya gelmesiyle kurulmuştur. 1997'de ise Kuzeydoğu Asya ülkeleri Çin, Japonya ve Güney Kore'nin katılımıyla ASEAN+3 olarak yapılanmasına devam etmiştir. ASEAN grubu Çin için ekonomik anlamda büyük önem arz etmektedir. Zira bu gruba katılımıyla birlikte Çin 1997-2006 arasında ASEAN ülkelerinden yaptığı ithalat % 450 oranında büyürken, bu süreçte aynı ülkelere yaptığı ihracat % 625 oranında büyümüştür.⁵³²

⁵³⁰ Nogayeva, age., s.153-155.

⁵³¹ Taraf, 'Ekonomi', 2 Ocak 2012, s.8.

⁵³² Kadir Ayhan, "East Asian Regionalization and China's Soft Power in Southeast Asia", *China: A New Superpower?*, Atilla Sandıklı (Ed.), İstanbul: Bilgesam Publications, 2010, s.182.

21. Yüzyılda Batı-Doğu ekseninde yükselen ülkelerden olan Türkiye'nin Başbakan Yardımcısı Babacan katıldığı bir ekonomi zirvesinde dünya ekonomisindeki zemin kaymasına yönelik şu tespitte bulunmuştur: “Şu anda bu son krizin de tetiklediği dünyadaki ekonomik güç dengesinin hızla Batı'dan Doğu'ya doğru kayması söz konusu. Yeni dünyada bundan sonraki on yılların dünyasında artık Asya çok önemli olacak, Afrika çok önemli bir bölge olacak. Kuşkusuz Avrupa, Japonya, ABD, bunların dünya ekonomisindeki payı önemli olmaya devam edecek, ama göreceli güç, hızla kaymakta.”⁵³³

3.1.3. Güvenlik Parametreleri ve Coğrafyasında Zemin Kayması

20. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Ekonomi zemininde meydana gelen kayma güvenlik zemini için de geçerli mi? Ekonomi dinamiğinin yönetimini ele geçirmeye başlayanlar güvenlik yönetiminde de ittifak kuruyorlar mı? Yeni zeminde silahlanma harcamalarında artış var mı? Varsa, silahlanma nedenleri; tehdit ya da hedefler nelerdir? Bu soruların cevabı bize, uluslararası siyasetin güvenlik dinamiği yönündeki değişimleri anlatacaktır.

İdeoloji ve güvenlik ağırlıklı Soğuk Savaşın ardından hegemonik zemindeki aktör teke düşmüş ve ABD bu zeminin kısa bir müddet için tek aktörü konumuna yükselmiştir. Ancak bu çok uzun sürmemiş ve 20. Yüzyılda yaşanan II. Dünya Savaşı'ndan bu yana yaklaşık yarım yüzyıldır Batı'nın altından zeminin kaymakta olduğuna ve durdurulamadığına ilişkin durum 21. Yüzyılın başlarındaki küresel ekonomik sarsıntı ve ardından yaşanan Kuzey Kore, İran, Suriye ve Ukrayna krizleriyle birlikte tescillenmiştir.

Dinamiklerin birbirleriyle etkileşim içerisinde olması nedeniyle ekonomi alanındaki zemin kayması güvenlik ve ideoloji zeminini de etkilemiştir. Batı, Soğuk Savaş yılları boyunca altından kaymakta olan ekonomik zemini, Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte, güvenlik dinamiği üzerinden durdurma ve tekrar hâkim olma çabası içerisine girmiştir. Körfez, Afganistan ve Irak Savaşı, bu çabasının şiddet boyutlu örneklerini oluşturmuştur.

---

⁵³³ *Taraf*, 'Ekonomi', 30 Mart 2013, s.7.

Diğer taraftan, Soğuk Savaş sonrası zemin kaymasını şiddetle durdurma çabalarının yanı sıra Batı hegemonyasının güvenliğini tehdit edebilecek potansiyel aktörlere de zemin kaptırılmamalıydı. I. Körfez Savaşı'nın ardından 1993'te Pentagon "Stratejik Engelleme İnisiyatifi" adlı bir rapor yayınladı. Raporla hegemonik güce ve gücü ele geçirmesi muhtemel aktörlere karşı uluslararası siyasetin güvenlik dinamiğinin ön planda tutulması gerektiğine ilişkin yapılan bir değerlendirmede şunlar ifade ediliyordu:

*ABD, yeni dünya düzeninde kazanmış olduğu tek süper güç konumunu sürdürmeli ve garanti altına almalı. Bunun için de dünyanın herhangi bir yerinde kendisine rakip olabilecek diğer bir süper gücün ortaya çıkmasına izin vermemelidir... Bu amaçla, birincisi, uygulayacağı politikalar ile potansiyel rakiplerini bölgesel ve küresel olarak dünyada daha önemli bir rol oynama hevesinden vazgeçirmeli, ikincisi de, herhangi bir devletin ya da devletler grubunun karşı koyamayacağı yetenekte bir askeri gücü muhafaza etmelidir.*⁵³⁴ Buzan da, Soğuk Savaş sonrası ABD'nin, hegemonik gücün güvenliğini tehdit edebilecek potansiyel rakipleri tespit etme çabasını şu şekilde izah etmektedir: "Washington bir tehdit açığı sorunu yaşıyor görünüyordu ve ABD'nin dış güvenlik politikasında odak noktası olarak Sovyetler Birliği'nin yerine geçecek bir tehdit inşa etme görüntüsü çizen bir dizi güvenlikleştirme girişimleri vardı. ABD'ye denk bir rakip olarak Japonya'ya odaklanıldı. Fakat daha sonra Japon ekonomisi daralmaya girince, Japonya, yerini yükselen Çin'e bıraktı."⁵³⁵

Stratejik engelleme projesinde ABD'ye biçilen, "...rakip olabilecek diğer bir süper gücün ortaya çıkmasına izin vermeme" ve "...karşı koyulamayacak yetenekte bir askeri gücü muhafaza etme" rolü, bütün stratejik planlamalara rağmen yükselen Doğu tarafından ABD'nin elinden alınmaktaydı. Bu kez Doğu "süper güç" olma ve "karşı konulamayacak bir askeri güce" ulaşma hedefine doğru ilerliyordu. 21. Yüzyıl için Batı'ya dikilen elbiseyi Doğu giyinmekteydi. Bu amaçla Doğu'da yeni güvenlik ittifakları kuruluyor ve hızla silah gücünün artırılması yoluna gidiliyordu.

3.1.3.1. Doğu'da Yeni Güç Denge Merkezleri: Doğu Güvenlik İttifakının Oluşumu ve İttifakta Güçlenme

Ekonomideki zemin kayması güvenlik alanında da zemin kaymasını beraberinde getirmiştir. Zemine yerleşmekte olan Doğu, Batı'nın 20. Yüzyılın sonu ve 21. Yüzyılın hemen başında başvurduğu şiddeti dikkate alarak kendisini Batı'ya karşı daha güvenli

⁵³⁴ Onay, *Neden Irak?*, s.140.

⁵³⁵ Buzan, "Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi", *Uluslararası İlişkiler*, Aydın, (Ed.), s.117.

kılmak için ittifak arayışlarına girmiştir. İttifakların başını, Soğuk Savaş sonrası sahnedeki çekilen ancak ABD'nin de düşüşüyle ve aynı zamanda doğal kaynaklarını daha etkin kullanmaya başlaması ve ekonomide daha başarılı yönetimiyle tekrar sahneye çıkan Rusya çekmiştir.

15 Mayıs 1992 tarihinde Taşkent şehrinde yapılan toplantıda bir araya gelen Rusya, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan imzaladıkları antlaşma ile Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü (KGAÖ)'nün kuruluş temelini atmışlardır. Kurulan güvenlik ittifakı, daha sonra 1993'te Azerbaycan, Gürcistan ve Belarus'un da katılımıyla, uluslararası bölgesel bir örgüt statüsünü kazanmıştır. 2002 tarihinde Kişinev'de KGAÖ'nün ana sözleşmesinin imzalanmasıyla örgütün hukuki statüsü belirlenmiştir. Örgüt Rusya'nın, gelebilecek güvenlik tehditlerine karşı Orta Asya ülkelerini kapsayan geniş çaplı askeri güvenlik garantörlüğüdür. Bu örgüt aracılığıyla Rusya ayrıca, bölge müttefiklerinin askeri alandaki politikalarını kontrol etme imkânına sahip olmuştur. Başta bir anlaşma olarak ortaya atılan askeri işbirliği fikri daha sonra Rusya'yı, bölgedeki artan tehditler (terör hareketleri) ve rekabet ortamının oluşmasının da etkisiyle kapsamlı bir güvenlik örgütü oluşturmaya sevk etmiştir. Güçlü bir askeri oluşuma dönüştürülmek istenen Örgüt, Rusya tarafından ABD, NATO ve AB'ye karşı baskı aracı olarak kullanılabilme potansiyeline sahiptir. Bu bağlamda, KGAÖ, bölgedeki ortak çıkarlar çerçevesinde oluşturulan Varşova Paktı benzeri bir yapılanmadır.⁵³⁶

Kolektif güvenlik meselesi, Rusya'nın 1993 ve 2000 yıllarında kabul ettiği dış politikası ve askeri alandaki resmi belgelerinde yer almaktadır. 2009 yılında Devlet Başkanı Medvedev tarafından onaylanan Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesinde, 2020 yılına kadar bölgesel güvenliğin sağlanması konusunda KGAÖ'ye büyük rol verilmiştir. Buna göre, bir veya birkaç üye devletin güvenlik, toprak bütünlüğü ve bağımsızlığına veya uluslararası barışa tehdit oluşması durumunda üye devletler kendi aralarında koordinasyon sağlamak, oluşan tehdidi bertaraf etmek ve somut önlemler

---

⁵³⁶ “Oktay Tanrısever, ‘Rusya Federasyonu’nun Orta Asya-Kafkasya Politikası’, s.48; Vjacheslav Pozdnjak, ‘ODKB i Drugie Na ‘Bol’shoj Shahmatnoj Doské’, *Security Aspects, Analytical Bulletin of Project “Windows of NATO”*, Sayı: 1, 2009, s.5; Bodyuzha ile röportaj, *KGAÖ*, <http://www.dkb.gov.ru/>; Devendra Kaushik, “Politika Prezidenta Putina v Centralnoy Azii”, s.88,89”dan aktaran Nogayeva, *Orta Asya’da ABD, Rusya ve Çin: Stratejik Denge Arayışları*, s.142, 143.

almak için derhal istişare mekanizmasını işleme koyacaktır. Güvenlik Antlaşması'nın 4. Maddesi (NATO Antlaşması'nın 5. Maddesi gibi); güvenliğin bütünlüğünü kastederek, bir üye devlete karşı saldırının tüm üye devletlere yapılmış bir saldırı olarak değerlendirileceğine vurgu yapmaktadır.⁵³⁷ SSCB dağıldıktan sonra Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri ile birlikte kurulan bu örgütle Rusya, Varşova Paktının ardından kaybettiği kolektif güvenlik zırhını tekrar kazanmıştır.

Zemin kaymasına paralel olarak Doğu'da kurulan ikinci güvenlik ittifakına da Çin öncülük etmiştir. Çin Cumhurbaşkanı'nın beş ülke (Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan) devlet başkanını Şanghay'a davet etmesi ve beşlinin de katılımı ile 1996'da ilk zirvenin yapılmasıyla güvenlik işbirliğinin temeli atılmıştır. İlk zirveye beş ülkenin katılımı nedeniyle bu oluşuma 'Şanghay Beşlisi' denmiştir. 'Beşli' daha sonra 14 Haziran 2001'de oluşuma teşkilat statüsü kazandırmış ve oluşum Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)'ye dönüşmüştür.⁵³⁸

Bu güvenlik teşkilatının kuruluş felsefesinin iki temel dayanağı vardı: Birincisi, askeri güç anlamında Batı'yı dengelemek ve Batı'dan gelebilecek güvenlik tehdidini bertaraf etmek, ikincisi de terör örgütleriyle mücadele ya da terörle savaşı.

Batı'yı dengelemek ve Batı'ya karşı "blok" benzeri bir güvenlik kalkanı oluşturmak gerekiyordu.⁵³⁹ Zira Körfez Savaşı ile Batı, Doğu'da hemen yanı başlarında büyük çaplı bir şiddete başvurmuştu. Kuruluş felsefesinde ortaya konan bu anlamdaki kaygılar yersiz değildi ve bunu haklı çıkaracak gerekçeler daha sonraki yıllarda Afganistan ve Irak Savaşları'nda, Kuzey Kore, İran ve Suriye krizlerinde görülecekti. Bu perspektiften bakıldığında, bu oluşum Batı'ya karşı bir güvenlik kalkanını işaret ediyordu.

ABD hegemonyası, Rusya ve Çin'i, ilişkilerini geliştirmeye ve bölgesel ve küresel meseleler üzerinde işbirliğine sevk etmişti. 1999'da Kırgızistan'ın Başkenti Bişkek'te gerçekleştirilen zirve sonucunda yayımlanan bildiride NATO'nun genişlemesine, Irak'taki, Bosna'daki ve Kosova'daki çatışmalara atıfta bulunularak

---

⁵³⁷ "Ulusal Güvenlik Stratejisi, 12 Mayıs 2009, Sayı: 537, *Sovet Bezopasnosti Rossijskoj Federacii*, <http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html>; KGAÖ Konsepti"nden aktaran Nogayeva, (2011), age., s.143, 144.

⁵³⁸ İdris Bal, *ABD Politikaları ve Türkiye*, Ankara: Lalezar Kitabevi, 2008, s.223; Nogayeva, *Orta Asya'da ABD, Rusya ve Çin: Stratejik Denge Arayışları*, s.243-246; Khanna, *Yeni Dünya Düzeni*, s.118.

⁵³⁹ Nogayeva, *Orta Asya'da ABD, Rusya ve Çin: Stratejik Denge Arayışları*, s.246.

tek kutuplu sistem, ABD ve NATO eleştirildi. (Bu bir çeşit, kayan zeminde Batı'ya karşı örgütsel birlik içerisinde ilk meydan okumadır). Özellikle BM Güvenlik Konseyi kararını beklemeden uluslararası ilişkilerde güç kullanımına ve güç kullanımı tehdidine karşı olduklarını vurguladılar. Bişkek Zirvesinde, Rusya'nın Çin'e SU-30 uçakları satması, Rus uzmanların Çin'de ve Çinli uzmanların da Rusya'da çalışabilmesi kararlaştırıldı.⁵⁴⁰

Üçüncü zirvenin sonunda beş ülke, üye ülkelerin egemenlik ve toprak bütünlüğüne olan saygılarını belirten ortak bir bildiri yayınladılar. Üyelerin bölge güvenliğini tehdit eden her çeşit etnik ayrılıkçılık, terörizm, radikalizm, silah ve uyuşturucu kaçakçılığına karşı ortak adımlar atabileceği ve işbirliği yapabilecekleri vurgulandı. 2000 yılında Tacikistan'ın başkenti Duşanbe'de yapılan beşinci zirvede alınan kararlardan birisi de; Bişkek'te merkez büroları olacak bölgesel bir anti terörist ana merkez oluşturma önerisinin kabul edilmesiydi. Bu merkez; Rus, Çin ve Orta Asyalı subayların bölgede anti terörizm operasyonlar yönetebileceği ve planlar yapabileceği askeri bir karargâh olarak tasarlanmıştır.⁵⁴¹ Bildirideki teröre yönelik bu kararlar, Doğulu güçlerin, Doğu'da ya da Doğulu hedeflere yönelik asimetrik şiddete karşı savaş hazırlığı içinde olduğunun işaretidir. Bu yapılanma, 11 Eylül, Madrid ve Londra bombalamalarına karşı Batılı koalisyon güçlerinin yürüttüğü asimetrik savaşta olduğu gibi 21. Yüzyılda da Doğulu koalisyon güçlerinin, kayan zemin neticesinde Batı kaynaklı olabilecek teröre karşı asimetrik savaşını yürütecek yapılanmanın kuruluşunu işaret ediyor olabilir.

ŞİÖ, güvenlik kaygılarıyla kurulan bir ittifak olmakla birlikte bu ittifakın faaliyetlerinde ekonomi de unutulmamıştı. Bu amaçla üçüncü zirvede nükleer silahların yaygınlaşmasını önlemek gibi küresel amaçların altı çizilirken ekonomik işbirliği imkânları da tartışılıyor ve ilişkilerin ekonomik yönleri üzerinde duruluyordu. Taraflar arasındaki ekonomik işbirliği, özellikle enerji ve yüksek teknolojide işbirliğinin önemi vurgulanıyordu. İşbirliğinin ekonomi boyutu bütün üyeler için önemli olmakla birlikte ŞİÖ'nün kuruluşuna öncülük eden Çin için daha bir önemliydi.

---

⁵⁴⁰ Bal, *ABD Politikaları ve Türkiye*, s.224, 225.

⁵⁴¹ Age., s.224, 227.

Bu girişim, kaynaklara ulaşım, hammadde temin etme ve Çin malları için yeni pazar anlamına da geliyordu.⁵⁴²

‘Şanghay Beşlisi’ olarak başlayan ŞİÖ’nün Batı’ya karşı güçlü bir blok olabilmesi için genişlemesi ve alan hâkimiyetini artırması gerekiyordu. Bu ihtiyaç sadece ŞİÖ devletleri için değil, Doğu’da yer alan ve güvenlik ittifakına gereksinim duyan diğer devletler için de geçerliydi. Bu amaçla;

Rusya, 2005 yılının başında İran’ın talebi üzerine İran’ın Şangay İşbirliği Örgütü’ne katılmasını önerdi... 2006’da Çin ise ŞİÖ liderler zirvesine Moğolistan, Pakistan, İran ve Hindistan başkanlarının gözlemci üye olarak, Afganistan liderinin diyalog ülkesi olarak davet edildiğini açıkladı... Ancak İran’ın ŞİÖ’ye üyeliğine Batılı ülkeler tepki gösterdi. Donald Rumsfeld Singapur Konferansı’nda yaptığı bir konuşmada bu duruma tepkisini şöyle ifade etti: ‘Terörle mücadele etmek istediğini söyleyen bir örgütün dünyadaki terörist ülkelerin başında yer alan bir ülkeyi içerisine almak istemesi şaşırıktır.’... Çin, İran’la ilgili bu suçlama karşısında İran’ı savundu ve ŞİÖ’nün Çinli Genel Sekreteri bu konuda şu açıklamayı yaptı: ‘Gözlemci statüsündeki üyelerimize teröre destek veren ülkeler tanımlaması yapılmasına katlanamayız. Eğer teröre destek verdiklerine inansaydık onları örgütümüze davet etmezdik.’⁵⁴³

ŞİÖ’nün genişleme ve alan hâkimiyeti hedefi doğrultusunda bu gün Avrasya’da 30 milyon km² (Arasya topraklarının ortalama 3/5’i) Şanghay İşbirliği Örgütü’nün kontrolü altındadır. Ayrıca dünya nüfusunun dörtte biri yine Şanghay İşbirliği Örgütü’ne üye devletlerde yaşamaktadır.⁵⁴⁴

Zemin kayması, Batı ile Doğu arasında yer alan ancak Batı’nın müttefiki ve NATO üyesi Türkiye’nin de dikkatini çekiyordu. 2013 yılının Ocak ayında Türkiye ile Rusya arasındaki ikili işbirliği görüşmelerine ilişkin Başbakan Erdoğan’la yapılan bir televizyon mülakatında “Geçenlerde Sayın Putin’e ‘Bizi Şangay Beşlisi içine alın. Biz de (AB’den) ayrılalım.’ ” sözleri yer alıyordu. Aynı yılın sonunda Rusya’ya yapılan bir başka ziyarette de “Şanghay İşbirliği Teşkilatı’na gelin Türkiye’yi alın. Bizi de bu sıkıntıdan kurtarın. Bunun yanında Avrasya’daki ülkelerle serbest ticaret anlaşmasına varız” teklifi yinelenmişti.⁵⁴⁵

⁵⁴² Age., s.224; Nogayeva, *Orta Asya’da ABD, Rusya ve Çin: Stratejik Denge Arayışları*, s.246.

⁵⁴³ Sinan Oğan, “11 Eylül Sonrası İran-Rusya İlişkileri”, *Hedef Neden İran?*, Mehmet Tuncel, (Ed.), İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2008, s.225, 226.

⁵⁴⁴ “Erkin Ekrem, ‘Çin’in Türkistan Politikası: Şanghay Beşlisi’nden Şanghay İşbirliği Örgütü’ne’, *Stratejik Analiz*, Cilt.2, Sayı. 16, Ağustos 2001, s.70”den aktaran Bal, *ABD Politikaları ve Türkiye*, s.230.

⁵⁴⁵ *Milliyet*, ‘Politika’, 23 Kasım 2013, s.23.

Türkiye'nin ŞİÖ'ye katılımıyla ilgili düşünce ve söylemlerine Çin'den hemen destek geldi. Çin Dışişleri Bakanlığı Sözcülüğü "ŞİÖ, açılım ilkesi gözetir ve gözlemci ülkeler ve aralarında Türkiye'nin de olduğu diyalog ortağı ülkelerle ortaklık ilişkilerine değer verir. ŞİÖ, mevcut durum itibariyle somut işbirliği tedbirlerinin kararlaştırılması için çalışıyor" ifadelerini kullandı. Bu gelişmeler üzerine 26 Nisan'da Türkiye ve ŞİÖ arasında kurumsal işbirliğini sağlamak üzere "Diyalog Ortaklığı" anlaşması imzalandı. Anlaşmayı Eylül ayında, uzun menzilli füzelerin ortak üretimine yönelik ihalenin Çinli firmaya verilmesi kararı izledi. Daha önce Türkiye ve Çin, 'Anadolu Kartalı' tatbikatları çerçevesinde ortak bir hava manevrası yapmıştı. Bu tatbikatla Türkiye, NATO üyeleri içinde Çin'le böyle bir tatbikat yapan ilk ülke olmuştu. Türkiye ve Çin, ortak roket üretimiyle savunma alanında işbirliğine yönelik ilk adımı da 1990'lı yılların ikinci yarısında atmıştı.⁵⁴⁶

2014'ün Ocak ayında gerçekleştirilen Türkiye-AB görüşmeleri kapsamında yapılan bir basın toplantısında ŞİÖ ile ilgili sorulan bir soruya Başbakan Erdoğan, "Fasillarda netice alamazsak başka arayışlar olabilir. Türkiye bağımsız bir ülke ve kendi kararını verir" açıklamasında bulunuyordu.⁵⁴⁷ Türkiye'nin ŞİÖ çıkışlarının AB ile üyelik müzakerelerinde taktiksel bir söylem olarak kullanıldığı düşünülebilir olmakla birlikte, AB üyeliğinden bir netice alamaması halinde Türkiye'nin yükselen Doğu'da bir ittifak zemini aradığı ihtimali de dikkate alınmalıdır.

3.1.3.2. Batı'dan Doğu'ya Silahlanma

Batı'nın hegemonyayı kaybettiği ekonomik zemine Doğu'nun yerleşmeye ve hegemonyayı ele geçirmeye başlaması Doğu'yu aynı zamanda güvenlik alanında da hegemonik gücü yakalamaya yönlendirmiştir. Bu hedef doğrultusunda bir taraftan güvenlik ittifakları kuran Doğu diğer taraftan da hızla silahlanmaya yönelmiştir.

Doğu'da güvenlik ittifaklarından birisini başlatan ve SSCB'nin dağılması sonrasındaki yıllarda duraklayan Rusya, petrol (ve doğalgaz) gelirleri sayesinde silahlanmada da hızla kendisini toparlamıştır. Özellikle Putin döneminde askeri güce

⁵⁴⁶ *Taraf*, 'Ekonomi', 3 Nisan 2011, s.9; 'Politika', 3 Şubat 2013, s.12; 'Dünyanın Gündemi', 5 Mayıs 2013, s.3; 'Politika', 27 Eylül 2013, s.13; 'Ekonomi', 3 Nisan 2011, s.9.

⁵⁴⁷ *Agk.*, 'Politika', 22 Ocak 2014, s.10.

önem veren Rusya, yaklaşık % 80'i SSCB döneminden kalma eski silah ve mühimmatın yenilenmesi için harekete geçmiş ve her geçen yıl savunma harcamalarını arttırmıştır. 2005 yılında harcamalar 21 milyar dolar iken, 2007 yılında bu rakam 35,4 milyar dolara ulaşmıştır.⁵⁴⁸ Rusya'nın askeri harcamalarındaki artış 1999'da başlamış ve 2012'de % 16'lık bir artışla keskin bir çıkış yapmıştır. 2015 itibariyle de sayısal anlamda % 40'ın üzerinde bir artış planlanmıştır. Bu artış planları Rusya'nın 2011-2020 dönemi 'Devlet Silahlanma Programı' dâhilinde yapılmıştır.⁵⁴⁹

Devlet Başkanı Putin Rus ordusuna gelecek on yılda yaklaşık 773 milyar dolarlık yatırım yapılacağını ve silah sistemlerinin yenileneceğini açıklamıştır. On yıl içinde Rusya 400 kıtalararası balistik füze, 8 nükleer denizaltı, 20 denizaltı, 600 savaş uçağı, 28 S-400 füze savunma sistemi edinmeyi planlamaktadır.⁵⁵⁰ Putin bu doğrultuda ayrıca "Her zaman göreve hazır, yeni modern bir ordu yaratmalıyız. Aradaki bu farkı çok hızlı şekilde kapatmalıyız. Tüm askeri teknolojilerde yeniden zirveye oturmalıyız"⁵⁵¹ ifadelerini de kullanmıştır. Putin'in kapatmayı düşündüğü fark Batı ile Rusya arasındaki farktır.

1989-1999 arasındaki on yıllık dönemde dünya askeri harcamaları % 31 oranında küçülmüştür. Dünya askeri harcamalarının üçte birinden fazla bir paya sahip olarak lider konumda olmasına rağmen bu dönemde ABD'nin dünya toplam askeri harcamaları içindeki payında bir değişiklik yaşanmazken Çin'in payı dönemin sonunda, on yıl öncesine göre iki kat artış göstermiştir. (Bkz. Tablo 3.12)

Tablo 3.12: 1989-1999 arası Bazı Bölge ve Ülkeler İtibariyle Dünya Askeri Harcamaları, Harcama Payları (2011 Sabit Rakamlarına Göre Milyar Dolar) ve Değişim Oranı⁵⁵²

---

⁵⁴⁸ "Vladimir Muhin, 'Krizis Podkosil Reformirovanie Armii', *Nezavisimaya*, 13 Şubat 2009'dan aktaran Nogayeva, *Orta Asya'da ABD, Rusya ve Çin: Stratejik Denge Arayışları*, ss.65.

⁵⁴⁹ SIPRI, *SIPRI Yearbook 2013: Armaments, Disarmament and International Security*, Summary, s.7, <http://www.sipri.org/yearbook/2013/files/sipri-yearbook-2013-summary>, (Erişim: 03.06.2013).

⁵⁵⁰ *Milliyet*, 'Dış Haberler', 21 Şubat 2012, s.19.

⁵⁵¹ *Taraf*, 'Ekonomi', 22 Şubat 2012, s.6.

⁵⁵² SIPRI, www.sipri.org/research/armaments/milex/milex_database/milexdata1988-2012v2.xsls/view, (Erişim: 03.06.2013).

	<u>Askeri Harcamalar</u>		<u>Dünya Harcama Payları</u>		<u>Değişim Oranı</u>
	<u>1989</u>	<u>1999</u>	<u>1989</u>	<u>1999</u>	<u>1989-1999</u>
Dünya	1572	1078	100,0	100,0	-31 %
Kuzey Amerika	572	395	36,3	36,6	0,8 %
Batı Avrupa	331	301	21	30	42 %
Doğu Asya	105	144	6,6	13,3	116 %
ABD	551	379	35	35	0 %
Çin	18*	34*	1,1	3,1	200 %
Rusya	344*	23*	21	2,1	-90 %

*Tahmini Rakam

2000-2010 arasındaki on yıllık dönemde ise dünya askeri harcamaları % 56 oranında büyümüştür. Bu dönemde ABD'nin dünya toplam askeri harcamaları içindeki payında % 17'lik bir artış yaşanırken Çin'in payı dönemin sonunda, on yıl öncesine göre iki katına yakın artış göstermiştir. Bu dönemdeki dünya ve ABD askeri harcamalarındaki artışın nedeni 11 Eylül sonrasında yaşanan asimetrik savaş olmalıdır. (Bkz. Tablo 3.13)

Tablo 3.13: 2000-2010 arası Bazı Bölge ve Ülkeler İtibariyle Dünya Askeri Harcamaları, Harcama Payları (2011 yılı Sabit Rakamlarına Göre-Milyar Dolar) ve Değişim Oranı⁵⁵³

	<u>Askeri Harcamalar</u>		<u>Dünya Harcama Payları</u>		<u>Değişim Oranı</u>
	<u>2000</u>	<u>2010</u>	<u>2000</u>	<u>2010</u>	<u>2000-2010</u>
Dünya	1120	1739	100.0	100.0	56 %
Kuzey Amerika	410	743	37	48	30 %
Batı Avrupa	303	316	27	18	-33 %
Doğu Asya	147	265	13	15	15 %

⁵⁵³ SIPRI, www.sipri.org/research/armaments/milex/milex_database/milexdata1988-2012v2.xls /view, (Erişim: 03.06.2013).

ABD	394	720	35	41	17 %
Çin	37*	136*	3,3	8	166 %
Rusya	32*	72*	2,9	4	33 %

*Tahmini Rakam

Son yirmi yıllık dönemde ve yine 2010 yılından sonraki dönemde Doğu Asya geneli ve Çin'in dünya askeri harcamalarındaki payı artmaya devam ederken ABD ve Batı Avrupa'nın payında ise düşüş görülmektedir. Yirmi yıl öncesinde Çin'in askeri harcamaları ABD'nin askeri harcamalarının % 3'ü iken, yirmi yıl sonrasında bu rakam % 24'e ulaşmıştır. Yirmi yılda Çin'in kendi içerisindeki artış oranı % 850'ye ulaşmaktadır. (Bkz. Tablo 3.14)

Tablo 3.14: 2010-2012 arası Dünya Askeri Harcamaları, Harcama Payları (2010 yılı 2011, 2012 yılı ise 2012 Sabit Rakamlarına Göre-Milyar Dolar) ve Değişim Oranı⁵⁵⁴

	<u>Askeri Harcamalar</u>		<u>Dünya Harcama Payları</u>		<u>Değişim Oranı</u>
	<u>2010</u>	<u>2012</u>	<u>2010</u>	<u>2012</u>	<u>2010-2012</u>
Dünya	1739	1748	100.0	100.0	0,5 %
Kuzey Amerika	743	708	48	40	-16 %
Batı Avrupa	316	286	18	16	-11 %
Doğu Asya	265	302	15	17	13 %
ABD	720	685	41	39	-5 %
Çin	136*	166*	8	9,4	13 %
Rusya	72*	90*	4	5	25 %

*Tahmini Rakam

⁵⁵⁴ SIPRI, www.sipri.org/research/armaments/milex/milex_database/milexdata1988-2012v2.xls/view, (Erişim: 03.06.2013).

ABD'nin 2014 savunma bütçesi 526.6 milyar dolar olarak karara bağlanmış olup 2012'ye göre savunma bütçesinde yine düşüş gerçekleşmiştir. Olası deniz aşırı operasyonlar için bütçenin içerisinde öngörülen 96.7 milyar dolarlık dilimin de bütçeden çıkarılması planlanmaktadır.⁵⁵⁵ Önümüzdeki on yıllık süreçte bu, savunma bütçesinde toplamda yaklaşık bir trilyon doların üzerinde bir kısıtlama anlamına gelmektedir.

1996-2006 arasındaki on yıllık bir süreçte Çin, savunma bütçesini yıllık olarak ortalama % 11,8 oranında artırmıştır. Bu oran aynı süreçteki GSYH büyümesinin yıllık ortalaması olan % 9,2 oranının üzerindedir.⁵⁵⁶ Bu, Çin'in ekonomi dinamiğinin yakaladığı gelişmeden daha fazlasını güvenliğe ayırdığı ve hegemonyaya giden süreçte elde ettiği değerleri korumak için güvenliği ön plana çıkardığı anlamına gelmektedir.

ABD'nin askeri harcamalarının düşüşe ve Çin'in harcamalarının da bu şekilde artışa devam etmesi halinde 21. Yüzyılın ilk yarısı içerisinde Çin'in bu alanda ABD'yi yakalaması ve hatta geçmesi muhtemeldir. Bu doğrultudaki bir görüşe göre, Çin'in askeri bakımdan büyük bir güç olması çok muhtemel ve gelecekte Çin kesinlikle Birleşik Devletler'le yarışabilecek tek devlet olacak.⁵⁵⁷

Batı'daki bu düşüşün ve Doğu'daki bu artışın nedeni zemin kaymasıdır. Ekonomi dinamiği ile birlikte güvenlik dinamiğinin zemini de Doğu'ya kaymıştır. 11 Eylül sonrası Batı'nın yürüttüğü asimetrik savaş da bu kayma nedeniyle sonlandırılmak zorunda kalmıştır.

21. Yüzyılda Çin'in milli savunmasına yönelik siyaseti şu hususları içermektedir: milli birliği ve güvenliği ayakta tutmak ve kalkınmaya yönelik milli çıkarların güvenliğini temin etmek, Çin silahlı kuvvetlerinin gelişim seyrini devam ettirmek, askeri aktif savunma stratejisini uygulamak ve savunma amaçlı nükleer stratejiyi sürdürmek. Bütün bunları içeren savunma siyasetini gerçekleştirmek için de şu aşamalar ön görülmektedir: Birincisi; milli savunma aygıtı olan silahlı kuvvetlerin

---

⁵⁵⁵ USA Department of Defense, <http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/omb/budget/fy2014/assets/defense.pdf>, ss.70, (Erişim: 28.05.2013).

⁵⁵⁶ Subhash Kapila, "China's Escalating Military Power: Global and Regional Impact", *China: A New Superpower?*, Sandıklı (Ed.), s.70.

⁵⁵⁷ Antonio Polito, *Yeni Yüzyılın Eşiğinde*, Hobsbawm, (Ed.), s.67.

modernizasyonu amacıyla bilişim teknolojisine ağırlık vermek, yüksek teknolojlili silah ve teçhizatla donatmak, savaş kabiliyetini artırmak amacıyla yeni şartlara uyabilecek modern bir lojistik sistem kurmak, personelin bilgi ve becerisini artırmak ve 2020 itibariyle modernizasyonda önemli bir ilerleme kaydetmek, 21. Yüzyılın ortaları itibariyle de modernizasyonu tamamlamak, ikincisi; milli savunma gelişimini ekonomik gelişimle birlikte koordineli götürmek, ülke refahı ile askeri güç arasındaki dengeyi kurmak.⁵⁵⁸

Çin Ordusu Stratejik Füze Kuvvetleri'nde komutan yardımcısı olarak görev yapan Orgeneral Yang Huan'ın 1989'da kaleme aldığı makalesinde Çin ordusunun silah gücünün neden artırılması gerektiğini, bu bağlamda nükleer silahlanmaya olan ihtiyaç ve silahlı kuvvetlerin modernizasyonuna ilişkin Çin'in ulusal ve özellikle ABD'yi dikkate alarak küresel güvenlik yaklaşımını, ideolojiyi de unutmadan şu şekilde dile getiriyordu:

Çin, stratejik nükleer silahlarını, hegemonik gücün nükleer tehdide devam edeceği düşüncesiyle geliştirdi. Kuruluşundan buyana Çin Halk Cumhuriyeti düşman güçlerin ekonomik ve teknolojik kuşatmasına maruz kaldı. Bunun dışında Çin, hegemonyanın nükleer tehdidiyle de karşılaştı. Nükleer savaşa karşı durabilmek, dünya barışını, ulusal güvenliği ve bağımsızlığı koruyabilmek için Çin'in güçlü bir ulusal savunmaya ve kendisine ait stratejik nükleer silahlara ihtiyacı vardır... Mao Zedong da zamanında bu kararı almış ve bu yönde adımlar atılmıştır. 16 Ekim 1964'te ilk atom bombamızı; 27 Ekim 1966'da nükleer füzelerimizi ve yine 17 Haziran 1967'de de ilk hidrojen bombamızı başarıyla patlattık. Çin'in kısa zamandaki bu başarıları bütün dünyaya kuvvetli bir cevap olmuştur... 30 yıllık bir sürede stratejik nükleer silahlarımızın kapasitesini kısa, orta, uzun ve daha sonra da kıtalararası menzile çıkarttık. Silahlı kuvvetlerimiz şu anda, ulusal güvenliğimizin gücünü artıran ve uluslararası statümüzü koruyacak olan nükleer silahlarla karşılık verme kabiliyetine sahiptir. Bu durum ayrıca süper güçlerin nükleer tekelini de kırmaktadır... Ulusal güvenliğimizi, bölgesel birliğimizi ve de sosyalist modernleşme yapımızın güvenliğini daha etkin sağlayabilmemiz için nükleer silahlarımızı geliştirmeli ve silahlı kuvvetlerimizi modernleştirmeliyiz.⁵⁵⁹

2011'de yayınlanan Çin'in radara yakalanmayan savaş uçağı ve uçak gemisinin görüntüleri Batı'yı endişelendirdi. Çin 2010'da da DF-21 adını taşıyan ve bir uçak gemisini delip geçecek güce sahip balistik füzeler denemişti. Ancak Batı'yı ve özellikle ABD'yi endişelendiren bir başka husus daha vardı: ABD'nin uydu temelli

⁵⁵⁸ Global Security, <http://www.globalsecurity.org/military/library/report/2009/china-090120wp/chap2.htm>, (Erişim: 30.05.2013).

⁵⁵⁹ "Beijing: National Defense Industry Press, 1989" dan aktaran Michael Pillsbury, 'Chinese Views of Future Warfare', *Institute for National Strategic Studies*, <http://www.globalsecurity.org/wmd/library/report/1998/huan.htm>, (Erişim: 30.05.2013).

savaşlarda kullanmak üzere lojistiğine kattığı elektronik parçalar Çin'de üretiliyordu.⁵⁶⁰

Batı'nın endişelerini artıracak şekilde bir haberde Chinadaily gazetesinde yer alıyordu. Gazetedeki habere göre,⁵⁶¹ Pekin, askeri ve sivil teknoloji alanında Batılı ülkelere en fazla ileri teknoloji ürünü satan ülkeler arasındaydı ve Çin, 2012 yılında Hollanda'ya en fazla ileri teknoloji ürünü satan ülkeler kategorisinde ABD ve Almanya'yı geçmiş durumdaydı.

3.1.4. İdeolojinin Yükselen Coğrafyası

Zemin kayması sadece ekonomi ve güvenlik alanını içermemektedir. Kayan zeminle birlikte ideolojiler arasında da inişler ve yükselmeler vardır. Hegemonik gücün düştüğü coğrafyadaki ideolojiler zemin kaybederken, gücün yükseldiği coğrafyadaki ideolojiler de yeni zeminde yükselmekte ve itibar kazanmaktadır. Bu, ideolojilerin çıkışından bu yana tarihte tekerrür eden bir fenomendir: Birbirlerinin zıtlığıyla var olma ve birinin zayıflaması, diğerinin güç kazanması döngüsüdür.

Dünya, 1789 Fransız İhtilalinden hemen sonra ve akabindeki süreçte birbirine karşıt olarak ortaya çıkan ideolojilerin iki yüzyıl boyunca birbirleriyle mücadele içerisinde zemin kavgasına sahne oldu. Bu kavganın en soğuk ve kesif olarak yaşandığı dönem ise II. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemdi. Ve bu iki yüzyılın sonunda ideolojilerden birinin zaferi, diğerinin çöküşü gibi bir görüntü ortaya çıktı. Bu görüntü içerisinde kazanan tarafta Liberalizm, kaybeden tarafta da Sosyalizm vardı. 1989'da Sosyalizmin zemini dağılmış ve komünizm çökmüştü.

Evet, 20. Yüzyılın sonu, 21. Yüzyılın başı itibariyle el değiştiren güçle birlikte ideolojilerde de inişler ve yükselişler yaşanmaktadır. Birinci yükseliş Batı ideolojisinde, liberalizmde oldu. Ancak bugün itibariyle Batı'nın hegemonik zemin kaybıyla beraber liberalizm de düşüşte görünmektedir. Buna mukabil, hegemonik zemine Doğu'nun yerleşmekte oluşu nedeniyle ikinci yükseliş de sosyalizmde yaşanacak gibi görünmektedir. Üçüncü yükseliş ise, hegemonik güce ve buna paralel

⁵⁶⁰ Adrienne Woltersdorf, "Çin Mahallesi", *Taraf*, 17 Nisan 2011, s.2.

⁵⁶¹ "Chinadaily"den aktaran Lale Kemal, "Çin Aç Kalırsa Ne Olur?", agk., 16 Ocak 2013, s.2.

olarak sosyalizme tepki ve karşıtlık olarak Batı'da milliyetçilikte ve din motifli ideolojilerde olacak gibidir.

3.1.4.1. Liberalizm

Heywood, “dünyanın değiştiği gün” olarak yorumlanan 11 Eylül terör saldırısının ve ardından “teröre karşı savaş” stratejisinin de ideolojik sonuçlarının neler olacağını kestirmenin güç olacağını düşünmektedir: örneğin, liberalizm için iki tür sonuç doğurabilir; liberalizmin evrenselleşmesi ya da köktenci din anlayışının daha da güçlenmesi. Bununla birlikte “Terörist tehdit, sivil özgürlükler ve bireysel haklarla ilgili hassasiyetlerin üzerinde devletin güvenliği ve düzenin önceliğini tesis ettiği ölçüde, liberal duyarlılıkların aşınması ve muhafazakârlığa doğru bir kaymayla (da) ilişkilendirilebilir”.⁵⁶²

Soğuk Savaş sonrası sosyalizm zemin kaybetmiş, liberalizm ise bulunduğu zeminde yükselmişti. Tek hegemonik güç olarak ABD kalmış ve ABD'yle birlikte liberalizm de zafer kazanmıştı. Tabloyu, görünen bu haliyle kabul eden yazarlar olduğu gibi, bunu kabul etmeyen ve farklı yorumlayan yazarlar da oldu. Evet, bir görüşe göre “tarihin sonu” gelmişti. Bütün ideolojiler denenmiş ve insanlık, bundan sonra değişmeyecek şekilde, en doğru ideolojiyi bulmuştu: bu, Soğuk Savaş sonrasında kazanan Batı'nın ideolojisi yani liberalizmdi. Tablo, bu şekilde görünüyordu. Ancak burada sosyolojik olarak unutulmuş iki husus vardır. Birincisi, “tarihin sonu” demek, insanlığın, ilerlemenin, medeniyetin sonu ve gücün doruğuna ulaşmış olması demektir. Ancak ilerlemenin, medeniyetin ve gücün sonuna ulaşmak, ilmin de sınırlarının sonuna ulaşmak anlamına gelir ki böyle bir iddiada bulunmak mümkün değildir. Diğer taraftan, bu iddia aynı zamanda milletleri medeniyete ve güce götüren yolun yani bir nevi ideolojinin, ideolojik sistemin mükemmelliğe ulaştığını iddia etmek anlamına gelir ki buna da katılmak mümkün değildir. Zira ideolojiler insan ürünüdür ve bu nedenle mükemmellikten uzaktırlar. Daima da değişime ve yenilenmeye de açıktırlar. İkincisi, “son” demek, medeniyetin, gücün el

---

⁵⁶² Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, s.26.

değiştirmezliğinden bahsetmek demektir. Oysaki güç dünya var olduğu sürece daima el değiştirir ve değişen aktörle birlikte ideolojisi de güç kazanır.

Polito, değişen dünyada Batı ideolojisi liberalizmin yükselişi ve inişine ilişkin şöyle bir değerlendirmede bulunmaktadır:

...serbest piyasacı ideoloji ya da 'serbest piyasa fundamentalizmi'... Bu ideoloji, serbest piyasanın dünyadaki büyüme ve zenginliği maksimize edeceği ve bu artışı optimal bir şekilde pay edeceği varsayımına dayanır. Serbest bir kapitalist pazarın başka herhangi bir sisteme kıyasla daha yüksek bir büyüme oranı tutturduğunu söyleyebilirsiniz belki, ama bu zenginliğin paylaşımının optimal olup olmadığını sorgulamak durumundasınız... Maksimum kapitalist büyüme sayesinde kaynakların optimal bir tarzda paylaşıldığı yolundaki argüman hiçbir zaman inandırıcı olmamıştır... Endüstrinin dünya çapında dengeli evrimine yol açan tarihsel nesnelere bakarsanız, bunu doğuran faktörün serbest ticaret değil, ticaret üzerindeki kontrol ve müdahaleler olduğunu görürsünüz. Birleşik Devletler ve Almanya on dokuzuncu yüzyılda sanayileşmiş ülkeler haline geldiler, bunun esas nedeni bu ülkelerin serbest ticareti kabul etmemeleri ve egemen ekonomiyle rekabet etmeye hazır oluncaya kadar kendi endüstrilerini korumakta ısrar etmeleriydi. Asya kaplanları hep korumacı politikalar güttü... Serbest piyasa ekonomisinin moda haline gelmesi bir bakıma Kısa Yüzyıl'ın son evresinin bir yan ürünüdür: Keynesçiliğin Altın Çağı'ndan bir kopuşu ifade etmektedir. Ne ki bu moda, sona ermediyse bile, hızla sona yaklaşıyor. Elli yıl sonra (2050) tarihçiler dönüp, bu içinde yaşadığımız çağa dönüp baktıklarında, muhtemelen kısa yirminci yüzyılın son bölümünün iki şeyle bittiğini söyleyecekler: Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve Altın Çağ'ın sona erişinden itibaren hükümet politikalarına egemen olan serbest piyasa fundamentalizminin iflas edişi. Küresel ölçekte yaşanan 1997-1998 (son olarak da 2008) krizi bu iflası pekiştiren bir dönüm noktası olarak anılabilir pekala... Evet, bu ideoloji krizde. Sadece servetin paylaşılmasında meydana getirdiği dengesizlikten dolayı değil; bunun esas nedeni sistemin iflas etmesidir... Birleşik Devletler ile Çin arasında korumacılık (piyasa korumacılığı) konusunda ve diğer ilgili konularda tartışmalar yaşandığına tanık oluyoruz. Bu ihtilafların, Birleşik Devletler'in savaştan bu yana izlediği serbest piyasa politikasının tersine dönüşünü temsil ediyor olması çok anlamlıdır.⁵⁶³

Polito'nun işaret ettiği dönüş, Keynesçilik ya da Çin'in sosyalist piyasa ekonomisi modelidir.

İdeolojinin gelişmiş son hali olarak liberal demokrasiyi gören Fukuyama da, her ne kadar en gelişmiş ideoloji olarak değerlendirirse de bu ideolojiyle eş değer gördüğü ekonomi sistemi olan kapitalizmi eleştirmekten ve bunun Doğu toplumları için uygun olmayabileceğini ya da Doğu'da kabul görmeyebileceğini ileri sürmekten

⁵⁶³ Antonio Polito, *Yeni Yüzyılın Eşiğinde*, Hobsbawm, (Ed.), s.81-85.

de geri durmamaktadır. MacLellan Fukuyama'nın görüşlerine dayanarak bu durumu şu şekilde ortaya koymaktadır:

Fukuyama da Batı kapitalizminin, toplumsal dayanışmanın altını oyduğunu söylerken bunu kabul eder. Eğer Asyalılar Batı toplumlarındaki aşındırıcı bireyciliğin etkilerini kabullenirse, 'teknolojik ekonomik rasyonalizmle patriarkal otoritarizmi birleştirmiş, ne demokratik ne de liberal olan bir seçenek Uzakdoğu'da güç kazanabilir' ve 'tıpkı Batı'nın yöneticilik tekniklerinin Asya ekonomilerinin başarılı biçimde işleyişine katkıda bulunmaması gibi demokrasinin de Asya toplumlarının işleyişine katkıda bulunmadığı söylenerek, demokrasi Batı'nın dayatması olarak reddedilebilir.' Kendini yok edecek eğilimler barındıran liberal demokrasi de Sovyet komünizmi gibi lanetlenmiş olabilir ve o zaman da tarihin sonu, Lee Kuan Yew'in hâkimiyetindeki Singapur'u model alan, Konfüçyüsçü bir Doğu Asya kapitalizmi olabilir. Ya da Fukuyama'nın Hegel'deki kabul görme mücadelesi fikrine verdiği merkezi önemi ciddiye alırsak da, liberalizmin oldukça yetersiz olduğu sonucuna varabiliriz. Bu noktada şöyle bir eleştiri yapılabilir: 'Evrensel ve karşılıklı kabul görme vaadi hala liberal toplumlarda gerçekleşmiş değildir. Kapitalizmin yarattığı ekonomik eşitsizlik, bu nedenle eşitsiz kabul görme anlamına gelir.' Başka bir deyişle, herkesin tam anlamda kabul görmesini mümkün kılacak yegâne toplum olan radikal bir eşitlikçilik tesis edilene kadar mücadele sürer.⁵⁶⁴

3.1.4.2. Sosyalizm

Değişen dünyada ekonomi ve güvenlik zemininde gücün el değiştirmesi yani Batı'dan Doğu'ya geçmesi nedeniyle ideolojide de hegemonik zemin Doğu'ya kaymaktadır. Yeni ya da yeniden yükselen ideolojinin coğrafyası 21. Yüzyıl için Doğu olarak görünmektedir. Burton'a göre; "21. Yüzyılın başlarında da insan medeniyetinin içinde bulunduğu küreselleşme ve enformasyon devriminin getirdiği sosyo-ekonomik, teknolojik ve ideolojik boyutlardaki transformasyon sürecinin en önemli jeopolitik odak noktalarından bir tanesi yine Asya-Pasifik eksenidir."⁵⁶⁵

Doğu'ya doğru ideolojik zemin kaymasına ve Batı liberalizminin zirveden düşüşüne işaret eden Wallerstein, "Liberalizmin doruk noktasının 1945 sonrası dönemde (1968'e kadar), dünya sisteminde ABD hegemonyasının yaşandığı dönemde yer aldığını"⁵⁶⁶ ileri sürmektedir. Wallerstein'e göre 1989'da sosyalizmin çökmesi ile

⁵⁶⁴ McLellan, *İdeoloji*, s.96, 97.

⁵⁶⁵ "Charles Burton, Marshall, (1965), *The Cold War- A Concise History*, New York: Franklin Watts, s.56."dan aktaran Mesut Hakkı Caşın, "İpek Yolundan Çin Denizine Barış ve Güvenliğin Yeni Parametreleri", *Çin'in Gölgesinde Uzakdoğu Asya*, Deniz Ülke Arıboğan, (Ed.), İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2001, s.105.

⁵⁶⁶ Wallerstein, *Liberalizmden Sonra*, s.10.

de liberalizm kazanmamıştır: “Berlin Duvarı’nın yıkılışı ve sonrasında SSCB’nin dağılışı, Komünizmler’in ve modern dünyada ideolojik bir güç olarak Marksizm-Leninizm’in çöküşü olarak kutlandı. Bu olaylar, bir ideoloji olarak liberalizmin nihai zaferi olarak da kutlandı. Bu, gerçekliğin tamamen yanlış algılanmasıdır. Tam aksine, aynı olaylar daha da büyük ölçüde liberalizmin çöküşünü ve ‘liberalizm sonrası’ dünyaya kesin olarak girişimizi göstermekteydi.”⁵⁶⁷

Brzezinski de ideolojik sistemdeki ya da zemindeki bu değişimi dile getirmekte ve değişimin yeni adresini de işaret etmektedir:

*Bu yeni yüzyılda ABD’ye açıktan herhangi bir ideolojik alternatif henüz yokken (Brzezinski’nin henüz yok dediği alternatif artık belirmiştir ve aslında sözlerinin devamında Brzezinski bunu da ifade etmektedir), Amerikan sisteminin genel olarak yersiz, yetersiz, alakasız olarak algılanmaya başlaması halinde, Çin’in devam eden başarısı sistemik bir alternatif haline gelebilir... Avrupa Birliği’nin -yaşlanan nüfusu, düşük büyüme oranları, Amerika’dan bile daha fazla olan kamu borçları ve tarihin bu aşamasında ortak bir “Avrupalılık” tutkusunun eksikliği sebebiyle- Amerika’nın bir zamanlar sahip olduğu çekim gücüne ya da küresel rolüne sahip olması mümkün görünmemektedir. Bu sebeple AB, diğer bölgeler için de potansiyel olarak uygunsuz bir model olma ihtimaliyle karşı karşıyadır. Dünyanın yoksul bölgelerine oranla fazla zengin olması göçü tetiklese de taklit edilmeyi teşvik etmez.*⁵⁶⁸

Bu durumda ideolojinin yükselen yeni coğrafyası Çin olarak gözükmemektedir. Geline nokta dinamiklerdeki zemin kaymasını açıkça göstermektedir. Batı’da, içinde bulunduğu zemin şartlarında doğan ve yükselen liberalizmin dayandığı bu zeminin bu gün itibariyle kaymakta olduğu açıkça görülmektedir. Bu sürecin bu şekilde devam etmesi halinde liberalizmin karşıtı ideolojinin zemin kazanmakta olduğu da görülmektedir. Örneğin Çin’de varlığını sürdüren sosyalizm, şekil verdiği piyasa ile birlikte tekrar yükselme seyrindedir.

Aslında sosyalist ideoloji Çin’e de dışarıdan, Sovyetler ’den ihraç edilmişti ve ihraç öncesi Batı ile Doğu arasında bir zemin kavgası da yaşanmıştı. I. Dünya Savaşı yıllarından başlayıp II. Dünya Savaşı sonunda tamamlanan değişim sürecini Armaoğlu şu şekilde aktarmaktadır:

1912 Şubatında Çin’de Mançu ailesinin hükümdarlığı sona erip cumhuriyet ilan edildikten sonra Çin’in kaderi orduya dayanan General Yuan Shih-kai’nin eline geçti. Fakat General Yuan ancak Çin’in kuzey kısmına egemendi. Güney ise Dr. Sun Yat-sen’in Kuomintang partisinin nüfuzu altında idi...

⁵⁶⁷ Age., s.9.

⁵⁶⁸ Brzezinski, *Stratejik Vizyon: Amerika ve Küresel Güç Buhranı*, s.47.

1920-21 yıllarında Komünist Partisinin de kurulması ile Çin'de iktidar mücadelesi yapan kuvvetlerin sayısı üçe çıkmış oluyordu... ve 1923 yılı başında Dr. Sun ile Sovyet Rusya arasında bir anlaşma yapıldı. Bu anlaşma ile Sovyet Rusya Dr. Sun'a yardıma başladı. Orduyu düzenlemek ve teşkilatlandırmak için Sovyetler birçok askeri uzman gönderdi. Fakat 1925 Martında Dr. Sun öldü ve Milliyetçilerin liderliğini General Chiang Kai-shek eline aldı. Ancak 1927 yılından itibaren de Chiang Kai-shek'in komünistlerle arası açıldı. General Chiang'ın bu komünist aleyhtarı politikası, başta İngiltere ve Amerika olmak üzere Batılıların kendisinin hemen yardımına koşması sonucunu verdi. Özellikle İngiltere ve Amerika Çin'e ekonomik yardıma başladılar. Hatta Almanya'da ilgisiz kalmadı ve Çin ordusunda Sovyet uzmanlarından boşalan yerler Alman generalleri ile dolduruldu. General Chiang Batılıların desteğini kazanınca komünistleri kesin olarak tasfiye etmek için harekete geçti. Komünistler ise Kiangsi'de siyasal ve askeri hazırlıklar yapıyordu. Chu Teh Kızıl Çin Ordusu'nu kurdu. Mao Tse-tung ise köylüleri, işçileri gerilla kuvvetleri olarak organize etti. Nihayet 1931 Kasımında Kiangsi'de Çin Sovyet Cumhuriyeti ilan edildi ve başkanlığa da Mao Tse-tung getirildi. Çin'de Milliyetçilerle Komünistler arasındaki mücadele 1948'den itibaren Milliyetçilerin aleyhine ve Komünistlerin lehine dönmeye başladı ve 1949 yılının sonbaharından itibaren Çin Komünist Partisi'nin kontrolü altına girdi. Bu ise, Uzak Doğu kuvvet dengesinin gayet ağırlıklı bir biçimde Sovyetler tarafına eğilmesi demektir... Mao Tse-tung 1 Temmuz 1949'da Çin'de Demokratik Halk Diktatörlüğünü, 1 Ekim'de de Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşunu resmen ilan etti ve 1950 Mayısında Hainan adası dâhil bütün Çin kıtası komünistlerin kontrolüne girdi. Bu gelişmelerin akabinde Sovyet Rusya ile Çin Halk Cumhuriyeti arasında 14 Şubat 1950'de bir dizi anlaşmalar imzalandı. Bunlardan bir tanesi, "Dostluk, İttifak ve Karşılıklı Yardım" anlaşması, ikincisi, Sovyet Rusya'nın Çin'e 10 yılda ödenmek üzere 300 milyon dolarlık yardımını öngören bir anlaşma ve üçüncüsü de Sovyet Rusya'nın Doğu Çin demiryollarını, Port Arthur ve Dairen limanlarını Çin'e iade etmeyi öngören anlaşmadır.⁵⁶⁹

Bu gün sosyalist piyasa ekonomisi ile yükselen Çin, sosyalizmi de yükseltmektedir ve ayrıca sosyalizm sadece Doğu'da değil Batı'da da zemin bulacak gibidir. Batı bu kez de zemini kaptırdığı ve hegemonik gücün yeni sahibi olan Doğu'nun ideolojisinin etkisi altında kalabilir. Aslında Batı bu ideolojiye yabancı da değildir. Zira hem sosyalist ideolojinin 19. Yüzyılda ortaya çıkan kökleri Batı'dadır hem de 20. Yüzyılın hegemon gücü olan ABD, II. Dünya Savaşı'nın ardından ve özellikle 1960, 1970'li yıllarda ve 2008 küresel krizinin ardından, altından iyice kaymakta olan ekonomi zeminini durdurmak için krizi hissettiği bu dönemlerde, devlet aygıtının aktif müdahalede bulunduğu ve Keynesyen olarak adlandırılan sosyalist piyasa ekonomisinin bir benzeri olan ekonomik sisteme sarılmak durumunda kalmıştır. Dolayısıyla yeni hegemon güç olarak Doğu, tanıdık olan ancak Batı için

⁵⁶⁹ Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, s.269, 270, 438-440.

çökmüş gibi görünen bu ideolojiyi ayağa kaldırmış bir şekilde liberalizmin yerine kullanmak üzere Batı'ya ihraç da edebilir. Bu ihraç ise iki şekilde olabilir: Birincisi, şartlar gereği Batı'nın buna rıza göstermesi, gönülden kabul etmesi, ikincisi ise dayatma yani şiddet yöntemidir. Tıpkı Batı'nın demokrasi ve serbest piyasa ekonomisini ihraç etmek için başvurduğu şiddet stratejisi savaş örneklerinde yaşandığı gibi. Bu hususa ileride tekrar değineceğiz. Batı'nın rıza en kabulü; mevcut ideolojiyi bünyesinde barındıran ekonomik sistemin çökmesi nedeniyle halkları tekrar refaha kavuşturacak olan sistem arayışıyla bağlantılı olacaktır. Bu sistemin ise, Doğu'yu hegemonik güce ulaştıran ya da hegemon Doğu'nun sahip olduğu ideolojik sistem olması ihtimali son derece doğaldır. Ayrıca, "Çin'in "otoriter (sosyalist) yönetim artı piyasa ekonomisi" şeklinde özetlenen bu formülünün, ABD'nin "piyasa ekonomisi artı demokratik hükümet" formülünden daha popüler olduğuna dair görüşler de mevcuttur."⁵⁷⁰

Batı imajının düşüşü, buna mukabil Doğu imajının yükselişine ilişkin bazı araştırmalar da vardır: "Carnegie Vakfı araştırmacılarından Joshua Kurlantzick, yapılan birkaç anket sonucuna dayanarak gelişmekte olan ülkelerde Çin'in imajının ABD'ninkinden daha olumlu olduğuna dikkat çekmektedir. Örneğin, 2007 yılında Suudi Arabistan'da Çin'e destek % 54 iken ABD'ye destek %38'lerde kalmıştır. Bu rakamlar Endonezya'da % 60'a % 40, Brezilya'da % 53'e % 42'dir."⁵⁷¹

Ekonomik sisteme ilişkin ideolojinin yanı sıra bu cazibenin kültür alanında da yaşanması muhtemeldir. Khanna bu ihtimale şu şekilde bir delil sunmaktadır: "Doğu Asyalıların iki küresel dili (İngilizceyi ve Çinceyi) ustalıkla konuşabilmeleri gibi bir başka artıları var. Amerikan sinemasının başarısı, gittikçe artarak Japon-animasyon tekniklerinin ithal edilmesinden, Hong Kong temalarından ve Hong Kong'un sinematografik tarzını kullanmasından geliyor. Bu da kültürel etkinlik akışın tersten de işleyebileceğini gösteriyor."⁵⁷² Kùltürler için geçerli olan bu durum ideolojiler için

---

⁵⁷⁰ "Ergun Özbudun, (Der.), Samuel P. Huntington, "Demokrasinin Üçüncü Dalgası", *Demokrasinin Küresel Yükselişi*, Ankara: Yetkin Yayınları, 1995, s.31-52; Axel Berkofsky, "The Hard Facts on 'Soft Power'", *Asia Times*, 25 Mayıs 2005, <http://www.atimes.com/atimes/china/IE25Ad02.html>"den aktaran Nogayeva, *Orta Asya'da ABD, Rusya ve Çin: Stratejik Denge Arayışları*, s.256.

⁵⁷¹ "Joshua Kurlantzick, 'Charm Offensive: How China's Soft Power is Transforming the World', Foreign Policy Research Institute, Ağustos 2007, <http://www.fpri.org/enotes/200708.kurlantzick.chinacharmoffensive.html>"den aktaran Nogayeva, s.254.

⁵⁷² Khanna, *Yeni Dünya Düzeni*, s.355.

de geçerlidir. Bu durumdan hareketle Doğu'nun ideolojisinin 21. Yüzyılda Batı'ya doğru akması yüksek bir ihtimaldir. Hegemon güçte olana özenmek insanın tabiatında olan bir özelliktir.

Çin'in hegemonik gücü ele geçirmesi ile birlikte sosyalizmin de yükselişi kaçınılmaz görünmektedir. Bu yükselişin sosyalizme olan cazibeyi artırması ve küresel yayılımına neden olması da mümkündür. Bu bağlamda Batı'nın sosyalizme yaklaşması ihtimal dâhilindedir. Bu pencereden bakarak Wallerstein de, zenginliğini kaybetmekte olan ABD'nin, ideolojiyle iç içe geçmiş haldeki ekonomi sistemini değiştireceğini düşünmektedir:

...bence çok çabuk biçimde ABD, serbest piyasa ekonomisinin muhafazakâr, statükocu dünya lideri olmaktan çıkıp, belki dünyadaki en gelişmiş yeniden-dağıtım yapılarına sahip, toplumsal refahı kendine en fazla merkez alan devlet haline gelecektir. Bu günlerde herkes bize sosyalizmin ölü bir fikir olduğunu söylemese -söylenemez olanı fısıldayayım- ABD'nin yarı-sosyalist bir devlet olacağı bile düşünülebilir. Kim bilir? ...Kimileri bu öngörüden dehşete düşebilir, kimileri ise sevinebilir, fakat duygularımızı belli etmeden önce bir an durup düşünelim.⁵⁷³

Yükselen Çin'le birlikte doğal olarak yıldızı parlamakta olan Çin'in ideolojisinin diğer bir ifadeyle sosyalizmin de, özellikle 'sosyalist piyasa ekonomisi' söylemiyle, zemini altından kaymakta olan Batı'ya ekonomi perspektifinden cazip görünmesinin yadırganmayacak bir olgu olarak karşımıza çıkması muhtemeldir. Bu ihtimal, sosyalizmin köklerinin Batı'da bulunması, 'sosyalist piyasa ekonomisi'nin Keynesyen genleri ve "Demokrasiziz sosyalizm, sosyalizmsiz demokrasi olmaz"⁵⁷⁴ söylemiyle demokrasi ile sosyalizm arasında sıkı bir bağ kuran, hatta bir bütün olarak değerlendiren Çin Devlet Başkanı Hu Jintao'nun sözleriyle kuvvet kazanmaktadır. Jintao gibi Çin Komünist Partisi Merkez Komitesi Genel Sekreteri olarak görev yapan Jiang Zemin bu söylemi ekonomi zemininde daha da ileri götürmektedir: "Demokrasinin olmadığı yerde sosyalizm olmaz. Sosyalizmin olmadığı yerde de gelişme (kalkınma) olmaz".⁵⁷⁵

⁵⁷³ Wallerstein, *Liberalizmden Sonra*, s.191.

⁵⁷⁴ Joshua Cooper Ramo, "The Beijing Consensus", London: The Foreign Policy Center, 2004, s.10, <http://fpc.org.uk/fsblob/244.pdf>, (Erişim: 16.10.2014).

⁵⁷⁵ Agm., s.10.

3.1.4.3. Milliyetçilik Ve Din Motifli İdeolojiler

Sosyalizmin 1989 itibariyle çökmüş gibi görünmesi ve Liberalizmin 1990'larda yükselmesi ve yine 21. Yüzyılın başlarında Liberalizmin düşüşe geçmesi ve bunun karşısı olarak Sosyalizmin tekrar yükselişi gibi, hegemonik dönemde bu kez de sosyalizm, liberalizmin yerine, karşıt başka ideolojilerin hayat bulmasını tetikleyebilir. Sosyalizm hegemonik güçten dolayı yaygınlık gösterebileceği gibi karşıt ideolojilerin canlanmasına da neden olabilir. Bunlar; sosyalizm karşısı ve milliyetçilik yanı ağır basan, 'sağ' kategoride değerlendirilen ve din motifli ideolojiler olabilir ve bu tür ideolojilerin 21. Yüzyılda tekrar canlanacağı yerin de Batı olması muhtemeldir. Ancak bu durum Doğu'nun Batı üzerinde otoriter ve baskıcı bir hegemonya kurması ya da şiddete başvurması gibi stratejilere yönelmesi halinde daha fazla muhtemeldir.

Heywood, sosyalist karşısı ideolojik akımların yeşerdiği yeri Batı'dan önce Doğu olarak görmektedir. Ona göre;

Soğuk Savaşın bitmesiyle beraber ortaya çıkan durumlar sadece sosyalist ideolojiyle sınırlı değildir. Komünizmin çökmesi, bırakın evrensel liberalizmin zaferi olmasını, bir dizi ideolojik gücün ortaya çıkmasına yol açtı. Bu ideolojilerin en önemlileri, komünizm sonrası devletlerde ortaya çıkan ve Marksizm-Leninizmin yerini alan milliyetçilik, özellikle etnik milliyetçilik ile gelişmekte olan ülkelerde etkisini artıran ve çeşitli biçimlerde ortaya çıkan dinci köktenciliktir. Ayrıca, 'sosyalizmin ölümünden nemalanacakları düşünülen liberalizm ve muhafazakârlık gibi ideolojiler bile tuhaf bir şekilde etkilenmişlerdir. Yirminci yüzyıl boyunca liberalizm ve muhafazakârlığın tutarlılıklarıyla beraber güçleri, bir dereceye kadar, sosyalist veya komünist 'düşmanın karşısı' olarak tanımlanmaları gerçeğinden türetiliyordu... Yirmi birinci yüzyılda liberalizm ve muhafazakârlığın geleneksel düşmanlarının zayıflaması veya çökmesi, her ikisinin de daha şekilsizleşeceği ve farklılaşacağı anlamına gelir.⁵⁷⁶

Bu görüşe göre ideolojiler, birbirlerinin varlığı ile ayakta durmaktadırlar. Birinin ölümü, diğerinin de ölümü ya da değişimi demektir. Bir ideolojinin zaferi ve varlığının devamı, diğerinin yenilgisi ile birlikte yine varlığının devamına bağlıdır. Sosyalizmin çökmüş görüntüsüne bakarak liberalizmin daha da güçlendiği ve varlığını tek başına sürdüreceği sonucu çıkarılamaz. Bu nedenle Heywood, sosyalizmin çökmesiyle liberalizmin ve muhafazakârlığın da şekilsizleşeceği ya da farklılaşacağını düşünmektedir. Zira değerler birbirlerinin karşısı ile anlam kazanır ve varlıklarını sürdürürler. Diğer taraftan, Soğuk Savaş sonrası sosyalizmin çökmesiyle birlikte Doğu

⁵⁷⁶ Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, s.25, 26.

coğrafyasında ortaya çıkan etnik milliyetçilik ve din motifli ideolojiler, sosyalizme tepki olarak değil, sosyalizm prangasından kurtulmanın meydana getirdiği özgürlük atmosferini teneffüs etmelerinden ve de tek hegemonik güç konumuna yükselen Batı'nın liberal, kapitalist tahakküm siyaseti ve 11 Eylülün etkisiyle teröre karşı yürüttüğü savaşın din motifli söylemler içermesine karşı tepkiyle ortaya çıkmışlardır. 21. Yüzyıl itibariyle Batı'nın bu gücü kaybetmesi nedeniyle, Doğu coğrafyasında Batı'ya tepkiyle ortaya çıkan milliyetçilik ve din motifli ideolojilerin bu coğrafyadaki varlığının devamı, bu kez de yükselen sosyalizmin hegemonyasına olan karşıtlığına bağlı olabilir.

Diğer taraftan, 21. Yüzyılda milliyetçi ve din motifli ideolojilerin coğrafyası sadece Doğu olmayacaktır. Sosyalizmin yükselişinin devam etmesi ve Batı üzerinde hegemonya kurması, ayrıca bu tahakkümünü otoriter ve baskıcı bir ruha büründürmesi ya da şiddet kullanması halinde milliyetçi ve din motifli ideolojilerin bu yüzyılda yükseleceği bir coğrafyanın da Batı olması muhtemeldir.

3.2. HEGEMONYANIN ZEMİNİNDEKİ KAYMA SİYASAL ŞİDDETE DE ZEMİN KAYMASINA NEDEN OLUR MU?

20. Yüzyılda, uluslararası siyasetin dinamikleri üzerindeki hegemonik gücün kaybedilmeye ya da diğer bir ifadeyle zeminin kaymaya başladığı andan itibaren siyasetin devamı olan siyasal şiddet zuhur etmişti. Ve siyasal şiddete başvuran, gücü kaybetmekte olan Batı, siyasal şiddetin zuhur ettiği yer ise gücün doğal kaynaklarının bulunduğu Doğu coğrafyası idi. 21. Yüzyılın başı itibariyle ise durum değişiklik arz etmeye başlamıştır. Dinamiklerin yönetimi artık Doğu'ya geçmektedir. Batı zemin kaybetmekte, Doğu ise kaybedilen ve kayan zemine yerleşmektedir. Devam eden bu süreç akla şu soruları getirmektedir: Dinamikler üzerindeki hegemonik gücün kayması ile birlikte küresel siyasal şiddet zemininde de hegemonik güç kayması yaşanır mı? Güç kayması siyasal şiddete başvurma kabiliyetini nasıl etkiler? Gücün istikametinin değişmesi şiddetin de istikametini değiştirir mi? Güçle birlikte şiddete başvurma sırası Doğu'ya mı gelmektedir? Batı, Doğu'nun savaş boyutundaki şiddetine mi maruz kalacaktır? Bu aynı zamanda 'Batı'nın asimetrik savaşı' anlamına da gelir mi?

Doğu'nun savaşına karşı Batı'dan verilecek cevap da terör stratejisiyle mi olacak ve Batı'nın terörüne mi şahitlik edilecektir?

Evet, zemin kaymaktadır ve gücün yeni sahipleri, hegemonyayı kaybetme tehlikesiyle karşılaşmaları halinde 21. Yüzyılın uluslararası siyasal şiddetinin de sahipleri olabilirler.

Wallerstein, hegemonik zemin kaymasında, ABD'nin hegemonik düşüşü ve hegemonya sonrasını içeren dönemini üçe ayırmaktadır: Birinci dönem; 1945 – 1967/1973 arası ki bu dönem ABD hegemonyası'nın savaş sonrası gücünün zirvesi, ikinci dönem; 1967/1973 – 2001 arası ki bu dönem yaz sonu ya da güneşin batışını işaret eden ufuk kızılığ ve üçüncü dönem ise; 2001 – 2025/2050 arası ki bu da ABD'nin anarşiyi kontrol edemediği dönemdir.⁵⁷⁷

Wallerstein'e göre birinci dönemde, dünya sisteminde, ABD sorgulanmaz biçimde hegemonik bir güçtü. Dünya sisteminde yer alan diğer aktörlere karşı ekonomik, askeri, siyasi (siyasi yerine ideoloji kavramını kullanmak daha doğrudur. Zira dinamiklerin hepsi de siyasidir ve siyaset çatısı altındadır) ve kültürel bir üstünlüğü vardı. II. Dünya Savaşı sona erdiğinde savaşın tahribatından uzak durabilmiş ve savaşın başlangıcına göre üretim kapasitesini, diğer aktörler dikkate alındığında, artırmış tek endüstriyel güçtü. 1967/1973 - 2001 dönemi ise ihtişamın sona geldiği ve dünya ekonomisinin aşağıya doğru Kondratieff B aşamasına girdiği dönemdi. Üçüncü dönemde ABD yönetimi strateji olarak ikiye bölündü: 1973 – 2001 dönemi siyasetinin takip edilmesini isteyenler ve buna karşı bu dönem siyasetinin başarısızlığını, hatta bu siyasetin ABD hegemonyasının düşüşe geçmesine neden olduğunu iddia eden Şahinler. 11 Eylül, üçüncü dönem stratejisini belirlemek için 'Şahinler'e bir fırsat sundu: "teröre karşı savaş"; Afganistan Harekâtı, Irak Savaşı. Wallerstein'e göre yeni anarşik bir döneme girildi; kimsenin, özellikle ABD gibi düşüşte olan hegemonik bir gücün kontrol edemeyeceği bir dönem. Bu dönem, sular duruluncaya kadar, uzun bir dönem olacaktı.⁵⁷⁸ Wallerstein'in 2025/2050'ye kadar olan dönemin anarşik olacağı öngörüsüne katılmıyoruz. Zira bu dönem Batı'nın

---

⁵⁷⁷ Immanuel Wallerstein, "The Bush Regime and the Collapse of the Postwar Geopolitical Structures", *Allies As Rivals: The U.S., Europe, and Japan in a Changing World-System*, Faruk Tabak, (Ed.), Colorado: Paradigm Publishers, 2005, s.19.

⁵⁷⁸ Wallerstein, agm., Tabak, (Ed.), (2005), s.20-26.

Doğu'da şiddete başvurmasının durdurulduğu ve buna bağlı olarak hegemonik çatışmasızlığın yaşanacağı bir dönemdir. Bahsettiğimiz çatışmasızlık, bölgesel ve düşük profilli çatışmaların dışında, Batı ile Doğu ya da kutuplar arasında hegemonik boyuttaki çatışmasızlıktır.

Bize göre 2050'ye kadar olan dönemin Wallerstein'in öngördüğü anarşik dönemden farklı olması daha muhtemeldir. 21. Yüzyılın başında yaşanan siyasal gelişmeleri analiz ettiğimizde tablo daha farklı görünmektedir. Hegemonyanın Batı'dan Doğu'ya geçmekte olduğu önümüzdeki süreç iki aşamalı görünmektedir. Birincisi, güçler arasında bir dengenin kurulduğu yani Batı'nın Doğu'da şiddete başvurmasının durdurulduğu ve buna bağlı olarak hegemonik çatışmasızlığın yaşanacağı ve Doğu'nun zemin kazanmaya devam edeceği bir dönemdir. Bahsettiğimiz çatışmasızlık, Batı ile Doğu ya da kutuplar arasında hegemonik boyuttaki çatışmasızlıktır. Olabilecek bölgesel ve düşük profilli çatışmalar bunun dışındadır. İkincisi de çatışmasızlık döneminden sonra hegemonik gücün Doğu'da zirvesine ulaşmasını müteakip -2050'den sonrası için- kutuplar arasında savaş ve terör boyutunda çatışma yaşanmasının muhtemel olduğu bir dönemdir.

Önümüzdeki bölümde, uluslararası siyasette kayan zeminin durması ile birlikte şiddetin de durması yani hegemonik çatışmasızlık ve Doğu'nun Batı'ya karşı açıkça zemin kazanmaya başladığı birinci döneme girişimizi mercek altına almaya çalışalım.

3.2.1. Siyasal Şiddette Batı'nın Durdurulması: Denge ve Çatışmasızlık

Dinamiklerin yönetimi Doğu'ya geçtikçe ve refah düzeyi arttıkça Doğu çatışma alanı olmaktan uzaklaşacaktır. Bu durum iki tür aktör nezdinde gerçekleşecektir: Bölgesel aktörler ve Batılı aktörler. Refah düzeyinin yükselişi bölge aktörlerini, hegemonik güçten düşüş de Batı'yı Doğu zemininde şiddete başvurma niyeti ve kabiliyetinden yoksun bırakacaktır. Çatışma ortamını yaşamak yerine refahı paylaşmak ve yaşamak bölge aktörlerine daha cazip gelecektir. Tıpkı "Avrupa Birliği" kuramının Avrupa devletlerini buna yönlendirdiği gibi. Diğer taraftan yeni hegemonik gücün bu gücü bozabilecek bölgesel çatışmayı istemeyeceği de açıktır. Batılı aktörler de bölgede artık şiddete muhtemel başvuramayacaktır zira hegemonik güçten düşmekle birlikte yeni hegemon karşısında bu kabiliyetini de kaybetmektedir.

Bölgenin çatışma ortamından uzaklaştığına dair görüşlerden birisi şu şekildedir: “Asya-Pasifik bölgesi göreceli olarak dünyanın en az silahlı çatışmanın yaşandığı bir bölge olma yolundadır ve bu durum gelecek yıllarda da sürdürülebilecektir. Uzun zamandan buyana, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemi itibariyle, Asya-Pasifik göreceli olarak sakin bir bölge haline gelmiştir. 1991 yılı istatistiklerine göre küresel boyutta bölgesel 29 çatışma yaşanmış olup bunun 6 tanesi Asya-Pasifik bölgesinde meydana gelmiştir. 1997 yılında dünyadaki silahlı çatışmaların sayısı 38’e yükselirken Asya-Pasifik bölgesi çatışma sayısı olarak 6’yı muhafaza etmiştir ki bunlar Hindistan ve Pakistan arasındaki Kaşmir sorunu ile Afganistan, Sri Lanka, Kamboçya, Filipinler ve Manila’daki iç çatışmalardan ibarettir. Bu doğrultuda, Asya-Pasifik bölgesindeki çatışmalar dünya geneli itibariyle sadece en azda kalmamış aynı zamanda belirli dereceye kadar yoğunluğu da düşmüştür.⁵⁷⁹

Batı, siyasal şiddetinin belki de son örneklerini 20. Yüzyılın sonu ve 21. Yüzyılın hemen başı itibariyle vermiştir. Diğer bir ifadeyle, Batı’nın siyasal şiddeti Doğu tarafından 21. Yüzyılın başında durdurulmuştur. 21. Yüzyılın ikinci yarısında ya da 22. Yüzyılda Doğu’nun Batı’ya karşı muhtemel siyasal şiddetine kadar dünya Batı ile Doğu arasında yine muhtemel hegemonik düzeyde bir çatışmasızlık dönemine girmiştir. Bu dönem; Batı’nın hegemonik gücünü kaybetmekte olduğu, Doğu’nun ise bu gücü kazanmakta olduğu, diğer bir ifadeyle zeminin Doğu’ya kayma süreci tamamlanmadan önce ortada dengenin sağlandığı bir dönemdir. Bu dönemde, Batı’nın siyasal şiddetinin durdurulduğu ve Doğu’nun kazanmaya başladığı zemin örneklerini Kuzey Kore, İran, Suriye ve Kırım olarak incelemek mümkündür. Şimdi bu örneklerle sırasıyla bakalım.

3.2.1.1. Kuzey Kore

II. Dünya Savaşı’ndan sonra ABD’nin zirveden inmeye başladığı süreçte Batı ile Doğu arasındaki zemin kavgasının ilk örneklerinden birisi Kore Yarımadası olmuştur. Yarımada, kuzey-güney istikametinde, II. Dünya Savaşı’ndan buyana Kore

---

⁵⁷⁹ “Zhang Chantai, ‘1997 nian yatai diqu xingshi zongshu’ (Roundup of the Asia Pacific situation in 1997), *Guoji zhanlue yanjiu* (International Strategic Studies) 47, no. 1 (January 1998):20.”den aktaran <http://www.globalsecurity.org/military/library/report/2000/part04.htm>, (Erişim: 30.05.2013).

Demokratik Halk Cumhuriyeti (komünist kuzey) ve Kore Cumhuriyeti (kapitalist güney) olarak ikiye bölünmüş durumdadır.⁵⁸⁰

1945 Mayısında ABD ile Sovyetler Birliği arasında yapılan bir anlaşmaya göre, savaş bittikten sonra Kore, ABD, Sovyetler Birliği, İngiltere ve Çin'in ortak vesayeti altına konacaktı. 1945 Temmuzundaki Potsdam Konferansında da Sovyetler Uzak Doğu savaşına katılmaya karar verince, askeri harekât bakımından Kore toprakları 38 inci enlem çizgisi ile ikiye ayrıldı ve bu çizginin kuzeyi Sovyet, güneyi de Amerikan askeri harekât sahası olarak kabul edildi... ABD'nin Hiroshima ve Nagasaki'ye atom bombalarını atmasının ardından Sovyetler hemen Japonya'ya savaş ilan edip, askerlerini Kuzey Kore'ye soktular ve 38 inci enlem çizgisine kadar ilerlediler... ABD 10 Mayıs 1948'de güney Kore'de seçimler düzenledi ve bunun neticesinde de Syngman Rhee'nin başkanlığında Güney Kore Cumhuriyeti kuruldu. Sovyetler de kuzey Kore'de 1948 Ağustosunda kendilerine göre bir seçim düzenlediler ve onlar da kuzeyde, 9 Eylül 1948'de Kore Halk Cumhuriyeti'ni kurdular. Kore Asya'nın stratejik bir bölgesiydi. Asya'ya ayak basmak için gayet avantajlı bir trampelen durumundaydı... Çin 1949 sonunda komünist rejimin idaresi altına girince, Sovyetlerin Asya'daki kuvvet pozisyonları iyice güçlenmiş oluyordu. Sovyetlere göre ABD'yi Asya kıtasından atmak zamanı gelmişti... İşte bu sebeplerden dolayı, Moskova'nın talimatı ile Kuzey Kore kuvvetleri Kim İl Sung'un emriyle 25 Haziran 1950 sabahından itibaren Güney Kore'ye karşı saldırıya geçti.⁵⁸¹

Yarımada'nın tamamının Sovyet ideolojisi ve hegemonyasının altına girme tehlikesi vardı. Şayet bu gerçekleşirse Batı için büyük bir zemin kaybı olacaktı. Buna müsaade edilmemeliydi. Batı'lı güçler BM Güvenlik Konseyi kararıyla ve ABD öncülüğünde Asya'nın hegemonyasına karşı koymak üzere Yarımada'ya ayakbastı ve Çin sınırındaki Yalu Nehri'ne kadar ilerlediler. Durum birinci derecede Çin'i ilgilendiriyordu. Asya kapılarının Batı'ya açılması halinde Batı'nın hegemonyasına Sovyetler'den önce Çin maruz kalacaktı. Birinci derecede Çin'in ideolojik, ekonomik ve güvenlik çıkarları tehlikeye girecekti. Bu nedenle Çin de harekete geçti ve Sovyetler'in yanında Batı'ya karşı savaşa dâhil oldu. Üç yıl süren savaşın sonunda Batı'yla hegemonya müzakerelerinde Sovyetler ile birlikte masada Çin de yerini aldı. Yarımada 38 inci enlemden ikiye bölündü. Kuzeyi Sovyetler ve Çin'in, Güneyi de Batı'nın nüfuz alanı oluyordu.⁵⁸²

Kuzey Kore'nin savunulmasında yaklaşık bir milyon Çinli hayatını kaybetmişti. Bu kayıp Çin ve Kuzey Kore arasında kader birlikteliğinin kurulmasını

⁵⁸⁰ Nye ve Welch, *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*, s.335.

⁵⁸¹ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.454, 455.

⁵⁸² Age., s.456; Nye ve Welch, *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*, s.335.

sağladı. Bu kader ortaklığı Sovyetler Birliği ile Çin arasında sosyalist blokta (Soğuk Savaş döneminde) yaşanan rekabet sırasında Pekin'in, Kuzey Kore'yi Moskova'ya kaptırmamak için epey mücadele vermesine neden oldu. Soğuk Savaş'ın sonunda Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla da Çin Kuzey Kore'nin birinci müttefiki ve iktisadi konularda tedarikçisi haline geldi.⁵⁸³

1989'da Soğuk Savaş sona erip, Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra güç kaybına uğrayan Rusya daha sonra kendisini tekrar ekonomik olarak toparlamasıyla birlikte Doğu'da yeniden zemin kazanma faaliyetlerine başlamıştır. Bu minvalde, Rusya ve Kuzey Kore arasında 2000 yılında "Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Antlaşması" imzalanmıştır. Buna göre,⁵⁸⁴ Antlaşma'nın ikinci maddesiyle; güvenliklerini tehdit eden sorunlar ortaya çıktığında taraflar derhal birbirleriyle temasa geçecek, üçüncü madde ile de; karşılıklı önemli çıkarları ilgilendiren her konuda taraflar birbirlerine danışacak, üçüncü devletlerle egemenlik, bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü tehdit edici herhangi bir antlaşma veya sözleşme yapılmayacaktır.

Rusya on yıl sonra Kuzey Kore'ye tekrar dönmüştü. Ancak Kuzey Kore Çin açısından da vazgeçilmezdi. Kuzey Kore, uzun yıllar Çin'in kültür ve medeniyetinden etkilenmiş ve aynı zamanda bu etkiyi Japonya'ya da taşımıştı. Diğer taraftan Batılı güçlerin Çin'e potansiyel bir müdahale kapısı olarak Kuzey Kore, mutlaka kontrol edilmesi veya tarafsızlaştırılması gereken bir ülkeydi.⁵⁸⁵ Başka bir ifadeyle Kuzey Kore üzerinden Çin'in ideolojik, ekonomik ve güvenlik çıkarları vardı. Bu nedenlerle Pekin, kendi istikrar ve güvenliği açısından, Kuzey Kore İşçi Partisi idaresindeki sosyalist rejimin siyasi istikrarını korumasını ve Kuzey Kore'nin de "sosyalist piyasa ekonomisi"ne geçerek bölgede yeni ekonomik fırsatlar sunmasını arzulamaktaydı.⁵⁸⁶

Fakat bu tür gelişmeler Batı için rahatsızlık vericiydi. Gelişmeler açıkça hegemonik güçlenmeyi işaret ediyordu. Kuzey Kore ve Kuzey Kore üzerinden 21. Yüzyılda Asya Batı için tehdit oluşturabilirdi. Zaten Kuzey Kore'nin sicili temiz değildi. Kuzey Kore 1968'de, Amerikan istihbarat gemisi USS Pueblo'yu uluslararası

---

⁵⁸³ Selçuk Çolakoğlu, *Uluslararası İlişkilerde Kuzeydoğu Asya*, Ankara: USAK Yayınları: 26, 2009, s.119.

⁵⁸⁴ Age., s.167.

⁵⁸⁵ "Robert A. Scalapino, 'China and Korean Reunification: A Neighbor's Concerns', ss.107"den aktaran Çolakoğlu, (2009), age., s.118.

⁵⁸⁶ Age., s.141.

sularda ele geçirmiş, işkence edip aç bıraktığı gemi mürettebatını, ABD casusluk ettiği için özür diledikten sonra geri bırakmıştı.⁵⁸⁷ Ayrıca Kuzey Kore en tehlikeli silahlardan birisine de sahipti.

2002 yılında Kuzey Kore, askeri amaçlarla nükleer faaliyetler yürüttüğünü ve kendisini ABD tehdidine karşı korumak adına, nükleer silahlara sahip olduğunu açıkça itiraf etmişti.⁵⁸⁸ Bu, Batı için büyük bir güvenlik tehdidiydi. Zaten bir yıl önce ABD 11 Eylül’de güvenlik açısından büyük bir darbe yemişti.

Vakit geçirilmeden gerekli duyurular yapılmalıydı. ABD Başkanı Bush, halka sesleniş konuşmasında Kuzey Kore, İran ve Irak’ı “şer eksenini” ilan ediverdi. Ayrıca Kuzey Kore’yi teröre destek veren ülkeler listesine aldığını da duyurdu.⁵⁸⁹

Ancak ABD’nin söylemleri ve Batı’nın yaklaşımı Kuzey Kore’yi durduramadı. Batı’ya karşı silahlanma faaliyetleri aynı şekilde devam ediyordu. Kuzey Kore, bölgedeki ülkeler ve ABD’nin uyarılarına rağmen uzaya uzun menzilli roket fırlattı. Devlet Başkanı Kim Jong Un, bir haberleşme ve gözlem uydusu taşıdığını belirttiği roketin başarıyla fırlatıldığını ve uydunun planlanan yörüngeye yerleştirildiğini açıkladı. Güney Kore, ABD ve Japonya, gerçekte bunun BM kararlarınca yasaklanan uzun menzilli bir füze denemesi olduğunu savunarak, Kuzey Kore’yi uyarıyordu. Kim Jong Un’un ABD’nin batı sahiline ulaşabilecek kapasitede uzun menzilli kıtalararası füze üzerinde çalıştığı düşünülüyordu. Kuzey Kore bu mücadelede yalnız değildi. Devreye Çin girdi ve müttefiki Kuzey Kore’nin uzaydan barışçı amaçla faydalanma hakkına sahip olduğunu açıkladı. ABD yönetimi, Kuzey Kore’nin bu adımını, “Bölgesel güvenliği tehdit eden çok kışkırtıcı bir eylem” diye niteledi. Bunun üzerine Kuzey Kore, üçüncü nükleer denemeyi gerçekleştirme planlarının sürdüğünü açıkladı. Ulusal Savunma Kurulu, “baş düşman ABD’ye karşı, yüksek düzeyde bir nükleer deneme ve yeni uzun menzilli füze atışları yapılacağını” duyurdu.⁵⁹⁰

NATO’nun Avrupa’da genişlemesine ve ayrıca ABD’nin liderliğinde oluşturulan Doğu Asya güvenlik sistemine tepki olarak Rusya da alternatif bir

⁵⁸⁷ Nye ve Welch, *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*, s.336.

⁵⁸⁸ Arzu Celalifer Ekinci, *İran Nükleer Krizi*, Ankara: USAK Yayınları: 22, 2009, s.285.

⁵⁸⁹ “Man-Woo Lee, “Sunset for Kim Dae-Jung’s Sunshine Policy”, *Current History*, Nisan 2002, s.170”den aktaran Çolakoğlu, *Uluslararası İlişkilerde Kuzeydoğu Asya*, s.64, 70.

⁵⁹⁰ *Taraf*, ‘Dünyanın Gündemi’, 13 Aralık 2012, s.3; 25 Ocak 2013, s.3.

yapılanma (ittifak) içine girmişti. Bu dönemde Çin de, ABD'nin Tayvan politikasından rahatsızlık duyduğu için Rusya'yla daha rahat işbirliği geliştiriyordu. Bölgede sıcak bir çatışma ve hatta nükleer bir çatışma çıkması halinde Kuzey Kore de, Çin de yalnız değildi. Köklü bir ideolojik ittifak vardı. Zira 1997'de gerçekleştirilen Pekin ziyareti sırasında Rusya Savunma Bakanı Igor Rodionov, Kore Yarımadası üzerinden ABD ve Çin arasında nükleer silahların da kullanıldığı bir çatışma çıkması durumunda Rusya'nın buna kayıtsız kalmayacağı açıklamasında bulunmuştu. Böylece Moskova, olası bir bölgesel savaşta Kuzey Kore-Çin ittifakını destekleyeceğini ima ediyordu.⁵⁹¹

12 Şubat 2013'te Asya'nın doğusunda 5.1 büyüklüğünde bir yer sarsıntısı oldu. Kuzey Kore üçüncü nükleer denemesini yapmıştı. Kuzey Kore'ye göre bu deneme ABD'nin tehditlerine verilen ilk cevaptı ve denemeler daha güçlü bir şekilde devam edecekti. ABD de Kuzey Kore'nin bu tehdidini bir kez daha "büyük bir kışkırtma eylemi" olarak niteledi ve derhal uluslararası bir karşılık verilmesi çağrısında bulundu.⁵⁹² Bunun üzerine Birleşmiş Milletler' den ekonomik yaptırım kararları çıktı. Ancak Kuzey Kore buna da cevap vermekte gecikmedi ve 1953'te Kore Yarımadasında silahların susmasını sağlayan ateşkes anlaşmasını yürürlükten kaldırdığını ilan etti.⁵⁹³

Ateşkese son verilmesi Güney Kore ve dolayısıyla Yarımada'daki ABD hegemonyasına karşı şiddete başvurulabileceği anlamına geliyordu. Kuzey Kore'nin bu tehdidine karşı da ABD ve Güney Kore arasında askeri planlar imzalandı. Bu girişimi geri püskürtmek için Kuzey Kore ise ABD'yi vurmakla tehdit etti. Kuzey Kore'nin devlet ajansı KCNA'ya göre, topçu birliklerinin yanı sıra daha önce tatbikatlarını gerçekleştirdiği füzelerin de hazırlanması için emir verildiği belirtildi. Bununla birlikte ayrıca, Kuzey Kore Birliklerinin, ABD'nin Pasifik'te, Hawaii ve Guam gibi bölgelerde yer alan tüm askeri üslerine saldırmaya hazır olduğu da bildirildi.⁵⁹⁴

---

⁵⁹¹ "N. Eberstadt ve R.J. Ellings (Der.), (2001), Herbert J. Ellison, "Russia, Korea and Northeast Asia", s.180"den aktaran Çolakoğlu, *Uluslararası İlişkilerde Kuzeydoğu Asya*, s.171.

⁵⁹² *Taraf*, 'Dünyanın Gündemi', 13 Şubat 2013, s.3.

⁵⁹³ *Milliyet*, 'Dış Haberler', 9 Mart 2013, s.26.

⁵⁹⁴ *Agk.*, 27 Mart 2013, s.20.

20. Yüzyılın hegemonik gücü olarak ABD'nin de bu söylemlerden çekinmediğini göstermesi gerekiyordu: test eder mahiyette B-2 bombardıman uçaklarını Kuzey Kore'nin üzerinden uçurdu. Bu girişim üzerine Kuzey Kore lideri Kim Jong Un generallerini topladı ve misilleme olarak füze bataryalarına ABD hedeflerine saldırmaya hazır olma emri verildiği duyuruldu. Kim Jong Un ABD'ye karşı ayrıca "Emperyalist ABD'yle hesap görme vakti geldi. Dev stratejik güçler pervasız bir tahrikte bulunurlarsa, Kore Halk Ordusu ABD ana karasına, Guam ve Hawai'nin de aralarında bulunduğu Büyük Okyanus'taki ve Güney Kore'deki askeri üslerine acımasızca saldıracaktır" açıklamasında bulundu. Bu açıklamaya ABD Savunma Bakanı'nın cevabı da sertti: "Kuzey Koreliler yaptıklarının çok tehlikeli olduğunu anlamalıdır. Kuzey'in tahriklerini çok ciddiye aldığımızı ve yanıt vereceğimizi açıkça göstermeliyiz."⁵⁹⁵

Bunun üzerine Kuzey Kore yönetimi, Güney Kore ile "savaş durumu"na girdiğini duyurdu. Yapılan açıklamada "Güney Kore ile ilgili tüm ilişkilerimiz artık savaş yönetmeliğine göre düzenlenecektir" ifadeleri kullanıldı. Gerilime Rusya da seyirci kalmadı ve ABD ve diğer Batılı ülkeleri uyarır mahiyette bir çıkış yaptı. Rusya Dışişleri Bakanı Lavrov, "Kuzey Kore'yle ilgili atılacak tek taraflı adımlar, askeri hareketliliği artıracaktır" şeklinde bir açıklama yaptı.⁵⁹⁶

Kuzey Kore'nin savaş durumuna girdiği bu atmosferde ABD geri bir adım attı. ABD, gerilimin daha fazla tırmanmaması için kıtalararası balistik füze denemesini ertelediğini açıkladı. Pentagon yetkilisi yaptığı açıklamada, Savunma Bakanı Hagel'in, uzun süredir planlanan 'Minuteman 3' tipi kıtalararası balistik füze denemesini, yanlış anlaşılmaya yol açarak Kuzey Kore ile arasındaki krizi alevlendirmemesi için ertelediğini duyuruyordu. Buna ilave olarak Güney Kore Genelkurmay Başkanı da ABD ziyaretini erteliyordu.⁵⁹⁷

Batı, Asya'da geri adım atmıştı. ABD, "şer eksenini" ve terörist ilan ettiği Irak'a 20. Yüzyılın sonunda müdahale ederken, yine "şer eksenini" ve terörist ilan ettiği Kuzey

---

⁵⁹⁵ *Taraf*, 'Dünyanın Gündemi', 30 Mart 2013, s.9.

⁵⁹⁶ *Agk.*, 31 Mart 2013, s.2.

⁵⁹⁷ "AA"dan aktaran *Taraf*, 'Dünyanın Gündemi', 8 Nisan 2013, s.3.

Kore'ye 21. Yüzyılın başında müdahale edememişti. Bu, hegemonyayı kaybeden Batı'nın siyasal şiddetinin Doğu'da durdurulmasının örneklerinden birisidir.

Kayan zeminde ekonomi ve güvenlik dinamikleri yer değiştirirken hegemonyanın yeni sahiplerinin eskiden karşıt konumda olan ideolojisi de farklı algılanmaya başlamıştır. Sogang Üniversitesince yapılan bir kamuoyu araştırmasına göre⁵⁹⁸, pek çok Güney Koreli, Kore Yarımadası'nda barış ve istikrarın sağlanması konusunda Çin ve Rusya'yı, Japonya ve ABD'ye göre daha samimi bulmaktadır. Aynı araştırma, Güney Korelilerin, eski komünist düşmanları Rusya ve Çin'den herhangi bir tehdit algılamadıklarını da ortaya koymuştur.

3.2.1.2. İran

21. Yüzyılın başlarında Batı ile Doğu arasında yüksek gerilimli nükleer kriz konusu olan İran, Batı'nın yoğun siyasi ilgisine 20. Yüzyılın başlarında maruz kalmıştır. Zira İran'da petrol 20. Yüzyılın başlarında bulunmuştu ve İngiliz şirketi Anglo-Iranian Oil Company İran hükümeti ile 1933'de imzaladığı anlaşma ile İran petrollerini işletim hakkını elde etmişti. Ancak II. Dünya Savaşı'nın ardından İran bu anlaşmanın değiştirilmesini istedi. 1951'de İran, petrolünün millileştirilmesini öngören bir kanun tasarısını Meclis'e sundu ve kanunlaşmasının akabinde İngiliz şirketinin imtiyazlarını elinden aldı. İngiltere ise meseleyi bir taraftan Adalet Divanına götürürken bir taraftan da İran üzerinde baskıda bulunmak üzere İran sularına bir kruvazör ile bir miktar asker gönderdi. Ancak askeri açıdan bir sonuca ulaşamadı. Çünkü 1921 Sovyet-İran anlaşmasına göre Sovyetler Birliği'nin duruma müdahale etme ihtimali vardı.⁵⁹⁹

1952 Mayısında İran'da yapılan seçimlerde Dr. Musaddık'ın Milli Cephe'si ile Tudeh'çiler (Komünist ideolojiye sahip olan parti) Mecliste çoğunluğu aldı ve 1953'te Şah'ı tahtından feragate zorladılar. İlerleyen zaman içerisinde Musaddık her gün biraz daha Tudeh Partisi'nin nüfuzu altına giriyordu. İran'ın ideolojik zemininde kayma işaretleri belirmeye başlamıştı. Bu, Batı'nın ekonomik çıkarlarını hepten tehlikeye atıyordu ve buna müsaade edilmemeliydi. Bu sebeple General Zahidi liderliğinde

---

⁵⁹⁸ “Shiping Tang, ‘A Neutral Reunified Korea: A Chinese View’, *The Journal of East Asian Affairs*, Vol.13, No.2, Sonbahar/Kış 1999, s.474”den aktaran Çolakoğlu, *Uluslararası İlişkilerde Kuzeydoğu Asya*, s.62, 63.

⁵⁹⁹ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.489, 490.

Ordu'nun 19 Ağustos 1953'de giriştiği darbe başarılı oldu ve Musaddık düşürülerek tutuklandı. Sıra Batı'nın petrol çıkarlarını garanti altına almaya gelmişti. Başbakanlığa getirilen General Zahidi, petrol anlaşmazlığının çözümü için Amerika'nın aracılığını istedi ve Anglo-Iranian Oil Company ile Amerikan petrol şirketlerinin oluşturduğu bir komisyon ve İran arasında 5 Ağustos 1954'de bir anlaşma imzalandı. Anlaşmaya göre Anglo-Iranian şirketinin hissesi % 40, Hollandalı Royal Dutch Shell şirketi % 16, Fransız petrol şirketi % 6 ve geriye kalan beş Amerikan şirketinin her biri de % 8'er (toplam % 40) hisseye sahip olacak ve petrol ortak olarak işletilecekti.⁶⁰⁰

Batı'nın İran üzerinden bölgeye yönelik ekonomik, ideolojik ve güvenlik siyaseti hız kesmeden devam ediyordu:

1953 yılında yapılan darbe sonunda, petrol endüstrisini millileştirerek liberal dünyadan uzaklaşma eğilimi taşıyan Musaddık yönetimi devrilmiş ve hükümetin denetimi ABD'nin desteğini almış olan Şah Rıza Pehlevi'ye geçmişti. Aynı yıl, ABD Dışişleri Bakanı John Foster, Amerika'nın Ortadoğu'daki yeni güvenlik yapılanması çerçevesinde bölge ülkelerini ziyaret etti ve Sovyetler Birliği'nin çevrelenmesi konusunda işbirliğine yönelik girişimler başlattı... 1957 yılında komünizm tehdidine direnebilmek için yardıma gereksinim duyan Ortadoğu ülkelerinin askeri ve ekonomik olarak desteklenmesi kararı alındı... Bu dönemde giderek artan iç gerilimler içinde Şah'ın komünizmin yaygınlaşmasına engel olamayacağını, tam tersine sosyalistlerin güçlenmesine yol açan süreçleri teşvik ettiğine kanaat getiren ABD, Şah'a olan desteğini azaltmaya başladı. Bunun yerine ABD, Sovyetlerin ideolojik ve rejimsel yayılmasının önüne geçmenin yöntemi olarak benimsediği "yeşil kuşak" (Sovyet ideolojisinin İslam'la çevrelenmesi) projesini yaşama geçirdi. Proje, İslam'ın sosyalistleşmeye karşı ideolojik ve sosyolojik set olacağı varsayımına oturtulmuş ve İslami unsurların ABD ile ittifak içinde davranabileceği hesaplanmıştı.⁶⁰¹

İran 1979'da bir kez daha ideolojik zemin kaymasına sahne oldu. Batı yanlısı monarşik rejim yıkıldı ve yerine Batı karşıtı Humeyni rejimi kuruldu. İran içerisindeki bu ideolojik zemin kayması aynı zamanda Batı'nın Doğu'da hem ideolojik, hem ekonomik ve hem de güvenlik zeminini kaybetmesi demektir. Zira farklı bir ideoloji diğer kapıları da kapatabilirdi. Ayrıca Doğu'dan Batı'ya yönelik, simetrik veya asimetrik bir siyasal şiddetin zeminini de oluşturabilirdi. Bu nedenle ideolojik zemin mutlaka geri kazanılmalıydı. Bu doğrultuda gerekçeler bulundu ve gerekli adımlar atıldı: ABD'ye göre İran rejimi teröre destek veriyordu ve insan haklarını ihlal

⁶⁰⁰ Age., s.490, 491.

⁶⁰¹ Beril Dedeoğlu, "11 Eylül Öncesi ve Sonrasıyla ABD-İran İlişkileri", *Hedef Neden İran?*, Tuncel, (Ed.), s.14, 15.

ediyordu. Dünya için bir tehlike idi ve tehlikeyi doğuran rejim değiştirilmeliydi. Bunun için ivedi olarak İran'daki demokratik faaliyetlerin desteklenmesi amacıyla 75 milyon dolarlık fon ayrıldı ve bu fonun, rejim muhaliflerinin faaliyetlerini, ABD'de faaliyet yapan radyo ve televizyonları ve ABD'de eğitim görmek isteyen İranlı öğrencileri desteklemek amacıyla kullanılacağı açıklandı.⁶⁰² Ancak ABD'nin rejim değişikliği söylemleri ve girişimlerine ilişkin bu politikası kendi bünyesinde eleştiri de alıyordu: “ ‘İran’la tek derdimiz nükleer kriz değil, İran'daki rejimin değişmesidir’ söylemlerini çekinmeden ileri süren, bununla da kalmayıp, İran'daki rejim değişikliği faaliyetlerini destekleyecek özel bir departman kurduğunu ilan eden ve bunun için 75 milyon dolarlık bir bütçe ayırdığını söyleyen ABD'nin İran'dan işbirlikçi bir tutum sergilemesini ve taleplere uymasını beklemesi ise ilginç bir yaklaşım olarak yorumlanabilir.”⁶⁰³

Devrimle birlikte İran'daki zemin Batı'nın elinden kaymıştı. İdeolojik değişim Batı'nın hem ideolojisi hem de güvenlik ve ekonomik çıkarları için büyük bir tehditti. İran'a müdahale etmenin meşru sayılabilecek bir yolu bulunmalıydı. ABD harekete geçti ve İran'ın nükleer silah üretme hedefi güttüğünü iddia etmeye başladı. Ancak İran'daki nükleer program ise ABD eliyle başlatılmıştı:

*ABD Başkanı Eisenhower'ın 1953 yılında BM Genel Kurulu'nda yaptığı 'Barış İçin Atom' konulu konuşmasından sonra ABD'nin daha önce gizlilik içerisinde yürüttüğü sivil nükleer çalışmalar tüm dünyaya açıklanmıştı. Bu tarihten sonra Amerikan yönetimi dost ve müttefik olarak gördükleri ülkelerde küçük ölçekli araştırma reaktörleri kurmuş ve bu reaktörlerin çalıştırılabilmesi için gerekli teknolojik ve bilimsel altyapıyı desteklemişti. Bu girişimler çerçevesinde ABD tarafından 1967 yılında İran, Türkiye ve Pakistan'da birer araştırma reaktörü kurulmuştu. 1960'larda müttefikleri olan İran'ın gelecek 30 yıl içerisinde enerji rezervlerinin azalacağını ve nükleer teknolojiye geçmesi gerektiğini savunan ABD, ideolojik değişimle birlikte, İran'ın yeterli derecede enerji kaynaklarının olduğunu ve nükleer teknoloji için ısrar etmesinin altında mutlaka başka hesaplar yattığını, İran rejiminin nükleer silah üretme peşinde olduğunu iddia etmeye başlamıştı.*⁶⁰⁴

⁶⁰² “Christopher de Bellaigue, *The Struggle for Iran*, (NY: The New York Review of Books, 2007), s.172, ‘US to Devote 75 Million Dollars to Promoting Democracy in Iran’, AFP, 15 Şubat 2006”dan aktaran Ekinci, *İran Nükleer Krizi*, s.292.

⁶⁰³ “Alon Ben-Meir (Center for Global Affairs, New York University), 21 Nisan 2006 tarihinde Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi'nin yuvarlak masa toplantısında yaptığı konuşma”dan aktaran Ekinci, age., s.327.

⁶⁰⁴ “Mohammad Sahimi, ‘Iran's Nuclear Program-Part I: Its History’, Payvand, 2 Ekim 2003, <http://www.payvand.com/news/03/oct/1015.html>, Erişim Tarihi: 12 Eylül 2005”den aktaran Ekinci, age., s.31, 41.

ABD'nin çıkışlarına karşı Doğu coğrafyasında İran da yalnız değildi. İran üzerinden yürütülecek olan Batı-Doğu mücadelesinde Rusya devreye giriyordu. 2000 yılında, İran Yüksek Güvenlik Konseyi Genel Sekreteri Hasan Rohani ve Rusya Savunma Bakanı Igor Sergeyyev, İran'ın askeri kabiliyetlerini geliştirmek üzere bir araya geldiler. Toplantı neticesinde üç nükleer reaktör inşaatı hususunda bir İran-Rus Antlaşması yapılabileceği ilan edildi.⁶⁰⁵

1979'da İran'da gerçekleşen devrimle birlikte kayan ideolojik zemin sonrası İran için Batı müttefiklikten düşmüş, yerini Doğu almıştı. Haliyle nükleer araştırmalara da Doğu ile devam edilmek durumunda kalınmıştı. Doğu ittifakında ise İran'ın yanında sadece Rusya yoktu. Örneğin Çin, 1991'de İran'a bir ton kadar uranyum zenginleştirme teknolojisinde kullanılan uranyum heksaflorid (saf uranyum) sağlamıştı. İki ülke, 1992'de 950 MW'lık iki reaktör, 1994 tarihinde de Tahran yakınlarında 300 MW'lık hidrolik nükleer reaktör inşaatını kapsayan bir anlaşma imzaladıklarını açıklamışlardı.⁶⁰⁶

İran'ın Çin'e olduğu kadar Çin'in de İran'a ihtiyacı vardı. Çin ekonomisi çok hızlı geliyordu ve bu nedenle artan bir şekilde enerji hammaddesine ihtiyacı vardı. Ekonomik kalkınmasının motoru olan enerji güvenliği için bu bölge öncelikli çıkar bölgesine dönüşmüştü. Çin şu anda dünyanın ikinci petrol tüketen ülkesi konumundadır ve dünya petrol tüketim artış hızının % 40'ı Çin'den kaynaklanmaktadır. İran da tam bu noktada Çin'e petrol ve doğalgaz temin ediyordu. Çin ve İran 28 Ekim 2004 tarihinde İran'ın güneybatısındaki Yadavaran petrol kuyusunun işletmesi konusunda 100 milyar dolar değerinde bir anlaşmaya imza atmıştı. Anlaşmaya göre petrol kuyusunun işletme hissesinin % 51'i Çin tarafına verilmiştir. Çin, petrol ihtiyacının % 11'ini İran'dan karşılamaktadır. Bu oranla İran Çin'in Suudi Arabistan ve Angola'dan sonra en fazla petrol ithal ettiği ülke konumuna gelmiştir. Ayrıca Çin, İran'dan ham petrol alırken rafineri sıkıntısı yaşayan İran'a benzin satmaktadır. Bütün bu işlemleri de İran Merkez Bankası üzerinden

---

⁶⁰⁵ "New York Times, 17 Ocak 2000"den aktaran Ekinci, age., s.40, 41.

⁶⁰⁶ "Steve Coll, 'US Halted Nuclear Bid by Iran; China, Argentina Agreed to Cancel Technology Transfers', *Washington Post*, 17 Kasım 1992"den aktaran Ekinci, age., s.37, 38; Talha Köse, *İran Nükleer Programı ve Orta Doğu Siyaseti*, Ankara: SETA Yayınları III, 2008, s.20, 85.

yürütmektedir. Diğer taraftan, İran bölgede Çin için önemli bir silah müşterisidir.⁶⁰⁷ Bu nedenlerle İran gözden çıkarılamazdı.

Nükleer krizin devam ettiği bu sıralarda Çin Hükümeti bir açıklama yaptı ve kesin olarak programından saptığı kanıtlanmadığı sürece İran'ın nükleer faaliyetlerini devam ettirebileceği ve barışçıl nükleer teknoloji hakkından yararlanabileceği bildirildi.⁶⁰⁸

Söylemler her ne kadar barışçıl da olsa Batı'ya karşı güvenlik tehdidi algılanması nedeniyle İran'ın durdurulması gerekiyordu. 29 Mart 2006'da BM Güvenlik Konseyi'nden bir karar çıkartıldı. Kararda; programa ilişkin bir takım endişelere sahip olduğu ifade ediliyor ve tüm uranyum zenginleştirme faaliyetlerini durdurma çağrısında bulunuyordu. Ayrıca ekonomik yaptırımlar ve askeri müdahale seçenekleri de masaya yatırılmıştı ancak Güvenlik Konseyinin beş daimi üyesinden ikisi olan Rusya ve Çin kesin tavır koyarak bu yöndeki kararları veto ettiler. İran da Güvenlik Konseyi'nin uyarı mahiyetindeki kararını görmezden gelerek nükleer programında yeni açılımlar yapmaya devam etti.⁶⁰⁹

20. Yüzyılda nükleer teknolojinin ilk olarak Batı tarafından verilmesinden müttefikliğe varıncaya kadar İran'la olan siyasal ilişkiler 21. Yüzyılda değişikliğe uğramıştı. İran Yüksek Ulusal Güvenlik Konseyi Genel Sekreteri Ali Larijani Batı'nın İran'a karşı değişen tutumunun nedenini şu şekilde açıklıyordu:

*Bundan 30 yıl önce İran'la nükleer programa ilişkin sözleşmeler imzalandığında, İran'ın petrol ve doğalgaz rezervleri bugünden çok daha fazlaydı. Peki, neden bugün ABD ve Avrupa Birliği ülkeleri İran'ın mevcut enerji kaynaklarıyla nükleer enerjiye ihtiyacı olmadığını iddia ediyor?.. Onlar bugün İran'a nükleer yakıt ihtiyaçlarımızın karşılanacağı güvencesini verebilirler, ancak biz artık onlara güvenemiyoruz. Çünkü Devrim sonrasındaki tutumları tamamen değişmiştir.*⁶¹⁰

İran nükleer teknolojide geri adım atmıyordu. ABD için 'Şer Eksenı' ve "terörist" faaliyetlere destek veren ülkelerden birisi olan İran'ın nükleer silah üretme

⁶⁰⁷ "Çin: 'Baskı İşe Yaramaz', *USAK Stratejik Gündem*, 24 Eylül 2009'dan aktaran Hasan Bilgin, *Stratejik Açından Çin*, Ankara: USAK Yayınları: 34, 2010, s.213; İdris Kardaş, "Nükleer Krizler Ülkesi İran", <http://www.idriskardas.com/nukleer-krizler-ulkesi-iran/>, (Erişim: 06.06.2013); Erkin Ekrem, 'Ortadoğu ve Afrika', <http://www.turksam.org/tr/a791.html>, (Erişim: 06.06.2013).

⁶⁰⁸ Ekinci, *İran Nükleer Krizi*, s.38, 39; Köse, *İran Nükleer Programı ve Orta Doğu Siyaseti*, s.86.

⁶⁰⁹ Ekinci, *İran Nükleer Krizi*, s.77-81.

⁶¹⁰ "Iran Not Insisting On Fully Home-Made N-Fuel", *IRNA*, 25 Nisan 2006'dan aktaran Ekinci, (2009), age., s.84.

ihtimalinin uluslararası arenada neden olduğu güvenlik krizinin çözümü için savaş boyutunda şiddet stratejisine başvurulabileceği söylemleri yükselmeye başlamıştı. 11 Nisan 2006'da İran Cumhurbaşkanı Ahmedinecad İran'ın uranyum zenginleştirmeyi başardığını açıkladı. Ardından, "İran artık nükleer enerjiye sahip ülkelerden birisidir. İran halkının direncinin sonucu olan bu çalışmalarımıza uluslararası anlaşmalar çerçevesinde devam edeceğiz"⁶¹¹ ifadelerini kullandı. İran'ın dini lideri Ali Hamaney de ABD'nin İran'a saldırması halinde dünyanın mümkün olan her köşesinde karşılığının sert olacağını ilan etti.⁶¹² Dünyanın mümkün olan her köşesi demek 'terör' demektir.

Evet, platform ısınmaya başlamıştı ve 2007 yılının Ekim ayında ABD Başkanı, uluslararası platformu ve İran'ı şiddet sopasıyla açıkça tehdit etti: "Üçüncü dünya savaşının çıkmasını istemiyorsanız, İran'ı nükleer bomba yapmak için gerekli olan bilgileri ele geçirmekten alıkoymalısınız."⁶¹³ ABD bu söylemi ile savaş stratejisini masaya koyuyordu ve bu savaş söyleminin asimetrik boyutu da vardı. Zira bu tehdidin hedefinde, devlet aktörü ile birlikte terör de vardı. ABD'ye göre İran teröre destek veren bir ülkeydi ve haydut devlet (rogue states) olarak tanımladığı İran ve Kuzey Kore'nin her türlü uranyum zenginleştirme faaliyetlerinin derhal sonlandırılmasını istiyordu.⁶¹⁴ Bu nedenle devlet aktörü ile birlikte aynı zamanda teröre karşı da bir savaş ilanı söz konusuydu.

Ancak Batı İran'da şiddet söyleminden öteye geçebilecek miydi? Yeni yüzyılda da savaş stratejisini İran üzerinden devam ettirebilecek miydi? İran'a askeri bir müdahale hususunda Oval Ofis Haziran 2006'da bir rapor hazırlamıştı. Rapora göre; İran'daki nükleer tesislerin ciddi olarak tahrip edilebilmesi için defalarca havadan bombalanması ya da taktik özel silahların kullanılması gerekiyordu. Dolayısıyla böyle bir girişim sonucunda ciddi tali kayıplar da olabilecekti. ABD Dışişleri Bakanlığı da ayrıca; uluslararası desteğe sahip olunmadığını ve İran'ın

---

⁶¹¹ " 'Iran declares key nuclear advance', BBC News, 11 Nisan 2006, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4900260.stm."den aktaran Köse, *İran Nükleer Programı ve Orta Doğu Siyaseti*, s.23.

⁶¹² Köse, age., s.23.

⁶¹³ " 'Bush'tan 3. Dünya Savaşı Uyarısı', NTVMSNBC, 18 Ekim 2007"den aktaran Ekinci, *İran Nükleer Krizi*, s.136.

⁶¹⁴ "Graham Allison, 'How to Stop Nuclear Terror', Foreign Affairs, Vol: 83, No:1, Ocak/Şubat 2004, ss.64"den aktaran Ekinci, age., s.284.

karşılık verme ve misilleme yapma potansiyelinde bulunduğunu söylüyordu. İran'la birlikte Afganistan'da da ABD askerlerine yönelik saldırılar, ABD çıkarlarına ve vatandaşlarına yönelik terörist faaliyetlerin desteklenmesi (asimetrik savaş ihtimali), Hürmüz Boğazı'ndan serbest geçişlerin engellenmesi, İran'ın yapabileceği misilleme hareketleri arasındaydı. Ayrıca petrol fiyatlarının da varil başına 100 Amerikan dolarını geçeceği hatırlatılıyordu.⁶¹⁵

İran'ın dini lideri Hamaney de İran'a yapılacak en ufak saldırıya, iki katı misillemeyle cevap verileceğini söylüyordu. İran Savunma Bakanı şu açıklamayı yaptı: "ABD'nin İran nükleer programına ilişkin askeri müdahalesi, ABD için küçük düşürücü bir bozgunla neticelenir. ABD daha önceki rehine krizinde helikopterlerini İran'a gönderdi, ancak sonucunda helikopterleri İran'ın doğusundaki Tabas çöllerindeki tepelere saplandı. Böyle bir seçeneği tekrar zorlarsa sonucu Tabas bozgunundan daha kötü olacaktır."⁶¹⁶

Yeni yüzyılda Doğu'ya askeri müdahale artık kolay değildi. Güç dengesi değişiyordu. Ayrıca meşruiyet içerdiği düşünülen söylemlerle kurallı da olsa şiddete başvurmak, meşru olmayan kurlsız şiddeti yani asimetrik savaşı da beraberinde getiriyordu. Bu durum, ABD'nin ilgili birimlerince hazırlanan çeşitli raporlarda da şu şekilde tespit ediliyordu:

İran'ın sahip olduğu kuvvetler, El-Kaide'nin bugüne kadar sahip olabildiğinin çok üzerindedir ve her hangi bir ABD bombardımanı, bölgedeki tansiyonu tırmandıracak çok taraflı bir hareketin başlamasını tetikleyecektir... Lübnan'daki Hizbullah mensupları, Irak'taki Badr Brigade ve diğer Şii militanları Amerikan ve İngiliz güçlerine saldırı başlatabilecektir... ABD İran'a askeri müdahalede bulunursa telafisi oldukça zor olacak olan sonuçları da baştan kabul etmiş olacaktır.⁶¹⁷

Raporlara göre asimetrik savaş ihtimali çok açıktı. ABD tarafından İran'a yönelik bir siyasal şiddete başvurulması halinde bunun sadece devlet aktörleri arasında savaş boyutunda kalmayacağı, işin içine terör örgütlerinin ve terör stratejilerinin de dâhil olacağı anlaşıyordu.

---

⁶¹⁵ Age., s.338.

⁶¹⁶ Age., s.341.

⁶¹⁷ "Richard Clarke, Steven Simon, 'Bombs that Would Bacfire', *New York Times*, 16 Nisan 2006" dan aktaran Ekinci, age., s.344.

21 Haziran 2008’de Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (UAEA) Direktörü Baradey de İran’a yönelik bir askeri saldırının tüm bölgeyi ateş topuna çevireceğini söylüyordu. Siyasal şiddete hemen başvurmak yerine başka seçenekler ön plana alınmalıydı. Teklif AB üyesi ülkelere geldi. 23 Haziran 2008’de AB üyesi ülkeler hemen şiddet yerine İran’a yönelik yeni bir yaptırım paketini uygulama noktasında anlaşılabilir. İran’ın Avrupa başkentlerindeki çeşitli banka hesapları dondurulacak, yeni ticari kısıtlamalar getirilecekti.⁶¹⁸

İran ise bu kararlara tepkiliydi. Batı’ya karşı askeri bir duruşla tepkisini dile getirdi. 13 Temmuz 2008’de yeni geliştirdiği uzun menzilli füze sistemlerini başarıyla denediğini açıkladı. İran’ın füzelerine ve askeri duruşuna bölgeden de destek geldi. Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad İran’a yönelik bir askeri operasyonun ABD’ye, İsrail ve tüm bölge ülkeleri için çok ağır sonuçları olacağını söylüyordu. Kısacası, zaten zorlu olan İran cephesinin genişleme ihtimali de vardı. Bir yıl önce İran durdurulmazsa “üçüncü dünya savaşı” çıkabileceği tehdidinde bulunan ABD şiddet stratejisini masadan kaldırma ihtiyacı duydu. 19 Temmuz 2008’de ABD Dışişleri Bakanı Rice Amerika’nın “sürekli düşmanları” bulunmadığını belirterek İran ile diyaloga açık olduklarını söyledi.⁶¹⁹

Şiddet stratejisinden dönen Batı İran’ı durdurabilmek için ekonomik yaptırımlara ağırlık verme yönünde kararlar aldı. AB Dışişleri Bakanları 1 Aralık 2011 tarihinde 143 İran şirketinin mal varlıklarını dondurdu. Ocak 2012’de petrol ithalatı üzerine İran ile yeni anlaşmaların yapılmaması ve 1 Temmuzdan itibaren petrol ithalatının yasaklanması da karara bağlandı.⁶²⁰

Batı şiddete başvurmak istemezken bölgede şiddet taraftarı olanlar da vardı. İsrail mutlaka askeri müdahaleden yanaydı ve buna yönelik planlar yapıyordu. Fransa Dışişleri Bakanı, İsrail’in İran’a yönelik önleyici bir harekâtının bölgenin istikrarını tamamen bozabileceğinden bahisle, bu ülkeye yönelik ambargoların ağırlaştırılması

---

⁶¹⁸ Köse, *İran Nükleer Programı ve Orta Doğu Siyaseti*, age., s.95.

⁶¹⁹ Age., s.96.

⁶²⁰ “ ‘AB İran’a Petrol Ambargosu Kararı Aldı’, BBC, 23 Ocak 2012, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2012/01/120123_eu_iran_sanction_approved.shtml”den aktaran Atilla Sandıklı ve Bilgehan Emeklier, *İran Nükleer Krizinin Türkiye’ye Olası Etkileri*, İstanbul: BİLGESAM Rapor No:47, 2012, s.19.

yolunu sürdürmek gerektiğini söylüyordu. Rusya Dışişleri Bakanı da İsrail'i İran'a bir müdahalenin "öngörülmeven sonuçlar doğurabileceği" konusunda uyarıyordu.⁶²¹

İsrail'in hareketlenmelerine İran'ın cevabı gecikmedi. İran'ın dini lideri Hamaney "Düşmanlarımız, özellikle Siyonist rejim, ABD ve müttefikleri, her türlü tehdit ve saldırının yanıtının çok sert olacağını bilmelidirler. Devrim muhafızları, ordu ve ulusumuz saldırılara sert tokatlarla, demir yumruklarla karşılık verecektir"⁶²² tehdidinde bulundu.

Savunma Bakanı Panetta ABD'nin stratejisini bir kez daha vurgulama ihtiyacı hissetti. İran'a karşı düzenlenecek bir askeri operasyonun bölge için beklenmeyen sonuçlar doğuracağı konusunda uyardı ve ABD'nin müttefikleriyle birlikte ekonomik ve diplomatik baskıları artırmak adına yaptırımları sıkılaştırmak için temasta olduğunu belirtti.⁶²³

Batı'dan gelebilecek şiddete şiddetle cevap vereceğini net bir tavırla ortaya koyan ve bu stratejiyi savuşturan İran'ı Batı ekonomik yaptırımlarla kuşatmıştı. Ekonomi üzerinden yürütülen siyaset de her iki tarafı germişti. Bu nedenle 2011'in son günlerinde İran ile Batı arasında gerilim iyice arttı. Batı'nın yaptırım kararları, İran'ın körfezde askeri tatbikatı ve tehdidi birbirini izledi. Önce ABD ve Avrupa nükleer çalışmalarından dolayı İran'a diz çöktürebilmek için ekonomik yaptırım kararları aldı. Buna karşılık İran Körfezinde büyük bir askeri tatbikat gerçekleştiren İran 200 km menzilli ve radara yakalanmadığını iddia ettiği füzelerle birlikte çok sayıda silah da denedi. Diğer taraftan, yaptırımların ve baskıların devam etmesi halinde İran, Hürmüz Boğazı'nı kapatabileceğini ilan etti. Bu İran'ın, birçok körfez ülkesinin ihraç ettiği petrolü Avrupa'ya ve Asya'ya ulaştıran tankerleri deniz yolunda ablukaya alması demektir. Dünya petrol arzının yaklaşık % 40'ı Hürmüz Boğazı'ndan geçiyordu. Her ne kadar şiddet stratejisinden vazgeçmiş de olsa askeri açıdan boy gösterme sırası Batı'ya gelmişti. Zira Batı'nın Körfez'de büyük ekonomik çıkarları vardı. Kesintisiz enerji arzını tehlikeye sokmamak gerekiyordu. ABD filosuna bağlı bir uçak gemisi Körfeze girdi. İran bu gemiyi bir daha bu sularda görmek istemediğini bildirdi ve hatta bunun son uyarı olduğunu belirtti. Bu arada yeni yaptırım kararları da

---

⁶²¹ *Taraf*, 'Dünyanın Gündemi', 7 Kasım 2011, s.3; 8 Kasım 2011,ss.3.

⁶²² *Agk.*, 11 Kasım 2011, s.9.

⁶²³ *Agk.*, 12 Kasım 2011, s.2.

alınıyordu. ABD Başkanı İran Merkez Bankası'yla iş yapan yabancı ülkelerin banka ve şirketlerine karşı mali yaptırımlar uygulanmasına karar verdi. Avrupa Birliği de İran'dan petrol ithalatının durdurulması konusunda mutabakata vardı. İran da bu kararların imzalamasından saatler sonra ilk nükleer yakıt çubuğunu ürettiğini açıkladı. UAEA da İran'ın "yüzde yirmiye ulaşan düzeyde zenginleştirilmiş uranyum üretimine başladığını" doğruladı.⁶²⁴

Körfez'de suların ısınması üzerine Rusya Parlamentosu alt kanadı Duma Uluslararası İlişkiler Komisyonu Başkanı Puşkov Batı'yı bir kez daha uyarma ihtiyacı hissetti: "ABD'de 'savaş taraftarları' öne çıkarsa, o zaman Rusya'nın alternatif önlemler alması gerekiyor. Buna İran'ı savunmaya yönelik daha fazla silah satılması ve Afganistan'da işbirliğinin gözden geçirilmesi dâhil edilebilir" ifadelerini kullandı. Kommersant gazetesinin haberine göre de Rusya, İran'a Antey-2500 ve S-300 füze savunma sistemlerini verme kararı almıştı. Gelişmeler karşısında Batı niyetinin ne olduğunu tekrar belirtmek durumunda kaldı. BM 67. Genel Kurulunda konuşan ABD Başkanı, "İran konusunu diplomasi yoluyla çözmek istiyoruz" açıklamasını yaptı.⁶²⁵

Batı ile İran arasında ideolojik, ekonomik ve güvenlik gerilimi devam ediyordu. İdeolojik açıdan Batıyla uyuşmayan İran'ın nükleer silaha kavuşma ihtimali Batı'nın güvenliğini tehdit ediyordu. Bu tehdidi bertaraf etmenin bir yolu şiddetti. Ancak buna başvurmak Batı için artık kolay değildi. Şartlar Irak'taki gibi değildi. İran'ın arkasında Doğu'nun yükselen güçleri vardı. Ayrıca İran kadim bir devletti ve savaş stratejisine de yabancı değildi. Bu nedenle şiddetin dışında öncelikli olarak başka bir stratejiye başvurulmuştu. İran ekonomik yaptırımlarla baskı altına alınıp nükleer silahtan vazgeçirilecekti. Ve bu yönde kararlar alınıp uygulanmaya başladı. İran'ın Batılı ülkelerdeki mal varlıkları donduruldu, petrol ihracatı kısıtlandı ve diğer ticari ilişkiler askıya alındı. Bu yaptırımlar aslında İran'a diz çöktüremese de etkisiz de değildi. Yaptırımlar halkın gelir düzeyini düşürüyordu.

İran ekonomik yaptırımlardan bunalmıştı. Batı ise hem şiddete başvurabilecek durumda değildi hem de ekonomik yaptırımlar kendisini de vuruyordu. Aslında her iki taraf da bir çıkış yolu arıyordu. Gerilim belirli bir düzeyde sabitlenmişken bir gelişme

⁶²⁴ Sami Kohen, "Körfez'de Kazaen Çatışma Riski", *Milliyet*, 6 Ocak 2012, s.18; Kardaş, "Nükleer Krizler Ülkesi İran", <http://www.idriskardas.com/nukleer-krizler-ulkesi-iran/>.

⁶²⁵ *Taraf*, 'Dünyanın Gündemi', 12 Eylül 2013, s.9; 26 Eylül 2012, s.2.

oldu. İran'da cumhurbaşkanlığı seçimleri yapıldı ve ideolojik açıdan daha ılımlı bir iktidar yönetime geldi. İdeolojik yumuşama, İran ile Batı arasında müzakere kapılarını açtı. BM Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesi ve artı Almanya, İran ile 2013'ün Kasım'ında Cenevre'de buluştu. Taraflar karşılıklı olarak güvenlik ve ekonomik alandaki taleplerini birbirlerine sundular. İran nükleer çalışmalarını askıya alması karşılığında Batı da ekonomik yaptırımları kaldıracaktı. Görüşmelerde İran heyetinden Ravançi durumu şu şekilde özetliyordu: "5+1'in uranyum zenginleştirmeyi altı ay durdurmamız talebi karşılığında, biz de petrol ve bankacılık sektörlerimize yönelik yaptırımların kalkmasını istiyoruz."⁶²⁶ Bu talep doğrultusunda ABD de ilk etapta İran'ın denizaşırı 50 milyar dolarlık mal varlığının dondurulması adımının kaldırılmasını, petrol ve bankacılık yaptırımlarının nihai anlaşmaya dâhil olmasını teklif ediyordu. Ancak bununla birlikte uyarısını da yapıyordu. ABD Başkanı Obama, "İran altı ayda anlaşmaya uymaz ya da nükleer silah geliştirmediyse dair güvence sunmazsa, yaptırımları eski şekliyle uygularız" diyordu.⁶²⁷

Başkan Obama Kongre'ye hitaben yaptığı bir konuşmasında da ekonomik yaptırım seçeneğinin dışında başka bir seçenek düşünmediklerini bir kez daha açığa çıkarıyordu: "...Askeri seçenekler her zaman karmaşıktır ve istenmeyen sonuçlar doğurur... Gelin, İran'ın diplomatik çözüm isteğini sınavalım."⁶²⁸

ABD'nin askeri seçenek yerine İran'la diyalog kurmak istemesi bölgedeki müttefiki İsrail'le arasındaki ilişkilerin soğumasına, hatta İsrail tarafından eleştirilmesine neden oldu. İran'la yaşanan güvenlik krizinin çözümünde ABD'nin geldiği noktayı ve kayan zemini İsrail Dışişleri Bakanı Lieberman şu şekilde tespit ediyordu: "İsrail ile baş stratejik ortağı ABD arasındaki bağlantı zayıfladı. Bu anlaşılabilir bir şey. Amerikalılar pek çok meydan okumayla karşı karşıya; Kuzey Kore, Afganistan, Pakistan, İran, Irak ve kendi ekonomik sorunları var."⁶²⁹

Cenevre'de yapılan müzakerelerin ardından BM Güvenlik Konsey'i ile İran arasında bir uzlaşmaya varıldı. Anlaşmaya göre İran altı ayı kapsayan ilk aşamada nükleer programını kısıtlayacak, uranyum zenginleştirme seviyesini % 5'e düşürecek,

---

⁶²⁶ *Taraf*, 'Dünyanın Gündemi', 9 Kasım 2013, s.2.

⁶²⁷ *Agk.*, 9 Kasım 2013, s.2.

⁶²⁸ *Agk.*, 15 Kasım 2013, s.3.

⁶²⁹ *Agk.*, 22 Kasım 2013, s.2.

karşılığında da ekonomik yaptırımlar kaldırılacaktı. İran bu yaptırımlar nedeniyle 132 milyar dolar zarar etmişti. Rusya Dışişleri Bakanı Lavrov durumu, “Anlaşma, İran’ın zenginleştirme dâhil, barışçı nükleer enerji hakkının tanınması gerektiğinde uzlaştığımız anlamına geliyor”⁶³⁰ diye özetledi. Ancak durumdan memnun olmayanlar da vardı. İsrail Başbakanı Netanyahu, “Bugün dünya çok tehlikeli bir yer haline geldi. Çünkü dünyanın en tehlikeli rejimi en tehlikeli silahını elde etmeye yakınlığı”,⁶³¹ Sanayi, Ticaret ve Çalışma Bakanı Bennett ise, “Beş yıl içinde New York ya da Madrid’de nükleer bir saldırı olursa sorumlusu bu sabah imzalanan anlaşmadır”⁶³² sözlerini sarf ediyordu. Yapılan eleştirilere cevap veren ABD Başkanı’nın sözleri de şu şekildeydi: “Bunların hiçbiri kolay olmayacak. Ama kendimizi sonsuz çatışma döngüsüne adayamayız.”⁶³³

Evet, ABD ve diğer Batı ülkeleri İran’a müdahale edememişti. Doğulu güçler, doğu cephesinde yaşanabilecek bir şiddeti daha geri püskürtmüştü. Batı, Doğu’da durdurulmuştu. Hegemonik müdahale siyaseti sanki şimdi tersine dönüyordu. Batı’nın geri çekilmesiyle birlikte Doğu’nun ileri çıkışı söz konusuydu. İran savaş gemilerini yola çıkarmıştı. ABD donanmasının Körfez’deki varlığı ve tatbikatlarına karşılık olarak İran savaş gemileri de ABD’nin deniz sınırlarına yakın devriye gezmek üzere Atlas Okyanusu’na açıldılar.⁶³⁴

3.2.1.3. Suriye

I. Dünya Savaşı sonrasında İngiltere ile Fransa arasında yapılan Sykes-Picot anlaşması neticesinde Suriye Fransa’ya devredilmişti. II. Dünya Savaşı’na kadar Fransa tarafından manda rejimi altında yönetilen Suriye Savaş’la birlikte bağımsızlığına kavuştu. Savaş sırasında, Arapların birliğini savunan el-Baas el-Arabi (Arapların Dirilişi) isimli parti kuruldu: partinin sloganı ise birlik, özgürlük ve sosyalizmdi. Sosyalist partinin kurulmasıyla birlikte ve savaşın ardından 1946’da Sovyetler Birliği ile gizli bir anlaşma imzalandı. İdeolojik zemin Sovyetlere doğru kayıyordu. Baas

⁶³⁰ Agk., 25 Kasım 2013, s.2.

⁶³¹ Agk., 25 Kasım 2013, s.2; *Milliyet*, ‘Dış Haberler’, 25 Kasım 2013, s.21

⁶³² Agk., 25 Kasım 2013, s.21

⁶³³ *Taraf*, ‘Dünyanın Gündemi’, 27 Kasım 2013, s.3.

⁶³⁴ “BBC”den aktaran *Taraf*, ‘Dünyanın Gündemi’, 10 Şubat 2014, s.2.

Partisi daha sonra 1953'te Arap Sosyalist Partisi ile birleşerek Arap Sosyalist Diriliş Partisi adını aldı. 1954'de yapılan askeri darbenin ardından Suriye'nin siyasi hayatında Baas Partisi birinci konuma yükseldi. Mısır ile Suriye arasında Birleşik Arap Cumhuriyeti kurulurken varılan anlaşmayla kendisini fesih eden Baas Partisi bu oluşumdan önce de Suriye Komünist Partisi ile ittifak kurmuştu. Birleşik Arap Cumhuriyeti dağılırken 1963'te Baas Partisi Suriye'de yeniden iktidara geldi. İç karışıklıklar neticesinde 1970'te yapılan bir darbeye iktidarı ele geçiren Baas'lı Hafız Esad 2000 yılına kadar ülkeyi yönetti ve Soğuk Savaş boyunca da Sovyetler Birliği paralelinde bir dış politika izledi.⁶³⁵

1956 yılında Sovyetlerle bir takım anlaşmalar imzalandı. Bu anlaşmalara göre “Sovyetler Suriye’ye 500 milyon dolarlık ekonomik ve askeri yardım yapacaktı. Bu yardım Lazkiye’de yeni bir limanın yapımı, Suriye’de kara ve demir yolu inşası, sulama ve enerji projelerinin finansmanı ve yine Suriye’de altı tane yeni havaalanı inşası için kullanılacaktı. Ayrıca Suriye’nin silahlandırılması da bu yardım çerçevesi içinde yer alıyordu.”⁶³⁶ İdeolojik, ekonomik ve güvenlik zemininde tam bir kayma yaşıyordu: “İsrail Başbakanı Ben Gurion Başkan Eisenhower’a gönderdiği mesajda “Suriye’nin milletlerarası komünizmin bir üssü haline gelmesi, zamanımızda hür dünyanın karşısına çıkan en tehlikeli hadiselerden biridir” diyordu. Bu anlaşma ile birçok asker ve sivil Sovyet uzmanı Suriye’de bulunmak imkânına da sahip oluyordu.”⁶³⁷

Suriye ile Sovyetler Birliği arasında kurulan bağ ileriki yıllarda da kuvvetlenerek devam etti: “8 Ekim 1980’de imzalanan 15 maddelik SSCB-Suriye Dostluk ve İşbirliği Anlaşması ilişkilerin en üst seviyeye çıkartıldığı anlaşma oldu. Anlaşmanın 5. Maddesine göre; taraflardan herhangi birinin barış ve güvenliğinin tehdit edilmesi halinde, bu tehdidin bertaraf edilmesi amacı ile işbirliği yapmak için derhal birbirleriyle temasa geçeceklerdi.”⁶³⁸ Bu, Batı’ya karşı Suriye için Sovyetler Birliği’nin garantörlüğü demekti.

---

⁶³⁵ Öner Buçukçu, “Genel Bilgiler”, *Suriye Krizi’nde Bölgesel ve Küresel Aktörler*, Birol Akgün, (Ed.), Stratejik Düşünce Enstitüsü: SDE Analiz, 2012, s.4-6; Amine Yazıcı, “Rusya’nın Suriye Politikası”, Akgün, (Ed.), age., s.41; Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.506.

⁶³⁶ Armaoğlu, age., s.507.

⁶³⁷ Age., s.507.

⁶³⁸ Yazıcı, “Rusya’nın Suriye Politikası”, *Suriye Krizi’nde Bölgesel ve Küresel Aktörler*, Akgün, (Ed.), s.41, 42.

Suriye, Sovyetler Birliği'nin garantörlüğünü aslında Anlaşma'nın ötesinde bütün Soğuk Savaş döneminde fiili olarak yanında hissediyordu. Anlaşma bu garantörlüğü sadece tescillendirmişti zira “Soğuk Savaş dönemindeki Doğu-Batı kutuplaşmasında Suriye, Sovyet bloğunun Ortadoğu'daki (daima) en güçlü müttefiklerinden biri oldu.”⁶³⁹ Suriye için bölgede garantöre yakın başka müttefikler de vardı. Suriye, “İran devrimi sonrasında İran'ın en sadık ve en yakın Arap müttefikine haline geldi... Devrimden sonra yeni rejimi ilk tanıyan ve İran-İrak savaşı sırasında İran'ı destekleyen tek Arap ülkesiydi.”⁶⁴⁰

Müttefiklerin desteği Batı'ya karşı sadece korunma zırhı sağlamıyor, ayrıca Suriye'nin bölgede aktif rol oynamasını da teşvik ediyor fakat bu rol aynı zamanda uluslararası siyaset zemininde Suriye'nin konumunu da meşruiyet dışına itiyordu. İçinde pek çok terör hareketini barındıran Lübnan'ı kendi denetimi altına alması, Suriye'nin ABD tarafından bölgede teröristleri destekleyen bir *'haydut devlet'*⁶⁴¹ olarak tanımlanmasına neden olmuştu.

Bölgedeki müttefiklerin, özellikle de garantör konumundaki müttefikin desteği Soğuk Savaş sonrasında da devam ediyordu: “1999'da Putin'in başa gelmesiyle birlikte Rus dış politikasında aktif bir döneme girildi. Putin, SSCB zamanında olduğu gibi bölgedeki rejimleri destekleyerek, onlara silah satarak, bazı ülkelerin SSCB zamanından kalan borçlarını silerek ve özellikle enerji alanında olmak üzere yeni işbirlikleri oluşturarak 21. Yüzyılda bölgedeki etkisini yeniden artırdı.”⁶⁴²

2010 yılı sonu 2011 yılı başında Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki otoriter rejimlere yönelik ve reform taleplerini içerir büyük bir öfke patlaması gerçekleşti. “Arap Baharı” olarak tanımlanan bu patlama mevcut rejimlerin varlıklarını tehdit eder hale dönüşmüştü. Mart 2011'de Suriye'de de reform talep eden gösteriler başladı. Bu talepler karşısında Suriye yönetimi ise göstericilere karşı sert tedbirler almak suretiyle talepleri ve protestoları bastırma yolunu tercih etti.⁶⁴³ Rejim ve iktidar gücü Suriye'de de mesele haline gelmişti. Olaylar bu yönde devam ederken uluslararası aktörler de

⁶³⁹ Buçukçu, “Genel Bilgiler”, Akgün, (Ed.), age., s.13.

⁶⁴⁰ Agm., Akgün, (Ed.), age., s.13, 45.

⁶⁴¹ Agm., Akgün, (Ed.), age., s.13.

⁶⁴² Yazıcı, “Rusya'nın Suriye Politikası”, *Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler*, Akgün, (Ed.), s.42.

⁶⁴³ Buçukçu, “Genel Bilgiler”, *Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler*, Akgün, (Ed.), s.7, 8.

devreye girdi ve Batı bir taraftan, Doğu diğer taraftan olmak üzere kargaşa ortamında zemini ele geçirme mücadelesi başladı.

Çin'in BM Daimi Temsilcisi, Suriye meselesinin nasıl çözüleceğine nihai olarak Suriye halkının takdiri ile karar verileceğini ve ayrıca Suriye'ye yönelik herhangi bir dış gücün askeri müdahalesine veya zorla rejim değişikliğine izin verilmemesi gerektiğini ifade ediyordu.⁶⁴⁴

“Arap Baharı” esintisine tutulan diğer ülkeler gibi Suriye meselesi de BM Güvenlik Konseyi'ne geldi. Konsey'in karara bağlamak üzere müzakere edeceği konular belliydi: askeri müdahale de dâhil çeşitli ekonomik yaptırımlar karara bağlanacaktı. Ancak Konsey'in üç üyesi Batı, iki üyesi de Doğu kanadındandı. Konsey'in 4 Ekim 2011, 4 Şubat 2012 ve 17 Şubat 2012 tarihlerinde sunmuş olduğu Suriye'ye yönelik yaptırım kararları Çin'in ağırlığını koyduğu Doğu kanadı tarafından veto edildi.⁶⁴⁵ Hegemonik zemin kavgasında ideolojik karşıt kanatların anlaşması zaten beklenemezdi. Askeri müdahale için Batı'nın Doğu'yu by-pass etmesi gerekiyordu.

Doğu'ya rağmen, kendi güçlerine dayanarak Batı'nın doğrudan müdahale etmesi ne kadar mümkündü? Belki de öncelikli tercih yerel unsurları destelemek olmalıydı. Batı da böyle yaptı. *Independent* gazetesinin haberine göre İngiltere'nin de dâhil olduğu uluslararası bir koalisyon, Suriyeli muhaliflere askeri eğitim, hava ve deniz gücü desteği sağlamak için bir plan geliştiriyordu.⁶⁴⁶ Devletler doğrudan kendi güçleriyle savaşa girmedikleri zaman yönelecekleri strateji asimetrik savaştı. Bu, devlet aktörü için bazı durumlarda en az hasarlı olan stratejiydi. Savaş boyutundaki şiddet stratejisine başvurma gücünün yetersizliği hallerinde devlet aktörü de kendisi için en az hasarlı olabilecek asimetrik stratejiye yönelebilmekteydi.

Ancak uluslararası hukukta “asimetrik savaş” gibi bir kavrama meşruiyet tanınmış değildi. Batı şayet zemin kavgasında dolaylı bir stratejiye yönelecek ise bunun meşru zemininin de hazırlanması gerekiyordu. Hukuk zemininde bu zor olsa bile siyaset zemininde kolaydı. ABD Başkanı da bu zemini oluşturmanın ilk adımını

---

⁶⁴⁴ Erkin Ekrem, “Çin'in Suriye Politikası ve Çözüm Planı”, *Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler*, Akgün, (Ed.), s.29.

⁶⁴⁵ Akm., Akgün, (Ed.), age, s.28.

⁶⁴⁶ *Taraf*, ‘Dünyanın Gündemi’, 12 Aralık 2012, s.2.

attı ve “özgürlük savaşçıları” olarak değerlendirdikleri Suriye Muhalif ve Devrimci Güçler Ulusal Koalisyonu’nu “halkın meşru temsilcisi” olarak tanıdıklarını açıklayıverdi.⁶⁴⁷

Batılı güçler muhalifleri askeri anlamda desteklemekle dolaylı olarak sahaya inmişti. Askeri anlamda ve dolaylı olarak sahada varlığını hissettirmek sırası Doğu’daydı. Rusya’nın Suriye’ye gelişmiş gemi savar füzeleri sevk ettiği yönünde basında haberler çıkmaya başladı. Bunun üzerine ABD Genelkurmay Başkanı Dempsey sevkıyatı “çok üzücü bir gelişme” diye tanımladı. Moskova ise silah sevkıyatının uluslararası hukuk kurallarına aykırı olmadığı yönünde bir açıklama yaptı. Ayrıca Pasifik filosuna bağlı üç Rus savaş gemisi Akdeniz’e, Güney Kıbrıs’ın Limasol Limanı’na demirledi.⁶⁴⁸ Rusya’da kendisine göre meşru zeminde hareket ediyordu.

Diğer taraftan, kavgada Doğu kanadından sadece Rusya ve Çin yoktu. Hür Suriye Ordusu Birleşik Komutanlığı Genelkurmay Başkanı, Rusya ve İran’ın Suriye rejimine verdiği desteğin arttığını, Suriye rejiminin güvenlik birimlerinin yönetiminin Rus ve İranlı uzmanlar tarafından idare edildiğini öne sürdü.⁶⁴⁹ Muhalefetle Şam yönetimi arasında iç savaş devam ederken ve Şam’ın yakınındaki bir kasaba tamamen Suriye ordusunun denetimine geçerken bu saldırıda Suriye Ordusuna İran destekli örgütlerin yardım etmesi Batı’yı kızdırmıştı. İran’ın Suriye’deki savaşçıları derhal geri çekmesi gerektiğini söyleyen Beyaz Saray sözcüsü şu sözlerle açıklamasına devam etti: “ABD, özgürlük ve haysiyet için verdikleri mücadelede sıkı biçimde Suriye halkının tarafında yer almaktadır. ...sahadaki dengeyi değiştirmelerinde yardımcı olmak adına ılımlı siyasi ve askeri muhalefete destek sağlamaya devam edeceğiz... Esad’ın hükmü sona erecek ve Suriye halkı onsuz bir şekilde yeni, demokratik bir Suriye inşa edecek.”⁶⁵⁰ ABD Sözcüsünün açıklamasına ideolojik bir cevap geldi. Rusya Devlet Başkanı Putin, “Dışarıdan bazı insanlar bir bölgeyi beğendikleri ve demokrasi olarak adlandırdıkları şekle sokarak, tüm bölgeye barış ve düzenin hâkim olacağını sanıyor. Bu böyle değil. Bölgenin özel durumu, tarihi ve gelenekleri dikkate alınmadan hiçbir şey yapılamaz. Dışarıdan bölgeye müdahale

---

⁶⁴⁷ Agk., 13 Aralık, 2012, s.3.

⁶⁴⁸ Agk., 19 Mayıs 2013, s.3.

⁶⁴⁹ Agk., 16 Ocak 2013, s.2.

⁶⁵⁰ Agk., 7 Haziran 2013, s.3.

kesinlikle yanlış”⁶⁵¹ ifadelerini kullandı. İdeolojik bir çağrı da devlet dışı bir aktörden geldi. El Kaide lideri Eymen El Zevahiri, “Suriye’de ABD yanlısı bir rejim kurulmasını engellemek için birlik olunması” çağrısında bulundu.⁶⁵²

Aktörler Suriye krizine müdahale ederken birinci derecede yerel güçleri desteklemeyi tercih etmişlerdi. Ancak gelinen nokta itibariyle aktörler açıktan ve doğrudan kendi meşru kuvvetlerini de sahaya sürmeye başlamışlardı. *Independent on Sunday* gazetesinde çıkan bir habere göre İran, rejimi desteklemek üzere Suriye’ye dört bin devrim muhafızı gönderme kararı almıştı ve ilk grup da Haziran 2013’te Suriye’ye ulaşmıştı.⁶⁵³

Diğer taraftan ABD’nin meşruiyet arayışları da devam ediyordu ve muhalifleri desteklemenin haklı gerekçelerinden birisi de bulunmuştu. ABD bir açıklama yaptı: “Esad rejimi kimyasal silah kullandı. Biz de muhalif savaşçılara silah göndermeye başlıyoruz.”⁶⁵⁴ Her ne kadar gerekçe meşru idiyse de muhalif savaşçılara silah göndermek uluslararası hukukta ne kadar meşruydu? Bunu bilen Rusya ise Batı’yı uluslararası hukuktaki meşru zemine çekmek istiyordu. Putin, muhaliflere silah yardımında bulunan Batı’nın bu yardımlarının geri tepeceğini ifade ederek Batı’nın ve Rusya’nın Suriye’ye silah sevkiyatını şu şekilde izah ediyordu: “Farklı şekillerde silah tedariki söz konusu. Biz yasal bir hükümetle imzalamış olduğumuz anlaşmaya göre silah tedarik ediyoruz.”⁶⁵⁵

Meselenin çözümünde Batı çıkarları için belki de en verimli strateji yerel güçleri desteklemekle birlikte doğrudan müdahale etmektir. Buna meşruiyet kazandıracak en sağlam gerekçe de oluşmuştu. İddialara göre 2013’ün Ağustos’unda muhaliflere karşı rejim tarafından kimyasal silah kullanılmıştı ve 1000’den fazla da insan ölmüştü. Fransa Savunma Bakanı daha öncesinden, “Şam yönetimi kimyasal silah kullanırsa, kırmızıçizgiyi aşmış olur. Müttefik ülkelerle durum değerlendirilip gereken yapılır”⁶⁵⁶ demişti. Yeni gelişmeler karşısında ABD Savunma Bakanı Hagel, Suriye’ye askeri operasyonu da ima ederek, “Başkan Obama, Savunma

---

⁶⁵¹ Agk., 13 Haziran 2013, s.3.

⁶⁵² Agk., 7 Haziran 2013, s.3.

⁶⁵³ *Milliyet*, ‘Dış Haberler’, 17 Haziran 2013, s.14.

⁶⁵⁴ *Taraf*, ‘Dünyanın Gündemi’, 17 Haziran 2013, s.3.

⁶⁵⁵ Agk., 20 Haziran 2013, s.3.

⁶⁵⁶ Agk., 12 Aralık 2012, s.2.

Bakanlığı'ndan her türlü seçeneğe hazırlık yapılmasını istedi, biz de bunu yaptık"⁶⁵⁷ diye konuştu.

Başını ABD ve İngiltere'nin çektiği Batılı bazı ülkeler olası bir askeri müdahale için hazırlıklara başlamışlardı. *Independent* gazetesine göre İngiltere ve ABD iki hafta içinde askeri müdahalede bulunmak üzere planlamalarını tamamlamışlardı. Hatta rejime muhalif Suriye Ulusal Koalisyonu ile yapılan bir toplantıda harekâtın birkaç gün içinde başlayabileceği de söylenmişti. ABD'nin diğer müttefiki Fransa da Esad rejimine karşı askeri müdahaleye hazır olduğunu açıkladı. Cumhurbaşkanı Hollande, "Bugün, bizim sorumluluğumuz, rejimin ihlalleri için en uygun cevabı aramaktır" diyerek, kimyasal katliam yapan Şam'ın cevapsız kalamayacağını belirtiyordu. Fransa'ya göre kimyasal silah kullanılmasıyla zaten "kırmızıçizgi" aşılmıştı. NATO Genel Sekreteri Rasmussen bir açıklama yaptı; kimyasal silah kullanımı ona göre de cevapsız kalamazdı.⁶⁵⁸ Ancak bu söylemlere Suriye'nin de bir cevabı vardı. Dışişleri Bakanı Muallim, "İki seçeneğimiz var: Ya teslim olmak yahut imha olmamak için kendimizi savunmamız: İkinci seçenek en iyisi. Kendimizi savunacağız" diyordu. Doğrudan sıcak savaşın eşiğine gelinmişti. Ancak Batı'nın tamamı ABD ve müttefikleri ile aynı safta değildi. Askeri müdahale konusunda İttifakta tereddüt vardı. İtalya Dışişleri Bakanı Bonino, "Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi şemsiyesi dışında Suriye'ye askeri müdahale uygulanabilir değil" diyordu. Bunun dışında İtalya, müdahalede bulunacak bir oluşumun içinde yer almayacaklarını da açıkça bildirdi.⁶⁵⁹

İtalya'nın askeri müdahaleye karşı çıkmasının ve uygulanabilir olmadığını bildirmesinin ardından İttifak'ın büyük ortaklarında da tereddüt hâsıl olmaya başlamıştı. İngiltere Başbakanı Cameron, kimyasal silah saldırısının Esad rejimi tarafından yapıldığı konusunda "yüzde yüz kesinlik olmadığını" ifade ediyordu. ABD'de ise 100'den fazla Vekil Başkan Obama'ya mektup yazarak saldırı kararı almadan önce Kongrede oylama yapılmasını istiyordu.⁶⁶⁰

---

⁶⁵⁷ Agk., 26 Ağustos 2013, s.3.

⁶⁵⁸ *Milliyet*, 'Haber', 29 Ağustos 2013, s.15.

⁶⁵⁹ "BBC" ve "AA"dan aktaran *Taraf*, 'Dünyanın Gündemi', 27-28 Ağustos 2013, s.3.

⁶⁶⁰ *Milliyet*, 'Dış Haber', 30 Ağustos 2013, s.21.

Doğrudan savaş stratejisinde ABD yalnız kalmıştı. Gelişmeler karşısında ABD Başkanı da ortada bir açıklama yaptı: “Tüm kanıtlara baktık, kimyasal silahları gönderme yöntemine bakılınca, bu füzeleri muhalefetin gönderebileceğine inanmıyoruz, Suriye rejiminin bunu uyguladığı yönünde karara vardık. Dolayısıyla, bunun uluslararası sonuçları olmalı.” Fakat sonuç nasıl olacaktı, Suriye’ye nasıl bir cevap verilecekti? Cevap konusunda karara varamadığını söyleyen Obama, “Suriye’de ucu açık bir çatışmaya yönelik hevesim yok. Ancak uyarı atışı yapabiliriz.” diyordu.⁶⁶¹ Suriye’ye yönelik çizilen stratejinin ne olacağına dair ipuçları aslında daha öncesinde ifşa edilmişti. “Arap Baharı” esintisi doğrultusunda Libya’da yaşanan iç isyana ABD’nin başını çektiği uluslararası müdahale gündemde olduğu sıralarda 28 Mart 2011 tarihinde ABD Başkanı bir konuşma yapmıştı. Bu konuşma ABD’nin 21. Yüzyılda askeri müdahalelere bakışını ve gücünü gösteriyordu: “Elbette ki Amerika baskı olan her yere kendi ordusunu gönderemez. Biz müdahalenin risklerini ve maliyetini göz önüne alarak, her zaman harekete geçmenin gerekliliği hususunda önce kendi çıkarlarımızı düşünmeliyiz... Ülkemizin bu kadar çok acil sorunu varken, ABD’nin dünyanın polis gücü olarak hareket etmesi beklenmemelidir... Baskıcı rejimlere karşı harekete geçme yükümlülüğü yalnızca Amerika’nın olmamalıdır.”⁶⁶² Ancak bu genel stratejiye rağmen ABD Suriye’ye askeri müdahaleyi masada tutmak istiyordu.

Bu arada İngiltere Parlamentosunda bir oylama yapıldı ve “savaş tasarısı” 272’ye karşı 285 oyla reddedildi. İttifaktan böylelikle İngiltere de koptu. Almanya Dışişleri Bakanı Westerwelle de bir açıklama yaparak Suriye’ye yönelik askeri eyleme katılmayacaklarını duyurdu. İtalya Dışişleri Bakanı bir kez daha Suriye’yi hedef alan askeri saldırıların ‘küresel bir yangın’ çıkartma riski taşıdığı ikazında bulundu. ABD ise yarı gönüllü direniyordu. Savunma Bakanı Hagel uluslararası koalisyon arayışlarını sürdüreceklerini bildirdi. Dışişleri Bakanı Kerry ise “Irak deneyimi tekrarlanmayacak. On yıllık çatışmanın ardından Amerikan halkının savaştan yorulduğunu biliyoruz. İnanın ben de yoruldum.” diyordu. Fransa Cumhurbaşkanı Hollande ise ABD’ye desteğini açıklıyordu ve “Münasip yaptırımları uygulama

⁶⁶¹ *Taraf*, ‘Dünyanın Gündemi’, 30 Ağustos 2013, s.3.

⁶⁶² Buçukçu, “Genel Bilgiler”, *Suriye Krizi’nde Bölgesel ve Küresel Aktörler*, Akgün, (Ed.), s.12.

kapasitesi pek az ülkede mevcut. Fransa bunlardan biri, Fransa hazırdır” ifadelerini kullanıyordu.⁶⁶³

Diğer taraftan, askeri hareketlilik de devam ediyordu. Doğu Akdeniz’de seyir halindeki beş adet destroyere USS Antonio gemisi de ekleniyordu. Böylelikle 300’e yakın Cruise ve Tomahawk füzesiyle 2 binden fazla Amerikan deniz piyadesi Doğu Akdeniz’e konuşlanmış oluyordu. ABD askeri hazırlıklara devam ediyordu ancak müdahale kararını verme yetkisi kimdeydi? Başkan Obama, askeri müdahale kararı alma yetkisi olduğunu ama Amerika’nın bunu tartışması gerektiğini söyleyerek kararı Kongre’ye götüreceğini açıkladı. İngiltere Hükümeti ise, gelecekte kimyasal saldırıya dair yeni kanıtların ortaya çıkması, hatta yeni bir kimyasal saldırı düzenlenmesi durumunda bile Londra’nın asla askeri operasyonda yer almayacağını açıkladı. Son gelişmelere ilişkin bir açıklama da NATO Genel Sekreteri Rasmussen’den geldi ve Rasmussen’in aksi yöndeki sözlerine rağmen NATO da devre dışı kaldı: “Suriye’ye verilecek cevapta NATO devre dışı kalmış değil çünkü NATO zaten bir rol arayışında olmadı. Suriye’ye askeri operasyonla cevap verilecekse bunun kısa, ölçülü ve belli hedeflere yönelik bir operasyon olacağını tahmin ediyorum ve böyle bir operasyon için NATO komuta-kontrol sistemine ihtiyaç yok.”⁶⁶⁴

Batı’nın karar vermesine yardımcı olmak için Doğu da söze dâhil oldu. Çin Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hong Ley, “Tek taraflı askeri harekâta ilişkin ciddi endişeli olduklarını” ifade etti. Bir uyarı da İran’dan geldi. İran Milli Güvenlik ve Dış Siyaset Komisyon Başkanı Burucerdî, “Suriye’ye olası askeri müdahale, Ortadoğu’da ciddi bir krizin patlak vermesine yol açabilir... ABD Kongresi, bölge güvenliğini tehdit edecek olaylardan kaçınacak şekilde sağduyulu ve mantıklı davranmalı” diyordu.⁶⁶⁵

ABD için şiddete başvurma seçeneği iyice zorlaşmıştı. Bu işi tek başına yapma ihtimali yoktu ve hem bunun hem de geri çekilmenin işaretleri belirginleşmeye başlamıştı. Dışişleri Bakanı Kerry, “Başkan Obama’nın asker botlarının karaya

---

⁶⁶³ *Milliyet*, ‘Dış Haberler’, 31 Ağustos 2013, s.22; *Taraf*, ‘Dünyanın Gündemi’, 31 Ağustos 2013, s.3.

⁶⁶⁴ *Milliyet*, ‘Dış Haberler’, 1 Eylül 2013, s.20; 2 Eylül 2013, s.16; 3 Eylül 2013, s.18.

⁶⁶⁵ *Taraf*, ‘Dünyanın Gündemi’, 3 Eylül 2013, s.3; 4 Eylül 2013, s.3.

basmasına ilişkin bir niyeti yok... Böyle bir hamle çok büyük olasılıkla müttefiklerle yapılır”⁶⁶⁶ sözleri bu gerçeği açıkça ortaya seriyordu.

Diğer taraftan ABD halen savaş stratejisine yönelebileceği ihtimalini de gündemde tutmaya çalışıyordu. ABD bölgeye beş gemi yerleştirirken, Rusya da füze yüklü bir kruvazörü Akdeniz’e gönderiyordu. Artık taraflar için daha kesin tavır koyma zamanı gelmişti. Rusya devlet Başkanı Putin, Batı’yı Suriye’de tek taraflı bir eyleme geçilmemesi konusunda bir kez daha uyardı. Putin, Batılı ülkeler BM Güvenlik Konseyi’nin desteği olmadan Suriye’ye saldırmaya kalkarsa Rusya’nın da güçlü füze sistemleri satabileceğini ilan etti. BM dışındaki bir müdahalenin sonuçlarına yönelik şu sözleri de ilave etti: “Etkili ülkeler Birleşmiş Milletleri baypas edip Güvenlik Konseyi onayı olmadan askeri müdahalede bulunursa Birleşmiş Milletler de İkinci Dünya Savaşı sonrası dağılan Milletler Cemiyeti ile aynı kaderi paylaşabilir... ABD’nin Suriye’ye karşı olası bir saldırısı şiddeti artırır ve yeni bir terör dalgasına neden olur.”⁶⁶⁷ Ayrıca bir basın toplantısında Suriye’ye askeri müdahalede bulunulması halinde Esad yönetimine yardım edip etmeyecekleri sorusuna Putin, “Yardım edeceğiz, şimdi ettiğimiz gibi. Silah teslimatı yapıyoruz, ekonomik alanda ilişkilerimiz var” cevabını verdi. Ardından Rusya devlet ajansı Rusya’nın Suriye kıyılarına büyük bir çıkarma gemisi daha yolladığını duyurdu. Bundan önce de CCB-201 adlı Rus istihbarat gemisi İstanbul boğazından geçmiş ve Doğu Akdeniz’e yönelmişti.⁶⁶⁸

Putin, Suriye’ye müdahale için BM Güvenlik Konseyini işaret ediyordu ancak Konsey’den bu yönde bir karar çıkması da mümkün değildi zira Konsey üyesi olan Rusya ve Çin askeri müdahaleyi veto ediyordu. Diğer taraftan Putin Konsey dışındaki bir oluşuma da geçit vermiyordu. Ayrıca Batı’da bunu oluşturacak bir ittifak da kalmamıştı. Olayların gelişimi Rusya ve Çin’in gösterdiği istikamette ilerliyordu. ABD’nin, bir koalisyonla ya da tek başına, sorunun çözümü için savaş stratejisine başvurma imkânı ve kabiliyeti kalmamıştı. Eylül ayında Rusya’da yapılan G20 zirvesinin ardından ABD Başkanı Obama bir açıklama yaptı: “BM Güvenlik Konseyi artık felce uğradı. Yanıtın BM Güvenlik Konseyi ile verilemeyeceği görülüyor...

---

⁶⁶⁶ Agk., 5 Eylül 2013, s.2.

⁶⁶⁷ Agk., 5 Eylül 2013, s.2, 13 Eylül 2013, s.3.

⁶⁶⁸ Agk., 7 Eylül 2013, s.3.

Suriye'ye bir kara müdahalesinin çözüm olmayacağını düşünüyorum... Amerikan askerini başkalarının savaşına sokmayacağım.”⁶⁶⁹

Suriye, Batı'nın doğrudan savaş tehdidini aşmış gibi görünüyordu. Bu durumda acaba asimetrik savaş mı devam edecekti? Esad, ideolojiden ve Batı'ya karşı asimetrik savaştan ve aktörlerden bahsederek: “Her şeyi beklemelisiniz. Bu bölgedeki tek oyuncu hükümetimiz değil. Burada farklı partiler, farklı gruplar, farklı ideolojiler var. Saldırının Batı'ya dolaylı ve doğrudan etkileri olur. Bölgede istikrarsızlık yayılır, terörizm artar. Bunlar da Batı'yı etkiler. En kötüsünü beklemeliyiz” diyordu.⁶⁷⁰ Esad bu sözleri söylerken aslında iki yönlü terörden veya iki yönde olabilecek asimetrik savaştan bahsediyordu. Birincisi Suriye devletine karşı olan terördü. Rejimin değişmesini isteyen muhalifler Esad'a göre teröristi⁶⁷¹ ve bu nedenle Esad “terörle savaş” yürütüyordu. Bu durumda muhalifleri destekleyen Batılı devletler de teröre destek verenler konumundaydı. Yani devlet aktörü şartlara göre terör stratejisine başvuruyordu. Ancak bu, asimetrik savaşın Suriye topraklarında yürütüleniydi. Terörün ikinci hedefi ise Batılı aktörler ve Batı topraklarıydı. Suriye'ye doğrudan müdahale edilmesi ya da Suriye'de asimetrik savaş açılması halinde Batılı aktörler de terörle karşılaşacaktı. Hem Suriye ordusu hem de terör örgütleriyle savaşacaklardı. Bu da Batının Suriye'de asimetrik savaşa girmesi anlamına geliyordu. Ayrıca Batı'nın savaşacağı terör örgütleri hem Suriye rejimine ve hem de Batı'ya karşı olan ve Suriye rejiminin Batı'ya karşı destekleyebileceği terör örgütleriydi. Yani Suriye'ye, Suriye rejimi ve Batı ile savaşmak üzere dışarıdan gelen ve yine Batı'ya karşı savaşmak üzere Suriye rejiminin içeride kurabileceği örgütlerdi. Diğer taraftan terör eylemlerinin, başka bir ifadeyle asimetrik savaşın, Suriye'de kalmayıp Batı topraklarına da taşınması söz konusuydu.

Hem Batı hem Suriye rejimine karşı savaşmak üzere dışarıdan gelip zemini ele geçirmeye çalışan örgütler örneğin şunlardı: El Kaide, Irak Şam İslam Devleti, Nusra Cephesi. Yine Batı'ya karşı savaşmak üzere dışarıdan gelip ancak Suriye rejiminin yanında yer alan örgüt ise örneğin İran destekli Hizbullah'tı. Suriye rejimine karşı savaşmak üzere içeride kurulan ve Pakistan ve Suudi İstihbaratınca desteklendiği

⁶⁶⁹ Agk., 7 Eylül 2013, s.3, 8 Eylül 2013, s.2.

⁶⁷⁰ Agk., 10 Eylül 2013, s.3.

⁶⁷¹ *Sabah*, 'Dünya Raporu', 17 Şubat 2014, s.12.

söylenen Ceş el İslam ve her iki tarafa karşı savaşmak üzere yine içeride kurulan Partiye Yekitiya Demokrat ve askeri kanadı YPG ve ayrıca Batı'nın muhalif, Suriye'nin ise terörist ilan ettiği Özgür Suriye Ordusu gibi örgütler de aynı zeminde mücadele ediyordu.⁶⁷² Suriye'de yaşananlar ve yaşanacak olanlar sadece devletler ve örgütler arasındaki asimetrik savaştan ibaret değildi. Örgütlerin kendi aralarında da savaş yaşanmaktaydı. Gelen haberlere göre El Kaide'ye bağlı Irak Şam İslam Devleti'nin, Özgür Suriye Ordusu mensuplarını ve Tevhid ile Cihad Tugayları'nın komutanlarını infaz etmişti.⁶⁷³

ABD Başkanı Obama, müdahale konusunda en net mesajını Eylül'ün ilk haftasında yayımlanan mesajında verdi: "Amerikan halkının savaşla geçen 10 yılın ardından yorgun olduğunu biliyorum. Bu sebeple Amerikan askerlerini başkalarının savaşına sokmayacağım."⁶⁷⁴ Washington'da düzenlenen ulusal güvenlik konulu konferansta konuşan Savunma Bakanı Hagel de, "Basit bir şekilde konuşuyorum. Daha fazla savaşa ihtiyacımız yok, Ortadoğu'ya da ihtiyacımız yok"⁶⁷⁵ diyordu.

ABD Başkanının "Amerikan askerini başkalarının savaşına sokmayacağım" açıklamasını müteakip ABD Kongresi'nin üst kanadı olan Senato da Suriye'ye müdahale konusunda yapılacak oylamayı erteleme kararı aldı. ABD çıktığı savaş yolundan geri dönmüştü. Ancak bunun böyle algılanmasına müsaade edilmemeliydi. Müdahaleden vazgeçme siyaseti, Batı'yı incitmeyecek başka bir şekilde sonlanmalıydı. Dışişleri Bakanı Kerry, can simidi gibi bir formül attı ortaya: "Beşar Esad elindeki kimyasal silahları uluslararası idareye teslim ederse, askeri müdahaleyi önleyebilir. Ancak bunu yapmaz."⁶⁷⁶ Evet, ABD tarafından Suriye'yi de Batı'yı da kurtaracak bir teklif yapılmıştı ve tam bu esnada Moskova'da bulunan Suriye Dışişleri Bakanı Muallim de, "Lavrov ile yaptığımız görüşmede bize ülkemizde bulunan kimyasal silahları kapsayan bir teklifte bulundu. Biz de öneriyi kabul ettik"⁶⁷⁷ deyiverdi. ABD Dışişleri Bakanı Kerry, Londra'da düzenlediği basın toplantısında

---

⁶⁷² "Guardian" ve kendi kaynaklarından aktaran *Taraf*, 'Dünyanın Gündemi', 9 Kasım 2013, s.2; *Milliyet*, 'Dış Haberler', 15 Kasım 2013, s.17.

⁶⁷³ *Taraf*, 'Dünyanın Gündemi', 6 Ocak 2014, s.3.

⁶⁷⁴ Radikal, http://www.radikal.com.tr/dunya/baskasinin_savasina_asker_yollamayacagim_ancak-1149741, (Erişim: 28.01.2014).

⁶⁷⁵ Olay, <http://www.olay.com.tr/haber/dunya-65417/askeri-maceralardan--yorgun-dustuk-176605.html#>. UudsC1o5mpo, (Erişim: 28.01.2014).

⁶⁷⁶ *Taraf*, 'Dünyanın Gündemi', 11 Eylül 2013, s.3.

⁶⁷⁷ *Milliyet*, 'Dış Haber', 10 Eylül 2013, s.18.

“Açık konuşayım; ABD, Başkan Obama, ben ve diğerleri Suriye’deki çatışmanın sonlanması için siyasi çözüm gerektiği konusunda tam uzlaşma içerisindeyiz. Askeri çözüm yoktur... (Esad) Gelecek hafta elindeki kimyasal silahların her parçasını uluslararası topluma teslim edebilir.”⁶⁷⁸

Bu arada Kuzey Kore lideri Kim Jong-un da Esad’ın doğum gününü kutlayarak, “Sadece egemenliğini ve ülke güvenliğini korumaya çalışan Suriye devleti ve insanına Kuzey Kore halkının desteği sürecektir”⁶⁷⁹ ifadelerini kullanıyordu.

Suriye’ye askeri müdahale yapılamamıştı. Bunun nedeni Batı’nın ve ABD’nin bu gücü kendisinde bulamamasıydı. Müdahale edilmesi halinde terör örgütlerinin asimetrik savaşının yanı sıra Doğu’nun gücüyle karşılaşacaklardı. Batı ittifakı yükselen Doğu ittifakı karşısında dağılmıştı. Doğu tarafından zemin kaptırılmamış, daha sağlam yerleşmişti. Vakit kaybetmeden karşılığı alınmalıydı. Batı’nın askeri müdahalesinden kurtulan Suriye, Petrol Bakanı Abbas aracılığıyla Rusya ve Çin’le bir takım görüşmeler yaptı. Görüşmelerin ardından Akdeniz’de, Suriye sahillerinin Tartus şehrinden Banyas ilçesi kıyılarına kadar uzanan 2 bin 190 kilometrekare alanda petrol ve doğalgaz araması için Rus devlet şirketi Soyuzneftegaz’la anlaşma imzalandı.⁶⁸⁰

Evet, Arap Baharı rüzgârlarıyla Suriye’de çıkan iç karışıklığın sunduğu bir fırsatla ve de bu karışıklıkta rejim tarafından on binlerce masum insanın öldürülmesinin doğurduğu haklı gerekçeye dayanarak Doğu’da ideolojik, güvenlik ve ekonomik zemini ele geçirmek isteyen Batı bunu başaramamıştı. İnsanlık normları kapsamında haklı gerekçeleri de olsa, Batı’nın savaş stratejisi Doğu’da bir kez daha durdurulmuştu. Buçukçu’ya göre de bunun nedeni uluslararası siyasetin bir dinamiği olan ekonomiye dayalıdır: “ABD’nin dış politikasındaki değişimi, Amerika’nın küresel sistemi kontrol etmeye imkân veren ekonomi-politik gücündeki göreceli yapısal zayıflamanın bir sonucu olarak okumak daha geçekçi bir yaklaşımdır.”⁶⁸¹ Ancak bu zayıflama sadece ekonomik alanda değil, uluslararası siyasetin dinamiklerinin bütünü üzerindeki küresel hegemonik bir zayıflamadır.

⁶⁷⁸ Agk., 11 Eylül 2013, s.20; *Taraf*, ‘Dünyanın Gündemi’, 11 Eylül 2013, s.3.

⁶⁷⁹ *Taraf*, ‘Dünyanın Gündemi’, 12 Eylül 2013, s.9.

⁶⁸⁰ <http://www.denizhaber.com.tr/enerji/53010/rusya-akdenizde-petrol-arayacak-sana-suriye-akdeniz.html>, (Erişim: 28.01.2014); http://www.enerjigunlugu.net/suriye-akdenizde-rusyayla-petrol-arayacak_6295.html, (Erişim: 28.01.2014).

⁶⁸¹ Buçukçu, “Genel Bilgiler”, *Suriye Krizi’nde Bölgesel ve Küresel Aktörler*, Akgün, (Ed.), s.12.

11 Eylül saldırısı ile birlikte Afganistan'a ve ardından da 2003'te, Körfez Savaşı'ndan sonra Irak'a ikinci kez giren ABD 9 yılın akabinde 15 Aralık 2011'de Irak'tan yani Doğu'daki savaş alanından çekildi. ABD Başkanı Obama, Irak'tan dönen son birlikleri karşılama töreninde "Amerikan ordusunun tarihteki en sıra dışı bölümlerinden birinin sonuna gelindi... Amerika'nın Irak savaşı bitti"⁶⁸² sözlerini sarf etti. Amerika'nın sadece Irak Savaşı değil Ortadoğu ya da genel olarak Doğu savaşı bitmişti. ABD Irak'tan çekilirken hegemonik zemin kaymasının tetiklediği son savaş da bitmişti. Batı'nın Suriye'den dönüşü bunun tescili gibidir.

Amerikalı bir emekli diplomat olan Chas Freeman'ın, Amerika-Arap İlişkileri Ulusal Konseyi'nde yaptığı konuşmada, 21. Yüzyılın başlarında artık ABD'nin hegemonik siyaseti ve siyasetinin devamı olarak başvurduğu siyasal şiddetin sonuna geldiğine işaret eden şu sözleri durumu bir kez daha teyit etmektedir: "Bence işe pek çok durumda entelektüel kumanda ve pratik kontrolü kaybettiğimizi kabullenmekle başlamalıyız. Bölgede geçmişteki gibi bir nüfuzumuz olmadığı gerçeğini kabullenmeliyiz."⁶⁸³

ABD II. Dünya Savaşı ile birlikte hegemonik gücün zirvesine oturmuştu. Soğuk Savaş yılları boyunca bu hegemonik gücü Sovyetler Birliği dengeledi. Ancak 20. Yüzyılın sonu itibariyle, Soğuk Savaşın bitiminde ABD'nin tek kutup olarak kalması uluslararası siyasetteki dengeyi bozdu. Bu dengesizlik ortamında, diğer bir ifadeyle ABD'yi durduracak bir gücün bulunmadığı ortamda ABD hegemonyayı kaybetmemek için siyasal şiddete başvurdu. Ancak 21. Yüzyılın başları itibariyle yükselen Doğu tarafından tekrar denge sağlanınca ABD ve Batılı diğer ülkeler kayan zemini durdurmak için şiddet stratejisine de başvuramadılar. Zira artık Doğu bu stratejiyi durduracak güce ulaşmış ve dengeyi sağlamış görünmektedir. 21. Yüzyılın ilk yarısı içerisinde yaşadığımız bu dönem, şiddet zemininde hegemonik dengenin getirdiği hegemonik çatışmasızlık dönemidir.

---

⁶⁸² *Milliyet*, 'Dış Haberler', 16 Aralık 2011, s.24.

⁶⁸³ "Chas Freeman"dan aktaran Ceyda Karan, 'Dünya Günlüğü', *Taraf*, 24 Kasım 2013, s.13.

3.2.1.4. Ukrayna

20. Yüzyılda Batılı hegemonik güçlerin Doğu coğrafyasında başvurduğu Şiddetin, dinamiklerin yönetimine ilişkin güç zeminindeki kayma nedeniyle 21. Yüzyılın başlarında Doğulu aktörler tarafından durdurulduğunun tespitini yukarıda Kuzey Kore, İnan ve Suriye krizlerinin analizi kapsamında yapmış olduk. Kayan zemin itibariyle dinamiklerin yönetimi artık Doğu'ya geçmektedir. Batı zemin kaybetmekte, Doğu ise kaybedilen ve kayan zemine yerleşmektedir. Devam eden bu süreçte gücün istikametinin değişmesinin Şiddetin de istikametini değiştirip değiştirmeyeceğini ve yeni güç sahibi olarak Şiddete başvurma sırasının Doğu'ya mı gelmekte olduğunu ve bu kapsamda Şiddete bu kez de Batı'nın mı maruz kalacağını sormuştuk. Bu sorumuz, hegemonyanın Batı'dan Doğu'ya geçmekte olduğu önümüzdeki iki aşamalı sürecin ikinci aşamasının sorgulanmasına yöneliktir ve bu aşama çalışmamızın ilerleyen kısımlarında irdelenecektir.

Birinci aşama, zemin kaymasıyla birlikte dinamiklerin yönetiminde kutuplar arasında bir dengenin kurulduğu ve bunun neticesi olarak siyasal Şiddete başvurmada Batı'nın Doğu'da durdurulduğu ve buna bağlı olarak hegemonik çatışmasızlığın yaşanacağı ve Doğu'nun zemin kazanmaya devam edeceği bir dönemdir. Bir sonraki aşama olan dengesizlik ve çatışma döneminden önce, dengenin kurulduğu ve siyasal Şiddetin durdurulduğu birinci aşama döneminde, yaşanan Kuzey Kore, İnan ve Suriye örneklerinden hemen sonra ve ikinci aşamanın da habercisi olan yani müstakbel hegemonik Doğu'nun Şiddete başvurabilme gücünü, üstünlüğünü ve çatışma döneminin işaretlerini taşıyan, dengenin Doğu lehine değiştığını ve de tezimizi doğrulayan bir vaka daha yaşanmıştır. Bu vaka Ukrayna krizidir. Ukrayna Batı ve Doğu arasında, savaş boyutundaki bir Şiddet kapsamında hegemonik çatışmanın yaşanmadığı ancak Batı'nın aksine Doğu'nun Şiddeti de göze alabildiğı bir zemin kavgasıdır. Bu krizde Rusya bir sonraki muhtemel çatışma döneminin müstakbel hegemonik aktörünün davranış kodlarını sergilemiştir. Ukrayna olayında Doğu tarafının aktörü Rusya olmakla birlikte 21. Yüzyılın ilerleyen dönemlerinde hegemonik güç rolünü oynaması beklenen aktörün Çin olması büyük ihtimal dâhilindedir ve Rusya'nın davranışları ve zemin kazanımı da Çin'in baş aktörü olarak içinde bulunduğu 'Yükselen Doğu' olgusu ve algısı çerçevesinde cereyan etmiştir.

Ukrayna olayı, dinamiklerin kayan zeminine yerleşen Doğulu aktörün artan gücüyle birlikte hem yeni coğrafik zemin kazandığı hem de güç artışı için şiddeti göze alabildiğinin ve de hegemonik zirveye ulaşması akabindeki süreçte önce gücün tescili ve daha sonra da güç kaybını önlemek için uluslararası siyasette şiddet stratejisine başvurabileceğinin bir işareti olmuştur.

Batılı ve Doğulu aktörler arasında Ukrayna ve Ukrayna içerisinde de Kırım 21. Yüzyılın ilk çeyreğinde tam bir zemin kazanma mücadelesine sahne olmuştur. 20. Yüzyılın son çeyreğinde sona eren Soğuk Savaş'ın ardından Doğu Kutbu'nu temsil eden Sovyetler Birliği dağılmış ve Birlik içerisinde bulunan Ukrayna zemini kaybedilmiştir. Ancak bundan sonra Batı'nın da hegemonik gücü elinde tutma süreci çok uzun sürmemiş ve hâlihazırda yaklaşık yarım yüzyıldır sürmekte olan güç kaybı ve zemin kayması 21. Yüzyılın hemen başlarında yaşanan küresel ekonomik kriz ile adeta tescillenmiştir. Geline bu noktadan sonra her iki taraf için de kaybedilen zemini tekrar kazanma mücadelesi başlamış ve Kırım-Ukrayna krizi bu mücadelenin sahnesi olmuştur.

Dağılan Sovyetler Birliği'nden bağımsızlığını kazanan ve içinde Rus unsuru barındıran Ukrayna yönünü Batı'ya çevirmiş ve ekonomik, ideolojik ve güvenlik zeminini Batı'yla entegre etme siyasetini benimsemiştir. Bu minvalde Avrupa Birliği ile 'Ortaklık Anlaşması' imzalanması yönünde bir irade beyanında bulunulmuştur. Bu irade beyanı, zemini kaybetmekte olan Batı için ise bulunmaz bir fırsat olarak yeniden zemin kazanma anlamı taşımaktaydı. Ancak bu durum diğer taraftan, yeniden güç kazanmaya, kayan zemine yerleşmeye ve 21. Yüzyılın müstakbel hegemonik gücü olma yolunda tırmanan Doğu coğrafyasının önemli ikinci ve eski Kutup aktörü olan Rusya için seyirci kalınabilecek bir gelişme değildi ve öyle de oldu, duruma müdahale edildi. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin Rus askerlerini Ukrayna'ya sevk edebilmek için Parlamento'dan onay aldı. Kırım Ukrayna'dan bağımsızlığını ilan ederek Rusya'ya katıldı ve ayrıca Ukrayna'nın güneydoğusunda yer alan Donetsk ve Luhansk şehirlerinin bulunduğu Donbas bölgesinde de özerklik ilan edildi.⁶⁸⁴

Ukrayna üzerinden Batı ile Doğu arasında hegemonik çatışmaya, diğer bir ifadeyle devletlerarasında bir savaşa girmeden yürütülen zemin kavgası

---

⁶⁸⁴ *Taraf*, 'Dünyanın Gündemi', 17 Eylül 2014, s.3.

Cumhurbaşkanı Viktor Yanukoviç'in, Ukrayna'nın Avrupa Birliği'ne uyum için yürüttüğü müzakerelere rağmen Kasım 2013'te AB ile ortaklık anlaşmasını imzalamayı reddetmesi ve Rusya ile güçlü ilişkiler kurmayı tercih etmesi ile alev aldı. Ukrayna'da Batı destekli ve Batı yanlısı protestolar patlak verdi. Binlerce AB yanlısı Ukraynalı, Yanukoviç'in AB ile anlaşmaya gitmesi için başkent sokaklarına akın etti. Yanukoviç ise bunu reddetti ve kalabalıklar protestolar eşliğinde Bağımsızlık Meydanı'na yürüdü.⁶⁸⁵

Batı'nın müdahil olduğu olaya Rusya da müdahale etmekte gecikmedi. Uyarı ile birlikte ilk müdahalesi ekonomi üzerinden oldu. Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov Avrupalı siyasetçileri kargaşayı kışkırtmakla suçladı ve elini çabuk tutma gayretiyle Avrupa Birliği'nden önce Rusya, Ukrayna ile 17 Aralık'ta hemen bir anlaşma imzaladı. Anlaşmaya göre Rusya, Ukrayna'nın 15 milyar dolar değerindeki devlet tahvillerini satın almayı kabul etti ve Ukrayna'ya satılan doğal gazın fiyatını da düşürdü.⁶⁸⁶

Rusya'nın bu hamlesi Ukrayna'daki Batı yanlısı ayaklanmayı durdurmaya ve halkı kendi tarafına çekmeye yetmedi. Ayaklanmanın esintisi doğrultusunda Ukrayna Parlamentosu Yanukoviç'i azlederek Parlamento Başkanı Oleksander Turçenov'u geçici cumhurbaşkanlığı görevine getirdi ve iktidar Batı yanlıları ve milliyetçi Ukraynalıların eline geçti.⁶⁸⁷

Zeminin Batı'ya kayma görüntüsünden son derece rahatsız olan Rusya Devlet Başkanı Putin hukuka ve silah kullanımına atıf yaparak iktidar değişimini sert bir dille kınadı ve Yanukoviç'in iktidardan devrilmesi ile ilgili Ukrayna'da anayasa çiğnenerek "darbe yapıldı"ğın ve "silah zoruyla yönetime el kondu"ğunu söyleyerek Rusya'nın Ukrayna'daki vatandaşlarını korumak için "tüm imkânları" kullanma hakkı olduğunu belirtti.⁶⁸⁸ Putin'in Batı'ya yönelik sözlerinde hukukun siyaset üzerinden şiddet stratejisiyle bertaraf edildiğinin ve aynı stratejiye kendisinin de başvurma hakkı olduğunun iması vardı. Bu, bir anlamda da Rusya'nın zemin kavgasında göze aldığı

---

⁶⁸⁵ BBC, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/09/140916_ukraine_update.shtml, (Erişim: 19.09.2014); USAK, http://www.usak.org.tr/usak_det.php?id=10&cat=1612#.VBAJCVprND8, (Erişim: 10.09.2014).

⁶⁸⁶ Agk.lar, (Erişim:10.09.2014).

⁶⁸⁷ Agk.lar, (Erişim:10.09.2014); BBC, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/09/140901_ukrayna_ateskes.shtml, Erişim: 13.09.2014

⁶⁸⁸ Agk., (Erişim: 13.09.2014).

ve dolaylı olarak ilan ettiği şiddete başvurma stratejisine meşruiyet kazandırma söylemiydi.

2014'ün Şubat ayına gelindiğinde şiddet stratejisinin öncü kuvvetleri sahneye çıktı: silahlı bir takım gruplar Ukrayna'nın özerk konumdaki bölgesi olan Kırım'daki parlamentoyu bastı, Parlamenteoya Rus bayrağı çekildi ve Kırım'daki iki havaalanının kontrolü ele geçirildi.⁶⁸⁹ Zemin kavgasında Ukrayna'dan koparılacak toprak parçası belli olmuştu.

Yapılan bir nüfus sayımına göre Ukraynalılar Kırım'da nüfusun yüzde 24'ünü, Ruslar yüzde 58'sini, Tatarlar ise yüzde 12'sini oluşturuyordu. Ayrıca Kırım'ın Sivastopol şehrinde Rusya'nın büyük bir donanma üssü vardı. Bu üste Karadeniz filosu konuşlanmış durumdaydı.⁶⁹⁰ Kırım'daki Rus nüfusu, donanma üssü ve kıta sahanlığı olarak Karadeniz suları Rusya'nın özellikle Kırım üzerinden Ukrayna'daki ideolojik, güvenlik ve ekonomik çıkarlarını açıkça ortaya koyuyordu.

Batı'nın Ukrayna'daki ayaklanmayı desteklemesi ve iktidarın Batı yanlılarının eline geçmesi Rusya'nın söz konusu çıkarlarını tehlikeye sokuyordu. Buna daha fazla göz yumulamazdı ve Putin de öyle yaptı; Kırım'ı da aşan bir planlamayla parlamentodan Ukrayna'yı işgal için onay aldı. Buna karşılık Kiev de savaş uyarısı yaptı. Askerler için seferberlik ilan etti, NATO'yu yardıma çağırdı. Washington Rusya'ya ekonomik ve siyasi tecrit uyarısı yaptı. Ancak ok yaydan çıkmıştı. Ukrayna'nın güney ve doğu bölgelerinde Rus yanlısı silahlı gösteriler başladı. ABD Rusya'yı saldırganlıkla suçladı ve bunun çok ciddi sonuçları olacağı yönünde uyarı yaptı. Rusya ise bölgedeki silahlı grupları "öz savunma güçleri" olarak niteledi, Moskova'nın kontrolünde olmadıklarını savundu. Almanya Başbakanı Angela Merkel de Rusya'yı büyük ölçekte ve uzun vadeli ekonomik ve siyasi zarara uğratmakla tehdit etti.⁶⁹¹

Karşılıklı meydan okumalar devam ederken Kırım parlamentosu 'Bağımsızlık Deklarasyonu'nda bulundu ve yapılan oylamada Kırım'ın Rusya'ya katılımı kararı alındı. Karar 16 Mart'ta yapılacak referandumla halkın onayına sunulacaktı. Kriz

⁶⁸⁹ Aljazeera, <http://www.aljazeera.com.tr/kronoloji/kronoloji-kirim-gerginligi>, (Erişim:10.09.2014).

⁶⁹⁰ BBC, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/09/140901_ukrayna_ateskes.shtml, (Erişim: 13.09.2014).

⁶⁹¹ Aljazeera, <http://www.aljazeera.com.tr/kronoloji/kronoloji-kirim-gerginligi>, (Erişim: 10.09.2014).

derinleştirdi ve Avrupa Birliği'nde acilen zirve toplandı. Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri Kırım'ın Rusya'ya katılması konusunda yapılacak referandumu “yasadışı” olarak niteledi ancak zirveden çıkan tek somut sonuç Rus vatandaşları için vizesiz seyahat görüşmelerinin askıya alınması oldu. Zaten Brüksel'deki zirveden önce Almanya'nın öncülüğündeki bazı AB ülkeleri krizin çözümü için sert önlemler yerine görüşmeler yoluyla çözümü tercih ettiklerini söylüyorlardı. Hukuktan dem vurma sırası Rusya'dan sonra ABD'ye gelmişti. Başkan Obama Kırım'da yapılması planlanan referandum için “Uluslararası hukukun ihlali” tanımlamasını yaptı ve referandumu tanımayacaklarını açıkladı.⁶⁹²

Kırım'da kazanılan zemini sağlamlaştırmak için Rusya, Ukrayna sınırının yakınında 8 bin askerin katıldığı askeri bir tatbikata başladı. Rus Savunma Bakanlığı füze bataryaları ve tanksavarları dâhil olmak üzere ağır silahların tatbikata katıldığını açıkladı. Rus askeri kuvvetlerinin yanı sıra ayrıca Rus olduğu düşünülen silahlı bazı kişiler de Sivastopol'da Ukrayna askeri üssünü ele geçirdi ve Simferopol'deki hükümet binalarına da el koydu.⁶⁹³

Sıcak gelişmeler devam ederken 16 Mart'ta Kırım'da yapılan tartışmalı referandumdan Rusya ile birleşmeye “evet” cevabı çıktı.⁶⁹⁴ Kırım yetkilileri, yapılan halkoylamasında seçmenlerin % 97'sinin Ukrayna'dan ayrılma yönünde oy kullandığını açıkladı. Rusya referandumdan bir gün önce de Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde referandumu gayrimeşru sayan bir karar tasarısını veto etmişti. Rusya gibi veto hakkına sahip beş daimi üyeden biri olan Çin ise oylamada çekimser kaldı. Pekin, Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü desteklediğini açıklıyordu. Referandum sonucunun ilan edilmesinin ardından Rusya Dışişleri Bakanı Lavrov, Rusya'nın “Kırım halkının iradesine saygı göstereceğini” duyurdu. Rusya Devlet başkanı Putin de Kırım'ın “bağımsız ve egemen bir devlet olarak tanınması” gerektiğini söyledi.⁶⁹⁵

Referandum'da çıkan karar doğrultusunda Kırım parlamentosu da resmen Ukrayna'dan bağımsızlık ilan etti ve Rusya'ya katılım için resmî başvuru yaptı. Rusya,

---

⁶⁹² Agk., Erişim:10.09.2014; BBC, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/09/140901_ukrayna_ateskes.shtml, (Erişim: 13.09.2014).

⁶⁹³ Agk., (Erişim:13.09.2014).

⁶⁹⁴ Aljazeera, <http://www.aljazeera.com.tr/kronoloji/kronoloji-kirim-gerginligi>, (Erişim:10.09.2014).

⁶⁹⁵ BBC, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/09/140901_ukrayna_ateskes.shtml, (Erişim: 13.09.2014); Aljazeera, <http://www.aljazeera.com.tr/kronoloji/kronoloji-kirim-gerginligi>, (Erişim: 10.09.2014).

zeminden büyük bir parça koparmıştı. Putin Kırım'ın birleşme talebini gecikmeksizin parlamentoya ilettil. Rus parlamentosu da 21 Mart'taki oturumunda Kırım'ın Rusya Federasyonu'na katılması anlaşmasını oybirliğiyle onayladı.⁶⁹⁶

Kırım'daki gelişmelerle ilgili soruları yanıtlayan Vladimir Putin, Rusya'nın bölgeyi ilhakı ile sonuçlanan sürecin başında bazı kamu binalarına girenlerin Rus askerleri olduğunu ve ayrıca bütün bu gelişmelerin nedenini de şöyle açıklıyordu: "Ukrayna NATO'ya sürüklenecekti... (Birşey yapmasaydık) NATO gemileri Rus donanması için kutsal bir liman olan Sivastapol'a demirleyecekti". Evet, Putin Rusya'nın bölgede, NATO doğuya genişledikçe Ukrayna'nın da "ittifaka sürükleneceği" kaygısı ile hareket ettiğini söylüyordu.⁶⁹⁷

Ancak bölgede sular durulmuyordu. Rusya için mesele Kırım'ın Ukrayna'dan koparılmasıyla bitmemişti. Ukrayna'nın güneydoğusundaki Donetsk ve Luhansk şehirlerinde de 11 Mayıs'ta muhalifler referandum yaparak bağımsızlıklarını ilan ettiler. Diğer taraftan Rus askeri güçleri de Ukrayna topraklarına girdi. Ukrayna ordu sözcüsü Lisenko, sınırdan geçiş yapan araçlar arasında 10 tank, iki zırhlı araç ve iki de kamyon bulunduğunu söylüyordu. NATO da 1000 kadar Rus askerinin Ukrayna sınırını geçtiğini ve ülkenin doğusundaki ayrılıkçılara yardım ettiğini belirterek buna dair uydu fotoğrafları yayımlıyordu.⁶⁹⁸

Rus askerlerinin Ukrayna'ya girdiği haberlerinin ardından Brüksel'de toplanan Avrupa Birliği ülkeleri liderleri Rusya'ya Ukrayna'daki askerlerini geri çekmesi için bir hafta süre tanıdı. Liderler aksi durumda yeni yaptırımların uygulanacağını bildiriyordu.⁶⁹⁹ Rusya'nın enerji sektörüne yönelik ihracata kısıtlamalar getirildiğini belirten Obama da şu açıklamada bulunuyordu; "Daha çok Rus bankalarına ve savunma sanayii şirketlerine yönelik yaptırımları genişletiyoruz. Rusya'ya yönelik uyguladığımız yaptırımlara Avrupa Birliği de katılıyor. Bu, bugüne kadar görülmuş en geniş ve en önemli yaptırım kararıdır." Ayrıca NATO Genel Sekreteri Rasmussen de

---

⁶⁹⁶ Agk.lar. (Erişim:13.09.2014; 10.09.2014)

⁶⁹⁷ BBC, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/09/140916_ukraine_update.shtml, (Erişim: 19.09.2014).

⁶⁹⁸ Agk., (Erişim: 19.09.2014)

⁶⁹⁹ BBC, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/09/140901_ukrayna_ateskes.shtml, (Erişim:13.09.2014)

Ukrayna'nın NATO üyeliği başvurusunu İttifakın değerlendirebileceğini vurguluyordu.⁷⁰⁰

Batı'nın ekonomi ve güvenlik üzerinden tehditlerine rağmen Rusya geri adım atmıyordu. Putin, Rusya yanlısı ayrılıkçıların eylemlerini “haklarını savunan insanların doğal tepkileri” olarak niteliyordu. Yaptırımları genişletme tehdidinde bulunan Avrupa Birliği ülkelerinin liderlerinin Rusya'ya Ukrayna'daki güçlerini çekmesi için bir hafta süre tanımasının ardından ise Putin Avrupa Birliği'ni “Ukrayna'daki darbeyi desteklemekle” suçladı ve Ukrayna'ya giren askerleri için de “İnsanlar açıkça vurulurken Rusya kenara çekilip bekleyemez” dedi. Putin'in Batı'ya karşı bir hamlesi daha vardı. Kırım'ın ardından diğer ayrılıkçıların da bağımsızlık ilan ettiği Ukrayna'nın güneydoğusundaki bölgeler için de “Novorossiya” (Yeni Rusya) adıyla “devlet olma durumunu” tartışma çağrısında bulundu.⁷⁰¹ Bu çağrıyla Putin, zemin kazanma kavgasında Kırım'ın da ötesine geçiyordu.

Bu hamle karşısında Ukrayna parlamentosu, Avrupa Parlamentosu ile eşzamanlı oturumunda acilen Avrupa Birliği ortaklık anlaşmasını onayladı ancak anlaşmayı hemen yürürlüğe koyamadı. Anlaşmasının Avrupa Birliği ile serbest ticareti hedefleyen maddelerinin Kasım ayında yürürlüğe girmesi öngörülürken bu maddelerin yürürlüğünün 2015 sonuna kadar ertelenmesi yönünde karar alındı.⁷⁰² Rusya'yı geri püskürtmeyen Ukrayna bu kararla birlikte ayrıca doğuda Donetsk ve Luhansk'ın içinde yer aldığı Donbas bölgesine de özerklik vermek ve isyancılara da af çıkartmak zorunda kaldı.⁷⁰³

Ukrayna zemininde Batı ve Doğu arasında içinde bulunduğumuz hegemonik çatışmasızlık dönemi doğrultusunda bir siyasal şiddet yaşanmamakla birlikte siyasal şiddeti tetikleyen dinamikler bu zemin kavgasının da tetikleyici ve şekillendirici unsurları olmuştur. Putin'in “Ukrayna NATO'ya sürüklenecekti” tarzındaki güvenlik söylemlerinin yanı sıra Rusya'nın Kırım'ı Ukrayna'dan koparmasının ideolojik yönleri de vardı. Bu ideolojinin, Batı'nın ideolojisinin tüm yönlerine karşıtlığıyla

---

⁷⁰⁰ Agk., (Erişim: 19.09.2014).

⁷⁰¹ Agk., (Erişim: 13.09.2014); “BBC/CİHAN”dan aktaran *Taraf*, ‘Dünyanın Gündemi’, 17 Eylül 2014, s.3.

⁷⁰² BBC, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/09/140916_ukraine_update.shtml, (Erişim: 19.09.2014)

⁷⁰³ “BBC/CİHAN”dan aktaran *Taraf*, agm., 17 Eylül 2014, s.3.

birlikte, Rusya'nın Soğuk Savaş dönemindeki eski hükümler alanlarına tekrar yerleşme düşüncesini taşıyan yönü ve Kırım ve Donbas'daki Rus unsurları ile olan bağı da Rusya'nın bu zeminde kavgaya yönelmesinde büyük etken olmuştur.

Ukrayna zemininde yaşanan Batı ve Doğu mücadelesinin üçüncü önemli bir dinamiği ise ekonomidir. İki taraf arasında çıkan kriz neticesinde zengin yeraltı kaynaklarına sahip olduğu düşünülen Karadeniz'de 93.000 km²'lik kıta sahanlığının kontrolü Kırım'ın Rusya'ya iltihakı ile birlikte Ukrayna ve dolayısıyla Batı'nın elinden kayıp Rusya'nın eline geçmiştir. Batı'nın kayıp oranı Rusya için artış olmuştur. Bu artışla Rusya Karadeniz'deki 67.000 km²'lik kıta sahanlığı hâkimiyetini 160.000 km²'ye çıkarmıştır. Söz konusu sahanlıkta trilyonlarca dolarlık petrol ve doğalgaz bulunduğuna yönelik tahminlerden bahsedilmektedir.⁷⁰⁴

Yaşanan vakanın dikkat çeken bir diğer yanı daha vardır. Krizin ekonomik çıktılarından sadece Rusya değil, 'Yükselen Doğu'nun istikbaldeki birincil aktörü görünümündeki Çin de istifade etmiştir. Kriz sürecinde Rusya Çin'le doğalgaz anlaşması yapmıştır. Rus Gazprom şirketi Çin Ulusal Petrol Şirketi ile Çin'e otuz yıl boyunca boru hattıyla doğalgaz nakledilmesini öngören bir anlaşma imzalamıştır. Anlaşmanın mali boyutu 400 milyar doları bulmaktadır.⁷⁰⁵ Ukrayna-Kırım krizinde Çin Doğulu bir aktör olarak aktif rol almamakla birlikte çıktılarından dolayı şekilde istifade etmiştir.

Krizin neticesinde, 20. Yüzyılın sonunda Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte güç kaybına uğrayan ancak 21. Yüzyılın başları itibariyle hegemonik zeminin Doğu'ya kaymasıyla birlikte yeniden güç kazanan Rusya Kırım'ı, Donbası ve bu zemin üzerindeki ekonomik, ideolojik ve güvenlik çıkarlarını Ukrayna'dan koparmayı, diğer bir ifadeyle de Batı'nın elinden almayı başarmıştır. Bu kavgada Batı şiddete başvurmayı göze alamazken yükselen Doğu'nun ikinci büyük aktörü almıştır. Bu durum ise bize, güç dengesinin kurulmasıyla birlikte kutuplar arasında şiddete başvurma kabiliyetinin zayıfladığını ve şiddet zemininde hegemonik çatışmasızlık döneminde bulunduğunu, bunun yanı sıra diğer taraftan da dinamikler üzerinden güç zeminindeki dengenin Doğu'nun lehine bozulması ile birlikte Batı'nın savaş

---

⁷⁰⁴ Agk., 'Ekonomi', 20 Mayıs 2014, s.5.

⁷⁰⁵ Agk., 'Ekonomi', 22 Mayıs 2014, s.3.

boyutundaki bir şiddetten kaçındığı, Doğu'nun ise buna yönelebilmek kabiliyeti ve arzusuna sahip olmaya başladığını göstermektedir. Bu aynı zamanda şiddet zemininde çatışmasızlık döneminden sonra çatışma döneminin işaretlerini de taşıyan bir durumdur.

3.2.2. Doğu'dan Gelen Siyasal Şiddet: Dengesizlik ve Çatışma

Hegemonik gücün Batı'dan Doğu'ya geçmekte olduğu önümüzdeki sürecin iki aşamalı görüldüğünden bahsetmiştik. Birincisi, güçler arasında bir dengenin kurulduğu yani Batı'nın Doğu'da şiddete başvurmasının durdurulduğu ve buna bağlı olarak şiddet zemininde hegemonik çatışmasızlığın yaşanacağı ve Doğu'nun zemin kazanmaya devam edeceği bir dönem, ikincisi de çatışmasızlık döneminden sonra hegemonik gücün Doğu'da zirvesine ulaşmasını müteakip yeni bir dengesizlik ortamında Doğu ve Batı arasında savaş ve terör boyutunda çatışma yaşanmasının muhtemel olduğu bir dönemdir.

21. Yüzyılın içinde bulunduğumuz ilk yarısı (son Irak Savaşı'nın ardından yani 2003 – 2050 arası kabul edebiliriz), hegemonik gücün Batı'dan Doğu'ya geçtiği ve güçte meydana gelen denge ile birlikte hegemonik çatışmasızlığın yaşandığı bir dönemdir. 20. Yüzyılda bu güce sahip olan ve kaybetme sürecinde Doğu'da şiddete başvuran Batı, kayan zeminle birlikte 21. Yüzyılın başlarında Doğu tarafından artık durdurulmuştur. Zemin kaymasının ikinci döneminde, birikebilecek basınçla birlikte bu kez de yeni zemin kaynaklı savaşın ve buna tepki olarak da terörün yaşanması muhtemeldir. İkinci dönemde yeni zemin Doğu'dan gelebilecek şiddeti de iki temel saik çerçevesinde değerlendirmek gerekir.

ABD'nin 19. Yüzyılın sonlarında başladığı hegemonik yükseliş ivmesini 20. Yüzyılın ortalarında tescillemek, sabitlemek ve gücün artışı sağlamak üzere II. Dünya Savaşı'na müdahil oluşu gibi Doğu'nun yeni hegemon gücünün de 21. Yüzyılın ortaları yani 2050 – 2075 arası gücünü tescillemek ya da artırmak için siyasal şiddete yönelmesi tarihi bir fenomen olma özelliği arz edebilir. Bu, hegemonik gücün başvurabileceği şiddetin birincil saikidir. Bunun yanı sıra şiddete başvurmadan zemin kazanılarak gücün artırılması ya da güç artımı için zemin kazanılması 21. Yüzyılın ilk çeyreğinde Kırım örneğinde yaşanmıştır. Ancak Doğu için bu kazanım henüz

hegemonik güce ulaşmadığı ve Batı'yla az çok dengenin kurulduğu bir dönemde sağlanmıştır. Güç kaybında olan Batı, gücü artan Doğu'nun aksine, kaybettiği zemin için şiddeti göze alamamıştır. Bu durum, zirveye tırmanışı kesintiye uğratmamak adına Doğu'nun da çıkarına olmuştur.

Yeni hegemonik güç için şiddete başvurmanın ikinci saiki ise zirveden düşüş ve zemini kaybetme telaşı olacaktır. Körfez, Afganistan ve II. Irak Savaşları bu saikle icra edilmiş savaşlardır ve Doğu zemininde yaşanmış son hegemonik siyasal şiddet örnekleridir. 21. Yüzyılın son çeyreğinde, 2075 – 2100, Doğu hegemonyasının düşüşe geçişinin başlaması veya düşüş başlangıcının bir yüz yıl kadar daha ötelenmesi halinde 2175 – 2200 arası, dinamikler üzerindeki gücü elde tutmak dürtüsü ile Doğu'dan Batı'ya yönelik savaş boyutunda hegemonik bir siyasal şiddet yaşanması ihtimali dikkate alınmalıdır.

Zira tarihte hegemonik güce ulaşmış devletlerin bu gücü yakalama ve ellerinden çıkma süreçlerine kabaca göz gezdirdiğimizde genelde bu sürecin, içinde bulunulan yüzyılın ikinci yarısında yaşandığı görülmektedir. Batı medeniyetleri içerisinde örneğin Portekiz/İspanya'nın 1492'lerde yükselişe başlayıp 1517-1556/1597 arasında yaşadığı hegemonik gücünün düşüş sürecinin başlangıcı 1550 sonrası, Hollanda'nın 1575'lerde yükselişe başlayıp 1609-1667 arasında yaşadığı hegemonik gücünün düşüş sürecinin başlangıcı 1655'lere, İngiltere'nin 1789'larda yükselişe başlayıp 1815-1873 arasında yaşadığı hegemonik gücünün düşüş sürecinin başlangıcı 1850 sonrasına, ABD'nin 1897'lerde yükselişe başlayıp 1918-1973 arasında yaşadığı hegemonik gücünün düşüş sürecinin başlangıcı 1968/1970'lere denk gelmektedir.⁷⁰⁶ Hatta ABD'nin zirveden inme süreci II. Dünya Savaşı'nın hemen akabinde başlamıştır. İlginçtir, Batı'da hegemonik gücü yakalamış olan söz konusu devletlerin üçünün de bu gücü, yükseliş süreci de dâhil, yaklaşık yüz yıl kadar yaşadıkları ya da ellerinde tutabildikleri ve yine ilginçtir ki hegemonik güçten düşüş

---

⁷⁰⁶ “T. Boswell, (1995), ‘Hegemony and Bifurcation Points in World History’, *Journal of World-Systems Research* 1, 15 [ejournal <http://jwsr.ucr.edu/index.php>]; T. Boswell & C. Chase-Dunn 2000a, *The Spiral of Capitalism and Socialism: The Decline of State Socialism and the Future of the World-System*, Boulder, CO: Lynne-Rienner, s.39 ve S. Cornell, (1988), *The Return of the Native: American Indian Political Resurgence*, New York: Oxford University Press, s.14”den aktaran Thomas D. Hall ve James V. Fenelon, “Indigenous Peoples and Hegemonic Change”, *Hegemonic Decline: Present and Past*, Friedman and Chase-Dunn, (Ed.), s.210, 211.

ivmelerinin içinde buldukları yüzyılın ikinci yarısı ya da son çeyreğinde başladığı ve aynı dönemlerde gücü bir sonraki aktöre devrettiği görülmektedir.

Şiddetin psikanalitiğini aktardığımız I. Bölüm'de Fromm, savaş ya da şiddet içeren diğer her türlü yıkıcı, tahrip edici ve sadistçe davranışların nedenini, açığa çıkma ihtiyacı duyan ve bunun için uygun bir zemin bekleyen iç dürtülere dayandırmaktaydı. Fromm gibi Lorenz de insan saldırganlığını iç dürtüye dayandırmaktadır. Ona göre bu dürtü 'daim akan bir enerji çeşmesi'nden beslenmektedir. Dürtüsel bir harekete yönelik bu enerji devamlı olarak sinir merkezlerinde birikmekte ve yeteri doluluğa ulaştığında patlama yaşanmaktadır. İnsanlar ve hayvanlar genellikle dürtünün açığa çıkardığı ve açığa çıkan bu enerjinin de yönlendirdiği dürtüleri yaşarlar. Dürtüyü tehlikeli yapan da onun ani gelişen hareketidir.

Jeolojik alandan örnek vermek gerekirse, tektonik değişimler de depreme sebebiyet verir⁷⁰⁷ ve tektonik plakalardaki kayma açığa bir şiddet çıkarır. Dinamiklerin üzerinde kurulduğu zeminin kaymasının uluslararası siyasette de şiddeti açığa çıkarması kaçınılmaz bir olaydır. Kayma, biriken basıncın tetiklediği bir harekettir ve artan basıncın seviyesi zeminin direnme gücünü aştığında, zeminin şiddet göstererek kayması ve kırılması kaçınılmazdır.⁷⁰⁸ Şiddetin gücü ise zeminin direnme gücünün büyüklüğü ile orantılıdır. 20. Yüzyılın sonları ve 21. Yüzyılın hemen başlarında Körfez'de ve Afganistan'da yaşanan şiddet de hegemon ABD'nin altından zeminin kaymasından kaynaklanmıştır. Ancak zeminin Batı'nın altından kayması ve açığa çıkardığı şiddet durmuş gibi görünmektedir. Diğer taraftan kayan zemine yeni yüzyılda Doğu, daha özel bir perspektifte ise Çin yerleşmektedir. Şimdi basıncın birikeceği zemin burasıdır ve basıncın seviyesinin yeni zeminin direnme gücünü aştığında açığa çıkacak şiddetin kaynağının da burası olması doğaldır.

Batı ve Doğu arasında 20. Yüzyılda yaşanan hegemonik şiddetten sonra gözler hegemonik zeminin kaydığı 21. Yüzyıl ve ötesine çevrilmiş bulunmaktadır. Zemin Doğu'ya kaymaktadır ve bu durumda savaş boyutundaki siyasal şiddete başvurma

---

⁷⁰⁷ "Robert Gilpin, *War and Change in World Politics*, New York: Cambridge University Press, bl.5"den aktaran Khanna, *Yeni Dünya Düzeni*, s.444.

⁷⁰⁸ <http://www.deprem.gov.tr/sarbis/Deprem/DepremNedir.aspx#KONU2>, (Erişim: 03.03.2014); <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/Personel/comoglu/depremnedir/#KONU2>, (Erişim: 03.03.2014); <http://earthquake.usgs.gov>, (Erişim: 03.03.2014).

sırası Doğu'ya, terör boyutundaki siyasal şiddete başvurma sırası da Batı'ya mı gelmektedir? Siyasal şiddetin Doğu'dan gelmesi, Doğu'nun da zemini kaybedeceği anlamına mı işaretler?

Bizi tedirgin eden ve Doğu ve Batı arasında, yeniden Batı yönünde zemin kaymasının 21. ve 22. Yüzyılda yaşanması muhtemel hegemonik siyasal şiddeti tetikleme ihtimalini irdelemeden önce tarihte Batı ve Doğu arasında yaşanan ilk güç mücadelesini hatırlamak etkileyici olabilir.

Ekrem Memiş'e göre 'Eski Doğu' ve 'Eski Batı' dünyalarını karşı karşıya getiren ilk mücadele Troya Savaşlarıdır (M.Ö. 1240-1230). Destansı bir yönü bulunan Troya Savaşları, Homeros'un "İlyada" adını taşıyan, İlion ya da Troya olarak anılan kentin destanıdır. Troya Savaşları, Kıt'a karası Yunanistan'da oturan Akalarla Batı Anadolu'da oturan Troyalılar arasında cereyan eden ve yaklaşık on yıl kadar süren büyük bir mücadeledir. Bu iki büyük güçten Akalar Batı dünyasını, Troyalılar ise Doğu dünyasını temsil etmekteydiler. İki taraf arasındaki savaşların nedeni Homeros'un destanına göre bir kadın kaçırma olayı idi. Savaşın gerçek nedeni ise tamamen ekonomikti. Çünkü Yunanistan'ın coğrafi şartlarının zorlamasıyla, M.Ö. 2. Binyılın başlarından itibaren denizin nimetlerinden yararlanmak zorunda kalan Akalar, özellikle M.Ö. 16. Yüzyıldan itibaren, Doğu Akdeniz memleketleri ile yoğun bir ticari ilişkiler içerisine girmişlerdi ve Akalar bu yoğun ticari ilişkiler neticesinde çok zengin olmuşlardı. Ancak, M.Ö. 13. Yüzyılın ortalarından itibaren, Akdeniz'de türeyen korsanlar nedeniyle, Akalar'ın ticareti sekteye uğramaya başladı. Bu korsanların ortaya çıkması yüzünden, Akalı tüccarlar artık Akdeniz'de güvenli bir şekilde dolaşamıyorlardı. Bu durumda Akalıların yapabileceği tek şey Karadeniz sahillerinde yeni pazarlar elde etmektir. Bunun için Çanakkale Boğazı'nı geçmek gerekiyordu ancak Boğaz Troyalıların elinde idi. Tek çare Troyalıları buradan atmaktı.⁷⁰⁹ Kadın kaçırma meselesi muhtemel bunun bahanesi oldu ve savaşlar başladı.

Tarihte Doğu-Batı karşılaşmasının ikincisi Perslerle Yunanlılar arasında cereyan etti. M.Ö. 491 yılında Pers Kralının elçileri Yunanistan'a gelerek bütün Yunan kentlerinden Pers egemenliğini kabul ettiklerinin kanıtı olarak toprak ve su istediler.

---

⁷⁰⁹ Ekrem Memiş, *Eskiçağ Tarihinde Doğu-Batı Mücadelesi*, Konya: Çizgi Kitabevi, 2001, s.13, 47-51.

Atina Perslerin bu dileğini şiddetle reddedince iki taraf arasında uzun süren bir savaş yaşandı. Bu savaş sonrası Perslerle Yunanlılar arasında M.Ö. 448 yılında Kallias Barış Antlaşması imzalandı ve bu antlaşma Doğu ile Batı arasındaki askeri hareketleri sona erdirdi.⁷¹⁰ Diğer bir ifadeyle Doğu durdurulmuştu.

Doğu'nun Batı'da durdurulmasından sonraki yeni dönem bu kez Batı'nın Doğu'ya yönelmesine şahit oldu. Makedonya Kralı II. Filip'in suikaste kurban gitmesinin ardından oğlu III. Alexander, namı-diğer "Büyük İskender" tahta çıktı. Yeni Kral İskender'in siyasi hedefinde ise "**Doğu'nun Fethi**" vardı. M.Ö. 334'de Doğu seferine çıkan İskender Anadolu topraklarında ilk kez Perslerle savaştı ve uyguladığı "çarpık savaş düzeni" sayesinde kendisinden kat kat üstün olan Pers kuvvetlerini ağır bir yenilgiye uğrattı. İskender'in uyguladığı bu savaş stratejisi asimetrik bir stratejidir. Pers İmparatorluğu'nu zapt ettikten sonra Afganistan ve Hindistan seferine çıkararak Doğu'da dünyanın sonuna varmak istemesi ve son planları, İskender'in bir dünya imparatorluğu kurmayı tasarladığını gösteriyordu.⁷¹¹ Makedonya'dan çıkan İskender Asya'ya yani Doğu'ya ulaşmıştı.

İskender'in Doğu'yu fethederek dünya imparatorluğu kurmayı planladığı dönemlerde Çin de Batı için benzer planlarla stratejiler geliştirmiştir: "Antik Çin'de, M.Ö. 3. Yüzyılda batı hariç diğer yönler genişleme öngörülmemiş, doğuda ve güneyde deniz, kuzeyde Çin seddi sınır oluştururken, batı genişleme stratejilerine dâhil edilmiştir."⁷¹²

Han sülalesinden İmparator Vu-ti döneminde, M.Ö. 138 yılında Chang K'ien tam yetkilerle donatılmış olarak Batı ülkelerine yola çıkmıştır. Çang K'ien, dönemin yeni ufuklara yönelme ve Batı'ya açılma politikasının simgesi olmuştur.⁷¹³

Hegemonik gücü yaşayan Batılı devletlerin takip ettiği stratejiyi değişmez bir fenomen gibi tarihte Çin de takip etmiştir: "Çin tarihinde de başka toprakların işgalinin ağırlık nedeni ekonomik idi. Coğunlukla ithalat ve ihracat tehlikeye girdiğinde veya engellendiğinde askeri harekât gerçekleştirildi... Çin'in karşısındaki güçler zayıfladığı

---

⁷¹⁰ Age., s.66, 79.

⁷¹¹ Age., s.81-89.

⁷¹² Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, 2008, s.93.

⁷¹³ "J. Roux, (2001), *Orta Asya, Tarih ve Uygarlık* (Çev. Lale Arslan), İstanbul: Kabalıcı Yayınevi, ss.97, 98"den aktaran Bilgin, *Stratejik Açından Çin*, s.197.

durumlarda kâr oranlarını yükseltmek için tekrar harekât düşünülebilirdi. Bu politikalar dönem dönem farklılık göstermekle beraber genelde değişmezdi.”⁷¹⁴ Çin’in ihracat ve ithalatı tehlikeye girdiği zamanlarda ya da kar oranlarını artırmak için şiddete başvurması, bize gücü elde tutmak için yürüttüğü siyaseti göstermektedir.

Dört bin yıllık medeniyet geçmişine sahip olan Çin 21. Yüzyılda tekrar medeniyetin temsilcisi ve hegemonik gücün sahibi olacak gibi görünmektedir. Hegemonyasını tescillemek ve kaybetmemek için şiddete yönelmesi tarih tekerrürü olarak ihtimal dâhilindedir. Buradan hareketle Çin’in bu güce ulaştığında mutlaka şiddete başvurma stratejisini uygulayacağını söylemiyoruz. Ancak dinamiklerin yönetimini elde tutma ve hegemonik gücün bekasını sağlama çıkarı gereği her devlet gibi Çin’in de şiddet stratejisinden uzak olmadığını söylemek mümkündür. Şiddet stratejisinden bağımsız olarak, güç dengesi kendi lehine olacak şekilde değişinceye ve çıkarları tehlikeye girinceye kadar çatışmasızlık stratejisini tercih etmek şu an itibariyle Çin için en akıllıca seçenektir. Çin de hâlihazırda hegemonik güce ulaşmıncaya kadar çatışmasızlık yani siyasetin uzlaşma stratejisini uygulamaktadır. Bu strateji, 20. Yüzyıldaki hegemonyası öncesinde ABD tarafından da uygulanmıştır.

ABD’nin 1776’da yayınlanan bağımsızlık bildirisinden sonra uygulanan bu stratejiyi Armaoğlu şu şekilde anlatmaktadır:

...bağımsızlık savaşına bazı Avrupa devletleri de dolaylı veya dolaysız bir şekilde karışmak zorunda kaldılar. Avrupa devletlerinin Amerikan bağımsızlık savaşı karşısındaki tutumları, Amerikalılara Avrupa diplomasisi konusunda bazı gerçekleri göstermiş ve bundan sonra bir buçuk yüzyıla yakın bir süre Amerika Birleşik Devletleri Avrupa politikasına bulaşmamaya bilhassa dikkat etmiştir... Bu durum Amerikalılara şunu gösterdi ki, Avrupa devletlerinin kendine özgü bir takım çıkarları ve bu çıkarlardan doğan politik oyunları vardır. Bu politik çıkarlar ve oyunlar, Amerika’nın kendi çıkarlarına tamamen yabancıdır... Bu sebeple, Amerika Avrupa’dan uzak durmalı, Avrupa ile ticaretini devam ettirmeli; lakin Avrupa politikasının, oyunlarının içine aktif bir şekilde girmemeli, karışmamalı ve bulaşmamalıdır. Amerika’nın ilk Cumhurbaşkanı George Washington’dan itibaren Amerikan yöneticileri, Amerika’yı Avrupa politikasından uzak tutmaya dikkat etmişler ve önem vermişlerdir ki; bu politikaya Amerika’nın İnfirat (Isolation) politikası denmektedir.⁷¹⁵

Döneminde ABD için doğru bir strateji olan içe kapanma politikası tarihinde Çin için yanlış bir strateji olmuştu. Çin’in yönetimini elinde bulunduran Mançu

⁷¹⁴ Bilgin, age., s.198.

⁷¹⁵ Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, s.65-67.

hanedanı, 1757'de yayınladığı bir emirle, yabancılarla ticaret ve temas noktası olarak sadece Canton şehrini ilan etti ve bunun dışında kalan Çin topraklarından bütün yabancılar çıkarıldı. Bu politikanın nedenlerinden bir tanesi, Çin'in Avrupa ile ticarete ihtiyacının olmaması idi. Çünkü Çin'in ekonomik kaynakları çok zengindi.⁷¹⁶ Bu strateji Çin'in imparatorluk gücünü kaybetmesine ve hegemonik gücün Batı'ya kaymasına ve ardından da Çin kaynaklarına açılan kapıların Batı tarafından zorlanmasına neden olmuştur.

Öğütçü, Çin liderliğinin şu aşamada ekonomik ve askeri gücünü tam pekiştirmeden ABD, Rusya, Japonya ve diğer komşu ülkeleri ürkütme niyetinin olmadığını belirtiyor. Çin genelde ne istediğini, bu aşamada neyin mümkün olduğunu bilen, akılcı, tedrici ve sabırlı bir yaklaşım izliyor.⁷¹⁷

Brzezinski de bu durumu şu şekilde tespit etmektedir: “Çin'in yükselişe geçişinin başlangıcını yapan Deng Xiaoping, bu geçiş dönemini başarıyla ve hasarsız atlatabilmek için Çin'e bir strateji bırakmıştır: 'Sakince gözlemleyelim; yerimizi sağlamlaştıralım; sakince işleri yoluna koyalım; kapasitemizi gizleyip fırsat kollayalım; liderlik iddiasında değil, tevazu göstermede başarılı olalım.'”⁷¹⁸

Çin aslında, ABD gibi içe kapanık ve uzlaşmacı olmayan bir siyasi stratejiyi tarihinde çok öncesine dayanan bir dönemde sergilemişti:

Çin'in Avrupa ile teması, 13. ve 14. Yüzyıllara kadar gitmektedir. Avrupa'nın bir hayli geniş bir ticareti vardı ve Çin'in ipekli kumaşları, Uzak Doğu'nun baharatı Avrupa'da çok tutulan tüketim malları idi. Lakin Orta Çağ'dan itibaren gerek Çin'in, gerek Japonya'nın Avrupa ile münasebetleri kesilmiştir. Bu iki devlet kapılarını Batı'ya kapamıştır ve bu durum bilhassa 17. Yüzyıldan itibaren ortaya çıkmıştır. Bunun da sebebi, Avrupa devletlerinin Çin'de ve Japonya'da Hristiyanlığı yaymak için yaptıkları propaganda (diğer bir ifadeyle din motifli ideolojik hareketler) ve çalışmalarındır. Hristiyan papazların Çin ve Japon halkı arasında yaptıkları din propagandası, din konusunda en az Avrupa kadar fanatik olan bilhassa Çin'de büyük tepkiyle karşılandı. Hristiyan papazlara (misyonerlere) karşı duyulan bu tepki neticesi, Çin ve Japonya 17. Yüzyıl sonlarında kapılarını Batı'ya kapayıp, Avrupa ile her alandaki münasebetlerini en asgari seviyeye indirmeye çalışmışlardır. Mesela Çin, bütün limanlarını Avrupa'ya kapamış ve sadece Canton limanını Avrupa ile ticaretine açık bırakmıştır. Gemiler mallarını

⁷¹⁶ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999, s.739.

⁷¹⁷ Mehmet Öğütçü, “Türkiye'nin Çin'le İmtihanı”, *Milliyet*, 1 Mayıs 2013, s.13.

⁷¹⁸ Brzezinski, *Stratejik Vizyon: Amerika ve Küresel Güç Buhranı*, s.101.

*buraya getirip belirli Çinli tüccarlara satarlar ve alacakları malları da yine bu tüccarlardan alırlar, fakat hiçbir şekilde halkla temasta bulunmazlardı.*⁷¹⁹

Çin'in yürüttüğü bu strateji hegemonik gücü yakalama fırsatını belki de kaçırmamasına ve bir sonraki yüzyıl itibariyle ABD'ye kaptırmasına neden oldu. Ancak 20. Yüzyılın son çeyreği itibariyle uluslararası siyasetin dinamikleri üzerindeki hegemonik gücün kayan zemininde Çin bu stratejisini değiştirmiş görünmektedir: uzlaşmazlık yerine uzlaşma, içe kapanma yerine dışa açılma.

Fakat Çin'in 21. Yüzyılın başlarında devam eden bu uzlaşmacı ve dışa açık stratejisini de değiştirme ihtimali mevcuttur. Dinamikler üzerindeki hegemonik gücün yönetimini 2050 itibariyle ele geçirmesi halinde bunu korumak üzere 2050'den sonra ve 2100'e doğru Batı'nın stratejisini uygulayabilir: yani Batı'nın 19. Yüzyılda Çin'e, 20. Yüzyılda da Ortadoğu'ya uyguladığı gibi. 18. Yüzyılda;

*Avrupa devletlerinin sanayileşmeye başlaması, bu ülkeler için hammadde kaynağı ve Pazar meselesini ortaya çıkardı ve bu gelişme de sanayileşen Avrupa devletlerini sömürgeciliğe itti. ...İngiltere'nin 1763'de Hindistan'ı ele geçirmesi kendisini Çin'e komşu yapmış oluyordu. Bu sırada Hindistan'da afyon yetişiyordu ve afyonun en iyi pazarı da halkın afyon içtiği, Çin'di. İngiltere bu afyon ticaretinden bir hayli para kazanmaktaydı. Lakin bir süre sonra Çin İmparatorlarının afyon içilmesini ve dolayısıyla ticaretini yasaklaması (diğer bir ifadeyle ekonomi dinamiğinin önüne set çekilmesi) İngiltere'nin hoşuna gitmedi. Hindistan ve Çin'e kaçak afyon sokulması meselesi Çin'le İngiltere'nin arasını açtı ve İngiltere 1839'da Çin'e savaş açtı. Bu savaşa 'afyon savaşı' da denir. Savaş üç yıl kadar sürdü ve Çin yenilerek 1842 yılında İngiltere ile Nanking anlaşmasını imzalamak zorunda kaldı. Çin bu anlaşma ile Canton limanından başka beş limanını daha Avrupa'ya açıyordu. İngiltere'nin arkasından Birleşik Amerika ve Fransa da 1844'de Çin'le imzaladıkları anlaşmalarla İngiltere'nin elde ettiği ticari hakları elde ettiler.*⁷²⁰

Çin, yaklaşık iki yüzyıl önce Batı ile arasındaki bu şiddet içeren hegemonik zemin kavgasını muhtemel hatırında tutarak bu günden geleceğe yönelik önemli hazırlıklar yapmaktadır. Ögütçüye göre Çin;

...dünyanın dört bir tarafından hammadde alımları yapıyor... Dünya demir cevheri üretiminin % 27'den fazlasını Çin satın alıyor. 1990 yılında dünya bakır üretiminin % 6'sını kullanırken günümüzde bu oran yaklaşık % 22'ye ulaşmıştır... Çin aynı zamanda dışarıya en fazla sermaye ihraç eden ülkeler sıralamasında da önlere bulunuyor. 30 binin üzerinde Çinli firma dış pazarlara her yıl resmi rakamlara göre 20 milyar doların üzerinde yatırım yapıyor... Çin Hükümeti ayrıca, sözleşme değeri 200 milyar dolara yaklaşan yurtdışı mühendislik/taahhüt işlerine de zemin hazırlamaktadır. Halen 2,5

⁷¹⁹ Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, s.89.

⁷²⁰ Age., s.89, 90.

milyon civarında Çinli işçi yurtdışındaki bu projelerde çalışıyor... Çin'in yurtdışı genişlemesi, süratli büyümesinin gerektirdiği petrol, alüminyum, demir cevheri gibi hammadde ve doğal kaynaklara ulaşma hedefiyle ilgilidir.⁷²¹ Çinli liderler, süratli kalkınmayı sürdürmenin ön koşulunun gerekli enerji ikmalini kesintisiz, çeşitli kaynaklardan ve uygun fiyatla temin etmek olduğunun bilincinde. Bu nedenle de, enerji güvenliği, en öncelikli gündem maddesi... Çin'in devlet petrol şirketleri dünyanın dört bir tarafında Batılı enerji firmalarıyla acımasız rekabete girip aynı petrol ve doğal gaz yataklarını elde etmeye çalışıyorlar. Çin'in artan gereksiniminin Afrika, Körfez ve Orta Asya'dan karşılanması için, Körfez-Hint Okyanusu üzerinden Malakka Boğazı'na, oradan Çin ve Japonya'ya, yine Körfez üzerinden Hindistan'ın batı kıyılarına uzanan büyük bir enerji otoyolu oluşacak. Enerji bağımlılığı Çin'i bu üretici ve transit coğrafyalara jeopolitik bakımdan daha fazla bağlayacak.⁷²²

Uluslararası Enerji Ajansı'nın 2011 Dünya Enerji Görünümü raporuna göre 2035'e kadar dünyada enerji talebi üçte bir oranında artacaktır. Bu artış içerisinde Çin de 2035 yılında ABD'den yüzde 75 daha fazla enerji tüketecektir.⁷²³

Son çeyrek yüzyılda dünya enerji tüketimi hızla artmış ve ikiye katlanmıştır. Gelecekte de bu artışın devam edeceği tahmin edilmektedir. Dünya enerji tüketiminin ortalama artış oranı yıllık % 2,2 dolaylarındadır. Bu oran gelişmiş ülkelerde % 1 iken, Çin gibi gelişmekte olan ülkelerde % 4,5'in üzerindedir. Çin'in bu oranı gelecekte ikiye katlayacağı öngörülmektedir. Çin 2020'ye kadar 1000 megawatt nükleer güç üreten 40 adet reaktör kurmayı planlamaktadır. Endüstriyel kalkınmanın vazgeçilmez hammaddelerinden olan petrolün de dünya tüketimi 2000'lerin başlarında günlük 75 milyon varil iken, bunun 2025 itibariyle 120 milyon varile çıkacağı tahmin edilmektedir. 1985 yılında Çin enerji açısından kendi kendine yeterli bir ülke idi ve net ham petrol ihracatçısıydı. O günlerde Çin'in dünya petrol tüketimindeki payı % 3,3'den azdı. 1993'e gelindiğinde Çin ilk kez petrol ithal etmeye başladı ve 2003'e gelindiğinde Çin'in dünya petrol tüketimindeki payı % 7 oldu. 2008 itibariyle Çin günde yaklaşık 7,85 milyon varil petrol tüketmekteydi. 2015 itibariyle bu rakamın günlük 10-12 milyon varile yani yaklaşık iki katına çıkacağı tahmin edilmektedir. ABD Enerji Bilgi İdaresi'nin tahminlerine göre bu artış devam edecek ve 2025 itibariyle Çin'in günlük petrol tüketimi 14,2 milyon varile ulaşacak ve bunun yaklaşık 10,7 milyon varili ithalatla karşılanıyor olacaktır. 2008'de Çin Japonya'yı geçerek

⁷²¹ Mehmet Ögütçü, "Türkiye'nin Çin'le İmtihanı", *Milliyet*, 29 Nisan 2013, s.10.

⁷²² Agm., 1 Mayıs 2013, s.13.

⁷²³ *Taraf*, 'Ekonomi', 10 Kasım 2011, s.9.

dünyanın ikinci büyük ham petrol ihracatçısı olmuştur. Hâlihazırda tükettiği petrolün % 53'ünü ithal etmektedir. İthalatın % 32'sini Afrika'dan, % 5'ini Doğu Asya'dan ve yaklaşık % 50'sini Ortadoğu'dan, karşılamaktadır ve bu oranın 2020 itibariyle % 79'a çıkacağı tahmin edilmektedir. 2010 itibariyle dünya doğalgaz tüketimindeki payı % 3,9 iken bunun 2020 itibariyle % 10 olması beklenmektedir.⁷²⁴

Petrol sahalarını geliştirmek, boru hattı döşemek ve rafineri kurmak amacıyla Çin hâlihazırda İran, Sudan, Kuveyt, Kazakistan ve Türkmenistan ile anlaşmalar imzalamış bulunmaktadır. Çin ayrıca Orta Asya ve Orta Doğu'nun ötesinde Kuzey Afrika ve Latin Amerika ile birlikte Kuzey Amerika'da da enerji projelerine yatırım yapmaktadır.⁷²⁵

Çin'in büyüyen ekonomisinden dolayı 2050 civarlarında zirveye oturmasıyla birlikte 21. Yüzyılın ikinci yarısında, ABD'nin II. Dünya Savaşı'na müdahil oluşu gibi, bu konumunu tescillemek ve ulaştığı küresel kaynakları kontrolü altında tutmak için şiddete yönelme ihtimalini hatırd tutmak gerekir. Rusya Genelkurmay Başkanı Gerasimov'a göre ise bu yöndeki şiddet ihtimali daha erken bir tarihte de gerçekleşebilir. Gerasimov'a göre 2030 yılına doğru askeri tehdit seviyesi giderek artacak ve doğal kaynakların paylaşımı ile ilgili savaşlar yaşanabilecektir. Zira dünyanın lider ülkeleri petrol ve enerji kaynakları, piyasalar ve yaşam alanları üzerinde mücadele etmektedir. Bu nedenle Rusya da ordusunu 2030'a kadar % 70 oranında modern silahlarla donatmış olacaktır.⁷²⁶ Rus Genelkurmay Başkanı'nın bu söylemi, kaynakların paylaşımı mücadelesinde Rusya'nın da var olduğunu ilanır.

Diğer taraftan Rus donanmasından üst düzey bir komutan 2015'e kadar Akdeniz'de kalıcı deniz gücü ile ilgili çalışmaların tamamlanacağını, en az 10 savaş gemisi planladıklarını ifade etmiştir. Rusya Donanma Komutanı ise, Pasifik ve Hint Okyanusu'nda da savaş gemilerinin bulunması için çalışma içinde olduklarını açıklamıştır.⁷²⁷

---

⁷²⁴ Sandıklı, "China's Growing Need of Energy and Changing Balances", *China: A New Superpower?*, Sandıklı (Ed.), s.54-57, 60; *USA Department Of Defense*, "Military Power of the People's Republic of China", *Annual Report To Congress*, 2009, s.3, <http://www.globalsecurity.org/military/world/china/doctrine.htm> (Erişim: 30.05.2013).

⁷²⁵ Sandıklı, "China's Growing Need of Energy and Changing Balances", *China: A New Superpower?*, Sandıklı (Ed.), s.58.

⁷²⁶ *Taraf*, 'Dünyanın Gündemi', 18 Şubat 2013, s.3.

⁷²⁷ *Agk.*, 18 Mart 2013, s.3.

Dinamiklerin yönetim zemininin Doğu'ya kaması ile birlikte basıncın birikeceği yeni zeminin burası olması kaçınılmaz gibi görünmektedir. I. Bölüm'de, Çin medeniyetinde siyaset kavramına nasıl yaklaşıldığını aktarmıştık: Siyaset kavramı Çin'de, sınıflar arası siyasal çatışma, ekonomi, güç ve iktidar unsurları üzerine kuruluydu. 21. Yüzyılda hegemonyayı ele geçirmesi halinde Çin'in uluslararası siyasete bu perspektiften yaklaşacağını söylemek mümkündür. Siyasetinin devamı olarak şayet şiddete başvurma durumu söz konusu olursa bu, güç dengesi bağlamında, Çin'in ekonomik, güvenlik ve ideolojik ihtiyaçlarını gidermede küresel olarak yaşadığı ihtilafları bertaraf etmeye yönelik faaliyetler kapsamında olacaktır.

20. Yüzyılda, küresel zemin kaymasının başlamasından hemen önce Çin liderinin ilginç bir öngörüsü oldu: "Mao Zedung 1957 Kasım'ında Moskova'da, üçüncü dünyanın hızla yükseleceğini; dünyanın büyük bir bölünmeler ve sarsılmalar dönemine girdiğini belirterek; 'gök kubbenin altında büyük bir alt üst oluş' ile 'az sayıdaki sanayileşmiş zengin ülkeyi bekleyen büyük deprem' konusunda hazırlıklı olmaya dikkat çekiyordu."⁷²⁸

Kennedy de bu öngörüye paralel şu genel teoriyi ortaya koymaktadır: "Tüm ulusal birimler için geçerli görünen kural odur ki, eşit olmayan ekonomik büyüme oranları, er ya da geç, dünyanın politik ve askeri dengelerinde değişikliklere yol açacaktır."⁷²⁹

Brzezinski de kayan zeminle birlikte önümüzdeki süreçte yaşanabilecek şiddetin kaynağına şu şekilde işaret etmektedir:

Doğrusunu söylemek gerekirse, küresel iktidarın değişen dağılımı ve yeni kitlesel siyasi uyanış fenomeni, çağımızın uluslararası ilişkilerindeki belirsizliği yoğunlaştırmaktadır. Çin'in etkisi arttıkça ve Rusya, Hindistan, Brezilya gibi diğer yükselen güçler; kaynakların kontrolü, güvenlik ve ekonomik çıkarları için birbirleriyle rekabet ettikçe, yanlış hesaplar yapma ihtimali ve çatışma potansiyeli artmaktadır... Hem Amerika'nın global konumuna karşı en yakın dış politika tehdidi hem de global jeopolitik istikrara karşı uzun vadeli meydan okuma Avrasya kıtasından doğmaktadır. (Bu meydan okuma)... global çekim merkezinin Batı'dan Doğu'ya (ya da diğer ifadeyle Avrupa'dan Asya'ya veya Amerika'dan Çin'e) doğru kaymasından kaynaklanmaktadır.⁷³⁰

⁷²⁸ "H. Suyin, *Sabah Tufanı-II, Mao Zedung ve Çin Devrimi 1949-1975* (Çev. Dr. M. Kürşat Bozkurt), İstanbul: Berfin Yayınları, 1999, s.527"den aktaran Bilgin, *Stratejik Açından Çin*, s.200.

⁷²⁹ Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, s.513.

⁷³⁰ Brzezinski, *Stratejik Vizyon: Amerika ve Küresel Güç Buhranı*, s.7, 151.

ABD Savunma Bakanlığı'na göre de Çin'in büyüyen ekonomisi ve buna bağlı olarak doğal kaynaklara ve pazarlara yönelik artan bir ulaşım güvenliği ihtiyacı, Çin'in stratejik davranışını şekillendiren en önemli faktördür. Çin devlet başkanı Jintao, 2006'da yaptığı bir konuşmada Çin'in "denizlerdeki haklarını ve çıkarlarını koruması" için güçlü bir donanma kurması gerektiğini belirtmiştir.⁷³¹ Çin, geleceğin okyanuslarda ve uzayda olduğunun farkındadır. Donanmasını, açık denizlere hükmedecek, deniz aşırı müdahalelere imkân verecek şekilde süratle modernize edip genişletmektedir.⁷³²

Çin Yönetimi, geliştirdiği yeni nesil füzeleri, uçak sanayi ve uçak gemisi ile zayıf filosunu güçlendirerek geçmişte sorunlu ilişkilere sahip olduğu Tayvan karşısında hareket kabiliyetini artırmayı, Afrika ve Basra Körfezi'nden, başta petrol olmak üzere kesintisiz hammaddeye ulaşmayı, kendisine yakın sahanlıklardan petrol çıkarmayı ve ülkenin saha güvenliğini sağlamayı amaçlamaktadır.⁷³³

Savunma, bilim ve teknoloji endüstrisine yaptığı yatırımlar, silahlı kuvvetlerindeki doktrinsel reformlar ve uzak ülke teşkilatlanmaları sayesinde Çin askeri gelişimini son yıllarda artırmıştır. Nükleer, uzay ve siber savaş gibi gelişen askeri teknolojileri ile bölgesel askeri dengeleri değiştirmekte ve bunun yansımaları Asya-Pasifik bölgesinin de ötesine geçmektedir. Askeri kabiliyetlerindeki bu gelişim, kaynaklarının güvenliğini sağlama yönünde Çin'i proje üretmeye veya tartışmalı bölgeleri talep etmeye yönlendirme ihtimali bulunmaktadır.⁷³⁴

Bütün uluslararası aktörler gibi Çin de güvenlik stratejilerini ağırlıklı olarak ekonomik çıkarları üzerine yapılandırmaktadır zira hegemonyaya giden yolda ekonomi ve güvenlik dinamikleri arasındaki kaçınılmaz etkileşimi doğru okumaktadır. Jintao bir konuşmasında bunu tespit ederken, "ulusal savunma ve ekonomik yapılanma

---

⁷³¹ USA Department Of Defense, "Military Power of the People's Republic of China", *Annual Report To Congress*, 2009, s.3, 17, <http://www.globalsecurity.org/military/world/china/doctrine.htm> (Erişim: 30.05.2013).

⁷³² Mehmet Ögütçü, "Türkiye'nin Çin'le İmtihani", *Milliyet*, 1 Mayıs 2013, s.13.

⁷³³ "Aleksandr Hramçihin, 'Çin'in Kurtuluş Ordusu-5', Chastnyj Korrespondent, <http://www.chaskor.ru/p.php?id=4395>"den aktaran Nogayeva, *Orta Asya'da ABD, Rusya ve Çin: Stratejik Denge Arayışları*, s.75

⁷³⁴ USA Department Of Defense, "Military Power of the People's Republic of China", *Annual Report To Congress*, 2009, ss.1, <http://www.globalsecurity.org/military/world/china/doctrine.htm> (Erişim: 30.05.2013).

arasındaki ilişkileri doğru anlamak ve çözmek gerekir”⁷³⁵ diyordu. Çin de, kendisini küresel hegemonyaya götürecektir ekonomik çıkarlarını doğru anladı ve tarihteki diğer hegemonik güçlerin yaptığı gibi aktif güvenlik siyasetini benimsedi. Bu doğrultuda, 21. Yüzyılın başlarında Çin Devlet Konseyi Enformasyon Ofisi ülkenin savunma sorunlarını ve stratejisini ele alan Beyaz Kitap’ı yayınladı:

*Bu kitapta Çin’in dünyadaki artan rolüne cevap veren ayrıntılı aktif savunma stratejisi yer alıyordu. Buna göre, Pekin 21. Yüzyılda yüksek teknolojiye sahip bir silahlı kuvvetlere kavuşmalıydı. Kitapta yer alan verilere göre, Çin son 15 yıl içinde savunma harcamalarını yıllık ortalama % 15,3 artırmıştı. Beyaz Kitabın yayınlanmasından önce Çin basınında da Çin’in hammadde ve petrol ithalatına olan bağımlılığı dile getirilerek Çin ticaretinin yapıldığı deniz yollarının güvenliğinin sağlanması gerektiği ve olağanüstü durumlarda askeri korumaya ihtiyaç duyulabileceği belirtilmişti.*⁷³⁶

Kitapta, önemli bir strateji değişikliği de yer alıyordu. 2010 yılından itibaren Çin, pasif savunma olarak nitelendirilen eski stratejisinden vazgeçerek daha savunmacı-saldırgan bir strateji izleyecekti.⁷³⁷

2002 yılının Kasım ayında gerçekleştirilen Parti Kongresi’nden sonra Çin yöneticilerinin resmi ve gayri resmi söylemleri sertleşmişti. Çin yönetimi, dünyadaki askeri ve siyasi eğilimlerden duyduğu rahatsızlığını dile getirerek uluslararası düzenin adaletsizliğinden söz etmeye başlamıştı.⁷³⁸ Çin, şiddetin işaretlerini veriyordu.

20. Yüzyılda büyüyen gücü orantısında daha fazla uluslararası askeri rol üstlenen ABD’nin sömürgeci devletlerin yerine geçmesi, çıkarlarını daha küresel hale getirmesine ve bu durumun da ABD’yi küresel boyutta müdahalelerini derinleştirmesine neden olmuştu.⁷³⁹ 21. Yüzyılda da Çin hızla büyümekte ve küresel yayılım göstermektedir. ABD örneğinde olduğu gibi bu büyüme ve yayılım da Çin’i küresel boyutta askeri müdahalelere götürebilir.

Körfez Savaşı’ndan sonra 1993’te Pentagon’un “Stratejik Engelleme İnisiyatifi”⁷⁴⁰ adlı bir rapor yayınladığından bahsetmiştik. Raporda hegemonik gücü

⁷³⁵ Nogayeva, *Orta Asya’da ABD, Rusya ve Çin: Stratejik Denge Arayışları*, s.76.

⁷³⁶ Age., s.76.

⁷³⁷ Age., s.79.

⁷³⁸ “Maulen Aşimbayev et al., *Voenno-Politicheskaya Rasstanovka Sil V Kasspiysko-Central’noaziatskom Regione*, s.26, 27”den aktaran Nogayeva, age., s.75.

⁷³⁹ Arthur Mac Ewan ve William K. Tabb “Instability and Change in the World Economy”, *Dept & Disorder*, Arthur Mac Ewan ve William K. Tabb, (Ed.), New York: Monthly Review Press, s.23.

⁷⁴⁰ Onay, *Neden Irak?*, s.140.

ele geçirmesi muhtemel rakip aktörlere meydan verilmemesi ve bunun için gerekli askeri gücün muhafaza edilmesi gerekliliği ifade ediliyordu. 21. Yüzyılın ikinci yarısından sonra Çin'in hegemonik gücü tam olarak ele geçirmesi halinde, 20. Yüzyılın hegemonik gücü ABD'nin çizdiği stratejiyi aynı şekilde benimsediğini ve kendisine uyarladığını düşündüğümüzde Çin için de şöyle bir "Stratejik Engelleme İnisyatifi" ortaya çıkmaktadır: "Çin, yeni dünya düzeninde kazanmış olduğu tek süper güç konumunu sürdürmeli ve garanti altına almalı. Bunun için de dünyanın herhangi bir yerinde kendisine rakip olabilecek diğer bir süper gücün ortaya çıkmasına izin vermemelidir... Bu amaçla, birincisi, uygulayacağı politikalar ile potansiyel rakiplerini bölgesel ve küresel olarak dünyada daha önemli bir rol oynama hevesinden vazgeçirmeli, ikincisi de, herhangi bir devletin ya da devletler grubunun karşı koyamayacağı yetenekte bir askeri gücü muhafaza etmelidir."

Tarihte ilginç bir şekilde aktörlerin içinde buldukları yüzyılın ikinci yarısı ya da son çeyreğinde hegemonik güce ulaştıkları ve bunu genelde bir yüzyıl kadar sürdürdükleri dikkate alınırsa, 20. Yüzyılın son çeyreğinde harekete geçen ve muhtemel 21. Yüzyılın ikinci yarısında bu gücün zirvesine oturma ihtimali bulunan Çin'in bu dönemde şiddet stratejisini değerlendirmesi muhtemeldir. Bu dönemde yaşanabilecek şiddet, Çin'in, hegemonik gücün zirvesine oturmak, gücü tescillemek için başvuracağı strateji olarak karşımıza çıkması söz konusudur. Bununla birlikte, Çin gibi kadim bir aktörün böyle bir gücü ele geçirmesi halinde, tarihteki diğer hegemonik aktörlerden farklı olarak, bu gücü bir yüzyıl daha uzatması da mümkündür. Böyle bir durumda, hegemonyadan düşüşün diğer bir tabirle Çin'in altındaki zeminin 2150'den sonra kaymaya başlaması halinde Doğu'dan Batı'ya yönelik savaş boyutunda şiddet ihtimalinin 22. Yüzyılın ikinci yarısında yaşanması ihtimali de söz konusu olabilir.

Hegemonik güce ulaşması halinde Çin'in bu gücü elde tutmak için *dörtlü kuşatma* stratejisine yönelebileceği düşünülebilir. Küre'ye hâkim olabilecek Asya merkezli bu kuşatma dört istikamette olabilir: Kuzey Kutbu, Doğu, Güney ve Batı. Kuzey istikameti; Rusya üzerinden Kuzey Kutbunun kuşatılması, Doğu istikameti; Doğu Asya ve Pasifik üzerinden Amerika Kıtasının kuşatılması ve buradan Atlantik'e ulaşılması, Güney istikameti; Hint Okyanusu ve okyanus üzerinden Afrika Kıtasının kuşatılması ve Batı istikameti de; Ortadoğu ile Avrupa kıtasının kuşatılması ve yine bu kıta üzerinden Atlantik'e ulaşılması olarak çizilebilir. Asya, Afrika, Avrupa ve

Amerika, bu dört kıta Çin'in küresel hegemonyasının besleneceği dört ana kuşatma istikametidir.

21. Yüzyılın yeni hegemonik gücü şiddet stratejisini yakın çevresinden başlatabilir: “Çin'in Kuzey Kore ile olan uzun sınırı ve buradaki askeri kuvvetleri, gerek Kuzey Kore'yi istikrarsızlıktan kurtarmak, gerekse ABD-Güney Kore ittifakına karşı Kuzey'in çöküşünü önlemek için Kuzey Kore'yi doğrudan işgal edebileceği ihtimalini desteklemektedir.”⁷⁴¹

Küresel güç haline gelmek isteyen Çin, 150 yıl önceki Mançu İmparatorluk dönemindeki, Güney Asya, Orta Asya ve Kuzeydoğu Asya gibi bölgeleri de kendi hâkimiyeti altına almayı hedeflemiş görünmektedir.⁷⁴² Brzezinski'ye göre de;

*Çin'in küresel bir güç olması durumunda, potansiyel menzilini genişleterek, Singapur, Bangkok, Kuala Lumpur, Manila ile Jakarta'daki muazzam zengin ve ekonomik olarak güçlü diasporanın siyasal desteğini harekete geçirecek ve hem Orta Asya'ya, hem de Rus Uzakdoğu'suna girecek, bu şekilde çapı itibariyle, 150 yıl önce başlayan gerileyişinden önceki Çin İmparatorluğu'nun genişliğine yaklaşacaktır.*⁷⁴³

Asya Pasifik bölgesinin güvenliğinin sağlanması Çin için son derece önemlidir. Pekin, Çin'in huzur ve ekonomik refahının büyük oranda Asya Pasifik bölgesinde yatmakta olduğunu görmektedir.⁷⁴⁴ Zira bu bölge hem kaynak açısından zengin ve de Çin'e yakınlığı açısından kaynaklara ulaşımı kolay hem de güvenlik açısından birinci halkayı oluşturmaktadır. Doğu Asya ve Pasifik işlerinden sorumlu ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı, 1985 yılı itibariyle ABD'nin toplam küresel ticaretinin üçte birini oluşturan Doğu Asya'nın ABD için birincil ticari kaynak olduğunu belirtiyordu. 1981-1985 arasında ABD ticaret hacmi dünya genelinde % 13 büyürken Doğu Asya-Pasifik bölgesinde % 42 oranında büyümüştü. Dolayısıyla, ABD için birincil kaynağı oluşturan bölge Çin için de aynı anlama gelmektedir. Diğer taraftan, bu bölge ABD ticareti için birinci konumda iken aynı şekilde ABD de bu bölge ülkeleri olan Japonya, Güney Kore, Hong Kong, Tayvan, Singapur ve Filipinler açısından birincil piyasa

⁷⁴¹ “Scalapino, ‘China and Korean Reunification: A Neighbor's Concerns’”den aktaran Çolakoğlu, *Uluslararası İlişkilerde Kuzeydoğu Asya*, s.140.

⁷⁴² Bilgin, *Stratejik Açından Çin*, s.265.

⁷⁴³ “Z. Brzezinski, (1998), *Büyük Satranç Tahtası* (Çev. Ertuğrul Dikbaş ve Ergun Kocabıyık), İstanbul: Sabah Yayınları, ss.150”den aktaran Bilgin, age., s.283.

⁷⁴⁴ Zhang Zuqian, “China's Perspective and Policies on New Security Environment”, *China: A New Superpower?*, Sandıklı (Ed.), s.79.

anlamına gelmektedir. Doğu Asya ülkelerinin de ticaret yapmak için açılacağı en önemli kıtasal pazar da Amerika olmaktadır.⁷⁴⁵

2012'nin Temmuz ayında Çin Merkezi Askeri Komisyonu, Güney Çin Denizi'ndeki tartışmalı takımadalara askeri garnizon yerleştirme kararı aldı. Çin ayrıca takımadaların kıta sahanlığında petrol arama faaliyetlerine başlanacağını da açıkladı. Paracel ve Spratly adaları olarak bilinen takımadalar Vietnam'ın yönetimindeyken 1974'de Çin tarafından ele geçirilmişti. Adalar üzerinde Vietnam'dan başka Tayvan, Filipinler, Brunei ve Malezya da hak iddia etmektedir ve petrolün ötesinde, uluslararası deniz trafiğinin geçtiği stratejik bir suyunun üzerinde duruyor olması adaların önemini artırmaktadır.⁷⁴⁶ 2013 yılının Kasım ayında da Çin, Doğu Çin Denizi üzerinde bulunan alanı 'hava savunma tanımlama bölgesi' ilan etti.⁷⁴⁷

Rusya ve Orta Asya'nın enerji kaynakları, yakınlığı ve zenginliği açısından, Çin için birinci derecede önem arz etmektedir. ŞİÖ şemsiyesi altında Rusya ve Orta Asya Cumhuriyetleri ile işbirliği, Çin'e gelecekte ihtiyacı olacak kaynaklara ulaşmasında anahtar rolü oynamaktadır. Bu nedenle Çin Orta Asya Cumhuriyetlerine yönelik olarak hassas bir politika izlemekte ve Rusya ile işbirliği yapmaktadır. ŞİÖ, bu işbirliği için uygun bir platform ve çatı sağlamaktadır.⁷⁴⁸

Çin açısından doğu ve güney istikametinin önemini Khanna şu şekilde izah etmektedir:

*Çin sadece Mackinder'in bahsettiği göbeğe el uzatmıyor, aynı zamanda sahip olduğu engin Pasifik kıyı şeridi onu en büyük devlet haline getiriyor. Nasıl ki İpek Yolu Çin'den Batı'ya uzanan deniz yolu ise, Güney Çin Denizi ve Malakka Boğazları da bölgenin deniz yolundan iletişimini sağlayan, İran Körfezi ve Avrupa'nın enerji kaynakları ve pazarlarına uzanan deniz yoludur. İşte bu yüzden, Doğu Asya'nın stratejik planı üzerinde yayılıyor; Çin, ticari anlaşmalar ve donanmalarla işbirliği yaparak, bıkmadan usanmadan Güneydoğu Asya'nın kıyı devletlerini bünyesine almak için uğraşılıyor.*⁷⁴⁹

Hegemonik güç için birinci derecede Asya'yı kontrolü altına almak isteyen Çin'in Asya'nın kuzeyini görmezlikten gelmesi mümkün değildir. Ancak kuzeye yönelebilmesi için bir müddet daha beklemesi gerecektir. Zira şu anda öncelikli olarak

⁷⁴⁵ R. Mark Bean, *Cooperative Security In Northeast Asia*, Washington, DC: National Defense University Press, 1990, s.4.

⁷⁴⁶ Tolga Bilener, 'Güney Çin Denizinde Sular Isınıyor', *Taraf*, 26 Temmuz 2012, s.2.

⁷⁴⁷ Agk., 24 Kasım 2013, s.3.

⁷⁴⁸ Bal, *ABD Politikaları ve Türkiye*, s.236.

⁷⁴⁹ Khanna, *Yeni Dünya Düzeni*, s.353.

kuzeye sınırdaş olan ülkeler bu bölgede hak iddia etmektedirler ve bunların içinde yükselen Doğu'nun önemli bir başka aktörü daha vardır. Brzezinski kuzeyin önemini şu şekilde çizmektedir:

Kuzey Kutbu'nda yavaş yavaş gerçekleşen çözülme de önemli kaynaklar üzerindeki uluslararası rekabetin şeklini değiştirecektir. Kuzey Kutbu'nun insanlık için daha erişilebilir bir hale gelmesiyle, Kuzey Kutup dairesine kıyaslı olan beş devlet -ABD, Kanada, Danimarka, Norveç ve Rusya- petrol, gaz ve metallerin bolluğunda iddia yarışına girebilir. Kuzey Kutbu üzerindeki bu eğilimin, özellikle Rusya'nın çıkarına olabilecek ciddi jeopolitik kaymalara yol açma potansiyeli vardır.⁷⁵⁰ Rusya'nın Kuzey Kutbu'nda, devasa boyutlarda arazi ve kaynak potansiyeli vardır. Kutup dairesi içindeki toprakları 3,1 milyon km² olup, doğal gaz üretiminin % 90'ını, kendi keşfettiği doğal gaz rezervlerinin % 80'ini, hidrokarbon rezervlerinin % 90'ını ve metallerinin büyük bir kısmını Kutup dairesindeki topraklarından sağlamaktadır.⁷⁵¹ Rusya ayrıca kendi kıta sahanlığının Kuzey Kutbu'nun derinliklerine kadar devam ettiğini öne sürerek bu bölge üzerindeki iddiasını arttırmaya çalışmaktadır. Bunun gerçekleşmesi halinde Rusya, kendi Münhasır ekonomik bölgesini 150 mil kadar genişletecek ve kaynak bakımından zengin olan topraklarına 1,2 milyon km² daha ekleyebilecektir. Rusya Kuzey Kutup dairesinin kendi kuzey sınırının doğal uzantısı olduğunu savunmaktadır ve 2008 tarihli bir strateji belgesinde Kuzey Kutbu'nun 2020 yılına kadar Rusya'nın "ana stratejik kaynak üssü" olacağını ilan etmiştir.⁷⁵²

Kuzey kutup sahası sadece sınırdaş olan beş devletin ilgi alanına giren ya da hak iddia ettiği bir çıkar bölgesi değildir. Aksine bütün dünya devletlerini cezbedebilecek bir çıkar alanıdır. Zira gücün devam ettirilmesi için gerekli olan kaynaklar açısından büyük bir potansiyel taşımaktadır. Bütün devletlerin siyasi menfaatler besleyebileceği bir yer olmakla birlikte Kuzey Kutbu 21. Yüzyılda hegemonik zemin kavgasına maruz kalabilecek bir yerdir. Bu nedenle, bölgeye sınırdaş beş devletin yanı sıra 21. Yüzyılın hegemon adayı Çin'in de bu bölgeye ilgisiz kalmayacağını söylemek mümkündür.

Biro'l'a göre petrol tüketiminin son dönemde çok hızlı arttığı Ortadoğu, dünya enerji piyasasında ağırlığını artık sadece üretici olarak değil, tüketici olarak da hissettirecek gibi görünmektedir. 20 yıl sonra Ortadoğu'da tüketilecek petrol, Çin'in bugünkü tüketimine eşit olacaktır. 2020'den sonra Ortadoğu petrolüne artan seviyelerle yeniden ihtiyaç olacaktır. Çünkü bu bölgede rezervler çok daha geniş ve

⁷⁵⁰ Brzezinski, *Stratejik Vizyon: Amerika ve Küresel Güç Buhranı*, s.140.

⁷⁵¹ "G.P. Glasby and Yu L. Voytekhoysky, 'Rusya'nın Kuzey Kutbu: Mineraller ve Mineral Kaynakları', *Geochemical News*, sayı 140, Temmuz 2009" dan aktaran Brzezinski, (2012), age., s.141.

⁷⁵² "Vladimir Radyuhin, 'Kuzey Kutbunun Rusya için Stratejik Değeri', *The Hindu*, 30 Ekim 2010, www.thehindu.com/opinion/lead/article/857542.ece" den aktaran Brzezinski, age., s.141, 142.

çok daha ucuza mal edilmektedir. Dolayısıyla 2020'den sonra Ortadoğu küresel petrol temini için kritik olacak ve yine önem kazanacaktır. 21. Yüzyılda dünya enerji tüketimindeki artışın üçte ikisi Asya'dan gelecek ve bu nedenle 2020'den sonra Asya ve Doğu Asya'nın talebini karşılamak için Ortadoğu petrolüne olan ihtiyaç devam edecektir. Çin ve Hindistan'ın bundan sonra küresel enerji talebindeki artışı tetikleyeceğini ifade eden Birol'a göre petrol ticareti Atlantik Havzası'ndan Pasifik'e kaymış durumdadır.⁷⁵³ Böyle bir potansiyel 21. ve 22. Yüzyılın, enerjiye daha çok ihtiyaç duyacak olan, muhtemel Doğulu yeni hegemonik gücünün dikkatini çekmekte, iştahını artırmaktadır.

Gelişmekte ve hegemonya adayı olan Çin'in enerji ihtiyacının büyüklüğü ve bu ihtiyacın güvenliğinin sağlanması dış siyasetinin merkezi haline gelmiştir. Bu nedenle, dünya petrol rezervlerinin % 63'ü, doğalgaz rezervlerinin de % 35'inin bulunduğu Ortadoğu Çin için stratejik bir konum arz etmektedir.⁷⁵⁴

Körfez Savaşı sırasında yaptığı konuşmada ABD Başkanı Ortadoğu'daki enerji kaynaklarına ne kadar ihtiyaç duyduklarını ve bunu güvenlik altına almak için ne kadar kararlı olduklarını şu sözlerle vurgulamıştı: “Enerji ihtiyaçlarımız için % 50'ye yakın oranda Ortadoğu'ya bağımlıyız... Körfez'deki hayati çıkarlarımızı uzun süreli korumak için gerekli her tür adımı atmaya kararlıyız... Enerji güvenliği milli güvenliktir... İnkâr etmiyorum ve Batı dünyasının bunda çıkarı bulunduğu gerçeğine sırtımı dönmüyorum.”⁷⁵⁵

21. Yüzyılda enerji açısından ABD gibi Ortadoğu'ya bağımlı olabilecek bir Çin'in hegemonik gücünü kaybetmemek için Ortadoğu hakkında ABD gibi düşünmesi mümkündür. Bu bize, uzun vadedeki müstakbel Çin liderinin de Batı yerine Doğu medeniyetini dikkate alarak benzer sözler sarf ettiğini tasavvur ettirmektedir: “Enerji güvenliği milli güvenliktir... İnkâr etmiyorum ve Doğu dünyasının bunda çıkarı bulunduğu gerçeğine sırtımı dönmüyorum.”

---

⁷⁵³ Meral Tamer, “Fatih Birol: Ortadoğu Artık Ciddi Bir Petrol Tüketicisi”, *Milliyet*, 24 Kasım 2013, ss.10; <http://www.paraanaliz.com/portal/articles/5591/2015-te-abd-dunyanin-en-buyuk-p>, (Erişim: 28.01.2014).

⁷⁵⁴ Sandıklı, “China's Growing Need of Energy and Changing Balances”, *China: A New Superpower?*, Sandıklı (Ed.), s.60.

⁷⁵⁵ Davison, *Conquering Hearts And Minds*, s.39, 41.

ABD, 1979 yılında Acil Mukabele Gücü'nü (Rapid Deployment Joint Task Force) kurmuştu:

Körfez ülkeleri, Arap yarımadası, Pakistan, Afganistan, Mısır, Ürdün, Sudan, Habeşistan, Cibuti, Somali ve Kenya yani Asya, Ortadoğu ve Afrika bu askeri komutanlığın etki alanı içerisindeydi. 1983 yılında bu askeri teşkilatlanmanın adı U.S.CENTCOM (U.S. Central Command) olarak değiştirilmiştir... CENTCOM Komutanı Anthony Zinni, verdiği bir demeçte, 'enerji güçlerine (kaynaklarına) ulaşmak bizim stratejimiz' sözlerini kullanmıştı.⁷⁵⁶

2007 yılında da CENTCOM'un yerini alan ve adı AFRICOM olan ABD Afrika Komutanlığı kuruldu. AFRICOM'un kuruluş amacı ABD Savunma Bakanlığı tarafından şu şekilde izah edilmişti: "Küresel işlerde askeri, stratejik ve ekonomik önem açısından Afrika büyümektedir. Birleşik Devletler, ...kıtasal güvenliği sağlama çabalarına yardımcı olacak ve sınır aşan terörizme karşı daha etkin işbirliğini mümkün kılacak imkânları aramaktadır."⁷⁵⁷ Davis'e göre AFRICOM, Afrika zemininde petrol ve terörün yanı sıra Çin'e karşı odaklanmıştır. AFRICOM, Afrika'nın güvenliğini ABD'nin çıkarları çerçevesinde kurgulamaktadır ve Çin'in Afrika'ya duhulünü engellemeye yönelik görev yapmaktadır.⁷⁵⁸

Doğu'nun yeni hegemon gücü Çin'in de, ABD benzeri kıtalararası askeri bir birlik kurması ve bu birliğin misyonu olarak "enerji kaynaklarına ulaşmak bizim stratejimiz" söyleminde bulunması garipsenmeyecektir. Bu nedenle, büyüyen ve artan bir şekilde sermaye artışına ve dolayısıyla doğal kaynaklara ve enerjiye ihtiyaç duyan Çin'in, Asya kaynaklarından sonra Afrika Kıtasındaki mevcut ya da potansiyel kaynaklara ulaşmak, kullanım hakkını ele geçirmek ya da hâlihazırda elde ettiği pazarları muhafaza etmek için Afrika'da Batı'yla çatışma içerisine girmesi gelecekteki ihtimallerden birisi olabilir.

19. Yüzyılda ABD için Uzak Doğu'da yeni bir faktör ortaya çıkmıştı: ABD İspanya'dan Filipinleri almıştı. Yani bu yeni toprağı ile ABD tam bir Uzak Doğu devleti haline geliyordu. Bu durum ABD'yi "Açık Kapı Politikası"nı ortaya atmaya

---

⁷⁵⁶ "Saida Bédar, 'Büyük Ortadoğu, Yeni Global Sömürgeciliğe Doğru mu?', *Diplomatie*, Mayıs/Haziran 2003, <http://www.foruz.net/akademi/siyasalbilimler/29.doc>; Stephen Blank, *U.S. Military Engagement with Transcaucasia and Central Asia*, (Carlisle Barracks), 2000, s.1"den aktaran Nogayeva, *Orta Asya'da ABD, Rusya ve Çin: Stratejik Denge Arayışları*, s.179.

⁷⁵⁷ Carmel Davis, "AFRICOM's Relationship to Oil, Terrorism and China", Foreign Policy Research Institute: Elsevier Limited, Winter 2009, s.122, http://www.relooney.info/SI_Oil-Politics/China-Energy-Oil-Africa_31.pdf, (Erişim: 06.06.2013).

⁷⁵⁸ Agk., s.123.

sevk etti. İç savaştan sonra Amerikan endüstrisi hızlı bir gelişme göstermiş ve 19. Yüzyılın sonunda bu endüstri dış pazarların peşinde koşmaya ve ABD hükümeti üzerinde baskı yapmaya başlamıştı. Filipinler olayı da bu duruma eklenince, Uzak Doğu ve özellikle Çin, pazar olarak önem kazanıyordu.⁷⁵⁹ ABD'nin Çin'e ilk ayak basmasının (1782) ardından üç yüz yıl sonra bu kez Çin Amerika kıtasına ABD'nin açık kapı politikasına benzer şekilde ayak basmaktadır. Yaptığı ittifak üzerine Çin Küba'ya asker çıkarmıştır. Bu çıkarma da 21. Yüzyılda Çin için “Açık Kapı Politikası”nın bir parçası olabilir.

Eski Hegemonun altından kayan zemine şimdi Çin yerleşmektedir. Küresel bir aktör olarak yeni süper güç Çin, ABD'nin arka bahçesi sayılan Latin Amerika'daki varlığını artırmaya ve kuvvetlendirmeye çalışmaktadır. Çin devlet başkanı Hu Jintao Brezilya, Arjantin ve Şili'yi ziyaret ederek, bu ülkelerle aralarındaki ticari ilişkiyi geliştirme yönünde teşvik edici girişimlerde bulunmuştur. Çin'in ekonomisi için gerekli olan petrol, demir, bakır ve krom gibi doğal kaynakları işletmek için madencilik projeleri başlatmıştır.⁷⁶⁰

Hu Jintao ekonomi alanının yanı sıra askeri ilişkileri de kuvvetlendirmek için bir takım adımlar atmıştır. Fidel Castro'nun davetlisi olarak 2004 Kasımında Hu Jintao Havana'ya bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Ziyaretin pek fark edilmeyen en önemli yanı ise ABD'nin zayıf olduğu noktaya Pekin'in asker yerleştirmesidir. Çin Küba liderine yalnız olmadığı mesajını vermiştir. Aynı yıl içerisinde Venezuela devlet başkanı Pekin'i ziyaret etmiş ve Chienese Oil Company'nin (Çin Petrol Şirketi) Venezuela'da önemli yatırımlar yapmaya ikna etmiştir.⁷⁶¹

1990'lı yıllarda ABD Savunma Bakanlığınca Pasifik ve Doğu Asya'da Amerikan çıkarlarının güvenliğini sağlamaya yönelik bir strateji ortaya konmuştu. Bu strateji özetle şu şekilde çizilmekteydi: “Doğu Asya ve Pasifik'in güvenliğinin Birleşik Devletler için olan önemi, ...ortaya çıkmaktadır... Deniz yollarımızın ve Birleşik Devletlerin bölgedeki çıkarlarının güvenliğini korumak; Pasifik ve Doğu Asya'daki anlaşma taahhütlerimizi yerine getirme gücümüzü korumak; Sovyetler Birliği'nin,

---

⁷⁵⁹ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, s.774.

⁷⁶⁰ Sandıklı, “China's Growing Need of Energy and Changing Balances”, *China: A New Superpower?*, Sandıklı (Ed.), s.58.

⁷⁶¹ Agm., s.58, 59.

Kuzey Kore'nin ve Vietnam'ın başkalarının işine karışmalarını engellemek;...”⁷⁶² 21. Yüzyılın ve yine muhtemel 22. Yüzyılın da görünen hegemon adayı Çin'in de ABD gibi Pasifik ve Amerika kıtasındaki çıkarlarının önemini dikkate alarak benzer bir strateji çizebileceğini kurgularsak, Çin için şu şekilde bir strateji ortaya çıkmaktadır: “Amerika Kıtası ve Pasifik'in güvenliğinin Çin için olan önemi, ...ortaya çıkmaktadır... Deniz yollarımızın ve Çin'in bölgedeki çıkarlarının güvenliğini korumak; Pasifik ve Amerika Kıtasındaki anlaşma taahhütlerimizi yerine getirme gücümüzü korumak; Amerika Birleşik Devletlerinin, Güney Kore'nin ve Japonya'nın başkalarının işine karışmalarını engellemek;...”

Öğütçü'ye göre yeni tür petrol ve kaya gazına sahip ülkelerin 21. Yüzyılda imtiyazlı bir konuma ulaşması ihtimali bulunmaktadır. Bazı hesaplara göre ABD'de en az 200 yıllık gereksinimi sağlamaya yetecek kadar kaya gazı bulunmaktadır. ABD bu potansiyelini korursa doğalgaz üretiminde Rusya'yı, petrolde de Suudi Arabistan'ı geçip dünyanın en büyük enerji üreticisi olma durumu da ihtimal dâhilindedir.⁷⁶³ Uluslararası Enerji Ajansı Başekonomisti Birol'a göre de ABD 2015'te Suudi Arabistan'ı ve Rusya'yı geçerek dünyanın en büyük petrol üreticisi, kaya gazında da en büyük ihracatçısı olacak. ABD'de kaya gazının keşfiyle, doğal gazda kıtalararası fiyat farkı artmış durumda. ABD'de de doğal gaz fiyatları Avrupa'ya göre üç kat, Japonya'ya göre de beş kat daha ucuz ve bu fiyat farkı uzun yıllar böyle devam edecek.⁷⁶⁴

Brzezinski'ye göre “Amerika, eşine az rastlanır biçimde güvenli, doğal kaynak zenginidir... Amerika'nın doğal minerallerden tarıma ve enerjiye kadar doğal kaynaklar bakımından zengin kara kütlesi -özellikle Alaska bölgesi- henüz tam anlamıyla keşfedilmemiştir.”⁷⁶⁵ 19. ve 20. Yüzyılda Doğu'nun kaynaklarının Batı'yı çektiği gibi, Brzezinski'nin bahsettiği Amerikan doğal kaynakları da 21. Yüzyılda hegemonyasını sürdürmek isteyen Doğu'nun Batı'ya yönelmesi için cazip olabilir. Küresel iklim değişikliği söylemleri doğrultusundaki öngörüler gerçekleşir ve Alaska

⁷⁶² Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, s.610.

⁷⁶³ Mehmet Öğütçü, “Yeni Küreselleşme Düzeni”, *Milliyet*, 7 Ocak 2013, s.11.

⁷⁶⁴ Meral Tamer, “Fatih Birol: Ortadoğu Artık Ciddi Bir Petrol Tüketicisi”, a.g.k., 24 Kasım 2013, ss.10; <http://www.paraanaliz.com/portal/articles/5591/2015-te-abd-dunyanin-en-buyuk-p>, (Erişim: 28.01.2014).

⁷⁶⁵ Brzezinski, *Stratejik Vizyon: Amerika ve Küresel Güç Buhranı*, s.78.

ve Kuzey Kutbu üzerindeki buzların erimesiyle büyük kara parçası ortaya çıkarsa, bu durum da yeni hegemon Doğu'nun bu bölgeye yönelmesine zemin hazırlayabilir.

Brzezinski, güvenlik ve ekonomi dinamikleri üzerindeki rekabetin, kayan zeminle birlikte uluslararası siyasette çatışma ihtimalini artırdığı hususuna isabetli olarak vurgu yapmaktadır. Zira güvenlik ve ekonomi uluslararası siyasal şiddetin birer dinamikleridir. Ancak böyle bir noktada yani dinamikler üzerindeki çıkarların kayan zemininde uluslararası siyaseti çatışmaya götüren üçüncü dinamiği, diğer bir ifadeyle ideolojiyi de hesaba katmak gerekli ve kaçınılmazdır. Zira tek başına ideoloji de bir çatışma unsuru olduğu gibi ideolojiden yoksun güvenlik ve yine ideolojiden yoksun ekonomi düşünmek de mümkün değildir. Batı'nın altından kayan zeminle, zemine yerleşen ve bu zemin üzerinde yükselen Doğu ile birlikte Doğu'nun ideolojisi de yükselmektedir. Liberalizmin altından kayan zemine, yükselişte olan Sosyalizm ya da Liberal Sosyalizm yerleşmektedir. Dolayısıyla ideoloji, 21. Yüzyılda Doğu ve Batı ekseninde yaşanabilecek muhtemel zemin kavgasının unsurlarından birisidir. Brzezinski aslında muhtemel bir çatışma zemininde ideolojiyi de dikkate almaktadır. Ekonomi ve güvenlikten ayrı olarak ideolojinin etkileyebileceği zemini -daha önce de aktardığımız gibi- şu şekilde değerlendirmektedir:

Bu yeni yüzyılda ABD'ye açıktan herhangi bir ideolojik alternatif henüz yokken, Amerikan sisteminin genel olarak yersiz, yetersiz, alakasız olarak algılanmaya başlaması halinde, Çin'in devam eden başarısı sistemik bir alternatif haline gelebilir. Böyle bir durumda, Batı bütün olarak tehlikeye düşebilir. Amerika'nın tarihi düşüşü Avrupa'nın da siyasi özgüvenini ve uluslararası etkisini zayıflatarak, onu daha çalkantılı hale gelmesi muhtemel bir dünyada tek başına bırakacaktır.⁷⁶⁶

Daha önce, yeni hegemon güç olarak Doğu'nun, Batı için çökmüş gibi görünen sosyalist ideolojiyi ayağa kaldırmış bir şekilde liberalizmin yerine kullanmak üzere Batı'ya ihraç da edebileceğini ve bu ihracın ise iki şekilde olabileceğinden bahsetmiştik. Bunlardan birincisi; şartlar gereği Batı'nın buna rıza göstermesi, gönülden kabul etmesi, ikincisi ise; dayatma yani şiddet yöntemi. Bunun örneklerini Batı'nın uygulamalarında görmüştük. Batı'nın, güvenlik, ekonomi ve ideolojik kavgasının yaşandığı zemine demokrasi ve serbest piyasa ekonomisini yani

---

⁷⁶⁶ Age., s.47.

güvenlik ve ekonomi bileşenli ideolojiyi ihraç etmek için Körfez’de başvurduğu şiddet stratejisi savaş örneklerinde yaşandığı gibi.

16. Yüzyılda Batılı devletlerin yapmış oldukları din propagandası Çin’de rahatsızlık yaratmış ve bu durum Çin’in kapılarını Batı’ya kapatmasının nedenlerinden birini oluşturmuştu. Bu gün de;

Çin ve Rus siyasetçiler, ABD’nin Orta Asya’da demokrasiyi empoze etme girişimlerini istikrarsızlık kaynağı olarak görmekte-dirler. ABD’nin renkli devrimlere verdiği destek yüzünden bölgedeki çıkarlarının zarar gördüğünü ileri süren Rus ve Çinli liderler, ABD’nin bu tür girişimlerinin bölgedeki hassas statükoyu bozacağı görüşündedir. Yani Çin ve Rusya’nın bu çıkışları, ABD’nin faaliyetlerini kendi çıkarlarına bir tehdit olarak algulamaları sonucunda meydana gelmiştir.⁷⁶⁷

16. Yüzyılda Çin’in, Batının din propagandasının önüne şiddet yoluyla geçebilecek gücü bulunmuyordu. Ancak 21. Yüzyılda Batının ideoloji transferi çalışmalarını durdurabilecek güçte olduğunu söylemek mümkündür. Hatta bu yüzyılda Çin’in Batı’ya ideoloji empoze etme konumunda ve arzusunda olacağı söylenebilir.

20. Yüzyılda dünya devletlerinin 113’ü belirli dönemlerde sosyalist rejime geçiş yapmışlardır. Bu geçişlerin önemli bir bölümünün yaşanan siyasal şiddetle bağlantısı vardır. 47 devlet I. Dünya Savaşı yıllarında ya da hemen sonrasında sosyalist rejime geçiş yapmışlar ancak kısa süre sonra tekrar sistemden çıkmışlardır. Diğer devletlerin 2’si II. Dünya Savaşı sonrasında, 31’i ise Soğuk Savaş sonrasında sosyalist rejimi terk etmişlerdir.⁷⁶⁸ Devletlerin sosyalist rejime geçişlerinin, 20. Yüzyılın başlarından Soğuk Savaşın sonuna kadar, iki hegemon olan ve siyasal şiddet zemininde dünyaya yön veren Doğu’nun bu rejimi benimsemiş olmasıyla bağlantısı son derece açıktır. Keza yine sistemden çıkışlar da Doğu’nun bu zemindeki hegemonyasını kaybetmesiyle bağlantılıdır.

20. Yüzyılda yaşanan bu ideoloji-şiddet ilişkisinin 21. ve 22. Yüzyıllarda yaşanabilme ya da tarihin bu manada tekerrür etmesi son derece muhtemeldir. Önümüzdeki süreçte hegemonyayı yeniden ele geçirme sürecini yaşayan Doğu’nun, bu güce ulaşması durumunda Batı’nın hayranlık veya psikolojik baskıyla ya da daha

⁷⁶⁷ Nogayeva, *Orta Asya’da ABD, Rusya ve Çin: Stratejik Denge Arayışları*, s.234.

⁷⁶⁸ Bkz; http://www.Wikipedia.org/wiki/List_of_socialist_countries, (Erişim: 05.06.2013).

sonraki süreçte Doğu'dan gelebilecek şiddet nedeniyle Doğu'nun rejimini benimsemesi, olağan bir siyasal tarih tekrerründen ibaret olur.

1970 yılında Çin devlet başkanı Mao, hegemonik güce karşı şiddet zemininde verilen ideolojik karşı duruşu ve ideolojik zeminde meydana gelebilecek kaymayı şu şekilde ifade ediyordu:

Birleşik Devletlere karşı yeni bir mücadele dalgası şimdi bütün dünyada kendisini gösteriyor. II. Dünya Savaşı'ndan buyana Birleşik Devletler emperyalizmi ve onun takipçileri sürekli şiddet içeren savaflara ve çeşitli ülkelerdeki halklar da saldırganları yenmek için sürekli devrimci savaflara başvuruyorlar. Yeni bir Dünya Savaşı tehlikesi hala mevcuttur ve bu nedenle bütün ülkelerin halkları hazırlanmalıdır. Fakat bugün itibariyle dünyadaki ana eğilim devrimdir... Faşist yönetimler Birleşik Devletler'deki devrimci kitle hareketinin heyecanlı alevlerini tutuşturmuştur. Çin halkı, Amerikan halkının devrimci mücadelesini kuvvetle desteklemektedir... Güneydoğu Asya halklarının silahlı devrimci mücadeleleri, Filistin ve Arap halklarının ABD ve İsrail saldırganlarına karşı olan mücadeleleri, Asya, Afrika ve Latin Amerika halklarının ulusal özgürlük mücadeleleri, Kuzey Amerika, Avrupa ve Okyanusya'nın devrimci mücadeleleri azimle devam etmektedir. Çin halkı, dünya ülkelerinin halklarını Amerikan emperyalizmi ve uşaklarına karşı kuvvetlice desteklemektedir.⁷⁶⁹

Amerikan Hükümetlerinde görev almış ve ABD'nin dış politikalarının belirlenmesinde etkin olmuş isimlerin de içinde bulunduğu bir grup, Körfez Savaşı'nı takip eden 1997 yılında ABD'nin küresel hegemonyasını elde tutmak üzere müteakip misyonunu belirlemiştir. "Project for the New American Century" (Yeni Amerikan Yüzyılına Yönelik Proje) isimli raporda⁷⁷⁰ yer alan ve ABD için çizilen söz konusu misyonu, rapordaki 'liberal' kavramını 'sosyalist' kavramı ile değiştirerek tasavvur ettiğimizde, dinamikleri de içeren "Project for the New Chinese Century" (Yeni Çin Yüzyılına Yönelik Proje) ortaya çıkmaktadır:

- "Günümüzdeki küresel sorumluluklarımızı sürdürmek ve gelecek için silahlı kuvvetlerimizi modernize etmek için savunma harcamalarımızı artırmalıyız.
- Sosyalist müttefiklerimizle olan ilişkilerimizi güçlendirmeli ve çıkarlarımız ile değerlerimize düşman olan rejimlere meydan okumalıyız.
- Yurtdışında siyasi ve ekonomik yöntemimizi teşvik etmeliyiz.

⁷⁶⁹ "Peking Review, 23 Mayıs 1970"den aktaran http://www.marxists.org/reference/archive/mao/selected-works/volume-9/mswv9_86.htm, (Erişim: 30.05.2013).

⁷⁷⁰ George Soros, *Amerikan Üstünlüğü Hayali* (Çev. Doğan Selçuk Öztürk), İstanbul: Truva Yayınları, 2004, s.21, 24.

- Güvenliğimize, refahımıza ve ilkelerimize uygun bir uluslararası düzenin korunması ve geliştirilmesi için Devletimizin biricik rolüne dair sorumluluğu kabul etmeliyiz.

...Küresel gücümüz başarılarımız üzerinde inşa edildiyse, gelecekte de güvenliğimizi ve büyüklüğümüzü korumak ve devam ettirmek için bunları yapmamız kaçınılmazdır.”

Elliott’a göre Çin herhangi bir eski süper güç gibi olmayacaktır. Çin, bir ulus devlet olarak kendine özgü bir kimlik algısına, büyük bir nüfusa, sınırlarındaki milletler ve kültürlere uzun dönemli etkide bulunma ve yalnızca bölgesine değil tüm dünyaya etki edebilen bir diasporaya sahip bulunma özelliklerini taşımaktadır.⁷⁷¹

Fishman da, “Çin yavaş yavaş tüm dünyadaki evlere, işyerlerine ve giderek artan derecelerde akıllara girecek. Dünyanın en fazla nüfuslu ülkesinin erişemeyeceği maddi, zihinsel ya da kültürel hiçbir şey kalmayacak”⁷⁷² tahmininde bulunmaktadır.

Çin’in hegemonik güce ulaştığı dönem, zemin kaymasının getireceği iki aşamalı dönemin ikinci aşaması olacaktır. Birinci aşama, ABD’nin hegemonyayı kaybetmesinin ardından Batı ve Doğu güçleri arasında bir dengenin oluşması ve bu dengenin getirdiği çatışmasızlık -ki bu içinde bulunduğumuz dönemdir-, ikinci aşama ise hegemonyanın Doğu’nun eline geçmesiyle birlikte yeniden oluşacak dengesizliğin getireceği çatışma dönemidir. Çin’in hegemonyayı eline alması, diğer bir ifadeyle zirveye oturması muhtemel olan 2050’den sonraki dönem, yani hegemonik olarak Çin’in karşısında rakibinin bulunmadığı bir dönem, uluslararası siyaset açısından dengesizlik ve çatışma potansiyelini de bünyesinde taşıyacaktır. Dengesizlikten kaynaklı çatışma ihtimalini de iki saik açısından değerlendirmek gerekir. Birincisi hegemonik güce ulaşan aktörün bu gücünü tescillemek için -ABD’nin II. Dünya Savaşı’na katılımı gibi- başvurabileceği bir şiddet, ikincisi de zeminin altından kayması yani hegemonyayı kaybetmeye başlaması -yine ABD’nin Körfez Savaşı gibi- halinde, bu gücü kaybetmemek için başvurabileceği şiddettir. 21. Yüzyılın ya da 22.

⁷⁷¹ “Michael Elliott, “Into the Unknown”, *Time*, 10 Ağustos 2009, <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,1913640,00.html>”den aktaran Bilgin, *Stratejik Açıdan Çin*, s.252.

⁷⁷² “T. C. Fishman, (2006), *Çin Inc., Dünyanın Yeni Süper Gücünün Yükselişi ve Hem Dünyaya Hem De Amerika’ya Meydan Okuyuşu* (Çev. Güneş Tokcan ve Nalan Başkal Ünver), İstanbul: Klan Yayınları, ss.367”den aktaran Bilgin, (2010), age., s.265.

Yüzyılın sonları itibariyle hegemonyayı kaybetmeye başlaması halinde bu kez de Doğu'dan gelebilecek şiddetle karşılaşmak mümkündür. Ancak hegemonik zirve sonrası gücün güvenliğini sağlamak için aşırı silahlanma harcamaları ya da herhangi bir şiddet başvurusu Çin'i ABD ile aynı akıbeti paylaşmaya da götürebilir.

Kennedy, hegemonik aşırı yayılmanın ve bu yayılmanın da güvenliğini sağlamak için yapılan askeri harcamaların ABD'nin zemini kaybetmesinin nedenlerinden birisi olarak görmektedir. Kennedy, güvenlik harcamalarının zemin üzerindeki kontrolü kaybettirmesi olgusunu şu şekilde izah etmektedir:

...süper güç verimsiz bir alan olan silahlanmaya ulusal zenginliklerinden giderek daha çok pay ayırmayı sürdürürse, kısa bir süre sonra kritik nitelikli soru belki de şu olacaktır: 'Büyümekte olan Japonya, Çin v.b. devletlere kıyasla, kimin ekonomisi en hızlı olarak gerileyecektir?' Silahlanmaya az yatırım yapılması, Birleşik Devletler gibi dünya üzerinde aşırı yayılmaya gitmiş bir Gücün, kendisini her yerde tehlikelere açık hissetmesi sonucunu doğurabilir; ancak silahlanmaya yapılan çok yüklü yatırımlar da ülkeye kısa vadede daha büyük güvenlik sağlarken, Amerikan ekonomisinin ticari rekabet gücünü öylesine aşındırabilir ki, ülke uzun vadede daha az güvenli hale gelir. Tarihteki örneklerine bakıldığında 'bir numara'lı ülkelerin karşı karşıya kaldıkları ortak açmaz şu olmuştur: Nisbi ekonomik güçleri azalırken, konularına yönelen dış tehditler onları kaynaklarını giderek daha çok miktarlarda askeri sektöre ayırmaya zorlamıştır; bu ise, verimli yatırımlara yer bırakmaz ve zamanla, daha yavaş büyüme, daha ağır vergiler, ülke içinde harcama önceliklerine ilişkin görüşlerde daha derin çatlaklar, savunma yükünü taşıma kapasitesinde zayıflama biçiminde ortaya çıkan ters yönlü bir akıma yol açar.⁷⁷³

Büyüyen gücü orantısında daha fazla uluslararası askeri rol üstlenen ABD'nin sömürgeci devletlerin yerine geçmesi, çıkarlarını daha küresel hale getirmesine ve bu durumun da ABD'yi küresel boyutta müdahalelerini derinleştirmesine neden olmuştur. Bu modern imparatorluk hali ABD hegemonyasının kuruluşu için gereklilik arz etmiş, fakat aynı zamanda da hem yönetilemez bir iç ekonomiye neden olmuş hem de hegemonyasını tehdit eden askeri çatışmaların içine sokmuştur.⁷⁷⁴ Vietnam Savaşı'ndan sonra 1970'lerin ortalarında ABD, bir taraftan ekonomi göstergeleri aşağıya doğru eğilim gösterirken diğer taraftan da askeri ve istihbari faaliyetlerinde

⁷⁷³ Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, s.628.

⁷⁷⁴ Arthur Mac Ewan ve William K. Tabb "Instability and Change in the World Economy", *Dept & Disorder*, Arthur Mac Ewan ve William K. Tabb, (Ed.), s.23.

genişlemeye yönelmiştir. 1980 – 1987 arasında da ABD savunma bütçesi yaklaşık % 50 oranında artmıştır.⁷⁷⁵

Hegemonyaya ulaşmakla birlikte aktörler için bu gücü elde tutma stratejileri bir döngü gibi gücün tekrar kaybedilmesine de neden olabilmektedir. Küresel aşırı yayılma, bu yayılmanın güvenliğini sağlamak için aşırı silahlanma harcamaları ve şiddete yönelmeler aktörü hegemonik güç zirvesinden indirebilmektedir. ABD'nin bu yönde yaşadığı akıbeti 21. Yüzyılın hegemon adayı Çin'in de yaşaması muhtemeldir.

3.2.3. Batı'dan Gelen Terör: Dengesizlik Ortamında Asimetrik Savaş

21. ya da 22. Yüzyılın sonları itibariyle zeminin tekrar kaymaya başlaması ve Doğu'nun zayıflayan hegemonyayı elden kaçırmamak için Batı istikametinde, savaş boyutunda bir şiddete başvurması halinde Batı'nın asimetrik savaşı ile karşılaşması mümkündür. 21. Yüzyılın hemen başlarında hegemonyası zayıflayan Batı'ya ilk asimetrik darbe uluslararası Doğulu terör örgütlerinden (11 Eylül, İstanbul, Londra, Madrid bombalamalarında) gelmişti. Bu, hegemonyanın zayıfladığının asimetrik şiddet zeminde gelen ilk işaretiydi. Doğu'dan gelen terör, Batı'nın hegemonyasına ve hegemonik şiddetine karşı yürütülen bir asimetrik savaş olmakla birlikte bu aynı zamanda Batı'nın hegemonyasının zayıfladığının da bir işaretiydi. Diğer bir ifadeyle, zayıflayan hegemonyaya karşı terör örgütlerinin savaşma gücünü bulmalarının da ifadesiydi. Önümüzdeki süreç itibariyle hegemonyayı ele geçiren Doğu'nun, bunu kaybetmeye başlaması halinde ve savaş boyutunda şiddete yönelmesi durumunda Batı'nın asimetrik şiddetiyle karşılaşması yine bir tarih tekerrürü olacaktır. Bu kez de Doğu, Batı'da “terörle savaş” siyaseti yürütecektir. Tıpkı ABD'nin Körfez'de ve Afganistan'daki savaşıma karşı 11 Eylül terörü ile karşılaşmasının ardından Doğu'da El-Kaide'ye karşı yürüttüğü savaş gibi. Batı'nın asimetrik savaşı ise, Doğu'dan gelebilecek hegemonik şiddete karşı yürütülen bir mücadele olmasının yanı sıra Doğu'nun hegemonik gücünün zayıfladığının bir işareti anlamını da taşıyacaktır. Güç dengesi kavramı dikkate alındığında asimetrik savaşların yaşandığı ortam da

---

⁷⁷⁵ Age., s.49.

dengesizlik ortamıdır. Vur-kaç taktiği uygulayabilecek aktörlerin hegemonik güçle çatıştığı, yine güç dengesinin olmadığı ortamdır.

Jeo-zemin’de tektonik plakalar basınç oluşturup kırılırken basınca neden olan etken, plakanın yani zeminin kayması ve karşıt zemini zorlamasıdır. Bu zorlamada her iki taraf da güç kullanmakta ve açığa çıkan şiddetin derecesi ve yıkım tarzı da buna bağlı olmaktadır. Diğer taraftan kaymaya ve şiddete neden olan karşıt basınçların eşit olmadığı, kırılma anında birinin diğerinden yüksek ya da alçak seviyede olduğu, diğer bir ifadeyle asimetrik bir durum arz ettiği açıktır. Zira kırılma ve şiddet eşitliğinin olmadığı ya da bozulduğu bir anda meydana gelmektedir.⁷⁷⁶ Uluslararası siyaset zemininde yaşanan kaymada açığa çıkan şiddet de buna benzer şekilde seviyeleri farklı, asimetrik güçlerin karşılaşması ve çarpışmasına sahne olmaktadır. 21. veya 22. Yüzyılda yüksek basıncın kaynağı olabilecek Doğu’nun karşılaşılabileceği asimetrik gücün kaynağının da Batı olması mümkündür.

Şiddeti psikanalitik açıdan inceleyen Freud şiddetin kaynağını iç dürtülere bağlamıştı. Freud’a göre bu dürtülerden birisi kendini koruma dürtüsüdür. İnsanın merkezi iç ihtirasları, kendini koruma dürtüsü tarafından yönlendirilmektedir. Ona göre insanın merkezi iç ihtirasları yani iç dürtüleri ikiye ayrılmaktaydı: “ölüm iç dürtüsü” (tahrip etme ihtirası) ve “yaşama iç dürtüsü”. Freud, her iki iç dürtüyü de dengeleme anlamında birbirlerinin karşıtı olarak görmektedir; yaşama iç dürtüsü varsa bunun karşılığında asimetrik olarak ölüm iç dürtüsü de vardır. Bu asimetri bağlamında önümüzdeki zaman diliminde yaşanabilecek yeni bir zemin kaymasında Doğu’dan ölüm iç dürtüsüyle gelebilecek savaş boyutundaki şiddetin karşısına Batı’dan yaşama ve yine ölüm iç dürtüsü ile terör boyutunda bir şiddet çıkabilir. Bu durumda, 21. Yüzyılın sonlarına doğru ya da 22. Yüzyılda Doğu’nun Batı’ya yönelik olası savaşına karşı Batı terörünün meydan okuma sahnesinin sembolü de Pekin olabilir mi?

Hegemonik düşünüş süreçlerinde terörün ortaya çıkışı olgusu bir gerçektir ve hegemonik zemin kaymalarında yaşanan terörün iki kaynağı vardır. Birincisi, hegemonyanın kaybedilmesi nedeniyle aktörün kendi içinden çıkan ve iktidarına

---

⁷⁷⁶ <http://www.deprem.gov.tr/sarbis/Deprem/DepremNedir.aspx#KONU2>; <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/Personel/comoglu/depremnedir/#KONU2>; <http://earthquake.usgs.gov>, (Erişim: 03.03.2014).

yönelen terör, ikincisi de hegemonik aktörün şiddete başvurduğu alandan çıkan ve hegemonyaya karşı yönelen terördür.

3.2.3.1. Batılı Terör Örgütleri Batı İktidarına Karşı

Hegemonik bir düşüşün ardından (kendi iktidarına karşı) tarihte ilk yaşanan terör vakası Otuz Yıl Savaşları'dır (1618-1648). Bu Savaşlar İspanyol/Habsburg hegemonyasının düşüşünün akabinde yaşanmıştır. Otuz Yıl Savaşları terörün uygulandığı ya da savaş stratejisiyle harmanlandığı bir örnektir. Terör ve savaşın, bir bütün olarak dünya ekonomisinin yenileyici üretim dinamiklerinden kaynaklanan hegemonik gücün devir dönemlerinde ortaya çıkan çatışmanın birer parçası olması mümkündür. Tarihte geriye gittiğimizde, hegemonik düşüş nedeniyle yaşanan ikinci terör dalgası da 1870'lerden 1914'e kadar Avrupa'yı kasıp kavurmuştur. Bu dalganın nedeni de İngilizlerin altından kayan hegemonyadır. Üçüncü dalga da 20. Yüzyılın sonu itibariyle düşen Amerikan hegemonyasının ardından 21. Yüzyılın başı itibariyle yaşanmıştır.⁷⁷⁷ Ancak son dalga terörün iki kaynağı vardır. Birinci kaynak Doğu zeminidir. Bu terör dalgası, Batı'nın hegemonik şiddetine karşı tepkisel olarak Doğu'dan gelen dalgadır. Tepkisel bu dalga maalesef yoğunlukla, gerek terör eylemini gerçekleştirenlerin kendilerini tanıttıkları kimlikleri ve gerekse de Batı'nın yüzeysel yaklaşımından kaynaklı algılaması nedeniyle 'Doğu' kavramı özelinde haksız bir şekilde İslam'la özdeşleştirilmiştir. Son dalga terörün ikinci kaynağı ise Batı zemini olacaktır. Batı zemininden kaynaklı bu terör ve teröre meyilli anarşik dalga ise hegemonyayı kaybeden Batı iktidarlarına karşı tepkisel olarak kendi içinden gelecek olan dalgadır. Halliday bu hususa dikkatleri şu sözleriyle çekmektedir: "Batı Avrupa'nın kaygılanması gerekiyorsa, bilinmelidir ki asıl terör sorunu Müslüman dünyasından kaynaklanmamaktadır: sorun, her birinin gündeminde milliyetçilik bulunan İrlandalı, Basklı veya Korsikalı teröristlerden çıkacaktır."⁷⁷⁸ Halliday'in yaptığı örneklemeler daha geniş örgütsel yelpazede bütün Batı için dikkate alınmalı ve

---

⁷⁷⁷ Bergesen ve Lizardo, "Terrorism and Hegemonic Decline", *Hegemonic Decline: Present and Past*, Friedman and Chase-Dunn, (Ed.), s.228-230.

⁷⁷⁸ Halliday, *Two Hours that Shook the World*, s.207.

olası milliyetçi hareketlenmeler ekonomi ve güvenlik zemininden bağımsız düşünülmemelidir.

Ekonomik bozulma nedeniyle örneğin İtalya’da vergi kurumunu hedef alan saldırılarla adını duyuran anarşist *Federazione Anarchica Informale* (FAI) adlı örgüt Londra’daki Olimpiyatlar sırasında İngiltere’ye “düşük yoğunluklu savaş” açacakları tehdidinde bulunmuştu. FAI, gerilla saldırılarını sürdüreceklerini ve Olimpiyatlarda kamu düzenini bozacak eylemlerde bulunacaklarını da ilan etmişti. Nedeni ise ülkede pek çok kişinin yoksullukla mücadele ederken Olimpiyat oyunlarının oynanmasının çirkinliği idi.⁷⁷⁹

“Wall Street’i İşgal Et” eylemleri de Batılı terör için zemin oluşturabilecek hareketlerdi. 15 Ekim 2011’de New York’ta Times Meydanı’nı dolduran 6 bin eylemci ekonomik eşitsizliğe karşı protesto gösterileri düzenledi. Finans merkezi olan Wall Street’teki işgal hareketinin temeli 2008 dünya ekonomik krizine dayanıyordu. Londra’dan Tokyo’ya dünyanın pek çok kentine yayılan eylemlerde pek çok da tutuklama yaşandı.⁷⁸⁰

21. Yüzyılın başlarında Avrupa’da yaşanan ekonomik kriz Avrupa Birliğini muhtemel bir bölünmenin ve de şiddetin eşiğine yaklaştırmıştı. Fransa Dışişleri Bakanı Jupe’ye göre Avrupa varoluşsal bir krizden geçiyordu ve Avro Bölgesi’nde bölünmenin Avrupa Birliği’ni de bölebileceğini düşünüyordu. AB kurulduğundan buyana oluşturdukları her şey tehlikeye düşebilirdi. Sonunda şiddet te gelebilirdi. Jupe, “Bu hipotezle her şey mümkün, en kötüsü bile... Yıllarca kıtadaki çatışma tehlikesini bertaraf ettik diye kendimizi avuttuk, ancak çok emin olmamalıyız. Avrupa’da popülizm, aşırıçılık ve şiddetli ulusalcılığa dönüş tehlikesi, Avrupa projesini korumayı her zamankinden daha gerekli hale getirdi”⁷⁸¹ diyordu.

Avro Krizinin etkisinin en fazla görüldüğü ülkeler olan İspanya ve Yunanistan’da halk 2012’nin Eylülünde yeniden sokaklara çıktı. İspanya’da halk, başkent Madrid’de parlamento binasını kuşatmaya çalıştı. Olaylarda 60’tan fazla insan yaralandı. Yunanistan’da ise kamu harcamalarında yapılacak 11,5 milyar avroluk

⁷⁷⁹ *Taraf*, ‘Dünyanın Gündemi’, 29 Mayıs 2012, s.2.

⁷⁸⁰ *Milliyet*, ‘Ekonomi’, 16 Ekim 2011, s.10; *Taraf*, ‘Ekonomi’, 17 Ekim 2011, s.9.

⁷⁸¹ *Taraf*, ‘Ekonomi’, 1 Aralık 2011, s.6.

kesintileri ve kemer sıkma kararlarını protesto eden çalışanlar greve gitti. Atina'nın sokaklarından hareketle halk parlamentonun bulunduğu Sintagma Meydanı'na yürüdü. Çalışma Bakanlığı'nın önünde ilginç bir protestoya imza atıldı: üzerinde "medeniyet" yazan bir tabut bırakıldı. Olaylarda 100 kişi gözaltına alındı.⁷⁸²

Zemin kaymasının sarsıntıları devam ediyordu. Ekonomik kriz kapsamında Avrupa'da kemer sıkma politikalarına karşı eylemler 2013'ün Haziran'ında tekrar canlılık kazandı. İspanya, Portekiz ve Almanya başta olmak üzere birçok ülkede on binlerce insan sokağa döküldü. İspanya'da insanlar Parlamento'ya yürüdü. "Daha fazla kesinti istemiyoruz" şeklinde slogan atanlar, Almanya'nın Frankfurt kentinde Avrupa Merkez Bankası önünde protesto yaptı.⁷⁸³

Batı'daki bütün bu teröre meyilli anarşik iç hareketlenmeler, hegemonik zeminin kaybedilmesi nedeniyle tepkisel olarak Batılı iktidarlara karşı ortaya çıkan dalgalanmalardır.

3.2.3.2. Batılı Terör Örgütleri Doğu Hegemonyasına Karşı

Hegemonik düşüşlerin ardından yaşanan dış asimetrik şiddetin tetiklenmesine neden olan birinci faktör, hegemonik zemini altından kayan aktörün bu zemini kaybetmemek için başvurduğu şiddettir. Bu şiddete yani savaşa karşı terör de kayan zeminde başvurulan şiddete karşı asimetrik şiddetle verilen bir cevaptır.

Gunaratna 11 Eylül sonrası Batılı hedeflere yönelik cereyan edebilecek terör hareketlerine ilişkin bundan yıllar öncesinde şu tahminde bulunuyordu:

*11 Eylül sonrasında Güneydoğu Asya'daki güvenlik ortamı yeni mücadelelere gebe. Batı'da ve küresel düzeyde Güney Asya ve Ortadoğu'daki Batı'ya ait hedeflerle ilgili güvenlik tedbirlerinin artırılmasıyla birlikte bu hedefler artan terörist saldırılarına da maruz kalacaktır. Güneydoğu Asya hükümetleri hem kendi iç güvenlikleri ve hem de kendi topraklarındaki Batılı hedeflerin güvenliklerine karşı yapılacak saldırıları önleme yükünü omuzlamış vaziyettedir.*⁷⁸⁴

⁷⁸² Agk., 'Ekonomi', 27 Eylül 2012, s.6.

⁷⁸³ Milliyet, 'Dış Haberler', 3 Haziran 2013, s.20.

⁷⁸⁴ Rohan Gunaratna, "Terrorism in Southeast Asia-Threat and Response", *The History of Terrorism*, Chaliand ve Blin, (Ed.), s. 432.

Gunaratna'nın bu analizinin geçerliliği 11 Eylül'ün hemen sonrası için oldukça yüksekti. Ancak geçen zamanla, daha doğrusu dinamiklerin zemininin kayması ile birlikte kuralsız şiddet zemininde de kayma başlamıştır. Doğu'nun artık Batılı devlet hedeflerine karşı Doğulu terör örgütlerinin eylemlerinin zemini olmaktan çıkması, bunun karşılığında asimetrik olarak belki de Batılı terör örgütlerinin Doğu'da ve Batı'da hegemonyanın yeni sahiplerine karşı eylemlerinin yaşanacağı yer olması ihtimali yükselmektedir.

Terör hareketleri özellikle son yüzyıl itibariyle Doğu'yla özdeşleşmiş bir olgu haline gelmiştir. Terörün kaynağı Doğu olarak görülmüştür. Batı medeniyeti bundan arî olarak tahayyül edilmiştir. Refah düzeyi yüksek Batı için böyle bir algının oluşması yadrganmayabilir. Zira ekonomi, ideoloji ve güvenlik dinamikleri üzerinde yaşanan refahın, toplumları siyasal şiddetten uzaklaştırması, dürtülerin tatmini ile doğru orantılıdır. Ancak bugün hegemonik gücünü kaybetmeye başlayan Batı'nın, sarsıntı geçirdiği dönemlerinde kendi toplumunun içinde ya da bu gücünün zirvesine ulaşmadan önceki tarihinde yaşadığı terör hareketleri de birer gerçek vakadır. Diğer bir ifadeyle Batı toprakları da terör üretebilme potansiyeline sahiptir.

19. Yüzyılda Amerikan Sivil Savaşı öncesinde Kansas'ta kölelik taraftarları ile karşıtları arasında sık sık çatışmalar yaşanmıştı. 1850'lerin sonları itibariyle bu çatışmalarda 200'den fazla insan hayatını kaybetmiş, bu olaylar Kansas'ın "Kanayan Kansas" olarak anılmasına neden olmuştu. Sivil Savaş'ın ardından bazı muhripler Ku Klux Klan (KKK) çetesi içinde organize olarak Amerika'nın güney eyaletlerinde özgürlüğünü henüz yeni kazanmış siyahîler ve onların Cumhuriyetçi mütteliklerini terörize etmişlerdi. KKK daha sonra da siyahîleri linç etmeye, liberalleri öldürmeye, özellikle sivil haklar hareketinin başlarında ve 20. Yüzyılda da devam etmişlerdi. 1990'lı yıllar boyunca sağ-kanat grupların şiddet hareketleri ve nefret suçlarında dramatik bir artış yaşanmıştır. The Order ve Christian Patriot örgütleri gibi Protestan Beyaz milis gruplar şiddetli anti-Semitik, anti-İslam, hükümet karşıtı ve yabancı düşmanlığı hareketlerine önyak olmuşlardır. 1995'te, beyaz ırkın üstünlüğü ideolojisinin taraftarı Timothy Mc Veigh isimli bir şahıs Oklahoma Kenti Federal Hükümet binasını bombalamış ve masum sivilleri öldürmüştür. Bu tür milis hareketlerinin kamu nezdinde taraf bulmadığı sonraki on yıl içerisinde ise muhtemel *Tanrının Ordusu* isimli örgütten esinlenen sağ-kanattan militanlar kürtaj kliniklerine

saldırmışlar ve bazı klinik çalışanlarını da öldürmüşlerdir. Bu Amerikan gruplarının pek çok üyesi kendilerinin, şeytana, özellikle iç düşman olarak gördükleri federal hükümet ve diğer devlet yetkililerine karşı mücadele eden “erdemli”, hatta “Tanrı tarafından görevlendirilmiş” kişiler olduklarına inanmaktaydılar⁷⁸⁵.

20. Yüzyılda aktör olarak Batılı devletlerin de ideoloji dinamiği üzerinden meşruiyet dışı siyasal şiddet stratejisine yani teröre veya diğer ifadeyle asimetrik savaş stratejisine yönelmesi yaşanmış ve ortaya çıkarılmış bir olgudur. Bu örnek Batı ile Doğu arasında ve Batı’nın, Doğu’nun ideolojisine karşı siyasal şiddet zemininde verdiği mücadeleyi içermektedir. Ganser’in yaptığı bir araştırma, Soğuk Savaş döneminde Batı Avrupa’da gizli orduların (ya da örgütlenmelerin) var olduğunu ortaya koymuştur. NATO koordinesindeki bu ordular, ABD ve İngiliz istihbarat birimleriyle dirsek teması içerisinde Avrupalı gizli askeri birimler tarafından yönetilmiştir. Bu örgütlenme içindeki askerler, gizli depolarda tutulan silahlarıyla beraber, Batı Avrupa’nın Sovyetler tarafından muhtemel bir işgali ve komünist partilerin iktidara gelmesine karşı eğitiliyorlardı. Uluslararası bir ağa sahip bu örgütlenmenin bir birimi ilk kez 1990 yılında yani Soğuk Savaş’ın bitişiyle İtalya’da ortaya çıkarılıncaya kadar örgüt gizliliğini korudu. Birimin kod adı, Latince’de iki tarafı keskin kılıç anlamına gelen “Gladio” idi. Avrupa Parlamentosu’nda yapılan tartışmalara göre bu örgütlenme şimdiye kadar kanun dışı hareket etmişti ve aynı şekilde hareket etmeye de devam ediyordu.⁷⁸⁶

II. Dünya Savaşı’ndan sonra gizli orduların kurulması fikri komünist işgali ve komünist partilerin iktidara gelmesine yönelik korkulara dayanıyordu. Aslında örgütsel ağın temeli 1940’a, düşman işgali altındaki topraklarda düşman otoritesini devirme amaçlı direniş hareketlerine dayanıyordu. Bu tür geleneksel olmayan savaş taktiklerine yönelik hazırlıklar II. Dünya Savaşı’ndan sonra da devam etti ve bu hareket aynı zamanda NATO’nun oluşumuna da öncülük etti. Örneğin 1948’de kurulan *Batı Birliği Gizli Komitesi* isimli örgüt, komünizmle gizli savaş faaliyetlerini koordine etmek üzere Avrupalı gizli askeri birimlerin üst düzey yöneticilerini bir araya getirmiş ve daha sonra 1949’da NATO’nun kurulmasıyla bu Teşkilatın bünyesine

⁷⁸⁵ Barash ve Weibel, *Peace and Conflict Studies*, s.49.

⁷⁸⁶ Daniel Ganser, “Terrorism in Western Europe: An Approach to NATO’s Secret Stay-Behind Armies”, *The Whitehead Journal of Diplomacy and International Relations*, Winter/Spring 2005, s.69, 70, http://blogs.shu.edu/diplomacy/files/archives/08_ganser27.pdf, (Erişim: 06.06.2013).

katılmıştı. Aynı örgüt 1951’de *Gizli Planlama Komitesi* adıyla faaliyete devam etti. Bu örgütün yanı sıra 1957’de kurulan ikinci bir gizli askeri komuta merkezi de *Müttefik Gizli Komitesi* idi. Bu örgütlenmelere daha sonra eski Nazi ve sağ kanattan bazı teröristler de eleman olarak dâhil olmuştu.⁷⁸⁷

1972’de İtalya’nın Peteano kasabasında üç jandarma mensubu bombalı bir araba ile öldürülmüştü. Olayı gerçekleştiren kişi *Avanguardia Nazionale* (Ulusal Öncü Kuvvet) ve *Nuovo Ordine* (Yeni Düzen) örgütlerinin üyesi yani sağ kanattan bir terörist olan Vincenzo Vinciguerra idi. Vinciguerra 1984’te görülen davasında şu itirafta bulunmuştu: “İtalya’da, İtalyan topraklarına girebilecek Rus ordusuna karşı direnişi organize etmek üzere askeri ve sivillerden mürekkep ve askeri kuvvetlere paralel bir gizli kuvvet mevcuttur.”⁷⁸⁸ Vinciguerra, “silahlara, patlayıcılara ve iletişim ağına sahip süper gizli bir örgüt”⁷⁸⁹ olarak tanımladığı ve terörle irtibatlı Gladio’nun varlığını böylece deşifre ediyordu. Bu “...süper örgüt, NATO adına ülkenin siyasi dengesinin sola kaymasını önleme görevini üstlenmişti...”⁷⁹⁰

Ganser yaptığı bir söyleşide, gizli örgütlerin kitlelerin ideolojik biçimlendirilişindeki rolünü şu şekilde anlatmaktadır:

*Bu gizli ağlar, Avrupa’da aşırı sağın gelişimini teşvik eden bir taban oluşturmuş olabilir mi? Evet, İtalya ve Almanya’da aşırı sağ grupların, komünizm karşıtlığını körüklemek için bu ağların içinde yer aldığını biliyoruz. Dolayısıyla evet, bu gizli ordular, aşırı sağı güçlendirdi. Aşırı sağı sola karşı kullanmak, Washington ve Londra’daki hükümetler tarafından, NATO ülkelerini içeriden kontrol altında tutmak için oynanan bir oyundu.*⁷⁹¹

Batı’nın kendi içinden çıkan bu örgütsel hareketler, Doğu’nun olası hegemonik şiddetine karşı Batı’nın asimetrik savaş başlatma potansiyelinin varlığına dair tartışmasız açık delillerdir. Aksini savunmak küresel insanlık tarihini reddetmek anlamına gelir ki bunu kabul etmek zaten mümkün değildir. Bu durumda dinamiklerin zemininde yaşanacak kayma -ki durum böyle görünmektedir- başka bir deyişle hegemonya zemininin ya da hegemonik gücün Doğu’nun yönetimine geçmesi halinde hegemon güce karşı Batı kaynaklı yine *Gladio* tipi terör örgütlerinin eylemlerinin

⁷⁸⁷ Daniel Ganser, agk., s.70.

⁷⁸⁸ Agk., s.71, 72.

⁷⁸⁹ Agk., s.72.

⁷⁹⁰ Agk., s.72; Daniel Ganser ile söyleşi, Sezin Öney, “Avrupa’nın Gladio Ağları Çözülemedi”, *Taraf*, 2 Ağustos 2010, s.2.

⁷⁹¹ Agm., *Taraf*, 2 Ağustos 2010, s.2.

gerek Doğu'nun içinde ve gerekse Batı'da Doğu'lu hedeflere karşı yönelmesi son derece muhtemeldir.

20. Yüzyılda Batı ile Doğu arasında ve Batı'nın, Doğu'nun ideolojisine karşı siyasal şiddet zemininde verdiği mücadelenin 21. ve 22. Yüzyıllarda hegemonik güç zemininin kaydığı Doğu'ya karşı tekrar vermesi ihtimali olağan bir olgudan ibarettir. Bu mücadelenin ise, yukarıda anlatılan ve 20. Yüzyılda denenmiş bir strateji olarak, asimetrik savaş yani siyasal şiddetin terör stratejisiyle verilmesi ihtimali yüksek bir olağanlık taşımaktadır. Bu, başka bir ifadeyle Doğu için, Batı'dan gelen terör durumunu ifade eder.

Günümüzde bunun örnekleri görülmeye de başlanmıştır. Zemin kayması nedeniyle Doğu'ya yönelik, ideolojik tabanlı şiddet içerikli eylemler Batı ile Doğu arasındaki psikolojik sınırdaki kendisini göstermiştir. I. Dünya Savaşı'nın ardından Rusya'dan bağımsızlığını kazanan Polonya'nın 'Bağımsızlık Günü' kutlamalarında aşırı sağcı *Polonya Gençliği* ve *Radikal Sağ Kamp* adlı örgütlerin üyelerinden oluşan göstericiler 2013'ün Kasım'ında Rusya Büyükelçiliği'ne saldırmış ve "Komünistlere Hayır" ve "Baskıcı Kızıl Ordu" pankartları açarak büyükelçilik güvenlik kulübesini ateşe vermişlerdir.⁷⁹²

Zemin kaymasının tamamlanması (2050) sonrasında ve 2100'e doğru yaşanabilecek asimetrik savaşta da; savaş ve terör stratejilerinin dinamikler üzerinden karşılıklı olarak dinamikleri, dinamiklerin sembollerini hedef alması söz konusudur zira siyasal şiddeti tetikleyen dinamiklerdir. Bu durumda Doğu'dan gelebilecek savaş Batı'nın ekonomi, güvenlik ve ideolojik değerlerini, buna karşılık Batı'dan gelebilecek terör eylemleri de Doğu'nun yine ekonomi, güvenlik ve ideolojik değerlerini hedef alacaktır. Doğu'da teröre maruz kalacak olan aktör 21. Yüzyılda Doğu'dan yükselen yeni hegemonik güç olacaktır. Batı ve Doğu 21. veya 22. Yüzyılın ikinci yarısında hegemonik kaymanın tekrar yaşanması ve güç dengesinin yeniden kurulması halinde 20. Yüzyılın ikinci yarısında yaşanan soğuk savaş dönemine tekrar girebilir. Ve ikinci soğuk savaş dönemi sonrası hegemonik gücü kaybetmemek adına Doğu'dan gelebilecek savaşa karşı Batı'nın asimetrik savaşı yani terörü tetiklenebilir. Asimetrik savaşın yürütüleceği bu ortam da dengesizlikten kaynaklı bir çatışma ortamı olacaktır.

---

⁷⁹² *Taraf*, 'Dünyanın Gündemi', 13 Kasım 2013, s.3.

Çin, hegemonik döneminde ve hegemonik güçten düşerken Batı'ya karşı siyasal şiddete başvurması halinde Pekin'de ve küresel olarak *dörtlü kuşatma* alanında asimetrik şiddete yani teröre hedef olabilir. Dinamiklerin yönetim zemininin kayması ile birlikte siyasal şiddetin zemininde de yani coğrafyasında da kaymalar yaşanacaktır. Savaş boyutundaki şiddetin zemini bu kez Doğu'nun yönelebileceği Batılı hedeflerin küresel olarak yoğunlaştığı zemin iken, buna mukabil terör boyutundaki asimetrik savaşın ya da şiddetin icra edilebileceği zemin de hegemonik güce karşı Batı ve Doğu olacaktır. Ayrıca, asimetrik şiddetin kayan zemini ile birlikte şiddeti besleyen ideolojilerin renginde ve zemininde de değişiklikler olacaktır. 20. Yüzyılda Batı'ya yönelen terörün Doğulu ideolojilerinin yerini 21. Yüzyılda Doğu'ya yönelen terörün Batılı ideolojileri alacaktır. Diğer bir ifadeyle, Doğulu sosyalist ve din motifli ideolojilerin rolünü, Batılı liberal/kapitalist, milliyetçi ve din motifli ideolojiler üstlenecektir.

ABD Dışişleri Bakanlığınca 1999 yılında yani 11 Eylül saldırısından kısa süre önce yayımlanan ve El Kaide'nin de içinde bulunduğu küresel terör örgütleri listesinde⁷⁹³ 39 örgüt ismi yer almaktadır. Örgütlerin ideolojilerini dikkate aldığımızda listede yayımlanan 39 örgütün 20'si sol, 19'unun ise din motifli ideolojiye sahip olduğu görülmektedir. Din motifli örgütlerden 3'ü Avrupa'da (İrlanda), biri Asya'da ayrılıkçı/bağımsızlıkçı olmasının dışında sol ideolojiye sahip örgütlerle birlikte kalan din motiflilerin tamamı, kendi ülkelerinde veya dışarıda, hegemonik güce veya genel manada Batı rejimlerine ya da ideolojisine karşı mücadele etmek üzere kurulmuş örgütlerdir. Listenin hegemonik güç tarafından hazırlanmış olması da ayrı bir ironi teşkil etmektedir. Diğer bir ifadeyle, listedeki örgüt toplamının % 51'i sol, bağımsızlıkçıların dışında kalanlar itibariyle toplamın % 38'i din motifli ideolojiye sahip olup, küresel olarak sol ve din motifli örgütler birlikte % 89'luk bir dilim itibariyle hegemonik güce ya da Batı'ya karşı eylem düşüncesinde olan örgütlerdir. Bu örgütlerin % 23'ü Batı, % 66'sı ise Doğu yarımkürede konuşlanmış ya da hayat bulmuştur. Örgütlerin üçte ikisinin, Batı'nın üzerinde hegemonya kurmak istediği Doğu'da konuşlanmış olması asimetrik savaşın hegemonik güce karşı buralarda yoğun olarak yürütüldüğünün bir işareti olmalıdır.

---

⁷⁹³ USA Government of State, <http://www.state.gov/www/global/terrorism/1999report/appb.html>, (Erişim: 05.06.2013).

11 Eylül saldırısı yaşandıktan sonra Batılı devletler olarak Avrupa Birliği Konseyi'nce 2006 yılında yayımlanan uluslararası terör örgütleri listesinde örgüt sayısı 48'e yükselmiştir.⁷⁹⁴ Keza yine ABD Dışişleri Bakanlığınca 2011 yılında yayımlanan listedeki örgüt sayısı ise 49'dur.⁷⁹⁵ 11 Eylülün üzerinden geçen on yılda örgüt sayısı da % 25 kadar artmıştır. Ancak bu kez örgütlerin ideolojik dağılımında ve eylem zemininde kayma da vardır. 49 örgütün 12'si sol (hem sol hem din motifli iki örgüt sol kategoriye dâhil edilirse 14 ancak 11 Eylül sonrası yaşanan asimetric savaşın genel ideolojik atmosferi dikkate alındığında bu iki örgütü de din motifli örgütler kategorisinde değerlendirmek daha uygun olacaktır), yine 3 bağımsızlıkçı örgüt dışında kalan din motifli ideolojiye sahip örgüt sayısı yaklaşık 30 olarak görünmektedir. Bu çerçevede sol örgütler listenin yaklaşık % 25'ini, din motifli örgütler ise % 69'unu oluşturmaktadır. 11 Eylül öncesindeki örgüt tablosuyla karşılaştırıldığında sol örgütlerin sayısında yaklaşık yarı oranında düşüş, din motifli örgütlerin sayısında ise iki katına yakın bir artış görülmektedir. Küresel olarak Batı karşıtı sol ve din motifli örgütler birlikte % 94'lük bir dilimi oluştururken bu dilimin % 14'ü Batı, % 80'i ise Doğu yarımkürede konuşlanmıştır.

Bu değişim 11 Eylül'den sonra örgütlerin yerleştiği ideolojik zeminin soldan din motifliye, eylem zeminin de yoğunluk itibariyle Batı'dan Doğu'ya kaydığı anlamına gelmektedir. İdeolojik zeminin soldan din motifliye kaymasını iki nedenle açıklamak mümkündür: Birincisi, hegemonik zeminin Batı'nın altından kayması ya da Batı hegemonyasının düşüşü, buna karşılık hegemonik zemine Doğu'nun yerleşmekte oluşu veya Doğu hegemonyasının yükselişiyle birlikte Doğu'nun ideolojisi olan sosyalizmin de zemin kazanmaya başlaması nedeniyle Batı ideolojisiyle siyasal şiddet üzerinden mücadele etme ihtiyacının daha azalması, ikincisi ise, "teröre karşı savaş" stratejisinin "haçlı seferleri" ideolojisiyle ilan edilmesinin bu savaşa karşı terörle cevap verecek örgütlerin de ideolojilerini din motifleriyle donatma ihtiyacını daha fazla duyması ya da bu tür örgütlerin ortaya çıkması, hayat bulmasının tetiklenmesidir. Diğer bir ifadeyle, ideoloji üzerinden başvuru olan siyasal şiddetin karşıt ideolojiye sahip siyasal şiddeti tetiklemesidir. Eylem zeminin Batı'dan Doğu'ya kayması ya da

---

⁷⁹⁴ The Council of The European Union, "Council Common Position 2006/380/CFSP, *Official Journal of the European Union*, 29 May 2006.

⁷⁹⁵ USA Government of State, <http://www.state.gov/j/ct/rls/crt/2011/195553.htm>, (Erişim: 06.06.2013).

Doğu zemininde yoğunlaşmasının nedeni de, Batı'nın teröre karşı cephe savaşını Doğu'da yürütmesidir. Dolayısıyla terör örgütlerinin yürüttüğü asimetrik savaş da Doğu cephesinde yoğunlaşmıştır. Doğu'da bu manada⁷⁹⁶ en yoğun cephele ise Afganistan ve Irak olmuştur. Ancak teröre karşı açılan savaş nedeniyle 11 Eylül sonrası Doğu cephesinde asimetrik savaşın yoğunlaşmasıyla birlikte hegemonik güç zeminindeki kayma sürecinde öncelikle yaşanan dengelenme ve gücün Doğu'ya geçmesiyle birlikte bu zeminde (örneğin Asya-Pasifik bölgesinde) ortaya çıkmış olan terör örgütlerinin eylemleri de yaklaşık 2008 sonrasında düşüş eğilimine geçmiştir.⁷⁹⁷

1999 yılında dünya genelinde uluslararası nitelikli toplam 392 terör eylemi gerçekleştirilmiştir. Dünyanın çeşitli bölgelerinde olmak üzere bu eylemlerin % 43'ü doğrudan ve sadece ABD'li hedeflere yönelik gerçekleştirilmiştir.⁷⁹⁸ Bu oran, toplam terör olaylarının neredeyse yarısıdır. Eylemlerin kalan kısmının önemli bir kısmını da diğer Batılı hedeflere dağıttığımızda asimetrik mücadelenin genel manada Batı'ya ve özelde ise hegemonik güce karşı yapıldığı rahatlıkla söylenebilir. Hegemonik güç Batı'dan Doğu'ya kaydıkça ve güçler arasında bir dengelenme yaşandığında hegemonyaya karşı gerçekleştirilen terör eylemlerinde de bir düşüş yaşanmıştır. 11 Eylül'ün hemen öncesinde ve sonrasında olmak üzere örneğin 1999'da 395, 2000'de 427, 2002'de 355 ve 2002'de ise 199 terör olayı meydana gelmiştir.⁷⁹⁹ Buna mukabil hegemonik gücü önümüzdeki süreçte Doğu ve daha özelde de Doğu'da Çin'in ele geçirmesi halinde terör eylemlerinin genel manada Doğu'ya, özelde ise yarısının doğrudan Çin hedeflerine yönelik gerçekleştirilmesi beklenebilir.

Hegemonyanın kayan zemininde gücün Doğu'ya geçmesi halinde bu kez 21. Yüzyılın sonları ya da 22. Yüzyılda yeni hegemonun küresel terör listesi hazırlaması doğal bir gelişme olacaktır. Bu örgütlerin ideolojilerinin de sağ tabanlı liberal/kapitalist ve din motifli örgütler olması beklenmelidir. Zira Doğu'da ideoloji olarak sosyalizm yükselmektedir ve buna karşı mücadele vermesi beklenen Batılı

---

⁷⁹⁶ Institute For Economics&Peace, *2012 Global Terrorism Index*, s.6, 21, 32, <http://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2012/12/2012-Global-Terrorism-Index-Report1.pdf>, (Erişim: 05.06.2013).

⁷⁹⁷ Agk. (Erişim: 05.06.2013).

⁷⁹⁸ USA Government of State, <http://www.state.gov/www/global/terrorism/1999report/review.html>, (Erişim: 05.06.2013).

⁷⁹⁹ USA Government of State, <http://www.state.gov/j/ct/rls/crt/2002/html/19997/htm>, (Erişim: 05.06.2013).

ideoloji ise kapitalizm ve liberalizm tabanlı ideolojilerdir. Din motifli örgütlerin ise Batı'da hâkim olan dini kendilerine referans alması ve bu referansa atıfla Doğu'nun da, Batılı hegemonik gücün yaptığı gibi din motifli, örneğin "Haçlı terörüne karşı savaş" referansı ile, bir asimetrik savaş yürütmesi ihtimali belirebilir. Ancak burada şu noktayı önemle vurgulamak gerekir: Örgütlerin dini referans almaları, ideolojilerini dini motiflerle kurgulamaları nedeniyle terör eylemlerini dinle irtibatlandırmak doğru olmayacaktır. Zira dinler insan düşüncesinin ürünü olan ideolojiler değildir ve ayrıca hiçbir din de terörü meşru görmemektedir. Bu nedenle Doğu ideolojisiyle savaşmak üzere Batı'dan çıkabilecek ve dini kendisine referans alacak terör örgütlerinin ürettikleri ideolojileri nedeniyle Batı'da hâkim olan din terörle irtibatlandırılmaz. Diğer bir ifadeyle, Batı kökenli olabilecek örgütlerin eylemleri bu manada örneğin Hristiyanlıkla birlikte anılmamalıdır. Tıpkı 20. Yüzyılda Batı rejimine ya da ideolojisine karşı terör eylemi gerçekleştiren din motifli ideolojiye sahip örgütlerin kendilerinin ve eylemlerinin İslam'la anılmasının yanlış olduğu gibi.

21. ve 22. Yüzyılda Doğu hegemonyasına karşı asimetrik savaş yürütmesi muhtemel liberal/kapitalist, milliyetçi ya da din motifli örgütlerin, 20. Yüzyıl örneklerinin asimetrik yansıması olarak, üçte ikisinin Batı yarımkürede konuşlanması ihtimali, asimetrik savaşın Doğulu hedeflere karşı yoğun olarak bu yarımkürede yaşanması ihtimalini doğurmaktadır. Başka bir ifadeyle bu yoğunluk, yeni hegemonik gücün kuşatma alanları ve bu alanlardaki direnme gücü ile bağlantılı olacaktır. Üçte bir oranındaki örgütlerin konuşlanma ve eylem alanının ise Doğu'da, hegemonya yakın çevrede olacağı düşünülebilir. Bu alan dağılımı, hegemonyanın asimetrik savaş gücünün kuvvetli ya da zayıf oluşuna, yani örgütlerin hegemonik hedeflere karşı daha kolay eylem yapabilme imkânı bulduğu yerler ve Doğu'nun teröre karşı açacağı savaşın cephesi ile bağlantılıdır. Bu cephenin, 21. Yüzyılın hemen başında Batı'nın Doğu'da açtığı cephenin simetrisi olarak Batı olması beklenebilir. En zoru ise hegemonik gücün evinde gerçekleştirilebilecek olan eylemdir. Bu manada hedef Pekin olabilir mi? Bu ihtimal ya da olabilecek tarih tekrarı için 11 Eylül'e bakmak gerekir. 11 Eylül saldırıları çerçevesinde terör eylemlerinin ABD topraklarına taşınması, savaşa karşı terörün diğer bir ifadeyle asimetrik savaş zemininin hegemonya altındakilerin coğrafyasından hegemonya sahiplerinin coğrafyasına taşınması gibi 21.

ve 22. Yüzyıllarda da Doğu'nun hegemonik gücüne karşı Batı'nın olası terörünün de Doğu coğrafyasına taşınması mümkündür.

Bing-zhi ve Xiu-mei'ye göre, Çin şu anda da gerçek terör tehdidiyle karşı karşıyadır. Çin'in yurtdışı ulusal çıkarları terör tehdidi altındadır. Yabancı ülkelerdeki Çin vatandaşları ve mülkleri terör saldırısına maruz kalmaktadır. Uluslararası terör hareketleri Çin'in enerji nakil güvenliğini tehdit etme potansiyeli taşımaktadır. Orta, Güney ve Doğu Asya'da faal olan terör grupları eylemlerini Çin topraklarına taşıma imkânına sahiptirler. Bütün bu hareketlenmeleri dikkate alarak Çin de teröre karşı bir dizi adli tedbir alma yoluna gitmiştir. Son yıllarda terörün, ulusal güvenliği ve iç asayişini giderek artan bir orandaki tehdidiyle yüz yüze gelen Çin hükümeti de terörle mücadele prensiplerini içeren bir deklarasyonda bulunmuş ve uluslararası sözleşmelere imza koyarak birtakım uygulamalara yönelmiştir. Güvenlik zemininin yeni dinamikleri çerçevesinde terörün her türünü bastırmak üzere bir terörle mücadele siyaseti belirlenmiştir. Bu kapsamda uluslararası düzenlemeler de dikkate alınarak ulusal kanunlarda iyileştirmeler yapılmıştır. Üyesi olduğu ŞİÖ'nün hazırladığı *Terörizm, Ayrılıkçılık ve Aşırıçılıkla Mücadele Şanghay Sözleşmesi*, Çin'e ulusal ve uluslararası alanda terörle mücadele için yasal zemin hazırlamıştır. Diğer taraftan, 11 Eylül saldırısından sonra BM Güvenlik Konseyi'nin çıkardığı 1373 sayılı kararın gereklerini kendi iç kanununa adapte etmiş ve 1997 tarihli Çin Ceza Kanununa yapılan bir ilaveyle terör örgütü kurma, üye olma ve yönetmeye ilişkin cezalara yeni düzenlemeler getirilmiştir.⁸⁰⁰

BM Güvenlik Konseyi ve NATO'nun Doğu'dan gelen (11 Eylül) teröre karşı aldıkları asimetrik savaş kararları gibi ŞİÖ'nün de 21. Yüzyılda Batı'dan gelebilecek teröre karşı kararlar alması ve kuvvet kullanması mümkündür. Zira “Örgütün bir faaliyeti olarak 2005 yılında yapılan askeri tatbikat senaryosuna göre, Çin ve Rusya çatışma içinde olan üçüncü bir ülkenin başvurması üzerine harekete geçmekteydi.”⁸⁰¹

ABD'nin, çıkarlarını takip ettiği Afrika'da teröre maruz kalması tesadüfi değildir. 1998'de Nairobi ve Dar es Selam'da, 2002'de de Kenya'da ABD Büyükelçiliklerine El Kaide tarafından terör saldırısında bulunulmuştu. AFRICOM'un

⁸⁰⁰ Zhao Bing-zhi ve Wang Xiu-mei, “Countermeasures against Terrorism through Criminal Justice in China”, <http://www.penal.org/IMG/Guadalajara-Zhao.pdf> (Erişim:06.06.2013).

⁸⁰¹ Nogayeva, *Orta Asya'da ABD, Rusya ve Çin: Stratejik Denge Arayışları*, s.250.

kuruluş nedenlerinden birisi de budur: terörle savaşmak. Keza Elçiliklere karşı yapılan bombalı saldırılara karşı ABD Sudan’da askeri kapsamda Cruise füzelerini ateşlemiştir.⁸⁰² Çin de hegemonik döneminde Afrika’da terör örgütlerinin saldırısına maruz kalabilir ve hem çıkarlarını korumak hem de terörle savaşmak için ŞİÖ’nün dışında AFRICOM benzeri bir kuvvet konuşlandırabilir.

20. Yüzyılın hegemonik gücü ABD’nin El-Kaide örgütüne karşı yaptığı bazı operasyonların akabinde 7 Ağustos 1998’de Bin Ladin’in yardımcısı Ayman El Zawahiri bir bildiriye şunları ifade etmişti: “Amerikalıların mesajını aldım. Onların anlayacağı dilden cevap vereceğim: şiddet.”⁸⁰³ Ve 8 Ağustos 1998’de Tanzania’nın Darüsselam ve Kenya’nın Nairobi kentinde bulunan Amerika Büyükelçiliklerine eş zamanlı olarak iki saldırı düzenlenmişti. 21. Yüzyılda da Çin’in, kendisine karşı eylem yapan örgütlere karşı yaptığı operasyonların ardından örgüt liderlerinin benzer bir mesaj verdiğini tasavvur ettiğimizde Çin’in şöyle bir asimetrik meydan okumayla karşılaşması mümkündür: “Çinlilerin mesajını aldık. Onların anlayacağı dilden cevap vereceğiz: şiddet.”

İkinci bölümde aktardığımız üzere; 1991’deki Körfez Savaşı’ndan sonra bölgede Batılı güçlerin devam eden mevcudiyetleri ve bölge halkının açlık içerisinde yaşadığı sefalet Bin Ladin ve diğer grupların liderleriyle birlikte Dünyaya hitaben (1998 yılında) bir fetva yayınlamalarına neden olmuştu. Fetva, yaklaşan büyük şiddetin habercisi gibiydi ve bölgenin zenginliklerinin talan edilmesi, Yarımada’ya askeri üslerin kurulması ve din motifli misyondan bahsedilmesiyle şiddetin gerekçeleri de sıralanmıştı. Dünyaya durum şu şekilde ilan edilmişti: “Arap yarımadası... hiç bir zaman çekirgeler gibi zenginliklerini yiyip bitiren haçlı güçlerinin hışmına uğramamıştır. Bütün bunlar halk bir tabak yiyecek için kavga ederken oluyor. Bu ağır koşullarda ve destek yokluğunda biz ve siz olan biteni düşünmek zorundayız ve nasıl çözeceğimiz konusunda bir fikir birliği sağlamalıyız. Herkesin bildiği üç şey hiç tartışılmıyor. Biz herkesin yeniden hatırlaması için bunları sayacağız. Birincisi, yedi

---

⁸⁰² Davis, “AFRICOM’s Relationship to Oil, Terrorism and China”, Foreign Policy Research Institute: Elsevier Limited, Winter 2009, s.122, http://www.relooney.info/SI_Oil-Politics/China-Energy-Oil-Africa_31.pdf, s.125.

⁸⁰³ “Jonathan R. White, (2002), *Terrorism: An Introduction* (3rd ed), Wadsworth Grousyf: CA”dan aktaran Cinoğlu, Özeren, “ABD’nin Yeni Terörle Mücadele Konsepti: Savaş Yerine Uyumlu İşbirliği mi?”, *Uzakdoğudan Yeni Kıtaya Terörle Mücadele*, Bal ve Özeren, (Ed.) s. 323.

yıldan beri ABD en kutsal İslam topraklarını, Arap Yarımadasını işgal ediyor, zenginliklerini talan ediyor, kurallarını dayatıyor, halkını aşağılıyor, komşularına korku salıyor ve başka Müslüman ülkelere karşı koçbaşı olarak kullanmak üzere Yarımadaya üsler kuruyor... İkincisi, Haçlı-Siyonist ittifakının Irak halkını soktuğu büyük sefalet ve bir milyonun üzerinde insanın ölümüne neden olmasına... bütün bunlara rağmen, sanki bu katliamlar, sefalet ve açlık yetmiyormuş gibi Amerikalılar bir kere daha katliamlarını tekrarlama peşindedir... Üçüncüsü, bu savaşların arkasındaki Amerikan hedefleri dini ve ekonomikse, hedef aynı zamanda Yahudilerin küçük devletine yardımcı olmak ve dikkatleri Kudüs'ün... işgalinden başka yöne çekmektir.”⁸⁰⁴

21. ya da 22. Yüzyıllarda da Doğu'nun hegemonyası akabinde Batı'nın fakirlik yaşaması söz konusu olabilir. Ayrıca Doğu'nun Batı Yarıkürede hegemonik bir savaş yürütmesi halinde Batılı terör örgütlerince de benzer bir değerlendirme yayımlanabilir: “Batılı ülkeler... hiç bir zaman çekirgeler gibi zenginliklerini yiyip bitiren Doğulu güçlerin hışmına uğramamıştır. Bütün bunlar halk bir tabak yiyecek için kavga ederken oluyor. Bu ağır koşullarda ve destek yokluğunda biz ve siz olan biteni düşünmek zorundayız ve nasıl çözeceğimiz konusunda bir fikir birliği sağlamalıyız. Herkesin bildiği üç şey hiç tartışılmıyor. Biz herkesin yeniden hatırlaması için bunları sayacağız. Birincisi, ...yıldan beri Çin kutsal Batı topraklarını işgal ediyor, zenginliklerini talan ediyor, kurallarını dayatıyor, halkını aşağılıyor, komşularına korku salıyor ve üsler kuruyor... İkincisi, sosyalist ittifakının Batı halkını soktuğu büyük sefalet ve bir milyonun üzerinde insanın ölümüne neden olmasına... Bütün bunlara rağmen, sanki bu katliamlar, sefalet ve açlık yetmiyormuş gibi... bir kere daha katliamlarını tekrarlama peşindedir... Üçüncüsü, bu savaşların arkasındaki hedefler dini ve ekonomikse, hedef aynı zamanda...”

Çin şayet hegemonik gücü ele geçirir ve de Batı'ya karşı hegemonya saikli şiddete yönelirse Batılı örgütlerin yukarıdakine benzer bir değerlendirmesine ve de asimetric savaşına maruz kalması tekerrür edebilecek ihtimaller dâhilindedir. Bu durumda, Foster'ın dediği gibi terörizmin karşı terörizmi doğurması da yine

---

⁸⁰⁴ “J. Bisard ve G. Dasquie, (2002), *Yasaklanmış Gerçek Bin Ladin*, İstanbul: Anka Yayıncılık”dan aktaran Cinoğlu, Özeren, Bal ve Özeren, (Ed.) (2009), s. 290; Migaux, “Al Qaeda”, *The History of Terrorism*, Chaliand ve Blin, (Ed.), s. 322.

mümkündür. 11 Eylül terörü ABD'nin faili olduğu bölgesel ve küresel şiddet eylemlerine bir tepki olarak ortaya çıkmıştı. Ve ABD de teröre karşı küresel çapta ve kuralsız stratejilere yönelmek gerektiğini ima etmişti. Verilecek cevabın yani kuralsıza karşı yapılacak savaşın niteliği de tanımlanmıştı. 17 Eylül'deki basın toplantısında –II. Bölüm'de aktardığımız üzere- bunun tarifi de yapılmıştı: “Yeni bir düşünce tarzına yönelmek gerekiyor. Savaşa ilişkin yerleşik düşüncenin değişmesi gerekiyor. Yapılacak savaş, çatışma terimlerini liderlerin ve dünya insanların anlayacağı şekilde değiştirmeli. Geçmiş zaman savaşlarında bir sabırsızlık vardı. İnsanlar savaş için belirli bir meydanı düşünüyorlardı. Fakat bu ilk olacak; bu yeni bir mücadele tarzı. Bu, gerçekten 21. Yüzyıl savaşlarının ilk serisini oluşturacak...”⁸⁰⁵

Şimdi benzer döngü sırayı Doğu'ya mı getirmektedir? Bu kez de Doğu'nun hegemonik şiddetine karşı terör eylemleriyle yani kural dışı cevap veren Batılı örgütlere Doğu'nun cevabı da küresel çapta ve kuralsız mı olacaktır? 11 Eylül saldırısı karşısında verilen cevap paralelinde “terörizm karşı terörizmi doğurur” fenomeni bu kez de Doğu tarafından mı tekrarlanacaktır.

11 Eylül saldırısı gerçekleşmiş ve saldırıya Amerika hazırlıksız yakalanmıştı. 12 Eylül'de Dışişleri Bakanı Colin Powell da verecekleri cevabın tek kişiye karşı bir tek saldırı olmayacağını belirterek, “Bu sadece ABD'ye değil, tüm medeniyete karşı açılmış bir savaştır”⁸⁰⁶ demiş, Başkan Bush da “Bu, Dünyanın savaşıdır. Bu medeniyetin savaşıdır”⁸⁰⁷ değerlendirmesinde bulunmuştu. Müteakip günlerde Singapur'da yaptığı konuşmasında Başkan, başvurulacak siyasal şiddetin dinamiklerine de bir bütün olarak atıfta bulunmuştu: “Bütün milletler için bu savaşın kazanımları yüksektir; hayatlarımız, yaşantı tarzımız ve ekonomik geleceğimiz.”⁸⁰⁸ Benzer şekilde 21. ve 22. Yüzyıllarda Çin'in medeniyet temsilcisi konumuna yükselmesi halinde Çin'in de “Bu sadece Çin'e değil, tüm medeniyete karşı açılmış bir savaştır. Bu, Dünyanın savaşıdır. Bütün milletler için bu savaşın kazanımları yüksektir; hayatlarımız, yaşantı tarzımız ve ekonomik geleceğimiz.” değerlendirmesinde bulunması olağan düşecektir.

---

⁸⁰⁵ Davison, *Conquering Hearts And Minds*, s.169.

⁸⁰⁶ Demirel, *Taliban, El Kaide, Ladin ve Paylaşılamayan Ülke Afganistan*, s. 141.

⁸⁰⁷ Akmaral, *Ben Bush, Evangelist Bush*, s. 71.

⁸⁰⁸ Davison, *Conquering Hearts And Minds*, s.166.

Şoku atlatan Washington cevap için derhal bir operasyon listesi hazırlamış ve hemen öncelikli olan hedefler ilan edilmişti: Ordunun harekâtı için savunma bütçesini artırmak; yeni durum karşısında Amerika'nın küresel stratejisini belirlemek yani; "Teröre Karşı Savaş". Ulusa sesleniş konuşmasında Bush Washington'ın hegemonik duygularını açıklamış ve teröre karşı savaşta tarafları ilan etmişti: "Altmış'tan fazla ülkede bu teröristlerden binlercesi var... Her bölgedeki her millet şimdi bir karar vermek zorunda. Ya bizimlesiniz, ya teröristlerle. Bugünden itibaren, terörizme barınaklık yapmaya devam eden her millet Birleşik Devletler'in düşmanı sayılacaktır."⁸⁰⁹ Pekin'e olası bir terör saldırısının Çin'e de aynı sözleri sarf ettirmesi mümkündür.

11 Eylül saldırısından sonra Afganistan'da "Teröre karşı savaş"a girilmesinden sonra El Kaide örgütü de bu savaşa karşı terör savaşını ilan etmiş ve Batı cephesinde; Londra, Madrid ve İstanbul'da bombaları patlatmıştı. Önümüzdeki süreçte olası yeni hegemonik zemin kaymasının ardından Çin'in Batı istikametinde bir şiddete başvurması halinde Batı'nın asimetrik savaşı ile karşılaşması ve bu durumda "teröre karşı savaş" yürütmesi ve Çin'in bu stratejisine yönelik olarak da, "Düşmanlarımız ve işbirlikçileri bilmelidirler ki işledikleri suçlar cezasız kalmayacak. ...bu savaş, hegemonya'nın çöküşü ile sonuçlanana dek sürecek" şeklindeki "kural dışı" bir ilanla *savaşa karşı terör stratejisiyle karşılaşması büyük ihtimal dâhilindedir.*

Sivil toplum zemininden çıkan terör örgütlerinin yanı sıra aktör olarak devletlerin de bazı hallerde asimetrik savaş stratejisini benimsemesinin bir örneği olan *Gladio* tipi yapılanmayı, yeni bir zemin kayması yaşanması halinde yani zeminin 22. Yüzyılda Doğu'dan tekrar Batı'ya kayması öncesinde güçler dengesinin sağlandığı ikinci Soğuk Savaş döneminde Doğu'nun da kurabileceği düşünülebilir. Bu kez de gizli orduların kurulması fikri kapitalist işgali ve kapitalist partilerin iktidara gelmesine yönelik korkulara dayanabilir. Bu tür bir "süper örgüt", Doğulu sosyalist devletlerin kurduğu, NATO benzeri, ortak bir güvenlik teşkilatı adına ülkelerin siyasi dengesinin sağa kaymasını önleme görevini üstlenebilir. Böyle bir yapılanma da Doğu'daki devlet aktörünün Batı'ya karşı 22. Yüzyılda *Gladio* tipi asimetrik savaş stratejisini yürütebilir.

---

⁸⁰⁹ Foster, *Naked Imperialism, The U.S. Pursuit of Global Dominance*, s.24.

21. Yüzyılda Doğu'dan Batı'ya yönelik yaşanabilecek bir şiddet ihtimali bulunmakla birlikte, böyle bir şiddete tepkiyle yaşanabilecek asimetrik bir savaşın akabinde Doğu'nun da Batı ile aynı akıbeti paylaşma ihtimali de bulunmaktadır. Yani savunma harcamalarının artırılması ve çatışmanın getireceği diğer ekonomik kayıpların hegemonik düşüşü hızlandırması gibi.

Kennedy'nin dediği üzere, nisbî ekonomik güçleri azalırken, konumlarına yönelen dış tehditlerin aktörleri kaynaklarını giderek daha çok miktarlarda askeri sektöre ayırmaya zorlaması; bunun ise, verimli yatırımlara yer bırakmaması ve zamanla, daha yavaş büyüme, daha ağır vergiler, ülke içinde harcama önceliklerine ilişkin görüşlerde daha derin çatlaklar, savunma yükünü taşıma kapasitesinde zayıflama biçiminde ortaya çıkan ters yönlü bir akıma yol açması gibi.

Dünya Bankası'nın "Çatışma, Güvenlik ve Kalkınma" konulu raporuna göre gelişmekte olan bir ülke, çatışma içerisinde olan her bir komşu ülkeden dolayı GSYH olarak her yıl % 0.7'lik bir kayıp yaşamaktadır. 18 Batı Avrupa ülkesinde yapılan bir başka araştırmaya göre de sınırlar çerisine geçen ilave her bir terör olayı yıllık ekonomik büyümenin % 0.4'ünü kaybettirmektedir. Şiddetin, diğer bir ifadeyle güvenlik yokluğunun ekonomiye olan etkisine dair 1981 – 2005 yıllarını kapsayan bir süreç için yapılan bir araştırma neticesine göre de; bu dönemde (yani yaklaşık 25 yıllık bir süreçte) önemli derecede şiddet olgusuna maruz kalan bir ülke, aynı süreçte şiddete maruz kalmayan ülkeyle kıyaslandığında % 21 oranında fakirleşmiştir. Bu tür büyük şiddet dönemlerinin ardından ticari faaliyetlerdeki seviyenin iyileşmesi 20 yıl almaktadır. Diğer bir ifadeyle, böyle bir süreç bir neslin tüm ekonomik gelişim sürecini silip atmaktadır.⁸¹⁰

---

⁸¹⁰ The World Bank, *World Development Report 2011: Conflict, Security and Development*, Washington DC: The World Bank, 2011, s.5, 6.

SONUÇ

20. Yüzyılın sonunda yaşanan Körfez Savaşı, 21. Yüzyılın başında, yaşanan savaşa karşı 11 Eylül terörü, akabinde Afganistan’da icra edilen “teröre karşı savaş” ve yine savaşa karşı terör zemininde icra edilen İstanbul, Madrid, Londra bombalamaları: insanlık tarihinin başlangıcından buyana insan hayatından, içerik itibariyle değişmeksizin, hiç eksik olmayan şiddet örnekleri.

İçerik itibariyle değişmeden günümüze kadar gelen şiddet bundan sonra da aynı şekilde devam edecek gibi görünmektedir. İçerik itibariyle değişmemiştir zira insanın temel ihtiyaçları da değişmeden varlığını sürdürmektedir. Verdiğimiz şiddet örnekleri de bu ihtiyaçların giderilmesinde yaşanan ihtilaflardan kaynaklanmıştır. Mahnken’den aktardığımız gibi; “savaşın mantığı evrenseldir; aynı mantık her zaman, her yerde geçerlidir. Bunun nedeni, maddesel ilerleme sevdasında olan insan tabiatının değişmeden devam ede gelmesidir. Binlerce yıl önce yaşamış olanları savaşa motive eden aynı ihtiraslar bugün bizleri de motive etmeye devam etmektedir. Değişen sadece savaşın icra ediliş biçimidir.”⁸¹¹

İçerik itibariyle değişmeyen ancak boyut ve şekil değiştirerek gelişim gösteren şiddet bireysel boyuttan toplumsal boyuta, daha sonra da toplumlar ve devletlerarası boyuta yükselmiş, ayrıca bireyleri etkileyen şiddet, toplumları etkileyen teröre ve savaşa dönüşerek stratejik anlamda da şekil değiştirmiştir. Konumuz itibariyle incelediğimiz şiddet, sınırları aşan, diğer bir ifadeyle uluslararası siyaset zemininde aktör olarak şiddete başvurma kabiliyeti olan devletler ve terör örgütleri arasında yakın geçmişimizde ve günümüzde icra edilmiş ve yakın gelecekte de icra edilmesi muhtemel olan siyasal şiddettir.

Siyasal şiddeti tetikleyen dinamikler ise çalışmamızda aktardığımız üzere insan ve dolayısıyla uluslararası aktörlerin ihtiyaçları paralelinde siyasetin ekonomi, ideoloji ve güvenlik dinamikleridir. Bu dinamikler aktörlerin, üzerinde siyaset yürüttükleri çıkar alanları üzerinde şekillenen siyasal dürtülerdir. Diğer bir ifadeyle, siyasetin devamında ortaya çıkan şiddeti, ihtilafların yaşandığı söz konusu ihtiyaç alanları üzerinde şekillenen dinamikler tetiklemektedir.

---

⁸¹¹ Mahnken, “Strategic Theory”, *Strategy in the Contemporary World*, Baylis v.d. (Ed.), s.67.

Siyasetin “en kesif şekli”⁸¹² olarak da görülen ekonomi ile siyasetin stratejilerinden olan şiddet ilişkisini “Şiddet işe yarar; ... kuvvet uygulayanlar itaat elde ederler ve bu itaat sayesinde para, mal, ... gibi avantajlar sağlarlar”⁸¹³ veya yine “iktisadi gelişmenin hızlandırıcısı”⁸¹⁴ ya da “ticaret siyasetine müdahale”⁸¹⁵ gibi tanımlamalarda bulmak mümkündür.

Uluslararası siyaset zemininde aktörleri şiddete yönlendiren bir diğer dinamik düşünsel alanı temsil eden ideolojidir. İdeoloji ve şiddet ilişkisi ise ideoloji için yapılan şu öz tanımlamalarda yerini bulmaktadır: “Siyasal eylem için zemin oluşturan fikir kümeleri”⁸¹⁶ ve “... fikirler, insanların uğruna yaşadıkları ve yerine göre uğruna öldükleri şeylerdir”.⁸¹⁷

Devletlerin sürekli kapasitelerini artırma içgüdüleri taşıdıkları, uluslararası ortamın anarşik olduğu, bu ortamda güvenliği sağlayacak bir üst otoritenin yokluğu mefhumu ve düşüncesi tehditlere ve korkulara neden olmaktadır. Bu tehdit ve korkuların bertaraf edilmesi, kendini ve değerlerini koruma içgüdüleri, Maslow’un deyimi ile öz benliğin ve aidiyetlerin güvenliğini sağlama, Freud’un deyimi ile de “yaşama ve ölüm iç dürtüsü” ise uluslararası siyaseti şekillendiren ve güvenlik olarak karşımıza çıkan bir dinamiktir.

Uluslararası siyasal aktörler arasında, güç dengesi bağlamında, ekonomik, güvenlik ve ideolojik ihtiyaçları gidermede yaşanan ihtilafları bertaraf etmeye yönelik, şiddet stratejilerini içeren güç odaklı faaliyetler şeklinde tanımlamıştık uluslararası siyasal şiddeti. Aktörlerin dinamikler üzerindeki ihtilafları çözmek için başvurdukları söz konusu şiddet stratejisi ise iki boyutluydu: Savaş ve terör. Uluslararası hukuk alanında biri meşru sayılırken diğeri meşruiyet dışıdır. Savaşın belirli kurallar çerçevesinde yürütülmesi kabul görmüşken terör kural dışıdır. Savaş devlet aktörlerinin başvurduğu şiddet stratejisi iken terör, örgütlerin icra ettiği stratejidir. Ancak zaman zaman devletlerin de kural dışına çıktığı olmaktadır. Ayrıca, uluslararası siyaset sahnesinde devletler birbirlerine karşı şiddete başvururken, aktör olarak devlet

---

⁸¹² Heywood, *siyaset*, s.14.

⁸¹³ Chomsky, *11 Eylül ve Sonrası: Dünya Nereye Gidiyor?* s. 122.

⁸¹⁴ Arendt, *Şiddet Üstüne*, s.15.

⁸¹⁵ Coulomb, *Economic Theories of Peace and War*, s.25.

⁸¹⁶ Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, s.7.

⁸¹⁷ Eagleton, *İdeoloji*, s.14.

ile terör örgütleri de karşı karşıya gelebilmektedir. Bu iki aktörün dengesiz ve asimetrik güçleri nedeniyle birbirlerine karşı icra ettikleri savaş ise asimetrik zeminde cereyan etmektedir.

Aktörlerin siyaset zemininde başvurduğu şiddet olgusu dinamiklerden bağımsız değildir. Araştırmamızda siyasal şiddeti tetikleyen dinamiklerin siyasetle ve siyasal şiddetle ilişkisinin nasıl geliştiğini teori ve yaşanmış şiddet örnekleri çerçevesinde sorgulayıp analiz etmiştik. Ancak bununla birlikte değişen uluslararası konjonktüre bağlı olarak başka önemli sorular da gündeme gelmişti: Dinamiklerin hegemonik zemininde bir kayma mı yaşanmaktaydı ve buna bağlı olarak küresel siyasal şiddet zemininde de hegemonik güç kayması yaşanır mıydı? Siyasal şiddete başvurma kabiliyeti nasıl etkilenirdi? Dinamiklerinin hegemonik zeminindeki kayma siyasal şiddeti bu kez de dinamiklerin yönetimini ele geçiren ve yükselen yeni coğrafyanın siyasetine mi endeksler idi? 20. Yüzyılda Batı'nın Doğu istikametinde icra ettiği gibi, kayan zemine endeksli olarak önümüzdeki süreci temsil eden 21. ve 22. yüzyıllarda dinamiklerin yönetimini kaybetmemek için Batı'ya yönelik siyasal şiddete savaş stratejisiyle ilk başvuracak aktörlerin coğrafyası bu kez de Doğu mu olacaktı? Batı, Doğu'nun savaş boyutundaki şiddetine mi maruz kalacaktı? Bu aynı zamanda 'Batı'nın asimetrik savaşı' anlamına da gelir miydi? Doğu'nun savaşına karşı Batı'dan verilecek cevap da terör stratejisiyle mi olacak ve Batı'nın terörüne mi şahitlik edilecekti?

20. Yüzyılda dinamiklerin yönetimi üzerinde hegemonik güç elde eden ABD bu gücünü tescillemek ve sabitlemek üzere savaşa yönelmiştir. II. Dünya Savaşı ABD'nin hegemonik gücün zirvesine oturduğu dönem olmuştur. Ancak bu savaş ABD'nin aynı zamanda zirveden inmeye, diğer bir ifadeyle dinamiklerin yönetimini kaybetmeye, hegemonik zeminin altından kaymaya başladığı dönemin de başlangıcı olmuştur. Evet, ABD ile birlikte Batı Yarımkürede yer alan ve refah düzeyi yüksek olan Avrupa Birliği'nde de büyük sarsıntılar yaşanmaktadır. 2008 dünya ekonomik krizinden sonra ABD ve Avrupa Birliği ekonomilerinin büyüme oranları eksilere düşmüş ve hatta bazı Avrupa ülkeleri ekonomik açıdan iflas noktasına gelmiş, Birlik tarafından çeşitli kurtarma paketleri hazırlanmıştır. Kayan zemine şimdi, 20. Yüzyılın son çeyreğinden itibaren genel anlamda Doğu, özelde ise Çin yerleşmektedir. Başka bir bakış açısıyla, medeniyet Batı'dan Doğu'ya kaymakta gibidir.

Tarihte hiçbir zaman medeniyet kayması barış ve sükûnet içinde olmamıştır. Bu geçişler sancılı ve bunalımlıdır. Hegemonik zemini kaybetmekte olduğunu fark eden Batı da bunu durdurmak ve dinamikler üzerindeki gücü elde tutmak için 20. Yüzyılın sonunda hegemonik şiddete başvurmak zorunda kalmıştır. Batı'nın ihtiyaç duyduğu gücün kaynağı olan Körfez bu savaşın meydanı olmuştur. Ancak, Batı da savaşa, Batı'yı durdurabilecek karşıt gücün dağıldığı, kendisini dengeleyebilecek gücün kalmadığı bir ortamda başvurmuştur. Bu ana kadar Batı'yı durduran yine, Soğuk Savaş döneminde dengeyi sağlayan Doğu olmuştur.

Dengesizlik ortamında şiddete başvuran Batı ise dengesiz bir cevapla, asimetrik şiddetle karşılaşmıştır. 11 Eylül saldırısı, İstanbul, Londra ve Madrid bombalamaları, terör örgütleri tarafından Batı'ya karşı açılan asimetrik savaş olmuştur. Diğer bir ifadeyle *savaşa karşı terör* icra edilmiştir. Diğer taraftan, bu asimetrik savaş ya da terör eylemleri de dinamikler üzerinden tetiklenmiş ve Batı'da da dinamiklerin sembolleri hedef alınmıştır. Akabinde Batı'nın da Doğu'da asimetrik zeminde “teröre karşı savaş”ı başlamıştır.

Bu savaşlar, hegemonyayı kaybetmekte olan Batı'nın hegemonik yetkinliği kapsamında muhtemel son savaşlarıdır. Zira hegemonik güç artık Doğu'ya geçmekte, bu manada bir ekonomi, güvenlik ve ideoloji zemininde yönetim kayması yaşanmaktadır. Çin'in hatta kayan zemine yerleşmesinde ve yükselişe geçmesinde “sosyalist piyasa ekonomisi”nin rolü olduğu tartışılmaktadır. Ekonomi ve güvenlik dinamiğinde ve bu minvalde silahlanma artışlarındaki rakamlar ve kurulan ittifaklar kayan zemine 21. Yüzyılda Doğu'nun yerleşmekte olduğunu bariz bir şekilde göstermektedir. Ekonomi ve güvenliğin yanı sıra ideolojide de zemin kayması yaşanmaktadır. Soğuk Savaşın bitimiyle birlikte yıldızı parlayan liberalizm şimdilerde sorgulanmakta, yıldızı sönen sosyalizm ise Çin'le birlikte tekrar parlamakta gibidir.

Evet, zemin kayması aktörlerin siyasal şiddete başvurma kabiliyetlerini etkilemiştir. Bu durum siyasal şiddet zemininde de tescillenmiştir. Kuzey Kore, İran, Suriye ve Ukrayna krizleri bunun en açık örneklerini teşkil etmektedir. Batı, Doğu zeminindeki bu noktalarda şiddete başvuramamış, yükselen ve dengeyi tekrar sağlayan Doğu tarafından geri püskürtülerek durdurulmuştur.

Evet, dinamiklerin zemini kaymaktadır ve bu kaymanın aynı zamanda siyasal şiddeti durdurmanın ve geri püskürtmenin ötesinde şiddetin zeminini de kaydırması muhtemeldir. 20. Yüzyılın sonunda zemine yerleşmeye ve tırmanışa geçen Çin'in 21. Yüzyılın ortalarında zirveye yerleşeceği öngörülmektedir. Bu süreç tamamlanana kadar uluslararası siyaset denge ortamının güvencesi altında olacaktır. Diğer bir ifadeyle, 21. Yüzyılın ilk yarısı itibariyle, siyasal şiddet zemininde güç dengesinin sağladığı hegemonik çatışmasızlık dönemini yaşamaktayız. Hegemonik çatışmasızlıktan kastımız, denge nedeniyle hegemonik güce yakın kutuplar ve devlet aktörleri arasında karşılıklı savaş boyutunda şiddete başvurulamamasıdır. Devletlerarası küçük boyutlu yerel çatışmalar ve de hegemonik zemin kayması nedeniyle güç boşluklarının olduğu bölgelerde ortaya çıkan terör hareketleri bu tanımlamamızın dışındadır. Savaş boyutunda hegemonik çatışmanın ve hegemonik güce karşı yönelebilecek asimetrik savaşın dengenin ortadan kalktığı, hegemonik dengesizliğin yaşanacağı bir dönemde ortaya çıkacağını düşünmemiz mümkündür.

İhtiyaçların sonsuzluğu, ihtiyaçların giderilmesinde ihtilafların yaşanmasının kaçınılmazlığı, kısaca insanlık tarihi dikkate alındığında önümüzdeki muhtemel yeni hegemonik süreçte de çatışmayı sonlandırmak mümkün değildir. Ancak bu süreçte ortaya çıkabilecek tek yönlü veya paralel düzlemde karşılıklı ya da asimetrik düzlemde karşılıklı siyasal şiddete son bir kez işaret etmeden önce çatışmanın sayısını, boyutunu ve şiddetini kısmen azaltmanın mümkün olabileceği bazı önerilere de kulak vermek faydalı olabilir.

Dinamikler üzerinden siyasal ilişkilere pozitif ve liberal perspektiften bakarak şiddet olgusunun etkisini zayıflatabilecek siyaset stratejileri neler olabilir? Marber'in bakış açısıyla küresel çatışmaları durduracak tek bir güç vardır; o da küreselleşme.⁸¹⁸

Küreselleşmenin ruhunu daha fazla diyalog, daha fazla yakınlaşma ve daha fazla paylaşım oluşturur. Bu manada küreselleşme çatışmaları azaltabilir. Ancak dengesiz ve adaletsiz bir küreselleşme çatışmayı azaltmak yerine artırıcı bir rol oynayabilir. Bu durumda "denge" önem arz etmektedir. Uluslararası siyaseti ve siyasal

---

⁸¹⁸ "Peter Marber, 'Globalization and Its Contents', *World Policy Journal*, Kış 2004'den aktaran Khanna, *Yeni Dünya Düzeni*, s.21.

diyaloğu belirleyen ise dinamiklerdir. O halde çatışmayı azaltmak için küresel düzeyde dinamikler üzerinde denge ve diyalog kurmak gerekecektir.

Liberalere göre ekonominin şiddet üzerindeki etkisini Nye ve Welch şöyle anlatır:

Liberaler sadece devletlerin savaşa girmesini önlediği için değil, devletlerin çıkarlarını savaşı kendileri için önemsizleştirecek şekilde tanımlamalarına yol açabildiği için ticaretin önemli olduğunu savunurlar. Ticaret devletlere, askeri genişleme yerine ekonomik büyüme yoluyla konumlarını dönüştürme olanağı sunar... Savaşı önlemenin iyi bir yolu, ...açık bir ticaret sisteminde ekonomik büyümeyi sürdürmektir. Liberal ekonomik sav, ...ticaretin devletlerin önlerindeki fırsatlara bakış açılarını değiştirdiğini, bunun da savaşa daha az eğilimli bir sosyal yapıya yol açabileceğini ileri sürer.⁸¹⁹

Bu manada, örneğin Dünya Ticaret Örgütü gibi yapılanmalara, küresel ticari akımları gözleme ve ticari ilişkilerde devletlerarasında dengeyi sağlayacak düzenlemelere daha fazla ağırlık verme gibi önemli görevler düşmektedir.

Liberalizmin düşünce zemininde Nye ve Welch'e göre "...uluslararası kuruluşlar beklentileri şekillendiren bir çerçeve çizerler ve bilgi sağlarlar. İnsanları bir çatışma olmayacağına inandırırılar... Kurumlar, realistlerin varsaydığı anarşinin etkisini hafifletir... Anarşi sınırlanıp istikrar kazanıldığında insanların barışçı beklentiler geliştirebileceğini ima eder."⁸²⁰ Kurumlar beklentilere dört yoldan istikrar kazandırır. Birincisi, bir süreklilik duygusu verirler; örneğin, çoğu Batı Avrupalı Avrupa Birliği'nin varlığını sürdürmesini beklemektedir. İkincisi, kurumlar bir karşılıklılık, adalet ve eşitlik fırsatı sunarlar. Üçüncüsü, kurumlar bir bilgi akışı sağlar. Kim ne yapmaktadır? Dördüncüsü de, kurumlar barış beklentisi olan bir kültür oluşturarak müzakereler için birer zemin oluştururlar ve çatışmalara çözüm yolları sunarlar.⁸²¹

Diğer taraftan, kıtalararası yeni ticaret sözleşmeleri, kıtalararası ticaret zemininde ortak insani hedefler ve geri kalmış bölgelerin ekonomik açıdan kalkınmasını sağlama, küresel düzeyde ortak bilimsel çalışmalara yönelme gibi projeler, ekonomi dinamiği üzerinden daha fazla diyaloğun ve dengenin kurulması sürecini kolaylaştıracaktır.

⁸¹⁹ Nye ve Welch, *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*, s.85, 86.

⁸²⁰ Age., s.87.

⁸²¹ Age., s.88.

Khanna'ya göre de karşılıklı bağımlılığı destekleyen ekonomik çıkarlar, aynı zamanda içten içe kaynaklı jeopolitik gerilimlerin önüne geçer ve onları sonsuza dek sessiz bir rekabete dönüştürür.⁸²²

Devletlerin ihtiyaçları doğrultusunda önce kendi çıkarlarını düşündükleri ve çıkarları kapsamında güç peşinde koştukları, kapasitelerini artırmak için sürekli rekabet halinde oldukları düşüncesi ve hatta siyasal gerçekliği ister istemez aktörlerin bir kısmının zayıflaması, bir kısmının da güç kazanması gibi sonuçlara tanıklık edecektir. Böyle bir sonuç aynı zamanda dengesizlik ortamının da işaretidir. Bu ise, rekabet sonucu zayıflayan aktörler için güvenlik tehdidi demektir. Bunun çözümü manasında Gibbon'a göre bir güç dengesi, ortak güvenliğin ve ortak güvenlik sağlamanın hayati bir aracı olacaktır.⁸²³

Küresel düzeyde bu dengeyi Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kurabilir. Ancak bugünkü yapısıyla Konsey'in bunu sağlaması mümkün değildir. Zira Konsey'in karar mekanizması Batı ve Doğu kutupları arasında bölünmüş vaziyettedir. Bunun örnekleri pek çok güvenlik krizinde yaşanmıştır. Bu nedenle karar mekanizmasında yeniden yapılanmalara gidilmelidir. Konsey'in karar mekanizmasındaki üye sayısı artırılmalıdır. Sadece gelişmiş ülkeler değil gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler de Konsey'e dâhil edilmelidir. Bu dâhil edilme bölge, kıta temsilciliği şeklinde olabileceği gibi belirli sayıda üyeye sahip bir Konsey yerine bütün Birleşmiş Milletler üyelerinin dâhil olduğu ve kararların oy çokluğu ile alındığı bir Konsey şekline de dönüştürülebilir.

Küreselleşme demografik olarak harmanlanmış bir dünya oluşumuna da yardımcı olur.⁸²⁴ Demografik harmanlanma ideolojik harmanlanmayı da sağlar ve ideolojinin çatışmayı tetikleyen yönü bu sayede törpülenir. Ekonomi ve güvenlik dinamiklerinin yanı sıra, Gibbon'a göre bir dengenin oluşumunda ideoloji de etkindir.⁸²⁵ Nye ve Welch'e göre de liberalizmin ikinci biçimi olan sosyal liberalizm anlayışında kişisel temaslar karşılıklı anlayışı güçlendirerek çatışmayı azaltır. Böyle uluslararası temaslar pek çok düzeyde, mesela öğrenciler, iş adamları, turistler ve

---

⁸²² Khanna, *Yeni Dünya Düzeni*, s.20.

⁸²³ Black, *Savaş ve Dünya: Askeri Güç ve Kıtaların Kaderi 1450-2000*, s.21.

⁸²⁴ Khanna, *Yeni Dünya Düzeni*, s.19.

⁸²⁵ Black, *Savaş ve Dünya: Askeri Güç ve Kıtaların Kaderi 1450-2000*, s.21.

diğerleri aracılığıyla gerçekleşir ve başkalarına yönelik nefret ve yabancılık duygularını azaltır. Bu da çatışma ihtimalini düşürür.⁸²⁶

Ancak, siyasal hakikatler dikkate alındığında, insanlık tarihi boyunca yeryüzünde şiddet daima var olagelmıştır ve bundan sonrası içinde bu durum muhtemelen geçerli olacaktır. Çatışmayı tamamen ortadan kaldırmak hemen hemen mümkün değildir. Zira ihtiyaçlar var olduğu sürece, ihtiyaçların giderilmesinde ihtilafların yaşanması da söz konusu olacaktır. İhtilaflar var olduğu, paylaşımda mutlak adalet sağlanamadığı ve dinamikler üzerinden bir konsensüs sağlanamadığı ve bir denge kurulamadığı sürece de evet, çatışmayı tamamen ortadan kaldırmak mümkün değildir.

İhtiyaçların giderilmesi için yürütülen güç odaklı siyaset, kuralın azlığı ya da esnekliği ile birlikte devletler üzerinde nihai bir güç ya da otoritenin ve bununla ilintili olarak bir dengenin yokluğu sistemi güvenliksiz ve anarşik kılmaktadır. Bununla birlikte silahlanmadaki rekabet de tehdit algısını ve çatışma riskini artırmaktadır. Smith, “Devletler hukukunu yorumlayacak ve uluslararası ilişkileri denetleyecek genel ve tarafsız bir kuruluş bulunmadığı için, devletler sadece kendi otoritelerini arttırmak endişesiyle hareket etmekle de kalmayıp, elverdiğinde, rakip devletlerin otoritesindeki artışları da önlemek endişe ve çabası ile hareket etmektedirler”⁸²⁷ der.

Şayet Çin 2050 civarında zirveye yerleşirse, bundan sonraki süreç siyasal şiddet açısından iki saik üzerinde cereyan edebilir. Birincisi, hegemonik gücün, tescillenmesi, sabitlenmesi ve Smith’in deyimıyla otoritenin artırılması amacıyla şiddete başvurulması, ikincisi de otoritenin el değiştirmesi, diğer bir ifadeyle hegemonik zeminin tekrar kaymaya yani bu kez de Doğu’nun kontrolünden çıkmaya başlaması halinde, zemini kaybetmemek amacıyla şiddete başvurulması olabilir. Yeni bir zemin kayması ise, tarihteki tekerrürlere bakıldığında 21. Yüzyılın sonları ya da dört bin yıllık medeniyet geçmişine sahip Çin’in süreci bir yüzyıl daha uzatabilmesi halinde 22. Yüzyılın sonlarında gerçekleşmesi mümkün olabilir. Hiçbir aktörün gücü ebedi olarak elinde tutamayacağı gerçeği dikkate alındığında, günümüzde bu gücü ele geçirmesi muhtemel görünen Çin’in tekrar kaybetmesi de kaçınılmaz görünmektedir.

---

⁸²⁶ Nye ve Welch, *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak* s.85, 86, 87.

⁸²⁷ Morgenthau, *Uluslararası Politika*, s. 221.

Bu durumda, önümüzdeki süreçte savaş boyutunda bir siyasal şiddetin bu kez Doğu'dan gelmesi ve aynı zamanda bu şiddetin hegemonik düşüşü hızlandırması da ihtimal dâhilindedir. Ancak bunu söylemekle, hegemonik güce ulaşması halinde Çin'in mutlaka savaşa yöneleceğini de söylemek mümkün değildir. Bu elbette eylem stratejilerinin söylemle olan uyumuna bağlıdır. Zira şu anda Çin dış siyasetini çatışmasızlık stratejisi üzerine kurduğunu beyan etmektedir.

Ancak bununla birlikte yine siyasal hakikatleri de dikkate almak durumundayız. Çin de siyasal bir aktördür ve ihtiyaç alanları üzerindeki çıkarları peşinde koşan diğer aktörlerin ve ihtilafların dünyasında yaşamaktadır. Üstelik tarihinde şiddete hiç başvurmamış bir aktör değildir ve bu mümkün de değildir. Diğer taraftan, siyasal bir aktör olan Çin'in medeniyet kültüründe siyaset kavramı, sınıflar arası siyasal çatışma –ki bu kavram küresel sınıflar arası siyasal çatışmayı da kapsamına alır- , ekonomi, güç ve iktidar olarak kabul görmektedir. Dolayısıyla Çin'in de siyasetini bu kavramlar üzerine inşa etmesi beklenmelidir.

Hegemonik güce ulaşması halinde bunu elde tutmak saikiyle Çin için; birincisi Kuzey Kutbu, ikincisi Doğu Asya ve Pasifik üzerinden Amerika Kıtası ve Atlantik, üçüncüsü Hint Okyanusu ve okyanus üzerinden Afrika ve dördüncüsü de Ortadoğu üzerinden Avrupa Kıtası ve Kıta üzerinden yine Atlantik'i içeren bir dörtlü kuşatma stratejisi, kaynakları kontrol altına almak amacıyla ihtiyaç duyulan bir strateji haline gelebilir. Böyle bir kuşatma stratejisi bir anlamda küresel kuşatmayı ifade etmekte olup, boyutu itibariyle bunu gerçekleştirmenin zorluğu elbette siyasal stratejiler açısından tartışmaya açıktır. Ancak küresel boyuttaki bu strateji, hegemonik gücü yaşamış olan ABD'nin tıpkı küresel boyutta Asya, Ortadoğu ve Afrika'yı kontrol altına almak maksadını, kurduğu CENTCOM, Atlantik'i ve Avrupa Kıtası'nı kontrol altında tutmak maksadını da NATO üzerinden gerçekleştirme stratejisi ile örtüşebilmektedir. Diğer taraftan, ekonomik, ideolojik ve güvenlik çıkarlarına atıf yapılarak, ABD'nin 21. Yüzyılda da küresel gücünü koruması ve devam ettirmesi için silahlı mücadeleyi de içeren stratejilerini havi olarak çizilen "Project for the New American Century" (Yeni Amerikan Yüzyılına Yönelik Proje)'nin⁸²⁸ 21. Yüzyılda küresel güce aday bir Çin için de "Project for the New Chinese Century" (Yeni Çin

---

⁸²⁸ Soros, *Amerikan Üstünlüğü Hayali*, s.21, 24.

Yüzyılına Yönelik Proje)’ye dönüşmesi gücü kaybeden ve gücü ele geçiren taraflar için yadrganacak bir durum olmayacaktır. Bütün bunların da ötesinde kavramsal olarak zaten hegemonik güç, küresel kaynaklardan beslenen ve dolayısıyla küresel kaynaklara ihtiyaç duyan bir güç demektir.

21. yüzyılın ikinci yarısında yaşanacak muhtemel Çin hegemonyasında, ekonomik ve güvenlik ihtiyaçların giderilmesi kaygısının dışında Doğu’dan Batı’ya yönelik ideolojik rüzgârların esmesini ve sistemleri ideolojik dönüşüme uğratarak etkilemesi ihtimalini de beklemek gerektir. Bu durum, araştırmamızın içinde detaylı olarak daha önce bahsettiğimiz gibi, 20. Yüzyılda I. Dünya Savaşı yılları ve hemen sonrasında yaşanmış bir olgudur. Siyasal şiddetin ardından Batı’da ve Batı dışında sosyalist rejimlere geçişler olmuştur. Yeni hegemonik dönemde yaşanabilecek şiddet ihtimalleri doğrultusunda sistemlerin olası ideolojik dönüşümlerinde ayrıca ‘demokrasi’ olgusuna önem verenler için Doğulu demokrasi anlayışı yani “Demokrasısız sosyalizm, sosyalizmsiz demokrasi olmaz”⁸²⁹ söylemleri de kolaylaştırıcı rol oynayabilir. Diğer taraftan, hegemonik güçten düşmüş olanlara, hegemonik gücü yakalamış olanların ‘sosyalist piyasa ekonomisi’ de cazip görünebilir.

Önümüzdeki süreçte ihtiyaç alanları ve bu alanlar üzerindeki, gücü elde tutma ve artırma dürtüsü başta olmak üzere, olası ihtilaflar nedeniyle hegemonik Doğu’dan Batı’ya yönelik savaş boyutunda bir şiddet başvurusu olması halinde Batı’nın yaşadığı gibi Doğu’nun da Batı’dan gelen asimetrik bir cevapla karşılaşması mümkündür. Gücün elde tutulması ve artırılması dürtüleri ya da yine bunlarla birlikte ters yönde tekrar bir zemin kayması terör eylemlerinde de zemin kaymasına neden olacaktır.

Bu süreçte yoğun olarak kutuplar arası yaşanabilecek asimetrik savaştan önce kutup içi olası terör hareketlenmelerini de dikkate almak gerekir. Diğer bir ifadeyle, Batı zemininde ortaya çıkabilecek Batılı terör hareketlerinin öncelikle hegemonik gücü kaybeden Batılı iktidarlara karşı yönelmesi ihtimal dâhilindedir. Bu potansiyel hâlihazırda kendini göstermiş bulunmaktadır. Ekonomik zayıflama Batı’da “Wall Street’i İşgal Et” benzeri, iktidarlara aleyhine yapılan protesto eylemlerine sahne

---

⁸²⁹ Ramo, “The Beijing Consensus”, London: The Foreign Policy Center, 2004, s.10, <http://fpc.org.uk/fsblob/244.pdf>, s.10 .

olmuştur. Batı iktidarlarına karşı yapılan eylemlerin halk tabanlı protestoları da aşır örgüt tabanlı anarşik hareketlenmelere dönüşebilme potansiyelinin olduğu da anlaşılmıştır. Örneğin *Federazione Anarchica Informale* adlı örgüt, yoksullukla mücadele edildiği bir dönemde Olimpiyat oyunları oynanmasını protesto etmek amacıyla İngiltere'ye “düşük yoğunluklu savaş” açacakları tehdidinde bulunmuştur. Batı'daki anarşik hareketlenmeler ileriki süreçte ortaya çıkabilecek terör hareketlerinin de zeminini hazırlamakta ve haberciliğini yapmakta gibidir.

Yeni hegemonik dönemde yaşanabilecek terör eylemlerinin ikinci istikameti ise Doğu olacak gibidir. Hegemonik Batı'ya karşı asimetric bir tepki olarak 20. yüzyılın ikinci yarısı ve 21. Yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkan terör eylemlerinin kaynağının Doğu coğrafyası olmasının simetric bir yansıması şeklinde bu kez de 21. Yüzyılın sonları ya da 22. Yüzyılda hegemonik Doğu'ya karşı şiddet zemininde Batı kaynaklı asimetric bir tepki ortaya çıkabilir. Böyle bir tepkinin de Doğu hegemonyasının zayıflama işaretlerini vereceği bir dönemde ortaya çıkması ihtimali kuvvetlidir. Zira bu tür bir asimetric tepkinin ana nedeni hegemonik zemini altından kayan aktörün bu zemini kaybetmemek için başvurduğu şiddet ile birlikte hegemonik aktörün bu gücünü kaybetmekte oluşunun, diğere bir ifadeyle zayıflama işaretlerinin terör örgütlerini cesaretlendirmesidir.

Bu süreçte yaşanabilecek Batı kaynaklı terör eylemlerinin iki ayrı coğrafik zeminde icra edilmesi söz konusu olacaktır. Eylem yoğunluğunun, cephe savaşı kavramına paralel olarak Batı'da yaşanması, Doğu'da ise dinamiklerin sembollerinin hedef alınması ihtimal dâhilindedir.

Eylem yoğunluğunun Batı coğrafyasında yaşanacak olması ihtimali birinci olarak hegemonik aktörün siyasal şiddeti bu coğrafyada icra etmeye kalkışacak olmasıdır. Hegemonik Doğu'dan gelebilecek savaş Batı coğrafyasında icra edilecekse terör örgütleri için de hegemonik güce karşı icra edilecek asimetric savaşın cephesi de burası olacaktır. Eylem yoğunluğunun Batı coğrafyasında yaşanacak olmasının ikinci nedeni ise örgütler için lojistik üssün burası olmasındandır. Bu süreçte ortaya çıkabilecek örgütlerin halk tabanlı olmasının yanı sıra devlet tabanlı olması da doğal bir seyir olacaktır. Bu nedenle Batı'nın asimetric savaşında *Gladio*'nun da tekrar sahneye çıkması beklenmelidir. Bu tür “yaşam ve ölüm” dönemlerinde devlet

aktörünün de ‘uluslararası hukuk’ kurallarının dışına çıkması yani ‘kuralsız siyasal şiddet stratejisi’ne yönelmesini ‘siyaset’in tabiatı dâhilinde değerlendirmek gerekir.

Böyle bir dönemde Batı coğrafyasında yaşanması muhtemel bir asimetrik savaşı icra edecek olan terör örgütlerinin hegemonik Doğulu aktörlerin ideolojisinin karşıtı olan ideolojilerden beslenmesi de siyasal bir gerçeklik olacaktır. Bu dönemde hegemonik Doğu’nun çoktan yükselmiş ve belki de inişe geçmiş bulunan sosyalizmine, ‘liberal sosyalizm’ine veya ‘demokratik sosyalizm’ine tepki ve karşıtlık olarak da Batı’da yükselebilecek olan liberal/kapitalist, milliyetçi ve din motifli ideolojileri tartışmamız mümkündür. Doğu’nun hegemonyasına karşı asimetrik savaşı yürütecek olan örgütlerin, hegemonik güce karşıt düşünce dünyasındaki bu ideolojiler temelinde vücut bulması, siyasal şiddet tarihindeki örneklerden farklı olmayacaktır. Yalnız bu savaştaki ideolojik duruşların teşhisinin de doğru yapılması gerekir. 20. Yüzyılın sonlarında ABD’de vücut bulmuş *Tanrının Ordusu*’na benzer adlarla ortaya çıkabilecek örgütlerin olası din motifli ideolojilerini, “11 Eylül” terörünün ardından yapıldığı gibi, insanların manevi ihtiyaçları doğrultusunda yönelindikleri ‘din’ kavramının yerine koymamak gerektir. Olası din motifli ideolojiler temelinde icra edilecek Batı kaynaklı terör eylemlerinin, aidiyetler kapsamında kabul edilen ‘din’ mefhumuna atfedilmesine karşı bu kez de Batılı aktörlerin mücadele vermesi gerekebilir.

21. Yüzyılın sonu ya da 22. Yüzyılda tekrar ters istikametli yaşanabilecek bir hegemonik zemin kaymasına bağılı olarak Doğu’nun Batı coğrafyasında muhtemel siyasal şiddet başvurusuna karşı cevap niteliğinde gelişebilecek Batı kaynaklı bir asimetrik savaşın ikinci cephesinin ise hegemonik gücün coğrafyası olan ‘Doğu’ olması muhtemeldir. “11 Eylül”, ‘İstanbul’, ‘Madrid’, ‘Londra’ bombalamalarının simetriği türündeki eylemler kapsamında bu kez de Doğulu hegemonik aktör kendi topraklarında ‘kuralsız siyasal şiddet’ stratejisiyle karşılaşabilir. Hegemonya altındakilerin coğrafyasından hegemonya sahiplerinin coğrafyasına taşınabilecek ‘kuralsız’ stratejinin adresinin bu kez de ‘Pekin’ olması ihtimali, siyasal şiddet tarihinin tekerrür eden bir fenomeni olarak karşımıza çıkabilir.

Ancak, ‘uluslararası siyasal şiddet’ olgusu kapsamında bir analiz olarak ortaya konmuş böyle bir ihtimalin terör örgütlerinin değil, siyasetçilerin ve akademisyenlerin

analizlerinde kalması temennisini de not olarak buraya düşmüş olalım. Zira ister dünyevi düşüncelere dayalı olsun isterse dini motiflere dayalı ideolojiler ve siyasetin diğer dinamikleri üzerinden olsun meşruiyetten uzak şiddete ilişkin İlahî uyarıya bir kez daha kulak vermekte fayda vardır: Kur'an-ı Kerim Mâide Suresi 32. Ayette "...Kim, bir cana veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya karşılık olmaksızın (haksız yere) bir cana kıyarsa bütün insanları öldürmüş gibi olur. Her kim bir canı kurtarırsa bütün insanları kurtarmış gibi olur..." buyrulmaktadır. Adı ister 'devlet' olsun, isterse *El-Kaide*, *Tanrının Ordusu*, *Federazione Anarchica Informale* ya da *Gladio* olsun masumlara yönelebilecek ve meşruiyetten uzak hiçbir hareketin tarihin vicdanında da hiçbir zaman kabul görmesi mümkün değildir. Bu cihetle, önümüzdeki süreçte yeniden bir 'haksız savaş', 'savaşa karşı terör' ve "teröre karşı savaş" dönemi yaşanmaması dileğiyle...

KAYNAKÇA

- Akmaral, Kemal, (2005), *Ben Bush, Evangelist Bush*, İstanbul: Şimdi Kitap Kültür Sanat Yayınları
- Akyol, Taha, (2000), *Hariciler ve Hizbullah, İslam Toplularında Terörizmin Sosyal Kökleri*, İstanbul: Doğan Kitapçılık
- Aljazeera, aljazeera.com.tr, <http://www.aljazeera.com.tr/kronoloji/kronoloji-kirim-gerginligi>
- Anıl, Yaşar Şahin, (2003), *Alamut Terörünün Kaynakları ve Hasan Sabbah*, İstanbul: Gendaş A.Ş.
- Arı, Tayyar, (2004), *Irak, İran ve ABD, Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya*, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd.Şti.
- Arı, Tayyar, (2006), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İstanbul: Alfa Yayınları
- Arı, Tayyar, (2008), *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, Bursa: Marmara Kitap Merkezi Yayın ve Dağıtım Ltd. Şti.
- Armaoğlu, Fahir, (1999), *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi
- Armaoğlu, Fahir, (t.y.) *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, İstanbul: Alkım Yayınevi, Cilt 1-2: 1914-1995
- Arrighi, Giovanni, (2000), *Uzun Yirminci Yüzyıl*, (Çev. Recep Boztemur), Ankara: İmge Kitabevi
- Arslan, Şaban ve Tosunoğlu, Devrim, (2004), *Dehşet Senaryosu*, İstanbul: Güncel Yayıncılık
- Aydın, Mustafa, (2008), *Uluslararası İlişkiler*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım LTD
- Aydoğan, Metin, (2006), *Batı ve Doğu Uygarlıkları*, İstanbul: Umay Yayınları

- Ayhan, Kadir, (2010), 'East Asian Regionalization and China's Soft Power in Southeast Asia', Atilla Sandıklı (Ed.), *China: A New Superpower?*, İstanbul: Bilgesam Publications, 181-198
- Ayverdi, İlhan, (2005), *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: MAS Matbaacılık A.Ş.
- Bal, İdris, (2006), *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Ankara: Ankara Global Araştırmalar Merkezi-Lalezar Kitabevi
- Bal, İdris, Sütçü, Güliz, Silinir Murat, (2008), "Uluslararası Siyaset'in Aktörleri", İdris Bal (Ed.), *Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler*, Ankara: Lalezar Kitabevi, 21-55
- Bal, İdris, (2008), *ABD Politikaları ve Türkiye*, Ankara: Lalezar Kitabevi
- Bal, İhsan, (Der.), (2006), İhsan Bal, "Terör nedir? Neden Terörist Olunur?", *Terörizm*, Ankara: USAK Yayınları: 12
- Bal, İhsan ve Özeren, Süleyman, (Ed.), (2009), *Uzakdoğudan Yeni Kıtaya Terörle Mücadele*, Ankara: USAK Yayınları: 25
- Barash, David P. ve Webel, Charles P., (2009), *Peace and Conflict Studies*, Los Angeles: SAGE Publications, Inc.
- Başeren, Sertaç, (2002), "Uluslararası Hukuk Açısından Terörizm", Ali Tarhan, (Ed.), *Dünyada ve Türkiye'de Terör Konferansı*, Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
- Başlar, Kemal, (2005), *Uluslararası Hukukta Hükümet Dışı Kuruluşlar*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Mahnken, Thomas G., (2007), "Strategic Theory", Baylis, Jhon v.d. (Ed.), *Strategy in the Contemporary World*, New York: Oxford University Press Inc., 66-81
- BBC, [bbc.co.uk, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/09/140916_ukraine_update.shtml](http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/09/140916_ukraine_update.shtml),

- Bean, R. Mark, (1990), *Cooperative Security In Northeast Asia*, National Defense University Press
- Berkday, Fatmagül, (2008), “Liberalizm”, H.Birsen Örs (Ed.), *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, İstanbul: Bilgi İletişim Grubu Yayıncılık
- Bergesen, Albert J. ve Lizardo, Omar A., (2005), “Terrorism and Hegemonic Decline”, Jonathan Friedman and Christopher Chase-Dunn, (Ed.), *Hegemonic Decline: Present and Past*, Boulder: Paradigm Publishers
- Beşe, Ertan, (2002), *Terörizm, Avrupa Birliği ve İnsan Hakları*, Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Bilener, Tolga, 26 Temmuz 2012, “Güney Çin Denzinde Sular Isınıyor”, *Taraf*
- Bilgin, Hasan, (2010), *Stratejik Açıdan Çin*, Ankara: USAK Yayınları: 34
- Bing-zhi, Zhao ve Xiu-mei, Wang, “Countermeasures against Terrorism through Criminal Justice in China”, <http://www.penal.org/IMG/Guadalajara-Zhao.pdf>
- Black, Jeremy, (2009), *Savaş ve Dünya: Askeri Güç ve Kıtaların Kaderi 1450-2000*, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları
- Bozkurt, Enver ve Kanat, Selim, (2007), *Uluslararası Toplum Paradoksu: Terörizm, İnsan Hakları, Güvenlik ve 11 Eylül Sonrası Meydana Gelen Değişiklikler*, Ankara, Asil Yayın
- Brauch, Hans Günter, (2008), “Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü”, Mustafa Aydın, (Ed.), *Uluslararası İlişkiler*, Ankara: Uluslararası İlişkiler Konseyi, Cilt.5, Sayı.18, s.1-49
- Brenda Lutz ve James Lutz, (2007), “Terrorism”, Alan Collins, (Ed.), *Contemporary Security Studies*, New York: Oxford University Press, s.289-311

- Brisard, Jean-Charles, (2007), *Zarkavi-El Kaide'nin Yeni Yüzü* (Çev. Çetin Öngün),
Ankara: Elips Kitap
- Brzezinski, Zbigniew, (1998), *Büyük Satranç Tahtası*, (Çev. Ertuğrul Dikbaş ve
Ergun Kocabıyık), İstanbul: Sabah Kitapçılık San. Ve Tic. A.Ş.
- Brzezinski, Zbigniew, (2001), "Çok Yönlü Misilleme Lazım", Mehmet Ali Civelek
(Der.), *Küreselleşme ve Terör*, Ankara: Ütopya Yayınevi
- Brzezinski, Zbigniew, (2012), *Stratejik Vizyon: Amerika ve Küresel Güç Buhranı*,
İstanbul: Timaş Yayınları
- Buçukçu, Öner, (2012), "Genel Bilgiler", Birol Akgün, (Ed.), *Suriye Krizi'nde
Bölgesel ve Küresel Aktörler*, Stratejik Düşünce Enstitüsü: SDE Analiz, s.4-10
- Bull, Hedley, (1994), *The Anarchical Society*, London: The Macmillan Press Ltd.
- Bulut, Nihat (2003), *Ekonomik İktidar Siyasal İktidar İlişkisi*, Ankara: Seçkin
Yayıncılık
- Buzan, Barry, (2008), "The Changing Agenda of Military Security", Mustafa Aydın,
(Ed.), *Uluslararası İlişkiler*, Ankara: Uluslararası İlişkiler Konseyi, Cilt.5,
Sayı.18, s.107-125
- cambridgeforecast.wordpress.com, <http://cambridgeforecast.wordpress.com/2006/11/03/geopolitics/>
- Caşın, Mesut Hakkı, (2008), *Uluslararası Terörizm*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Cavid Bey, Mehmed, (1329 (1923)), *İktisat İlmi* (Özgün Adı: İlm-i İktisad), Sema
Alpun Çakmak (Osmanlıca'dan Çev.), Ankara: Liberte Yayınları
- Chaliand, Gérard ve Blin, Arnaud, (2007), "Zealots and Assassins", Gérard Chaliand
Ve Arnaud Blin (Ed.), *The History of Terrorism*, Berkeley and Los
Angeles: University of California Press, s.55-79

- Chandler, Michael ve Gunaratna, Rohan, (2007), *Countering Terrorism*, London:
Reaktion Books Ltd.
- Christopher M. Dent, (2007), “Economic Security”, Alan Collins, (Ed.),
Contemporary Security Studies, New York: Oxford University Press, 204-223
- Chomsky, Noam, (2002), *11 Eylül ve Sonrası: Dünya Nereye Gidiyor?*, Taylan
Doğan, Nuri Ersoy, Mehmet Kara, Ali Kerem (Çev.), İstanbul: Aram
Yayıncılık
- Collins, Alan, (Ed.), (2007), “Introduction: What is Security Studies?”, Alan Collins,
Contemporary Security Studies, New York: Oxford University Press, 1-11
- Clausewitz, Carl Von ,(1997), *Savaş Üzerine* (Çev. Şiar Yalçın), İstanbul: Spartaküs
Yayımları
- Coşar, Fatma Mansur, (2008), *Din Savaşları*, İstanbul: Evrim Yayınevi
- Coşkun, Vahap, (2009), *Ulus-Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu*, Ankara:
Liberte Yayımları
- Coulomb, Fanny, (2004), *Economic Theories of Peace and War*, New York:
Routledge
- Çetin, Halis, (2010) “İktidar ve Meşruiyet”, Mümtaz’er Türköne, (Ed.), *Siyaset*,
İstanbul: Opus Yayımları, s.35-69
- Çilingir, Lokman, (2009), *Farabi ve İbn Haldun’da Siyaset*, Ankara: Araştırma
Yayımları
- Çin Sosyal Bilimler Akademisi Dil Bilim Enstitüsü, (2004), *Xinhua Zidian* (Yeni
Çince Sözlük), The Commercial Press
- Çolakoğlu, Selçuk, (2009), *Uluslararası İlişkilerde Kuzeydoğu Asya*, Ankara: USAK
Yayımları: 26
- Davis, Carmel, (2009), “AFRICOM’s Relationship to Oil, Terrorism and China”,

Foreign Policy Research Institute, Elsevier Limited, Winter 2009

Davison, Andrew, (2005), *Conquering Hearts And Minds*, İstanbul: Bilgi İletişim

Grubu Yayıncılık Müzik Yapım ve Haber Ajansı Ltd. Şti.

Davutoğlu, Ahmet, (2002), *Küresel Bunalım: 11 Eylül Konuşmaları*, İstanbul: Küre

Yayımları

Davutoğlu, Ahmet, (2009), *Stratejik Derinlik*, İstanbul: Küre Yayımları

Dedeoğlu, Beril, (2008), *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, İstanbul: Yenyüzyıl

Yayımları

Dedeoğlu, Beril, (2008), “11 Eylül Öncesi ve Sonrasıyla ABD-İran İlişkileri”, Mehmet

Tuncel, (Ed.), *Hedef Neden İran?*, İstanbul: Etkileşim Yayımları, 13-29

Demirel, Emin, (2002), *Taliban, El Kaide, Ladin ve Paylaşılamayan Ülke Afganistan*,

İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık

Demirel, Emin, (2005), *Türkiye’de El-Kaide Unsurları*, İstanbul: IQ Kültür Sanat

Yayıncılık

denizhaber.com.tr, <http://www.denizhaber.com.tr/enerji/53010/rusya-akdenizde>

-petrol-arayacak-sana-suriye-akdeniz. html

deprem.gov.tr, <http://www.deprem.gov.tr/sarbis/Deprem/DepremNedir>

[.aspx#KONU2](#)

Devellioğlu, Ferit, (Hazr.) (1970), *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara:

Doğuş Ltd. Şti. Matbaası

Dijk, Teun A. Van, (1998), *Ideology, A Multidisciplinary Approach*, Great Britain:

The Cromwell Press

Doğan, D. Mehmet, (Hazr.) (1982), *Büyük Türkçe Sözlük*, Ankara: Birlik Yayımları

Dönmez, Rasim Özgür, (2006), “Siyasal Şiddet, Batı Kollektif Kimliğinin Yeniden

Oluşumu ve İslam”, *Avrasya Dosyası*, Cilt 12, Sayı 3

dspace.wbpublibnet.gov., http://dspace.wbpublibnet.gov.in:8080/jspui/bitstream/10689/10913/6/Chapter%203_191%20-%20271p.pdf

Duverger, Maurice, (1968), *Sociologie Politique*, Paris: Presses Universitaires De France

Eagleton, Terry, (1991), *İdeoloji*, Muttalip Özcan (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Ekinci, Arzu Celalifer, (2009), *İran Nükleer Krizi*, Ankara: USAK Yayınları: 22

Ekrem, Erkin, “Ortadoğu ve Afrika”, <http://www.turksam.org/tr/a791.html>

enerjigunlugu.net, http://www.enerjigunlugu.net/suriye-akdenizde-rusyayla-petrol-arayacak_6295.html

Ergil, Doğu, (1990), *Körfez Bunalımı*, Ankara: Gündoğan Yayınları

Erkin Ekrem, (2012), “Çin’in Suriye Politikası ve Çözüm Planı”, Birol Akgün, (Ed.),

Suriye Krizi’nde Bölgesel ve Küresel Aktörler, Stratejik Düşünce Enstitüsü:

SDE Analiz, 28-36

Ewan, Arthur Mac ve Tabb, William K., (Ed.), (1989), *Dept & Disorder*, New York: Monthly Review Press

Foster, John Bellamy, (2006), *Naked Imperialism, The U.S. Pursuit of Global*

Dominance, New York: Monthly Review Press

Foucault, Michel, (2002), *Toplumunu Savunmak Gerekir*, Şehsuvar Aktaş (Çev.),

İstanbul: YKY

Fromm, Erich, (1976), *The Anatomy of Human Destructiveness*, New York: Holt,

Rinehart and Winston

Fromm, Erich, (2000), *Sevgi ve Şiddetin Kaynağı*, Selçuk Budak (Çev.), Ankara:

Öteki Yayınevi

Ganser, Daniel, (2005), “Terrorism in Western Europe: An Approach to NATO’s

Secret Stay-Behind Armies”, *The Whitehead Journal of Diplomacy and*

- International Relations*, Winter/Spring 2005,
http://blogs.shu.edu/diplomacy/files/archives/08_ganser27.pdf
- Ganser, Daniel, 2 Ağustos 2010, “Avrupa’nın Gladio Ağları Çözülemedi”, (Söyleşi),
Sezin Öney, *Taraf*
- geography.about.-com, <http://geography.about.-com/library/misc/blmackinder.htm>
- globalsecurity.org,
<http://www.globalsecurity.org/military/library/report/2009/china-090120wp/chap2.htm>
- globalsecurity.org, <http://www.globalsecurity.org/military/library/report/2000/part04.htm>
- Gözen, Ramazan, (2006), “Dış Politika Nedir?”, İdris Bal (Ed.), *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Ankara: Ankara Global Araştırmalar Merkezi, 3-9
- Hall, Thomas D. ve Fenelon, James V., (2005), “Indigenous Peoples and Hegemonic Change”, Jonathan Friedman and Christopher Chase-Dunn, (Ed.),
Hegemonic Decline: Present and Past, Boulder: Paradigm Publishers
- Halliday, Fred, (2002), *Two Hours that Shook the World*, London: Saqi Books
- Harman, Chris, (2008), *A People’s History of the World*, New York:
Bookmarks Publications Ltd.
- Hart, B. H. Liddell, (2003), *Strateji, Dolaylı Tutum*, Selma Koçak (Çev.), Ankara:
Doruk Yayıncılık
- Hazır, Hayati, (2001), *Siyasal Şiddet ve Terörizm*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Heywood, Andrew, (2007), *Siyaset*, Bekir Berat Özipek (Çev.), Ankara: Adres
Yayımları
- Heywood, Andrew, (2007), *siyasi İdeolojiler*, Ahmet Kemal Bayram (Çev.), Ankara:
Adres Yayımları

- Hobson, John M., (2008), *Batı Medeniyetinin Doğulu Kökenleri*, Esra Ermert (Çev.),
İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Hornby, A. S., (1987), *Oxford Advanced Dictionary English*, Great Britain: Oxford
University Press
- Hough, Peter, (2004), *Understanding Global Security*, London: Routledge
- hsbc.com, [http://www. /news-and-insight/2013/fast-facts-the-rmb](http://www.hsbc.com/news-and-insight/2013/fast-facts-the-rmb)
- Hüseyin Cinoğlu, Süleyman Özeren, (2009), “ABD’nin Yeni Terörle Mücadele
Konsepti: Savaş Yerine Uyumlu İşbirliği mi?”, İhsan Bal ve Süleyman Özeren,
(Ed.) *Uzakdoğudan Yeni Kıtaya Terörle Mücadele*, Ankara: USAK Yayınları:
25, s.285-315
- Institute For Economics&Peace, *2012 Global Terrorism Index*,
[http://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2012/12/2012-Global-
Terrorism-Index-Report1.pdf](http://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2012/12/2012-Global-Terrorism-Index-Report1.pdf)
- International Monetary Fund, *World Economic Outlook Database*, April 2013,
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2013/01/weodata/download.aspx>
- International Monetary Fund, *World Economic Outlook*, Washington, DC: IMF
Publication Services, April 2013
- International Monetary Fund, *World Economic Outlook Database*, April 2013,
[http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2013/01/weodata/ download.aspx](http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2013/01/weodata/download.aspx)
- Ismael, Tareq Y. ve Ismael, Jacqueline S., (Ed.), (1994), *The Gulf War and the New
World Order*, Florida: The University Press of Florida
- Jonathan Kirshner, (2009), “Realist Political Economy”, Mark Blyth (Ed.),
Routledge Handbook of International Political Economy, Great Britain:
Routledge
- Karan, Ceyda, 24 Kasım 2013 “Dünya Günlüğü”, *Taraf*

- Kardaş, İdris, “Nükleer Krizler Ülkesi İran”,
<http://www.idriskardas.com/nukleer-krizler-ulkesi-iran/>
- Kapani, Münci, (1975), *Politika Bilimine Giriş*, y.y.y.: Cantekin Matbaacılık
Yayıncılık, ss.17.
- Kapila, Subhash, (2010), “China’s Escalating Military Power: Global and Regional
Impact”, *China: A New Superpower?*, Atilla Sandıklı (Ed.), Bilgesam
Publications: İstanbul, s.65-75
- Karaosmanoğlu, Fatih, (2008), *Tarihin Başlangıcı*, Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Karoubi, Mohammad Taghi, (2005), *Just or Unjust War?*, Burlington: Ashgate
Publishing Company
- Kemal, Lale, 16 Ocak 2013 “Çin Aç Kalırsa Ne Olur?”, *Taraf*
- Kennedy, Paul, (1998), *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, Birtane Karanakçı
(Çev.), Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Khanna, Parag, (2008), *Yeni Dünya Düzeni*, Elif Nihan Akbaş (Çev.), İstanbul:
Pegasus Yayınları
- Kılıçbay, Ahmet, (1994), *Politika ve Ekonomi*, Ankara: Minpa Mat. Tic. Ltd. Şt.
- Kirshner, Jonathan, (2009), “Realist Political Economy”, Mark Blyth, (Ed.),
Routledge Handbook of International Political Economy, Great Britain:
Routledge
- koeri.boun.edu.tr, [http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/Personel/comoglu/
depremnedir/#KONU2](http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/Personel/comoglu/depremnedir/#KONU2); <http://earthquake.usgs.gov>
- Kohen, Sami, 6 Ocak 2012, “Körfez’de Kazaen Çatışma Riski”, *Milliyet*
- Köse, Talha, (2008), *İran Nükleer Programı ve Orta Doğu Siyaseti*, Ankara: SETA
Yayınları III
- Krug, Etienne G., Dahlberg, Linda L., Mercy, James A. v.d. (Ed.), (2002), *World*

- report on violence and health*, Geneva: World Health Organisation
- Kur'an*, Mâide Suresi, Ayet 32, (2000), Hayrettin Karaman; Ali Özek; İbrahim Kâfi Dönmez; Mustafa Çağrıcı; Sadrettin Gümüş ve Ali Turgut, (Hazr.), Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, Yayın No: 86/A
- Laçiner, Sedat, (2004), *Irak Küresel Meydan Savaşı ve Türkiye*, Ankara: Roma Yayınları
- Lasswell, Harold D., (1947), *The Analysis Of Political Behaviour*, London: Butler & Tanner Ltd.
- Leftwich, Adrian, (Ed.) (2004), *What Is Politics*, Cambridge: Polity Press
- Lewis, Bernard, (2001), *Haşişiler*, Kemal Sarısözen (Çev.), İstanbul: Kapı Yayınları
- Macit, Nadim, (2000), *Din-Siyaset İlişkisinin Teolojik Yorumu*, Ankara: Seba Yayınları
- Magdoff, Harry, (2008), *Küreselleşme ve Yaklaşan Sosyalizm*, Barış Baysal (Çev.), İstanbul: Kalkedon Yayıncılık
- Mamdani, Mahmood, (2005), *İyi Müslüman Kötü Müslüman: Amerika, Soğuk Savaş ve Terörün Kökenleri* Sevinç Altınçekiç (Çev.), İstanbul: Global Yayın Dağıtım San. Tic. Ltd. Şti.
- Mardin, Şerif, (2001), *Din ve İdeoloji*, İstanbul: İletişim Yayınları
- Marrs, Jim, (2004), *Sırlar Operasyonu, Terör mü? Politika mı?*, Pınar Bulut (Çev.), İstanbul: Truva Yayınları
- Marrs, Jim, (2006), *CIA ve Pentagon'un Gizli Dosyaları*, Bülent Ucpunar (Çev.), İstanbul: KESİT Yayınları
- marxists.org, http://www.marxists.org/reference/archive/mao/selected-works/volume-9/mswv9_86.htm
- May, Mark A., (1948), *A Social Psychology of War And Peace*, New Haven: Yale

- University Press McLellan, David (1995), *İdeoloji*, Barış Yıldırım (Çev.),
Buckingham: Open University Press
- Memiş, Ekrem, (2001), *Eskiçağ Tarihinde Doğu-Batı Mücadelesi*, Konya: Çizgi
Kitabevi
- Mesut Hakkı Caşın, (2001), “İpek Yolundan Çin Denizine Barış ve Güvenliğin Yeni
Parametreleri”, Deniz Ülke Arıboğan, (Ed.), *Çin'in Gölgesinde
Uzakdoğu Asya*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 105-137
- Mesut Hakkı Caşın, (2006), “Uluslararası Hukuk Açısından Terör ve Organize
Suçlar”, İdris Bal, (Ed.), *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Ankara: Ankara
Global Araştırmalar Merkezi, 905-939
- Mesut Hakkı Caşın, (2008), *Uluslararası Terörizm*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Michaud, Yves, (1988), *Şiddet*, Cem Muhtaroglu (Çev.), Paris: Presses Universitaires
de France
- Migaux, Philippe, (2007), “Al Qaeda”, Gérard Chaliand ve Arnaud Blin (Ed.), *The
History of Terrorism*, Berkeley and Los Angeles: University of California
Press, s.314-349
- Milliyet Gazeticilik ve Yayıncılık A.Ş., *Milliyet*, İstanbul: Milliyet Gazeticilik ve
Yayıncılık A.Ş.
- Misra, Amalendu, (2004), *Afghanistan, The Labyrinth of Violence*, Cambridge: Polity
Press
- Morgan, Patrick, (2007), “Security in International Politics: Traditional Approaches”,
Alan Collins, (Ed.), *Contemporary Security Studies*, New York: Oxford
University Press, 13-35
- Morgenthau, H. J. (1970), *Uluslararası Politika*, Baskın Oran ve Ünsal Oskay (Çev.),
Ankara: Sevinç Matbaası

- Necati Alkan, (2009), “Türkiye’nin Terörizmle Mücadele Deneyimi”, İhsan Bal ve Süleyman Özeren, (Ed.), *Uzakdoğudan Yeni Kıtaya Terörle Mücadele*, Ankara: USAK Yayınları: 25, 109-155
- Nogayeva, Ainur, (2011), *Orta Asya’da ABD, Rusya ve Çin: Stratejik Denge Arayışları*, Ankara: USAK Yayınları: 55
- Nye, Joseph S. Jr. Ve Welch, David A., (2011), *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*, Renan Akman (Çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Oatley, Thomas, (2005), *International Political Economy*, United States: Pearson Education, Inc.
- Oğan, Sinan, (2008), ‘11 Eylül Sonrası İran-Rusya İlişkileri’, Mehmet Tuncel, (Ed.), *Hedef Neden İran?*, İstanbul: Etkileşim Yayınları, 181-237
- olay.com.tr, <http://www.olay.com.tr/haber/dunya-65417/askeri-maceralardan--yorgun-dustuk-176605.html#>. UudsC1o5mpo
- Onay, Yaşar, (2003), *Neden Irak?*, Ankara: Babil Yayıncılık
- Öğütçü, Mehmet, 7 Ocak 2013, “Yeni Küreselleşme Düzeni”, *Milliyet*
- Öğütçü, Mehmet, 1 Mayıs 2013, “Türkiye’nin Çin’le İmtihani”, *Milliyet*
- Öner Buçukçu, (2012), “Genel Bilgiler”, Birol Akgün, (Ed.), *Suriye Krizi’nde Bölgesel ve Küresel Aktörler*, Stratejik Düşünce Enstitüsü: SDE Analiz, 4-10
- Özel, Ahmet (2007), *İslâm ve Terör*, İstanbul: Küre Yayınları
- paraanaliz.com, <http://www.paraanaliz.com/portal/articles/5591/2015-te-abd-dunyanin-en-buyuk-p>
- Pazarcı, Hüseyin, (2009), *Uluslararası Hukuk*, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları
- Pehlivantürk, Bahadır, (2012), “Uluslararası Politikada Çin: Çin Hegemonik bir güç Olabilir mi?”, Selçuk Çolakoğlu (Der.), *Dünya Düzeninde Çin*:

- Türkiye-Çin İlişkileri*, Ankara: USAK Yayınları: 58, 41-57
- Pelletière, Stephen, (2004), *Iraq and the International Oil System*, Washington, D.C.:
Maisonneuve Press
- Pillsbury, Michael, (1998), “Chinese Views of Future Warfare”, *Institute for National
Strategic Studies*, [http://www.globalsecurity.org/wmd/library/report/1998
/huan.htm](http://www.globalsecurity.org/wmd/library/report/1998/huan.htm)
- Polito, Antonio, (2000), (Söyleşi), Eric Hobsbawm, *Yeni Yüzyılın Eşiğinde*, İbrahim
Yıldız (Çev.), New York: The New Press
- psychclassics.yorku.ca, Maslow, A. H. “A Theory of Human Motivation”,
[http://psychclassics.yorku.ca/Maslow/
motivation.htm](http://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm)
- radikal.com.tr, [http://www.radikal.com.tr/dunya/baskasinin_savasina_asker
_yollamayacagim_ancak-1149741](http://www.radikal.com.tr/dunya/baskasinin_savasina_asker_yollamayacagim_ancak-1149741),
- Ramo, Joshua Cooper, (2004), ‘The Beijing Consensus’, London: The Foreign Policy
Center, <http://fpc.org.uk/fsblob/244.pdf>.
- Raymond, Gregory A., (2003), “The Evolving Strategies Of Political Terrorism”,
Charles W. Kegley, Jr., (Ed.), *The New Global Terrorism*, New Jersey: Pearson
Education Inc.
- Relooney, http://www.relooney.info/SI_Oil-Politics/China-Energy-Oil-Africa_31.pdf
- Rey, Alain (Ed.), (1989), *Le Micro-Robert Poche*, Montréal: Dicorobert Inc
- Rodzinski, Witold, (1979), *A History of China*, Londra: Prgamon Press, V: I
- Rohan Gunaratna, (2007), “Terrorism in Southeast Asia-Trhreat and Response”,
Gérard Chaliand ve Arnaud Blin (Ed.), *The History of Terrorism*, Berkeley
and Los Angeles: University of California Press, s.420-435
- Runciman, Steven, (2005), *Haçlı Seferleri Tarihi*, İstanbul: Nokta Kitap
- Rutledge, Ian, (2005), *Addicted To Oil*, London: I.B.Tauris&Co Ltd.

- Sandıklı, Atilla ve Emeklier, Bilgehan (2012), *İran Nükleer Krizinin Türkiye'ye Olası Etkileri*, İstanbul: BİLGESAM Rapor No:47
- Sandıklı, Atilla, (2010), "China's Growing Need of Energy and Changing Balances", Atilla Sandıklı (Ed.), *China: A New Superpower?*, İstanbul: Bilgesam Publications, s.53-64
- SIPRI, *SIPRI Yearbook 2013: Armaments, Disarmament and International Security*, Summary, <http://www.sipri.org/yearbook/2013/files/sipri-yearbook-2013-summary>
- sipri.org, www.sipri.org/research/armaments/milex/milex_database/milexdata1988-2012v2.xls/view
- Soros, George (2004), *Amerikan Üstünlüğü Hayali*, Doğan Selçuk Öztürk (Çev.), İstanbul: Truva Yayınları
- state.gov, <http://www.state.gov/www/global/terrorism/1999report/appb.html>
- state.gov, <http://www.state.gov/j/ct/rls/crt/2011/195553.htm>
- state.gov, <http://www.state.gov/www/global/terrorism/1999report/review.html>
- state.gov, <http://www.state.gov/j/ct/rls/crt/2002/html/19997/htm>
- Stepanova, Ekaterina, (2008), *Terrorism in Asymmetrical Conflict*, New York: Oxford University Press
- Stephens, Alan ve Baker, Nicola, (2009), *Savaşı Anlamak*, Süleyman Yazır (Çev.), Ankara: Phoenix Yayınevi
- Stiglitz, Joseph E. ve Bilmes, Linda J. (2008), *Üç Trilyon Dolarlık Savaş*, Dilek Cenkçiler (Çev.), Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim A.Ş.
- Şükür, Soran (2003), "Uluslararası İlişkiler Bağlamında Irak ve Ortadoğu Petrolünün Jeo-stratejik Önemi", Ümit Özdağ, Sedat Laçiner, Serhat Erkmen, (Ed.), *Irak Krizi (2002-2003)*, Ankara: ASAM Yayınları

- Tamer, Meral, 24 Kasım 2013, “Fatih Birol: Ortadoğu Artık Ciddi Bir Petrol Tüketicisi”, *Milliyet*,
Taraf Gazetecilik Sanayi ve Ticaret A.Ş., *Taraf*, Ankara: Arslan Güneydoğu
Gazetecilik Matbaacılık A.Ş.
- Taş, Ramazan, (2012), “Çin Ekonomisinin 10 Temel Dinamiği”, Selçuk Çolakoğlu
(Der.), *Dünya Düzeninde Çin: Türkiye-Çin İlişkileri*, Ankara: USAK
Yayımları: 58, 57-93
- Taşdemir, Fatma, (2006), *Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete
Başvurma Yetkisi*, Ankara: USAK Yayımları: 10
- Taşkun, Mustafa Tekin, (2007), *Kamufle*, İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık
- Telatar, Funda, (2004), *Politik İktisat Politikası*, Ankara: İmaj Kitabevi
- The Council of The European Union, 29 May 2006, “Council Common Position
2006/380/CFSP, *Official Journal of the European Union*
- The World Bank, (2013), *The Little Data Book 2013*, Washington, DC: World
Bank.doi: 10.1596/978-0-8213-9812-8.
- The World Bank, (2011), *World Development Report 2011: Conflict, Security and
Development*, Washington DC: The World Bank
- turkishnews.com, <http://www.turkishnews.com/tr/content/2010/12/08/kalpghah-ve-kenar-kusak-teorileri-2/>
- Turkuvaz Gazete Dergi Basım A.Ş., *Sabah*, İstanbul: Turkuvaz Gazete Dergi Basım A.Ş.
- Türköne, Mümtaz’er, (2010), “Siyaset Nedir?”, Mümtaz’er Türköne, (Ed.) *Siyaset*,
İstanbul: Opus Yayımları, ss. 4-33
- Türk, H. Bahadır, (2010), “İdeoloji”, Mümtaz’er Türköne (Ed.), *Siyaset*, İstanbul:
Opus Yayımları, 105-147
- UNCTAD, (2012), *UNCTAD Handbook of Statistics 2012*, New York: United

Nations Publication

UNDP, (2010), *Human Development Report 2010*, New York: Palgrave McMillan

USA Department of Defense, <http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/omb/budget/fy2014/assets/defense.pdf>

USA Department Of Defense, “Military Power of the People’s Republic of China”, *Annual Report To Congress, 2009*, <http://www.globalsecurity.org/military/world/china/doctrine.htm>

usak.org.tr, http://www.usak.org.tr/usak_det.php?id=10&cat=1612#.VBAJCVprND8

Ümit Özdağ, (2003), “Yeniden Yapılanan Ortadoğu”, Ümit Özdağ, Sedat Laçiner, Serhat Erkmen, (Ed.), *Irak Krizi (2002-2003)*, Ankara: ASAM Yayınları

Walker, R. B. J., (1997), “The Subject of Security”, Keith Krause ve Michael C. Williams (Ed.), *Critical Security Studies*, Minneapolis: University of Minnesota Press

Wallerstein, Immanuel, (1995), *Liberalizmden Sonra*, Erol Öz (Çev.), İstanbul: Metis Yayınları

Wallerstein, Immanuel, (2005), “The Bush Regime and the Collapse of the Postwar Geopolitical Structures”, Faruk Tabak, (Ed.), *Allies As Rivals: The U.S., Europe, and Japan in a Changing World-System*, Colorado: Paradigm Publishers

Walter, Andrew ve Sen, Gautam, (2009), *Analyzing the Global Political Economy*, Princeton: Princeton University Press

Weber, Max, (1998), *Sosyoloji Yazıları*, Taha Parla (Çev.), İstanbul: İletişimYayınları

Wikipedia.org, http://www.Wikipedia.org/wiki/List_of_socialist_countries

Wing, R.L., (1997), *The Art Of Strategy*, Glasgow: Thorsons Publishings

Woltersdorf, Adrienne, 17 Nisan 2011, “Çin Mahallesi”, *Taraf*

World Bank, PwC Model Estimates for 2050, Ocak 2011, *The World in 2050*,

http://www.pwc.com/en_GX/gx/psrc/pdf/World_in_2050_jan2011.pdf

wto.org, http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2013_e/its13_world_trade_dev_e.pdf

Yalçinkaya, Haldun, (2008), *Savaş*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları

Yayla, Atilla, (2002), *Siyaset Teorisine Giriş*, Ankara: Liberte Yayınları

Yılmaz, Rasim ve Koyuncu, Cüneyt, (2005), *Çin: Dragon Ekonomisinin Önlenemeyen Yükselişi*, Bursa: Ekin Kitabevi

Yazıcı, Amine, “Rusya’nın Suriye Politikası”, Birol Akgün, (Ed.), (2012), *Suriye Krizi’nde Bölgesel ve Küresel Aktörler*, Stratejik Düşünce Enstitüsü: SDE Analiz, s.40-44

Zhang Zuqian, (2010), “China’s Perspective and Policies on New Security Environment”, Atilla Sandıklı (Ed.), *China: A New Superpower?*, İstanbul: Bilgesam Publications, s.77-82

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Kemal Aytekin AKSELİ
Doğum Yeri : Ankara
Mesleği : 1. Sınıf Emniyet Müdürü / Polis Başmüfettişi

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Polis Akademisi
Yüksek Lisans Öğrenimi : Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce – Fransızca - İtalyanca
Yabancı Dil Puan ve Türü : KPDS
Bilimsel Faaliyetler : Doktora Tez Çalışması, Makale Çalışmaları

İş Deneyimi

Stajlar : Emniyet Genel Müdürlüğü
Projeler : “Türk ve Yabancıların Yurtiçi ve Yurtdışı’nda Karışmış Oldukları Suçların Bölge ve Uruklara Göre Analizi” (Kurumiçi-1993-1999)
Avrupa Birliği Eşleştirme Projesi; Entegre Sınır Yönetimi Eylem Planı, Türkiye Entegre Sınır Yönetimine İlişkin Risk Yönetim Modeli , Ankara, 17 Şubat 2011 – 19 Nisan 2012
Avrupa Birliği Eşleştirme Projesi; Entegre Sınır Yönetimi Eylem Planı, Türk Emniyet Genel Müdürlüğü’nün Sınır Görevlerine İlişkin Risk Yönetim Modeli, Ankara, 17 Şubat 2011 – 19 Nisan 2012

Çalıştığı Kurumlar : T.C. Emniyet Genel M¼d¼rl¼đ¼
İtalyan Emniyet Teşkilatı
T.C. Dışışleri Bakanlığı

İletişim

E-Posta : kemal.aksel@hotmail.com

Tel. : 0505 3903489

Tarih : 13.01.2015